

IOACHIM LAZĂR

GHEORGHE-LAURENȚIU DOBREI LAURA-MAGDALENA DOBREI

Comuna BRĂNIȘCA

MONOGRAFIE

EMIA

IOACHIM LAZĂR
LAURA MAGDALENA DOBREI
GHEORGHE LAURENȚIU DOBREI

MONOGRAFIA COMUNEI BRĂNIȘCA

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

LAZĂR, IOACHIM

DOBREI, LAURA MAGDALENA

DOBREI, GHEORGHE LAURENTIU

Monografia comunei Brănișca /

Ioachim Lazăr, Laura Magdalena Dobrei, Gheorghe Laurențiu Dobrei.

- Deva: EMIA, 2007

Bibliogr.

ISBN 978-973-753-066-0

908 (498 Brănișca)

Tehnoredactare computerizată: Olar Marius Leonard

Corectura: Autorii

Fotografii: Ioachim Lazăr și arhiva primăriei Brănișca

Toate drepturile sunt rezervate Editurii Emia și autorilor.

Nici o parte din acest volum nu poate fi copiată fără permisiunea scrisă a Editurii Emia.

Drepturile de distribuție în străinătate aparțin editurii.

Copyright © 2007 by EMIA

Copyright © 2007 by Primăria comunei Brănișca

**Lucrarea a fost tipărită prin grija
Consiliului Local și a Primăriei comunei Brănișca
Primar Teodor Lazăr**

All rights reserved.

The distribution of this book outside of Romania, without the written permission of Emia is strictly prohibited.

Editura EMIA
330011 Deva, România
Str. Mareșal Averescu, nr. 20
Tel. / Fax: 0254 230246
e-mail: office@emia.ro
www.emia.ro

**IOACHIM LAZĂR
LAURA MAGDALENA DOBREI
GHEORGHE LAURENȚIU DOBREI**

**MONOGRAFIA
COMUNEI
BRĂNIȘCA**

Editura EMIA

ÎN LOC DE PREFERAȚĂ

Stimați cititori!

Această monografie a comunei Brănișca a fost concepută și realizată în anul 2007 din dorința noastră de a face cunoscut trecutul comunei Brănișca și în ideea de a nu se pierde obiceiurile și datinile acestor locuri, aceasta constituind prima lucrare, complexă, de la atestarea centrului comunei, localitatea Brănișca, din anul 1329.

Comuna Brănișca este situată pe malul drept al râului Mureș, pe drumul județean 706 A Băița - Ilia fiind la o distanță de 14 km de reședința județului Hunedoara, municipiul Deva. Localitatea Brănișca este străbătută de calea ferată Deva - Arad, cu ramificație din Ilia spre Lugoj, fapt ce facilitează legăturile comunei cu principalele orașe și zone ale țării. Comuna Brănișca are o suprafață de 7.846 ha și o populație de 1.830 locuitori.

Comuna Brănișca a fost formată inițial din cinci localități: Brănișca, Bicău (azi Rovina), Boz, Târnava și Târnăvița, la care până nu demult se mai adăuga și cătunul Bejan-Târnăvița. În urma noii reforme administrative, din anul 1968, s-a atașat la Brănișca și comuna Furcșoara cu satele Bărăștii Iliei, Căbești și Gialacuta. În prezent comuna Brănișca este alcătuită din nouă sate.

Locuitorii comunei au fost și sunt oameni harnici, simpli și foarte ospitalieri. Cea mai mare parte dintre ei se ocupă cu agricultura, creșterea animalelor, exploatarea pietrei și a marmurei. Am putea aminti aici Cariera de piatră din Brănișca și carierele de marmură de la Boz și Bărăștii Iliei.

Turiștii care trec prin comuna Brănișca au ocazia să viziteze cele șapte biserici din lemn, ridicate în secolele XVII-XVIII, monumente istorice de o deosebită valoare artistică, ansamblul Castelului familiei Josica, familie de origine românească. O vizită pe Valea Bozului sau a Târnăviței lasă impresii de nedescris prin frumusețile naturale ce se perindă prin fața ochilor. Un loc de popas ospitalier și cu un excelent serviciu de deservire este la Brănișca la campingul ce dispune de o pescărie și trei bălți pentru pește, precum și de un strand format din două bazine.

Din localitățile comunei Brănișca au căzut numeroși eroi în primul și al doilea război mondial, în memoria cărora s-au ridicat monumente care pot fi de asemenea vizitate. Din Brănișca era originar căpitanul erou Romulus Pete căzut în luptele de la Arad din toamna anului 1944. Din această comună s-au ridicat o serie de oameni de cultură între care amintim pe scriitorii Nicolae Țic, Miron Țic, Gherasim Țic și muzicianul Beta Lazăr Augustin.

***Stimați cetățeni,** anul 2004 a fost anul începerii unor schimbări importante și în comuna noastră. S-a introdus internetul la Primărie și Școala Generală, se asigură transportul gratuit al elevilor și cadrelor didactice cu microbuzul primăriei. S-au executat lucrări de reabilitare la toate instituțiile publice din comună și s-a introdus încălzirea cu*

ajutorul centralelor pe lemne. Primăria dispune, pentru prima dată, de utilaje pentru repararea și întreținerea drumurilor și a străzilor din comună.

Primăria și Consiliul local Brănișca și-au întocmit valoroase și documentate proiecte de viitor prin care s-ar reduce diferența dintre sat și oraș și ar contribui la ridicarea nivelului de viață și confort al locuitorilor. Printre obiectivele cuprinse în aceste proiecte amintim:

- Modernizarea tuturor drumurilor comunale și a străzilor din comună.
- Introducerea alimentării cu apă potabilă și realizarea canalizării în localitățile Brănișca, Boz, Târnăvița și Rovina.
- Construirea unui nou sediu pentru Primăria comunei Brănișca.
- Construirea unui pod peste valea Bozului.
- Construirea unei săli de sport pentru școală și a două terenuri pentru fotbal la Brănișca și Boz.
- Extinderea suprafețelor intravilane pentru facilitarea construirii de noi locuințe.
- Introducerea gazului metan în comună.
- Organizarea transportului în comun de către Primăria Brănișca.

Această monografie nu ar fi fost posibilă dacă inimoșii locuitori ai comunei Brănișca nu ar fi pus la dispoziție materiale și fotografii pe care le păstrează cu sfințenie, dacă nu ar fi beneficiat de sprijinul preoților Emil Munteanu, Miron Pârva și Daniel Faur și fără ajutorul nemijlocit a domnului Cercetător științific gradul I, dr. Ioachim Lazăr de la Muzeul Civilizației Dacice și Romane Deva, care în decurs de 3 luni a adunat toate mărturiile din această carte, ajutat de consilierul Gheorghe Dobrei și soția sa învățător Laura Dobrei, din satul Boz, și nu în ultimul rând Consiliul Local Brănișca care este sponsorul unic al acestei monografii.

Primarul comunei Brănișca
Teodor Lazăr

ARGUMENT

Două dintre localitățile comunei, Boz și Brănișca au atras atenția cercetătorilor din diverse domenii care le-au studiat din punct de vedere istoric, etnografic, folcloristic, cultural-spiritual și al tradițiilor populare. Primul dintre autorii care au întocmit o monografie despre Brănișca și Bicău (azi Rovina) a fost **Nicolae Bembea**, învățător în cele două localități la începutul secolului al XX-lea. Monografia publicată de Nicolae Bembea, la Sibiu, în anul 1912, se înscrie printre primele apariții de acest gen din Transilvania. Autorul valorifică din plin documentele privind evoluția învățământului românesc din această zonă, descriind eforturile primilor dascăli de a oferi copiilor familiilor române din cele două sate primele noțiuni școlare.

De asemenea el surprinde în mod obiectiv saltul înregistrat de școala românească după revoluția din 1848 când școlile sunt încadrate cu învățători care au o calificare didactică primită prin cursurile organizate la Sibiu de către Episcopia ortodoxă. Autorul insistă asupra activității unuia dintre cei mai longevivi învățători din Brănișca, Ioan Cioran, care a slujit cu devotament școala de aici și de numele căruia se leagă întemeierea bibliotecii școlare. O parte însemnată a monografiei este rezervată programei școlare, prezentând pe larg obiectele și orele de învățământ. Foarte interesante sunt jocurile pe care le practicau copiii în curtea școlii dintre care unele se mai cunosc doar din descrierea învățătorului Nicolae Bembea.

Date istorice despre evenimentele desfășurate la Brănișca în timpul răscoalei din anul 1784 au consemnat în scrierile lor o serie de istorici reputați între care amintim numele lui Nicolae Densușianu, David Prodan, Ștefan Pascu, Nicolae Edroiu și alții.

Merită de asemenea să amintim două monografii rămase în manuscris. Prima aparține preotului **Iosif Oprean** din Târnăvița și a fost încheiată la 7 februarie 1928, atunci când venerabilul preot atinge vârsta de 89 de ani. Ea constituie un izvor de date din care ne-am inspirat și noi.

A doua monografie rămasă în manuscris aparține învățătorului **Petru Curcă**, cel care a slujit școala din comuna Brănișca vreme de 40 de ani. Ea se referă cu prioritate la satul Boz, unde învățătorul Petru Curcă și-a desfășurat cea mai mare parte din activitatea didactică. În „Monografia satului Boz”, Petru Curcă abordează genul de monografie în sens modern, aplecându-se spre studierea tuturor aspectelor vieții sociale, a fenomenelor produse din impactul societății comuniste asupra vieții satului patriarhal de până atunci. Scrisă înainte de 1989 monografia plătește tribut concepției care domina viața noastră cultural-spirituală. Cu toate acestea lucrarea, în două variante, scrisă și rămasă din păcate în manuscris, a învățătorului Petru Curcă rămâne un bogat izvor documentar și merită cel puțin să fie multiplicată și păstrată în bibliotecile din județul Hunedoara.

Din comuna Brănișca și cu prioritate din satul Boz a cules folclor regretatul profesor Vasile Molodeț din Deva, prin anii 1977, cele mai valoroase colinde și o serie de strigături fiind publicate într-un volum editat de Centrul de Îndrumare a mișcării artistice de masă din Deva.

Anii 2003-2005 au fost dintre cei mai productivi privind apariția unor monografii dedicate comunei Brănișca și satului Boz. În anul 2003 apărea la Editura Călăuza din Deva volumul „Monografia satului Boz”, autori Miron Țic și Cornel Gheorghe Cornean. Monografia se inspiră din cea aparținând învățătorului Petru Curcă pusă la dispoziția autorilor. De altfel autorii monografiei mulțumesc „Domnului învățător Petru Curcă pentru punerea la dispoziție a monografiei scrisă în 1965, de unde am putut selecta și așeza în paginile prezentei monografii a satului Boz, multe date importante”.

În anul 2004, Miron Țic publică volumul „Comuna Brănișca. Schiță de monografie într-o carte de suflet” apărută la Editura „Sigma Plus” din Deva. Autorul face o incursiune în istoria locurilor de la începuturi și până în zilele noastre. Apoi alte capitole sunt dedicate aspectelor demografice, școlii, portului tradițional și secvențelor din istoricul și viața economică și social-culturală a fiecărei localități componente a comunei Brănișca.

Ioachim Lazăr, fiu al localității Brănișca, publica în același an, 2004, cartea intitulată „În Europa la Brănișca. File de cronică”, o carte de suflet, cu amintiri dintre cele mai frumoase și interesante ale copilăriei autorului. De asemenea descrie oameni și locuri, întâmplări din timpul războiului, evocarea unor personalități ale localității Brănișca.

Doi tineri din satul Boz, Laura-Magdalena și Gheorghe-Laurențiu Dobrei, au publicat rezultatul strădaniei lor, de culegători de colinde și obiceiuri de iarnă, într-un volum publicat în anul 2005. Cartea intitulată „Colinde și obiceiuri de iarnă” a fost publicată prin Editura Emia din Deva și prezintă obiceiul colindătorilor cu „Steaua”, „Viflaimul”, „Irodul” și „Duba”, precum și colindele specifice cântate de grupurile de colindători.

După ce am prezentat „Monografiile” tipărite sau rămase în manuscris s-ar putea pune întrebarea: Este necesară o nouă monografie despre comuna Brănișca? Răspunsul nu poate fi decât unul afirmativ, deoarece lucrarea de față încearcă să valorifice și să întregească cercetările anterioare cu noi informații culese din teren și mai ales din documentele de arhivă.

La Direcția Județeană Hunedoara a Arhivelor Naționale din Deva se păstrează documente de o valoare incontestabilă pentru istoria localităților comunei Brănișca. Din cercetarea documentelor păstrate în fondurile: Prefectura județului Hunedoara, Pretura plasei Ilia, Primăriei comunei Brănișca, Parohiilor ortodoxe Brănișca și Boz au rezultat date care pun în adevărata lor lumină evenimentele, faptele și acțiunile oamenilor și comunităților de aici din ultimele două secole.

Cercetările de arhivă au fost întregite cu cele de teren. Au fost cercetate și fotografiate cele mai interesante obiecte, mobilier și scene picturale din bisericile de lemn din Bărăști, Boz, Căbești, Furcșoara, Gialacuta, Târnava și Târnăvița, în care se mai păstrează dovezi valoroase pentru viața spiritual-religioasă a comunităților de aici de-a lungul timpului.

Pentru modul în care ne-a fost facilitată cercetarea se cuvin mulțumiri părintelui protopop Alexandru Hotăran, preoților Emil Munteanu, Miron Pârva și Daniel Adrian Gheorghe Faur, precum și cantorilor sau custozilor de la aceste biserici monument. Au rămas încă multe documente prin arhivele sau casele parohiale care n-au putut fi valorificate, din diverse motive și care probabil într-un viitor mai apropiat sau mai îndepărtat vor putea fi publicate.

Mulțumim Domnului consilier Gheorghe Laurențiu Dobrei pentru eforturile pe care le-a depus pentru a ne însoți prin toate satele comunei, facilitându-ne intrarea în contact cu o serie de locuitori, cunoscători ai unor evenimente și persoane cu un rol deosebit în viața comunității respective. De asemenea dânsului îi revine meritul pentru adunarea fotografiilor, identificarea și selectarea celor care au alcătuit ilustrația foto a volumului.

Aducem mulțumirile noastre Doamnei Angela Lazăr care s-a situat printre primii inițiatori ai acestui proiect alături de Laura și Gheorghe Dobrei.

Cuvinte de mulțumire se cuvin a fi aduse Domnului primar Teodor Lazăr și consilierilor comunei Brănișca care au îmbrățișat realizarea acestui proiect și au dat tot concursul pentru realizarea lui în condiții optime.

Se cuvine să adresăm mulțumirile noastre Doamnei Paulina Popa, directorul Editurii Emia din Deva, care a făcut posibilă apariția într-un timp record și în condiții grafice deosebite a Monografiei comunei Brănișca.

Dr. Ioachim Lazăr

CONDIȚII NATURALE

Așezarea geografică. Comuna Brănișca alcătuită din 9 localități este situată pe partea dreaptă a râului Mureș, în culoarul cu același nume din sectorul Deva – Lipova. Culoarul Mureșului este constituit dintr-o succesiune de bazinete largi, în alternanță cu sectoare înguste, ce se înscrie în peisaj ca o axă geografică majoră prin structură, dinamică, funcționalitate în care are loc un intens schimb de substanță, energie și informație. Deși aparent unitar, în cadrul său se pot separa, două sectoare: Sectorul Deva-Zam și Deva-Lipova, fiecare trădând particularități generate fie de potențialul ecologic și exploatarea biologică, fie de specificitatea valorificării antropice.

În sectorul culoarului Deva-Zam al Mureșului, pe partea dreaptă a râului se află situată comuna Brănișca. Centrul de comună se află la o altitudine de 183 m față de nivelul mării și la o distanță de 14 km de municipiul Deva. Limita sudică a comunei este râul Mureș iar cea nordică o reprezintă culmile Munților Metaliferi. În partea nordică a comunei, printre culmile netezite ale suprafeței de 4-500 m, bine păstrate în valea Bozului, se află situate satele, Bărăștii Iliei, Căbești, Furçoara și Gialacuta.

Limitele estice și vestice ale culoarului Deva-Zam sunt clar evidențiate prin îngustările de la Brănișca și Tătăraști-Zam. Defileul Brănișca se desfășoară pe o distanță de circa 8 km, între Șoimuș și Brănișca, unde, un pinten al Munților Metaliferi îngustează Culoarul Mureșului până la 1 km. Partea cea mai joasă a comunei, din apropierea Mureșului face parte din cunoscuta terasă Brănișca - Bretea Mureșană

Clima acestei zone situate în apropierea paralelei de 45° latitudine nordică, deci în plină zonă temperată, se caracterizează printr-o anumită cantitate de radiație solară și o circulație a atmosferei predominant vestică. Valoarea radiației solare în Culoarul Deva-Zam este de aproximativ 118 kcal/cm²an.

Cele mai mari valori ale radiației se înregistrează în luna iunie (16,89 kcal/cm²), iar cele mai scăzute în luna decembrie (2,72 kcal/cm²). Circulația aerului în zona comunei Brănișca se încadrează circulației generale a atmosferei țării noastre, sub influența celor 4 mari centrii barici: Anticlonul Azoric, Ciclonul Islandez, ciclonii mediteraneeni și Anticlonul Siberian.

Din observațiile făcute la Stația Deva pe o perioadă de 35 de ani, privind direcțiile din care s-au deplasat masele de aer se poate concluziona:

- masele de aer de origine maritim polară, moderate termic și umede, transportate de circulația nord-vestică mai ales vara, când au o frecvență crescută;
- masele de aer de origine continental-polară, reci iarna, calde vara și uscate, provenite din direcțiile nord, nord-vest și est, sunt caracteristice, mai ales, sezonului rece;
- masele de aer de origine continental-tropicală din sud și sud-est, ce transportă aer cald și uscat, au o frecvență mai mică decât cele continental-polare;
- masele de aer de origine maritim-tropicală, umede și calde dinspre sud-vest și vest, au o frecvență anuală moderată, cu maxim în lunile de vară caracterizate printr-o instabilitate mare.

Clima este influențată de relieful, vegetația naturală și cultivată, de tipurile de sol, de ape și suprafețele construite. Temperatura medie anuală la Deva, unde este și stația, este de 9,8°C. Din analiza valorilor temperaturilor medii lunare se constată că lunile decembrie și ianuarie au avut valori negative. Începând din luna februarie mediile lunare sunt pozitive ca urmare a creșterii radiației solare. În intervalul 1961-1966, luna iulie a fost cea mai caldă în 45 % din cazuri, luna august în 30 % și luna iunie în 25 % din cazuri.

Minimumul termic lunar s-a produs cu frecvența cea mai mare (75 %) în luna ianuarie. Scăderea temperaturii medii zilnice sub 10°C are loc la începutul lunii octombrie. În ce privește anotimpul, zona Brănișca se caracterizează prin veri cu temperaturi moderate (19°C), primăveri și toamne cu temperaturi apropiate de media anuală (10,3°C și 9,9°C) și ierni blânde (-0,9°C). Valorile termice de mai sus reflectă situația concretă de la stația meteorologică Deva (230 m altitudine).

În sectorul Brănișca, datorită condițiilor locale topografice se înregistrează o scădere a temperaturilor concomitent cu creșterea altitudinii. Dacă în zona localităților Brănișca și Boz avem o medie de aproximativ 10°C cu cât înaintăm spre zona de deal și de munte media scade, ajungând până la 7,8°C la izvoarele văii Bozului. Cele mai ridicate valori medii maxime și minime s-au înregistrat în aceeași lună, iulie, iar cele mai scăzute în luna decembrie. În anul 1994, la Deva, s-a înregistrat temperatura medie anuală cea mai ridicată, 11°C, iar în 1985, temperatura medie cea mai scăzută, 8,8°C.

Din punct de vedere al precipitațiilor variația în timp și spațiu este dependentă de circulația atmosferică și de formațiile barice dominante. Culoarul Mureșului având o deschidere relativ largă spre vest, este frecvent expus intensificării activității frontale și invaziilor de aer umed din vest, fapt ce se reflectă prin cantități relativ mari de precipitații cuprinse între valori situate de la 600-800 mm.

Conform datelor înregistrate la stația Deva pentru intervalul 1985-1996, se constată o ușoară tendință de „aridizare” a climatului. Astfel în intervalul 1961-1996 media precipitațiilor a fost de 566 mm/an față de numai 495,7 mm/an în intervalul 1985-1996. Pe valea îngustă a Bozului și a afluenților săi topoclimatul se remarcă prin umezeala permanent ridicată, datorită apei, umbririi și vegetației, adăpostului contra vânturilor, prezenței, pe unele locuri a inversiunilor de temperatură, favorizate în principal de îngustimea văilor. Manifestarea în defileul Brănișca a unor fenomene meteorologice deosebite, cum ar fi ceața, chiciura, poleiul, concură la definirea peisajului în anumite perioade ale anului, influențând negativ și desfășurarea activității antropice (transporturi, telecomunicații etc).

Apele. Rolul principal în formarea resurselor de apă revine factorilor climatici și celor geologo-geomorfologici, la care se adaugă învelișul fitoedafic și activitățile antropice. Condițiile climatice dețin rolul principal în determinarea genezei și variațiilor cantitative și temporale ale resurselor de apă. Apa provenind din precipitații constituie sursa principală de alimentare a râurilor și a stratului freatic. Alți factori care influențează debitul văilor sunt stratul de zăpadă, relieful, solul, condițiile litologice, vegetația și factorul antropic. Relieful influențează scurgerea în mod direct.

În lunca Mureșului și a afluenților principali înclinația redusă oferă condiții nefavorabile scurgerii superficiale, iar prezența depozitelor nisipoase indică creșterea rezervelor de ape subterane. În zona versanților este favorizată scurgerea superficială, de suprafață, în detrimentul celei subterane. Influența solului are un rol important atât în procesul scurgerii superficiale cât și în procesul alimentării apelor subterane prin infiltrații.

Influența vegetației în scurgerea superficială sau infiltrații în sol se concretizează prin gradul de acoperirea a solului cu vegetație și de extindere a acesteia. Suprafețele acoperite cu pajști, bine închegate, temporizează scurgerea apei pe pante, favorizând infiltrația ei în sol. Influența factorului antropic se concretizează prin schimbările pe care le aduce omul în peisajul geografic.

Rețeaua hidrografică a comunei Brănișca se caracterizează prin pâraie, permanente sau temporare, care coboară din spațiul montan spre râul Mureș. Prin localitatea Brănișca nu curge nici o apă, doar uneori când plouă torențial în zona satului Rovina, se activează un pârâu. În schimb valea Bozului are o lungime de 22 km, din care 90 % curge prin culoar. Izvoarăște din dealul Dobei, de la o altitudine de 518 m, având o pantă medie de 16 la mie, și o suprafață a bazinului de 70 km².

De la izvor, apa văii Bozului se îndreaptă spre sud trecând prin satele Furçoara și Căbești și apoi curge din ce în ce mai lin spre țarina Bozului după care se varsă în Mureș. Valea Bozului culege pe parcursul său o serie de afluenți. De pe partea dreapta are ca afluenți „Valea Bărască”, pârâul „Lolii” și „Șirianu”, iar pe partea sa stângă pârâul Stârcului, „Țiganului”, „Lalitraoia” și valea Târnăviței. Deși cu un debit relativ constant, în perioadele ploioase, sau când s-a produs vreo rupere de nori în zona bazinului său, Valea Bozului a provocat inundații catastrofale cum au fost cele din 1866, 1925 și 1953.

Vegetația. Ea definește fizionomia unităților teritoriale, deci și a comunei Brănișca. Vegetația este o componentă extrem de sensibilă a peisajului geografic, reacționând la cele mai minore variații ale factorilor de mediu. În cazul nostru, învelișul fitogeografic este caracteristic zonei de climă temperată. Îndelungata utilizare agro-pastorală și forestieră a terenurilor din zona comunei Brănișca a făcut ca vegetația naturală primară să fie redusă, în prezent la suprafețe restrânse, în sectoarele de luncă și terase, păstrându-se însă semnificativ în cazul versanților moderat sau puternic înclinați.

Din inventarul floristic realizat de diverși cercetători ai zonei Culoarului Deva-Zam rezultă că acesta cuprinde un număr de 904 specii, repartizate în 415 genuri și 98 de familii. Cea mai mare pondere o au familiile Asteraceae (123 specii), Poaceae (graminee - 70 specii) și Fabaceae (leguminoase - 50 specii).

Analizând flora sub aspectul provenienței și ca areal geografic se constată, de către specialiști, o predominare netă a elementelor eurasiatice, europene și central-europene (circa 75 %). Elementele termofile (submediteraneene, mediteraneene, ponto-mediteraneene, ponto-panonice au o pondere de circa 15 %. Se mai adaugă elementele carpato-balcanice și cele cosmopolite.

Vegetația lemnoasă exercită cea mai mare acțiune transformatoare asupra mediului geografic. Biocenoza de pădure, deși cuprinde populații de mare complexitate, are o compoziție bine determinată și un aspect destul de uniform. Speciile lemnoase dominante ale stratului arborescent, cu înălțimi cuprinse între 9-10 m sunt reprezentate de *Salix alba* (salcie), *Salix triandra* și *Populus alba* (plop alb).

Stratul arbustiv este format din exemplare de *Alnus glutinosa* (arin negru), *Rosa canina* (măceș), și *Prunus spinosa* (porumbar). Cenozele de arin negru populează în speciala contactul cu rama montană, unde se interpun adeseori sub forma unor benzi înguste, între pădurile de *Quercus robur* (gorun), *Fagus silvatica* (fag) și *Carpinus betulus* (carpen).

Vegetația lemnoasă a versanților este alcătuită din *Quercus cerris* (cer) și *Quercus Petraea* (gorun), întâlniți pe versanții puternic însoriți. În stratul arbustiv se remarcă *Ligustrum vulgare* (lemn câinesc), *Crataegus monogyna* (păducel), *Cornus mas* (corn),

Cornus sanguinea (sânger), *Rosa canina* (măceș) *Acer campestre* (arțar), *Corylus avellana* (alun) etc.

Fauna. Fauna zonei este alcătuită dintr-o diversitate de vietăți, reptile insecte, animale sălbatice etc. Pot fi întâlnite aici *Hyla arborea* (brotăcel), *Salamandra salamandra* (salamandă), *Lacerta viridis* (gușter), *Anguis fragilis* (șarpele de sticlă, năpârca), *Buteo buteo* (șoricar comun), *Bubo bubo* (buhă), *Cuculus canorus* (cuc), *Upupa epops* (pupăza), *Oriolus oriolus* (grangur), *Garrulus glandarius* (gaița), *Parus major* (pițigoii mare), *Turdus merula* (mierlă), *Luscinia megarhynchos* (privighetoare), *Frangilla coelebs* (cinteza), *Pica pica* (coțofană), *Streptopelia decaocto* (guguștiuc), *Passer domesticus* (vrabia), *Carduelis carduelis* (sticlete), *Corvus monedula* (stăncuță), *Corvus corax* (corb), *Talpa europaea* (cârțiță), *Eurinaceus europeus* (arici), *Mus musculus* (șoarece de casă), *Putorius putorius* (dihor), *Lepus europeus* (iepure), *Sciurus vulgaris* (veveriță), *Vulpes vulpes* (vulpe), *Sus scrofa* (mistreț), *Canis lupus* (lup).

DIN NEGURA CIVILIZAȚIEI OMENEȘTI

la prima atestare documentară
a satelor comunei Brănișca

Străvechi leagăn de cultură și civilizație omenească, Valea Mureșului a o constituit, din cele mai vechi timpuri, o cale de legătură între purtătorii diferitelor civilizații omenești. Săpăturile arheologice sau descoperirile arheologice întâmplătoare au scos la iveală dovezile unor civilizații străvechi. Și cu toate acestea dovezile arheologice provenite din această zonă sunt mult reduse cantitativ față de alte comune. Considerăm că această sărăcie de dovezi materiale se datorează mai mult din lipsa cercetării zonei și nu că ele nu ar exista.

Pe dealul Măgura s-au descoperit vârfuri de săgeți din silex. În satele Căbești, Furcșoara și Bărăștii Iliei s-au descoperit urme ale epocii neolitice. În această zonă au fost constatate în mai multe puncte, urmele existenței omului preistoric.

Nu departe de Căbești, în hotarul comunei Bărăști, pe dealul „Cornetu”, la vârful „Țucla” se află evidente urme ale unei stațiuni preistorice. Aici s-au descoperit urme ale unor civilizații constând din ceramică, răspândită pe o întindere respectabilă, în mari cantități și un fragment dintr-o secure de piatră. La fel, pe dealul Gligan, în hotarul Bărăștilor, s-a aflat o secure din diorit și fragmente de ceramică¹. De altfel dealul „Cornetu”, cu o poziție centrală între satele Căbești, Furcșoara și Bărăști, este un punct bun de observație la mari distanțe.

În colecția Muzeului din Deva se află două topoare de cupru cu brațele „în cruce” descoperite în satul Târnăvița. În Darea de seamă a Societății de Istorie și Arheologie a comitatului Hunedoara, se consemna achiziționarea, în anul 1898, contra sumei de 8 florini, a două topoare cu brațele „în cruce” descoperite la Târnăvița². Cele două topoare aparțin perioadei de sfârșit a epocii neolitice și sunt o mărturie a intensei locuiri, la sfârșitul neoliticului, a acestor locuri de comunitățile omenești purtătoare ale culturii Coțofeni.

Urmele romane în această zonă sunt mult mai rare și ele nu pot fi decât de ordin economic, drumuri secundare de legătură spre nord, spre Munții Apuseni, cariere de piatră etc. În satul Boz se cunosc urmele unor exploatări romane de piatră. În hotarul Căbeștilor, în primăvara anului 1936, pe „Dealul Coasta Varului”, la „Apa rece”, pe un mic platou, directorul Muzeului din Deva, Octavian Floca a întreprins o serie de săpături. Cu acest prilej a descoperit un apeduct roman, format din mai multe țevi de lut ars, în lungime de 98 de m lungime³.

Această instalație conducea apa de la un izvor la o carieră de piatră de var. A fost făcută cu scopul de a deservi necesitățile pietrarilor de la carieră. Dar iată cum descrie fostul director al Muzeului din Deva descoperirea de la Căbești: „În fundul acestei văi secundare a Mureșului, în comuna foarte răsfirată Căbești, pe „Coasta Varului”, în locul

¹ Octavian Foca, descoperiri arheologice în ținutul Hunedoarei, în Sargetia, I, 1937, p. 79-82.

² Ioan Andrițoiu, Topoare de cupru cu brațele „în cruce” în colecția Muzeului din Deva, în Sargetia, VIII, 1971, p. 37-44.

³ Octavian Floca, Victor Șuiaga, Ghidul județului Hunedoara, Deva, 1936, p. 124.

„Apa Rece” pe proprietatea d-lui Loghin Popa, fost învățător al satului am putut dezgropa, în vara anului 1936, o conductă romană de apă. Conducta era formată din tuburi de lut ars, lungi de 30 cm, cu orificiile de la cele două capete neegale (diametrul la un capăt e de 8,5 cm iar la celălalt de 6,5 cm), astfel confecționate ca să poată fi introdus capătul subțire al unui tub în cel mai larg al celuilalt în așa fel ca puse cap la cap, să formeze un tub continuu⁴.

Lungimea totală a conductei era de 98 m și era îngropată la o adâncime ce varia între 30 și 50 cm. Țevile erau așezate direct pe pământul foarte stâncos al terasei. Instalația de apă de pe „Coasta Varului”, fiind un platou cu partea de sud, dinspre pârâul de la poalele lui, abruptă, iar cu partea opusă legat de dealurile din apropiere, conducea de la nord, de la un izvor de apă de băut, numit „La apa rece” și cunoscut în tot satul pentru calitatea apei sale, spre sud, spre marginea de jos a platoului⁵.

La marginea platoului, acolo unde ducea conducta, Octavian Floca a identificat și urmele unor cariere romane de piatră de var. Rostul conductei de la Căbești, concluziona renumitul arheolog deveau nu a putut fi altul decât acela de a conduce apa de la izvorul „Apa Rece” la cariera de la marginea platoului. Viața romană, credea cercetătorul Octavian Floca, se limita la acele exploatări de var. Despre alte rosturi ale unei așezări de aici n-ar putea fi vorba, într-un ținut de munte, sărac și fără să poată oferi vreun mijloc de trai mai ușor.

După retragerea administrației romane în sudul Dunării viața populației daco-romane a continuat în cadrul obștilor sătești. Marile invazii au afectat în primul rând așezările urbane și viața orășenească. Abia către sfârșitul secolului al IX-lea și începutul celui următor societatea transilvăneană pășise pe drumul unei organizări mai temeinice. Cronicile medievale ale timpului vorbesc despre existența obștilor sătești, conduse de juzi, cnezi și „oameni buni și bătrâni”.

Obștile erau alcătuite din sate, numărul cărora se deosebea în raport cu configurația locului lor de așezare. Aici totul era proprietate comună cu excepția casei din vatra satului, a grădinii din jurul casei, animalelor și uneltelor de muncă. Până la atestarea documentară a localităților din Transilvania societatea se împărțise în cele două clase specifice evului mediu: nobili și iobagi.

⁴ Octavian Floca, op. cit., p. 81.

⁵ Ibidem.

BRĂNIȘCA

file de istorie

După marile invazii, începând din secolul al X-lea societatea omenească din Transilvania a trecut la o organizare mai temeinică. Pe teritoriul Transilvaniei se amintesc o serie de obști sătești, conduse de juzi, cnezi și „oameni buni și bătrâni” aleși de către comunitatea sătească⁶. Aspecte ale societății transilvănene de la începuturile Evului Mediu se reconstituie în general cu ajutorul izvoarelor arheologice și documentare.

Asemenea obști se aflau și pe Valea Mureșului inferior în zona localității Brănișca. Teritoriile de la nord de Mureș ale comitatului hunedorean, dinspre Munții Metaliferi și ai Zarandului, unde comitatul a ajuns până la izvoarele Crișului Alb, au avut de la începutul evului mediu un specific istoric distinct. Aceste teritorii se leagă de o altă țară românească, aceea a Hălmagiului sau „țara Crișului Alb”, numită uneori și Țara Zarandului, termen mai puțin adecvat, deoarece reflectă realități istorice destul de târzii, din secolele XVIII-XIX⁷.

Pe Valea Mureșului au pătruns triburile maghiare la începutul secolului al XI-lea. Până la mijlocul secolului al XIII-lea, comitatele din sudul Transilvaniei, între care și Hunedoara, lipsesc din lista organizațiilor politico-administrative. Aici obștile țărănești fiind mai puternice au reușit să reziste mai multă vreme ofensivei statului feudal maghiar. Comitatul Hunedoarei este menționat în documente abia în anul 1276.

În paralel cu noile instituții administrative ale cuceritorilor supraviețuiesc instituțiile românești sub forma de districte. În Țara Zarandului sunt amintite opt districte românești, dintre care 6 într-o diplomă din 1390: Hălmagiu, Căpâlna, Vârfurile, Izvorul Crișului, Arăneag și Cladova și apoi alte două, Crișul Alb (1404) și Ribița (1444)⁸. Este epoca în care încep să fie atestate și localitățile comunei Brănișca.

Prima localitate atestată este chiar reședința comunei, **Brănișca**, înscrisă pentru prima dată în documentele medievale în anul 1329 sub numele de Baranchka⁹. La 20 august 1329, Carol Robert de Anjou poruncește Capitulului bisericii din Alba Iulia să execute o împărțire de pământuri din „Mintia și a terenurile ce țin de ea și la Peștiș”¹⁰. După îndeplinirea poruncii regelui, Capitulul îi scrie informându-l despre modul în care au fost împărțite moșiile între comitele Ioan și Barnaba. La punerea în posesie participă ca om de încredere al regelui, Andrei de Brănișca (Andreas de Baranchka). Pentru importanța acestui act pentru istoria județului Hunedoara îl redăm în întregime:

⁶ Ștefan Pascu, Voievodatul Transilvaniei, vol. I, Cluj, 1972, p. 14.

⁷ Radu Popa, La începuturile evului mediu românesc. Țara Hațegului, București, 1988, p. 11.

⁸ Ștefan Pascu, op. cit. p. 210.

⁹ Coriolan Suciu, Dicționar istoric al localităților din Transilvania, vol. I, București, 1966, p. 103.

¹⁰ Documente privind Istoria României, Seria C Transilvania, p. 315-317.

1330 aprilie 14 Alba-Iulia

Prea înălțatului său stăpân Carol, din mila lui Dumnezeu, ilustrului rege al Ungarei, capitulul « bisericii » Transilvaniei rugăciuni cuvenite și cucernice întru Domnul. Veți ști că am primit cu credința noastră din todeauna scrisoarea înălțimii voastre, având acest cuprins: « Urmează actul lui Carol Robert regele Ungariei, din 20 august 1329 ».

Iar noi, supunându-ne, precum suntem datori, poruncii și însărcinării înălțimii voastre, am trimis în locul nostru, pentru mărturie, cu Andrei de Brănișca, omul vostru, pentru aducerea la îndeplinire a poruncii înălțimii voastre, pe unul dintre noi, și anume pe chibzuitul « bărbat » magistrul Ladislau, zis cel mare, « frate » canonic al nostru.

Iar aceștia, și anume Andrei de Brănișca, omul vostru și magistrul Ladislau, omul nostru, în cele din urmă întorcându-se la noi, la întrebarea noastră, ne-au spus într-un glas, că numitul Andrei, omul vostru, împreună cu omul nostru, au mers în miercuria de după Paști, la « moșia » Mintia și la cele ce țin de ea și la Peștiș și acolo, fiind de față numitul Andrei, omul vostru și magistrul Ladislau, omul nostru, și cu mărturia lor, comitele Ioan și Barnaba au făcut următoarea împărțire a pământului sau a jumătății de apus a pământului sau moșiei Mintia aflătoare în comitatul Hunedoara, ce li se cuvenea lor, în așa fel ca locul de curte al comitelui Ioan să fie în partea dinspre miazăzi cu locul de curte vecin și partea sa de moșie dinspre miazănoapte; mai departe « locul de curte » al magistrului Ladislau să fie tot dinspre miazănoapte, împreună cu partea de moșie ce i se cuvine, dinspre apa Mureșului. În schimb, Barnaba, fiul lui Grigore, să aibă locul său de curte, cu partea de moșie ce i se cuvine, dinspre miazăzi.

De asemenea, jumătate din pământurile sau din satele numite Sulighete și Câinelul de Jos, dincolo de Mureș, împreună cu jumătate din folosințele de orice fel ce țin de aceste sate au căzut în partea comitelui Ioan, fiul lui Gecze. În schimb jumătate din cele două sate numite Câinelul de Sus și Bejan de asemenea cu folosințele de orice fel ce țin de jumătatea numitelor sate Câinelul de Sus și Bejan au căzut în partea magistrului Ladislau, fiul lui Dionisie.

În schimb pământurile sau satele numite Câinelul Mic și Thathamerháza, de asemenea cu folosințele de orice fel ce țin de jumătatea acestor moșii au căzut în partea lui Barnaba, fiul lui Grigore, ca să le stăpânească în veci cu toți ai săi; rămânând liberă cealaltă jumătate de parte din pomenitele sate Mintia, Sulighete și Câinelul de Jos, Bejan și Câinelul de Sus, Câinelul Mic și Thathamerháza ca parte de moșie proprie a lui Ladislau, fiul lui Matia și a lui Andrei, fiul lui Petru.

De asemenea, pomeniții: magistrul Ladislau, comitele Ioan și Barnaba și-au împărțit între ei satul lor Peștișul de Sus, în care s-a clădit o biserică din piatră cu hramul sfântului Nicolae, în așa fel ca, locul de curte al comitelui Ioan, fiul lui Gecze, să cadă în partea de răsărit, cu partea de moșie ce i se cuvine, dar în așa fel, ca această parte de moșie a comitelui Ioan să fie față în față cu curtea sa. În schimb, locul de curte al magistrului Ladislau, fiul lui Dionisie, cu partea de moșie ce i s-a venit, să fie în partea de apus, iar părțile de moșie ale comitelui Ioan și ale magistrului Ladislau sunt despărțite una de alta de un anumit pârâiaș numit Kerekud, care curge de la miazănoapte.

Numitului Barnaba, fiul lui Grigore, i s-a venit în pomenitul sat Peștiș locul de curte cu partea de moșie ce i se cuvine, în partea dinspre miazăzi, curtea și partea sa de moșie fiind despărțite de curțile și părțile de moșie ale amintiților comite Ioan și magistrul Ladislau prin pârâiașul Peștiș.

De asemenea, pomeniții nobili: comitele Ioan, magistrul Ladislau și Barnaba au împărțit între ei cele trei sate ale lor numite: Josani, Nandru, și Valea Nandrului, ce țin de

Peștișul Mare, în așa fel că Josani, cu toate folosințele sale a căzut în partea comitelui Ioan, fiul lui Geczze; satul numit Nandru, în aceea a magistrului Ladislau, fiul lui Dionisie; iar Valea Nandrului, cu toate folosințele sale, în aceea a lui Barnaba, fiul lui Grigore, ca fiecare să le stăpânească pe veci, întru fiii fiilor săi; iar pădurile, crângurile și apele acei nobili și iobagii lor să le poată folosi împreună. De asemenea, pomeniții nobili: comitele Ioan, magistrul Ladislau și Barnaba au lăsat o moșie a lor, numită Keech, aflată în Solnocul din afară, ca s-o stăpânească între ei împreună. Dat în sâmbăta dinaintea octavelor Paștilor, în anul Domnului o mie trei sute treizeci”¹¹.

După cum se observă încă în anul 1329, unul dintre nobilii din Brănișca, Andrei, se bucura de o încredere deosebită din partea regelui, fiind desemnat omul său pentru luarea unor măsuri deosebite.

O formă puțin diferită a numelui o prezintă localitatea **Brănișca** și în anul 1429 (Barinchka). De-a lungul anilor, numele său a evoluat în felul următor: Barynchka (1453), poss. Brenchka, Branychka (1483), Branczka (1516), Branchka alio nomine Barynchka (1519), Branychka (1523), Braniczka (1578), Branicska (1733), Breniska (1750), Branyicska (1760-1762), Brannyitska, Brenytska (1850) și Branyitska, Branicica (1854)¹².

Numele său ar putea fi o creație românească, provenind de la apelativul brană „poartă, trecătoare”¹³. Brănișca se înscrie între localitățile din comitatul Hunedoara apărute în documente înainte de 1350 al cărui procent se ridică la doar 11 %, restul de 89 % fiind amintite abia după anul 1351¹⁴.

Satul **Boz** apare în documentele medievale începând din anul 1453 sub denumirea de „poss. Magyarboz”¹⁵. Apoi numele său parcurge o serie de forme până a ajunge la cel actual. Astfel în anul 1484 purta numele de astăzi (Boz), pentru ca în anul următor 1485 să fie amintit cu numele Bws¹⁶. Apoi numele satului cunoaște o varietate de alte forme: Tothbos (1494), „Thooth Boozfalwa ac Magyar-Boczfalwa et Kisboczfalwa” (1516), „Olaboz, Pap Boz et Magyarboz” (1518), „kenezii posesionis Olahboz” (1520), Kisboz (1521), „Booz” (1733), „Boz” (1750) și „Booz”, „Boz” (1854)¹⁷. Numele său poate deriva de la planta boz („Sambucus ebulus” sau „Ebulum humile”), o plantă ierboasă cu miros neplăcut, cu flori albe ca ale socului, cu frunza despicată și fructe negre¹⁸. Ea putea fi folosită la extragerea unui gudron pentru unsul roților de car. În hotarul satului Boz există un toponim „păcura” alături de altul „la Bozărie”¹⁹.

Bărăștii Iliei este cea de a treia localitate care apare într-un document din anul 1482 ca „poss. Baresth”²⁰. În continuare satul poartă același nume cu puține și neînsemnate modificări. În anul 1484 apar în documente satele Căbești, Gialacuta, Târnava și Târnăvița.

Numele satului **Căbești** provine de la numele de persoană Caba la care este adăugat sufixul -ești²¹. De-a lungul existenței sale forma numelui acestui sat a cunoscut mai multe variante: „Poss. Jabafalwa” în 1484, „Kabyesth” (1494), „Kabesthfalwa” (1516), „Kabesth”

¹¹ Ibidem, p. 315-317.

¹² Coriolan Suci, op. cit., p. 103.

¹³ Radu Popa, op. cit. p. 60.

¹⁴ Ștefan Pascu, Voievodatul Transilvaniei, vol. II, Cluj-Napoca, 1979, p. 28.

¹⁵ Coriolan Suci, op. cit. p. 99.

¹⁶ Ibidem.

¹⁷ Ibidem.

¹⁸ Mircea Valea, Anghel Nistor, Mihail N. Rudeanu, Toponimie hunedoreană, De la daci la români, Deva, 2002, p. 166.

¹⁹ Ibidem.

²⁰ Ibidem, p. 64.

²¹ Ibidem, p. 174.

(1518), „Kabesd” (1519), „Kehesti” (1733), „Kebest” (1750), „Kabesd” și Cobeșdi” (1854)²².

Gialacuta este pomenită în documentele medievale tot în anul 1484 sub „poss. Gelakwtha”²³. Apoi numele său îmbracă diferite forme: Gywlakwtha (1485), Gywlakethafalwa (1516), Dselkuta (1733), Zselekuta (1750), Dsalakita (1760-1762), Gyalakuta (1805), Gyalakuta, Jalacuta (1854)²⁴.

Târnava este amintită pentru prima dată în documentele medievale tot în anul 1484 când numele său apare sub forma de „poss. Felsew Tharnocza”²⁵. Apoi numele său îmbracă diferite forme între care amintim pe cele din anii 1485 (Felsewtharnocza), 1518 (Tharnava), 1733 (Târnava), 1750 (Ternava) și 1854 (Târnava, Tirnava)²⁶. Numele său provine de la cuvântul de origine slavă „trunu”, care înseamnă „spin, arbust spinos”²⁷.

În același an, 1484, este pomenit în documente și satul **Târnăvița** sub forma „poss. Also Tharnocza”²⁸. Numele său este un derivat cu diminutivul -ița, de la Târnava. În anii următori numele satului Târnăvița cunoaște următoarele forme: „Poss. Also Tharnocza” (1485), „Kystharnocza” (1492), „Tharnoczafalwa, Tharnoczfalwa” (1516), „Tharnawwca” (1518), „Tyrnovicză” (1733), „Ternavicza” (1760-1762), „Tirnavitza” (1805), „Tharnavitza” (1850) și „Tirnavitza, Târnăvița” (1854)²⁹.

O mare parte a locuitorilor satelor comunei Brănișca trăiau în obști, care s-au rărit din a doua jumătate a secolului al XIII-lea și prima jumătate a celui următor. Dar chiar și atunci când obștea ajunge parțial sau în întregime în stăpânirea unui feudal, ea mai păstrează oarecare libertăți, iar pământul este stăpânit în comun de către obște și de noul stăpân feudal³⁰.

În general satul cu locuitorii săi concentra cea mai mare parte a societății, cu supărările și necazurile ei, cu bucuriile și aspirațiile ei. În accepțiunea generală termenul possessio însemna moșie, mare sau mică, feudală sau țărănească. Dar acest termen are și înțelesul de sat. În fruntea satului era un jude care era ales de obștea locuitorilor în mod liber dacă satul era liber, sau în urma amestecului stăpânului feudal, când satul era stăpânit.

Judele satului avea atribuțiuni importante: judiciare, fiscale, administrative, economice sau gospodărești, în limita comunității sătești și a drepturilor conferite de obiceiul pământului sau mai târziu de legile scrise. El era șeful scaunului de judecată care judeca pricinile dintre locuitorii satului pentru pământ, pentru vite, pentru recoltă, pentru fânațe, pășune, pădure, pentru tot ce se întâmpla în satul respectiv³¹. Satul cuprindea mai întâi teritoriul locuit, unde țărani îi aveau casele, bordeiele sau colibele. Casele aveau în jurul lor grădini cu zarzavaturi, legume și pomi. Casa și grădina din jurul casei formau gospodăria țărănească

Satele din Transilvania erau de două tipuri, în raport cu ocupația de bază a locuitorilor săi. În zonele agricole satele erau concentrate, în timp ce în satele unde ocupația de bază era creșterea animalelor, tipul satului era cel dispersat. Ogoarele erau îngrășate prin gunoie.

²² Coriolan Suciu, op. cit., p. 122.

²³ Ibidem, p. 261.

²⁴ Ibidem.

²⁵ Ibidem, vol. II, p. 197.

²⁶ Ibidem.

²⁷ I. Iordan, Toponimia românească, București, 1963, p. 102.

²⁸ Coriolan Suciu, II, p. 197.

²⁹ Ibidem, p. 197-198.

³⁰ Ștefan Pascu, Voievodatul Transilvaniei, I, p. 323.

³¹ Ibidem, p. 395.

Asupra țăranilor se abat o serie de obligații din ce în ce mai apăsătoare: față de stat, nobili și biserica catolică. Imposibilitatea de a achita toate obligațiile duce adesea la săvârșirea unor abuzuri împotriva țăranilor.

Pentru înăbușirea revoltelor și răzvrătirilor țăranilor, regele Ludovic I de Anjou emitea decretul din 8 iunie 1366. Decretul recunoștea că „toți nobilii țării noastre Transilvania”, credincioși ai regelui „suferea zi de zi nenumărate neajunsuri din pricina îndrăzneței viclenii a diferiților răufăcători și mai cu seamă a românilor”³². De aceea regele acordă nobililor dreptul de a „stârpi și nimicii răufăcătorii de orice neam și mai ales pe români”³³.

Așezările din comitatul Hunedoarei amintite în documente până la anul 1400 nu ating decât la un procent de circa 25 %, ceea ce însemna că, până la această dată relațiile feudale nu reușiseră să cuprindă nici măcar o treime din teritoriul comitatului Hunedoarei, aici obștile țărești fiind încă foarte puternice și active. Casele locuitorilor din Transilvania, conform părerii academicianului Ștefan Pascu, erau de trei tipuri:

- 1) Casa obișnuită „elementară” care întrunește sub același acoperiș, partea destinată a adăposti oamenii și partea rezervată animalelor, uneltelor și aceea pentru păstrarea produselor agricole. Acest timp de casă era cel mai răspândit pentru țăranii având o stare materială modestă.
- 2) Casa cu mai multe clădiri în jurul unei curți, care aparținea de obicei țăranilor mai înstăriți. Casa-locuință era legată de o altă construcție, de obicei grajdul, acesta fiind legat de o a treia clădire, pentru hambarele cu grâne.
- 3) Casa cu clădiri mai aerisite, distanțate, protejate de o grădină cu pomi, compusă din casa de locuit, camera pentru cereale, grajdul, staulul pentru vite, cuptorul de copt pâine etc³⁴. Casele erau construite din lemn și acoperite cu paie. Mobilierul din casă era foarte simplu, o ladă în care se ținea îmbrăcămintea, un pat din lemn cu așternutul din paie, peste care se așternea un țol din pânză, una sau două perne, țolul cu care se acopereau oamenii, o masă din scândură și una sau două lavițe³⁵.

În cazul unor incendii distrugerile erau catastrofale. Focul izbucnit, întezit de vânt distrugea părți de sate sau chiar sate întregi, cum e cazul satelor Romos, Rapoltul Mare și Dobra. În iunie 1851 un puternic incendiu din Romos a distrus 110 case înregistrându-se și victime omenești³⁶. În septembrie 1853 un alt incendiu catastrofal a distrus în Rapoltul Mare un număr de 156 case, înregistrându-se și aici victime omenești³⁷.

Incendiul de la Dobra a izbucnit în data de 5 aprilie 1874 pe la orele 11 și 30 de minute. Era Duminica Floriilor și majoritatea populației se afla la biserică. „Focul întezit de un vânt puternic a prefăcut în cenușă tot ce s-a câștigat cu sudoarea unei vieți de om. Un număr de 106 familii române rămânând fără adăpost și mijloace de subsistență”³⁸. Din fericire, asemenea incendii distrugătoare nu s-au produs în satele comunei Brănișca.

Populația satelor din comitatul Hunedoarei are o densitate mai mică. În secolul al XVI-lea comitatul Hunedoara avea 487 de așezări totalizând 11.220 familii, ceea ce însemna o medie de 22,99 pentru o localitate³⁹. Dar și în acest caz existau mari diferențe de

³² Ibidem, p. 467.

³³ Ibidem.

³⁴ Ibidem, vol. II, p. 109-110.

³⁵ Ibidem, p. 114.

³⁶ Iosif Pervain, Ana Ciurdariu, Aurel Sasu, Români în periodicile germane din Transilvania (1841-1860), București, 1983, p. 268.

³⁷ Ibidem, p. 270.

³⁸ Ioachim Lazăr, Incendiul de la Dobra, în *Expres*, anul I, nr. 25 din 8-14 august 1990.

³⁹ Ștefan Pascu, Voievodatul Transilvaniei, II, p. 416.

la sat la sat, cum se vede și din numărul populației satelor comunei Brănișca la 1733: **Târnava** 44 familii, **Furcșoara** 23 familii, **Boz** 29 familii, **Târnăvița** 26 familii, **Brănișca** 26 familii, **Căbești** 3 familii, **Gialacuta** 10 familii⁴⁰.

Ocupațiile locuitorilor erau agricultura, creșterea animalelor, pescuitul, albinăritul și meșteșugurile. Agricultura ocupă locul întâi între îndeletnicirile țăranului. Până în prima jumătate a secolului al XVI-lea se practica o agricultură extensivă ce se realizează prin defrișări de terenuri împădurite sau acoperite cu mărăcinișuri și deștelenirea unor terenuri nelucrate și prin desecarea și asanarea unor terenuri cu umiditate excesivă. Pe aceste terenuri oamenii cultivau grâu, dar mai cu seamă secară, orz, mei și hrișcă⁴¹.

Agricultura se dezvoltă chiar și în regiunile cu relief mai înalt. Dezvoltarea agriculturii și a anexelor acesteia, creșterea vitelor și păstoritul s-a extins și ca urmare a sporirii cererii de produse agricole pe piața orașelor, pe măsură ce acestea se dezvoltă și populația consumatoare de produse agricole sporește. În același timp are loc și o îmbunătățire a tehnicii agricole, prin perfecționarea uneltelor. Perfecționarea uneltelor a permis o mai bună lucrare a pământului și apoi extinderea rotației culturilor. S-a dezvoltat sistemul alternării culturilor, de toamnă și de primăvară și odihna unei părți din hotar.

Creșterea animalelor s-a dezvoltat datorită pădurilor întinse și a pășunilor bogate. Dezvoltarea creșterii animalelor, paralel cu aceea a agriculturii, se explică prin interdependența dintre cele două ocupații fiind foarte strânsă. Animalele satisfăceau numeroasele nevoi de hrană și îmbrăcăminte ale țăranului și erau necesare practicării muncilor agricole.

Pescuitul s-a dezvoltat mai ales în satele așezate lângă râurile din Transilvania care conțineau pește din abundență. El se mai dezvoltă și datorită obligației țăranilor de a prinde pește pe seama stăpânilor de moșie.

Pădurile cu luminișuri ofereau condiții prielnice pentru practicarea albinăritului. Decretul regal din 1351 prevedea ca „dijmele din miei, iezi și albine să se dea în mod obișnuit”⁴². Un document din 1374 menționa „dijmele din miere sau din albine ale românilor”, din satele de pe domeniile episcopiei de Oradea⁴³.

Dar în satele Transilvaniei se dezvoltă și meșteșugurile. Pe lângă țăranii agricultori, în sate mai trăiau și meșteșugari, fără de care nu se putea închipui viața unei așezări. Fierarul cu meșteșugul său satisfăcea nevoile de toate zilele, ca și lemnarul sau dulgherul. În numeroase sate erau prezenți cojocarul, cizmarul sau olarul. Alături de fierari, lemnarii satelor se specializează, în rotari, butnari sau dogari, dulgheri și tâmplari, satisfăcând nevoia locuitorilor satelor respective cu pluguri, care, vase de gospodărie, furci, războaie de țesut, case, mobilier și multe alte necesități gospodărești⁴⁴.

Țărănimea era baza piramidei sociale și ea suporta toată povara întregului edificiu stratificat al societății: principi, funcționari, nobilime și clerul catolic. Decretul regelui Ludovic de Anjou, din 1351, stabilea obligațiile țăranimii față de puterea centrală. Venitul cămării se stabilește la 3 groși de o curte întreagă. Iobagii plugari și cei ce au vie din toate satele libere și din satele de curteni erau datori să dea a noua parte din toate grânele și vinurile lor⁴⁵.

⁴⁰ Augustin Bunea, Episcopul Ioan Inocențiu Klein (1723-1751), Blaj 1900.

⁴¹ Ștefan Pascu, Voievodatul Transilvaniei, vol. III, Cluj-Napoca, 1986, p. 95.

⁴² Ibidem, p. 110.

⁴³ Ibidem, p. 110-111.

⁴⁴ Ibidem, p. 112.

⁴⁵ Ibidem, p. 119.

Țăranii mai datorau statului și darea care se ridica la 8 dinari pentru suprafața de pământ stăpânită. La începutul secolului al XVI-lea pe lângă cens se mai introduce și darea regească, care pe domeniul Hunedoarei era de 1 florin. Între dările în natură care puteau fi răscumpărate în bani era și datul oilor, datorat de către țăranii români visteriei regale. La început, datul oilor consta dintr-o oaie cu miel și o mioară din cincizeci. Obligația aceasta va crește mereu ajungând să se predea o oaie din 20.

Obligațiile țăranimii față de stăpânul feudal constau în primul rând din renta cu cele trei forme clasice: în muncă, produse și în bani. Potrivit celei de a doua înțelegeri dintre țărani și nobili, din 6 octombrie 1437, țăranii iobagi din Transilvania erau obligați „să plătească un florin de aur de fiecare plug cu opt boi, o jumătate de florin pentru unul cu patru boi și 25 dinari pentru un plug cu 2 boi sau doi cai.

Nu scăpau nedijmuiți nici iobagii lipsiți de inventar agricol și de animale, cei care-și câștigau existența prin munca brațelor trebuind să dea 12 dinari anual, drept rentă feudală în bani. Renta în muncă consta dintr-o zi de clacă anual, la coasă, seceră sau alte munci agricole, ceea ce însemna că rezerva seniorială era puțin dezvoltată la acea dată. Darurile față de stăpânul feudal se dădeau de trei ori pe an și constau dintr-o găleată de ovăz, șase colaci și un pui⁴⁶.

În cursul secolului al XVII-lea îndatoririle principale ale iobagilor, alcătuite din cens, daruri sau daturi, dijme și slujbe se accentuează. Censul continuă să fie plătit în bani, dar deși s-a dublat el se menține cam la același nivel datorită devalorizării monedei. În schimb darurile sau daturile se diversifică, extinzându-se la variate produse vegetale sau animale și se fixează arbitrar în funcție de nevoile permanente sau momentane, de lăcomia stăpânului feudal. Dijmele din semănături care înainte erau o obligație a credincioșilor catolici față de biserică, prin secularizare, ajung pe mâna Fiscului și prin arendare pe mâini nobiliare, s-au extins și asupra românilor.

Dar ceea ce se agravează sunt slujbele care cresc la două, la trei, la patru zile pe săptămână, și chiar la toate zilele săptămânii. Deosebit de grele sunt nu numai cantitățile, ci și condițiile muncii. „Munca o face capul familiei sau cel mai valoros om din casă, cu vitele, cu uneltele sale: mai obișnuit cu hrana sa și a vitelor sale. Apăsătoare e îndeosebi munca la distanță, pe timp mai îndelungat⁴⁷. Iobăgia din Transilvania era una dintre cele mai grave forme ale iobăgiei cunoscute. Ea era cu atât mai gravă pentru țăranul român care constituia majoritatea covârșitoare a iobăgimii țării, cu cât poporul român însuși se găsea exclus din rândul cetățenilor ei, din rândul fiilor patriei, socotit fiind numai „tolerat⁴⁸”.

Rădăcinile adânci ale răscoalei din 1784 rezidă din gravul sistem al șerbiei din Transilvania și mai ales datorită agravării lui din cursul secolului al XVIII-lea, dintre iobagi și nobili. Șerbia era originea răului, ea este povara cea mai apăsătoare, ea face pentru supus aerul înăbușitor, patria nesuferită - este teza enunțată de generalul Hadik, într-un memoriu din 1768⁴⁹. Țăranul român era extenuat prin muncile nesfârșite; arat, semănat, cărat și treierat, cărat la târg, la moară, lucru la vie, cărături de vin, cosit, cărat de fân, tăiat și cărat de lemne, lucru la grajd, în pivniță, în casă etc.

Om și vite trebuie să îndure slujbele iobăgești, în timp ce economia lui suferă, iar familia flămânzește acasă. La toate aceste obligații se mai adaugau căraușii lungi, mai ales când stăpânul călătorește în treburi oficiale, la comitat, la scaun, la Guvern sau la Tabla

⁴⁶ Ibidem, p. 141.

⁴⁷ David Prodan, Iobăgia în Transilvania în secolul XVII, vol. I, București, 1986, p. 574.

⁴⁸ Ibidem, p. 578.

⁴⁹ Idem, Supplex Libellus Valachorum, București, 1984, p. 245.

regească. De multe ori supusul trebuia să meargă și 10-12 mile, peste două sau trei comitate cu vitele și cu carul său⁵⁰.

Chiar și unii generali austrieci fac rapoarte în care este descrisă situația de nesuportat a țaranului iobag din Transilvania. Memoriul amplu al generalului Preiss, relatează următoarele: „De fapt supusul transilvănean sau iobagul, este în ceea ce privește starea sa, cel mai nenorocit țaran ce poate fi găsit pe lume. În afară de viața sa, pe care și-o ține cu sudoare și în cea mai neagră mizerie, nu are nimic ce să-și aparțină personal. El poate fi privit ca un adevărat sclav al domnului său pământesc.

În afară de robotele nesfârșite, pe care trebuie să le păstreze cu vitele sau cu palmele săptămâni de-a rândul, trebuie să facă și alte servicii fără cea mai mică retribuție, ba uneori fără nici o hrană. Dacă domnul său lipsește, stă în capitală sau altundeva, trebuie să-i strângă alimente pe șase, opt sau mai multe zile, să-și ruineze vitele, carul, să-și neglijeze mica sa economie de casă, să-și lase totul baltă.

La cea mai mică abatere țaranul iobag e aruncat de domnul său în așa-numita temniță, care nu e decât o scobitură sub pământ, întunecoasă și respingătoare, de unde nu mai vede lumina zilei până la eliberarea sa, care se întâmplă foarte târziu. Pus în libertate nu-și duce viața mai bine decât o vită, cu un cuvânt, necazurile și poverile impuse supușilor de domnii lor pământești sunt fără sfârșit, iar excesele la care sunt supuși, pur și simplu de necrezut⁵¹.

Într-adevăr „mâinile românilor întrețin drumurile și căile, ei aduc locuitorilor produse de folosință din cei mai îndepărtați munți, ei cultivă partea cea mai mare a câmpurilor, viilor, ei sunt principalul temel al cărăușitului, de la ei curge cea mai mare parte a dărilor în casierile principelui. Din aceste mâini vin cele mai multe venituri camerale, din creșterea vitelor și pășunatul cerut de ele. Din rândul românilor se recrutează soldatul, din rândul lor se asigură considerabilele transporturi de sare.

Acest popor este cel care scormonește munții și prăpăstiile pentru a scoate din inima pământului prețioase minereuri spre folosul statului și al principelui. Este cu totul neîndoielnic că tocmai acest popor care îndură atâtea chinuri e cel mai indicat pentru utilizarea în scopul bunăstării generale și tocmai de aceea merită o atenție cu totul deosebită, grijă pentru el în viitor⁵².

Imaginea țaranului și a gospodăriei sale arăta în felul următor: „Casă mizeră care prea puțin apără de frig, îmbrăcăminte tot atât de mizeră, o femeie uscată de sărăcie, copii nevoiași, câmpuri pe jumătate pustii, cămări goale, vite vâguite, sunt o priveliște de chin și nicidecum de speranță în vreo schimbare a ororii vieții⁵³. Chiar împăratul Iosif al II-lea găsea în Transilvania cu prilejul vizitelor sale că „iobagul este un sclav al domnului său, el n-are nici mijloc de existență, trebuie să slujească mult sau puțin, după bunul plac, cum și unde vrea domnul său⁵⁴.

Iosif al II-lea care străbătea Transilvania în anul 1773 comunică cele văzute într-un raport înaintat Consiliului de stat din Viena, în care scrie: „Țara este fără îndoială frumoasă și bună, numai trebuie ajutor, paleativele sunt desigur neîndestulătoare, dat fiindcă sunt și suflete așa de corupte. Este aici atâta neîncredere, bănuială, spirit de intrigă, care domină cu desăvârșire; nobilimea ungurească nu se îngrijește de nimic mai mult pe lume decât de veniturile ei și de aceea ce poate să-i îngusteze dreptul. Ce-i pasă de ce este drept sau de ce

⁵⁰ Ibidem, p. 246.

⁵¹ Ibidem, p. 247.

⁵² Ibidem, p. 246-247.

⁵³ Ibidem, p. 246.

⁵⁴ Ibidem, p. 247.

este nedrept! Merge atât de departe cât se poate întinde, și prin urmare suge pe supușii ei și vrea să dispună de dânșii după plac; de aceea ar face orice alta decât să-și recunoască o scădere; acest lucru este mai ales la unguri un obiect de groază! Iobagul este un sclav al domnului său, el nu are vreo resursă, el trebuie să servească după plac, mult sau puțin, unde și cum vrea stăpânul său. Această țară - și-mi fac o conștiință din aceasta - trebuie să fie cercetată și să i se dea o reglementare”⁵⁵.

Despre români, împăratul se exprima în termenii următori: „Acești săraci supuși români, care sunt fără îndoială cei mai vechi și mai numeroși locuitori ai Transilvaniei, aceștia sunt maltratați de fiecare, așa încât într-adevăr soarta lor, când se uită cineva bine, este vrednică de toată mila, și este de mirare că totuși așa de mulți dintre oamenii aceștia există acolo și n-au fugit cu toții. Nu mă mir că pământurile lor sunt lucrate prost, dar cum poate să fie altfel, când omul de pe o zi pe alta nu este sigur de stăpânire și când în fiecare zi și în fiecare ceas el poate să fie la munca stăpânului său? Nu este de mirare că în astfel de împrejurări el se grăbește să facă ce poate pe acest ogor al lui rău lucrat. Națiunea este, de altminteri, cu adevărat isteată, și nestatornicia ei vine desigur numai din nenorocirea pe care o suferă. Că ea se ocupă mai mult de cultivarea vitelor, aceasta se explică prin singura perspectivă de libertate pe care o are de a fugi mai repede. Părăsește cineva mai curând turma decât ogorul pe care l-a lucrat”⁵⁶.

A doua călătorie a împăratului Iosif al II-lea prin Transilvania are loc în anul 1783. La 28 mai intră în Transilvania și străbate drumul pe traseul Deva, Orăștie, Alba Iulia, Sebeș, Miercurea, Sibiu unde ajunge la 31 mai. Pe întreg traseul străbătut fu asaltat cu plângerile românilor. Împăratul se convinge încă o dată de stările intolerabile, de necesitatea introducerii urbariului și de necesitatea desființării iobăgiei. Ordinul împăratului din 16 august 1783 adresat Guvernului Transilvaniei, se concretiza în patru puncte:

1. „Oricare colon, fie ereditar sau de liberă migrațiune, e liber din proprie hotărâre, adică fără consimțământul domnului pământesc.
 - a). A se căsători;
 - b). A învăța arte și meserii și a le executa;
 - c). De ceea ce are în proprietate în sensul legilor patriei după plac a dispune, a le vinde, a le dăruî, schimba sau zălogi.
2. Nici un supus, fie ereditar sau de liberă migrațiune, să nu poată fi după bunul plac al domnului său și fără o cauză legală judiciar recunoscută, scos din sesia sa sau mutat dintr-un loc sau dintr-un comitat în altul.
3. Până când va fi fost introdusă noua reglementare urbarială, supușilor să nu li se poată cere prestații contrare ordinelor în vigoare.
4. În toate cazurile abuzurilor și vexațiunilor care se opresc în aceste puncte, procuratorul fiscal al comitatului e dator să apere din oficiu pe supușii lezați”⁵⁷.

În 31 ianuarie 1784 este emis decretul imperial care prevedea înfăptuirea unei conscripții în vederea întregirii regimentelor de graniță. Pe la mijlocul verii începe conscrierea satelor. Vestea se răspândește rapid. Grănicerii nu erau iobagi, nu aveau domni, nu erau obligați la prestații iobăgești. Ei erau stăpâni pe casa și pământul lor și făceau doar serviciul militar. Satele românești din apropierea cetății Alba Iulia pornesc unele după altele să se înscrie, să nu rămână în iobăgie. Odată înscriși, țăraniii consideră că n-au de ce să se

⁵⁵ Ștefan Meteș, Emigrări românești din Transilvania în secolele XIII-XX, București, 1977, p. 143.

⁵⁶ Ibidem.

⁵⁷ D. Prodan, Răscoala lui Horea, vol. I, București, 1984, p. 79.

mai teamă de stăpânii lor. Încep să-și judece singuri noua stare, se antrenează la nesupunerii, își înfruntă stăpânii, de care și așa vor scăpa.

Înscrierea masivă a satelor alarmează autoritățile. Tulburările cresc și Guvernul Transilvaniei ia primele măsuri. Decretul Guvernului, din 26 august 1784, cere comandamentului militar să sisteze conscripția. Se cere de asemenea protopopilor să liniștească populația satelor. Episcopul ortodox Nichitici a scris protopopului Iosif din Trestia și preoților neuniți din Zarand să nu se amestece în nici un fel în acea conscripție ci dimpotrivă să cheme plebea la obligațiile sale și la supunere, să miște toate pietrele instruind norodul să ducă o viață pașnică, morală și liniștită, făcându-și serviciile domnilor pământești⁵⁸.

În Căinel și satele vecine publicarea dispozițiilor Guvernului s-a făcut cu asistența a 40 de soldați din legiunea ecvestră secuiască comandați de locotenentul din Dobra, Ioan Simen, dar locuitorii erau ascunși în păduri nevrând să apară la publicare⁵⁹. Relatând despre tulburările și nesupunerile din satele Bulbuc, Cerbu, Mada, Fizeș și altele, vicecomitele Ioan Zejk, în 16 octombrie, arăta că publicarea anulării conscripției plebea a primit-o cu vorbe ireverențioase, obraznice, malițioase, cutezătoare, cu amenințări.

Ziua de 28 octombrie era zi de târg la Brad unde sosește și Crișan. Pentru a nu fi observat de autorități s-a ascuns sub podul de peste Criș, și de aici chema rând pe rând la sine pe români, încredințându-i că Horea ar fi adus de la împăratul poruncă să li se dea arme. De asemenea îi îndemna ca Duminica următoare, românii să se adune în număr cât mai mare cu puțință la biserica din Mesteacăn, să asculte porunca împărătească⁶⁰.

La adunarea de la Biserica din Mesteacăn, unde erau adunați vreo 600 de țărani, Crișan le-a arătat o cruce și o scrisoare pe care Horea le-ar fi primit de la împăratul, drept dovadă a încuviințării imperiale pentru înscrierea țăranilor ca militari. „Voi v-ați înscris militari, acum veniți cu mine la Alba Iulia, să ne dea arme, să ne dea drepturile noastre”⁶¹. A doua zi, la 1 noiembrie, mulțimea condusă de Crișan, pornește spre Alba Iulia. De la Mesteacăn au trecut peste satele Vaca, Valea Bradului și Zdrapți pentru a evita Bradul și Crișciorul unde puteau fi opriți de către autorități.

La Curechi țăranii s-au oprit pentru popasul de peste noapte și pentru a aștepta sosirea altor cete. În noaptea de 1 spre 2 noiembrie doi juzi ai Zarandului, împreună cu un grup de soldați, conduși de gornicul Petru Cara din Crișcior, încearcă să-l aresteze pe Crișan și să împrăstie țăranii adunați. „Prevenit de o femeie despre sosirea juzilor și a soldaților, Crișan scapă încercuirii, dar soldații trag câteva focuri de armă în urma sa. Atunci oamenii din apropiere dau chiote de alarmă, traseră clopotele bisericii. Mulțimea se adună numaidecât, cu băte, cu pietre și cu ce apucă și tăbărâră asupra celor doi juzi și îi ucise pe loc, iar soldații au fost bătuți, dezarmați, apoi lăsați să plece goi”⁶².

În urma acestui incident, în dimineața zilei de marți, 2 noiembrie, are loc o adunare a mulțimii la locul numit „la Cruce”. Crișan insistă să meargă mai departe la Alba Iulia să primească arme. Dar la această cerință „o parte s-au împotrivit, mai ales cei din Brad, susținând că dacă ei pleacă la Alba Iulia, atunci maghiarii se răscoală și leucid femeile și copiii pentru treaba de la Curechi”⁶³.

⁵⁸ Ibidem, p. 275.

⁵⁹ Ibidem, p. 285.

⁶⁰ Ibidem, p. 300.

⁶¹ Ștefan Pascu, *Revoluția populară de sub conducerea lui Horea*, București, 1984, p. 231.

⁶² Nicolae Edroiu, *Pe urmele lui Horea*, București, 1988, p. 80.

⁶³ *Izvoarele Răscoalei lui Horea, seria B, Izvoare narative, vol. II, 1786-1860*, București, 1983, p. 291.

Atunci Crișan îi conduce la Biserica satului unde le comunică porunca cea nouă, după ce noaptea trecută s-a întâmplat tăbărârea asupra lor și au fost omorâți cei doi juzi ai nobililor și un gornic, ca poporul să-l urmeze pe el săucidă pe toți domni, nobilii și ungurii și să le prade toate averile și bunurile. „Nu vă speriați, fiindcă eu am poruncă de la împăratul de a prăda și omorî pe toți ungurii” i-a mai vorbit el poporului îngrijorat de omorurile din acea noapte⁶⁴.

La noua poruncă mulțimea se îndreaptă cu iuțea spre Crișcior, unde sosi încă înainte de amiază. Luată prin surprindere, nobilimea din Crișcior a căzut victimă furiei dezlănțuite a răsculaților. Curțile nobiliare au fost prădate și incendiate, iar numărul celor uciși s-a ridicat la 17, cei mai mulți fiind din familia Kristori⁶⁵. A urmat atacul asupra târgului Brad, apoi a Ribiței și de la Mihăileni. În câteva zile întreg Zarandul era în flăcările răscoalei.

În ziua de 4 noiembrie au trecut din Zarand în comitatul Hunedoara ai cărui locuitori români au fost puși să se răscoale contra nobililor maghiari încă de mai înainte de către mai mulți amăgitori de-ai lui Horea și care așteptau numai ocazia binevenită⁶⁶. Din Zarand mulțimile se revarsă spre Valea Mureșului. Aici năvălesc mai întâi în Brănișca și Șoimuș, cei din Brănișca luând-o apoi pe Mureș în jos, iar cei din Șoimuș pe Mureș în sus⁶⁷. „În Brănișca pe stăpâni nu i-au mai găsit, fugiseră din timp. Baronii **Anton** și **Ștefan Josica** fugiseră la Sibiu”⁶⁸.

Aici „au atacat mai întâi castelul baronului **Anton Josica**, pe care l-au prădat, apoi l-au incendiat. Prădară pe crâșmarul lui (desigur și crâșma). Prădară casele, curțile baronului **Daniel Josica**, ale moștenitorilor săi, **Ștefan** și **Emeric Josica**”⁶⁹. La atacul asupra curților nobiliare din Brănișca au participat, pe lângă cei veniți din Zarand și țărani din „Brănișca și satele din jur”.

Lui **Daniel Josica** în casă i-au distrus uși, ferestre, mobile, i-au prădat casa de bucate, pivnița, cele două măieriști, piscina (cu 100 de cegi, 15 somni, plasă de 25 stânjeni), moara, crâșmele. I-au luat tot ce era de fier, i-au dus multele instrumente pentru minerit, uneltele, sapele pentru vie, patru căldări mari de fiert vinars. I-au prădat 300 de mierțe de grâu, ovăzul, porumbul (4.000 mierțe în tului), 200 vedre de rachiu de prune, vite, oi, 82 capete de porci, purcei etc. Prădară și pe meșteșugarii de la curte. De asemenea capela catolică. Prădară pe arendașul Mihail Bot”⁷⁰.

Magistrul poștelor Iosif Bartoska a fost martor ocular al evenimentelor de la Brănișca. „A întâlnit în drumul său mai multe cete de răsculați, câte 40, 50 la un loc, înarmați cu furci, cu coase. Lui nu i-au făcut nimic a putut călători fără cel mai mic incident. Întâlnind un grup de bănățeni de la Coșava în drum spre Dobra, la târg, el le-a zis: „Unde vreți să mergeți? Duceți-vă înapoi, aici nu-i deloc liniște”. Ei însă au plecat mai departe răspunzând deschis în românește: „Să dea Dumnezeu ca asta tot așa să fie în toate părțile”⁷¹.

Răscoala a lovit și în alte sate ale comunei Brănișca unde erau posesiuni nobiliare, printre care și în satul **Bărăști**, unde l-au prădat pe Francisc Bagya⁷². Măcelarul din Gialacuta, **Ion Ignat**, spunea „Să aducă Dumnezeu pe Horea, că vor învăța ei pe domni,

⁶⁴ David Prodan, Răscoala lui Horea, I, p. 305.

⁶⁵ Nicolae Edroiu, op. cit., p. 81.

⁶⁶ Izvoarele răscoalei lui Horea, p. 110.

⁶⁷ D. Prodan, Răscoala lui Horea, I, p. 324.

⁶⁸ Ibidem.

⁶⁹ Ibidem.

⁷⁰ Ibidem, p. 325-325.

⁷¹ Ibidem, p. 325.

⁷² Ibidem, p. 328.

cunoaște el pe Horea, e om bun”⁷³. Din Deva vicecomitele Ludovic Noptsa alarma, încă din data de 5 noiembrie, pe guvernator despre pericol scriind: „Dum Roma deliberat, Saguntum perit”. Viața ne e în cel mai mare pericol. Azi mulțimea a prădat și ars castelul din Brănișca, azi noapte toate curțile din Șoimuș au fost prefăcute în cenușă. Miliția e insuficientă, să se trimită ajutor militar cât mai grabnic, altfel s-a isprăvit cu viața noastră”⁷⁴.

Participarea locuitorilor din Brănișca la răscoală o confirmă și Petru Nicula din Herepea care spune că „venind mulțime de oameni din Leșnic, Ilia, Brănișca au vestit că un om cu numele Horea, care vine de peste Mureș cu două steaguri roșii cu mult popor să năvălească asupra Devei, a primit ordin de la împăratul să pustiască pe toți nobilii din Ardeal”⁷⁵.

Pe moșiile nobililor de Brănișca lucrau un număr important de iobagi și jeleri. Moșiile rămase la 1761 în urma Cristinei Ratz, care avusese soți pe contele Nicolae Kuun și pe baronul Emeric Josica numără 170 iobagi și 23 jeleri avitici și 107 iobagi și 2 jeleri de achiziție⁷⁶.

La 9 decembrie comitele Hunedoarei se scuza Guvernului pentru chemarea trupelor generalului Koppenzoller și insistă să rămână, fiind foarte necesare pentru asigurarea văii Căianului, domeniilor Ilia și Brănișca, porților Ungariei vecine cu Banatul unde mulțimea oamenilor înarmați cu felurite instrumente e gata de noi omoruri și tulburări”⁷⁷.

Participarea locuitorilor din Brănișca la răscoală este motivată prin greutatea sarcinilor. „**Brănișca** se plânge de impunerile pentru comitat, 9 florini pentru cei cu 4 boi, 6 pentru cei cu doi boi, 4 și 5 pentru cei cu o singură vacă. Robotele sunt 3, 4, 5 zile pe săptămână, ba și toată săptămâna, fără nici o remunerație și cu atât mai puțin pâine. În schimb bătaie da, așa au trebuit să robotească. Femeile lor au făcut și ele robote săptămâni întregi. Și-apoi au plătit taxă, au dat dijmă. Mai mult chiar și cei care n-au semănat orz sau ovăz au trebuit să dea câte o găleată”⁷⁸. Locuitorii satului Furcșoara, supuși ai baronului Josica fac câte 4 zile pe săptămână, în timpul aratului, strânsului, câte două săptămâni într-una⁷⁹.

Nobilimea încearcă să dea vina începerii răscoalei pe conscripția militară, pe înclinarea naturală spre omor și rapt a neamului românesc, îmbibat de ură față de celelalte națiuni și religii. Pe domeniile Ilia, Gurasada, Brănișca și Deva cea mai mare parte a colonilor e de liberă migrațiune, fac puțină slujbă, dacă nu ar fi putut-o purta erau liberi să se mute în alte locuri⁸⁰. În pledoaria lor meșteșugită nobilii comitatului Hunedoara se arată adânc răniți de acuzația, întru totul nedreaptă, că cruzimile și tiraniile domnilor pământești ar fi fost cauza răscoalei, după cum s-a declarat despre ei, în fața tronului⁸¹. Autorul maghiar Szylagyi povestea prin anul 1838 relatarea fiului lui Anton Josica despre Crișan pe care o redăm integral. „În anul 1784, pe la mijlocul lui octombrie, într-o după amiază, baronul Anton Josica nefiind acasă, fiind la vie, soția sa, contesa Maria Teleki auzi deodată lătrând tare prepelicarul.

⁷³ Ibidem, p. 441.

⁷⁴ Ibidem, p. 375.

⁷⁵ Ibidem, p. 376.

⁷⁶ Ibidem, p. 39.

⁷⁷ Ibidem, II, p. 163.

⁷⁸ Ibidem, p. 263.

⁷⁹ Ibidem.

⁸⁰ Ibidem, p. 305.

⁸¹ Ibidem.

Întrebând pe servitor care poate fi cauza, acesta-i răspunse că jos la scară stă un român în haine ciudate, legat la un ochi, cu o căciulă înaltă în cap și ar vrea să vorbească cu baronul sau cu baroneasa între patru ochi. De altminteri zice că e proroc. Baroneasa n-a vrut să audă de nimic. Dar când din porunca ei servitorii l-au scos pe român din castel, acela l-a așteptat pe baron în fața porții, care sosind nu peste mult timp, îl întrebă cine e și ce vrea?

Românul l-a rugat să-l asculte între patru ochi, căci are de spus ceva de seamă: de altminteri el e proroc. Baronul nu se arătă curios, îl provocă să-i spună îndată aici, în fața însoțitorilor săi, orice ar avea de spus. Dar românul nu se înduplecă, tare îl rugă din nou pe baron să fie așa de bun să-l asculte, căci de bună seamă nu-i va părea rău. Baronul însă nici n-a mai stat de vorbă cu el, crezându-l doar un înșelător, îi dete un ban de arginte (de 20 de creițari) și plecă mai departe.

Românul, văzând, plecă după el și spuse tare să asculte cel puțin ceea ce vrea să-i tâlcuiască acum. Baronul uitându-se înapoi, românul îi zise: Fiindcă Măria ta nu vrei să mă ascuți, acum îți grăiesc în pilde. Se va ridica un crai care va porni război și vor umbla oamenii în sânge până la glezne”. După care vorbe, enigmatic, a plecat degrabă de acolo. Mai târziu baronul gândindu-se la întâmplare, i-a părut rău că l-a lăsat să plece pe acel om ciudat, trimise după judele satului, căruia îi porunci să pună să-l caute, dar mai mult nu i-au dat de urmă.

După două săptămâni a izbucnit războiul, căreia îi căzu pradă și castelul din Brănișca al baronului. După prinderea căpitanilor, baronul Anton Josica trimis, la începutul lui februarie, la Alba Iulia în chestiunea captivilor din comitatul Hunedoarei, a vizitat și temnițele. Deschizând și celula în care era închis Crișan, acesta îndată ce-l văzu îl întrebă dacă Măria sa nu-l cunoaște? Și cum baronul răspunse că nu, îi aduse aminte că el e omul care s-a dat drept proroc, pe care înainte de cules n-a vrut să-l asculte. De ceea ce îi părea rău și acum, căci voise în formă de prorocie, să-l facă atent de cele ce se vor întâmpla, ca să fie cu grijă. Baronul întrebându-l de ce a făcut aceasta, Crișan îi răspunse că l-a îndemnat recunoștința.

Înainte cu câțiva ani zăcând el greu bolnav sub streășina unui han, tocmai atunci trăsese acolo și baronul. Când baroneasa a aflat de starea lui nenorocită, a dat bani hangului poruncindu-i să-l îngrijească bine. Peste câteva zile apoi, la întoarcere, l-a luat în carul cu bagaje și l-a dus la Brănișca, unde a rămas până la însănătoșirea deplină, după care, dăruit încă, s-a dus acasă în satul său, în Cărpiniș.

Această mare binefacere a vrut el să o răsplătească baronilor în acest chip, prorocindu-le ceea ce, din pricina jurământului înfricoșător cu care îi era limba legată, nu putea să le descopere altfel. Acestea i le-a povestit lui Szylagyi baronul Ioan Josica, fostul președinte al guvernului Transilvaniei, fiul lui Anton Josica, la 23 octombrie 1838, spunând că răposatul său părinte și în anii de mai târziu și-a exprimat adesea regretul că n-a ascultat pe prorocul român”⁸².

Chiar și istoricul David Prodan înclină să dea crezare acestor relatări, întrucât adesea Crișan avea obiceiul de a se deghiza în cerșetor. După unele informații și la Brad el se ascunsese sub podul de peste Criș, îmbrăcat în straie de cerșetor, de unde chemând la el pe unii locuitori din satele Zarendului a convocat adunarea de la Mesteacăn din 31 octombrie 1784. În momentul în care a fost prins de către urmăritorii săi, la 30 ianuarie 1785, Crișan era de asemenea îmbrăcat în haine de cerșetor.

⁸² Ibidem, p. 449-450.

Revenind la atacul răsculaților asupra castelului și a domeniilor din Brănișca să ascultăm mărturia unor răsculați care au luat parte la evenimentele de aici. Mihail Lupaș din Căinel (Căinelul de Jos), comitatul Hunedoara, jeler al domnului Moise Váradi, neunit, de 22 ani, este acuzat că a prădat în Căinel și în Brănișca, curțile baronilor Josica⁸³. De asemenea Mihail Lupaș din Nevoieș, iobag al lui Ludovic Bartsai, de 30 de ani, a fost acuzat că a fost cu turma prădătorilor în Sulighete, **Brănișca**, Șoimuș, Hărău, Chimindia, Banpotoc, Rapolt, Bobâlna, Folt, Geoagiu, Băcăia, Vurpăr și Vinț unde a prădat curțile nobililor și ale unor contribuabili unguri⁸⁴.

O serie de autori maghiari neînțelegând cauzele răscoalei lui Horea au publicat neadevăruri și injurii la adresa răsculaților și a conducătorilor ei. Astfel un autor minuscul, care a fost departe de teatrul răscoalei, „Homorodszentpéteri Cseke Jozsef” publică o cronică intitulată „Az Oláh nemzetről. Hora 1784-iki forradalma és ennek okai (Despre națiunea română. Revoluția lui Horea din 1784 și cauzele acesteia), în care scrie printre altele următoarele:

„Răsculații în comitatul Hunedoarei au făcut devastări în mai multe locuri deodată, începând mai întâi în Brănișca, rămânând numai câteva sate în cele două districte de-a lungul râului Mureș și în districtul Hațeg neatacate; pe celelalte le-au străbătut în lung și în lat, și toate castelele, curțile nobililor, casele preoților maghiar și bisericile le-au devastat, spărgând arhivele multor seminții, au tăiat în bucăți scumpele scrisori, le-au ars și le-au nimicit, au jefuit mult aur și argint în bani gata sau lingouri, vase de mare preț, îmbrăcăminte și lucruri casnice, iar mobilele le-au cărat, au golit șurile, depozitele de cereale, pivnițele, au tăiat butoaietele, au mâncat, au băut, încât mulți dintre ei s-au înecat în valul vinului vărsat de ei”⁸⁵. Mai mult el susține că la această prădare ar fi fost de față însuși Horea care cânta:

„Horea bea și hodinește
Plânge țara și plătește”⁸⁶.

Autoarea Göttfy Borbála, fiica comisarului fiscal Göttfy László din cercul Ilia și notar al curților domeniului Brănișca, locuia în perioada răscoalei în satul Sârbi. Göttfy Borbála ne spune că părintele său a trimis în data de 1 noiembrie pe cei doi soldați lăsați la vatră „să se ducă în satele de sub autoritatea sa la juzi ca să grăbească plata birului adunat și strângerea celui încă neluat de la oameni”⁸⁷.

În data de 4 noiembrie 1784 călătorind de la Bejan la Rovina, ei au fost surprinși de răsculați care au intenționat să le ia caii. Scăpați cu fuga cei doi soldați, un maghiar de prin Ungaria și un român din Sârbi, **Toader Todea**, reveniți în fuga cailor au relatat despre cele văzute pe drum. La Dealul Mare au dărmănat „țuicăria baronului **Antal Józsika**, de-a rămas numai cenușă”⁸⁸.

Intrată în panică, Judita Márkus-Deák încearcă să-l anunțe și pe nepotul său „Anton Donáth, slujbaș al baronului Daniil Józsika la curtea din Brănișca, să se ducă la domnia sa, spunându-i cele auzite, ca nu cumva, din neștiință, să-l ajungă vreo năpastă.

⁸³ Ibidem, p. 500.

⁸⁴ Ibidem.

⁸⁵ Izvoarele răscoalei lui Horea, p. 110.

⁸⁶ Ibidem.

⁸⁷ Ibidem, p. 257.

⁸⁸ Ibidem, p. 257.

* Lăsare la vatră

Pentru aceasta încăleacă și poruncindu-i să încalcece îl luă cu sine și pe Mihai, oșteanul cu abșid*, pornind către Brănișca, aflătoare în vecinătatea satului Sârbi⁸⁹.

Spre seară întorcându-se de la Brănișca, Judita Márkus-Deák povestește soțului său călătoria în felul următor: „După ce am făcut o jumătate de cale, am găsit o ceată mare de români, unii stând în picioare, alții șezând, iar alții fiind tolăniți pe jos; fiecare avea în mână o secure cu codoriște lungă ori o furcă de fier ori un ciomag. Trecui printre aceștia, neauzind de la ei altă vorbă decât răspunsul la binețe. Urmând mai departe dădui peste altă mulțime, întocmai și întru toate ca și cealaltă.

Când să trec prin mijlocul acesteia, câțiva români, după ce răspunseră la binețe, mă agrăiră așa: „Femeie! Unde vrei să te duci?”. Iar eu, răspunzându-le: „La Brănișca”, ei mă îndemnară așa: „Acolo n-ai ce căuta, căci de acolo au fugit toți slujbașii și toți domnii. Așa că fă cale întoarsă, căci s-ar putea întâmpla ca oastea dinaintea noastră să nu-ți dea atâta cinstire, când te vei duce între ei, câtă ți-au dat cei de până acum”. Uitându-mă atunci mai cu băgare de seamă înspre Brănișca, mă îngrozii peste măsură, văzând cetele și mulțimea românilor adunată acolo! Și, luându-mi ziua bună de la aceștia, mă întorsei din drum.

Iar ei, primind binețele mele, îmi urară: „Să mă ferească Dumnezeu pe mine, și pe toți ai casei mele, de toate relele”. Ajungând la ceata dintâi, câțiva dintre ei mă întrebă: „De ce nu te-ai dus mai departe, că doar nu numai până aici ai pornit?”. Iar eu: „La Brănișca am vrut să mă duc, dar m-am întors, dacă aceia din ceata dinaintea voastră au zis sus și tare că acela la care am pornit nu-i acasă”. Iar la cuvintele mele ei au răspuns: „Știam noi încotro vrei să mergi și la cine. Și tot așa știam că, spre norocul său, acela la care ai pornit, adică Anton Donáth, a fugit din vreme. Iar ție îți dorim să te izbăvească, cerul, împreună cu toți ai tăi, de toate relele⁹⁰. În urma distrugerilor provocate de răsculați, nobilii din familia Josica din Brănișca reclamau pagube care se ridicau la mai multe mii de florini. Astfel, pagubele baronului Anton Josica au fost evaluate la 20.959,11 florini, ale lui Daniel Josica la 7.992,57 florini⁹¹.

Crășmarul lui Anton Josica a fost păgubit de 330,15 florini, iar pagubele arendașului Mihail Bot au fost evaluate la 8.294,40 florini⁹². Dar nobilii din Brănișca au fost păgubiți și în alte localități. Pagubele baronului Daniel Josica numai în Rapoltul Mare au fost evaluate la 11.409,38 florini⁹³. Cele din Chimindia s-au ridicat la 2.067,57 florini. Pagubele lui Daniel Josica din Brănișca, Chimindia se totalizează la 21.469,52 florini⁹⁴.

După sfârșitul tragic al răscoalei, regimul imperial a fost silit să tragă unele concluzii și să vină cu remedii pentru a preîntâmpina pe viitor o asemenea izbucnire. Împăratul Iosif al II-lea n-a mai stat la îndoială în privința desființării iobăgiei. Raportul contelui Jancovich îl întărea pe împărat în convingerea că trebuie neapărat desființată șerbia. Patenta de desființare a iobăgiei a fost emisă, la 22 august 1785, de către împăratul Iosif al II-lea. Chiar de la începutul ei s-a precizat ca numele de iobag să fie înlăturat și în consecință orice țăran, de orice naționalitate, din Ungaria și Transilvania trebuie considerat ca om de liberă strămutare și că aceasta „o pretinde binele public și libertatea personală care i se cuvine oricărui om de la natură și de la stat⁹⁵.

⁸⁹ Ibidem.

⁹⁰ Ibidem, p. 257-258.

⁹¹ David Prodan, Răscoala lui Horea, II, p. 544.

⁹² Ibidem.

⁹³ Ibidem, p. 546.

⁹⁴ Ibidem.

⁹⁵ Ibidem, p. 591.

În Patentă se reafirma „dreptul iobagului de a se căsători liber, de a învăța meserii, de a dispune de avutul său, de a nu fi alungat din sesia sa, de a nu fi obligat la prestații peste cele prescrise de ordinele în vigoare, de a fi apărat de procurorul fiscal în pricinile sale urbariale”⁹⁶. Publicarea Patentei de desființare a iobăgiei a stârnit un val de migrațiune iobăgească de pe o moșie pe alta. Iobagul înțelegea să folosească prevederile patentei ca un nou mijloc de luptă pe care i-l oferea libertatea strămutării.

După moartea împăratului Iosif al II-lea, în 1790, libertatea juridică a țăranului iobag a fost mult îngrădită de nobilimea din Transilvania. Problema iobăgească va continua să rămână un proces deschis al societății românești și în deceniile de până la revoluția română de la 1848.

După răscola din 1784, nobilii din familia Josica revin la moșiile lor și caută să-și refacă inventarul agricol și de animale. Ei obțin din partea autorităților o serie de despăgubiri pentru pagubele înregistrate, din care o mare parte o achită țărani iobagi. La începutul secolului al XIX-lea nobilimea se baza pe o tehnică înapoiată și mai ales pe munca forțată a țăranilor dependenți. Continuă obligațiile țăranilor dependenți către stăpânii lor constând din: renta în muncă, obligațiile în muncă, daturile în muncă și natură, dijele și renta în bani.

Renta în muncă însemna totalitatea obligațiilor în muncă ale iobagilor față de stăpânii lor, nobilii. Obligațiile în muncă erau cuprinse în zilele de robotă și în daturi. Zilele de robotă sau de slujbă trebuiau să fie prestate fie cu uneltele și vitele proprii, fie cu brațele atunci când lipseau vitele. Slujbele iobăgești sau robota continuă să prezinte o mare varietate, ea variind de la sat la sat, de la nobil la nobil.

În anul 1811, primpretorul Nopcea Elek este trimis la Zam pentru a cerceta neliniștile printre populația valahă de acolo. Introducerea sărbătorii regelui Ștefan este înțeleasă de țărănime că în Ungaria se va ridica un nou rege în scurt timp. Date fiind agitațiile, autoritățile văd în aceasta un pericol și întreprind cercetări pentru a stabili adevărul. Zvonurile care circulau și agitațiile determină locuitorii din Gurasada să-și ascundă unele lucruri.

În urma cercetărilor s-a stabilit că fiind târg la Zam cineva a răspândit știrea că s-ar strânge pânza pentru armată și locuitorii au dosit-o. La Ilia un contribuabil este cercetat pentru o expresie care făcea nobilii și autoritățile să se simtă în nesiguranță. Pretorul din Lăpușnic îl informa pe Nopcea că a fost surprinsă afirmația unui țăran care spunea „că nu peste mult timp se vor întâmpla lucruri mari”⁹⁷

La înrăutățirea situației țăranilor a contribuit și seceta dintre anii 1813-1818. Recolta fiind foarte slabă, țărani au fost nevoiți să se împrumute. Un pretor din comitatul Hunedoara spunea într-un raport că „s-a dat ajutor numai celor mai săraci, dintre aceștia unii au murit, alții au emigrat, foarte puțini au rămas, dar în anii de foamete au sărăcit că acum numai lucrând ca jeleri își pot câștiga existența. Dintre cei care au plecat, unii numai în vara aceasta, s-au întors, dar și aceștia săracii ca cerșetorii”⁹⁸. O reglementare a situației s-a încercat de către împărat prin Proiectul de reglementare urbarială din 1819, prin care urma să se stabilească cantitatea prestațiilor și slujbelor în raport cu întinderea și calitatea sesiilor.

⁹⁶ Ibidem, p. 597.

⁹⁷ Maria Andrițoiu, Mihai Cerghedeau, Frământări sociale în jurul Devei sub influența răscolei lui Tudor Vladimirescu, în Sargetia, VI, 1969, p. 95.

⁹⁸ Ibidem, p. 99.

Țăranilor trebuia să li se dea pământ suficient pentru a-și plăti datoriile. Robota era stabilită la o zi pe săptămână cu vitele și la 2 cu palmele. Încercarea nobililor de a mări numărul zilelor de robotă este respinsă de țărani. Administratorul moșiei lui Bornemisza din Brănișca și Ilia reclamă că „iobagii au ieșiri răzbunătoare”⁹⁹. Conform conscripției din anul 1820, în Brănișca, existau 64 de sesii iobăgești cu extravilane cu o suprafață arabilă de 469 de iugăre¹⁰⁰.

Ele se aflau în posesia unui singur stăpân feudal și reveneau unei gospodării iobăgești cu o suprafață de 7 iugăre și 518 stânjini patrați. La cele 64 de gospodării iobăgești reveneau o suprafață mică de numai 78 iugăre fânețe, ceea ce însemna 1 iugăr și 350 stj²¹⁰¹. Cu prilejul conscripției din 1820, din declarațiile iobagilor din Brănișca rezultă această varietate a robotei, care oscila de la 1-3 zile, sau 10-20 zile pe an¹⁰². Iobagii din Brănișca se plâng că li se pretindeau slujbe suplimentare¹⁰³.

De asemenea iobagii din Brănișca au declarat că stăpânii lor răscumpărau integral dijmele. Astfel în iunie 1820, ei spun: „Ioșagul (averea) Brănișcâi îi sub dijmă fiscălească, pentru care stăpânii noștri, măriile sale, arândă hotărâtă în locul ăștea plătesc”¹⁰⁴. Cele 64 de familii dependente din Brănișca, prestau stăpânului feudal un număr de 6.604 zile de robotă pe an și predau 63 găini, 126 cocoși tineri și 630 de ouă anual¹⁰⁵.

Situația prezentată mai sus demonstrează că renta în muncă, percepută sub forma zilelor de slujbă sau robotă, continua să joace un rol predominant în ansamblul obligațiilor iobăgești la începutul secolului al XIX-lea. Prestată cu animalele de tracțiune sau cu palmele, săptămânal sau anual, slujba iobăgească avea și acum menirea de a pune în valoare pământurile alodiale, lucrate de nobili în regie proprie.

După zilele de robotă sau de slujbă iobăgească, cea mai mare frecvență o au daturile în natură privind găinile, ouăle și cocoșii tineri. Celelalte obligații în natură și anume ocalele sau cupele de alune, unt, seu, muștar, măceșe, prune uscate, semințe de cânepă, semințe de ienupăr, sforile de ciuperci, tocurile de rășină, sforile de tei, animalele sălbatică sau mierțele de ovăz, aveau, în general un caracter accidental, fiind pretinse în regiunile de munte, unde acestea se puteau procura, cum e și în cazul localităților **Bărăștii Iliei, Furcșoara, Căbești** sau **Gialacuta**. În ceea ce privește renta în bani, ea face progrese mai substanțiale în satele situate în apropierea orașelor sau a centrelor miniere. În cazul satelor din comuna Brănișca renta în bani joacă un rol secundar în comparație cu renta în muncă.

O altă obligație a iobagilor din Brănișca era transportul sării pe Mureș. Ei mai trebuiau să participe și la tragerea corăbiilor înnămolite. În anul 1774 un funcționar al Oficiului Ilia cerea autorităților comitatului Hunedoara ca satele de pe Mureș, de la Băcăinți la Zam să dea feciori care să tragă corăbiile înnămolite¹⁰⁶. Conform Convenției nautice din 24 februarie 1777 adopta o nouă conscripție a corăbierilor din întregul comitat hunedorean, în care localitatea Brănișca era consemnat cu 19 corăbieri, 1 infirm și 1 văduvă¹⁰⁷.

⁹⁹ Ibidem, p. 95.

¹⁰⁰ Liviu Botezan, Constantin Enea, Contribuții la studiul organizării sesiilor iobăgești din comitatul Hunedoara la începutul secolului al XIX-lea, în Sargetia, V/1968, p. 206.

¹⁰¹ Ibidem.

¹⁰² Constantin Enea, Liviu Botezan, Unele aspecte ale obligațiilor iobăgești pe domeniul Deva și pe alte moșii din comitatul Hunedoara la începutul veacului al XIX-lea, în Sargetia, VI, 1969, p. 106.

¹⁰³ Ibidem, p. 110.

¹⁰⁴ Ibidem, p. 117.

¹⁰⁵ Ibidem, p. 121-122.

¹⁰⁶ Benjamin Bassa, Transportul sării pe Mureș în secolele XVIII-XIX, în Sargetia, VII/1970, p. 144.

¹⁰⁷ Ibidem, p. 145.

Conform conscripției corăbierilor întocmită în anii 1810/1811 s-au înregistrat satele, numele tuturor corăbierilor și a stăpânilor de moșii. În această conscripție este trecut și satul Boz, al cărui stăpân era baronul Nuday Josika și din care sunt recrutați 5 corăbieri¹⁰⁸. Datorită muncii grele de transport și mai ales a slabei remunerații locuitorii satelor de pe malul Mureșului nu se angajau de bună voie ca plutași. În prima jumătate a secolului al XIX-lea statul austriac a intensificat exploatarea bogățiilor Transilvaniei și a dezvoltat plutăritul pentru a înlesni transportul pe râul Mureș.

¹⁰⁸ Ibidem

ISTORIA COMUNEI BRĂNIȘCA

în epoca modernă și contemporană

Revoluția de la 1848 a avut trăsături comune pe plan european vădind un caracter unitar din punct de vedere al ideilor. Ea a urmărit eliberarea țăranilor, afirmarea dezideratelor naționale și libertatea pe plan politic, prin promovarea constituționalismului și parlamentarismului. Dar revoluția românilor din Transilvania urmărea și alte obiective, specifice situației din această provincie, între care eliberarea de sub stăpânirea străină, instaurarea unei administrații românești în teritoriile cu populație majoritar românească.

Acestor dorințe ale românilor, conducătorii revoluției maghiare le răspund cu execuții prin „tribunalele de sânge” introduse, care condamnau la moarte în urma unor procese formale, prin confiscarea de bunuri, schingiuri și bătăi aplicate, metode prin care se urmărea pedepsirea românilor participanți la revoluție, alături de austrieci. La 3/15 mai 1848 românii se adună la Blaj sub conducerea elitei lor politice și intelectuale. Prezența episcopilor, a protopopilor și a sutelor de preoți ortodocși și greco-catolici, au conferit adunării un caracter de sacralitate.

Solemnitatea depunerii jurământului a cunoscut următorul moment: „Toată adunarea își ridică mâinile în sus, după datina depunerii jurământului, iar textul a fost repetat de trei ori”¹⁰⁹. Dar Dieta din Cluj n-a ținut cont de revendicările românilor și a votat Uniunea Transilvaniei cu Ungaria. În situația dată guvernul maghiar încearcă să atragă pe românii din Transilvania și Ungaria de partea sa, în numele principiului revoluției europene, Libertate, Egalitate, Fraternitate.

În baza acestor principii, la 28 iunie 1848, Bathiani Lajos făcea un apel, în numele guvernului maghiar, către români, în care le cerea: „Națiunea română să se pună în slujba patriei maghiare” și „ținându-vă orânduiala voastră militară, puterea voastră veți înmulți-o prin ridicarea de batalioane din așa bărbați, care e bună voie vor lua arme”.

Dar românii refuză să se înroleze în armata maghiară. Din comitatul Hunedoara, protopopul Nicolae Crainic îi scria episcopului Andrei Șaguna la 14 septembrie 1848, în legătură cu refuzul poporului de a da recruți: „Eu, cât și preoții, cu tot deadinsul ne-am sârguit destul chemării noastre, însă durere! Că nu știu cine au băgat în capul poporului, precum că pe seama maghiarilor să nu dea soldați. De bună seamă sunt întărâtați și răspund că pe cum de ar ști că pe seama înălțatului împărat cer așa, ar da. Destul ne-am sârguit a le explica cum că împăratul Ferdinand e domnitorul și că cu întărirea Majestății Sale se cer acei recruți, însă în zadar, că nu se încred”¹¹⁰. Nici regimentele de grăniceri români nu se supun ordinelor venite de la guvernul de la Budapesta.

Protopopul Hațegului Mihail Maximilian relata despre atitudinea antiunionistă a grănicerilor Regimentului de la Orlat, începând cu 26 iunie, când, la Hațeg, au dat jos de pe

¹⁰⁹ Liviu Maior, 1848-1849. Români și unguri, București, 1998, p. 113.

¹¹⁰ Ibidem, p. 245.

clădiri steagul unguresc, „flamura unionului” cum îl numește el, refuzând să execute ordinele maiorului Riebel, comandantul lor¹¹¹.

Protopopul Hațegului relatează și despre nemulțumirea grănicerilor ce urmau să plece spre granițele Banatului. El mai relatează, la fel cum o face și protopopul Dobrei, despre soarta preoților de pe teritoriul grăniceresc. „Cine-i învață despre aceia? Nu știu, că noi, preoții, nu îndrăznim a-i învăța mai multe decât sună circularele venite, că suntem și de români și de unguri amenințați cu pierderea vieții de când a răsărit libertatea, egalitatea, frățietatea”¹¹².

În comitatul Hunedoara țărani români au fost duși la Deva pentru a depune jurământul față de guvernul maghiar dar au refuzat. Refuzul lor are la bază un argument ce se generalizase deja: „Ei stau sub jurământul de la Blaj”¹¹³. Nobilimea și autoritățile recurg la forță pentru a-i obliga pe țărani la supunere și la prestarea obligațiilor iobăgești. Împotriva satelor cuprinse de revoluție sunt trimise armata regulată și gărzile naționale maghiare. În comitatul Hunedoara au loc „execuții” militare și sunt aplicate amenzi locuitorilor din satele Visca, Fuiеști-Băgara, Bretea Mureșană, Cueșd, Gothatea, Bacea, Cărmăzinești și Dănulești¹¹⁴.

Foștilor iobagi li se alătură jelerii, care declară că „ei sunt încă slobozi ca și ceilalți foști iobagi și până nu va veni comisia în sate în treburile pământurilor, nici ei nu fac robotele ca și ceilalți foști iobagi slobozi”¹¹⁵. Din Hondol, protopopul ortodox Petru Pipoș îi relatează episcopului Andrei Șaguna despre poziția jelerilor față de legea din 18 iunie: „Românii noștri jeleri care sunt pe pământul domnesc, alodial și nu colonicatură, pentru că nu vreau a face slujbele domnilor săi, a-i pedepsi și a-i îndatora să facă slujbă pentru acele locuri domnești”¹¹⁶. Dar pentru a le reprima se formează gărzii naționale maghiare care se dedau la tot felul de acțiuni teroriste împotriva populației românești, în primul rând împotriva intelectualilor, avocați, preoți și învățători. În aceste condiții critice pentru națiunea română este convocată cea de a treia adunare de la Blaj.

La 20 septembrie 1848 sosea la Blaj Avram Iancu în fruntea unei cete de 6.000 de moți înarmați, ceea ce a produs o profundă impresie asupra celor adunați aici. După intrarea în oraș, Avram Iancu se adresa mulțimii, rostind cunoscutele-i cuvinte: „Pretențiunile noastre sunt sfinte, precum e sfântă dreptatea și noi românii vom fi gata a le apăra cu orice preț”¹¹⁷.

Adunarea din septembrie de la Blaj a consfințit hotărârea românilor de a trece la lupta armată pentru dobândirea libertății naționale și sociale. „Poporul român adunat la Blaj - se arăta în Decretul adunării - din 16 până 28 septembrie 1848, a hotărât a primi arme și a forma gvardie națională pentru securanța publică”¹¹⁸. Toți bărbații de la 17 la 50 ani erau datori să se înarmeze și să se organizeze militărește. Adunarea din septembrie a contribuit la generalizarea revoluției în întreaga Transilvanie și a marcat momentul trecerii la lupta armată în vederea răsturnării vechiului regim politic al Transilvaniei și revenirea la statutul de autonomie al Principatului.

¹¹¹ Ibidem, p. 229.

¹¹² Ibidem.

¹¹³ Ibidem, p. 215.

¹¹⁴ Ibidem, p. 216.

¹¹⁵ Ibidem.

¹¹⁶ Ibidem.

¹¹⁷ Ibidem, p. 261.

¹¹⁸ Ibidem, p. 269.

După victoria trupelor maghiare împotriva trupelor croate conduse de Jelačić, guvernării maghiari adoptă față de români un ton dur, ultimativ. Într-o Proclamație din 10 octombrie pe care o adresează „poporului valah” li se cere ca în termen de 8 zile să revină la starea de ascultare și supunere față de organele „legale”. În caz contrar: „Pe Dumnezeu din ceruri, care apără dreptatea, capetele vinovaților vor suferi severitatea neînduplecată a legii”¹¹⁹.

Cei care nu se vor conforma prevederilor Proclamației sunt amenințați cu intervenția armată și „ar fi mai bine să nu vă fi născut, deoarece nimeni nu va avea parte de milă și indulgență. Dar și până atunci s-a dat ordin poporului maghiar și secuiesc să se ridice ca o furtună și să măture orice gunoi ingrat, care se scoală împotriva libertății patriei sale și nu se îngrozește de a deveni ucigașul mamei și fraților săi”¹²⁰. În fața situației tot mai critice, la 20 octombrie 1848, Comitetul Națiunii Române adresa românilor un apel, cerând ridicarea la luptă împotriva celor care îi terorizează.

„Frați români! Numai un mijloc este de a apăra dreptul când îl încalcă în picioare cei blestemați, acest mijloc este puterea. Împărăția este în primejdie; toată națiunea română este în primejdie; drepturile tronului sunt călcate; legea noastră cea sfântă este batjocorită de păgâni. La arme dară fraților, la arme! Ca să faceți o putere de care să se sperie păgânii. Comitetul pe care voi fraților îl cunoașteți și știți că vă voiește binele vă dă de știre, cum că acum însuși binele vostru și toată împărăția poștește ca să primiți armele de la mai marii oștilor împărătești.

Tinerii aceia care vor lua arme de voia lor, pentru că aici silă nu este, nu vor fi datori a sluji mai mult de trei ani ca ostași împărătești, însă în acești trei ani cu această legătură, că dacă s-ar putea face pace înainte de trei ani, atunci peste trei luni încă vor veni acasă și vor fi liberi de toată slujba ostășească; iar până când vor fi în slujbă, vor căpăta arme, veșminte, hrană și toate cele trebuincioase de la înălțatul împărat.

Acum e timpul frați români, ca să dați dovada nouă de credință către acel prea bun părinte, care v-a scos din robia ungurească și vă dă aceea ce ați dorit și doriți mai presus de toate în lumea aceasta, adică naționalitatea, ca să nu mai fim străini în țara noastră, cum am fost sub tirania ungurească, ca să nu mai fim scoși ca națiune, cu biserica, cu lege, cu totul, cum eram sub despotismul Aprobatorilor ungurești, ci să fim națiune recunoscută și poporul român având drepturi deopotrivă cu altă naționalitate, fiecare după cum poștește dreptatea cea veșnică.

Alegați drept aceea la arme români tineri, pentru ca să vă luptați odată și pentru neamul vostru, căci pentru străinii cei nemulțumitori v-ați luptat destul; luați arme cât puteți și câți voiți, pentru ca să apărați părinții și frații și prietenii voștri.

Auzit-ați fraților! Cum au ucis la români toată vara o ceată de unguri turbați, cum i-au chinuit și cum i-au spânzurat acum de curând pe acei români nevinovați, care v-au voit binele vostru și n-au voit răul nimănu. Auzit-ați! La câtă răutate au ajuns chiar orașele cele mai de frunte ale ungarilor, în care ar trebui să fie cultura cea mai mare. Pesta omora pe chipul împăratului, Clujul și Oșorheiul spânzură oamenii nevinovați și călcară în tină Sfânta cuminecătură. La arme dar fraților! La arme! Ca să aibă putere de ajuns înălțatul împărat, spre a înfrâna pe acești păgâni fără de Dumnezeu”¹²¹.

¹¹⁹ Ibidem, p. 277.

¹²⁰ Ibidem, p. 278.

¹²¹ George Barițiu, Părți alese din istoria Transilvaniei pe două sute de ani în urmă, vol. II, Ediția a II-a, Brașov, 1994, p. 339-341.

Lupta națională a celor de jos - scria academicianul David Prodan - pornește deci din realitățile social economice, din separațiile etnice,, de neam și de credință, din antagonismele naționale empirice dintre neamuri și mai ales dintre stăpânii de alt neam și supușii români. Prin firea lucrurilor deci lupta socială trebuie să fie în același timp și națională”¹²².

Teritoriul Transilvaniei este împărțit în 15 prefecturi conduse de câte un prefect. Prefecturile erau împărțite la rândul lor în tribunale, conduse de către un tribun având în subordine și un vicetribun, și care erau constituite din vreo 10 sate. Tribunii aveau atât atribuții militare, cât și civile: „Fiecare tribun e totodată și tribun al poporului. Obligați fiind ca să învețe pe oameni despre lucrurile politice, însă nu să decidă, ci să păzească modestia, să trateze cu oamenii cât se poate mai delicat, să-și susțină autoritatea”¹²³. Printre atribuțiile tribunilor, așa cum au fost stabilite în instrucțiunile Comitetului se numărau:

- 1) Pedepsirea neascultătorilor după măsura faptelor lor;
- 2) Trimiterea la prefectură a „reacționarilor”;
- 3) Nu numai „în trebile armării, ci și în cele politice să îndestuleze poporul”¹²⁴.

Tribunii erau numiți de prefect și apoi erau confirmați de Comitetul Național de la Sibiu. În orice problemă mai importantă, pentru satisfacerea oricăror nevoi, populația se adresează prefectilor, care prin ordinele date tribunilor sau comunităților caută satisfacerea plângerilor lor. Practic se introduce o administrație românească în teritoriile locuite de români. Dintr-un raport din luna mai 1849 adresat primului ministru austriac, reiese cu limpezime caracterul social al ridicării românești din toamna anului 1848: „Iar când se lasă de sine, făcea românii sub tribunii și prefectii săi cele mai mari abuzuri cu armele sieși încredințate, ocupa în mai multe locuri proprietățile alodiale ale foștilor săi domni cu puterea, îi omora, jăfuia, casele dominale le pustia”¹²⁵. Și totuși la 25 februarie 1849 când era înaintat împăratului un memoriu din partea românilor din imperiu se preciza violența la care au fost supuși locuitorii Transilvaniei de către maghiari: „Vrăjmașul năvăli neîncetat tot cu puteri mai mari și mai tari, jăfui sute de sate și le prefăcu în cenușă, omorî peste 10.000 de oameni fără deosebire de vârstă, de bărbat și de fămee”¹²⁶. Alexandru Roman referindu-se la drama trăită de români în prima parte a anului 1849, scria: „Turmele răpitoare sunt vânat formal contra poporului român, scoate poporul din sat de la câmp și-l împușcă în masa întregă nefăcând distincție între bărbați, femei și copii”¹²⁷.

Populația satelor comunei Brănișca, în special a celor din apropierea Mureșului a avut mult de suferit din cauza evenimentelor revoluției. La 6 decembrie 1848, administratorul comitatului Hunedoara, Dimitrie Moldovan, trimitea Comitetului Național din Sibiu un raport despre situația de la frontiera apuseană a Ardealului și din Zarand¹²⁸. Conform raportului, ungurii s-au întors către Zam și au „năvălit din această parte pe satele române sus pe lungul Mureșului, au jefuit, au prădat, au aprins și s-au întors înapoi bătându-și joc de cauza noastră comună”¹²⁹.

¹²² David Prodan, *Supplex Libellus Valachorum*, București, 1967, p. 278.

¹²³ Liviu Maior, op. cit., p. 315.

¹²⁴ Ibidem.

¹²⁵ Ibidem, p. 319.

¹²⁶ Ibidem, p. 344.

¹²⁷ Ibidem, p. 381.

¹²⁸ Silviu Dragomir, *Studii și documente privitoare la revoluția românilor din Transilvania în anii 1848-49*, vol. II, Sibiu, 1944, p. 40.

¹²⁹ Ibidem.

Dimitrie Moldovan se plânge de situația oastei și spune că „Landsturmul nostru, care cu o conducere bună militară minuni va putea face, este părăsit fără de nici un ajutor. Ce minune dacă ici acolo se întâmplă unele neplăcute, dacă sunt fără de conducători. Ba stau cu zilele în frig și fără de mâncare, neîndreptați fiind, că ce să facă, unde să meargă”¹³⁰. Dimitrie Moldovan este de părere ca împrejurul Dobrei să fie concentrată o miliție însemnată, ca de acia să fie supravegheat și drumul spre Lugoj¹³¹.

Oastea să fie numai atunci chemată „când este a se face o demonstrație grandioasă”¹³². El mai propune ca „granițele să fie păzite de către sătenii cei mai aproape, fiind cu ei și cătane regulate; la 20 feciori o cătană regulată, care apoi de la landsturm să fie școliiți (instruiți)”¹³³. La 7 decembrie 1848 se adresează un manifest tipărit, semnat de maiorul J. Cerbesz și D. Moldovan către românii din comitatul Hunedoarei. Manifestul are următorul conținut:

„Fraților români.

Națiunea română din Transilvania, prin credința neclătită către Preainălțatul tron și domnițoarea casă austriacă, prin sârguința sa, împreună cu miliția împărătească și alți frați credincioși conlucrând la apăsarea răsculațiilor și restaurarea păcii, și-a câștigat prin astă faptă drepturi întocmai altor națiuni libere, drepturi după care ofta și care în contra preainaltei voi a înduratului nostru împărat i se denegau de către turburătorii păcii, pentru că acei oameni lacomi nu voiau a recunoaște chemarea acestui veac de libertate.

După ce cu ajutorul lui Dumnezeu, care nu suferă nedreptatea, s-a surpat puterea vrăjmașului cu cutremur, datorința învingătorului este, a fi cu omenească milă către oamenii învinși; aceasta poștește de la noi dreptul popoarelor, care românii l-au recunoscut și-l recunosc.

Din acest principiu a dat și Excelența Sa D. General Comandant, Baron de Puchner prochiemațiunea din 26 oct. a.c. și o grea pedeapsă punând pe aceia, care cu puterea vatămă averile și persoana dezarmaților. Națiunea română prin astfel de puternicii de o parte s-ar arăta neascultătoare de poruncile plenipotențiarului Majestății Sale, de alta ar arăta o nebagare în seamă de dreptul popoarelor. Prin urmare Națiunea română ar vătăma libertatea și aura strălucitoare a viitorului românilor cu grei nori s-ar întuneca.

În urmă întru înțelesul acestora, administratura scrisă trimisă de Excelența Sa Generalul Comandant în districtul Hunedoarei, provoacă pe tot norodul cu toată seriozitatea, ca să plece pe calea păciiurii, de persoana și de averile dezarmaților să nu se atingă. Fără îndoială și administratura se va sili ca fiecărui om să i se întoarcă drepturile și bunurile cuprinse de vrăjmași cu înșelăciune și ca poporul mai mult să nu se asupească. Drept care s-a și făcut orânduială, ca suma de bucate pe seama cătanelor rânduită de Comisariatul împărătesc să se adune din bucatele de prin curți; în urmare 120 mii porții de grâu, ovăz, fân și 400 stânjini de lemne să se aducă la magazin.

Mai încolo, bucatele de prin curți vor fi sub pază oficioasă, pentru ca din acelea să se ajutore rămășițele căzuților și răniților pentru patrie. În urmă, în toată comunitatea pe al cărei hotar se află păduri, se va împărți o parte din acelea spre lipsa încălzirii. Mai în urmă s-a ordonat, ca fiecare comunitate să-și aibă judecătorii săi în loc spre judecarea trebilor dinlăuntru. Pentru pământurile care cu înșelăciune s-au rupt din hotarul comunităților, administratura va lucra, ca acelea în grabă să se dea înapoi la comunități.

¹³⁰ Ibidem.

¹³¹ Ibidem.

¹³² Ibidem.

¹³³ Ibidem.

Poarta administraturii stă pururi deschisă pentru toți asuprașii și ea își cunoaște de cea mai sfântă datorință, de a fi cu dreptate, drept a judeca spre lauda lui Dumnezeu și a împăratului nostru Francisc Iosif I-ii, spre binele poporului și susținerea păcii.

Fraților români! Voi, care cu dreptă credință v-ați adunat în jurul lăudatului de toată Europa steag al împăratului, spre restaurarea păcii, prețuiți acest mare noroc și vă nevoiți în veac a-l ținea, căci el e stâlpul îndestulării sociale.

Aveți în vedere înalta administratură, lăsați puterea de a împlini în mâinile ei și fiți încredințați, că, deși, nu numaidecât, deoarece puterea omului e restrânsă prin formă și timp, dar pe încet vă va ajuta sigur și așa nici o înfruntare nu va rușina starea drepturilor recăștigate.

Deschideți inimile către strigarea cea părintească, că aceasta e calea mântuirii, calea libertății.

Să trăiască Împăratul Francisc Iosif I-ii!

Să trăiască națiunea română!

Deva 7 dec 1948

Joh. Czerbes,

c.r. Maior și Administrator Hunedoarei

Demetriu Moldovan

*Jude - primar*¹³⁴.

Apelul a găsit înțelegere în rândul românilor din comitatul Hunedoarei. Locuitorii din satele de munte ale comitatului și inclusiv cele din actuala comună Brănișca vor contribui la aprovizionarea magazinului pentru oastea revoluționară. Pericolul invaziilor ungurești dinspre Zam continuă să planeze asupra românilor.

La 20 ianuarie 1849, inspectorul Antonie Grigorescu îi scria lui Dimitrie Moldovan informându-l că dinspre „Zam se găta ungerii a veni în Ardeal. Eu tocmai viu de la Zam, da pușcașii i-am lăsat acolo la picheturi, ca să pot ști când va fi ceva mișcare și să pot și înștiința la Deva. Oamenii de prin părțile acestea sunt foarte supărați. Numai eu cu popa Alexie din Gurasada mai ținem nădejdea în dânșii”¹³⁵.

Același inspector îl înștiința pe Dimitrie Moldovan și la 23 ianuarie despre evenimentele din Valea Mureșului. „Aici alăturata scrisoare am primit-o tocma acum din Criș. Ungurii sunt mulți. Solomon nu-i în stare a-i bate fără ostași regulați și tunuri. Eu sunt în drum spre Zam, că aud că și acolo ar fi ceva mișcare de unguri. Din Dobra mi se înștiințează că vin soldații împărătești. Cu vro 100 de iagări stau pe mâine gata de-o trebui la Solomon, la Ilia”¹³⁶. În zona Zam a acționat cu mult succes tribunul Nicolae Pop¹³⁷. De cealaltă parte, unul dintre membrii familiei Josika, Nicolae (1796-1865) baron, participă la revoluția de la 1848-1849 luptând contra românilor. Fiind și romancier, a scris mai multe articole în ziarul „Pesti Hirlap” defăimătoare la adresa românilor¹³⁸.

Anul 1848 a reprezentat momentul decisiv în procesul de modernizare a economiei Transilvaniei. După 1848, când s-a votat legea de împrumut, s-au schimbat condițiile de trai numai pentru iobagi și pentru jeleri, în rândul cărora intrau și argații. Administrația austriacă instaurată după revoluție a interpretat legea drept o restituire, în parte, a drepturilor pierdute. Mai înainte de a le fi dat foștilor iobagi pământuri de cultură ca proprietate individuală, a hotărât pentru fiecare sat un loc de pășune și o parte de pădure ca

¹³⁴ Ibidem, p. 41-42.

¹³⁵ Ibidem, p. 65.

¹³⁶ Ibidem, p. 65.

¹³⁷ Ibidem, p. 97.

¹³⁸ George Barițiu, op. cit., p. 688.

proprietate comună precum și o sesie parohială (16-32 iugăre) pentru biserică și școală. Jelierii au primit loc de casă și de grădină, o cânepiște în rând cu foștii iobagi și dreptul de a pășuna¹³⁹. S-au plătit la foștii proprietari de iobagi sume importante. Astfel trei frați baroni Josika pentru 1197 iobagi au primit 332.131 florini și încă alții 70.340 florini¹⁴⁰

Patenta din 21 iunie 1854 recunoștea dreptul de proprietate al țăranilor iobagi eliberați și dreptul de a dispune liber de pământurile lor, stabilea prevederi ce împiedecau fărâmițarea proprietăților țăărănești. „Stăpânirea vrea - explica Ioan Pușcariu - ca o moșie țăărăneasă să o capete numai un copil harnic, iar ceilalți frați ai lui să-și capete părțile moștenire în zestre mișcătoare sau în bani”¹⁴¹.

Pentru români regimul noului absolutism a însemnat un incontestabil progres față de perioada anterioară revoluției. Creșterea demografică a contribuit și la dezagregarea organizării tradiționale a terenului și a producției, provocând creșterea suprafeței cultivabile și trecerea de la agricultura alternativă la agricultura continuă. Deși jefuiți în timpul revoluției locuitorii satelor comunei Brănișca au reușit să-și refacă efectivul de animale. În anul 1850 satele comunei Brănișca dispuneau de următorul efectiv de animale:

Brănișca (10 cai, 254 bovine), **Bărăștii Ilei** (16 cai, 190 bovine), **Boz** (9 cai, 217 bovine), **Căbești** (2 cai, 97 bovine), **Furçoara** (10 cai, 346 bovine), **Gialacuta** (7 cai, 115 bovine), **Târnavă** (1 cal, 125 bovine) și **Târnavița** (4 cai, 186 bovine)¹⁴². Până la sfârșitul secolului al XIX-lea efectivele de animale ale localităților comunei vor spori considerabil după cum se constată cu ocazia recensământului din 1895¹⁴³:

Localitatea	Bovine	Cabaline	Caprine	Porcine	Ovine	Păsări	Stupi
Brănișca	388	15	30	380	54	1.197	29
Bărăști	163	7	39	87	72	1.087	13
Boz	308	2	4	318	113	2.727	27
Căbești	123	-	14	79	48	364	4
Furçoara	326	1	90	203	330	1.014	46
Gialacuta	134	2	36	88	92	363	24
Târnavă	206	1	16	138	42	482	1
Târnavița	211	4	10	190	53	767	13
<i>Total</i>	<i>1.859</i>	<i>32</i>	<i>239</i>	<i>1.483</i>	<i>804</i>	<i>8.020</i>	<i>156</i>

Surprinde în mod deosebit numărul mic de oi, având în vedere că cea mai mare parte a localităților comunei sunt situate într-o zonă deluroasă. Numărul relativ mare de bovine și porcine însemna și o creștere a nivelului de viață a locuitorilor. Produsele obținute, carne,

¹³⁹ Cristu N. Negoescu, Ardealul nostru – Transilvania, Banatul, Crișana, Maramureșul, București, 1919, p. 147.

¹⁴⁰ George Barițu, op. cit., p. 322.

¹⁴¹ Comentarii la Preînalta patentă din 21 iunie 1854 pentru Ardeal, Vol. I, Sibiu, 1857, p. 18.

¹⁴² Studia Censualia Transsilvanica. Recensământul din 1850, 1996, p. 182-183.

¹⁴³ Studia Censualia Transsilvanica. Recensământul agricol din 1895, p. 334-335

lapte și brânzeturi erau consumate atât în gospodăria proprie dar mai rămâneau și surplusuri pentru vânzare cu ocazia târgurilor săptămânale de la Ilia.

O amploare deosebită a luat-o pomicultura. În grădinile și livezile localităților comunei Brănișca se cultivă un număr mare și variat de pomi fructiferi, după cum se poate vedea și din datele recensământului agricol din 1895¹⁴⁴:

Localitatea	Meri	Peri	Cireși	Vișini	Piersici	Caiși	Pruni	Nuci	Duzi
Brănișca	286	92	49	27	121	17	2.449	189	111
Bărăști	250	103	101	12	20	8	2.987	73	10
Boz	179	30	10	13	14	5	11.639	31	76
Căbești	131	51	31	12	40	-	1.843	54	30
Furçoara	351	181	103	41	27	4	6.213	158	76
Gialacuta	201	72	64	24	45	-	3.311	48	27
Târnavă	168	145	109	32	38	126	15.941	410	40
Târnavița	314	151	103	44	165	91	7.083	173	497
<i>Total</i>	<i>1.880</i>	<i>825</i>	<i>570</i>	<i>205</i>	<i>470</i>	<i>251</i>	<i>51.466</i>	<i>1.136</i>	<i>867</i>

Cei mai numeroși pomi fructiferi sunt prunii, urmați de nuci, duzi, meri, peri, cireși, piersici, caiși și vișini. În plus se mai înregistrează aici un număr de 11 castani: **Brănișca** (2), **Boz** (6), **Furçoara** (2) și **Târnavă** (1). Numărul mare de pruni duce la producerea unei cantități mare de țuică, ceea ce făcea ca și consumul să fie mare, chiar dacă o cantitate importantă era destinată vânzării. Producția de mere, pere, cireșe, vișine, caise, nuci și piersici era folosită atât pentru consumul din gospodărie dar mai rămânea un surplus și pentru vânzare.

Majoritatea caselor din localitățile comunei sunt construite din lemn și acoperite cu șindrilă sau paie. În anul 1900 în **Brănișca** sunt 145 de case din lemn și numai 11 din piatră. Dintre acestea o casă este acoperită cu țiglă, 98 cu șindrilă și 57 cu paie¹⁴⁵. Situația din celelalte localități este asemănătoare. În **Bărăști** toate casele (120) sunt construite din lemn și sunt acoperite cu paie, în **Boz**, din cele 147 case existente, toate sunt construite din lemn și au acoperișul din șindrilă (40) și paie (107)¹⁴⁶. La **Căbești** sunt 49 de case construite din lemn și numai 2 sunt acoperite cu șindrilă și 47 cu paie.

Din cele 187 case din lemn din **Furçoara**, doar 5 au acoperișul din șindrilă, restul de 182 fiind acoperite cu paie. În **Gialacuta** sunt 79 case din lemn, dintre care 6 sunt acoperite cu șindrilă, restul de 73 având acoperișul din paie¹⁴⁷. O situație ceva mai bună se află în localitățile **Târnavă** și **Târnavița**, unde un număr important din case sunt acoperite cu

¹⁴⁴ Ibidem, p. 332-333.

¹⁴⁵ Recensământul din 1900, p. 353.

¹⁴⁶ Ibidem.

¹⁴⁷ Ibidem.

șindrilă. La **Târnava**, din 113 case din lemn, 24 sunt acoperite cu șindrilă, iar 89 cu paie, în timp ce în **Târnăvița** din 109 case de lemn 28 sunt acoperite cu șindrilă iar restul de 81 cu paie¹⁴⁸.

În perioada 1900-1910 se realizează o îmbunătățire și diversificare a materialelor de construcție a caselor cât și a sistemului de acoperire: 32 case din piatră sau cărămidă, 2 din piatră și pământ, 1 din chirpici și 1.020 din lemn¹⁴⁹. La acoperire, proprietarii mai bine situați material folosesc tot mai mult țigla și de asemenea crește proporția caselor acoperite cu șindrilă, scăzând în mod proporțional cele acoperite cu paie. Cele mai multe case din piatră sunt în Brănișca (24), urmată de Boz (5), Gialacuta (1) și Târnăvița (2)¹⁵⁰. În cea ce privește materialele folosite la acoperiș se remarcă o creștere a numărului caselor acoperite cu țiglă (34), și a celor cu șindrilă (346), în timp ce numărul caselor acoperite cu paie se reduce de la 758 în 1900 la 675 în 1910¹⁵¹.

În ceea ce privește situația pe localități, ea se prezintă în felul următor: **Brănișca** 24 case din piatră sau cărămidă, 1 din piatră și pământ și 155 din lemn; **Bărăștii Iliei**, 1 din chirpici sau pământ și 137 din lemn; **Boz**, 5 case din piatră sau cărămidă și 174 din lemn; **Căbești**, 1 din piatră și pământ și 51 din lemn; **Furcșoara**, 181 din lemn; **Gialacuta**, 1 din piatră sau cărămidă și 83 din lemn; **Târnava**, 123 din lemn; **Târnăvița**, 2 din piatră sau cărămidă și 116 din lemn¹⁵².

În ceea ce privește materialele folosite situația pe localitățile comunei se prezintă astfel: **Brănișca**, 18 acoperite cu țiglă, 122 cu șindrilă și 40 cu trestie sau paie; **Bărăștii Iliei**, 2 acoperite cu țiglă, 9 cu șindrilă și 127 cu paie; **Boz**, 8 acoperite cu țiglă, 94 cu șindrilă și 77 cu trestie sau paie; **Căbești**, 8 acoperite cu șindrilă și 44 cu trestie sau paie; **Furcșoara**, 3 acoperite cu țiglă, 16 cu șindrilă și 162 cu trestie sau paie; **Gialacuta**, 18 acoperite cu șindrilă și 66 cu trestie sau paie; **Târnava**, 2 acoperite cu țiglă, 29 cu șindrilă și 92 cu trestie sau paie; **Târnăvița**, 1 acoperită cu paie, 50 cu șindrilă și 67 cu trestie sau paie¹⁵³.

Intellectualii din comuna Brănișca, preoți, învățători n-au rămas în afara evenimentelor politice din Transilvania. După instaurarea regimului liberal, națiunea română a decis să trimită o delegație, a românilor din Transilvania, Ungaria, Banat și Bucovina, condusă de către episcopul Andrei Șaguna care a înmănat împăratului memoriul din 15 martie 1862, cerând despărțirea bisericii române de biserica sârbească și restaurarea vechii Mitropolii ortodoxe române¹⁵⁴. Cu această ocazie s-a deschis o listă de colecție de fonduri pentru Comisiunea națională reprezentativă și în Protopopiatul Iliei, prin preotul Ioan Orbanăș, la care au contribuit o serie de preoți din acest protopopiat¹⁵⁵.

¹⁴⁸ Ibidem.

¹⁴⁹ Recensământul din 1910, p. 339.

¹⁵⁰ Ibidem.

¹⁵¹ Ibidem.

¹⁵² Ibidem.

¹⁵³ Ibidem.

¹⁵⁴ Pentru libertate și unitate națională, Documente hunedorene, 1848-1920, București, 1990, p. 147.

¹⁵⁵ Ibidem, Documentul nr. 78.

Numele contribuenților	Florini	Creițari
Ioan Orbanaș, protopop	2	-
Amos Tordășianu, jude procesual	2	-
Alexandru Herbay	2	-
Alexiu Olariu, paroh Gurasada	2	-
Alexandru Sirbina, notar comunal	2	-
George Paraschievits, notar comunal	2	-
Ioan Orbanaș, docent în Ilia	1	-
Nicolae Perian, notar Furcșoara	1	-
Mihail Moiescu, paroh Brănișca	1	-
Gherasim Olaru, paroh Bacea	1	-
Alexandru Radovici, paroh Certejul de Jos	1	-
Alexandru Orbanaș, paroh Glodghilești	1	-
Sofronie Olariu, paroh Gothatea	1	-
Adam Jents, paroh Zam	2	-
Arcadie Olaru, paroh Sârbi	1	-
Partenie Popovici, paroh Brădățel	2	-
Ioan Cioran, învățător în Brănișca	1	-
Adam Clej, învățător în Furcșoara	-	50
Ioan Popa, învățător în Almaș Săliște	1	-
Iosif Popescu, învățător în Cerbia	1	-

Protopopul Ioan Orbanaș depunea suma de 27 fl. 50 cr. pentru deputațiunea națională care urma să se deplaseze la Viena în problema autonomiei Bisericii ortodoxe din Transilvania.

În anul 1863 în comitatul Clujului era comite suprem Ludovic Josika înrudit cu cei din Brănișca. Baronul Ludovic Josika, după numirea sa, convocând adunarea municipală a comitatului compusă acum nu numai din maghiari ci și din români fruntași, a pronunțat cu acea ocazie discursul său de deschidere cu atâta căldură patriotică și dorință de a stabili pacea între naționalități, din care reproducem un fragment. „Multe împrejurări grele apasă patria noastră, sărmană. Însă toate acestea nu mă întristează, căci voința tare a Majestății Sale va afla modul cum să fie ușurate toate greutățile și atunci ne va surâde un viitor mai fericit”¹⁵⁶. „Pe noi însă ne amenință un pericol, dintre toate cel mai mare, care poate să sibă urmări pe veacuri înainte, iar acest pericol este discordia între diferitele naționalități ale patriei noastre”¹⁵⁷.

¹⁵⁶ George Bariția, op. cit., p. 233.

¹⁵⁷ Ibidem.

„Eu, onorat comitet, sunt maghiar cu sufletul și inima, pentru aceea însă niciodată nu am nutrit în pieptul meu antipatie în contra naționalității române și nu i-aș putea fi inamic niciodată. Date istorice ne arată, că familia mea își trage originea din această naționalitate. Din copilăria mea am șezut tot la sate, între români. Ei m-au iubit și au fost buni către mine, ba și după încetarea relațiilor feudale, relațiunea patriarhală între mine cu iobagii mei n-a încetat. În viața mea politică și privată se poate că am greșit în contra unuia sau altuia. Și cine nu comite asemenea greșeli, însă nimeni nu mă poate acuza de intențiune rea și vătămătoare; nu mă poate, că eu din punct de vedere al castei sau al religiunii aș fi fost nedrept, ci mă pot lăuda că, unde și când s-a putut, am ajutat pe toți fără distincțiune”¹⁵⁸. „Acestea nu le zisei ca să mă laud, ci pentru că chiar prin aceasta cred că sunt chemat ca să intervin acolo, unde, neputând fi acuzat de parțialitate, voi fi ascultat de către ambele părți”¹⁵⁹.

În continuare le cere magharilor să nu se lase „să fie răpiți a apăra mai mult decât aceea ce este drept înaintea lui Dumnezeu și a oamenilor. Iar dacă puterea, ajutată, îi va învinge, niciodată să nu nutrească în pieptul lor răzbunare, căci va veni timpul și trebuie să vie, când și inamicii lor vor prevedea necesitatea înțelegerii; deci nu este iertat ca să le rămâie suvenir de acelea, care ar împiedica împăcare”¹⁶⁰.

O activitate intensă au desfășurat-o diferiți intelectuali din comuna Brănișca în cadrul Despărțământului Dobra al Astrei. Cu prilejul adunării cercuale din 9 august 1903 a Despărțământului Dobra sunt luate câteva hotărâri importante. Trebuie menționat că intelectualii și localitățile aparținând zonei Brănișca erau arondați acestui despărțământ. La unul dintre punctele de pe agenda adunării, președintele Iosif Morariu comunică că strămutându-se de pe teritoriul despărțământului „Avram P. Păcurariu, fost protopresbiter în Ilia ar fi bine să se întregească comitetul prin alegerea altui membru”¹⁶¹.

Adunarea îl alege ca membru în comitet pe George Oprea protopresbiter în Ilia. Manifestând un deosebit interes pentru activitatea Astrei. Preotul Serafim Olariu din Brănișca invită membrii comitetului ca următoarea adunare să se țină la Brănișca. Membrii despărțământului prezenți la adunare decid a „ține viitoarea adunare cercuală în comuna Brănișca, iar timpul ținerii îl va fixa comitetul în înțelegere cu frunțașii din numita comună”¹⁶².

Cu prilejul întocmirii raportului general despre activitatea Despărțământului Dobra în cursul anului 1911 s-a ținut 9 prelegeri în diferite localități printre care și în comuna **Boz** în 30 iulie¹⁶³. Cu acest prilej s-au deplasat aici pentru a ține conferințe pe diverse teme intelectualii **Zevedei Mureșan**, **Ștefan Chirilovici**, **Ioanichie Oprean** și **Toma Roșiu**¹⁶⁴. Protopopul **Zevedei Mureșan** a conferențiat „*Despre Asociațiune*”, avocatul **Ștefan Chirilovici** „*Despre procese*”, preotul **Ioanichie Oprean** „*Despre stupărit*” și învățătorul **Toma Roșiu** a susținut conferința despre „*Soiurile de vite*”¹⁶⁵. Conferențiarilor au folosit aparatul de proiecție numit „schiopticon” cu ajutorul căruia s-au „arătat prezidenții

¹⁵⁸ Ibidem.

¹⁵⁹ Ibidem.

¹⁶⁰ Ibidem.

¹⁶¹ Pentru libertate și unitate națională, Documentul nr. 160.

¹⁶² Ibidem.

¹⁶³ Ibidem, Documentul nr. 173.

¹⁶⁴ Ibidem.

¹⁶⁵ Ibidem.

Asociațiunii, economie rațională și soiuri alese de bovine”¹⁶⁶. Au fost aduse și împărțite participanților „cărți, altoi, semințe etc”¹⁶⁷.

Reluarea activismului politic a declanșat energii nebănuite până atunci ale românilor. Cel dintâi care intră în parlament a fost Aurel Vlad, ales, în 1903, deputat de Dobra. În septembrie 1906 au loc noi alegeri în cercul Dobra la care participă următorii locuitori cu drept de vot din satele comunei Brănișca:

Numele și prenumele alegătorului	Profesia sau funcția	Vârsta	Domiciliul
Albani Oktavian	Paroh gr. or.	30 ani	Bărăști
Popa Ianos	Econom	40 ani	"
Popa Janos I Petru	Econom	49 ani	"
Tomucza Maftai	Econom	40 ani	"
Almasi Ignác	Cond. de întreprindere	27 ani	Brănișca
Begyanszky Pal	Pădurar domin. suprem	26 ani	"
Berzeviczky István	Inspector de stat	26 ani	"
Belánszky Sándor	Funcționar comitatens	27 ani	"
Csató Pál	Pădurar dominal suprem	37 ani	"
Cziitron Adolf	Proprietar de bancă	42 ani	"
Földi Pál	Vigil la căile ferate u.	29 ani	"
Gazdag Peter	Inspector de stat	30 ani	"
Gábor János	Vințeler	33 ani	"
Gyebnár József	Vigil la căile ferate u.	27 ani	"
Gyura József	Econom	40 ani	"
Hajda Athanász	Econom	35 ani	"
Heller Mihály	Proprietar	37 ani	"
Incze Sándor	Notar	57 ani	"
Jósika Lajos	Mare proprietar	55 ani	"
Jäger József	Inspector la căile ferate u.	26 ani	"
Kaposi Károly	Învățător	26 ani	"
Katona István	Vigil la tren	26 ani	"
Karaski Lázár	Vigil la tren	46 ani	"
Keresztes Árpád	Notar	50 ani	"
Lázár Mihály	Econom	42 ani	"
Lusztig Lajos	Arendaș de pământ	28 ani	"
Lusztig Jakab	Arendaș de pământ	61 ani	"
Majer György	Econom	52 ani	"

¹⁶⁶ Ibidem.

¹⁶⁷ Ibidem.

Markos Béla	Pădurar	29 ani	"
Murár Áron	Econom	48 ani	"
Murár Miklós id	Econom	56 ani	"
Murár Niculae id.	Arendaş de pământ	73 ani	"
Olár Miklós az Évái	Econom	48 ani	"
Olár Szerafin	Paroch gr. or.	58 ani	"
Pap László	Fierar	44 ani	"
Ripás János	Econom	76 ani	"
Rust Mózes	Econom	58 ani	"
Szabó Mihály	Econom	43 ani	"
Stern Ármin	Proprietar	35 ani	"
Schüffer Jozsef	Funcţionar comitatens	53 ani	"
Orbán Péter	Cârciumar	31 ani	"
Olaszi Sándor	Şef de gară	38 ani	"
Bochdanovics Béla	Oficial de stat	28 ani	"
Donka László	Vigil la tren	35 ani	"
Körmend Albert	Vigil la tren	32 ani	"
Toth Sándor	Şef de gară	28 ani	"
Hegedüs Mihály	Vigil la tren	33 ani	"
Kardos Izidor	Conducător de tren	40 ani	"
Szilágyi Benefek	Îngrijitor suprem	26 ani	"
Varga Mihály	Vinţeler dominial	24 ani	"
Bogdán József	Econom	47 ani	Boz
Domokos Sándor Lajos	Cond. de baie	26 ani	"
Fodor Petru	Econom	52 ani ¹⁶⁸	"
Hanta János	Econom	35 ani	"
Kovács István	Păzitor de pădure	36 ani	"
Krisán Antonie	Econom	72 ani ¹⁶⁹	"
Oprean János	Paroch gr. or.	29 ani	"
Szakó János	Maşinist	34 ani	"
Ursza Lázár	Econom	43 ani	"
Salamon Jakab	Econom	42 ani	"
Szalmáry Norbert	Păzitor de pădure	33 ani	"
Bocskor Domokos	Vicenotar	31 ani	Furcşoara
Buk Mihály	Jude comunal	47 ani	"
Boncza Illés	Notar cercual	44 ani	"

¹⁶⁸ Scris de mână „renegat”.

¹⁶⁹ De asemenea „renegat”.

Drehschmidt Domokos	Notar Cercual	34 ani	"
Negrila Adám	Econom	35 ani	"
Paszkecz Antal	Cârciumar	28 ani	"
Popa Todoszie	Paroh gr. or.	44 ani	"
Lakatos Sándor	Conducător	33 ani	"
Szalánczy Elemér	Ajutor de notar	48 ani	"
Rusz Miklós	Econom	50 ani	Gialacuta
Zsurka Mihály	Econom	45 ani	Căbești
Matyei Gáspár	Econom	33 ani	Târnava
Rai Petru	Econom	45 ani	"
Ungur Áron polega	Cârciumar	43 ani	"
Balázs József	Econom	48 ani	Târnăvița
Csizmás Lázár	Econom	57 ani ¹⁷⁰	"
Kein Antal	Cârciumar	51 ani	"
Oprean Iosif	Paroch	44 ani	"
Oprean Iuon	Econom	43 ani	"

În cercul de alegere Dobra au fost înscriși un număr de 780 alegători. Cei mai mulți alegători îi are Ilia (141) urmată de Dobra (102), Zam (63), **Brănișca** (46), Gura Dobra (36), Lăpușnic (26) și Gurasada (22). La Ilia, Brănișca, Zam și Gurasada, numărul relativ mare de alegători se explică prin numărul mare de funcționari, de lucrători la calea ferată, care prin salariile primite îndeplinesc censul impus pentru a deveni alegători.

Din punct de vedere etnic, aici cei mai mulți alegători sunt din rândul maghiarilor, evreilor etc. La Brănișca din cei 46 de alegători, românii sunt în număr de 12, ceea ce reprezintă doar 20,08 %. Conform recensământului din anul 1900, Brănișca avea o populație de 753 locuitori dintre care 653 sunt români reprezentând un procent de 86,71 %. Localitățile mici, fără funcționari de stat, au un număr infim de alegători ilustrând starea de sărăcie din lumea satului românesc, foarte puțini ridicându-se peste limita votului cenizar de 8 florini.

Celelalte localități ale comunei Brănișca sunt reprezentate la alegeri în modul următor: **Bărăști** 4 alegători, **Boz** 11, **Căbești** 1, **Furçoara** 9, **Gialacuta** 1, **Târnava** 3 și **Târnăvița** 5 alegători. Au votat pentru candidatul Partidului Național Român următorii alegători din comuna Brănișca: **Giura Iosif, Haida Atanasie, Lazăr Mihai, Maier George, Murar Aron, Murar Mihai, Murar Nicolae, Olar Nicolae, Olar Serafin, Ripaș Ioan, Rus Mozeș, Sabo Mihai** (Brănișca), **Bogdan Iosif, Hanta Ioan, Oprean Ioan, Ursa Lazăr** (Boz), **Negrilă Adam, Popa Todosie** (Furçoara), **Rus Mihai** (Gialacuta), **Matei Gașpar, Rai Petru, Ungur Aron** (Târnava), **Oprean Iosif și Oprean Ioan** (Târnăvița)¹⁷¹.

Din Brănișca votează pentru candidatul maghiar Moscovits toți ceilalți 34 care nu sunt români. Dar se înregistrează defecțiuni chiar și în localitățile în care alegătorii sunt dintre români, renegații dând votul candidatului maghiar. În acest mod au votat **Fodor Petru și Crișan Antonie** din Boz, **Jurca Mihai** din Căbești și **Cismaș Lazăr** din Târnăvița. Pentru

¹⁷⁰ Scris cu mâna „renegat”.

¹⁷¹ Lista alegătorilor din Cercul Dobra.

aceștia banii și avantajele oferite de candidatul maghiar au fost mai importante decât interesul propriei națiuni.

CONTRIBUȚIA LOCUIȚORILOR COMUNEI BRĂNIȘCA

la Marea Unire din 1918

Declanșarea primului război mondial a dereglat viața cotidiană a localităților comunei Brănișca. Prin mobilizarea învățătorilor și a unui mare număr de bărbați, aflați în floarea vârstei, s-a provocat haos în învățământ, iar lucrările agricole au avut de suferit. Copiii din clasele superioare au fost reținuți pentru muncile la câmp sau în gospodărie. Un mare număr dintre cei mobilizați au căzut eroic pe diferitele câmpuri de luptă ale monarhiei, luptând pentru idealuri străine națiunii române.

Fiecare dintre localitățile comunei Brănișca își are eroii săi căzuți în primul război mondial. Din păcate numele lor a rămas necunoscut în localitățile Bărăștii Iliei, Gialacuta, Căbești și Furcșoara. În satul Furcșoara, prin grija actualului paroh și a credincioșilor, lângă biserică, a fost ridicată o frumoasă cruce din marmură pe care este săpat următorul text: „**În cinstea eroilor neamului. Veșnică amintire, 08.10.06**”.

Primăria comunei Brănișca a ridicat un monument în centrul localității închinat eroilor din satele Brănișca și Rovina căzuți în primul și al doilea război mondial. Pe monument este înscris următorul text și apoi numele celor căzuți în cele două războaie mondiale în ordinea gradelor lor:

„Eroii satelor Brănișca și Rovina din primul și al doilea război mondial:

Cpt.	Pete Romulus
Serg.	Zlăgnean Ștefan
	Păcurar Ioachim
	Cloșca Adrian
Cap.	Zlăgnean Ioan
	Marian Antonie
Sold.	Haida Arsenie
	Bâc Ioviță
	Popa Traian
	Crișan Petru
	Josan Lazăr
	Maier Ioan
	Țic Mihai
	Căta Iosif
	Hârceagă Aurel
	Donc Serafim
	Negrilă Nicolae I
	Duț Roman
	Parăoan Lazăr I

Neamț Ioan I
Ștef Nicolae
Moiescu Laurențiu

În apropierea Bisericii monument din **Târnava**, credincioșii în frunte cu preotul paroh au ridicat, de asemenea, un monument comun pentru eroii din comuna lor căzuți în cele două războaie mondiale. Întrucât aici eroii căzuți sunt înscriși pe două coloane separate vom prezenta, doar pe cei căzuți în primul război mondial. Textul general înscris pe monument este:

„Eroii căzuți pentru apărarea patriei”, sub care, pe două coloane, sunt înscrise numele eroilor. Pe coloana din stânga, este scris: **1914 -1918, Cornea Aron, Cornea Gașpar, Dobrei Iosif, Dobrei Iosif, Dobrei Loghin, Oprea Avram, Oprean Petru, Părăuan Nicolae, Popa Todor, Rai Miron, Rai Partenie, Rus Ioan. Sonoc Ioan, Sonoc Ioan, Tomuța Ioan, Ungur Andronic, Ungur Nicolae, Ungur Partenie”**.

La intrarea în localitatea Târnăvița a fost ridicat de asemenea un monument comun pentru eroii din primul și al doilea război mondial. Textul general înscris pe monument este:

„În amintirea eroilor căzuți pe câmpul de luptă”. **1914, Bete Serafim, Bete Avel, Bete Ioachim, Bete Gașpar, Bete Nistor, Brumar Tănase, Căta Tovie, Căta Serafim, Căta Pascu, Crișan Miron, Danc Serafim, Dobrei Loghin, Gabor Miron, Gabor Petru, Giura Iosif, Giura Ion, Hărăian Toader, Henț Aron, Josan Petru, Matei Ion, Nistor Gașpar, Nistor Nicodim, Oprean Loghin, Vasiu Rusalin”**.

În memoria unor membri căzuți pe front familia donează bisericii o carte de rugăciuni. În arhiva bisericii din Târnăvița se păstrează un Octoih pe care se află următoarea însemnare: „Această carte ce se numește Octoih s-au cumpărat în memoria soldatului mort pe câmpul de luptă, ca erou, Pârva Iosif, fiul lui Pârva Ioachim din Căinel și mama Ludovica, născută Balaj din Târnăvița, căsătorită a doua oară cu Cănda Toader, locuitori în Târnăvița, ca dar sufletesc pentru biserica noastră din Târnăvița la anul cumplitelui resbel 1914-1917, necurmat (nesfârșit) încă, până astăzi în al 3-lea an.

Târnăvița, la 23 iulie 1917

Iosif Oprean, paroh în retragere

În zilele noului împărat și rege Franțisc Karol al IV-lea și a noului Episcop și Metropolit Vasilie Mangra¹⁷².

În biserica monument din **Boz**, la scurt timp după încheierea primului război mondial a fost expus un tablou în memoria eroilor din primul război mondial, cu următorul text:

„Eroii neamului din Booz, 1914 – 1919

Gașpar Antonie Cantor

Gașpar Petru I Ant.

Gașpar Precup

Poșta Aron

Pavel Iuon

Pușa Nicolae

Gașpar Partenie

Jușcă Partenie

¹⁷² Arhiva bisericii din Târnăvița.

**Jușcă Gerasim
Cainant Todose
Doda Savu
Pavel Iuon I M.
Nicula Petru
Roșu Moise
Roșu Ambrosie
Crișan Tudor
Berar George
Luca Miron
Topor Vasilie
Filimon Antonie
Dehel George
Gașpar Petru I George
Ursa Iuon
Todor Onica
Gogoșe Petru
Pavel Gașpar**

La înălțarea Domnului 1921

Iuanichie Oprean, paroh. 1906 X”

În perioada interbelică a fost ridicat și un monument pentru cinstirea memoriei eroilor căzuți în primul război mondial. Pe fața monumentului sunt săpate următoarele versuri:

**Eroii nu mor / Nu / N-au murit / Știu bine / Nu e nici o putere / Să-nfrângă uriașa
pornire de eroi / Când sunteți fii unui popor / Ce-n veci nu piere / Cum ar putea să
moară vreunul dintre voi / Eroii nu mor / Nu / N-au murit în marea și falnica bravură
/ Cum va surprins avântul / Nemuritori voi stați / Cu gestul vostru / Cu gestul vostru
aprig tăiat în piatră dură / Ca-n basoreliefuri ai Romei tari soldați /
..... 1935¹⁷³.**

**Acest monument s-a ridicat de către credinciosul Miron Cismaș și soția Maria și
fiul Lazăr în semn de recunoștință pentru părinții lor Iosif și Carolina Todose și Ana.
Preot Ioanichie Oprean.**

Pe spatele monumentului sunt înscrise numele eroilor căzuți în primul război mondial. Cu o singură omisiune sunt înscrise numele eroilor din tabloul întocmit în anul 1921. Dar iată textul de pe spatele monumentului:

**Eroii din Boz. Antonie Gașpar - cantor, Petru Gașpar, Precup Gașpar, Aron
Poșta, Ioan Pavel, Niculae Pușa, Partenie Jușcă, Todose Căinanț, Ioan Pavel, Moise
Roșu, Todor Crișan, Miron Luca, Antonie Filimon, Petru Gașpar, Partenie Gașpar,
Gherasim Jușcă, Savu Doda, Petru Nicula, Ambrosie Roșu, Gheorghe Berar, Vasile
Todor, Gheorghe Dehel, Ioan Ursa, Onica Todor, Petru Gogoșe, 1916 - 1918.**

În partea inferioară a monumentului este înscris și numele meșterului pietrar, „S.
Cigmăian, Deva”.

¹⁷³ Aici monumentul a fost martelat stergându-se cuvinte ce nu conveneau propagandei comuniste.

Pierderea războiului de către Puterile Centrale a deschis calea eliberării românilor din Transilvania și realizarea visului lor de veacuri, Unirea cu Patria mamă. Înfrângerile catastrofale de pe câmpurile de luptă au dus la prăbușirea monarhiei dualiste. În noaptea de 31 octombrie - 1 noiembrie s-a declanșat revoluția, care a cuprins toate provinciile imperiului. În orașele și comunele mai mari ale județului Hunedoara s-au format Consilii și Gărzi Naționale Române care vor prelua puterea și vor menține liniștea și ordinea în aceste momente de grea cumpănă.

Primul Consiliu Național Român din județul Hunedoara s-a format la Ilia și era alcătuit din 13 membrii¹⁷⁴. Apoi se înființează Consilii și Gărzi Naționale Române în majoritatea localităților județului Hunedoara, deci și ale comunei Brănișca.

În Pretura plasei Ilia un număr de 81 de persoane au îndeplinit funcții de președinți ale Consiliilor Naționale Române sau comandanți ai Gărzilor Naționale Române¹⁷⁵. Conform unui tablou întocmit de către Pretura plasei Ilia, în anul 1931, din localitățile comunei Brănișca s-au evidențiat în evenimentele din 1918-1919 următorii¹⁷⁶:

Numele și prenumele	Ocupația	Comuna	Calitatea în care au servit
Bâc Adam	agricultor	Furcșoara	Comandant
Popa Loghin	"	Căbești	Comandant
Lazăr Rusalin	"	Bărăștii Iliei	Comandant
Rus Nicolae	"	Gialacuta	Comandant
Lazăr Iosif	"	Brănișca	Comandant
Ursa Lazăr	"	Boz	Comandant
Sav Iosif	"	Târnăvița	Comandant

Conform tabelului prezentat mai sus în 7 din cele 8 sate ale comunei Brănișca s-au înființat Gărzi Naționale Române, în funcția de comandanți fiind aleși unii din cei mai destoinici gospodari și care dispuneau de o pregătire militară. Majoritatea comandanților aleși au fost mobilizați în armata austro-ungară și la dezmembrarea ei au revenit în localitățile lor cu armamentul din dotare. Gărzile Naționale Române din localitățile comunei Brănișca mai erau aprovizionate cu arme și muniție de la Garda din Ilia și Deva.

Ca semn distinctiv gardiștii purtau o panglică tricoloră la brațul stâng cu inscripția: „Garda națională Română”. Gardistul simplu primea o soldă de 20 coroane, iar ofițerii de 30 coroane pe zi. Alimentarea era asigurată de comună sau sat. Garda era încartiruită în casa comunală, în alt edificiu public sau chiar în locuințe particulare.

Un număr important de bărbați din satele comunei Brănișca au luptat pentru idealul național, unirea Transilvaniei cu România. Ei au luptat ca voluntari în armata română sau ca membri în Legiunile române din Italia, Franța sau Rusia. La 25 noiembrie 1930, Pretura plasei Ilia înainta prefecturii județului Hunedoara un tabel în care sunt înscrși și luptătorii voluntari în armata română sau membri ai legiunilor din Italia, Franța sau Rusia. Între aceștia s-au numărat și luptători din comuna Brănișca:

¹⁷⁴ Ion Clopoțel, *Revoluția din 1918 și Unirea Ardealului cu România*, Cluj, 1926, p. 64.

¹⁷⁵ DJHAN, *Fond Prefectura județului Hunedoara*, Dosar 102/1931, f. 21-22.

¹⁷⁶ Ibidem.

Nr. crt.	Numele și prenumele celui distins	Domiciliul	Ocupația	Descrierea meritelor
1	Haida Nicolae	Brănișca	Agricultor	Gardist și Legionar Italia
2	Lazăr Loghin	"	"	Legionar în Italia
3	Poleac Ioan	"	"	"
4	Părăuan Petru	"	"	"
5	Tomescu Gheorghe	"	"	"
6	Țic Ioachim	"	"	"
7	Pârva Nicolae	"	"	"
8	Ștef Ștefan	"	"	Voluntar Rusia
9	Părăuan Ioachim	"	"	"
10	Tămaș Nicolae	Boz	"	Legionar în Italia
11	Costea Costan	"	"	"
12	Filimon Petru	"	"	"
13	Filimon Ioan	"	"	"
14	Pavel Miron I Iosif	"	"	"
15	Mic Antone	"	"	"
16	Filimon Tovie	"	"	"
17	Crișan Arimie	"	"	"
18	Jușcă Arimie	"	"	"
19	Ciun Iosif I Gheorghe	"	"	Voluntar Rusia
20	Tănase Antone	"	"	"
21	Rai Ioan	Târnavă	"	Legionar Italia
22	Dobrei Gașpar a Juji	"	"	"
23	Părău Petru	"	"	"
24	Ungur Gașpar	"	"	"
25	Dobrei Mihai	"	"	"
26	Ungur Miron I Pasc	"	"	"
27	Pușa Avel	"	"	Voluntar Rusia
28	Mane Miron	Târnavița	"	"
29	Bete Romulus	"	"	"
30	Gabor Aron	"	"	"
31	Bozan Vasile	"	"	"
32	Cizmaș Iosif	"	"	Legionar Italia
33	Cercea Avram	"	"	"

Au participat la luptele pentru înfrângerea armatelor austro-ungare ca voluntari în Italia sau Rusia un număr de 33 luptători. Repartizați pe localități situația se prezintă în felul următor: **Brănișca**, 7 legionari în Italia și 2 voluntari în Rusia, **Boz**, 9 legionari în Italia și 2 voluntari în Rusia, **Târnava**, 6 legionari în Italia, 1 voluntar în Rusia și **Târnăvița**, 4 voluntari în Rusia și 2 legionari în Italia¹⁷⁷. În același tablou întocmit de către Pretura din Ilia sunt înscrși și membrii Gărzilor Naționale Române care au avut merite în evenimentele din anii 1918-1919. Pentru meritele lor îi prezentăm în continuare:

Numele și prenumele celui distins	Domiciliul	Ocupația	Descrierea meritelor
Cioran Ioan	Sibiu	Admin. financiar	Întemeietorul Gărzii Naționale în Brănișca
Lazăr Iosif	Brănișca	Agricultor	Comandantul Gărzii Naționale
Lazăr Mihai	"	"	Gardist în Garda Națională 1918
Dan Ioan	Boz	"	Întemeietorul Gărzii Naționale din Boz, 1918
Ursa Lazăr	"	"	"
Ciun Miron	"	"	Gardist în Garda națională, 1918
Haida Ioan	"	"	"
Dehel David	"	"	"
Fodor Rudolf			"
Ungur Partenie	Târnava	Preot	Întemeietorul Gărzii Naționale
Ursa Miron	"	Învățător	"
Oprean Ioanichie	Târnăvița	Preot	Sfătuitor în Garda Națională

La 20 noiembrie se hotărăște convocarea, pentru 1 decembrie 1918 a marii Adunări Naționale de la Alba Iulia. Aducând la cunoștința locuitorilor județului vestea convocării Marii Adunări Naționale ziarul „Libertatea” din Orăștie scria: „Această adunare este chemată să hotărăască asupra sorții neamului nostru și să exprime voința nestrămutată a națiunii române care pretinde sus și tare unirea națională”¹⁷⁸.

„Fraților, pentru ca adunarea aceasta să fie cât se poate de impozantă datori suntem de a ne îngriji ca prin numărul participanților să dovedim lumii întregi că poporul român una este și că toți împreună pretindem sus și tare formarea statului național român unitar și puternic”¹⁷⁹.

¹⁷⁷ Ibidem, f. 4-7.

¹⁷⁸ Pentru libertate și unitate națională,...p. 39.

¹⁷⁹ Ibidem.

Comunitățile răspund cu mare entuziasm chemării și își exprimă prin adunări publice adevăratele lor simțăminte față de România. În data de 15/28 noiembrie 1918 locuitorii din satul Boz luau una dintre cele mai importante hotărâri din viața lor:

„Hotărârea Noastră

Obștea poporului român din comuna Boz din îndemn propriu și fără nici o silă sau ademenire din vreo parte, dă la iveală dorința fierbinte, ce însuflețește inima fiecărui român, și declară, că voința sa nestrămutată este:

Voim să fim alăturați, împreună cu teritoriile românești din Ardeal, Bănat, Ungaria și Maramurăș, la Regatul României, sub stăpânirea majestății Sale, Regelui Ferdinand I.

În această hotărâre a noastră așternem tot ce au dorit strămoșii noștri, tot ce ne încălzește pe noi, cei de față, și tot ce va înălța pururi pe fii și nepoții noștri.

Așa să ne ajute Dumnezeu!

Cu aceasta e împuternicit să se prezinte Nicolae Crețu¹⁸⁰.

Sigiliu

Booz în 28 Nov. 1918

Locul și data după care urmează subscrierile pe care le redăm în grafia epocii:

Zsuska Aron	Ilinka Iosif tânăr	Cizmaș David
Manie Ruzalin	Kornie Iosif	Văd. Gașpar Maria
Krișan Moisă	Kornie George	Gașpar Agostin
Krișan Ion	Csun Maria	Zsuska Ion I Iosif
Zsuska Aron	Gașpar Saveta	Zsuska George
Krișan Valeria	Hanta Ion	Csun Visalon
Krișan Maricza	Popa Katalina	Dregilă Susana
Murza Susana	Mik Iuosif	Csun Visalon
Filimon Gizela	Manye Petru	Tamaș Login
Cojenancz Tanasie	Mik Iulus	Posta Andronik
Doda Savu	Lunges Rozalia	Dobrei Ion
Doda Laurencz	Mik Partenie	Berari Iuosif
Kojenancz Rusalin	Kornye Petru	Burz Petru
Puiucz Antonie	Zsuska Niculaie	Posta Maria
Brumar Todosie	Zsuska Aron bătrân	Pavel Ilie
Puiucz Sana	Văd. Gașpar Maria	Dan Frosina
Puiucz Maria	Hubian Iosif	Pavel Gașpar
Puiucz Rusalin	Gașpar Militon	Pavel Ruza
Puiucz Valeria, <i>prin Lazăr Ursa</i>	Gașpar Gașpar	Gașpar Andronik
Ursa Lazăr	Gaspar Ianoș	Resiga Kăta
Ursa Partenie	Hubian Petru	Gașpar Ion
	Pușa Gyorge	Dobrei Valeria

¹⁸⁰ 1918 la români. Documentele Unirii. Vol. VIII, București, 1989, p. 319-321. Documentul nr. 372.

¹⁸¹ Ibidem.

Ursa Nikulae	Floria Mihai	Văd. Bordei Saveta
Ursa Rusalin	Pijutz Ion	Zsosan Gașpar
Ursa Caticza	Floria Miron	Bordei Sana
Gașpar Giorge	Puiucz Ionel	Bordei Petru
Gașpar Caticza	Luka Dionisie	Csun Arxentie
Bordei Ianoș	Krișan Andron	Manye Simedru
Murar Nikulaie	Manye Ion	Csun Todosie
Roșu Moisa	Ursza Tanasie	Ștef Tanasie
Roșu Lina	Roșu Petru	Krișan Antone
Pușa Aron	Krișan Partenie	Văd. Mic Rusanda
Murza Lazăr	Lazăr Iuon	Krișan Sofîa
Murza Susana	Pavel Iuosif	Krișan Ruja
Todor Nikulaie	Krișan Iuosif	Văd. Krișan Lina
Todor Viktoria	Floria Ion	Topor Carolina
Murza Maria	Csun Antonie	Topor Miron
Todor George	Dan Ilie	Posta Aron (femeia)
Todor Catița	Mik Antonie	Văd. Jusca Dumitru
Todor Aurelia, <i>prin Lazăr</i>	Aurel Luka	Văd. Topor Maria
<i>Ursa, notar</i>	Fodor Petru	Ursa Ioan
Brumar Saveta	Kostan Kostia	Jusca Yuan
Perean Petru	Zsuska Ion	Matei Todosie
Pavel Moisă	Burzu Ianoș	Filiomon Gerasim
Pavel Maria	Zsuska Maria	Roșu Iosif
Pavel Miron	Burz Dionisie	Drăgoi Dumitru
Pavel Carolin	Poșta Iuosif	Mane Rusalin
Todosie Gașpar	Pavel Petru	Gabor Aron
Todosie Ana	Todor Iuon	Văd. Fodor Ion <i>muere</i>
Todosie Maria	Ioza Mihai	Sabo Maria
Todosie Nicodim	Todor Iuonaș	Fodor Iosif
Todosie Ruzalia	Ioza Samu	Zsuska Ananie
Todosie Traian	Csurar Dojan	Zsuska Iosif
Crișan Susana	Todor Precup, <i>prin</i>	Gașpar Antonie
Crișan Ianoș	<i>Ursa Lazăr, notar</i>	Gașpar Ion
Czic Partenie	<i>comunal</i>	Gașpar Gusti
Csun Sofia	Manye George	Roșu Tanasie
Czic Andronic	Galia Sofia	Rovinar Partenie
Czic Rudol	Manye Ludovik	Herejan Nikolae
Czic Ruzalia	Vincz Ludvik	Kojenancz Ananie
Czic Rusanda	Zsuska Gheorghe	Herejan Ion
Kornie Boksiana	Zsuska Iosif	Pusa Ioanoș
	Zsuska Petru	

Ilinka Visalon	Czizmaș Iosif	Csun Ștefan
Hanta Ianoș	Dehel Gyorgye	Csun Tanasie
Ilinka Iosif	Cizmaș Miron	Zsosan Ianoș
Dobrei Maria	Csun Carolina	Gașpar Miron
Pavel Nikulaie	Tamaș Tobias	Pavel Ianoș
Manye Ianoș	Krișan Todosie	Sarka Moisa
Csun Roman	Krișan Iosif	Doda Antonie
Kojenancz Iosif	Krișan George	Doda Savu
Kojenancz Ianoș	Krișan Petru	Gașpar Gyorge
Filimon Petru	Krișan Miron	Gaspar Alecsie
Filimon Iokim	Krișan Partenie	Csun Iuosif
Bozan Niculaie	Șerban Vucza	Coste Rusalin
Filimon Georgie	Crișan Iuosif	Crișan Lazăr
Tamaș Iuon	Czik Niculaie	Mik Iosif, <i>prin Lazăr</i>
Csismaș Iosif	Czik Maria	<i>Ursa, notar comunal</i>
Csizmaș Ion	Czik Miron	
Czismaș Nistor	Czik Ruja ¹⁸¹	

Un număr impresionant de 231 de locuitori din Boz semnează această hotărâre ceea ce explică adeziunea totală a populației satului la deciziile Marii Adunări Naționale de la Alba Iulia. O decizie asemănătoare au luat-o și locuitorii din Târnavă. În aceeași zi de 15/28 noiembrie 1918 locuitorii din această localitate luau următoarea hotărâre¹⁸²:

HOTĂRÂREA NOASTRĂ

Obștea poporului român din comuna Târnavă din îndemn propriu și fără nici o silă sau ademenire din vreo parte, dă la iveală dorința fierbinte ce însuflețește inima fiecărui român, și declară că voința sa nestrămutată este:

Voim să fim alăturați, împreună cu teritoriile românești din Ardeal, Bănat, Ungaria și Maramurăș, la Regatul României, sub stăpânirea Maiestății Sale, regelui Ferdinand I.

În această hotărâre a noastră așternem tot ce au dorit strămoșii noștri, tot ce ne încălzește pe noi, cei de față, și tot ce va înălța pururi pe fiii și nepoții noștri.

Așa să ne ajute Dumnezeu!

Cu aceasta se va prezenta Nicolae Crețu, Gaspar Ursa, jude comunal.

Târnavă, 1918, noiembrie 15/28¹⁸³.

¹⁸² Ibidem, p. 497-500.

¹⁸³ Ibidem.

Locul și data după care urmează subscrierile:

1. Antonie Ungur al II-lea jude	145. Ileana Pușa	289. Mihai Tomuța
2. Niculae Pușa, jurat	146. Ruzalia Pușa	290. Crăciun Tomuța
3. Miron Ursa, strejani	147. Maria Pușa	291. Gherasim Tomuța
4. Saveta Buc	148. Floarea Pușa	292. Ioachim Tomuța
5. Mihai Parauan	149. Ion Rus	293. Ion Tomuța
6. Veronica Parauan	150. Petru Ungur	294. Iosif Tomuța
7. Lina Tomuța	151. Gaftia Ungur	295. Gaftia Tomuța
8. Ileana Buc	152. Maria Ungur	296. Aron Tomuța
9. Miron Buc	153. Gașpar Ungur	297. Ileana Tomuța
10. Iosif Matei	154. Ruzalia Ursa	298. Roman Tomuța
11. Saveta Matei	155. Miron Ursa	299. Treja Tomuța
12. Carolina Matei	156. Gașpar Ursa	300. Ruzalia Ungur
13. Ana Matei	157. Loghin Ursa	301. Anica Ungur
14. Gașpar Matei	158. Gașpar Ungur	302. Maria Ungur
15. Ruzalia Matei	159. Lodovica Ungur	303. Ruja Ungur
16. Miron Matei	160. Gașpar Ungur	304. Valeria Ungur
17. Floarea Matei	161. Miron Ungur	305. Petru Rai
18. Maria Matei	162. Ruzalia Ungur	306. Căta Rai
19. Iosif Matei	163. Ion Ungur	307. Ruzalia Rai
20. Vuța Matei	164. Ion Ungur	308. Ruzalia Ungur
21. Partenie Matei	165. Maria Ungur	309. Floarea Bălan
22. Avel Matei	166. Petru Matei	310. Avram Rus
23. Pascu Matei	167. Aron Ungur	311. Susana Rus
24. Lina Matei	168. Floarea Ungur	312. Pascu Rus
25. Partenie Ungur	169. Parteniu Ungur, preot	313. Partenie Rus
26. Aron Ungur	170. Patriciu Curea, preot	314. Maria Rus
27. Gaftița Ungur	171. Silvia Ungur	315. Floarea Rus
28. Avram Drăgan	172. Florica Ungur	316. Toader Matei
29. Catuța Drăgan	173. Aron Ungur	317. Marta Matei
30. Niculae Drăgan	174. Asinefta Ungur	318. Moisă Rus
31. Gașpar Drăgan	175. Elisaveta Ungur	319. Victoria Rus
32. George Drăgan	176. Ion Popa	320. Sinefta Rus
33. Ileana Drăgan	177. Reveca Popa	321. Aron Bozan
34. Rozalea Drăgan	178. Iosif Ungur	322. Lina Bozan
35. Avram Lazăr	179. Maftai Ungur	323. Rusalin Bozan
36. Saveta Lazăr	180. Teodosie Ungur	324. Savuța Bozan
37. Saveta Lazăr	181. Dafina Ungur	325. Treja Bozan
38. Ruzalia Lazăr	182. Pascu Ungur	326. Ion Bozan

39. Valeria Lazăr	183. Lina Ungur	327. Pascuța Bozan
40. Ion Ungur	184. Victoria Ungur	328. Aron Olariu
41. Traian Ungur	185. Maria Ungur	329. Crăciuna Olariu
42. Maria Ungur	186. Miron Ungur	330. Avram Olaru
43. Valeria Ungur	187. Petru Florea	331. Teodor Olariu
44. Miron Ungur	188. Ion Lazăr	332. Miron Olariu
45. Gyeorgye Nojigan	189. Ruzalia Florea	333. Petru Rus
46. Toma Nojigan	190. Maria Florea	334. Juja Rus
47. Miron Nojigan	191. Maria Nogigan	335. Simziana Rus
48. Anica Nojigan	192. Istimie Florea	336. Partenie Matei
49. Petru Nojigan	193. Neta Florea	337. Treja Matei
50. Gașpar Nojigan	194. Pascu Ungur	338. Ion Matei
51. Raveca Nogigan	195. Maria Ungur	339. Ruzalia Matei
52. Ileana Nogigan	196. Rozalia Ungur	340. Lina Matei
53. Partene Nogigan	197. Rozalia Florea	341. Aron Ungur
54. Maria Nogigan	198. Maria Rai	342. Maria Ungur
55. Fimia Nogigan	199. Maria Florea	343. Floarea Dobrei
56. Ananie Cornea	200. Ion Ungur	344. Gașpar Dobrei
57. Petru Popa	201. Sinefta Ungur	345. Savu Dobrei
58. Sinefta Cornea	202. Gașpar Ungur	346. Maria Dobrei
59. Carolina Cornea	203. Miron Ungur	347. Avram Matei
60. Sofia Popa	204. Visalon Ungur	348. Gaftia Matei
61. Maria Cornea	205. Partenie Ungur	349. Vuța Matei
62. Ileana Cornea	206. Todosie Ungur	350. Ioan Matei
63. Ruzalia Cornea	207. Nicolae Ungur	351. Ruzalia Matei
64. Iosif Ungur	208. Ludovica Oprean	352. Ion Matei
65. Floarea Ungur	209. Ioachim Oprean	353. Teodosie Olaru
66. Ileana Ungur	210. Ion Oprean	354. Petru Betea
67. Rozalia Ungur	211. Floarea Oprean	355. Crăciuna Betea
68. Victoria Popa	212. Ion Pușa	356. Crăciuna Bogdan
69. Petru Cornea	213. Ileana Pușa	357. Petru Dobrei
70. Niculae Cornea	214. Ruzalia Pușa	358. Anița Dobrei
71. Ana Cornea	215. Maria Pușa	359. Pascu Dobrei
72. Miron Cornea	216. Nicolae Tomuța	360. Nicolae Dobrei
73. Iuon Cornea	217. Sinefta Tomuța	361. Simion Dobrei
74. Dumitru Pavel	218. Savu Tomuța	362. Maria Dobrei
75. Raveca Pavel	219. Ana Tomuța	363. Gaftia Dobrei
76. Petru Pavel	220. Maria Tomuța	364. Mihai Dobrei
77. Iuon Pavel	221. Gașpar Tomuța	365. Cătuța Dobrei
78. Maria Părău	222. Petru Pușa	366. Maria Dobrei

79. Floare Părău	223. Aron Rus	367. Aron Nojegan
80. Zaharie Puşa	224. Maria Rus	368. Rusalin Nojegan
81. Sofie Puşa	225. Ion Rus	369. Petru Nojegan
82. Ion Puşa	226. Partenie Rus	370. Serafim Matei
83. Văsălie Puşa	227. Ruzalia Rus	371. Maria Matei
84. Niculae Puşa	228. Miron Ursa	372. Miron Matei
85. Zaharie Lazăr	229. Antonie Ungur	373. Gherasim Matei
86. Saveta Lazăr	230. Maria Ungur	374. Gaşpar Popa
87. Scaleci Todor	231. Aron Ungur	375. Vuţa Popa
88. Lazăr Florica	232. Lazăr Ungur	376. Iosiv Popa
89. Todosie Savu	233. Saveta Ungur	377. Petru Tomuţa
90. Gaftia Savu	234. Miron Ungur	378. Ruzalia Tomuţa
91. Aron Savu	235. Ion Ungur	379. Ludvig Tomuţa
92. Ileana Savu	236. Ludovica Ungur	380. Miron Tomuţa
93. Maria Savu	237. Ion Ungur	381. Teodor Tomuţa
94. Giura Ileana	238. Antonica Ungur	382. Maria Tomuţa
95. Giura Miron	239. Avisalon Ungur	383. Rusalina Tomuţa
96. Giura Maria	240. Petru Ungur	384. Gaşpar Tomuţa
97. Avram Dragoi	241. Maria Ungur	385. Serafin Tomuţa
98. Maria Dragoi	242. Floarea Ungur	386. Lazăr Tomuţa
99. Ion Dragoi	243. Lazăr Oprean	387. Ruzalia Tomuţa
100. Maria Dragoi	244. Sofia Oprean	388. Miron Tomuţa
101. Susana Dragoi	245. Ştefan Oprean	389. Maria Oprean
102. Andronic Tomuţa	246. Floarea Oprean	390. Petru Matei
103. Sarafin Tomuţa	247. Ana Oprean	391. Sofia Matei
104. Iuon Tomuţa	248. Maria Oprean	392. Gaşpar Matei
105. Pascuţa Tomuţa	248. Floarea Dobrei	393. Valeria Matei
106. Sana Părăuan	249. Nicolae Dobrei	394. Maria Matei
107. Pătruţa Părăuan	250. Serafin Dobrei	395. Zăhărie Matei
108. Tovie Pintiea	251. Vuţa Dobrei	396. Loghin Matei
109. Istina Pintiea	252. Ludovica Rus	397. Ion Matei
110. Maria Rai	253. Maria Rus	398. Maria Matei
111. Ruzalia Rai	254. Lina Rus	399. Maria Matei
112. Iosif Rai	255. Serafim Rus	400. Ion Matei
113. Pascuţa Rai	256. Antonie Ungur	401. Pascuţa Matei
114. Sofia Rai	257. Sofia Ungur	402. Todosie Florea
115. Aron Rai	258. Petru Ungur	403. Rusalina Florea
116. Maria Rai	259. Ana Ungur	404. Mihai Ungur
117. Ana Rai	260. Ananie Ungur	405. Ruja Ungur
118. Aurel Rai	261. Ludovica Ungur	406. Andronic Ungur

119. Ion Rai	262. Pascu Ungur	407. Nicolae Jurca
120. Avram Tomuța	263. Gașpar Ungur	408. Saveta Jurca
121. Ileana Tomuța	264. Ion Motoci	409. Miron Jurca
122. Sarafin Tomuța	265. Nicodim Ungur	410. Gașpar Jurca
123. Aron Tomuța	266. Saveta Motoci	411. Antonie Crișan
124. Aron Ursa	267. Partenie Tomuța	412. Veronica Crișan
125. Antonica Ursa	268. Maria Tomuța	413. Pascu Părăuan
126. Juja Ursa	269. Todor Tomuța	414. Maria Părăuan
127. Serafin Ursa	270. Petru Popa	415. George Motoce
128. Nistor Matei	271. Veronea Popa	416. Ruzalia Motoce
129. Maria Matei	272. Iosif Popa	417. Gașpar Rai
130. Miron Matei	273. Partenie Popa	418. Ileana Rai
131. Gașpar Matei	274. Maria Popa	419. Ruzalia Rai
132. Petru Matei	275. Maria Popa	420. Sana Rai
133. Vronea Matei	276. Florea Popa	421. Petru Rai
134. Mihai Matei	277. Ianeș Dobrei	422. Florea Rai
135. Ludovica Matei	278. Rusanda Dobrei	423. Miron Rai
136. Maria Matei	279. Eva Dobrei	424. Carolina Rai
137. Sarafin Matei	280. Lazăr Dregan	425. Petru Matei
138. Miron Ursa	281. Juja Dregan	426. Vuța Matei
139. Ruzalia Ursa	282. Ion Dregan	427. Victoria Matei
140. Maria Ursa	283. Ruzalia Dregan	428. Lina Matei
141. Floarea Ursa	284. Susana Dregan	429. Ion Matei
142. Petru Ursa	285. Maria Dregan	430. Partenie Ursa
143. Roman Ursa	286. Nicolae Sala	
144. Nicolae Pușa	287. Ileana Sala	
	288. Ion Dobrei	

Participarea locuitorilor din Târnava a fost covârșitoare, 430 de persoane semnând direct Hotărârea. Nici locuitorii din localitatea vecină Târnăvița nu s-a lăsat mai prejos. În aceeași zi de 15/29 noiembrie 1918 un număr 90 au semnat hotărârea luată. Ei au adoptat următorul act:

„HOTĂRÂREA NOASTRĂ

Obștea poporului român din comuna Târnăvița din îndemn propriu și fără nici o silă sau ademenire din vreo parte, dă la iveală dorința fierbinte, ce însuflețește inima fiecărui român și declară că voința sa nestrămutată este:

Voim să fim alăturați, împreună cu teritoriile românești din Ardeal, Bănat, Ungaria și Maramurăș, la regatul României, sub stăpânirea Maiestății Sale, regelui Ferdinand I.

În această hotărâre a noastră așternem tot ce au dorit strămoșii noștri, tot ce ne încălzește pe noi, cei de față, și tot ce va înălța pururi pe fiii și nepoții noștri.

Așa să ne ajute Dumnezeu!

Târnăvița la 28 noiembrie 1918¹⁸⁴.

Aceasta o va prezenta N. Crețu.

(Locul și data). Subscrierile:

1. Oprean Ioanichie, preot	46. Anica Dobrei
2. Oprean Iosiv I Ion	47. Maria Dobrei
3. Iosef Oprean, preot	48. Teodosiu Reu
4. Ioan Oprean, primar	49. Petru Lazăr, clopotar
5. Niculiță Oprean, pantofar	50. Ioan Oprean I Ianeș
6. Solomon Moți, maestru fierari	51. Ioan Dobrei
7. Partenie Căta	52. Dumitru Betea
8. Miron Oprean, econom	53. Ioaneș Betea
9. Nistor Betea	54. Todosie Giura
10. Avram Goe	55. Filimon Danc
11. Ianeș Betea	56. Iovița Cismaș
12. Todosie Bega	57. Ioan Iancu, comerciant
13. Tănase Moți	58. Avram Tomuța, epitrop II
14. Antonie Danc	59. Ianeș Murza
15. Todosie Podelean	60. Ioan Berari
16. Todor Cănda	61. Solomon Oprean
17. Lazăr Nistor	62. Solomon Reu
18. Todosie Giura	63. Gașpar Betea
19. Ruja Betea	64. Petru Mațiu
20. Ianes Giura	65. Iosif Reu
21. Iosif Bălaș	66. Avram Betea
22. Lazăr Cioanca	67. Gașpar Betea
23. Fimea Vasii	68. Petru Giura
24. Ianeș Oprean	69. Moise Podelean
25. Catuța Oprean	70. Moise Betea
26. Iosif Giura	71. Ambrosie Giura
27. Avisalon Betea	72. Ștefan Giura
28. Iosif Matei	73. Ananie Căta
29. Adam Nicoară	74. Miron Păcurariu
30. Ianeș Oprișa	75. Ianeș Danc
31. Ioan Reu	76. Andrei Topor
32. Nicolae Gabăr	77. George Josan

¹⁸⁴ Ibidem, p. 500-501. Documentul nr. 490.

33. Ioan Crișan	78. Ianeș Căta
34. Partenie Cizmaș	79. Petru Păcurariu
35. Petru Berari	80. Mihai Reu
36. Nicolae Oprean	81. Solomon Căta
37. Iosif Giura	82. Petru Căta
38. Ioan Podelean	83. Lazăr Nistor
39. Lazăr Căta	84. Ilie Hențiu
40. Ioan Căta	85. Avram Nistor
41. Gașpar Giura	86. Aron Cănda
42. Solomon Moți	87. Iosif Nojugan
43. Teodor Maniu	88. Lina Oprean
44. Partenie Danc	89. Maria Matei
45. Catița Dobrei	90. Tovie Beta

Subsemnații fără nici o siluire declarăm sărbătorește că ne lipim de Regatul Român. Dumnezeu cu noi. **Ioan Oprean**, primar¹⁸⁵.

La Adunarea de la Alba Iulia din 1 Decembrie 1918 au participat 165 delegați aleși și de drept și aproape 20.000 de hunedoreni au luat parte la adunarea populară. Localitățile comunei Brănișca au făcut parte din cercul electoral Dobra care a ales 15 delegați la care s-au mai adăugat 9 delegați de drept.

Între delegații aleși s-au aflat Miron Oprean (1876-1959), preot în Gothatea, Toma Roșu (1875-1949), învățător în Dobra, Dr. Ștefan Rozvan (1874-1949), avocat în Ilia, Dr. Simion Dragomir (1883-1968), avocat în Ilia, Simion Moșuț (1875-1969), plugar în Săcămaș, Ioan Costea (1876-1960), plugar în Almaș-Săliște, Ioan Comșa (1885-1959), învățător în Leșnic, George Ștefan I Nicolae (1871-1934), plugar în Leșnic, Aron Puiuțiu (1866-1943), plugar în Leșnic, Mihai Crișan (1885-1962), meseriaș în Ilia, Lazăr Vraciu (1870-1964), director de bancă în Dobra, Laeș Haneș (1870-1952), pantofar în Dobra, George Nicula (1875-1962), plugar în Gothatea și Gheorghe Catincea (1874-1949), plugar în Pojoga¹⁸⁶.

Spre onoarea lor locuitorii comunei Brănișca au fost reprezentați la Alba Iulia prin alegerea lui **Lazăr Ursa**, plugar în Boz¹⁸⁷. Lazăr Ursa s-a născut în satul Târnavă, din comuna Brănișca, a urmat școala primară în satul natal, și a rămas să se ocupe cu agricultura. Prin căsătorie s-a stabilit în satul Boz, devenind unul dintre oamenii de frunte ai acestei comunități. A fost timp de mai mulți ani primarul comunei Boz și cântăreț în strana bisericii. A decedat și este înmormântat în satul Boz¹⁸⁸.

Protopopul Iosif Morariu (1863-1948) a fost delegatul protopopiatului ortodox Dobra. Reuniunea de Cântări din Câmpuri Surduc a delegat ca participanți la Alba Iulia pe învățătorul Nicolae Crețu (1888-1954) și preotul Ioan Budoiu (1867-1954). La rândul său Reuniunea femeilor din Câmpuri Surduc a decis să fie reprezentată de preoteasa Eugenia Budoiu (1872-1961) și Maria Farcaș (1860-1930) moașă comunală.

¹⁸⁵ Ibidem.

¹⁸⁶ Victor I. Șuiaga, Hunedoreni la Marea Unire. 1 Decembrie 1918, Deva, 1993, p. 40-45.

¹⁸⁷ Ibidem.

¹⁸⁸ Ibidem, p. 45.

Reuniunea învățătorilor din Dobra a delegat să o reprezinte pe Petru Incicău (1877-1943) învățător în Brâznic și pe Andrei Ciovică 1870-?), învățător în Săcămaș. Reuniunea sodalilor din Dobra a fost reprezentată de Nicolae Oancea (1888-1958), blănar și de Ioan Tomuța (1891-1976), tâmplar¹⁸⁹.

¹⁸⁹ Ibidem, p. 45-48.

DIN ACTIVITATEA ASOCIAȚIEI FOȘTILOR URBARIALIȘTI

din Gialacuta

Începând din anul 1914 se poate urmări, pe baza documentelor de arhivă și activitatea desfășurată în unele sate ale comunei Brănișca. Astfel în ședința din 11 ianuarie 1914 se alege un „președinte și 2 gornici la pădurea foștilor iobagi din Gialacuta”¹⁹⁰. La ședință au luat parte 32 de locuitori sub președința lui Trif Toader, care renunță la președinție, iar Manea Partene demisionează din funcția de casier. Foștii iobagi sunt de acord cu demisia și pentru derularea alegerii desemnează ca bărbați de încredere pe Petresc Toader și Lazăr Loghin.

Trecându-se la alegere, cele mai multe voturi pentru funcția de președinte le obține Popa Petre, iar pentru cea de casier Popa Loghin¹⁹¹. Ambii își desfășoară activitatea pentru un salariu de 20 coroane. Gornici ai pădurii sunt aleși Popa Nicolae I Aron și Bretean Toader, care primesc un salariu de 60 coroane¹⁹². În ședința din 12 februarie 1914 se stabilesc cheltuielile Asociației care sunt următoarele:

Dare la stat	24 coroane,	66 fileri
Spitalul	-	96 fileri
Darea drumului	4 coroane -	
Arunc comunal	32 coroane,	16 fileri
Oberu	54 coroane,	38 fileri
Festeru	16 coroane,	59 fileri
Președintele	20 coroane	-
Casierul	20 coroane	-
2 gornici	60 coroane	-
Speze neprevăzute	20 coroane,	37 fileri ¹⁹³ .
<i>Total</i>	<i>252 coroane,</i>	<i>35 fileri.</i>

Suma cheltuielilor s-a împărțit pe cele 78 de case din Gialacuta, care vor primi lemne pe anul 1914, revenind pe o familie suma de 3 coroane 24 fileri, iar la Banca Kerauleti din Ilia, asociația mai dispune de un fond de 113 coroane și 45 fileri¹⁹⁴. La 22 noiembrie 1914 are loc o nouă ședință a foștilor iobagi din Gialacuta la care iau parte 40 de proprietari,

¹⁹⁰ DJHAN, Fond Primăria comunei Brănișca, Dosar 1/1914, f. 2.

¹⁹¹ Ibidem.

¹⁹² Ibidem.

¹⁹³ Ibidem, f. 3.

¹⁹⁴ Ibidem.

precum și președintele Popa Petru I Aron și casierul Popa Loghin¹⁹⁵. Se iau în discuție câteva probleme înscrise pe agenda ședinței între care amintim:

- „Cererea parohului local pentru nuiele pentru a îngrădi grădina de la școală și pentru îngrădirea grădinei destinată pentru casele parohiale;
- Cererea comitetului parohial de a i se da lemne pentru casele parohiale”¹⁹⁶.

În urma dezbaterilor care au loc se adoptă următoarea hotărâre:

„HOTĂRÂRE

Să se trimită mai mulți oameni din comună care să rărească nuiele, cam 12 care și să se ducă la lucrul de lipsă.

Să se taie din fiecare linie câte un fir și să trimită 2 oameni pricepători care să aleagă care lemne sunt bune. Aceste lemne apoi să se ducă unde cere trebuința pentru edificare și nime să nu aibă drept a cere ceva pentru aceste lemne”¹⁹⁷.

În ședința din 24 ianuarie 1915 se votează bugetul în valoare de 308 coroane, 11 fileri. Cu această ocazie se constată că mai lipsesc 40 de fire de lemn (20 goron și 20 fag) pentru edificarea caselor parohiale din Gialacuta și președintele roagă pe foștii iobagi să le dea din pădurea lor¹⁹⁸.

La 3 martie 1918 are loc o nouă alegere de gornici. Sunt aleși **Coste Nicolae I Pavel și Maier Adam** care primesc un salariu de 100 de coroane. De asemenea se hotărăște să se taie răritură de pe 4 iugăre de pădure din locul numit „**Dealul Lung**”¹⁹⁹. În același an are loc alegerea președintelui în persoana lui **Popa Gașpar**²⁰⁰.

Cu prilejul ședinței din 21 septembrie 1919 se aprobă de către adunare ca locuitorul **Petresc Todor** să plătească lemnele tăiate din pădurea foștilor iobagi cu suma de 30 coroane pentru cele 8 fire de goron²⁰¹. Discuția are loc în prezența foștilor iobagi **Oliver Barb, Popa Petru, Popa Login, Rus Todosie, Moți Avram, Rus Nicolae, Mane Partene, Bălan Todosie, Trif Zaharie, Trif Niculae, Brilean Nicolae, Coste Rusalin, Trif Tovie și Lazăr Login**²⁰².

Prin protocolul încheiat, la 15 martie 1921, se rezolvă și problema pășunatului în pădure. Adunarea hotărăște ca să „se pășuneze fără plată deoarece în țarină pășunează laolaltă și așa care sunt mai aproape de pădure, pășunează în pădure fără plată, care sunt mai aproape de țarină, pășunează fără plată”²⁰³. La 19 decembrie 1921, președintele **Rus Ioan** ridică în ședință chestiunea tăierii lemnului pentru anul 1921-1922. În urma dezbaterilor, în final, s-a hotărât că toți „câți locuiesc în comună au drept să capete lemne, fiindcă așa s-a hotărât când a venit legea pentru pădure, ca pe fumuri să se împartă”²⁰⁴.

În adunarea generală a **Composesoratului foștilor urbarialiști din Gialacuta**, desfășurată în 22 iunie 1926 are loc alegerea conducătorilor asociației. Adunarea se desfășoară în prezența președintelui **Rus Ioan**, a casierului **Mane Petru** și la ea au luat parte 58 de membri. După ce vechea conducere își prezintă raportul de activitate, care este

¹⁹⁵ Ibidem, f. 4-6.

¹⁹⁶ Ibidem.

¹⁹⁷ Ibidem.

¹⁹⁸ Ibidem, f. 10.

¹⁹⁹ Ibidem, f. 16.

²⁰⁰ Ibidem, f. 17.

²⁰¹ Ibidem, f. 18.

²⁰² Ibidem.

²⁰³ Ibidem, f. 20.

²⁰⁴ Ibidem, f. 21.

primit favorabil de către adunare se trece la alegerea președintelui, casierului și a celor doi gornici. În funcția de președinte este ales **Trif Toader**, casier, **Coste Petru**, iar cei doi gornici sunt desemnați în persoana lui **Rus Ioan** și **Coste Nicula**²⁰⁵. În vederea unui control din partea asociației, pentru transportul lemnului din pădure se fixează zilele de luni și vineri. În același timp se fixează și taxa pe care o plătesc cei care duc lemne și anume 20 lei pentru carul de lemne uscate²⁰⁶. Ultima ședință a membrilor compososeratului foștilor urbarialiști din Gialacuta are loc la 4 iunie 1948. La ea participă judecătorul Aurel Pavel, asistat de Cazimir Stencovschi, grefier. Ei s-au deplasat în comuna Furçoara, satul Gialacuta pentru a prezida adunarea generală a Compososeratului Gialacuta²⁰⁷.

Sunt prezenți, **Ciun Petru**, **Ciun Gașpar**, **Certijan Iosif**, **Bălan Roman**, **Popa Gașpar**, **Petresc Adam**, **Popa Aron**, **Brețean Nicolae**, **Bălan Petru**, **Topor Petru**, **Bălan Dumitru**, **Bălan Gașpar**, **Lazăr Iosif**, **Ciun Ion**, **Rusu Partenie**, **Rusu Avram**, **Petresc Marc**, **Florea Ilie**, **Popa Todosie**, **Vasii Avram**, **Flore Ion**, **Costea Nicolae**, **Trif Ioan**, **Costea Florea** prin **Coste Flore**, **Lazăr Miron**, **Brețean Ion**, **Bălan Saveta** prin **Bălan Daniel**, **Brețean Iosif**, **Oaidă Emanoil**, **Rus Rusalin**, **Certijan Rozalia** pentru **Certijan Iosif**, **Rus Paraschiva**, **Brăneț Nicolae**, **Costea Antonie**, **Topor Ion**, **Florea Rusalin** pentru **Flore Todor** în total 36 de proprietari²⁰⁸.

Un Composesorat a funcționat și în localitatea **Boz**. Conform istoricului satului compus de către preotul **Ioanichie Oprean** și aici el a funcționat până la confiscarea pădurilor de către regimul comunist. Dar iată relatarea preotului Ioanichie Oprean: „În Boz, în mijlocul satului, baronul Josika își rezerva 2 iugăre, edificând o clădire pentru brigadierul de pădure²⁰⁹. Făcând segregarea, un fel de comasare delimitează proprietățile baronului [acesta] alegând ce e mai bun și fertil chiar și din intravilan, iar foștilor iobagi asigurându-le căsuțele de lemn și terenurile de lângă locuințele, înscriindu-le apoi în registrele „Cărții funduare”.

Hotarele satului de atunci și până astăzi (1966) sunt, cu puține modificări, aceleași și acum. Anii 1910-1912 aduc multe schimbări de hotare și proprietățile țăranilor. La cererea baronului, care își vedea marile proprietăți răzlețite, se face comasarea, adică acumularea la un loc sau două a tuturor proprietăților individuale, după clase de fertilitate și productivitate. Partea leului revine și de astă dată baronului Josica Samuil, care fiind în slujbă de mare greutate acumulează fără excepții tot pământul arabil și fertil, aruncând țăranimea pe locuri de cl. V și VI, cele mai puțin productive, silindu-i să lucreze în parte²¹⁰. După înfăptuirea visului milenar, Unirea tuturor românilor din Basarabia, Bucovina, Dobrogea și a Ardealului, regele Ferdinand cel loial își împlinește promisiunea dată soldaților încă pe front, contra ungarilor, ordonând prin voința parlamentului distribuirea terenurilor agricole ale moșierilor, baronilor, loturi de 2 iugăre și 800 stânjini patrați. Abia 300 de iugăre, calitatea cea mai inferioară revenind țăranilor ca foști iobagi. Această suprafață delimitându-se prin borne de pământ, cele 300 iugăre se denumește de aici înainte **Composesoratul de pădure și pășune a foștilor iobagi**, care se administrează de către un comitet, în frunte cu un președinte și este organizat prin statute sub controlul Ocolului silvic din Ilia.

²⁰⁵ Ibidem, f. 22-23.

²⁰⁶ Ibidem, f. 28.

²⁰⁷ Ibidem, f. 89-90.

²⁰⁸ Ibidem.

²⁰⁹ Ioanichie Oprean, *Istoricul satului și a parohiilor Boz și Târnăvița*.

²¹⁰ Ibidem.

Ocolul silvic, an de an, delimitează 1/30 parte din materialul lemnos, 210 iugăre = 7 iugăre pentru exploatare (90 iugăre fiind pășune), iar comitetul o împarte în mod egal între membrii composesoratului. Această situație dăinuiește pînă în anul 1910, când la dorința, mai bine zis comasația pădurilor, Comitetul Composesoratului decide acum reintabularea în C.F. a drepturilor individuale a 1/94 a fiecărui membru înscris prin votul adunării generale cu dreptul de vânzare-cumpărare a proprietății sale din Composesorat, situație ce a durat pînă la instaurarea regimului comunist²¹¹.

În perioada 1940-1943 președinte al Composesoratului a fost **Ciun Petru**. La 29 mai 1938, se stabilesc delictele făcute în pădure și se ia următoarea hotărâre:

„Cei ce au pășunat în pădure înainte de 29.05. 1938 să se împace cu composesoratul după natura delictului, iar cei ce au pășunat în pădurea comunală să se împace cu primăria. Cei ce vor pășuna să plătească 10 lei de vită cornută și 3 de oaie. Cei ce vor pășuna în pădurea interzisă să fie dați spre cele legale”²¹².

La 2 aprilie 1945 organizația Frontul Plugarilor din satele comunei Brănișca hotăra ca „președintele Crișan Ioan și pădurarul Filimon Ioan al composesoratului din Boz, care nu-și îndeplinesc îndatoririle în mod conștiincios și lucrează cu patimă și cere imediat înlăturarea lor”²¹³.

²¹¹ Ibidem.

²¹² DJHAN, Fond Primăria comunei Brănișca, Dosar 1/1914-1948.

²¹³ Ibidem, Fond Pretura plasei Ilia, Dosar 11/1945, f. 23.

COMUNA BRĂNIȘCA ÎN PERIOADA 1918-1989

În perioada interbelică până în timpul celui de-al doilea război mondial fiecare localitate s-a dezvoltat separat, dispunând de conducerea sa sătească, alcătuită din primar, viceprimar sau ajutor de primar și un comitet format, în funcție de mărimea localității, din 5 până la 9 membri. Îndată după Unirea Transilvaniei cu România o serie de funcționari de naționalitate maghiară au refuzat să depună jurământul de loialitate pentru statul român preferând să părăsească funcția îndeplinită.

Conform unui tablou înaintat de către Pretura plasei Ilia Prefecturii județului Hunedoara, la 16 ianuarie 1920, o serie de posturi de secretari și subsecretari din plasă erau vacante. În secretariatul Brănișca funcția de secretar era îndeplinită de către Victor Munteanu în timp ce postul de subsecretar era vacant²¹⁴.

Victor Munteanu era „secretar cercual substituit” și drept pregătire avea 4 clase superioare și un curs de 1 lună²¹⁵. Și la secretariatul din Furcșoara, postul de subsecretar era vacant²¹⁶. În schimb funcția de „secretar cercual substituit” era îndeplinită de Ioanichie Olariu, care dispunea ca pregătire de 3 ani de pedagogie și cursul de 1 lună²¹⁷.

La 15 septembrie 1974, Comitatul Executiv al comunei Brănișca eliberează o adeverință prin care confirmă faptul că în perioada 5 februarie 1931-10 mai 1934, **Bălan Petru** a fost primar²¹⁸. În urma împărțirii administrative a județului Hunedoara, din ianuarie 1939, localitățile din comuna Brănișca în mare parte și-au păstrat statutul de comună:

Denumirea comunei rurale	Denumirea satelor ce o compun	Satul de reședință a comunei rurale
Bărăștii Iliei	Bărăștii Iliei	Bărăștii Iliei
Brănișca	Brănișca	Brănișca
Boz	Boz	Boz
Căbești	Căbești	Căbești
Furcșoara	Furcșoara	Furcșoara
Gialacuta	Gialacuta	Gialacuta
Târnavă	Târnavă	Târnavă
Târnavița	Târnavița	Târnavița

²¹⁴ Ibidem, Prefectura județului Hunedoara, Dosar 162/1919, f. 50.

²¹⁵ Ibidem.

²¹⁶ Ibidem.

²¹⁷ Ibidem.

²¹⁸ Ibidem, Primăria comunei Brănișca, Dosar 1/1914-1948.

În urma acestei împărțiri județul Hunedoara avea o comună, reședință de județ (Deva), 4 comune urbane, nereședințe de județ (Hațeg, Hunedoara, Orăștie, Petroșani), 1 comună suburbană (Nalațivad) și 362 comune rurale alcătuite din 417 sate²¹⁹. În situația dată localitățile enumerate mai sus continuă să se administreze independent, fiecare dispunând de un primar, un ajutor de primar și membri ai comitetului comunal. Primăria funcționa în local destinat special, acolo unde exista această posibilitate sau în casa primarului. Trimestrial comuna era controlată de pretorul din Ilia, care urmărea aplicarea legilor, gospodărirea comunei, realizarea bugetului etc.

În septembrie 1939, populația comunei Brănișca este zgduidită de vestea tristă a asasinării primului ministru Armand Călinescu. La sediul primăriilor din localitățile actualei comune Brănișca este arborat drapelul țării îndoliat, iar în ziua de 24 septembrie 1939, în toate bisericile s-a oficiat un serviciu religios de înmormântare a defunctului fost prim ministru Armand Călinescu. Situația internațională tot mai încordată în urma izbucnirii celui de-al doilea război mondial obligă România să se pregătească din punct de vedere militar, dar și al apărării pasive.

În anul 1939-1940 au loc masive concentrări ale rezerviștilor. La 28 martie 1939, notarul comunei Brănișca comunica preturii din Ilia că „primarii acestui notariat nu au fost concentrați”²²⁰. Autoritățile cer comunităților procurarea de măști de gaze. Primarii celor două comune, Brănișca și Furcșoara întocmesc un tabel despre măștile necesare formațiunilor de Apărare Pasivă ale comunelor²²¹:

Localitatea	Măști necesare	Suma alocată
Furcșoara	27	2.000
Bărăști	27	2.000
Gialacuta	27	2.000
Căbești	27	2.000
Brănișca, Boz, Târnavă și Târnavița	110	5.000

Conducătorii formațiunilor de Apărare Pasivă sunt primarii comunelor, ei fiind primii care și-au procurat măști de gaze după cum se observă din tabelul de mai jos:

Numele și prenumele	Funcția	Localitatea	Suma depusă
Haida Ștefan	Primar	Brănișca	600
Hanta Ioan	Primar	Boz	600
Cizmaș Iosif	Primar	Târnavița	600
Ursa Gașpar	Primar	Târnavă	600
Dănilă Bicfalvi	Secretar	Furcșoara	557

²¹⁹ Ibidem, Prefectura județului Hunedoara, Dosar 1/1939, f. 130-134.

²²⁰ Ibidem, Pretura plasei Ilia, Dosar 1/1939, f. 70.

²²¹ Ibidem, f. 23.

Pascu Negrilă	Primar	Furcșoara	557
Vasilie Lazăr	Primar	Bărăști	557
Partenie Rusu	Primar	Gialacuta	557
Partenie Negrilă	Primar	Căbești	557

Conformându-se dispozițiilor primite prin Pretura plasei Ilia, primarii și consiliul local alocă sume pentru procurarea de măști și material A.P. La 19 februarie 1939 primăria Furcșoara informa Pretura Iulia că pentru anul 1939/1940 s-a alocat „la fiecare comună 11.500 lei pentru măști și 1.500 lei pentru procurare material A.P.”²²².

La rândul său și notariatul comunei Brănișca comunica preturii că s-au prevăzut în acest scop bani pentru localitățile din notariat: Brănișca 1.000 lei, Boz 900, Târnăvița 600 și Târnavă 800 lei²²³. Și totuși la 18 decembrie 1939, notarul comunei Brănișca comunica preturii din Ilia că n-a putut procura materialele și măștile necesare „din lipsă de bani”²²⁴.

În anul 1939 are loc și o clasare a comunelor în trei categorii: mici, mijlocii și mari. Cele din notariatele Brănișca și Furcșoara sunt incluse în rândul comunelor mici. Notariatul Brănișca cuprindea comunele Brănișca, Boz, Târnavă și Târnăvița. La rândul său notariatul Furcșoara cuprindea localitățile Furcșoara, Gialacuta, Căbești, Bărăștii Iliei și Luncșoara²²⁵. Pentru a întări autoritatea statului se iau o serie de măsuri între care amintim „eliminarea din bibliotecă a cărților și broșurilor având caracter legionar și se întăresc organizațiile comunale ale Partidului Renașterii Naționale.

La 14 februarie 1939 era comunicat notariatelor din Brănișca și Furcșoara ordinul Ministerului de Interne care cerea „scoaterea publicațiilor, inclusiv pe cele ale Astei din bibliotecile comunale”²²⁶. La 19 februarie 1939, notarul comunei Furcșoara comunica pretorului din Ilia „că în bibliotecile notariatului nu sunt cărți sau broșuri cu caracter legionar iar Asociația Astra în nici o comună nu are filiale”²²⁷.

La 23 februarie 1939 și notarul din Brănișca raporta preturii că „pe raza notariatului Brănișca nu se află bibliotecă în care să se afle publicațiuni, imprimate, broșuri etc. cu caracter legionar”²²⁸. Se trece la organizarea Frontului Renașterii Naționale la nivelul comunelor, prin cooptarea în funcția de secretari a câte trei cetățeni din fiecare comună a notariatului. Pentru localitățile notariatului Brănișca au fost propuși, conform unui tabel înaintat preturii la 28 octombrie 1939, următorii²²⁹:

²²² Ibidem, f. 111.

²²³ Ibidem, f. 107.

²²⁴ Ibidem, f. 24.

²²⁵ Ibidem, f. 124-130.

²²⁶ Ibidem, Dosar 3/1939, f. 8.

²²⁷ Ibidem, f. 5.

²²⁸ Ibidem.

²²⁹ Ibidem, Dosar 4/1939, f. 12.

Numele și prenumele	Domiciliul	Ctg.	Corp de trupă	Stare familială
Părăuan Gașpar	Brănișca	1921	Reformat	Căsătorit
Sabău Nicolae	"	1916	Invalid	"
Crișan Ioan	"	1920	Reg. 92 Inf.	"
Țic Andronic	Boz	1925	Reg. 5 Vânăț.	"
Crișan Aurel	"	1926	Reg. 3 grănic.	"
Filimon Aurel	"	1927	35 Artil.	"
Oprean Ionaș I Todor	Târnăvița	1907	Milițieni	"
Cismaș Partenie	"	1908	"	"
Giura Ioan	"	1907	"	"
Rus Pasc	Târnavă	1908	"	"
Ungur Petru	"	1929	Reg. 92 Inf.	"
Rus Partenie	"	1927	"	"

Din comunele notariatului Furceșoara au fost propuși, la 28 octombrie 1939, următorii locuitori să îndeplinească funcțiile de secretari comunali ai Frontului Renașterii Naționale²³⁰:

Numele și prenumele	Domiciliul	Ctg.	Corp de trupă	Stare familială
Petrescu Ioachim	Furceșoara	1912	Plutonier	Căsătorit
Vasiu Ioan gugu	"	1911	Sergent	"
Crișan Ioan	"	1927	Caporal	"
Tomuța Iosif	Bărăști	1920	Soldat 92 Inf.	"
Popa Lazăr	"	1926	Soldat 1 art.	"
Suciu Avram	"	1908	Soldat CR Hd.	"
Petrescu Marcu	Gialacuta	1921	Soldat CR Hd.	"
Petrescu Adam	"	1914	Soldat CR Hd.	"
Ciun Petru	"	1921	Sold. R 7 pion.	"
Maier Gașpar	Căbești	1921	Sold. R. 92 Inf.	"
Jurca Andronic	"	1922	Sold. Bat. 11 V.	"
Jurca Crăciun	"	1908	Sold. CR Hd.	"

²³⁰ Ibidem, Dosar 4/1939.

Popa Ilie	Luncșoara	1909	Sold. CR Hd.	
Șuba Aron	"	1923	Reformat	"
Părăuan Vasile	"	1920	Sold. CR Hd.	"

În cursul anului 1940 se fac eforturi deosebite din partea autorităților pentru a se înscrie câți mai mulți membri în Partidul națiunii.

La data de 10 august 1940 notariatul Brănișca înainta un tabel cu cifrele celor înscriși în partid:

Localitatea	Planificat	Înscriși	Neînscriși
Brănișca	178	135	
Boz	188	163	
Târnăvița	129	95	
Târnavă	125	80	
<i>Total</i>		473	

Din notariatul comunei Furcșoara s-au înscriș un număr de:

Localitatea	Planificat	Înscriși	Neînscriși
Furcșoara	240	163	78
Bărăști	187	84	103
Gialacuta	134	77	57
Căbești	87	65	22
Luncșoara	90	55	35
<i>Total</i>		444	295

Dar comunica notariatul Furcșoara credem „că până la data de 22 iulie 1940 o să avem înscriși toți locuitorii fiind 2 sărbători consecutive, când locuitorii se vor prezenta și vor cere înscrierea, în restul zilelor de lucru fiind ocupați cu muncile agricole și majoritatea se află concentrați”²³¹.

În anul 1941 Prefectura județului Hunedoara cerea preturii din Ilia să ia măsuri pentru aprovizionarea cu lemne a Primăriei orașului Deva. Din pădurea comunei Bărăștii Iliei urmau a transporta lemne, la gara din Brănișca, locuitorii din Bărăștii Iliei, Furcșoara și

²³¹ Ibidem, Dosar 7/1940, f. 25.

Căbești. Din pădurea Rovina vor transporta locuitorii din Brănișca, Boz, Târnavă și Târnavița²³².

În iulie 1941 la cererea Prefecturii județului Hunedoara, pretura din Ilia solicita primarilor din cele 4 localități ale comunei Brănișca să înainteze un tablou al camerelor de locuit libere. Primarul din Brănișca, Dobrei comunica existența unui număr de 76 de camere de la 58 de locuitori²³³. Primarul comunei Boz, Tit Andronic raporta existența unui număr de 37 camere libere aflate la 37 de familii²³⁴. În comunele Târnavița și respectiv Târnavă se aflau 74 de camere la 65 familii.

Căderea unui mare număr de ostași sovietici, în prima lună a războiului, ca prizonieri la români, determină autoritățile să întrebe diversele primării sau notariate dacă au nevoie de forța de muncă. În iulie 1941, notarul din Brănișca scria pretorului din Ilia că „noi nu avem nevoie de prizonieri militari ruși în comunele aparținătoare acestui notariat”²³⁵.

Pe măsură ce eforturile României sunt tot mai mari pentru susținerea frontului din Răsărit, viața locuitorilor din țară se depreciază tot mai mult. Astfel la 18 august 1942, pretorul plasei Ilia îl informa pe prefectul județului că „sunt nemulțumiri pentru restricțiile cu aprovizionarea cu grâu din cauza mizeriei, însă nu se aduc acuze la adresa guvernului”²³⁶.

Dar există răbufniri din partea unor nemulțumiți la adresa notarilor. Astfel pretorul din Ilia, Indrean Simion este nevoit să ceară Șeful de secție a poliției din Ilia să dea curs reclamației „notarului din Brănișca care a fost înjurat și amenințat în timpul cât era în serviciu - clasarea rechizițiilor - de către locuitorul Florea Ioan din comuna Boz”²³⁷. Se fac mari eforturi de către primării pentru aprovizionarea cu porumb. Astfel în notariatul Furcșoara s-a reușit aducerea a 4.000 kg porumb și 60 litri de ulei²³⁸.

Pentru familiile celor mai săraci plecați sau căzuți pe front se acordă ajutoare în bani. În iulie 1943 notarul comunei Brănișca informa pretura din Ilia că s-au acordat ajutoare la 83 de familii, cu 221 membri, care au primit suma de 82.850 lei²³⁹. În aceeași informare el mai preciza că din notariat, până azi au murit sau dispărut 27 de ostași. Familiile lor, 6 primesc pensie și 21 ajutoare²⁴⁰. Din notariatul Furcșoara, se preciza în Darea de seamă, întocmită pe luna iulie 1943, că au primit ajutoare 71 de familii cu 196 membri, în sumă de 101.365 lei²⁴¹. În iunie 1943 s-au distribuit ajutoare concentraților din notariatul Brănișca conform tabelului de mai jos:

²³² Ibidem, Dosar 5/1941, f. 18.

²³³ Ibidem, Dosar 8/1941, f. 12.

²³⁴ Ibidem, f. 13.

²³⁵ Ibidem, f. 14.

²³⁶ Ibidem, Dosar 1/1942, f. 53.

²³⁷ Ibidem, f. 4.

²³⁸ Ibidem, Dosar 1/1943, f. 310.

²³⁹ Ibidem, f. 312.

²⁴⁰ Ibidem.

²⁴¹ Ibidem, f. 310.

Localitatea	Nr. familiilor	Nr. membrilor	Suma acordată
Brănișca	20	44	16.050
Boz	26	69	27.550
Târnăvița	17	44	14.300
Târnavă	24	64	24.850
<i>Total</i>	<i>87</i>	<i>221</i>	<i>82.850</i>

Cu toată starea excepțională în care se afla țara, primăriile continuă să se ocupe de gospodărirea localităților. La Furcșoara s-a terminat grajdul comunal, în valoare de 12.000 lei iar la Brănișca s-a procurat o căruță standard în valoare de 120.000 lei și s-a terminat înprejmuirea cimitirului, lucrare în valoare de 12.000 lei²⁴².

Câțiva refugiați din Basarabia și Bucovina, la apropierea trupelor sovietice se adăpostesc și în localitățile comunei Brănișca. La 18 aprilie 1944, notariatul comunei Brănișca confirma primirea a 17 funcționari din Suceava și 1 din Tighina²⁴³. Odată cu apropierea frontului de granițele României numărul celor refugiați crește simțitor. La 31 iulie 1944 în comuna Brănișca erau următorii refugiați²⁴⁴:

Numele și prenumele	Nr. membrilor	Domiciliul	Loc de muncă
Muntean Elisabeta	2	Ursoaia, Tighina	Moașă de circ.
Ioan Avisalon	1	Drăgănești, Bălți	C.F.R.
Chiam Paraschiva	2	Comrat, Tighina	Agricultor
Ghiță Toader	1	Schemet, Tighina	Agricultor

În comuna Furcșoara era refugiată Natașa Ivanov și ea venea din județul Cetatea Albă, comuna Țurlachi²⁴⁵. Numărul celor refugiați era mult mai mare deoarece, la 29 mai 1944, notarul din Brănișca informa Pretura din Ilia despre funcționarea unei cantine pentru evacuați, unde „se servește zilnic mâncare, dimineața, prânz și seara, pentru 30-40 persoane”²⁴⁶. Unii dintre refugiați caută să-și piardă urma pentru a nu fi depistați de trupele sovietice. Astfel, la 5 iunie 1944, din Brănișca se comunica preturii că „agentul sanitar din județul Tighina s-a întors la postul său”²⁴⁷.

²⁴² Ibidem, Dosar 3/1943, f. 4 și 8.

²⁴³ Ibidem, Dosar 3/1944, f. 94.

²⁴⁴ Ibidem, f. 21.

²⁴⁵ Ibidem, f. 18.

²⁴⁶ Ibidem, f. 240

²⁴⁷ Ibidem, f. 330.

În trecerea lor spre front trupele sovietice se dedau la tot felul de devastări. Astfel, casa de fier a primăriei din Sârbi este devastată, furându-se din ea toți banii²⁴⁸. O nouă povară începe să apese pe umerii populației, colectările pentru armata sovietică.

După instaurarea guvernului Petru Groza se iau măsuri pentru realizarea reformei agrare. La 12 martie 1945, la Primăria comunei Brănișca are loc ședința obștească, potrivit Decretului Lege pentru înfăptuirea reformei agrare. În cadrul ședinței a fost ales un comitet de înfăptuire a reformei agrare și doi delegați în comitetul de plasă.

Comitetul ales era compus din Neamț Ioan, Covaciu Petru, Moțiu Ioan, Dan Nicolae, Moțiu Gașpar, Brănețiu Petru și Crișan Gașpar²⁴⁹. Delegați în Comitetul de plasă au fost desemnați Crișan Gașpar și Neamț Ioan²⁵⁰.

Și în cadrul comunei Furcșoara a fost ales un comitet de înfăptuirea reformei agrare compus din Clejii Ioan, Negrilă Maximilian, Jurca Augustin, Anca Augustin, Bălan Gașpar Todosie, Rusu Partenie, Bedea Iosif și Oană Petru²⁵¹. Delegați în Comitetul de plasă din partea comunei Furcșoara au fost aleși Lazăr Vasile și Oană Petru²⁵².

Pentru împrăștierea s-au expropriat 45 ha teren din moșia lui Ioan Josika. Comitetul de împrăștiere din comuna Brănișca își dă seama că nu poate aplica legea din cauza lipsei de pământ. Se preciza într-o adresă către Pretura din Ilia că în comună sunt îndreptățiți la reforma agrară, 11 invalizi de război, 2 orfani, 3 văduve, 18 concentrați și alți 42 de locuitori care au sub 5 ha²⁵³.

În anul 1945 are loc un nou recensământ al animalelor, cu scopul de a putea îndeplini condițiile armistițiului cu U.R.S.S. care prevedea, în primul rând, aprovizionarea trupelor care se aflau pe teritoriul României. În urma recensământului din comunele Brănișca și Furcșoara a rezultat următorul efectiv de animale²⁵⁴:

Comuna	Cabaline	Bovine	Ovine	Porcine
Brănișca	55	1.245	1.263	487
Furcșoara	14	629	685	306

Față de efectivul total de animale, în comuna Brănișca s-a înregistrat, în luna iulie, o scădere de 10 animale, din care 1 taur, 4 boi și 5 vaci²⁵⁵. Scăderea efectivului de animale din comuna Furcșoara este mult mai mare. În luna iulie 1945, efectivul s-a redus cu 1 cabalină, 34 bovine, 40 ovine și 13 porcine²⁵⁶. Scăderea mai accentuată a efectivului de animale din comuna Furcșoara se explică prin faptul că locuitorii de aici din vânzarea de animale își puteau procura cele necesare traiului și în primul rând cerealele.

Încă la 2 aprilie 1945, Frontul Plugarilor din comuna Brănișca și satele aparținătoare notariatului de aici au procedat la înlocuirea vechilor funcționari. Cu ocazia procesului verbal încheiat în această dată se consemnau următoarele aprecieri:

²⁴⁸ Ibidem, Dosar 9/1944.

²⁴⁹ Ibidem, Dosar 1/1945, f. 43.

²⁵⁰ Ibidem.

²⁵¹ Ibidem, f. 48.

²⁵² Ibidem.

²⁵³ Ibidem, f. 14.

²⁵⁴ Ibidem, Dosar 7/1945, f. 3 și 12.

²⁵⁵ Ibidem, f. 3.

²⁵⁶ Ibidem, f. 12.

„Primarul comunei, Teodor Bârsăianu, președintele organizației Frontul Plugarilor din comuna Brănișca activează cu mult zel, este omul poporului, om de încredere, muncitor și conștiincios.

Ajutorii de primari, Manea Tovică din Boz, Cismașu Iosif din Târnăvița și Pușa Nicolae din Târnavă, sunt aleșii poporului, oameni de încredere și muncesc pentru interesul poporului.

Notarul Petre V. Iegariu, refugiat din Ardealul de Nord, în 1940, bun gospodar, harnic, muncitor, ne-a dovedit a fi un bun sfătuitor al nostru și al democrației.

Secretarul primăriei, Maria Mârza din satul Boz, funcționează la primărie de 32 ani, este iubită de popor și foarte conștiincioasă.

Casierul comunei, Miron Oprean din satul Târnăvița, ales de popor, cunoaște toate greutățile noastre, e un funcționar înțeleghător²⁵⁷.

Conducerea Frontului Plugarilor din comuna Brănișca îi considera necorespunzători funcției lor doar pe cei doi responsabili ai compozitoratului din Boz, președintele Crișan Ioan și pădurarul Filimon Ioan care trebuiau schimbați²⁵⁸.

Noua conducere a comunelor Brănișca și Furcșoara trece imediat la îndeplinirea condițiilor de armistițiu și efectuează o evidență amănunțită cu toți locuitorii satelor și cu obligațiile lor de a preda animale și produse agricole pentru armata sovietică. Cei mai bine situați material sunt obligați să predea vite. Conform unui tabel întocmit de către primăria comunei Brănișca un număr de 14 locuitori din localitățile comunei au asemenea obligație:

TABEL NOMINAL

Cu locuitorii care trebuie să dea vite pentru aprovizionarea armatei sovietice²⁵⁹

Numele și prenumele proprietarului	Domiciliul	Numărul vitelor
Ștef Ioan	Brănișca	1
Văduva Pete Romulus	"	1
Ștef Petre	"	1
Popa Ianoș	"	1
Giura Istimie	Târnăvița	1
Cânda Aron	"	1
Nojogan Tănase	"	1
Matei Petru	Târnavă	1
Văduva ura Miron	"	1
Bozan Aron	"	1

²⁵⁷ Ibidem.

²⁵⁸ Ibidem.

²⁵⁹ Ibidem, Dosar 5/1945, f. 38.

Crișan Aurel	Boz	1
Fodor Miron	"	1
Jușca Gheorghe	"	1
Ilinca Visalon	"	1

În afara celor 14 vite locuitorii comunei mai erau obligați să predea 25 de porci, 20.000 kg fân și aceeași cantitate de paie²⁶⁰. Din satele comunei Brănișca, 613 proprietari mai erau obligați să dea 17.365 kg cartofi²⁶¹. Un număr de 215 proprietari predau 627 kg fasole, 204 proprietari trebuiau să predea 338 kg ceapă, iar 107 predau 150 kg zarzavat²⁶².

Și locuitorii din comuna Furcșoara au obligații deosebit de grele pentru aprovizionarea armatei sovietice. Conform unui tabel, întocmit la 28 noiembrie 1945, erau obligați să predea vite următorii locuitori:

Numele și prenumele proprietarului	Domiciliul	Numărul vitelor
Negrilă Loghin	Bărăști	1
Ivan Nicolae	"	1
Roman Romulus	"	1
Dobrei Todose	"	1
Bâc Tănase	"	1
Bâc Iosif	Furcșoara	1
Ghișă Cornel	"	1
Popa Rusalin	"	1
Negrilă Ioan I Toader	"	1
Topor Ioan I Tănase	"	1
Bălan Romulus	Gialacuta	1
Flori Ioan	"	1
Popa Avel și Popa Petru	"	1
Popa Aron	"	1
Gherman Todose	Căbești	1
Olar Ioan	"	1
Martin Gașpar	"	1

²⁶⁰ Ibidem, f. 36, 37 și 39.

²⁶¹ Ibidem, f. 40-44.

²⁶² Ibidem, f. 45-46, 47-48 și 49.

Următorii locuitori sunt obligați să predea câte un porc²⁶³:

Numele și prenumele proprietarului	Domiciliul	Numărul porcilor
Bâc Iosif	Bărăști	1
Anca Fiuța	"	1
Dobrei Rusalin	"	1
Socian Mihai	Furcșoara	1
Negrilă Romulus	"	1
Șerban Ioan	Căbești	1
Serban Mihai	"	1
Locuitori din Căbești	"	2

Locuitorii din Furcșoara mai sunt obligați să predea: 101 proprietari predau 1.660 kg cartofi și 144 kg fasole²⁶⁴. Un număr de 93 locuitori din Bărăști contribuie cu 1.400 kg cartofi și 100 kg fasole²⁶⁵. Din Căbești, 44 de proprietari trebuie să predea 1.170 kg cartofi și 42 ½ kg fasole²⁶⁶. Din Gialacuta, 63 proprietari trebuie să predea 845 kg cartofi și 78 kg fasole²⁶⁷.

Față de aceste obligații împovărătoare 13 locuitori din Gialacuta înaintează o plângere către Prefectura județului Hunedoara, la 15 septembrie 1945, prin care cer reducerea „cotei satului Gialacuta din motivul că locuitorii satului care nu au vite resping aderarea la prețul de cumpărare a vitelor pentru centrul de exploatare”²⁶⁸.

După primirea plângerii Prefectul județului Hunedoara, dr. Augustin Almășan trimitea Preturii plasei Ilia următorul răspuns: „Avem onoarea a vă înainta plângerea locuitorilor din satul Gialacuta cu rugămintea a cerceta asupra celor reclamate și a dispune cele legale”²⁶⁹.

Pe adresă este scris de mână: „D-l notar va lua declarații de la cetățenii care au subscris plângerea cu întrebarea: Dacă au vite peste 2 ani și dacă față de cota repartizată și situația materială a cetățenilor, satul este sau nu în măsură să se achite de sarcinile armistițiului cu privire la cota repartizată”²⁷⁰. Prin astfel de manevre se încerca intimidarea tuturor nemulțumiților de aceste cote insuportabile și a-i obliga să le achite fără cârtire.

²⁶³ Ibidem, f. 81.

²⁶⁴ Ibidem, f. 82-83.

²⁶⁵ Ibidem, f. 84.

²⁶⁶ Ibidem, f. 86.

²⁶⁷ Ibidem, f. 87.

²⁶⁸ Ibidem, dosar 19/1945, f. 13.

²⁶⁹ Ibidem, f. 12.

²⁷⁰ Ibidem.

ÎNTEPRINDERILE INDUSTRIALE

ale comunei Brănișca

Pe teritoriul comunei Brănișca s-au înființat și s-au dezvoltat două mici întreprinderi de exploatare a pietrei și marmurei, la Boz și Brănișca. Cariera de la Brănișca s-a deschis în imediată apropiere a liniei ferate Ilia-Deva, la 2 km de stația Bretea Mureșană și 3,5 km de stația Brănișca. În anul 1932, societatea care construia șosele asfaltate deschide aici o carieră de piatră²⁷¹.

Exploatarea a fost începută în anul 1932 fără a se face o prospectare anterioară corespunzătoare pentru stabilirea rezervelor, atacându-se inițial vârful mamelonului unde se situa treapta V-a. Toate operațiunile, perforare, spargerea blocurilor, transportul și spargerea la dimensiuni, se făcea manual la începutul exploatării. Transformarea în piatră spartă se făcea atât pe vatra carierei cât și pe locul de încărcare din stația C.F.R. Brănișca.

Transporturile de la carieră la rampa C.F.R. se efectua cu mijloace hipo, cărăușii fiind angajați din comunele învecinate și chiar mai îndepărtate. Numai din satul Boz au fost angajați vreo 20 de muncitori și 10 căruțe. Personalul carierei după începerea efectivă a lucrărilor era de 100 muncitori și 30 cărăuși.

Atât munca cât și transporturile nu aveau continuitate, fluctuația de personal fiind frecventă, potrivit firmei STRAHAK, care era proprietar²⁷². Plata muncii era foarte slabă, cei mai buni muncitori calificați având o salarizare de 4 lei pe oră, iar regimul de lucru obligatoriu era de 10 ore iarna și 12 ore vara. În anul 1934 a început construirea primei Stații de concasare amplasată pe versantul sudic al mamelonului, fundația fiind vizibilă și astăzi lângă garajul carierei.

Această lucrare a fost terminată în anul 1935 când a intrat în funcțiune un concasor WELTWEU și unul KRUPP de mică capacitate. Randamentul acestor utilaje a fost foarte redus, totalitatea producției fiind de circa 40-50 vagoneti pe schimb. Acționarea era făcută de o locomobilă cu aburi iar transportul la concasare cu un plan înclinat primitiv.

În această perioadă s-a conturat treapta a IV-a pe care lucrau 5-6 mineri și 10 vagonetari. Rostogolul ajungea până la mijlocul pantei, iar alimentarea era manuală. Utilajele funcționau numai vara și atunci în funcție de comenzi. În anul 1937 s-a introdus un motor Diesel de 80 CP cu 2 pistoane și un dinam. Proprietarul, firma „Sacorut”, în anul 1938, a construit, pe locul unde era stația nr. 2, o instalație cu un concasor și granulator Friedrich pentru producerea splitului.

În anul 1939 s-a introdus în procesul de producție perforarea mecanică, cu ajutorul unui motocompresor de mică capacitate. În această situație s-a construit linia de garaj iar transporturile aveau un volum de 5-8 vagoane pe zi²⁷³. Echipa de încărcare era formată din 6 muncitori. Salarizarea personalului direct productiv era de circa 4-5 lei/oră pentru muncile calificate, ceea ce reprezenta foarte puțin față de puterea de cumpărare.

²⁷¹ Petru Curcă, Monografia satului Boz, lucrare în manuscris.

²⁷² Monografia raionului Ilia, manuscris aflat în posesia noastră.

²⁷³ Ibidem.

Din anul 1940 a început pregătirea în vederea construirii stației „Klemann” proprietar fiind de acum societatea „Darubau”. În aceeași perioadă s-a făcut racordul la rețeaua electrică Deva și s-a pus în funcțiune un compresor. Producția a crescut la cca. 40.000 tone criblură și piatră spartă. Atelierul de reparații era dotat pentru efectuarea lucrărilor de reparații și întreținere la utilaje.

În anul 1949, cariera a fost preluată de la societatea „Derubau” de către Întreprinderea „Sovromconstrucția” nr 6 Cariere din Deva. Din acest moment exploatarea pietrei a devenit permanentă. Producția a crescut ajungând la 70-80.000 tone criblură și piatră spartă iar după 1951 ritmul de creștere s-a accelerat depășindu-se cifra de 100.000 tone anual. S-a deschis treapta I carierei, exploatarea prezentându-se sub această formă corespunzătoare normelor de exploatare minieră.

Stațiile de granulare au fost refăcute și reutilate corespunzător tehnicii timpului. Pentru activitatea continuă a carierei s-au luat o serie de măsuri pentru a avea forța de muncă la îndemână. Au fost construite clădiri pentru dormitoare, cantină, club și locuințe separate pentru cei căsătoriți.

Sistematizarea transporturilor interne, modificarea și compartimentarea silozurilor, au fost măsurile care s-au luat pentru asigurarea unei cantități sporite și calității producției. Pentru asigurarea circulației ușoare și rapide, au fost introduse pe toată rețeaua de transporturi liniile Decauville.

Atelierul de reparații a fost dotat corespunzător cu utilaje și cu personal de specialitate, el dispunând de un strung propriu, mașini de găurit electrice, aparate de sudură electrică și autogenă etc. Tot în perioada aceasta s-a construit stația de concasare nr. 3 destinată producției de piatră spartă, care să valorifice roca de calitate 2-a evitându-se astfel amestecul ei cu piatra destinată pentru criblură.

În cariera Brănișca existau trei stații de concasare a pietrei:

Stația I era utilată cu 2 concasoare Kleemann, cu o capacitate de sfărâmare de 12 mc pe oră fiecare, 2 granuloare cu ciocane, 4 ciururi vibratoare și 2 elevatoare.

Stația a II-a era dotată cu un concasor Kleemann, capacitate 5 mc pe oră, 2 granuloare cu fălci Friedrich, un ciur rotativ, sita vibratoare și 2 elevatoare.

Stația a III-a dispunea de un concasor Krupp, capacitate 4 mc pe oră, și o sită elevatoare. Exploatarea era de asemenea dotată cu 3 electro-compresoare din care un electro-compresor Flotmann, capacitate 12 mc pe minut. Exploatarea carierei se face în trepte. Au fost proiectate 5 trepte de exploatare, 3 fiind active prin anii 1960. Transportul intern în exploatare se făcea pe linii Decauville, ecart 0,60 m capacitate 0,750 mc.

Colectarea bazaltului exploatat se făcea prin 2 rostogoale, unul pentru roca de calitate I-a și al II-lea pentru roca de calitate a II-a. Depozitarea se face prin cădere naturală în silozurile compartimentate pentru sortimente, iar din silozuri cu vagoane direct în vagoanele C.F.R.

CARIERA DE MARMURĂ

de la „Cornetu”

Aproape de centrul satului Boz, în partea dreapta a văii, se află o stâncă mare de calcar. În anul 1903, notarul public din Alba Iulia, Tery, ajutat de o Societate pe acțiuni, investește bani în exploatarea marmurei de la Boz și Bărăști. Înainte de 1903, Tery a cumpărat de la baronul Josika exploatarea pădurilor din jurul Bozului pe o perioadă de 30 ani, cu care ocazie s-a constatat că la Boz și Bărăști există multă piatră calcaroasă bună pentru var²⁷⁴.

Clădește 5 varnițe la Boz pe locul unde este astăzi casa lui Lucaci Sabin. De asemenea construiește o linie de cale ferată îngustă de la Brănișca la Boz și spre pădurile Bozului. Trenulețul a servit pentru transportarea lemnului. Varului și marmurei la stația de cale ferată din Brănișca.

După o perioadă de fabricare a varului la Boz, se construiesc varnițe la Brănișca lângă gară, transportându-se de la Boz piatra și lemnul necesar. Primind o sumă importantă de bani de la Societatea de var din Dobra se oprește fabricarea varului și face instalații lângă Cornetu pentru exploatarea marmurei. Sunt aduse motoare cu aburi și specialiști. Se taie blocuri mari de marmură cu ajutorul ferestriaielor și cu sârmă de oțel împletită în trei²⁷⁵. Deasupra, pentru facilitarea operației de tăiere picura apă și nisip. Se exploatau plăci de marmură și se șlefuiu. Marmura de la Boz era una dintre cele mai frumoase. Având culoare neagră - albastră cu dungi albe.

Marmura exploatată la Bărăști era adusă cu ajutorul carelor din fier tras de 4 bivoli. În anul 1916, lucrul în carieră a încetat. În anul 1918 cariera se destramă: o parte din mașini și instalații fiind vândute. Clădirile au fost cumpărate de Cismaș Miron, care mai târziu a făcut o varniță mică lângă vale. În continuare locuitorii scoteau de aici piatră de var, pentru construirea fundațiilor la case și facerea fântânilor din comună²⁷⁶.

Participarea României la cel de-al doilea război mondial a dus la mobilizarea unui mare număr de bărbați din comuna Brănișca, mulți dintre ei căzând la datorie pe câmpul de luptă. Din satul **Bărăștii Iliei** au căzut 11 eroi. În memoria lor **Tomuța Leontina** a ridicat un monument pe care este înscris un text de început și numele celor căzuți pe front. Pe monumentul din Bărăști, ridicat în anul 2003 este scris textul: „**Căzuți la datorie în al II-lea război mondial: Suciu A., Popa L., Popa A., Gherman I., Oană M., Topor I., Dobrei G., Lazăr C., Petresc T., Petresc R., Lazăr P**”.

Pe spatele monumentului este săpat următorul text: **Ridicată de Tomuța Leontina, anul 2003**”. Monumentul din apropierea bisericii din **Furcșoara** este ridicat „În cinstea eroilor neamului”, atât a celor căzuți în primul război mondial cât și în al doilea război mondial, fără a le pomeni numele.

²⁷⁴ Petru Curcă, lucrarea citată.

²⁷⁵ Ibidem.

²⁷⁶ Ibidem.

Din **Târnava**, în cel de-al doilea război mondial au căzut 15 eroi. Pe monumentul din Târnava ridicat eroilor din cele două războaie mondiale sunt înscriși:

„1941-1942, Bălan Gașpar, Nistor Gaspar, Nistor Ioachim, Petresc Gheorghe, Pușa Miron I., Pușa Miron N., Rai Miron, Rai Nicodim, Sala Ioan, Tomuța Visalon, Ungur Miron, Ungur Ovidiu, Ungur Sabin, Ungur Viorel, Viscan Tănase”.

Și în localitatea **Târnăvița** monumentul eroilor cuprinde pe cei căzuți în cele două războaie mondiale. În al doilea război mondial au căzut din această localitate eroii:

„Mârza Serafim, Hui Viorel, Bete Ioviță, Bete Miron, Drăgan Partenie, Giura Miron, Josan Miron, Oprean Iosif, Oprean Miron, Părău Petru, Roșu Ioan, Topor Ioviță, Manea Pascu”.

Localitatea **Boz** a dat cel mai mare tribut de sânge în cel de-al doilea război mondial, de aici au căzut cel mai mare număr de eroi dintre toate satele comunei Brănișca. În memoria celor căzuți a fost ridicat un monument separat pe care este înscris următorul text:

„Eroilor anilor 1941-1945 din satul Boz. Gașpar Nistor, sublt., Mureșan Petru, plt., Ciun Andone, Crișan Nicodim, Crișan Partenie, Crișan Teofil, Dobrei Petru, Drăgoi Petru, Filimon Ioan, Gogoasă Ghe., Jușcă Miron, Lazăr Iulius, Lazăr Traian, Mârza Serafim, Nicula Ion, Olari Loghin, Pavel Miron, Părău Lazăr, Popa Ioan, Poșta Gh., Roșu Ioan, Roșu Petru, Roșu Petru, Ștef Romulus, Țic Rudolf”.

Câțiva locuitori din Căbești au ridicat o cruce care amintește de propaganda comunistă pentru mobilizarea întregului popor în lupta pentru dezarmare.

„Această cruce a fost ridicată de credincioșii Bedea Iosif, Jușca Ioan, Augustin Nojogan, Ioan Monton Petru. Luptăm pentru interzicerea bombei atomice care poate duce la distrugere toată omenirea. Pace”.

Pe spatele crucii un text biblic:

„Mântuiește Doamne poporul tău și binecuvântează moștenirea Ta. Trecători ce vă opriți și la cruce priviți, rugați-vă lui Dumnezeu, să vă ferească de rău. Fericiți făcătorii de pace că aceia fii lui Dumnezeu se vor chema”.

1984, VI, 11.

COLECTIVIZAREA AGRICULTURII

Imediat după 1945 începe să se pună în aplicare noua politică agrară a guvernului Petru Groza, locuitorii satelor fiind obligați să însămânțeze cerealele stabilite la nivel central. Politica intervenționistă a statului se manifestă începând cu Decretul-lege nr. 565/16 iulie 1945, prin care statul își arogă privilegiul de a cumpăra produsele de la proprietari, acestora rămânându-le un minim pentru subzistență²⁷⁷.

După o perioadă de oarecari disimulări și băjbâieli, în iunie 1948, a fost creată Comisia de Stat pentru Colectarea Cerealelor C.S.C.C. Prin Decretul-lege nr. 121/1948 s-a recunoscut situația gravă a aprovizionării cu alimente a centrelor urbane și caracterul urgent al colectării produselor agricole. Țăranii sunt obligați să predea așa-zisul prisos de cereale chiar la batoză, iar reprezentanții CSCC puteau rechiziționa mijloace de depozitare, de transport sau alte obiecte necesare pentru realizarea planului de colectări²⁷⁸. Decizia nr. 308, din 6 iulie 1949 stabilește produsele din care se percepeau cote: grâu, seară, orz, orzoaică și ovăz²⁷⁹.

Printr-o altă Decizie, din 8 ianuarie 1949, a Ministerului Comerțului și Alimentației se stabileau cotele de lapte, care obligă la astfel de cotă chiar și pentru cei fără vaci, dacă care aveau mai mult de 20 ha²⁸⁰. Odată cu Plenara din 3-5 martie 1949 politica agrară a comuniștilor devenea clară. Urma să se treacă de la proprietatea țărănească asupra pământului, animalelor și uneltelor la proprietatea colectivă, de stat, și să lichideze dușmanul de clasă din lumea satului.

Cu toate acestea procesul colectivizării înaintază anevoios și procurarea produselor agricole la fondul de stat se făcea în mod special pe calea cotelor. Reușita colectărilor depindea de buna desfășurare a campaniei agricole și de aceea, în aprilie 1949, se adoptă o decizie pentru supravegherea muncilor agricole din timpul anului, pentru realizarea planului de stat²⁸¹.

La 30 iulie 1949 s-a decretat constituirea Gospodăriilor Agricole Colective, prevăzându-se înființarea acestora la propunerea Ministerului Agriculturii. Cele dintâi GAC urmau să aibă rolul de „Gospodării Agricole model” prin care țăranii săraci și mijlocași să se convingă de marile avantaje „ale acestei forme superioare de cooperativă de producție agricolă”²⁸².

Din anul 1950 localitățile comunei Brănișca erau atașate la 2 comune: Brănișca și Furcșoara. Comuna Brănișca cuprindea localitățile Brănișca, Boz, Târnavă, Târnavița, Bicău și Bejan Târnavița. Comuna Furcșoara cuprindea satele Furcșoara, Bărăștii Iliei, Căbești și Gialacuta. Procesul de colectivizare se manifestă mai puternic în primii ani în

²⁷⁷ Octavian Roske, *Colectivizarea și mecanismul colectărilor; istorii paralele, în Țărâניה și puterea. Procesul de colectivizarea a agriculturii în România, 2005, p. 115.*

²⁷⁸ *Ibidem*, p. 116.

²⁷⁹ *Ibidem*.

²⁸⁰ *Ibidem*, p. 117.

²⁸¹ *Ibidem*, p. 120.

²⁸² Livia Coroi, *Preliminarii la colectivizarea agriculturii în raionul Brad, regiunea Hunedoara, în Al XXII-lea Simpozion Național de Istorie și Retorologie Agrară a României, Deva, 24-26 august 2006, p. 437-456.*

localitățile comunei Brănișca decât în cele ale comunei Furceșoara. Această acțiune diferențiată se explică atât prin depărtarea celor din urmă de centrul raionului Ilia, cât și prin diferența suprafețelor de teren arabil mult inferioară în satele de munte ale comunei Furceșoara.

Procesul de colectivizare în comuna Brănișca s-a demarat cu mai multă agresivitate începând din anul 1956. El s-a desfășurat, mai întâi prin punerea bazelor unor întovărășiri agricole, după care, în faza următoare se trece la înființarea Gospodăriei Agricole Colective. Acțiunea începe în anul 1956 prin comasarea celor mai bune terenuri agricole și încorporarea, chiar fără acordul proprietarilor, a loturilor care cădeau în perimetrul de comasare stabilit de către organele Sfatului Popular comunal.

Celor care refuză să se înscrie în întovărășire li se dă în schimbul unui lot compact, loturi în suprafețe mici și în diverse locuri din hotarul comunei Brănișca. Cazul țaranului Moraru Lazăr din Brănișca este cât se poate de semnificativ în acest sens.

La începutul anului 1957 el adresa Comitetului de conducere al Întovărășirii Agricole „1 Mai” din Brănișca următoarea cerere:

Subsemnatul Moraru Lazăr, domiciliat în comuna Brănișca vă rog să binevoiți a-mi lua în considerare cele expuse mai jos: În martie 1956 mi s-a încadrat pământul de la locul numit Răciț, cu suprafața de 0,95 ha în pământul întovărășirii. Din acest pământ am primit recolta numai de pe suprafața de 0,43 ha, iar de pe suprafața de 0,52 ha n-am primit nici o recoltă. Terenul de 0,95 ha nu l-am primit până în prezent, de aceea cer a mi se da teren în schimb corespunzător gradului de fertilitate la care e încadrat pământul meu care a căzut în perimetrul întovărășirii și a mi se da despăgubire de pe suprafața de 0,52 ha de pe care nu am luat nici o recoltă. Rămân în speranța că cererea mea se va rezolva în mod favorabil.

Trăiască Lupta pentru Pace!

Brănișca la 17 I 1957

*Moraru Lazăr*²⁸³.

La 30 ianuarie 1957 proprietarul Moraru Lazăr primea un răspuns din partea conducerii Întovărășirii din Brănișca care suna în felul următor:

Către Morar Lazăr

Brănișca,

În luna martie când s-a făcut comasarea terenului de la Răciți a intrat în comasare și 0,95 ha proprietatea Dvs. Organele tehnice agricole au făcut tablourile de schimb imediat după comasare. În cursul lunii martie 1956 ați fost chemat cu citație la Sfatul Popular Comunal pentru a vi se comunica schimbul de pământ. Dvs. ați refuzat a semna tabloul de schimb. Schimbul de teren pe care l-ați primit este următorul:

<i>De la Nicoară Veronica în Valea Bicăului</i>	<i>0,41 ha;</i>
<i>De la Herța Constantin, din Bejan-Tîrnăvița</i>	<i>0,26 ha;</i>
<i>Dela Doda Tănase - Luncă</i>	<i>0,29 ha;</i>
<i>Total</i>	<i>0,96 ha.</i>

²⁸³ DJHAN, Fond Primăria comunei Brănișca, Dosar 1/1957.

În ce privește calitatea terenului pe care o reclamați, vă comunicăm că terenul este pământ arabil aflat pe raza Sfatului Popular Brănișca. Dvs, ca bun cetățean și agricultor ați fost chemat atunci și vă chemăm și acum pentru a face cerere de înscriere în Întovărășire pentru a fi alături de noi și de pământul Dvs.

Brănișca 30 I 1957²⁸⁴.

Cu toate stăruințele și munca de lămurire procesul dezvoltării întovărășirii înaintează greu. În anul 1957 s-au înscris următorii 7 țărani: Ștef Viorel, Neamț Augustin, Tomescu Gheorghe, Neamț Ioachim, Lazăr Miron, Olar Roman și Iovan David²⁸⁵. Raportul Comitetului Executiv din 24 februarie 1957 se referea la acțiunea de colectivizarea a agriculturii din comuna Brănișca.

Conform raportului, în **Brănișca** lunar trebuiau să se înscrie în sectorul socialist un număr de 5 gospodării cu o suprafață de 10 ha. Deci socotind 2 luni ar trebui să se fi înscris 10 familii cu 20 ha, iar ca rezultat avem numai o cerere cu 0,81 ha, deci avem 10 % gospodării înscrise iar ca suprafață de teren avem numai 3 %²⁸⁶.

Pentru satul **Bicău**, după plan, 3 familii cu o suprafață de 7 ha, pentru 2 luni ar trebui să avem 7 familii cu o suprafață de 14 ha, iar ca rezultat avem numai 5 gospodării cu o suprafață de 3 ha teren, deci 71 % gospodării înscrise, cu 21 % teren²⁸⁷.

În satul **Boz**, lunar trebuiau să se înscrie 7 familii cu o suprafață de 14 ha, deci pentru 2 luni 14 familii cu o suprafață de 29 ha, avem înscrise numai 5 gospodării cu o suprafață de 2 ha, deci 42 % ca număr de gospodării și 8 % ca suprafață²⁸⁸.

Pentru satul **Târnăvița**, după planul de colectivizare trebuiau să se înscrie lunar 3 gospodării cu o suprafață de 6 ha, deci pentru 2 luni 6 gospodării cu o suprafață de 12 ha, iar ca rezultat avem 3 cereri cu o suprafață de 2,60 ha, deci 50 % gospodării înscrise și 13 % teren²⁸⁹.

Având în vedere rezultatele dezaastroase din acțiunea de colectivizare se iau o serie de măsuri pentru realizarea obiectivelor din planul de colectivizare. Se stabilesc colective largite de activiști și funcționari care să răspundă de fiecare localitate.

De satul **Brănișca** răspundeau deputatele **Dan Elena** și **Popa Silvia**, iar din partea funcționarilor comunei, **Stoianov Liubinca**, **Ștef Viorel**, **Andreescu Constantin**, **Cristea V. Cristea** și **Negrilă Cornelia**²⁹⁰.

Pentru satul **Bicău**, din partea Comitetului Executiv, **Popa Rudolf** și **Ursa Petru**, **Drăghici Nicolae**, **Rusu Olivia** și **Dobrovolschi Arcadie** ca funcționari ai comunei²⁹¹.

Pentru satul Boz răspundea direct **Dobrei Gheorghe** din partea Comitetului Executiv, iar ca deputați și funcționari **Lucaci Sabin**, **Jușcă Gheorghe**, **Curcă Petru**, **Curcă Maria** și **Bugi Solomon**²⁹².

Pentru satul **Târnăvița** răspundeau din partea Comitetului Executiv, **Mârza Gheorghe** și **Betea Avel**, iar ca deputați și funcționari, **Betea Miron**, **Simion Ioan** și **Simion Elisabeta**²⁹³.

²⁸⁴ Ibidem.

²⁸⁵ Ibidem.

²⁸⁶ Ibidem, Dosar 5/1957.

²⁸⁷ Ibidem.

²⁸⁸ Ibidem.

²⁸⁹ Ibidem.

²⁹⁰ Ibidem.

²⁹¹ Ibidem.

²⁹² Ibidem.

Conform raportului prezentat cauzele rămânerii în urmă în procesul colectivizării se datorează „nouă tuturor care suntem aici în sală precum și altor tovarăși care sunt prezenți sau nu, iar în momentul de față îndeplinesc funcții mari de stat și în loc să ducă munca de lămurire cu rudele mai apropiate să treacă pe făgașul socializării agriculturii. Nu sunt ei personal de acord și caz concret putem cita pe următorii tovarăși: **Doda Lazăr, Rai Loghin, Dobrei Ioniță, Olar Avel și Pădurean Petru** din satul Brănișca, **Crișan Gaspar, Josan Traian, Pădurean Pascu și Boldura Ioan** din satul Bicău, **Ilinca Visalon, Tămaș Serafim, Fodor Miron, Fodor Romulus și Tătar Gheorghe** din satul Boz, **Alba Aron, Moț Iosif, Cismași Iosif și Giura Iosif** din satul Târnăvița²⁹⁴.

„Întrucât Statutul model al Întovărășirii Agricole e cunoscut de toți, în numele Comitetului Executiv al Sfatului Popular Brănișca și în numele colectivului comunal de socializare vă propunem ca acei prezenți în sală, care să-și depună cerere de înscriere în întovărășirile agricole existente”²⁹⁵.

„Ca rezultatele obținute să fie cele așteptate - își exprima președintele optimismul - să luăm cu toții exemplul tovarășilor deputați din satul Brănișca și Târnăvița care toți sunt înscriși în întovărășire și să atragem după noi pe tovarășii deputați, ca tovarășul Crișan Gaspar și Rovinar Letiția din Bicău care văzând că o mare bază în lunile care s-au scurs din acest an s-a pus pe crearea unei întovărășiri agricole în satul Bicău, iar acești doi tovarăși, deși cu un nivel politic ridicat față de restul cetățenilor din sat și totodată cu prize în mase întrucât sunt aleșii poporului s-au pus de-a curmezișul în fața muncii Comitetului Executiv comunal nevoind să se înscrie nici ei personal dar de cum să ajute pe tovarășii săi de muncă, prin munca de lămurire dusă de alegători”²⁹⁶.

Dar factorii decizionali nu disperă și iau noi măsuri, combinând munca de lămurire cu acțiunile de constrângere. Una din cele mai eficiente măsuri era ca în locul terenurilor cele mai fertile care erau comasate, proprietarii primesc în schimb terenuri din categoriile inferioare de fertilitate, departe de gospodăriile proprii.

În ședința Comitetului Executiv, din 2 mai 1957, președintele Sfatului Popular, Dobrei Gheorghe, își ia angajamentul ca împreună cu tehnicianul Drăghici Nicolae, până la data de 5 mai 1957, „să stabilească perimetrul întovărășirii agricole din satele Boz și Târnăvița, clarificând toate suprafețele predării și primirii schimburilor”²⁹⁷. În ședința din 4 iulie 1957 se adoptă decizia prin care se stabilește că: „Răspund de Întovărășirile agricole existente din satul Brănișca, Boz și Târnăvița și de Întovărășirea zootehnică din satul Târnavă, membrii Comitetului Executiv”²⁹⁸. S-a adoptat repartiția următoare:

„La întovărășirea „1 Mai” Brănișca - Popa Silvia, vicepreședinte al Comitetului Executiv.

Întovărășirea din satul Boz - Dobrei Gheorghe, președintele Comitetului Executiv.

Întovărășirea din Târnăvița - Mârza Gheorghe, secretarul Comitetului Executiv.

Pentru înființarea unei întovărășiri agricole în satul Bicău răspund Dobrei Gheorghe și Popa Rudolf”²⁹⁹.

²⁹³ Ibidem.

²⁹⁴ Ibidem.

²⁹⁵ Ibidem.

²⁹⁶ Ibidem.

²⁹⁷ Ibidem, Dosar 1/1957.

²⁹⁸ Ibidem.

²⁹⁹ Ibidem.

Și totuși, la începutul anului 1958, încă nu era terminată comasarea din localitatea Brănișca. În ședința din 6 martie 1958 se cerea lui Drăghici Nicolae, tehnicianul agronom, „să treacă la comasarea terenurilor din satul Brănișca a cererilor care au fost primite de adunarea generală a întovărășirii « 1 Mai »³⁰⁰. De asemenea i se mai cere tehnicianului agricol „să treacă la comasarea terenurilor în satul Boz”³⁰¹. Dar iată cum se prezenta situația înscrierilor în cadrul întovărășirii din Brănișca:

TABLOU

Cu membrii întovărășirii „1 Mai” din Brănișca,
cu suprafețele avute spre impunere și suprafețele intrate în întovărășire
până la 1 ianuarie 1958³⁰².

Numele și prenumele	Suprafața totală	Suprafața în întovărășire
Ștef Viorel	1,96 ha	0,29 ha
Neamț Augustin	1,61 ha	0,29 ha
Tomescu Gheorghe	0,72 ha	0,56 ha
Neamț Ioachim	1,46 ha	1,16 ha
Lazăr Miron	1,89 ha	1,54 ha
Olar Roman	2,24 ha	1,16 ha
Iovan David	0,42 ha	0,20 ha
Herța Constantin	0,53 ha	0,26 ha
Haida Laurențiu	0,60 ha	0,58 ha
Gabor Petru	3,19 ha	0,92 ha
Pete Viorel	4,50 ha	0,50 ha
Puiuț Augustin	4,82 ha	0,71 ha
Moț Gașpar	1,65 ha	0,29 ha
Herța Visalon	0,73 ha	0,30 ha
Căta Ioan	1,43 ha	0,49 ha
Brăneț Petru	0,99 ha	0,29 ha
Moț Iosif	2,39 ha	0,54 ha
Doda Tănase Lupu	1,21 ha	0,43 ha
Nicoară Veronica	0,70 ha	0,43 ha

³⁰⁰ Ibidem.

³⁰¹ Ibidem.

³⁰² Ibidem, f. 48.

Amzulescu Ioan	0,16 ha	0,10 ha
Căta Sabin	1,57 ha	0,60 ha
Popa Maria	0,98 ha	0,14 ha
Morar Simion	0,58 ha	0,30 ha
Maier Gheorghe	2,09 ha	0,20 ha
Brăneț Nicolae	-	0,07 ha
Olar Carolina	-	0,20 ha
Negrilă Nicolae	3,60 ha	0,64 ha
Lazăr Trofin	1,69 ha	1,54 ha

După cum se poate observa din tabelul prezentat cei mai mulți dintre cei înscriși în întovărășire dețin o suprafață totală de pământ de sub 1 ha. Cu o suprafață de pământ de până la 1 ha sunt înscrise 12 persoane, Alte 9 persoane dețin o suprafață între 1-2 ha, 3 persoane au între 2 și 3 ha. Doar 4 persoane au peste 3 ha: Gabor Petru, 3,19 ha, Negrilă Nicolae, 3,60 ha, Pete Viorel, 4,50 ha și Puiuț Augustin, 4,82 ha³⁰³.

Trebuie să punem sub semnul întrebării exactitatea cifrei de 40 persoane înscrise în Îtovărășirea „1 Mai” Brănișca, până la data de 3 ianuarie 1958³⁰⁴, cifră comunicată de către conducerea acesteia. Este puțin probabil ca în două zile să se fi înscris încă 12 persoane. În urma campaniei de treieris din vara anului 1957 numărul membrilor întovărășiți era și mai mic după cum se poate observa din tabloul de mai jos³⁰⁵:

Numele și prenumele	Rezultatul treierisului	Cota de 2 % din contract	Obs.
Căta Ioan	496 kg	10 kg	
Herța Visalon	337 kg	6 kg	Achitat
Herța Constantin	300	6 kg	
Puiuț Augustin	891	18 kg	Achitat
Pete Viorel	471	9 kg	Achitat
Gabor Petru	866	17 kg	Achitat
Neamț Ioachim	455 kg	9 kg	
Olar Roman	770 kg	16 kg	Achitat
Haida Laurențiu	369 kg	8 kg	Achitat
Brăneț Petru	400 kg	8 kg	

³⁰³ Ibidem.

³⁰⁴ Ibidem.

³⁰⁵ Ibidem.

Ștef Viorel	306 kg	7 kg	
Căta Sabin	220 kg	5 kg	
Moț Gașpar	300 kg	6 kg	
Tomescu Gheorghe	299 kg	6 kg	
Doda Ioan	320 kg	7 kg	
Morar Simion	300 kg	6 kg	Achitat
Lazăr Miron	400 kg	8 kg	Achitat
Neamț Augustin	145 kg	3 kg	
Nicoară Veronica	445 kg	9 kg	
Amzulescu Ion	150 kg	3 kg	
Moț Iosif	390 kg	8 kg	Achitat
Popa Maria	137 kg	3 kg	

Într-o situație privind categoriile de populație din satele comunei Brănișca preponderența o au țăranii săraci și mijlocași. În localitatea Brănișca, din totalul de 261 familii, existente în 1957, 216 reprezentau țăranii săraci, 45 mijlocași iar la categoria chiaburi nu apare înregistrat nimeni³⁰⁶. La Boz din 228 familii, 175 erau săraci, 52 mijlocași și 1 chiabur³⁰⁷. În satul Târnăvița din 152 familii, 116 erau săraci, 35 mijlocași și 1 chiabur³⁰⁸. La Târnava cele 141 familii erau împărțite în 112 săraci, 29 mijlocași, fără chiaburi³⁰⁹.

Pentru impulsivarea ritmului intrării în întovărășire, semestrial și în cazuri urgente, trimestrial se făceau ședințe la nivelul Comitetului Executiv al Sfatului Popular al comunei Brănișca, în care se analiza stadiul înscrierii și se luau noi măsuri pentru grăbirea acestui proces. La 30 iunie 1957 se dezbate „Raportul asupra muncii depuse în problema transformării agriculturii”.

Președintele Comitetului executiv prezintă noile sarcini care revin în urma celui de al IV-lea Congres al PMR și a Plenarei din 27-29 decembrie 1956, care arată drumul țăranimii muncitoare că „singurul drum pe care trebuie să-l parcurgă întreaga țăranime este calea colectivizării agriculturii”³¹⁰. Trecând la situația concretă din comuna Brănișca, în raport se precizează că „în Brănișca în 1957 trebuie să intre un număr de 81 familii cu o suprafață de 186 ha”³¹¹. Pentru a cunoaște ritmul de colectivizare raportăm că:

- „În satul Brănișca până la 30 iunie trebuiau să intre 10 familii cu 24 ha;
- În satul Bicău 5 familii cu 10 ha;
- În satul Boz 12 familii cu 31 ha;

³⁰⁶ Ibidem.

³⁰⁷ Ibidem.

³⁰⁸ Ibidem.

³⁰⁹ Ibidem.

³¹⁰ Ibidem.

³¹¹ Ibidem.

- În satul Târnăvița 5 familii cu 16 ha³¹².

Și cu toate măsurile luate, cu repartizarea unor colective care să răspundă direct de această activitate, rezultatele sunt următoarele:

Brănișca - 2 cereri cu 0,93 ha; Boz, - 13 familii cu 5,21 ha; Bicău - 2 cereri cu o suprafață de 1,48 ha. Se dă exemplul deputatului Crișan Gheorghe căruia „i-a căzut, cu ocazia comasării noului perimetru, suprafața de 0,34 ha teren, pentru care a refuzat să-și depună cerere, mai bine a acceptat să semneze tabelul de schimb, în loc să fi ajutat colectivul sătesc prin exemplul personal”³¹³. Președintele cere „o mai mare muncă din partea tuturor colectivelor formate, să nu precupețească nici o clipă, să folosească *toate metodele de muncă* pentru ca în scurt timp să poată inaugura în satul Bicău o nouă întovărășire”³¹⁴.

Pentru un control cât mai exigent a recoltelor comitetul executiv a decis crearea de arii în satele de șes unde era posibil. În urma ședinței din 25 mai 1957 s-a decis pregătirea campaniei de vară în comuna Brănișca. În scopul unui cât mai eficient control s-a hotărât:

În Brănișca se va crea o arie în Valea Bicăului, unde va treiera satul Brănișca și Bicău. În Boz se va treiera la arie în locul numit „Sălțet”. În Târnăvița 1 arie pe locul Întovărășirii iar în Târnavă se va treiera din casă în casă sau pe grupuri de case³¹⁵.

În 30 iunie are loc Sesiunea XVI-a a Sfatului Popular al comunei Brănișca la care participă 17 deputați din totalul de 25. În cadrul sesiunii o serie de deputați cer o serie de lămuriri în rezolvarea unor probleme foarte importante.

Betea Avel arată că nu s-au rezolvat locurile pe sate unde s-au stabilit ariile; cere a se comasa pășunea pentru Întovărășirea de oi din satul Târnavă; Să se facă cât mai repede schimburile de teren cu cei care le-a căzut pământul în perimetru.

Jurca Gheorghe întreabă: „Cine va face și cum e organizată paza ariilor; Din ce vor fi făcute bărcile pentru grâu, chioșcurile etc.”?

Crișan Gheorghe arată că „grâul fiind bătut de grindină și dacă se va face timp ploios în perioada treierii nu s-ar putea ca oamenii să-și treiere grâul acasă”?

Negrilă Cornelia spune că „Aria de la Brănișca trebuie să fie electrificată, pantru ca batoza să treiere ziua și noaptea.

Popa Rudolf cere să se facă arie și în satul Bicău, nu la un loc cu Brănișca, deoarece este prea departe ca din raza satului Bicău a duce grâul la aria Brănișca și totodată drumurile de câmp sunt foarte grele.

În ședința din 18 iulie 1957 s-au stabilit responsabili ariilor: Brănișca - Neamțu Augustin; Boz - Matei Avram; Târnăvița și Bicău - Bâc Gașpar³¹⁶. Se cere responsabililor ariilor, ca mai întâi „să se treiere pentru oamenii săraci care n-au ce mânca”³¹⁷

Deși impulsionate de tovarășii de la Regiune și Raionul Ilia, colectivele încărcinate cu transformarea socialistă a agriculturii au slabe rezultate. Într-un raport privind pregătirea campaniei agricole din toamna anului 1957, susținut la 28 septembrie, s-a analizat situația colectivizării:

³¹² Ibidem.

³¹³ Ibidem.

³¹⁴ Ibidem.

³¹⁵ Ibidem.

³¹⁶ Ibidem, Dosar 6/1957

³¹⁷ Ibidem.

„În **Brănișca** o cerere cu o suprafață de 0,20 ha de la **Brăneț Petru**.

În **Bicău** nici o cerere, nici măcar tovarășii deputați **Crișan Gașpar** și **Rovinar Cornelia**.

În **Boz** 2 cereri cu 0,40 ha. De la deputatul **Pavel Ioan** o cerere cu 0,29 ha, singurul deputat care a înțeles rostul muncii noastre.

În satul **Târnăvița** nici o cerere.

În **Târnavă**, 1 cerere de la **Ursa Petru** cu 0,60 ha³¹⁸.

Tot cu această ocazie se analizează și activitatea privind recoltarea porumbului din cele trei întovărășiri existente: „**1 Mai**” Brănișca, „**Calea Belșugului**” Boz și „**Ogorul nou**” Târnăvița. Astfel la „1 Mai” Brănișca, din cele 5,77 ha însămânțate cu porumb, s-au recoltat 5,77 dar nu s-au tăiat și transportat cocenii de pe ele. În cadrul întovărășirii „Calea Belșugului” Boz, din 8,58 ha cu porumb s-a recoltat întreaga suprafață, dar nu s-au transportat cocenii. La întovărășirea „Ogorul Nou” din Târnăvița din 9,32 ha nu s-a recoltat decât 6,32 ha³¹⁹.

În următoarele luni ale anului 1957 munca de lămurire și metodele tot mai dure folosite s-au îndreptat asupra locuitorilor din Târnavă, încât la 25 decembrie se raporta inaugurarea întovărășirii „cu 27 familii și 7,06 ha”³²⁰. În activitatea desfășurată la Târnavă s-au remarcat, tov. Ursa Petru, vicepreședintele Sfatului Popular, Sonoc Miron, Matei Miron și alții. Drept recompensă pentru activitatea desfășurată pentru colectivizarea agriculturii din comună, Ursa Petru este ales președintele comitetului Executiv, Betea Avel, vicepreședinte, iar Popa Silvia, Lazăr Miron, Bichi Ștefan, Negrilă Cornelia și Filip Constantin, membri³²¹.

Anii 1957-1959 au fost decisivi pentru colectivizarea agriculturii din comuna Brănișca. Planul de măsuri întocmit prevedea ca până în 1959 agricultura să fie socializată în procent de 100 %. „În septembrie 1957 să intre în sectorul socialist 34 familii cu 68 ha, în octombrie 36 familii cu 97 ha, în noiembrie 30 familii cu 90 ha și în decembrie 32 familii cu 112 ha, deci ritmul lunar este de 39 familii cu o suprafață de 93 ha”³²².

La 25 august 1957 se stabilea de către conducerea Sfatului Popular ca prevederile de pe luna septembrie să fie următoarele: Brănișca - 7 familii cu 14 ha, Boz - 7 familii cu 14 ha, Bicău - 7 familii cu 14 ha, Târnăvița - 8 familii cu 16 ha și Târnavă - 5 familii cu 10 ha, în total 34 familii cu 68 ha³²³.

În Raportul privind impulsivitatea campaniei agricole din primăvara anului 1959 se prevedea următorul plan de însămânțări:

Orz, orzoaică	4 ha.
Ovăz	25 ha
Plante de nutreț	93 ha
Floarea soarelui	2 ha
Sfeclă de zahăr	19 ha
Legume, zarzavaturi	75 ha

³¹⁸ Ibidem, Dosar 1/1957.

³¹⁹ Ibidem.

³²⁰ Ibidem.

³²¹ Ibidem

³²² Ibidem.

³²³ Ibidem.

Cartofi	155 ha
Câneșă, fuior	15 ha
Porumb	563 ha ³²⁴ .

Pentru demararea planului de însămânțări, până la 15 martie, trebuiau luate măsuri pentru scoaterea bălegarului pe câmp. Se stabilesc responsabili pe lângă fiecare întovărășire agricolă. De Întovărășirea „1 Mai” Brănișca răspund Ștef Aurel și Negrilă Cornelia; de „Calea Belșugului” Boz, Ursă Loghin și Betea Avel; de „Ogorul Nou” Târnavița, Bugi Solomon și Filip Constantin; de „Viață Nouă”, Târnavă, Ursă Petru și Părau Tudosie; de „7 Noiembrie” Bejan-Târnavița, Dobrei Ioniță și Popa Silvia³²⁵.

Raportul Comitetului Executiv privind transformarea socialistă a agriculturii din comuna Brănișca din primul semestru al anului 1958 comunica următoarele succese:

Brănișca - din 132 familii cu o suprafață de 395,84 ha s-au înscris în întovărășirea agricolă, cu întreaga suprafață, 96 familii cu o suprafață de 343,92 ha, ce reprezintă un procent de 89 %³²⁶.

Bicău - din 89 familii cu 193,69 ha, s-au înscris în sectorul socialist 34 familii, cu 124,63 ha, ce reprezintă un procent de 60,78 %³²⁷.

Boz - din 218 familii și o suprafață de 392,28 ha, s-au înscris 98 familii cu 261 ha, ce reprezintă 59 %³²⁸.

Târnavița - din 124 familii cu 219,32 ha s-au înscris 63 familii cu 67,27 ha ce reprezintă 39,74 %³²⁹.

Bejan-Târnavița - din 32 familii cu 93,56 ha s-au înscris 24 familii cu 74,74 ha ce reprezintă 81,62 %³³⁰.

Târnavă - din 126 familii s-au înscris cu toată suprafața de 313,27 ha ce reprezintă 96,06 %³³¹.

Pe comuna **Brănișca** sunt 722 familii cu o suprafață de 1.740 ha și s-au înscris 427 familii cu o suprafață de 1184 ha, ce reprezintă 74 %³³².

Colectivizând cea mai importantă parte din terenul arabil din comuna Brănișca, organele raionale pot demara acțiunea de înființare a unor întovărășiri și mai sus, la munte, în comuna **Furcșoara**. Mai întâi au tăbărât pe locuitorii din satul **Bărăștii Iliei**, unde în zilele de 16-18 octombrie 1958 a avut loc o campanie de presiune și amenințări. Cererea tip ce era întocmită de către țăranii din Bărăștii Iliei avea următoarea formulare:

„Către,

Sfatul Popular al comunei Furcșoara

Subsemnatul Oană Lazăr, domiciliat în satul Bărăști, comuna Furcșoara, rog a fi primit în întovărășire cu întreaga suprafață ce o posed.

Sper a fi rezolvată în mod favorabil cererea mea.

Bărăști, 16 X 1958”³³³

³²⁴ Ibidem

³²⁵ Ibidem

³²⁶ Ibidem.

³²⁷ Ibidem.

³²⁸ Ibidem.

³²⁹ Ibidem.

³³⁰ Ibidem.

³³¹ Ibidem.

³³² Ibidem.

Munca de lămurire era bine organizată aici, întrucât în două zile și-au făcut cereri de înscriere aproape toți locuitorii din Bărăștii Iliei.

Aici au făcut cereri pentru intrarea în întovărășire:

Numele și prenumele	Domiciliul	Condițiile înscrierii în întovărășire
Rus Saveta	Bărăști	Cu întreaga suprafață și 1 oaie fond de bază
Gherman Lazăr	"	Cu pământul arabil, fânaț, pășune și 1 oaie
Oană Catalina	"	Cu pământul și 1 oaie
Lazăr Sânziana	"	Cu pământul și 1 oaie
Lazăr Mihai	"	Cu pământul și 1 oaie
Lazăr Rozalia	"	Cu pământul și 1 miel
Popa Maria	"	Cu terenul
Ivan Nicolae	"	Cu pământul și 1 oaie
Avram Romulus	"	Cu pământul și 1 oaie
Bâc Olga	"	Cu pământul și 1 oaie
Lazăr Ion	"	Cere a fi înscris cu pământul ce se cuvine din pământul părintesc și 1 oaie
Bâc Partenie I Gașpar	"	Cu pământul și 1 oaie
Bâc Avram	"	Cu pământul și 2 oi
Topor Gașpar	"	Cu pământul și 2 oi la fond
Meza Gheorghe	"	Cu oi, 1 la fondul de bază
Lazăr Vasile	"	Cu 2 oi, 1 la fond
Bâc Ioachim	"	1 oaie la fond
Popa Tănase	"	1 oaie la fond
Popa Loghin	"	Pământ și 1 oaie la fond
Gherman Saveta	"	2 oi, 1 la fond
Butar Pascu	"	1 oaie
Oana Lazăr	"	1 oaie
Butar Ioan	"	1 oaie la fond

³³³ Ibidem, Dosar 1/1958.

Anca Anuța	"	1 oaie
Martin Ion	"	1 oaie
Lup Rozalia	"	-
Anca Augustin	"	2 oi, 1 la fond
Bâc Augustin	"	3 oi, 1 la fond
Lazăr Popa	"	1 oaie la fond
Avram Dumitru	"	1 oaie la fond
Ivan Tănase	"	2 oi, 1 la fond
Bâc Pascu	"	2 oi, 1 la fond
Bâc Ioan	"	2 oi, 1 la fond
Lazăr Ioan	"	1 oaie la fond
Lurcin Petru	"	-
Cinali Iosif	"	1 oaie la fond
Stanciu Ioan	"	-
Lazăr Augustin	"	1 oaie la fond
Lupu Gașpar	"	1 oaie la fond
Avram Romulus	"	2 oi, 1 la fond
Popa Marc	"	2 oi, 1 la fond
Avram Ioan	"	1 oaie la fond
Tomuța Partenie	"	2 oi, 1 la fond
Lazăr Ruzalea	"	1 oaie la fond
Alba Iosif	"	-
Suciu Ioan	"	1 oaie la fond
Popa Augustin	"	-
Martin Sabin	"	2 oi. 2 la fond
Martin Tovie	"	1 oaie la fond
Alba Todor	"	2 oi, 1 la fond
Bâc Petru	"	1 oaie la fond
Lazăr Iosif	"	-
Oană Maria	"	-
Alba Ioan I F.	"	-
Alba Iosif I F.	"	2 oi, 1 la fond

Bâc Loghin	"	1 oaie la fond
Brăneți Saveta	"	1 mieluță la fond
Jurca Augustin	"	2 oi, 1 la fond
Gherman Maxim	"	-
Butar Maxim	"	1 oaie la fond
Brumari Petru	"	1 oaie la fond
Popa Gașpar	"	-
Roman Romulus	"	1 oaie la fond
Tomuța Ioan	"	1 oaie la fond
Petresc Valeria	"	-
Oană Miron	"	1 oaie la fond
Topor Moise	"	1 oaie la fond
Suciu Avram	"	1 oaie la fond

În data de 18 octombrie 1858 înființarea acestei întovărășiri era încheiată. În această dată se încheie următorul act:

Proces verbal

Încheiat în 18 octombrie 1958 cu ocazia constituirii

Întovărășirii Agrozootehnice în satul Bărăști, comuna Furcșoara „Viață Nouă”³³⁴.

Actul prin care era comunicată raionului Ilia este întocmit încă din ziua anterioară, din 17 octombrie după cum se poate vedea din adresa expediată:

Sfatul Popular al comunei Furcșoara

Către,

Sfatul Popular al raionului Ilia

În urma muncii de lămurire dusă de către Organizația de Partid un număr de 68 familii cu o suprafață de 190,93 ha, teren agricol, 30 familii mijlocași și 38 familii săraci ce reprezintă 80 %, suprafața este de 90 %, cei neînscriși, 20 % cu un procent de 10 % teren.

Furcșoara, 17 octombrie 1958³³⁵.

În comuna Brănișca, odată cu luarea în cadrul proprietății socialiste a celei mari părți din pământul arabil al satelor se poate trece la statutul de Gospodărie Agricolă Colectivă (GAC).

Statutul Gospodăriei Agricole Brănișca este tipărit și în partea finală lasă loc pentru trecerea numelui membrilor. Sunt cuprinși 123 de membri dintre care 53 sunt fără semnătura personală³³⁶.

³³⁴ Ibidem.

³³⁵ Ibidem.

³³⁶ Ibidem, Dosar 3/1958.

Statutul Gospodăriei Agricole Bicău „16 Februarie” are înscriși 82 membri³³⁷.

Statutul Gospodăriei Agricole Colective „Ogorul Nou” are înscriși 91 membri³³⁸. În raportul Comitetului de partid din 16 februarie 1961 se vorbește doar de 85 membri³³⁹.

Tabelul nominal cu membrii Gospodăriei colective din Boz cuprinde un număr de 209 membri, iar președintele GAC este Crișan Gheorghe³⁴⁰. Pentru forțarea celorlalți proprietari neînscriși în GAC Comitetul Executiv al Sfatului Popular al comunei Brănișca adresează o avertizare locuitorilor: Jușcă Petru, Pușa Ioan, Gașpar Miron, Mârza Lazăr, Gașpar Ioan, Pavel Miron, Gașpar Andronic, Pușa Gheorghe, Cainanț Miron, Filimon Ioan I C., Mic Petru I I., Gașpar Gașpar, Doda Savu, Cainanț Ilișca și Ursa Nicolae³⁴¹. Avertizarea este ultimativă și are următorul conținut:

Sfatul Popular al Comunei Brănișca

Comitetul Executiv

Către,

Tov..... Boz

Vă punem în vedere că întrucât pământul Dvs., v-a căzut în perimetrul GAC Boz nu mai aveți voie a intra în nici un teren fost a Dvs proprietate, ci veți primi în schimb următorul teren.

15 aprilie 1961³⁴².

Cei avertizați urmau să primescă terenul de schimb în diferite părți ale satului, făcând în mod intenționat pentru ca proprietarul să nu aibă posibilitatea să-l lucreze în condiții optime. Mai intervenea aici și categoria terenului, mult inferioară celui luat în GAC „Calea Belșugului” din Boz.

Activitatea în domeniul colectivizării în cadrul Primăriei comunei Furcșoara după izbânda întemeierii Întovărășirii Agrozootehnice din Bărăștii Iliei continuă cu mai multă vigoare pentru înființarea de întovărășiri agrozootehnice și în localitățile Furcșoara, Căbești și Gialacuta.

Primăria de aici se va ocupa de rezolvarea cererilor locuitorilor din cele patru localități ale comunei. În anul 1960 președinte al Sfatului Popular al comunei Furcșoara era Iosif Cinciliș, iar secretar Butaș Dionisie³⁴³. Se aprobă cererea lui Lazăr Miron din Gialacuta pentru lemne.

Conducerea Sfatului Popular aprobă să i se vândă m³ de lemn de goron cu 170 lei iar cel de cer cu 118 lei³⁴⁴. O altă problemă care stă în atenția Sfatului Popular din Furcșoara este îmbunătățirea raselor de oi din comună. În urma unei ședințe desfășurate în localul Sfatului Popular se constituie o comisie care se va ocupa de îmbunătățirea raselor de oi. Comisia are următoarea alcătuire:

³³⁷ Ibidem.

³³⁸ Ibidem

³³⁹ Ibidem.

³⁴⁰ Ibidem, Dosar 4/1958.

³⁴¹ Ibidem.

³⁴² Ibidem.

³⁴³ Ibidem, Dosar 1/1960.

³⁴⁴ Ibidem.

„**Lazăr Nicodim**, președintele comisiei
Topor Loghin, agent veterinar,
Negrilă Adam, președintele Întovărășirii Furcușoara
Tomuța Partenie, președintele Întovărășirii Bărăști
Negrilă Ioan, președintele Întovărășirii Căbești
Certejan Traian, președintele Întovărășirii Gialacuta”³⁴⁵.

Pentru comuna Furcușoara se stabilește de către factorii decizionali de la raionul Ilia un plan de colectare lapte de 170.000 litri³⁴⁶.

În anul încheierii colectivizării, 1962, situația din comuna Brănișca era următoarea³⁴⁷:

Localitatea	Gospodăria Agricolă Colectivă	Familii	Înscriși	Neînscriși	Teren rămas în afară
Brănișca	„1 Mai”	183	175	12	4,07 ha
Boz	„Calea Belșugului”	209	209	-	-
Târnăvița	„Ogorul Nou”	118	116	2	1,42 ha
Bicău	„16 Februarie”	83	81	2	0,65 ha

Se mai preciza că în raza localității Brănișca deține 5 ha GAC Bejan și 7 ha GAC Vețel. La rândul său GAC Boz deține 27 ha arabil în raza satului Bretea și în raza satului Brănișca 12 ha teren arabil³⁴⁸.

Revenind la cei neînscriși aceștia sunt: Papoi Ștefan, Maior Mihai, Gomboș Aladar, Ropceanu Lazăr, Dan Ioan, Crișan Pompiliu, Gal Terezia sunt din Brănișca, Haida Romulus și Moț Maria din Bicău, Pironian Eleonora și Hăroian Veronica din Târnăvița³⁴⁹. O altă pacoste pe capul locuitorilor comunei Brănișca erau contractările, o reminiscență a cotelor obligatorii din perioada anilor 1950.

Cota de carne pe comuna Brănișca se ridica, în anul 1957, la 27.865 kg din care carne de porc 6.011 kg. S-a realizat 23.228 kg din care 4.870 kg carne de porc³⁵⁰. Pe trimestrul II al anului 1957, Planul de colectare a cărnii prevedea 7.993 kg din care 1.797 kg carne de porc. Pentru realizarea colectărilor se însărcinează Ursa Loghin a vizita zilnic gospodăriile impuse la cota de carne³⁵¹.

Obligația predării cotei de carne de către cetățeni continuă și în anul 1965. În acest an comuna Brănișca era obligată la o cotă de carne de 4.871 kg din care 969 carne de porc din care, până la 10 iulie 1965, s-a predat doar 171 kg³⁵². În același an 1965 s-a stabilit pentru comuna Brănișca următoarele contractări de animale, produse animale și agricole:

³⁴⁵ Ibidem.

³⁴⁶ Ibidem.

³⁴⁷ Ibidem, Dosar 2/1960.

³⁴⁸ Ibidem.

³⁴⁹ Ibidem.

³⁵⁰ Ibidem, Dosar 5/1957.

³⁵¹ Ibidem, Dosar 6/1957.

³⁵² Ibidem, Dosar 2/1962.

Categoria produsului	Plan	Realizat
Bovine adulte	15 exemplare	10 exemplare
Tineret bovin	65 exemplare	72 exemplare
Oi	5 exemplare	5 exemplare
Miei	40 exemplare	41 exemplare
Porci	50 exemplare	64 exemplare
Lapte	70 hl	43 hl
Cartofi	40 tone	13 tone
Ouă	45.000 bucăți	11.250 bucăți
Păsări	1.400 kg	410 kg

Pentru stabilirea cotei de carne se efectuează recensăminte ale animalelor din comuna Brănișca. În urma recensământului din 1958 în comuna Brănișca cele 811 gospodării dispuneau de 8 boi, 2 tineret, 351 vaci, 46 juninci, 47 vițele, 19 cabaline, 924 porcine, 403 ovine, 66 caprine, 1 măgar, 289 iepuri de casă, 174 stupi, din care 152 sistematici și 22 primitivi, 6.523 păsări, din care 5219 găini, 669 rațe, 282 găște și 154 curci³⁵³. La Boz se înregistrează 2 tauri, 234 bovine din care 54 vaci, 26 cabaline, 77 porcine, 270 ovine și 495 păsări³⁵⁴. La Târnăvița sunt consemnate, printre altele, 1 taur, 75 bovine și 6 cabaline³⁵⁵. La întovărișirea „Viață Nouă” din Târnavă recensământul consemnează existența a 106 ovine³⁵⁶.

Recensământul efectuat la 6 ianuarie 1962³⁵⁷ înregistrează următorul efectiv de animale în localitățile comunei Brănișca:

Localitatea	Gospodării	Taurine, total	Din care vaci	Ovine	Porcine
Brănișca	211	68	44	75	151
Bicău	83	112	50	71	85
Târnăvița	108	88	65	23	57
Târnavă	118	271	134	63	146
Boz	208	194	119	44	164
Total	728	733	412	276	603

³⁵³ Ibidem, Dosar 5/1958.

³⁵⁴ Ibidem.

³⁵⁵ Ibidem.

³⁵⁶ Ibidem.

³⁵⁷ Ibidem.

Din efectivele existente la GAC se puteau acoperi o serie de „necesități” comandate de către organele ierarhice superioare. În 12 octombrie 1962 se primea din partea Sfatului Popular Raional Ilia următoarea notă telefonică:

„Luați măsuri urgente ca mâine 13 octombrie 1962, ora 8 dimineața să ajungă la Sfatul raional comanda pentru oi țigăi de la:

GAC Brănișca pentru 50 capete.

GAC Boz pentru 50 capete.

Să nu se indice furnizorul,

Vasiu Teodor³⁵⁸.

Contractări de produse agricole erau obligate să încheie și Întovărășirile din comună. Astfel Întovărășirea „1 Mai” din Brănișca trebuia să contracteze cu statul 8.716 kg grâu și 5.229 kg porumb; Întovărășirea „Calea Belșugului” din Boz, 3.828 kg grâu și 3.406 kg porumb; Întovărășirea „Ogorul Nou” Târnăvița, 1.176 kg grâu, 1.588 kg porumb și 971 kg cartofi; Întovărășirea „Viață Nouă” Târnava, 4.646 kg grâu, 3.799 kg porumb³⁵⁹. Contractări, de asemenea, trebuiau făcute și de către țărani individuali.

Din Brănișca trebuiau contractate 5.120 kg grâu, din Boz 10.373 kg grâu, Târnăvița avea în planul de contractări, 4.290 kg grâu, Bejan-Târnăvița 2.193 kg grâu iar din Bicău trebuiau contractate 4.565 kg grâu³⁶⁰.

O serie de contractări de alte produse se fac și prin Cooperativa „Drum Nou” din Brănișca care desfăcea o gamă de mărfuri pentru cumpărarea cărora trebuiau aduse spre achiziție alte produse. Planul de aprovizionare al Cooperativei a fost realizat cu un procent de 107 %³⁶¹. Comuna a fost aprovizionată cu 10 prășitoare, 1 semănătoare pentru porumb, 190 m pânză albită, încălțăminte în valoare de 5.400 lei, vase de 8.650 lei, 2.000 kg făină de mălai³⁶². S-a achiziționat de la populație³⁶³.

Produsul	Cantitate	Valoare
Ouă	8.738 buc.	4.369 lei
Fier	709 kg	177 lei
Fontă	396 kg	118 lei
Nuci	21 kg	84 lei
Grâu	71 kg	82 lei
Porumb	13 kg	19 lei

Alte contribuții impuse locuitorilor comunei Brănișca era autoimpunerea și prestația în muncă. Încă din anul 1952 a luat ființă autoimpunerea, din care se realizau o serie de obiective social-culturale în comună. Pe semestrul I al anului 1957 s-a stabilit următoarea autoimpunere pe localitățile comunei:

³⁵⁸ Ibidem, Dosar 2/1960.

³⁵⁹ Ibidem, Dosar 5/1957.

³⁶⁰ Ibidem.

³⁶¹ Ibidem, Dosar 2/1956.

³⁶² Ibidem.

³⁶³ Ibidem.

Localitatea	Debit	Încasări	Procent %	Sold
Brănișca	9.173 lei	6.130 lei	77 %	3.280 lei
Bicău	3.775 lei	2.192 lei	60 %	1.583 lei
Boz	5.740 lei	4.007 lei	77 %	2.843 lei
Târnăvița	4.611 lei	4.563 lei	99 %	2.935 lei
Târnavă	7.841 lei	5.740 lei	74 %	5.400 lei
Bejan-Târnăvița	1.100 lei	830 lei	83 %	1.840 lei

Întârzierea încasărilor afecta o serie de lucrări pe care Sfatul Popular al comunei Brănișca le demarase, între ele amintim pe cele aflate în curs de desfășurare în anul 1957: electrificarea satului Brănișca, ridicarea Căminului cultural din Boz, radioficarea satelor Brănișca, Bicău, Boz și Târnăvița, ridicarea Căminului cultural din Brănișca și Școlii din Bicău³⁶⁴. Cu prilejul prezentării raportului asupra încasării sumelor de autoimpunere, prezentat în 25 iulie 1957, se ridică aspre critici asupra membrilor comitetului de construcție de la diferite obiective.

„Membrii Comitetului de construcție din satul Brănișca nici la ședință când sunt chemați de Comitetul Executiv nu vin, simțindu-se mai bine la bodegă, la acea oră, caz concret tovarășii Sabău Ioan și Neamț Lazăr”³⁶⁵. „Mai mult, membrii Comitetului de Construcție din satul Brănișca nu-și plătesc autoimpunerea la timp, cazul Brăneț Francisc și Puiuț Augustin”³⁶⁶.

„Alți locuitori din Brănișca, atunci când sunt chemați la plata autoimpunerii spun că nu au bani și că mai sunt alții de plată, așa cum spun Părăoan Ioachim, Haida Laurențiu, Gabor Avram, Gabor Victor, Neamț Ioan și Lazăr Cornel care are numai 180 lei de plată iar când este întrebant de autoimpunere zice vin-o mâine, sau cazul lui Nistor Constantin care mai are de plată 110 lei și spune că el nu are avere și de ce să plătească, cazuri la care Comitetul Executiv a fost obligat să ia măsuri drastice”³⁶⁷.

La 3 ianuarie 1957 se stabilesc responsabilii pentru încasarea sumelor de autoimpunere: Brănișca (Vlad Băleanu, Andreescu Constantin), Bicău (Rusu Livia, Popa Rudolf), Boz (Curcă Petru, Jușcă Gheorghe), Târnăvița (Simion Ion), Bejan (Căta Ionel), Târnavă (Ungur Nicodim, Ursa Petru)³⁶⁸.

„Dacă stăm de vorbă cu cetățenii din satul Brănișca, toți spun că de ce nu dă statul lemne pentru acoperiș, dar acum să-i întrebăm noi pe ei de ce nu au dus pământ de la părăul Malului să umplă interiorul Căminului cultural de la Brănișca sau unii care au dus atât pământ pentru umplerea căminului cât și nisip la construcție, cărămizi și ziditul căminului, puneau pe car câte o roabă de pământ sau nisip sabotându-și munca, munca sa personală, în primul rând fiindcă trebuia să mai meargă odată și în același timp sabotând și munca căminului cultural, cazul lui Dan Iosif”³⁶⁹.

³⁶⁴ Ibidem, Dosar 5/1957.

³⁶⁵ Ibidem.

³⁶⁶ Ibidem.

³⁶⁷ Ibidem

³⁶⁸ Ibidem, Dosar 3/1956.

³⁶⁹ Ibidem, Dosar 5/1957.

Se atrage de asemenea „atenția Comitetelor de construcție ale școlii din satul Bicău și Căminelor Culturale din satul Târnăvița și Târnavă care s-au cam alăturat Comitetului de construcție din satul Brănișca”.

„Au fost și oameni care și-au făcut datoria: Poleacu Ioan, Maier Gheorghe, Brăneț Petru și alții din Brănișca, Popa Rudolf din Bicău, Cismaș Iosif, Bete Ioviță, Berari Partenie și alții din Târnăvița, Ungur Nicodim, Ungur Rudolf și alții din satul Târnavă, cetățeni cinstiți, care vă rugăm să le urmați exemplul”³⁷⁰.

Un accent deosebit s-a pus pe munca culturală, care se desfășura atât în căminul cultural cât și în afară lui. Comitetul Executiv emite Decizia nr. 2, din 10 februarie 1957, pentru îmbunătățirea muncii culturale potrivit căreia se formează pe lângă fiecare cămin cultural câte un comitet după cum urmează:

„**Căminul cultural Brănișca:** Băleanu Vlad, Dobrovolschi Arcadie, Popa Silvia, Olariu Ștefan, Cristea Cristea, Zodilă Elena.

Căminul Cultural Boz: Curcă Petru, Gașpar Traian, Jușcă Gheorghe, Pavel Iosif, Crișan Catalina.

Căminul Cultural Târnăvița: Simion Ioan, Betea Ioachim, Simion Elisabeta, Oprean Traian, Ghiura Simion.

Căminul Cultural Târnavă: Dan Sânziana, Tomuța Nicodim, Ungur Nicodim, Sonoc Miron, Matei Miron³⁷¹.

O activitate bună desfășoară și Comisia de femei din satul Boz. Membrele ei au făcut 12 abonamente la „Săteanca”, 1 la „Femeia” și 5 la „Scânteia”. S-au ținut 2 conferințe, s-au scris 2 articole la Gazeta de perete, și au fost cusute 2 drapele și culisele scenei de la Căminul cultural³⁷². De asemenea s-a organizat cercul de citit. Un număr de 42 femei din sat au pregătit câte o mâncare pentru 2 sobari³⁷³.

În activitatea culturală sunt angrenate toate cadrele didactice din comuna Brănișca. Unul dintre cei mai activi în munca culturală s-a dovedit a fi învățătorul Petru Curcă din Boz. Ca director al Căminului cultural a contribuit la înființarea unor echipe artistice. A înființat un cor compus din 30 persoane și un grup de 12 dansatori³⁷⁴.

A impus tineretului să participe în cadrul echipelor artistice, altfel nu „le mai dă voie să mai facă nici o petrecere”³⁷⁵. În Raportul pe luna mai 1956 prezentat de către directorul căminului cultural Boz, Petru Curcă, prezenta colectivele de muncă care activau aici:

Colectivul bibliotecii:	Crișan Gașpar, Dan Petru, Miron Țic.
Echipa de teatru:	Curcă Maria, responsabil.
Echipa de dansuri:	Bălan Maria.
Echipa de cor:	Curcă Petru.
Activitatea sportivă:	Gașpar Traian.
Colectivul de conferențieri:	Curcă Petru, Tătar Gheorghe.

³⁷⁰ Ibidem.

³⁷¹ Ibidem, Dosar 6/1957.

³⁷² Ibidem.

³⁷³ Ibidem.

³⁷⁴ Ibidem, Dosar 2/1956.

³⁷⁵ Ibidem.

Directorul Petru Curcă remarca faptul că în 8 aprilie la faza intercomunală a celui de-al IV-lea concurs al formațiilor artistice de amatori, Căminul Cultural Boz a participat cu formațiile de cor și dansuri obținând locul II³⁷⁶.

În „Darea de seamă privind munca desfășurată în școală și culturalizarea maselor” prezentată în fața membrilor Comitetului Executiv se aduc aspre critici la adresa directorilor Căminelor Culturale „care manifestă pasivitate și așteaptă mereu să fie îndemnați la muncă”³⁷⁷. De asemenea se manifestă superficialitate în munca cadrelor didactice³⁷⁸. Deși sunt 13 cadre didactice în comună continuă să existe un număr important de analfabeți: Târnavă, 39 analfabeți, 10 bărbați și 29 femei; Bejan-Târnavița, 7 analfabeți; Brănișca, 17 analfabeți; Bicău și Boz câte 6 analfabeți³⁷⁹. Doar în satul Târnavița nu este nici un analfabet, aici fiind lichidată această plagă din lumea satelor.

Intelectualii comunei, în special cadrele didactice, erau folosiți la munca de agitație culturală. Cu prilejul campaniei de treieris din vara anului 1957 se stabilesc responsabili cu agitația culturală pe lângă ariile stabilite. La aria Brănișca, învățătorul Băleanu Vlad și Popa Silvia, vicepreședinte al Comitetului Executiv; la aria Boz, Curcă Petru, directorul Căminului Cultural; aria Târnavița, Simion Ioan, directorul Căminului Cultural; la aria Bicău, Rusu Olivia³⁸⁰.

Împotriva unor cadre didactice care se considera că nu au făcut suficientă muncă culturală se ia măsura reținerii din salariu. La 23 ianuarie 1958 se transmitea directorului Școlii din Brănișca să rețină din salariu ore de muncă corpului didactic pe luna ianuarie 1958: Moise Aurelia (24 ore), Simion Ioan (24 ore), Voicu Eugen (24 ore), Rusu Olivia (24 ore), Băleanu Vlad (24 ore), Băleanu Maria (12 ore), Dobrei Maria (12 ore), Dan Sânziana (12 ore) și Dobrovolschi Arcadie (12 ore)³⁸¹.

În 4 ianuarie 1957 se întocmește o situație privind clădirile publice din comună, sediul primăriei, școli, cămine culturale etc. Situația prezentată e destul de îngrijorătoare. Sediul Sfatului Popular Brănișca se prezintă în condiții bune, fiind construit din cărămidă, și aparține statului. Aici mai funcționează punctul agricol, radioficarea, biroul cooperativei. Edificiul are 5 săli, a fost construit în anul 1890 și este apreciat la valoarea de 180.000 lei³⁸².

Căminul Cultural din Boz se prezintă în stare bună, e construit din cărămidă, cuprinde 1 grădiniță de copii, 1 sală festivă, 1 sală bibliotecă, e în roșu, neacoperit, construit în 1953³⁸³.

Căminul Cultural din Brănișca, e în roșu, neacoperit.

Căminul Cultural din Târnavă, construit din cărămidă și are 1 sală festivă³⁸⁴. În ceea ce privește edificiile școlare situația se prezintă în felul următor:

Școala din Brănișca este construită din cărămidă, de stat, are 4 săli, 1 sală de birou, este veche și foarte slabă³⁸⁵.

Școala din Bicău, slabă, din lemn, aici e locuința învățătorului și 1 sală de clasă.

³⁷⁶ Ibidem.

³⁷⁷ Ibidem, Dosar 6/1957.

³⁷⁸ Ibidem.

³⁷⁹ Ibidem.

³⁸⁰ Ibidem.

³⁸¹ Ibidem, Dosar 3/1956.

³⁸² Ibidem, Dosar 1/1957.

³⁸³ Ibidem.

³⁸⁴ Ibidem.

³⁸⁵ Ibidem.

Școala din Boz este bună, construită din cărămidă, aici e și locuința învățătorului, 1 sală de clasă cu o capacitate de 40 elevi.

Școala din Târnăvița slabă, din lemn, 1 sală birou, 1 sală de clasă cu o capacitate de 40 elevi.

Școala din Bejan-Târnăvița e din cărămidă, stare bună, are 1 sală de clasă, capacitate 30 elevi.

La Brănișca mai este și un internat, în stare bună, construcția e din cărămidă, are 6 săli dormitor, capacitate 80 elevi³⁸⁶.

Situația destul de precară a stării edificiilor publice din comună determină Conducerea Sfatului Popular să treacă la construcția de noi cămine culturale și școli. În anul 1956 erau în construcție căminele culturale din Brănișca și Târnavă precum și școala din Bicău³⁸⁷. Căminul Cultural din Brănișca era ridicat până la înălțimea de 1,30 m. Pentru continuarea lucrărilor mai erau necesare 30.000 cărămizi, din care 5.000 erau arse, 15.000 făcute și nearse, iar restul urmau a se face³⁸⁸.

La Târnavă zidul era terminat, dar se stă pe loc din cauză că Ocolul silvic Dobra nu a dat lemnul necesar. La fel stăteau lucrurile și cu școala din Bicău³⁸⁹. În paralel cu lucrările de ridicare a noi construcții pentru cultură și învățământ se fac o serie de lucrări de amenajare pe văi pentru a evita pagubele în cazul unor inundații.

Astfel deputații Pavel Iosif, Lucaci Sabin și Jușcă Gheorghe, din proprie inițiativă au antrenat cetățenii satului Boz la desfundarea unei văi care în timpul ploios făcea pagubă³⁹⁰. Disputele pe tema construcției școlii din Brănișca continuă și în cadrul ședințelor Comitetului Executiv. La 26 februarie 1956, Josan Traian cerea deputatei Dan Elena mai mult sprijin și interes pentru terminarea noului local de școală³⁹¹.

Lucrările se tergiversează și în 15 august 1965, Comitetul Executiv al Sfatului Popular al comunei Brănișca prezenta în fața deputaților situația construcției școlilor de 4 ani din Târnăvița și Târnavă și a școlii de 8 ani din Brănișca. În informarea trimisă Sfatului raional Ilia se preciza că ele „vor fi date în folosință la începutul anului școlar 1965-1966 fiind în stare de finisare”³⁹².

Și Comitetul Executiv al Consiliului Popular Furcșoara ia măsuri pentru dezvoltarea spațiilor necesare elevilor sau pentru activitățile culturale. În raportul prezentat, la 27 mai 1965, se menționa construcția unei săli de clasă la Bărăști, un Cămin Cultural la Gialacuta, și se vor monta cetârnela la Școala din Căbești³⁹³. De asemenea se trece la confecționarea de cărămidă pentru Școala din Bărăști.

Comitetul Executiv al comunei Furcșoara trece și la amenajarea punctului sanitar din Furcșoara³⁹⁴. Se menționa că problemele sanitare au fost neglijate și în cadrul școlii de 8 ani din Furcșoara. Se cere conducerii școlii să amenajeze un punct farmaceutic cu tifon, vată, pastile, etc³⁹⁵.

³⁸⁶ Ibidem.

³⁸⁷ Ibidem, Dosar 1/1956.

³⁸⁸ Ibidem.

³⁸⁹ Ibidem.

³⁹⁰ Ibidem.

³⁹¹ Ibidem.

³⁹² Ibidem, Dosar 2/1962.

³⁹³ Ibidem, Dosar 1/1965.

³⁹⁴ Ibidem.

³⁹⁵ Ibidem.

Una dintre cele mai importante realizări din anul 1968 a fost terminarea electrificării satelor Rovina și Târnăvița și trecerea la electrificarea satului Târnavă³⁹⁶. În 1968, Consiliul Popular al comunei Brănișca se întrunește în prima sa sesiune și alege ca membri în Comitetul Executiv pe Albu Aron, Brumar Avram, Moraru Aron, Maier Mărioara, Rusu Livia și Vasiu Aurel.

Conform Deciziei 190/1968, comitetul se completează cu Olariu Alexandru, Betea Miron, Boescu Antone. Președinte al Comitetului Executiv va fi ales Olariu Alexandru iar funcțiile de președinți le vor ocupa Albu Aron și Rusu Livia³⁹⁷. Comitetul Executiv la Sfatului Popular al comunei Brănișca va fi format din 9 membri și sunt aleși 43 de deputați comunali. În anul 1968 se vor întocmi fișe ale localităților comunei Brănișca, pe baza cărora ne putem da seama de potențialul economic, edilitar, demografic și cultural al fiecărei localități.

FIȘA SATULUI TÂRNĂVIȚA³⁹⁸

Populație	310
Gospodării	105
Clădiri	103
Locuințe	105
Suprafață locuibilă pe locuitor	7,3 m ²
Apartine de C.A.P Boz	-
Suprafață agricolă în folosință obștească	214 ha
Arabilă	129 ha
Familii înscrise în CAP	100
Membri CAP apti de muncă	165
Participanți la lucrări	145
Retribuție zi muncă	16,06 lei
Unități comerciale	1
Valoare desfaceri mărfuri	520.240 lei
Școli generale clasele I-IV	1
Săli de clasă	1
Număr elevi	12
Cadre didactice	1
Cămine culturale	1
Număr de locuri	100
Gospodării electrificate	58
Distanțe: De reședința comunei	4 km
De stația de cale ferată	4 km
De autogară	4 km

³⁹⁶ Ibidem, Dosar 5/1968.

³⁹⁷ Ibidem.

³⁹⁸ Ibidem, Dosar 2/1968

FIȘA SATULUI TÂRNAVA³⁹⁹

Populație	442
Gospodării	131
Clădiri	132
Locuințe	132
Spațiu pe persoană	4,9 m ²
Cooperativă Agricolă Colectivă	-
Unități comerciale	1
Valoarea desfacerilor	202.792 lei
Grădinițe	1
Copii înscriși	26
Numărul educatoarelor	1
Școli generale clasele I-IV	1
Săli de clasă	3
Elevi	31
Cadre didactice	2
Cămine culturale	1
Număr de locuri	150
Distanțe: 7 km de reședința comunei	7 km
De cel mai apropiat oraș	24 km
De gară și autogară	7 km

FIȘA SATULUI ROVINA (FOST BICĂU)⁴⁰⁰

Populație	233
Gospodării	93
Clădiri	95
Locuințe	98
Suprafață locuibilă pe persoană	8,1 m ²
Apartine de CAP Brănișca	
Suprafață agricolă	139 ha
Arabilă	81 ha
Membri cooperatori	126
Care au efectuat minim zile muncă	102
Retribuție zi muncă	12,33 lei
Școli generale clasele I-IV	1
Săli de clasă	1
Număr elevi	14
Cadre didactice	1
Gospodării electrificate	50
Distanțe: De reședința comunei	1 km
De gară și autogară	1 km

³⁹⁹ Ibidem.

⁴⁰⁰ Ibidem.

FIȘA SATULUI GIALACUTA⁴⁰¹.

Populație	153
Gospodării	43
Clădiri	44
Locuințe	46
Suprafață locuibilă pe locuitor	7,8 m ²
Gospodărie Agricole Colectivă	-
Școli generale clasele I-IV	1
Săli clasă	1
Elevi	15
Cadre didactice	1
Cinematografe stabile	1
Cămine culturale	1
Număr de locuri	100
Distanțe: de centrul de comună	17 km
De cel mai apropiat oraș	34 km
De gară	17 km
De stația auto	3 km

FIȘA SATULUI FURCȘOARA⁴⁰².

Populație	242
Gospodării	70
Clădiri	80
Locuințe	81
Suprafață locuibilă pe locuitor	6,04 m ²
Magazine	1
Școli generale clasele I-IV	1
Săli clasă	3
Elevi	57
Cadre didactice	6
Punct farmaceutic	1
Distanțe: Față de centrul de comună	17
Până la cel mai apropiat oraș	34
Până la cea mai apropiată gară	17

⁴⁰¹ Ibidem.

⁴⁰² Ibidem.

FIȘA SATULUI CĂBEȘTI⁴⁰³.

Populație	129
Gospodării	37
Clădiri	41
Locuințe	41
Suprafață locuibilă pe locuitor	5,2 m ²
Școli generale clasele I-IV	1
Săli clasă	1
Elevi	7
Cadre didactice	1
Cămine culturale	1
Locuri	100
Distanțe: Până la centrul de comună	14 km
Până la cel mai apropiat oraș	31 km
Până la cea mai apropiată gară	14 km

FIȘA SATULUI BOZ⁴⁰⁴.

Populație	674
Gospodării	242
Clădiri	230
Locuințe	235
Suprafață locuibilă pe locuitor	7,2 m ²
C. A.P. Boz	
Suprafață agricolă	620 ha
Arabilă	357 ha
Familii	240
Membri cooperatori	336
Au efectuat minimul zile muncă	321
Retribuție	16,06 lei
Grădinițe	1
Copii	27
Educatoare	1
Școli generale clasele I-IV	1
Săli de clasă	2
Cadre didactice	2
Cămine culturale	1
Număr de locuri	200
Gospodării electrificate	203
Distanțe: Până la centrul de comună	4 km
Până la cel mai apropiat oraș	21
Până la gară	4 km

⁴⁰³ Ibidem.

⁴⁰⁴ Ibidem.

FIȘA SATULUI BĂRĂȘTII ILIEI⁴⁰⁵.

Populație	223
Gospodării	67
Clădiri	66
Locuințe	69
Suprafață locuibilă pe locuitor	7,3 m ²
Unități comerciale	1
Valoarea desfacerilor	81.756 lei
Școli generale clasele I-IV	1
Săli de clasă	1
Elevi	14
Cadre didactice	1
Distanțe: Față de centru de comună	17 km
Față de cel mai apropiat oraș	34 km
Până la cea mai apropiată gară	17 km
Până la stația de autobuz	3 km

FIȘA LOCALITĂȚII BRĂNIȘCA⁴⁰⁶.

Populație	223
Gospodării	248
Clădiri	217
Locuințe	241
Suprafață locuibilă pe locuitor	7,4 m ²
C. A. P. Brănișca	
Suprafață agricolă	235 ha
Arabilă	143 ha
Familii înscrise	212
Membri cooperatori	323
Au efectuat minimul de zile	319
Valoarea proprietății	944 mii lei
Retribuție zi muncă	12,33 lei
Cariere de piatră	1
Număr de salariați	259
Cooperative consum	-
Meșteșugari	2
Unități comerciale	2
Valoarea desfacerilor	3.146.948 lei
Grădinițe	1
Copii înscriși	26
Educatoare	1
Școli generale clasele I-VIII	1

⁴⁰⁵ Ibidem.

⁴⁰⁶ Ibidem.

Săli de clasă	6
Elevi	177
Cadre didactice	8
Cămine culturale	1
Număr de locuri	250
Spitale	1
Număr de paturi	100
Medici	2
Gospodării electrificate	236
Depărtarea de oraș	17 km

FIȘA COMUNEI BRĂNIȘCA⁴⁰⁷.

Sate componente	9
Populație	3.165
Salariați	384
Intelectuali	62
Gospodării	1.036
Clădiri	1.008
Locuințe	1.046
Suprafață locuibilă pe o persoană	7 m ²
Suprafața totală	7.944 ha
Suprafață agricolă	4.529 ha
Teren arabil	1.967 ha
Pășuni	1.996 ha
Fânețe	513 ha
Livezi și pepiniere	47 ha
Vii	6 ha
Fond forestier	3.009 ha
Alte suprafețe	403 ha
Suprafața vetrei satelor	550 ha
Densitatea populației	0,32 loc./ha
În vatra satelor	5,5 loc./ha
Cooperative Agricole Colective	2
Suprafață agricolă	1.262 ha
Suprafață arabilă	710 ha
Familii înscrise	638
Membri cooperatori	950
Participanți la lucrări	887
Valoarea proprietății destinate la 100 ha	584 mii lei
Valoarea zilei muncă	14 lei
Numărul de animale - Bovine	1.229
Porcine	960

⁴⁰⁷ Ibidem.

Ovine	1.097
Cariere de piatră:	1
Producția	390 t/24 h
Salariați	259
Unități meșteșugărești:	2
Frizerie și croitorie	
Băi comunale	2
Gara CFR - salariați	66
Oficiul P.T.T.R: salariați	6
Unități comerciale	8
Valoarea mărfurilor desfăcute	51.519.826
Grădinițe	lei
Săli	3
Copii	3
Educatoare	79
Școli generale clasele I-IV	3
Săli de clasă	7
Elevi	9
Cadre didactice	131
Școli generale clasele I-VIII	9
Săli de clasă	2
Elevi	9
Cadre didactice	234
Locuri în internat	14
Elevi care iau masa aici	60
Preventoriu T.B.C.	51
Paturi	1
Medici	100
Farmacii	2
Cămine culturale	1
Locuri	7
Fântâni	900
Sate electrificate	412
Procente	4
Gospodării electrificate	40 %
Sfat popular, 135 m ² , starea mediocră	547
Post miliție, 1 încăpere, 16 m ²	7 încăperi

Până la sfârșitul anului 1968 satele comunei Brănișca, precum și centrul ei aveau constituită o bază materială care le va permite o dezvoltare în viitor. Acesta s-a realizat prin contribuția populației care până atunci achitase cote împovărătoare, prestase muncă obligatorie și gratuită, achitase contribuția bănească (autoimpunerea) iar veniturile de la C.A.P. erau mai mult simbolice decât reale.

În perioada 1956-1962 s-au realizat aici întovărășiri, supraviețuind până la urmă doar 3 C.A.P.-uri după desființarea Întovărășirilor. Prin sacrificiul acelei generații de locuitori s-au

modernizat drumurile, s-au ridicat Căminele Culturale și Școlile din aceste localități. Pentru sacrificiul lor material dar și moral, pentru tot ceea ce au îndurat merită toată recunoștința și stima celor care le-au urmat.

ASPECTE PRIVIND VIAȚA SPIRITUAL-RELIGIOASĂ

a locuitorilor comunei Brănișca

Până la cucerirea Transilvaniei de către unguri românii si-au practicat nestingheriți libertatea cultului religios ortodox. Ei se bucurau de aceleași drepturi, ca și noii veniți, până către mijlocul secolului al XIV-lea. Dar presiunea bisericii catolice asupra românilor și a instituțiilor lor religioase se accentuează după ce cuceritorii maghiari își revin din șocul mării invazii tătare din anul 1241. Religia ortodoxă a românilor era o piedică puternică și în realizarea planurilor papalității de extindere a catolicismului spre estul Europei.

La 14 noiembrie 1234, papa Grigore al IX-lea adresa o scrisoare regelui Ungariei, Bela al IV-lea, în care se spune: „Am înțeles că în episcopatul cumanilor, se află niște popoare care se numesc români și cu toate că se socotesc a fi creștini, totuși au diferite rituri și datini, ce sunt contrare cu numele de creștin. Disprețuiesc biserica romană, nu primesc tainele de la episcopul cumanilor din acea dieceză ci de la niște pseudo-episcopi de ritul grecilor și mulți unguri, teutoni (sași) și alții trec la dânșii, făcându-se un popor cu românii și primind prescriesele taine de la ei”⁴⁰⁸.

La sinodul episcopilor unguri ținut la Buda, în anul 1279, se cerea să se „interzică ortodocșilor construirea de biserici și de a lua parte la slujbă”⁴⁰⁹. Ortodocșii din Transilvania, considerați „schismatici”, au fost persecutați atât de către puterea de stat cât și de biserica catolică. Ludovic de Anjou ordona dregătorilor din comitate să prindă pe preoții ortodocși, împreună cu familiile lor și să-i scoată din țară⁴¹⁰.

În anul 1366, același rege a pus criteriul confesional la baza politicii sale de transformare a românilor transilvăneni în populație tolerată, fără drepturi politice. El condiționează dreptul de a posedea pământ al cnejilor și nobililor români de îmbrățișarea catolicismului. În a doua jumătate a secolului al XIV-lea și prima jumătate a secolului al XV-lea, o atenție deosebită pentru problemele bisericesti ale românilor din Transilvania este manifestată de către mitropolitul Țării Românești, având și însărcinarea specială a Patriarhiei din Constantinopol. În locul preoților ortodocși izgoniți sau exterminați își fac apariția călugării franciscani care construiesc convente catolice la Orșova, Hațeg, Cuvin, Sebeș, Ineu și în alte localități din Banat și Transilvania.

Politica prozelită continuă cu o intensitate sporită și fără întrerupere folosind toate modalitățile, de la propagarea catolicismului de către călugări și preoți, la construirea de biserici și înzestrarea acestora, mergând până la scutirea de dijme a celor convertiți la catolicism. Se folosesc din ce în ce mai des măsuri de constrângere, între care interzicerea bisericilor schismatice (ortodoxe) și a slujbei religioase ortodoxe, prinderea preoților, a copiilor, soțiilor preoților și confiscarea bunurilor acestora.

În anul 1428, Sigismund de Luxemburg adăuga noi dispoziții care prevedeau că „că nobililor și cnejilor români li se interzice să posede moșii, de a întreține preoți de altă

⁴⁰⁸ Ștefan Meteș, Istoria bisericii și a vieții religioase a românilor din Ardeal și Ungaria, vol. I, Arad, 1918, p. 36.

⁴⁰⁹ N. Dobrescu, Istoria bisericii române, București, 1926, p. 14.

⁴¹⁰ Ibidem.

religie decât catolică, preoții care încercau să-i atragă pe catolici la biserica ortodoxă erau arestați și bunurile lor confiscate. Copiii nobililor și ai cneștilor nu puteau fi botezați decât de preoți catolici, cei ce se converteau la religia ortodoxă își pierdeau bunurile etc.

Sub Corvini soarta românilor s-a îmbunătățit prin câteva privilegii obținute, dar odată cu moartea lui Matia Corvinul și aceste drepturi au fost pierdute. Românii din Transilvania și Ungaria au avut, până în veacul al XV-lea, o organizare bisericească în frunte cu episcopi, protopopi, preoți. După întemeierea Mitropoliilor Țării Românești și Moldovei influența lor asupra fraților de același sânge și credință din Transilvania va crește, biserica de aici ajungând dependentă de ele, dependență care s-a păstrat, cu mici întreruperi până la 1700⁴¹¹.

Menționarea unor preoți români, chiar dacă sunt mai rar întâlniți în documentele oficiale, presupune existența de protopopiate în întreaga Transilvanie, din Hațeg până în Bihor, din Banat în Maramureș. O serie de cnezi români ridică biserici din piatră, între care îi amintim pe Bâlea din Crișcior, jupanii Vladislav și Miclăuș din Ribița,

Între bisericile ridicate în Zarand amintim pe cele de la Crișcior, Ribița și Hălmagiu, sau cea din Leșnic, care au slujit nevoilor spirituale ale creștinilor ortodocși din satele apropiate. Primele piedici în folosirea bisericii de către credincioșii ortodocși, apar după mijlocul secolului al XVI-lea, odată cu răspândirea Reformei. Nici nu scăpase bine de prigoana catolicismului și Biserica română ortodoxă va fi pândită de aceleași intenții prozelite, de astă dată din partea bisericilor reformate, luterană și calvină. Lipsa de susținere de care s-a izbit hotărârea Conciliului florentin în întreaga lume ortodoxă, în special după căderea Constantinopolului, a creat drum liber Reformei. Puterea absolută a catolicismului în Transilvania a fost înlăturată pe la mijlocul secolului al XVI-lea. Dieta Transilvaniei, desfășurată la Cluj, în anul 1556, desființa Episcopia catolică de Alba Iulia și secularizează averile bisericii catolice⁴¹². În același timp confesiunea ortodoxă era considerată idolatră și trebuie să se stârpească din țară⁴¹³.

Deci noul val de prozelitism calvin din secolul al XVI-lea a pus la grea încercare rezistența elementului românesc. Mai ales principii calvini ai Transilvaniei pun mult zel pentru câștigarea românilor pentru calvinism, spre a lărgi baza puterii centrale și a ușura lupta în exterior. În acest scop ei au căutat să dea bisericii românești din Transilvania o ierarhie proprie ruptă de cea a țărilor române, Muntenia și Moldova, să supună aparatul bisericesc românesc episcopilor calvini, să câștige prin avantaje și promisiuni preoțimea, și apoi prin ea, poporul. Reacția preoților români este, în oarecare măsură, favorabilă acestui nou curent religios.

La 1526, castelanul cetății Hunedoara, Georg Scholcz, adept al înnoirilor religioase, mergând la casa unui preot român, deși era vreme de post a mâncat carne împreună cu românii⁴¹⁴. Pasul decisiv către Reformă a orașului Oradea s-a făcut în anul 1557, când cea mai mare parte a locuitorilor au renunțat la catolicism⁴¹⁵.

Reforma religioasă în Transilvania s-a propagat cu repeziciune. Invocarea repunerii creștinătății pe făgașul creștinismului primar a fost și în Transilvania, ca și în restul Europei, un deziderat frumos dar imposibil de realizat. Ea venea în contradicție cu

⁴¹¹ Ștefan Meteș, op. cit., p. 38.

⁴¹² George Popoviciu, Uniunea românilor din Transilvania cu Biserica romano-catolică sub împăratul Leopold I, Lugoj, 1901, p. 13.

⁴¹³ Ibidem.

⁴¹⁴ Relații interconfesionale româno-maghiare în Transilvania, Alba Iulia, 2000, p. 15.

⁴¹⁵ Ibidem, p. 25.

pretențiile nobilimii de a-și însuși averile Bisericii catolice, probând prin acest gest însăși apartenența sa la Reformă.

Din anul 1560 maghiarii erau de orientare calvină, câștigându-l de partea lor și pe principele Transilvaniei, Ioan Sigismund Zapolya⁴¹⁶. Dieta Transilvaniei aduce o serie de hotărâri împotriva românilor ortodocși. Dieta din 30 noiembrie 1566, desfășurată la Sibiu, hotărăște „stârpirea doctrinelor religioase contrare luteranismului și calvinismului”⁴¹⁷. În anul 1579 s-a stabilit ca românii să ceară episcop de la principe „cunoscut ca om capabil, pe care principele să-l întărească, dacă va afla cu cale”⁴¹⁸. Episcopilor ortodocși li se interzice a face vizitațiune canonică fără știrea nobililor.

În secolul al XVII-lea absolutismul princiar calvin a condus la construirea unui absolutism episcopal calvin, caracterizat de multe ori, prin conservatorism, dar și prin reacții de anihilare a altor confesiuni. În scopul organizării administrative a vieții bisericești s-au constituit episcopatele, senioratele - protopopiatele și parohiile.

Un astfel de seniorat a fost constituit și în Zarand de către principele Transilvaniei, Gheorghe Rakoczy I. Era un seniorat calvinesc de rit grecesc, purtând numele de protopopiatul Crișului, cum este amintit în Diploma de numire a episcopului Simion Ștefan din 10 octombrie 1643⁴¹⁹. Protopopul numit al acestui protopopiat român-calvin a fost instituit pe lângă anumite condiții și era supus superintendentului calvin.

Principele Gheorghe Rakoczy I s-a înșelat privind persoana numită deoarece, la 15 decembrie 1648, încunoștințează comitatul Zarandului, că a întărit pe Petru din Ciuci (Vârfuri) în protopopiatul românesc al Zarandului, pe care înaintașul său nu l-a condus cu vrednicie⁴²⁰. Condițiile numirii sale a fost predicarea „cuvântului lui Dumnezeu românește și tot așa să facă preoții supuși lui, să răspândească Catehismul calvin și să părăsească boscoanele de la botez și cununii”⁴²¹.

„Întru toate să asculte de episcopul ungar calvin și să i se supună. Deoarece răutatea a început să se răspândească pretutindeni, îi îngăduie să cerceteze bisericile care îi sunt supuse și vizitațiunile acestea să le facă după obiceiul vechi recunoscut”⁴²². Pentru a-și întări autoritatea, principele poruncește tuturor preoților din numitul protopopiat să-l recunoască și să asculte de protopopul Petru, căci la din contră își pierd slujba⁴²³.

Dar principii Transilvaniei nu numeau numai preoți și protopopi calvini ci și episcopi de același rit. La 30 septembrie 1641, Gheorghe Rakoczy I numește pe Avram Burdanfalvi în funcția de episcop în Bihor, cerându-i „să predice ca și preoții săi, în limba poporului ca astfel și bieții valahi să-și poată câștiga zilnic hrana sufletească, atât în religia cât și în știința mântuitoare și din zi în zi, scoțându-se din întunericul rătăcitor, să fie conduși spre lumină”⁴²⁴. Pentru convertirea cât mai grabnică a românilor sunt tălmăcite cărțile calvine în românește.

În anul 1648 se tipărește „Catehismul” calvinesc în românește cu litere latine și ortografie ungurească. Principele Gheorghe Rakoczy al II-lea îi cere lui Petru Ciuci, din Zarand, să primească și să impună și altora Catehismul calvinesc. I se mai cerea să „nu

⁴¹⁶ Ibidem, p. 29.

⁴¹⁷ George Popoviciu, op. cit., p. 14.

⁴¹⁸ Ibidem, p. 15.

⁴¹⁹ Ștefan Meteș, op. cit., p. 195.

⁴²⁰ Ibidem.

⁴²¹ Ibidem.

⁴²² Ibidem.

⁴²³ Ibidem.

⁴²⁴ Ibidem, p. 196.

despartă pe cei căsătoriți fără știrea episcopului calvin maghiar”. El trebuia să se țină de instrucțiunile date de principele Transilvaniei înainte cu 5 ani.

Impactul calvinismului asupra românilor ortodocși poate fi ilustrat prin prevederile decretului din 1662 prin care românii din Deva sunt oprîți a mai pune cruci la morminte, de a mai da pomeni după morți, de a folosi ceremonii la slujbele bisericești, lucruri care se împotrivesc cuvântului dumnezeiesc și obiceiurilor creștine⁴²⁵.

Românii au constituit adevărata provocare pentru misionarii calvini. În 1566, Dieta Transilvaniei îi conferea lui Gheorghe de Sângeorz titlul de episcop reformat, permițându-i să acționeze pretutindeni între români pentru care i se dădea voie să organizeze dispute publice cu oricine se împotrivesc, fie vlădică, fie preot, fie călugăr⁴²⁶.

Cu toate eforturile, dar mai ales presiunile dietei, principelui și clerului superior calvin, Reforma a prins rădăcini, aproape exclusiv numai în mediul nobiliar. După ani de trudă, episcopul Gheorghe de Sângeorz concluziona că „lucrul de căpetenie”, de care a reușit să-i convingă pe preoții români era, să facă în Sfânta Biserică toată slujba în limba română ca obștea să înțeleagă⁴²⁷.

Momentul Mihai Viteazul a însemnat un reviriment pentru ortodocșii Transilvaniei. În tratatul încheiat cu Sigismund Bathory, la 20 mai 1595, se prevedea că „toate bisericile românești care sunt în ținuturile Craiului vor fi sub jurisdicția și dispusul Arhiepiscopiei din Târgoviște, potrivit cu dreptul bisericesc și rânduielile acelei țări muntene, și-și vor avea veniturile obișnuite”⁴²⁸. În condițiile unor noi presiuni făcute de către principele Mihail Apafi I (1679-1688), care a impus preoțimii române ortodoxe contribuții grele, situația credincioșilor ortodocși se deteriorează și mai mult. Chiar o serie de familii nobiliare române sunt decăzute din statutul lor, diplomele nobilitare fiind anulate. Dar cea mai gravă încălcare a drepturilor naturale ale românilor a constat din osândirea capului bisericii lor, mitropolitul Sava Brancovici.

Sava Brancovici urma lui Teodosie din Veștem care s-a refugiat în Țara Românească din cauza prigoanei principilor calvini. El a desfășurat o intensă activitate în rândul credincioșilor români ortodocși, îndemnându-i la rezistență, față de cele 19 paragrafe ale principelui Apaffy, efectuând o serie de vizitații canonice prin satele Transilvaniei.

Sinodul desfășurat la 2 iulie 1680 îl declara pe mitropolit criminal, urmând a fi întemnițat și osândit la pierderea întregii sale averi⁴²⁹. Credincioșii ortodocși din Boz au cinstit viața de chinuri și jertfă a mitropolitului Sava Brancovici pictându-l în biserică având cărja episcopală în mână. De altfel, însăși starea Bisericii ortodoxe era cumplită. Autonomia sa era o iluzie, mitropolitul și sinodul erau despuiți de drepturile lor fiind supuși superintendentului calvin, care purta și titlul de episcop român⁴³⁰. Nici situația clerului ortodox nu era mai bună. Cu un cuvânt românii aflați sub o cruntă exploatare socială, erau persecutați și din punct de vedere al vieții moral-religioase.

Clerul ortodox a fost împins până la treapta cea mai de jos a culturii. Educația preoților cuprindea simple noțiuni de scris-citit, iar de o cultură teologico-științifică nici nu putea fi

⁴²⁵ Ibidem, p. 347.

⁴²⁶ Relații interconfesionale... p. 43.

⁴²⁷ Ibidem, p. 46.

⁴²⁸ Ibidem, p. 49.

⁴²⁹ George Popoviciu, op. cit., p. 19.

⁴³⁰ Ibidem.

vorba. În întreaga Transilvanie nu exista un singur institut de educație pentru preoții ortodocși, sumara lor instrucțiune o primeau pe la mănăstiri, înainte de hirotonire⁴³¹.

În mentalitatea religioasă a românilor, pe lângă ținerea postului, un sens similar îl avea venerarea icoanelor și troițelor ridicate la răspântii de drumuri. Cu toată presiunea exercitată de principii calvini o serie de comunități au rămas la credința strămoșească, cum este și cazul localităților componente ale comunei Brănișca, chiar dacă aici calvinismul găsește un sprijin important în familia maghiarizată a nobililor Josica. Cu o nobilime aproape inexistentă religia calvină a fost departe de a se impune. Se mai adaugă la aceasta și depărtarea de centrele calvine din Zarand sau din Hațeg și Orăștie.

La sfârșitul secolului al XVII-lea și începutul secolului al XVIII-lea asupra românilor din Transilvania s-a abătut o nouă furtună, trecerea la Unirea cu Biserica Romei. După anexarea provinciei, Curtea din Viena și Papalitatea tind să-și subordoneze comunitățile de rit bizantin. Prin atragerea elementului românesc la catolicism se intenționa întărirea partidei catolice care în timpul principilor calvini, aproape dispăruse cu totul. Chiar în perioada instaurării stăpânirii habsburgice asupra Transilvaniei, generalul Rabutin primise instrucțiuni de la monarh „ca să poarte de grijă, cum ca românii să nu se unească cu o altă confesiune, decât numai cu cea catolică”⁴³².

Odată cu trecerea acestei provincii românești sub stăpânirea habsburgică se ridică noi probleme în fața națiunii române și a bisericii sale. Curtea din Viena considera că o stăpânire de durată asupra Transilvaniei se putea baza pe întărirea catolicismului. Pentru a-și atinge acest scop era necesară atragerea elementului românesc la catolicism. Calea cea mai rapidă în realizarea acestui scop consta în crearea unor avantaje materiale pentru clerul ortodox, prin care apoi s-ar atrage și credincioșii.

Mitropolitul Teofil (1692-1697), atras și el de aceste avantaje materiale câștigate în urma Unirii cu Biserica catolică înaintă o petiție împăratului cu următorul cuprins: „Cu supunere cerem de la Maiestatea Sa o diplomă pentru uniunea românilor, care locuiesc în Transilvania și care nu pretind alta, decât ca Maiestatea Sa să se îndure a face părtași pe preoții și monahii gr. or. de aceleași privilegii și drepturi, de care se bucură acum nu numai preoții romano-catolici, dar chiar și preoții unitari, luterani și calvini”⁴³³.

Mitropolitul Teofil convoacă un sinod în care după serioase dezbateri asupra condițiilor unirii, se formulă următoarea hotărâre: „Noi Teofil din grația lui Dumnezeu episcopul bisericii românești din Transilvania și din părțile Ungariei celei unite cu dânsa și tot clerul, facem cunoscut prin aceasta tuturor celor ce se cuvine, ca fiind noi sinod general în luna trecută a lui februarie în Alba Iulia, am hotărât cu glas unanim, că voim să ne întoarcem în sânul sântei matri biserici romano-catolice și să ne reunim cu dânsa, primind, mărturisind și crezând toate cele ce primește, mărturisește și crede aceea. Și mai vârtos mărturisim cele patru puncte, în care ne-am dezbinat până acum:

1. „Recunoaștem că Pontificele roman este capul văzut al toatei biserici creștine din lume.
2. Mărturisim, că afară de ceriu, scaunul fericitilor, și de iad, prinsoarea condamnaților, mai este și al treilea loc, în care se țin sufletele cele necurățite încă, și se curăță.
3. Credem, că pâinea azimă, este materie destulă pentru cina Domnului și a misterului liturghiei.

⁴³¹ Ibidem.

⁴³² George Popovicu, op. cit., p. 31.

⁴³³ Ibidem, p. 39.

4. Credem că spiritul sfânt, a treia persoană din Trinitate, porcede de la Tatăl și de la Fiul și primim, mărturisim și credem toate celelalte care le primește, le mărturisește și le crede sânta Matre biserică romano-catolică.
5. Dar cerem de la Maiestatea imperială și regală cele următoare:
6. Ca preoții și diregătorii bisericii de rital grecesc, să se bucure de toate acele privilegii și drepturi, de care se bucură nu numai preoții romano-catolici, ci și arianii, luteranii și calvinii.
7. Ca în fiecare sat unde se află preoți să aibă biserica casă parohială, ca preotul să nu fie silit a șede a în casă sau pe loc străin.
8. Ca preoții să depindă și să dispuie de episcop, iar nu de laici ca până acum.

Noi, zic, prenumiții Teofil Episcopul și tot clerul cerem cu umilință acestea de la Maiestatea Imperială Regală și ne îndatorăm la punctele mai sus pomenite, înaintea părintelui Paul Barányi, preotul bisericii romano-catolice din Alba Iulia. Spre al cărei credință și întărire am subscriu cu mâna noastră și am întărit cu sigiliul nostru cel episcopal și cu al universității clerului. Dat în Alba Iulia în 21 martie 1697.

Teofil Episcopul și tot clerul⁴³⁴.

Contestarea ținării acestui sinod a dus la convocarea unui nou sinod sub Atanasie, noul episcop ales după moartea lui Teofil. Sinodul mare are loc tot la Alba Iulia la 7 octombrie 1698. La acest sinod au participat următorii protopopi din ținutul Hunedoarei: Gheorghe din Hațeg, Ioan din Hunedoara, Ilie de la Criș, Daniel din Ilia (Pater Daniel de Ilia), Simion din Silvaș și Adam din Cugir⁴³⁵. La sinodul din 4-5 septembrie 1700 se menționează și numărul preoților care au participat la care s-au adăugat și câte 3 deputați bătrâni din fiecare sat. De astă dată participă protopopii: Daniel din Ilia cu 20 preoți, Teodor din Criș cu 20 preoți, Joane din Hunedoara cu 50 preoți, Georgiu din Hațeg cu 35 preoți, Petru din Geoagiu cu 27 preoți, Adam din Orăștie cu 24 preoți, Simeon din Silvaș cu 26 preoți, Adam din Cugir cu 24 preoți⁴³⁶.

Protestul clerului rămas fidel legii strămoșești se manifestă curând după instalarea lui Atanasie. Atât calvinii, care sufereau o lovitură serioasă prin unirea românilor cât și comercianții greci din țară ațâțau pe români la rezistență. În fruntea militanților împotriva unirii se aflau preotul Ioan Circa și nobilul Gavril Nagyszegy.

Opoziția cea mai puternică a românilor contra unirii era în părțile Hunedoarei, Sibiului, Făgărașului și Brașovului. În fața acestor tulburări vlădica Atanasie s-a consultat cu o serie de protopopi pentru a pune stavilă revoltelor religioase. La 18 iulie 1701 a adresat o circulară prin care admonesta clerul și poporul românesc din comitatul Hunedoarei.

Le cerea a nu huli contra bisericii romano-catolice de care se ține și împăratul, ci biserica Hunedoarei să trăiască așa și de aici înainte, pre cum a trăit până acum, după obiceiul pravilei greco-românești fără alte schimbări; să fie ascultători de episcop precum a fost mai înainte⁴³⁷. În anul 1721 se înființa printr-o Bulă papală Episcopia unită la Făgăraș, înălțând biserica românească de aici la rangul de catedrală. În anul 1720 s-au revoltat românii din comitatul Hunedoarei luând cu asalt cetatea Devei⁴³⁸, acțiune care a fost reprimată sângeros.

⁴³⁴ Ibidem, p. 47-49.

⁴³⁵ Ibidem, p.86-89.

⁴³⁶ Ibidem, p.127-128.

⁴³⁷ Ibidem, p. 169.

⁴³⁸ Ibidem, p. 185.

Mișcările românilor împotriva unirii au luat amploare în urma acțiunii călugărului sârb Visarion Serai. În martie 1744 protopopul unit din Dobra, George Pop primea o scrisoare din marginea Banatului, din Căpâlnaş, iscălită de primarul Petco în care i se aducea la cunoștință, că peste două trei ceasuri își va face intrarea în orașel un călugăr, pe seama căruia trebuie să se îngrijească de cuartir, că de altceva nu are nevoie. Desigur că protopopul nu îndeplini cererea primarului din Căpâlnaş. Oamenii însă dornici să vadă un călugăr răsăritean alergară să-l întâmpine.

Mulțimea alergă să-l întâmpine, și rămase fermecată de înfățișarea lui. Adresându-se printr-un interpret mulțimii adunate spuse că „îi pare rău când se gândește că atâtea suflete câte vede înaintea sa, vor să piară în veci. Aceia care s-au unit și au vândut sufletele, căci pentru ei dezlegarea morților nu e dezlegare ci osândă; parastase, pomeni și sărindare le plătesc în deșert la popi nelegiuți, la nepopi. Botezul copiilor e fără de nici o valoare și de aceea îl doare mai mult de sufletele copiilor, care vor trebui să crească în unire”⁴³⁹. La azul acestor cuvinte oamenii îl aprobă din tot sufletul lor.

Ceata care-l înconjură creștea mereu și de la Dobra până la Deva a fost însoțit și de călăreții grănicerilor. Călugărul a fost apoi arestat, interogat și apoi trimis la Viena unde i se pierde urma. Urmarea acțiunii lui Visarion o relatează chiar episcopul Inochentie Micu la deschiderea sinodului din 6 iulie 1744 spunând: „Nu mă îndoiesc, că toți știu, ce turburare a pricinuit în poporul nostru un călugăr, care a învățat contra uniților. La îndemnul lui, în unele locuri poporul nu merge nici la biserică, nu se servește de preoții uniți, morții și-i îngroapă fără prohod și fără de mângâierile duhovnicești, copii și-i botează prin femei bătrâne și se întâmplă și alte daune spirituale de felul acesta”⁴⁴⁰.

Acțiunile au fost mai puternice în părțile Dobrei, Devei, Orăștiei, Sebeșului, Miercurii, Săliștii și Sibiului. „Rechizitele, odăjdiile, cărțile și alte lucruri bisericesti au fost lepădate afară din bisericile greco-catolice de poporul înfuriat și chiar și pământul a fost săpat până la o adâncime de un cot și aruncat afară și pus altul în loc. Au spălat icoanele din biserici. Toate acestea le-au făcut fiindcă țineau că atât lucrurile cât și vasele au fost pângărite și spurcate de preoții greco-catolici. Chiar și unele persoane înmormântate cu preoți uniți au fost dezgropate și îngropate de preoți ortodocși”⁴⁴¹.

La 18 iunie 1747 împărăteasa Maria Teresia cerea guvernatorului și consilierilor guvernamentali din Ardeal să ia măsuri împotriva călugărilor și agitatorilor ortodocși⁴⁴². În 1759 a început să agite împotriva unirii călugărul Sofronie din Cioara, începând chiar din comitatul Hunedoarei. După ce cutureieră o mare parte din comitatul Hunedoarei comitele suprem îl reținu închizându-l în temnița castelului din Bobâlna.

În 12 februarie 1760 vreo 5-600 de țărani din Zarand, părțile Abrudului, din jurul Orăștiei și mai ales din jurul Geoagiului îl eliberară și îl duc în Zarand. Mișcarea lui Sofronie se întinde în toată zona Munților Apuseni. În fața proporțiilor luate de noua mișcare, autoritățile locale rămân neputincioase și sunt cuprinse de teamă. Curtea din Viena propune dispoziții grabnice pentru a opri întinderea mișcării. Guvernul dispune ca toți răzvrățitorii prinși să fie predați garnizoanelor militare.

Pentru prinderea lui Sofronie a fost trimis un detașament de 43 de soldați în frunte cu locotenentul Halmágyi. „Îl pândiră și în dimineața de 1 august 1759 îl prinseră în Abrud,

⁴³⁹ Silviu Dragomir, *Istoria desrobirei religioase a românilor din Ardeal în secolul XVIII*, vol. I, Sibiu, 1920, p. 138.

⁴⁴⁰ *Ibidem*, p. 143.

⁴⁴¹ George Popoviciu, *op. cit.*, p. 188-189.

⁴⁴² Silviu Dragomir, *op. cit.*, Anexa nr. 41.

din biserică. În drum spre Zlatna însă, convoiul e hărțuit din toate părțile de țărani alarmați. Iar înainte de a intra în Zlatna, se găsi în fața a mii de țărani și trebui să-l elibereze, salvându-se și luând drumul Albei Iulii⁴⁴³. Orașelul Zlatna este invadat de mii de țărani veniți din toate părțile. Călugărul Sofronie proclamă un sinod chemând din fiecare sat pe preot, cantor și câte trei țărani⁴⁴⁴.

„În memoriul trimis împărătesei Maria Terezia, răzvrătiții cer dreptul de a ține legea ortodoxă, căci ei mai curând vor moartea decât să-și părăsească credința. Episcopul Aron și popii lui să fie înlocuiți, în locul lui să fie rânduit episcop neunit de legea grecească, binecuvântat de episcopul din Karlowitz. Preoții uniți care au fost pricina tulburărilor să fie scoși din țară sau, dacă nu pot fi scoși, să li se dea locuință în altă parte. Bisericile și moșiile parohiale să li se dea ortodocșilor. Toți cei prinși să fie eliberați⁴⁴⁵”.

Guvernului răzvrătiții i se adresează în românește, în termeni mai îndrăzneți. „Acesta e cuvântul neamului nostru românesc din Transilvania” își încep ei cererea. Repetând cererile ameninți „că dacă nu va îngădui cele cerute cum doresc românii, toată dragostea dintre neamuri va pieri și toată țara se va răzvrăti⁴⁴⁶”.

Într-o altă scrisoare adresată Guvernului cer „să lase liberi pe toți cei prinși, din toată țara, pe cei care sunt în țară în opt zile, pe cei care sunt duși din țară în 20 de zile. Dacă nu vor fi eliberați, nu va fi pace⁴⁴⁷”. Sofronie cere generalului comandant din Sibiu să elibereze pe cei deținuți la Sibiu. „În care clipă vedeți scrisoarea mea, îndată să și dați drumul la prizonieri⁴⁴⁸”.

Mișcarea se propagă în toată Transilvania. Răzvrătiții amenință și pe episcopul Aron punând că „nu-l recunosc ca al lor și nu-i sărută mâna. Ca să înțelegi mai limpede că de când ne cârmuiești apropae ne-ai prăpădit și dacă vei merge pe aceeași cale, unul din doi trebuie să pierim⁴⁴⁹”. Au năvălit în Blaj pentru a-l trage la răspundere, dar nu-l mai găsiră, fiindcă episcopul Aron se refugiasse la Sibiu. Biruitor, Sofronie se întitulează „vicar al sfântului sinod din Karlowitz⁴⁵⁰”.

Grija lui Sofronie era de a menține mișcare în limitele confesionale în care s-a dezlănțuit. Îndeamnă mulțimile să se rețină de la tulburări, să nu refuze darea și slujbele. Între 14 și 18 februarie 1761, Sofronie ține un nou sinod la Alba Iulia, cerând din nou episcop și eliberarea celor prinși. Teama autorităților că mișcarea ar putea merge și mai departe îi determină să ia măsuri pentru a restabili ordinea. În conferința ministerială din 12 martie 1761 se hotărăște să fie încredințat cu pacificarea românilor generalul Nicolae Adolf de Buccow. Generalul a fost numit președinte al comisiei însărcinate să cerceteze și să pună capăt certurilor religioase din Transilvania⁴⁵¹.

O delegație de 40 de români în frunte cu protopopul Ioan din Săliște se prezintă în fața generalului cerând în numele tuturor românilor din Transilvania „liberul exercițiu al religiei ortodoxe, să li se dea episcop de legea grecească cu voia și binecuvântarea mitropolitului din Karlowitz, să fie eliberați cei închiși și să nu se mai întemnițeze și chinuie nimeni⁴⁵²”.

⁴⁴³ David Prodan, *Supplex Libellus Valachorum*, București, 1984, p. 205.

⁴⁴⁴ Ibidem.

⁴⁴⁵ Ibidem, p. 206.

⁴⁴⁶ Ibidem.

⁴⁴⁷ Ibidem.

⁴⁴⁸ Ibidem.

⁴⁴⁹ Ibidem, p. 206-207.

⁴⁵⁰ Ibidem, p. 207.

⁴⁵¹ Ibidem.

⁴⁵² Ibidem.

Generalul le dă un răspuns împăciuitor: „li se vor împlini dorințele dacă vor fi și ei în liniște și pace”⁴⁵³. Sofronie se înfățișă generalului la 1 mai 1761 și asigurările de împăciuire cu care a venit comisia și promisiunile îl dezarmară și pe el. După audiența ce-a obținut-o de la generalul Buccow, și a dat declarație că se supune comisiei aulice, îndemnând pe toți credincioșii a-i urma pilda, rolul lui de conducător al revoluției, practic s-a terminat. Apoi comisia începu lucrările de „dismembrare” adică de separare a uniților de neuniți. Rezultatul a fost 127.712 familii ortodoxe și 25.174 unite, în schimb 2.238 preoți uniți și 1.380 ortodocși⁴⁵⁴. În comitatul Hunedoarei comisia a stabilit existența a 14.895 familii ortodoxe și 3.973 unite, 58 preoți ortodocși și 233 preoți uniți, atribuind 213 biserici ortodocșilor și 71 uniților⁴⁵⁵. În acest climat de frământări sociale sunt menționate și parohiile din localitățile comunei Brănișca și nu numai. Primele mențiuni ale acestor parohii apar cu ocazia întocmirii conscripției religioase din anul 1733, din ordinul episcopului Ioan Inochentie Micu. În anul efectuării conscripției parohiile din comuna Brănișca aparțineau de Archidiaconatul Dobrei⁴⁵⁶ la fel ca și în anul 1750⁴⁵⁷ și 1766⁴⁵⁸. La 1805 parohiile aparțineau de protopopiatul ortodox Ilia Mureșană administrat de către protopopul Iosif Nemeș⁴⁵⁹.

⁴⁵³ Ibidem.

⁴⁵⁴ Ibidem, p. 208.

⁴⁵⁵ Silviu Dragomir, *Istoria desrobirei religioase a românilor din Ardeal în secolul XVIII*, vol. II, Sibiu, 1930, p. 274.

⁴⁵⁶ Augustin Bunea, *Episcopul Ioan Inocențiu Klein (1728-1751)*, Blaj 1900.

⁴⁵⁷ Idem, *Statistica românilor din Transilvania...* p. 277-279.

⁴⁵⁸ *Statistica românilor ortodocși din Transilvania din anul 1766...* p. 531-533.

⁴⁵⁹ Matei Voileanu, op. cit., p. 66-71.

PAROHIA ORTODOXĂ BRĂNIȘCA și filia Bicău (azi Rovina)

Parohia Brănișca este amintită și ea încă din anul 1733 ca parohie mixtă, numărând 26 de familii dar fără biserică⁴⁶⁰. La 1750 parohia Brănișca număra 100 de suflete care dispuneau de o biserică⁴⁶¹. În perioada 1733 și 1750 s-a ridicat biserică în parohia Brănișca. Cu prilejul conscripției realizate în anii 1760-1762 se menționează că biserica aparține neuniților care dispun și de un preot. În anul 1766, parohia ortodoxă Brănișca număra 260 de credincioși ortodocși, dintre care 160 bărbați și 100 femei⁴⁶².

Cu prilejul conscripției realizate în anul 1805 parohia Brănișca este înregistrată tot ca fiind mixtă și numărând 88 de familii, păstorite de preotul **Ioan Moise**, hirotonit în Transilvania încă din anul 1772⁴⁶³. Este preotul care, deși documentele nu menționează, a luat parte sau cel puțin a asistat la atacul țăranilor asupra curților familiei Josica.

Din vechea biserică de lemn care a fost demolată în perioada interbelică, se mai păstrează doar cele două clopote care au fost amplasate în turnurile clopotniță ale noii biserici și o serie de registre parohiale. Tot în arhiva bisericii din Brănișca se păstrează și o serie de registre parohiale ale bisericii din Târnavă.

În anul 1880 se publică constituirea cercurilor electorale ale Arhidiecezei Transilvaniei pentru alegerea de deputați mireni la Congresul Național Bisericesc. Comunitățile ortodoxe din zona Brănișca erau repartizate Cercului de alegere VI al Dobrei și Iliei și au drept comisar pe Lazăr Pipoș jude regal⁴⁶⁴.

La 8 februarie, st. v. 1881, învățătorul Ioan Cioran cerea comitetului parohial gr. ort. din Brănișca să îl absolve de statutul de membru întrucât problemele școlare împreună „cu multe și nesuportabile datorințe, de cum să mai rămână timp pentru împlinirea agendelor comitetului”⁴⁶⁵. Prin anul 1881, protopop administrator al protopopiatului Iliei era Alexiu Olariu⁴⁶⁶. În urma reorganizării Mitropoliei Ardealului, protopopiatul Iliei era format din 26 de parohii, în care intrau și cele din zona Brănișca⁴⁶⁷. Protopopiatul Ilia avea următoarea alcătuire:

1. Almaș Săliște
2. Bacea cu filia Cuieș
3. Bărăști cu filiile Dumești și Lunșoara
4. Boz cu Filia Târnavița
5. Brădățel cu filiile Runc, Runcșor și Vica
6. Brănișca
7. Burjuc

⁴⁶⁰ Augustin Bunea, Episcopul Ioan Inocențiu Klein...p. 387.

⁴⁶¹ Idem, Statistica românilor din Transilvania,...p. 279.

⁴⁶² Statistica românilor ortodocși...p. 532.

⁴⁶³ Matei Voileanu, op. cit., p. 68-69.

⁴⁶⁴ DJHAN, Fond Parohia ortodoxă Brănișca, Dosar 1/1880, f. 9.

⁴⁶⁵ Ibidem, Dosar 1/1881, f. 1.

⁴⁶⁶ Ibidem, f. 3.

⁴⁶⁷ Ibidem, f. 8-9.

8. Cărmăzănești cu filiile Boiu de Jos și Dănulești
9. Câmpuri Surduc
10. Cerbia cu filia Pogănești
11. Certejul de Jos cu filiile Boiu de Sus și Coaja
12. Furcșoara
13. Fueș-Băgara
14. Gialacuta cu filiile Căbești și Tîrnava
15. Glodghilești
16. Godinești cu filia Brașeu
17. Gothatea cu filia Ulieș
18. Gurasada
19. Ilia
20. Micănești cu filia Almășel
21. Mureș Bretea (azi Bretea Mureșană)
22. Sîrbi
23. Tătărăști cu filia Petrești
24. Visca
25. Vorța cu filia Valea Lungă
26. Zam cu filia Tămășești⁴⁶⁸.

La 5 iulie 1883, administratorul protopopesc Alexiu Olariu adresează preoților din tractul Iliei solicitându-i să raporteze scaunului protopopesc prenumerarea protocoalelor sinoadelor arhidiecezane, cerându-le să le procure negreșit, atât parohii cât și comunele⁴⁶⁹. De asemenea le cere să trimită lista și cu cei care trăiesc în concubinaj⁴⁷⁰.

În ședința Consistoriului din Sibiu din 1 iunie 1885 se hotărăște colecția de documente vechi, cărți bisericești și alte obiecte de interes istoric. Din comuna Brănișca, predă la protopopiatul Iliei, la 25 decembrie 1885 un florin⁴⁷¹. În anul 1886 între preotul din Brănișca, Serafim Olariu și învățătorul Ioan Cioran izbucnește un conflict.

La 5 martie st. v. 1886 învățătorul Ioan Cioran se adresează Prezidiului scaunului școlar gr. ortodox reclamând cumpărarea unei mese și 2 scaune, pentru ca în cazul vizitării școlii „din partea organelor statului să nu se mai afle ceva defect”⁴⁷². Conflictul continuă și în anul următor. La 21 aprilie/8 mai 1887 se adresează din nou Comitetului Scaunului școlar greco-ortodox local atrăgând atenția că parohul „ca director școlar denumit pentru a face cercetările școlii în sensul Normativului școlar regulat, și dacă nu de două ori pe săptămână, măcar o dată, căci în săptămâna trecută nu s-au făcut și din cauza aceasta învățătorul nu are cu cine se înțelege despre cele trebuincioase”⁴⁷³.

Pe spatele scrisorii învățătorului preotul Serafim Olariu notează: „Fiind învățătorul în mai multe rânduri amenințat de beție nu am vrut ca cercetările recerute, că prin urmare

⁴⁶⁸ Ibidem.

⁴⁶⁹ Ibidem, Dosar 1/1883, f. 3 verso.

⁴⁷⁰ Ibidem.

⁴⁷¹ Ibidem, f. 5.

⁴⁷² Ibidem, Dosar 1/1886, f. 2.

⁴⁷³ Ibidem, Dosar 1/1887, f. 1.

deveneam în vorbe slabe și așa am rămas nevizitate prelegerile în 2-3 săptămâni până s-au mai îndreptat respectivul și după aceea am purces mai departe fără îmbiere⁴⁷⁴. În 7 mai v. 1887 învățătorul comunica comitetului școlar că a lăsat elevii acasă pe ziua de 8/20 mai având lipsă în urma unei citații a „merge la Deva la notarul public”⁴⁷⁵. Și de astă dată preotul nota pe spatele scrisorii: În 2/3, 4/4 și 11/5 au fost beat învățătorul⁴⁷⁶. În decembrie 1887 are loc un sinod extraordinar al comunei Brănișca. Pentru importanța acestui for bisericesc redăm integral documentul referitor la lucrările desfășurate:

„PROTOCOL

Luat în sinodul parochial extraordinar al comunei bisericești Brănișca cu filia – întrunit în comuna Matre în 29 decembrie 1887, stil vechi, pentru alegerea unui deputat mirean la congresul național-bisericesc. După ce au premers celea prescrise în Statutul Organic, § 8 și 9, adică: anunțarea acestui sinod cu opt zile înainte și sânta liturghie de astăzi împreună cu chemarea Sfântului Duh – membrii prezenți ai acestui sinod s-au adunat astăzi în localul destinat pentru ținerea sinodului, adică în școala gr. or. locală, unde președintele ordinariu al sinodului (Stat. Org. § 10) anume Serafim Olariu la 10 ore antemeridiane a deschis sinodul acesta, dând citire ordinului emis de venerabilul Consistoriu arhiepiscopesc la 5 octombrie 1887, nr. 4823 Plen. Pentru alegerea deputaților congresuali pe un period nou de trei ani; care ordin l-a luat spre scire și confirmare.

Sinodul apoi tot sub presiul ordinariu a luat la revisiune și a satorit lista generală a tuturor acelor parochiani, care după § 6 din Stat[utul] Org[anic] au dreptul de a lua parte în sinodul parochial; care listă prevăzută cu clausula de autentificare și subscrișă de președintele ordinariu și de notariul sinodului, precum și de doi bărbați de încredere designați de sinod, se aclude la acest protocol sub /

Terminele acestea, sinodul parochial la provocarea președintelui ordinariu s-a constituit în sensul Statutului Organic § 91 e, combinat cu § 148, ca sinod electoral, alegându-și președinte pe parochu Serafim Olariu, apoi doi bărbați de încredere, anume pe membrii sinodali Olariu Partenie și Mihaiu Moisescu, în fine notariu pe Ioan Cioran învățător.

A urmat apoi începând la 11 ore ante meridiane însăși votarea nominală pentru un deputat mire[fa]n la congres, sub conducerea și controla biroului sinodal; și adică; membrii prezenți ai sinodului, câți au voit să participe la alegere, au venit în persoană unul câte unul la masa biroului sinodal, în rândul cum au fost chemați din lista generală și fiecare din ei și-a dat votul cu grai viu, iar numele votanților și voturile lor s-au petrecut numaidecât la protocol precum urmează:

Nr. din lista generală	Numele alegătorilor care au votat fiind prezenți în persoană	Numele candidatului căruia și-au dat votul singuraticii alegători
1	Avram Iuon	Dr. Lazăr Petco
2	Bete Ianoș	Dr. Lazăr Petcu
3	Bete Iosif	Sevastian Olariu
4	Buc Iosif	Sevastian Olariu

⁴⁷⁴ Ibidem, f. 1 verso.

⁴⁷⁵ Ibidem, f. 2.

⁴⁷⁶ Ibidem, f. 2 verso.

5	<i>Buc Serafim</i>	<i>Sevastian Olariu</i>
6	<i>Bălan Mihai</i>	<i>Sevastian Olariu</i>
7	<i>Bozan Moise</i>	<i>Sevastian Olariu</i>
8	<i>Bozan Aron</i>	<i>Sevastian Olariu</i>
9	<i>Brăneș Nicolae</i>	<i>Sevastian Olariu</i>
11	<i>Ioan Cioran, învățătoriu</i>	<i>Sevastian Olariu</i>
12	<i>Crișan Todose</i>	<i>Sevastian Olariu</i>
13	<i>Cloșca Moise</i>	<i>Serafim Olariu</i>
14	<i>Căsărie Iuon</i>	<i>Sevastian Olariu</i>
15	<i>Czic Serafim</i>	<i>Sevastian Olariu</i>
16	<i>Dan David</i>	<i>Sevastian Olariu</i>
17	<i>Dan Loghin</i>	<i>Sevastian Olariu</i>
18	<i>Dan David jun.</i>	<i>Sevastian Olariu</i>
19	<i>Dan Nicolae</i>	<i>Sevastian Olariu</i>
20	<i>Dobrei Iuon l Iuon</i>	<i>Dr. Lazăr Petco</i>
21	<i>Dobrei Nicolae</i>	<i>Dr. Lazăr Petco</i>
22	<i>Dobrei Iosif l Iuon</i>	<i>Dr. Lazăr Petco</i>
23	<i>Dobrei Iuon l Ianoș</i>	<i>Dr. Lazăr Petco</i>
24	<i>Dobrei Iosif l Ianoș</i>	<i>Dr. Lazăr Petco</i>
25	<i>Dobrei Pasc</i>	<i>Dr. Lazăr Petco</i>
26	<i>Gabor Avram</i>	<i>Dr. Lazăr Petco</i>
27	<i>Gabor Petru</i>	<i>Dr. Lazăr Petco</i>
28	<i>Ghiura Iosif</i>	<i>Dr. Lazăr Petco</i>
29	<i>Haida Iosif</i>	<i>Dr. Lazăr Petco</i>
30	<i>Haida Mihai l Iosif</i>	<i>Dr. Lazăr Petco</i>
31	<i>Haida Nicolae</i>	<i>Sevastian Olari</i>
32	<i>Haida Iosif l Mihai</i>	<i>Sevastian Olariu</i>
33	<i>Haida Iuon</i>	<i>Sevastian Olariu</i>
34	<i>Haida Ioachim</i>	<i>Sevastian Olariu</i>
35	<i>Haida Mihai l Mihai</i>	<i>Sevastian Olariu</i>
36	<i>Haida Mihai l Ioan</i>	<i>Sevastian Olariu</i>
37	<i>Haida Ioanoș</i>	<i>Sevastian Olariu</i>
38	<i>Josan Iuon l Nicolae</i>	<i>Sevastian Olariu</i>
39	<i>Josan Iuon l Iosif</i>	<i>Sevastian Olariu</i>
40	<i>Josan Nicolae l Toder</i>	<i>Sevastian Olariu</i>
41	<i>Josan Nicolae l Nicolae</i>	<i>Sevastian Olariu</i>
42	<i>Josan Mihai</i>	<i>Sevastian Olariu</i>
43	<i>Josan Petru</i>	<i>Sevastian Olariu</i>
44	<i>Josan Iosif</i>	<i>Sevastian Olariu</i>
45	<i>Josan Ianoș</i>	<i>Sevastian Olariu</i>

46	<i>Lazăr Mihai</i>	<i>Dr. Lazăr Petco</i>
47	<i>Lazăr Aron</i>	<i>Dr. Lazăr Petco</i>
48	<i>Lescuț Moise</i>	<i>Dr. Lazăr Petcu</i>
49	<i>Moș Petru senior</i>	<i>Sevastian Olariu</i>
50	<i>Moș Petru junior</i>	<i>Sevastian Olariu</i>
51	<i>Moș Mihai</i>	<i>Sevastian Olariu</i>
52	<i>Moș Iuon</i>	<i>Sevastian Olariu</i>
53	<i>Moș Ianoș</i>	<i>Sevastian Olariu</i>
54	<i>Moș Iosif</i>	<i>Serafim Olariu</i>
55	<i>Mihai Moisescu</i>	<i>Sevastian Olariu</i>
56	<i>Mârza Iuon</i>	<i>Sevastian Olariu</i>
57	<i>Mârza Macavei</i>	<i>Sevastian Olariu</i>
58	<i>Murar Nicolae senior</i>	<i>Sevastian Olariu</i>
59	<i>Murar Nicolae jun.</i>	<i>Sevastian Olariu</i>
60	<i>Maer George</i>	<i>Sevastian Olariu</i>
61	<i>Maer Gerasim</i>	<i>Dr. Lazăr Petcu</i>
62	<i>Maer Nicolae</i>	<i>Dr. Lazăr Petcu</i>
63	<i>Murar Aron</i>	-
64	<i>Muntean Ianeș</i>	<i>Dr. Lazăr Petco</i>
66	<i>Marian George</i>	<i>Sevastian Olariu</i>
68	<i>Nistor Augustin</i>	<i>Sevastian Olariu</i>
69	<i>Negrilă Alecsandru</i>	<i>Sevastian Olariu</i>
70	<i>Negrilă Petru</i>	<i>Sevastian Olariu</i>
71	<i>Neamț Ianoș I Ianoș</i>	<i>Sevastian Olariu</i>
72	<i>Neamț Serafim jun.</i>	<i>Sevastian Olariu</i>
73	<i>Neamț Alecsandru</i>	<i>Sevastian Olariu</i>
74	<i>Neamț Ianoș I Nicolae</i>	<i>Sevastian Olariu</i>
75	<i>Neamț Nicolae</i>	<i>Sevastian Olariu</i>
76	<i>Neamț Lazăr</i>	<i>Sevastian Olariu</i>
77	<i>Neamț Serafim sen.</i>	<i>Sevastian Olariu</i>
78	<i>Olariu Serafim</i>	<i>Sevastian Olariu</i>
79	<i>Olariu Partenie</i>	<i>Sevastian Olariu</i>
80	<i>Olariu Iuon</i>	<i>Sevastian Olariu</i>
81	<i>Olariu Nicolae</i>	<i>Sevastian Olariu</i>
82	<i>Olariu Nistor</i>	<i>Sevastian Olariu</i>
83	<i>Olariu Iuon</i>	<i>Sevastian Olariu</i>
84	<i>Oprean Mihai</i>	<i>Sevastian Olariu</i>
85	<i>Oprișa Ioachim</i>	<i>Sevastian Olariu</i>
86	<i>Oprișa Ionu</i>	<i>Sevastian Olariu</i>
87	<i>Petrugan Petru</i>	<i>Sevastian Olariu</i>

88	<i>Pete Iosif</i>	<i>Sevastian Olariu</i>
89	<i>Puiuț Lazăr</i>	<i>Sevastian Olariu</i>
90	<i>Pete Nicolae</i>	<i>Sevastian Olariu</i>
101	<i>Pasiu Lazăr</i>	<i>Sevastian Olariu</i>
94	<i>Popa Lazăr</i>	<i>Sevastian Olariu</i>
95	<i>Popa Loghin</i>	<i>Sevastian Olariu</i>
96	<i>Popa Iuon l Mihai</i>	<i>Sevastian Olariu</i>
97	<i>Popa Aron</i>	<i>Sevastian Olariu</i>
98	<i>Popa Iosif</i>	<i>Sevastian Olariu</i>
99	<i>Popa Iuon l Pasc</i>	<i>Dr. Lazăr Petco</i>
100	<i>Popa Simion</i>	<i>Dr. Lazăr Petco</i>
101	<i>Popa Iuon l Iuon</i>	<i>Dr. Lazăr Petco</i>
102	<i>Popa Nicolae</i>	<i>Dr. Lazăr Petco</i>
103	<i>Popa Ianoș</i>	<i>Dr- Lazăr Petco</i>
104	<i>Ripas Ianoș</i>	<i>Sevastian Olariu</i>
105	<i>Ripas Iosif</i>	<i>Sevastian Olariu</i>
101	<i>Rovinar Petru</i>	<i>Sevastian Olariu</i>
107	<i>Roș Moise</i>	<i>Sevastian Olariu</i>
108	<i>Pereon Mihaiu</i>	<i>Sevastian Olariu</i>
109	<i>Sebeu Dumitru</i>	<i>Sevastian Olariu</i>
110	<i>Sebeu Mihaiu</i>	<i>Sevastian Olariu</i>
111	<i>Sebeu Todosie</i>	<i>Sevastian Olariu</i>
112	<i>Sebeu Lazăr</i>	<i>Sevastian Olariu</i>
113	<i>Ștef Ianoș</i>	<i>Sevastian Olariu</i>
114	<i>Ștef Petru l Ianoș</i>	<i>Sevastian Olariu</i>
115	<i>Ștef Lazăr</i>	<i>Sevastian Olariu</i>
116	<i>Pârva Nicolae</i>	<i>Sevastian Olariu</i>
117	<i>Ștef Toader</i>	<i>Sevastian Olariu</i>
118	<i>Ștef Ianoș l Iosif sen.</i>	<i>Sevastian Olariu</i>
119	<i>Ștef Iuon</i>	<i>Sevastian Olariu</i>
120	<i>Ștef Petru sen.</i>	<i>Sevastian Olariu</i>
121	<i>Ștef Tănasă l Todor</i>	<i>Sevastian Olariu</i>
122	<i>Ștef Todosie</i>	<i>Sevastian Olariu</i>
123	<i>Ștef Ianoș l Mihai</i>	<i>Sevastian Olariu</i>
124	<i>Ștef Ianoș l Iosif jun.</i>	<i>Sevastian Olariu</i>
125	<i>Ștef Eftimie</i>	<i>Sevastian Olariu</i>
126	<i>Ștef Tănasă l Petru</i>	<i>Dr. Lazăr Petco</i>
127	<i>Ștef Zaharie</i>	<i>Dr. Lazăr Petco</i>
128	<i>Ștef Petru junior</i>	<i>Dr. Lazăr Petco</i>
129	<i>Socaciu Nicolae</i>	<i>Dr. Lazăr Petco</i>

130	Vasiu Nicolae	Dr. Lazăr Petco
132	Zlăgnan Petru	Dr. Lazăr Petco

După ce în rândul votării s-a petrecut odată întreaga listă generală a membrilor sinodali și mai așteptându-se a jumătate de oră, alți alegători îndreptățiți nu s-au prezentat; actul votării s-a încheiat la 12 ore meridiane și rezultatul s-a rezumat astfel; au votat de tot 126 alegători; din voturile acestora a întrunit:

- A) D. Profesor Sevastian Olariu 96 voturi;
- B) Dr. Lazăr Petco – 30 voturi.

S-au dat în total 126 voturi,

Constatându-se și publicându-se acest rezultat al votării, sinodul electoral a însărcinat și autorizat pe bărbatul de încredere Parteniu Olariu și Haida Iosif, iar pentru cazul, când acesta ar fi împiedecat pe Mihai Moisescu ca luând la sine îndată după încheierea sinodului protocolul acesta scris de președinte, de bărbății de încredere și pus împreună cu lista generală a membrilor sinodali într-o covertă închisă, sigilată cu aceleași sigile și notată în loc de adresă cu titlul din fruntea acestui protocol, la timpul defipt în ordinul consistorial, adică marți în 22 decembrie vechiu a.c. precis la 11 ore antemeridian să se aște în persoană la locul central al scrutinului, adică în comuna Dobra, acolo să predea protocolul acesta la mâna comisarului consistorial mirean; apoi în calitate de membru al colegiului de scrutin să ia parte la scrutinarea voturilor adunate de întregul cerc electoral, și în fine după ce va fi prochiemat deputatul, care va reuși ales, bărbatul nostru de încredere să-și subscrie numele la credenționalul ce va fi de a se da aceluia, precum și la protocolul colegiului de scrutinare.

Termine astfel agendele sinodului acestuia electoral, protocolul prezent s-a citit și autentificat, scris și sigilat în prezența alegătorilor.

Data ca mai sus.

Președinte

LS Serafim Olariu

Bărbăți de încredere: Partenie Olariu, Mihai Moisescu, Haida Iosif

Notariu: Ioan Cioran, învățător gr. or.

Scris cu creionul: s-au primit cel din an. 888 cu dat 2/10 888⁴⁷⁷.

Preotul Serafim Olariu era unul dintre cei mai vrednici din zonă, de multe ori el înlocuindu-l, în cazuri de urgență, pe protopopul administrator al protopopiatului Iliei. La 9 august 1911, Zevedei Mureșan îi cere să-l înlocuiască la slujbă în biserica din Ilia scriindu-i din Sibiu:

„Stimate părinte,

Pe Duminica ce vine fii bun și mergi la Ilia pentru a mă substitui la biserică. Eu sunt aici în Sibiu și nu voi merge acasă până luni cu trenul accelerat. Am scris deja și acasă că vei merge Dtale pe Duminică acolo⁴⁷⁸.

În perioada interbelică la Brănișca s-a ridicat un nou locaș de cult, în locul celui de lemn. Astfel deasupra localității s-a înălțat una dintre cele mai frumoase biserici din zonă, prin grija preoților Aurel Crișan și Simion Păcurar.

⁴⁷⁷ Ibidem, Dosar 1/1888, f. 1-3.

⁴⁷⁸ Ibidem, Dosar 1/1911, f. 7.

Pisania bisericii din Brănișca ne oferă o serie de date privind ridicarea construcției. Ea are următorul text:

„Cu voia Tatălui, ajutorul Fiului și cu împreună lucrarea Sfântului Duh, s-a ridicat acest sfânt locaș de închinare creștinească, ortodoxă și românească, între anii 1932-1936, de către credincioșii satelor Brănișca și Rovina, cu aleasă dragoste și jertfelnicie, sub păstorirea preoților Aurel Crișan și Simion Păcurar”.

Începând cu anul 1990 s-a simțit nevoia executării unor lucrări de reparație și înfrumusețare a Sfântului locaș, care la îndemnul preotului paroh Emil Munteanu, cu sprijinul substanțial al episcopilor Petru Gabor și Cornel Rus, prin dania bănească exclusivă a credincioșilor din satele Brănișca și Rovina, s-au finalizat în anii 1990 – retencuirea exterioară în terasit – iar între anii 1994-1996 s-a pictat în tehnica tempera-grasă de către pictorul bisericesc Camelia Cibian, ajutată de Antonie Susan, ambii din Deva.

Binecuvântarea lucrărilor a fost săvârșită la data de 3 – XI – 1996 de către Preasfinția Sa Dr. Timotei Sevičiu, episcop al Aradului și Hunedoarei, înconjurat de către un ales sobor de preoți și diaconi, spre slava lui Dumnezeu și mulțumirea credincioșilor.

Slavă, cinste și închinăciune sfintei Treimi, care a ajutat la săvârșirea acestei lucrări. Amin.

Turnurile clopotniță ale noii biserici din Brănișca adăpostesc trei clopote, dintre care două provenind de la vechea biserică de lemn. Pe unul dintre clopote se află înscris următorul text: „Toată suflarea să laude pre Domnul. Donat de Lazăr Betea, 1936.

În același turn se află un al doilea clopot provenind de la vechea biserică. În cel de-al doilea turn se află un clopot mic donat de către un membru al familiei Josica în anul 1844. Clopotul are înscris pe el un text în limba maghiară:

„Öntete Andraschorszki Janos eshender J. Kolosvart. Önttete G. P. Csaki Rosalia ozib Josika Jánosné ö axel 1844”.

MEDALION : Preot EMIL MUNTEANU

Preotul paroh care slujește aici de peste trei decenii este Emil Munteanu. S-a născut la 12 decembrie 1849, în satul Nădăștia de Jos fiind fiul lui Aurel și Viorica Muntean. Copilăria și-a petrecut-o în satul natal după care a urmat școala primară în aceeași localitate. După terminarea claselor I-IV a continuat studiile la Școala generală din Călan. După absolvirea școlii generale s-a înscris, în toamna anului 1963, la Liceul Teoretic din Călan pe care l-a absolvit în anul 1967, luându-și Diploma de bacalaureat.

Între anii 1967-1970 a urmat cursurile Școlii Tehnice de personal tehnic de pe lângă Combinatul Siderurgic Hunedoara. Și-a satisfăcut stagiul militar, în orașul Deva, în perioada 1970-1972. Dar deși reușise să se pregătească în mai multe domenii tehnice, Emil Munteanu nu-și găsește liniștea, fiind atras de viața spirituală. Emil Munteanu reușește la examenul de admitere la institutul Teologic din Sibiu, pe care-l urmează între anii 1972-1976. După terminarea Facultății de Teologie se căsătorește cu tânăra Marilena Suciș după care este hirotonit preot fiind repartizat în Parohia Brănișca. În anul 1984 li se naște fiul Claudiu-Andrei. Din anul 1976 și până în prezent preotul a păstorit credincioșii ortodocși din parohia Brănișca și filia Târnava dovedindu-se unul dintre cei mai cucernici preoți din protopopiatul Devei.

PAROHIA ORTODOXĂ BĂRĂȘTII ILIEI

Parohia Bărăștii Iliei apare înregistrată la 1733 cu 25 de familii unite⁴⁷⁹, dar fără preot și fără biserică. Biserica de aici care poartă hramul „Întâmpinarea Domnului” a fost construită între anul 1750 și 1760-1762. Conscripția din 1760-1762 menționează existența unei biserici aparținând celor 30 de familii neunite, păstorite de un preot neunit⁴⁸⁰. Biserica este așezată în apropierea pârâului Bărasca, sub straja dealurilor despădurite. Are un plan dreptunghiular, cu absida altarului, nedecroșată, poligonală în trei laturi. Cadrele intrărilor sunt marcate de pervaz și tencuială, dar se presupune că cel al ușii de vest spre naos, beneficiază de un decor sculptat⁴⁸¹.

Un chenar pe motivul dintelui de lup, adâncit în grosimea lemnului, ornează cornișa, fiind singura situație de acest fel pentru bisericile de lemn hunedorene. Prin acest element se întărește ideea în existența și a altor elemente sculptate, gând deja mărturisit de cercetătoarea din București.

Dimensiunile pereților, proporțiile, sunt criteriile prin care se apreciază că momentul ridicării acestei biserici la mijlocul secolului al XVIII-lea, fiind lăcașul bisericesc menționat în conscripția lui Buccow. De ridicarea lui sau poate numai de o refacere se poate asocia numele lui popa Toader, care pe filele unui Octoih de Blaj (1760), a lăsat mărturia destoiniciei sale în mânăuirea condeului⁴⁸².

Modelul acoperirii interioare este cel cunoscut în cazul bisericilor de lemn românești. Tavanul este drept peste pronaos și cu boltă în leagăn peste naos. Peste altar este o boltă semicilindrică, mult retrasă de la linia pereților prin suprafețe plane, intersectată de un timpan spre est⁴⁸³. Pictura de pe pereți, pe care obștea ctitoricească a comandat-o zugravului popa Ioan din Deva, lui Urean cel Tânăr, sau altui zugrav faimos al zonei hunedorene a dispărut fără urme. Nu se știe cât din ea a fost sacrificată de autorul picturii din anul 1910. În deceniul șapte al secolului trecut, nici din această pictură nu se mai deslușea ceva, fiind ștearsă⁴⁸⁴.

Lucrările de renovare din anul 1969, cu cheltuiala credincioșilor satului, la stăruința preotului Cornel Ghișa, i-au alterat și mai mult originalitatea. Însemnarea despre aceste lucrări se află pe peretele spre altar, lângă ușile împărătești și are următorul conținut: „S-au renovat aici biserică din filia Bărăști cu cheltuiala credincioșilor în a[nul] 1969 la stăruința preotului iconom stavrofor Cornel Ghișa și cant[orul] Suciu Avram și a drept credincioșilor, iar epitrop Popa Loghin și cu a tuturor credincioșilor din acest sat de munte. Meșteri: Topor Ion, Șerban Ion și pictorul din Gurasada F. D. Vidu”. Cu prilejul acestor lucrări pereții au fost îmbrăcați cu PFL. Pe tavanul pronaosului, pe tâmplă și bolta naosului

⁴⁷⁹ Matei Voileanu, op. cit., p. 387.

⁴⁸⁰ Virgil Ciobanu, Statistica românilor ardeleni din anii 1760-1762, Anuarul Institutului de Istorie Națională, III, 1924-1925, Cluj, 1926, p. 653.

⁴⁸¹ Ioana Cristache-Panait, Arhitectura de lemn din județul Hunedoara, București, 2000, p. 55-56.

⁴⁸² Ibidem.

⁴⁸³ Ibidem.

⁴⁸⁴ Ibidem.

pictorul Vidu a executat în anul 1973 câteva scene⁴⁸⁵. Pereții în exterior au fost tencuiți, fiind imposibil a se verifica dacă forma de acum a părții de vest, nu este rezultatul unei etape de amplificare a edificiului.

Clopotnița robustă, de peste pronaos, cu foișor cu console și coif, continuă să ofere monumentului o notă de pitoresc, sporită, înainte de reparații, de crucile de lemn aninate de pereți, după un vechi obicei⁴⁸⁶.

În clopotnița bisericii se găsesc două clopote, unul mai mic și altul mai mare ambele turnate după 1918, în locul celor ridicate de către armata austro-ungară în timpul primului război mondial. Clopotul mic are următoarea inscripție: „Vărsat de Iosif Biszar din Ghioroc, 1922”.

Cel de-al doilea clopot are inscripția:

„Vărsat prin Biszak I. din Ghioroc, 1930. Acest clopot s-au cumpărat de credincioșii bisericii Bărești, preot C[ornel] Ghișa, cant[or] A[vram] Suciu”.

⁴⁸⁵ Ibidem.

⁴⁸⁶ Ibidem.

PAROHIA ORTODOXĂ BOZ

Parohia Boz este menționată pentru prima dată de către conscripția Klein la 1733, când sunt consemnate 29 de familii de credincioși uniți păstorii de preotul Ioannes⁴⁸⁷. Deși conscripția nu înregistrează și existența unei biserici, anul 1701, preluat dintr-o inscripție dispărută, a fost transcris, cu cifre arabe, pe spatele tâmplei, el nefiind tăgăduit de caracteristicile constructive ale monumentului⁴⁸⁸. Slujbele preotul Ioannes care păstora cele 29 de familii unite, probabil că nu se făceau în biserica care a rămas în folosința ortodocșilor din comunitate.

Biserica de lemn din satul Boz poartă hramul „Sfântul Gheorghe”. Nu există vreun indiciu asupra materialului din care era făcută biserica pe care a precedat-o, iar realitatea, documentată, a cnezilor români de Boz, nu presupunea neapărat o ctitorie de piatră⁴⁸⁹. În anul 1520 comunitatea este amintită sub numele de (kenezii possessionis Olahboz)⁴⁹⁰. Inițial lăcașul de lemn existent în prezent a fost mai mic, absida răsăriteană, poligonală cu cinci laturi, îngustată de la linia pereților lungi, aparținând primei faze⁴⁹¹.

În cursul secolului al XVIII-lea, poate în jurul anului 1791, nava a fost amplificată, montanții ce intervin pe la mijlocul pereților laterali constituind un argument⁴⁹². Acest moment, afirmă cercetătoarea Ioana Cristache Panait, poate fi pus în legătură și cu antimisul primit de la episcopul Pavel Nenadovici⁴⁹³.

O importantă etapă de lucrări s-a desfășurat la sfârșitul deceniului trei al secolului al XIX-lea. Cu prilejul ei, pereții au fost repictați acoperind vechea decorație. Cu acest prilej s-a înscris următorul text: **„S-au înnoit acest prestol la ano 1829 aprilie 19 sub stăpânirea împăratului Franciscus, episcop Vasile Moga, protopop Mihail Ocaș, paroh Iosif Opreanu”**⁴⁹⁴. Data certă a săvârșirii lucrărilor, 1892, era săpată în piciorul de lemn al prestolului, înlăturat în urmă cu câțiva zeci de ani.

Se păstrează în arhiva Bisericii filie din Târnăvița Diploma de hirotonire și numire a preotului Iosif Oprean, eliberată de episcopul Andrei baron de Șaguna. Textul diplomei îl redăm în continuare pentru importanța lui:

„ANDREIU

Din mila lui Dumnezeu episcop al Bisericii greco-răsăritene ortodoxe în Marele Principat al Ardealului, Comandor al Ordinului Leopoldin Cesaro-regesc austriac și sfetnic din lăuntru de stat al Maiestatei Sale Cesaro-regesci Apostolice.

După darul și îndurarea Prea Sfântului și de viață făcătorului Duh, carele Domnul nostru Isus Hristos sfinților săi învățăcei și apostoli l-au dat și de atunci până în ziua de

⁴⁸⁷ Augustin Bunea, op. cit., p. 386.

⁴⁸⁸ Ioana Cristache Panait, op. cit., p. 56-57.

⁴⁸⁹ Ibidem.

⁴⁹⁰ Coriolan Suci, op. cit., I, p. 99.

⁴⁹¹ Ioana Cristache Panait, op. cit., p. 56.

⁴⁹² Ibidem.

⁴⁹³ Ibidem, nota 10.

⁴⁹⁴ Ibidem, nota 12.

astăzi toți următorii lor unii de la alții l-au primit - învrednicindu-ne și noi a fi următori și moștenitori ai acelor învățăcei și apostoli ai Domnului și așa cuvenindu-se nouă ca să așezăm deosebite Trepte și cete bisericești spre lățirea cuvântului lui Dumnezeu și spre săvârșirea Sfințelor Dumnezezești Taine am hirotonit pe acest ales de la Dumnezeu Iosif Opreanu preot desăvârșit și i-am încredințat lui parohia de la biserica hramului s. Georgie din Bozu care se află în protopopiatul Iliei unde până când va fi dânsul credincios Sfintei Maici Noastre Biserici precum și a tot Prealuminatului și Mult Stăpânitorului Împăratului nostru Francisc Iosif I întregei case domnitoare austriece și mai marilor săi bisericești și până când după predania Sfinților Apostoli și sfătuirea noastră cea Arhierească va învăța cu fapta și cu cuvântul și va străluci cu pilde bune înaintea Oamenilor și va avea grijă de creșterea poporului prin Catehizație și de școală, până atunci să aibă și parohia aceasta cu veniturile ei, iar poporeni parohiei aceleia sunt datorii a cinsti și precunoaște de păstorul lor sufletesc pe suspomenitul presbiter Iosif Opreanu carele de noi acolo s-au rânduit de Preot și cu aceasta Grammată Arhierească s-au întărit de paroh.

Dat în reședința noastră cea Episcopescă în Sibiiu, în ziua 15 a luni februarie, în anul Domnului 1861.

Andrieu Baron de Șaguna”

Cea de a doua Diplomă păstrată în arhiva Bisericii din Târnăvița aparține preotului Ioanichie Opreanu, fiul lui Iosif Opreanu, și o redăm în continuare:

Nr. 11.826 Preș.

„IOAN

Din îndurarea lui Dumnezeu arhiepiscop al bisericii ortodoxe române în Transilvania și metropolit al Românilor greco-orientali din Ungaria și Transilvania.

După darul și îndurarea prea sfântului și de viață făcătorului Duh, care domnul nostru Isus Christos l-a dat sfinților săi învățăcei și Apostoli, și de atunci până astăzi toți următorii lor l-au primit unii de la alții, învrednicindu-ne și Noi a fi următori și moștenitori acelor sfinți Apostoli ai Domnului și așa fiind înzestrați cu putere de a așeza ordini și graduri bisericești, și a le împărți celor ce au chemarea de a servi sfântului altar pre evavliosul și de Dumnezeu alesul Ioanichie Opreanu pe baza votului poporului întrunit în sinodul parohial din comuna Boz cu filia Târnăvița aprobat și de consistoriul nostru arhidiecezan la 20 octombrie 1906, nr. 8863 Bis. îl instituim și noi de paroh definitiv la biserica cu patronul? din numita comună, îndatorindu-l a împlini cu devotament, pietate și acuratețe toate SS serviciile, ce cad în competența unui paroh, conform așezămintelor bisericești noastre dreptmăritoare răsăritene, să binevestească neîncetat cuvântul evangheliei, în toată curățenia, să conducă poporul încredințat păstoririi sale, la cultură religioasă morală, îngrijind de buna lui creștere în biserică și școală, să ducă viață cumpătată, curată și blândă, ferindu-se de mărire deșartă, de lene și de lăcomie, să iubească și să răspândească pacea și dragostea, făcându-se pe sine exemplul virtuților și faptelor bune. Mai presus de toate să fie cu credință și alipire neclintită către religiunea noastră ortodoxă orientală și către toate instituțiile și așezămintelor ei bisericești, să fie cu credință cătră Maiestatea Sa preainălțatul nostru Împărat și Rege Francisc Iosuf I, cătră următorii săi legitimi și cătră augusta Casă domnitoare, precum de asemenea și cătră mai marii săi bisericești. Până când susnumitul paroh Ioanichiu Opreanu va împlini aceste îndatoriri, va avea a se bucura de toate drepturile și foloasele împreunate cu parohia sa, iar parohienii săi vor avea a-i da toată onoarea și ascultarea cuvenită unui părinte sufletesc paroh al lor după lege și faptă, să-l întâmpine pururi cu dragoste și încrederea, dându-i tot ajutorul

trebuincios întru împlinirea Chiemării sale, ca unuia carele este instituit și întărit și prin Noi de preot și paroh al lor pe viață.

Dat în reședința noastră arhiepiscopescă în Sibiu, în anul Domnului 1906.

Ioanne Meșianu

Arhiepiscop și mitropolit

Hirotonit la 30 oct. 1 nov. 1906”

Din vechea pictură au mai rămas câteva scene biblice: în altar, Isus în potir, pe catapeteasmă cele 12 prăznicare și icoanele împărătești, în naos, cei patru evangheliști, iar în pronaos câteva ornamente vagi⁴⁹⁵.

În anul 1868 a fost consolidată și clopotnița, cu foișor în console, deschisă pe arcade, șantierul prelungindu-se pentru adăugirea pridvorului larg, de pe partea de vest, cuprins sub acoperișul unitar, ale cărui pante mari sunt marcate de muchiiile ce urmează traseul pereților⁴⁹⁶. Pe unul din stâlpii scheletului din lemn se află săpată inscripția: „1868 1 martie s-au pus clopotele în turn”⁴⁹⁷.

În aceeași vreme, suprafață exterioară a bârnelor a fost tencuită, pe latura de vest a navei fiind încastrat un element în stuc, cu data 1872⁴⁹⁸. Biserica a fost așezată direct pe pământ, ulterior fiind ridicată pe un soclu de piatră.

În urmă cu peste un deceniu mai putea fi admirată forma consolelor, în plan înclinat, cu multiple crestături paralele ce poposeau într-un lob. Dar la ultima reparație au fost îngropate în tencuială. În același plan, prin retrageri succesive sunt tratate și bârnele, pe care se retrage bolta semicilindrică a naosului⁴⁹⁹. Un fragment semicilindric, pe lungimea laturilor paralele și trei fâșii curbe, prezintă elevația absidei.

Din zestrea artistică, primită în secolul al XVIII-lea, se păstrează registrul icoanelor împărătești, asemănătoare celor de la Târnava. Se mai păstrează un tetrapod cu o luminoasă figură a lui Simeon Stâlpnicul. Pictura ușilor împărătești cu reprezentarea Bunei vestiri pe un somptuos fundal arhitectural, sugerează calitățile artistice ale celei murale, dispărute, căci ea poate corespunde anului 1829, când se știe că a fost realizată aceea a pereților. În pofida repetatelor intervenții, Biserica din Boz degajă un caracter unitar, grație pitorescului său acoperiș.

În anul 1974 biserica a cunoscut o reparație capitală, s-a executat fundația din beton, s-a acoperit cu șindrilă și s-au făcut alte scări de acces în turn. În anul 1993, biserica a fost acoperită din nou cu șindrilă și a fost târnosită de către Prea fericitul Arhiereu Vicar Gherasim Hunedoreanul, așezându-se și Sfinte Moaște în cinstea Sfântului Mare Mucenic Gheorghe.

Cu timpul vechea biserică nu a mai corespuns pretențiilor locuitorilor din Boz. Nu se impunea o nouă biserică numai din cauza numărului credincioșilor care nu ar mai fi încăput în vechea biserică la slujbă, având în vedere faptul că numărul populației satului a fost în continuare scădere și din alte raționamente. Întrucât majoritatea satelor din jur și-au construit biserici noi nici credincioșii din Boz nu puteau rămâne mai prejos. Apoi din punct de vedere al carierei oricărui preot, visul său este ridicarea unei biserici.

⁴⁹⁵ Miron Țic, Comuna Brănișca, Schiță de monografie într-o carte de suflet, Deva, 2004, p. 91.

⁴⁹⁶ Ibidem, p. 56.

⁴⁹⁷ Ibidem, nota 13.

⁴⁹⁸ Ibidem, p. 56-57.

⁴⁹⁹ Ibidem, p. 57.

Îndemnați de preotul paroh **Miron Pârva**, fiu al satului, credincioșii din Boz au acționat repede și stăruitor. Ea a început cu voia lui Dumnezeu, în 1991, la 2 iunie. A fost degajată piatra adunată pentru fundație, de pe locul anume stabilit, după care s-a trasat conturul noii biserici și s-a început săparea fundației și realizarea ei⁵⁰⁰. Între anii 1992-1995 s-a ridicat noul locaș din cărămidă și bolțari, între anii 1996-1997 s-a tencuit în interior și exterior.

Terminele lucrărilor de tencuire s-a trecut la realizarea picturii. În perioada 1998-2000 s-a înfăptuit și împodobirea în „interior cu o frumoasă haină picturală realizată de pictorul bisericesc Camelia Cibian și Susan Antonie din Deva”⁵⁰¹.

În ziua de 30 iulie 2000, după 9 ani de strădăniile noua biserică, ce poartă hramul Sf. Proroc Ilie Tesviteanul, este gata și se târnosește de către Prea Sfințitul Episcop al Aradului și Hunedoarei, dr. Timotei Sevcicu, înconjurat de un sobor de preoți și diaconi „spre slava lui Dumnezeu și spre slujirea Patriei dragi”⁵⁰². Luând cuvântul în fața credincioșilor preotul Miron Pârva spunea „*Binecuvântează Doamne pe toți jertfitorii și donatorii acestei biserici cu pace, sănătate și cu lungime de zile*”⁵⁰³.

Cu ocazia sfințirii noului locaș de cult din Boz a luat cuvântul și primarul comunei, **Cornel Gheorghe Cornean** care a spus: „*Conducerea primăriei neavând surse financiare, totuși a facilitat unele sponsorizări din partea unor conducători de societăți, prilej cu care, cu tot respectul, le mulțumesc. Doresc ca sărbătoarea de azi să ne facă mai uniți, mai buni, cu frica lui Dumnezeu, fiindcă numai având aceste calități vom reuși să trecem peste greutățile cu care ne confruntăm*”⁵⁰⁴. Gândurile ridicării unei noi biserici de către locuitorii satului erau de peste 70 de ani cum ne lasă să înțelegem, unul dintre fiii satului, scriitorul **Miron Țic**.

„*Ceva mai aproape, au mai fost câteva porniri, confecționându-se câteva mii de bucăți de cărămizi, care mai târziu au ajuns să fie folosite la un grajd al fostului CAP. Și totuși, după revoluție, prin grija tânărului preot, fiu al acestui sat, lăcașul visat atâta vreme, a început să prindă viață. N-a fost o treabă ușoară, mai ales pentru tânărul preot, care odată pornit pe acest drum, nu mai putea să dea înapoi.*

A făcut legământ cu bunul Dumnezeu, să-l ajute. Să-și poată îndeplini misiunea. Și iată că Dumnezeu l-a ajutat! Împreună cu Consiliul bisericesc și mai ales cu satul, s-a ajuns ca după câțiva ani acest locaș să fie înălțat și să primească binecuvântarea Sfințirii. Mulți oameni ai satului au adus însemnate contribuții pentru împlinirea acestei biserici. Au muncit cu folos și niciodată cu ură, cu gândul bun îndreptat spre Dumnezeu. Acum la câțiva zeci de metri, lăcașul cel vechi, parcă doarme liniștit, fiindcă cei peste 300 de ani în care a adăpostit, pentru rugăciune, atâtea generații de credincioși, stau înscriși cu litere de lumină.

Toată suflarea acestui sat, este sub semnul acestui eveniment, pe care-l trăiește cu toată ființa sa. Ca fiu al acestui sat, cred că acest locaș este cea mai mare realizare de când ființează și pentru totdeauna. Să-i trecem pragul cu gândul curat și semnul crucii în fața lui Dumnezeu. Părinții pământului meu își deschid și ei ochii spre noul locaș Sfânt”⁵⁰⁵, aprecia munca și strădania consătenilor săi scriitorul Miron Țic.

⁵⁰⁰ Miron Țic, op. cit., p. 85.

⁵⁰¹ Ibidem.

⁵⁰² Ibidem.

⁵⁰³ Ibidem.

⁵⁰⁴ Ibidem, p. 87.

⁵⁰⁵ Ibidem, p. 87-88.

Clopotele noii biserici din Boz provin de la vechea biserică din lemn. Pe unul dintre clopote este înscris „Anno – 1919”.

Cele două biserici, cea veche din lemn și cea nouă din zid, vor mai dăinui încă multă vreme alături, numai dacă locuitorii satului, comitetul parohial în frunte cu preotul paroh, vor avea grijă ca dintele vremii să nu nimicească pentru totdeauna mica dar valoroasă biserică care le-a slujit ca loc de închinăciune și reculegere sufletească moșilor și strămoșilor lor.

Preoții cunoscuți care au slujit în parohia Boz au fost numeroși, începând cu acel **Joannes** (Ioaneș) amintit în conscripția Klein din 1733. În anul 1805 preot în parohia Boz era **Antonie Popa** hirotonit în Transilvania în anul 1790⁵⁰⁶. Din 1815 până în anul 1842 preot a fost Iosif Oprean⁵⁰⁷. Din 6 noiembrie 1846 până în anul 1853 preot al satului Boz a fost **Ioan Oprean**⁵⁰⁸. La 1853 preot administrator al parohiei Boz era preotul **Mihail Moiescu**⁵⁰⁹. În cursul anului 1902 protopopul George Oprea comunica Oficiului parohial din Boz semnarea contractului de asigurare contra focului a bisericii din Târnăvița de către Consistoriul din Sibiu⁵¹⁰.

De la 1900 și până în 1965 au slujit aici numai preoți din familia Oprean din Târnăvița, **Iosif, Ioanichie** († 1971), **Eusebiu** († 2000). În anul 1965 preotul **Eusebiu Oprean** s-a pensionat pe motiv de boală. Din 1965 au urmat preoții **Amos Iuga** (1965 – 1968), **Octavian Grama** (1968 – 1974), **Mircea Farca** (1974 – 1975), **Lucian Popa** (1975 – 1988) și **Miron Pârva**, fiu al satului din 1988 până în prezent.

Parohia din Boz s-a bucurat și de câțiva cantori de excepție care au activat aici. Între ei îl amintim pe „**Țic Andronic**, cantor, absolvent al școlii de cântăreți Sibiu în anul 1927, iar acum e 1981”⁵¹¹ scria el o însemnare pe un Chiriacodromion din 1855. Alți credincioși ortodocși din Boz au făcut donații importante în cărți către Sfânta Biserică.

O Psaltire tipărită în anul 1895 a „fost reparată și legată de **Părău Aron**, în 1963”⁵¹². Un Ciaslov, tipărit în anul 1925, a fost „dăruit Bisericii din Boz de **Manea Saveta**, 1934”⁵¹³. „Dumnezeeștile Liturgii”, tipărite în anul 1902, au fost dăruite bisericii de către **Jușcă Petru**, un an mai târziu⁵¹⁴.

Un „Catavasier din 1940, a fost cumpărat și donat bisericii de către văduva **Matei Eva**, al cărei fiu a căzut pe front în anul 1942”⁵¹⁵. Preot era Ioanichie Oprean, paroh, Țic Andronic, cantor și Puiuț Ștefan ce era crâznic și paracliser⁵¹⁶. În biserica din Boz se mai află și câteva icoane reproduse de către pictorul din sat Petru Ciun. Tot de mâna acestui harnic și priceput meșter se mai află în cimitir o serie de cruci cioplite de către dânsul în diverse materiale, piatră și marmură.

Documentele mai păstrează numele unor locuitori din satul Boz care au în jur de 90 de ani. La 15 septembrie 1832 înceta din viață Raveca Ungur în vârstă de 87 de ani⁵¹⁷. În anul

⁵⁰⁶ Matei Voileanu, Contribuțiune la istoria bisericească din Ardeal, Sibiu, 1928, p. 68-69.

⁵⁰⁷ DJHAN, Fond Parohia ortodoxă Boz, Dosar 1/1812, f. 138.

⁵⁰⁸ Ibidem.

⁵⁰⁹ Ibidem.

⁵¹⁰ Ibidem, Dosar 1/1902, f. 1.

⁵¹¹ Carte păstrată în biserica din Boz.

⁵¹² Ibidem.

⁵¹³ Ibidem.

⁵¹⁴ Ibidem.

⁵¹⁵ Ibidem.

⁵¹⁶ Ibidem.

⁵¹⁷ DJHAN, Fond Parohia ortodoxă Boz, Dosar 1/1812, f. 138

1847 încetau din viață, la diferite date, Rus Iosif de 91 de ani, Lazăr Samson de 92 ani și Pavel Păscuț de 95 de ani⁵¹⁸.

Între anii 1952-1956 preotul Ioanichie Oprean care a păstorit credincioșii din cele două sate vreme de 63 de ani a scris o cronică a Bisericilor din Târnăvița și Boz. În „Cuvântul înainte” preotul spune că a scris această cronică „din îndemnul propriu de a lăsa posterității îndeosebi care vor urma și se vor considera și dovedi prin faptele lor ca păstori ale turmei cuvântătoare înmulțind talantul primit prin Darul Duhului Sfânt a preoției”⁵¹⁹.

„Voi introduce – scria preotul Ioanichie Oprean – în această condică și unele clișee, care vor regândi multe măsuri de tactică pastorală care mi-au folosit personal în activitatea mea pastorală de 63 ani – 1903 – pentru ca să am azi satisfacție și mândrie chiar de a înregistra parohia materă Boz (unde am desfășurat din toate puterile mele o activitate intensă) în toate domeniile – economic, politică, bisericească – că parohia primă din toate punctele de vedere, îndeosebi însă în ale credinței drepte și a moralei creștine – din tot ținutul județului Hunedoara, poate și mai mult”⁵²⁰.

În continuare Ioanichie Oprean face câteva reflecții la atitudinea preotului în misiunea sa scriind: „Preotul fiind cel cu mai multă știință și îndrumător al poporenilor săi din parohie de la care depinde aproape întotdeauna starea nu numai economică dar și cea sufletească morală a credincioșilor. În oricare parohie progresul sau regresul în ale credinței, în cercetarea bisericii, daniile etc se reflectează direct la atitudinea parohului sau parohilor respectivi, care înaintea lui Dumnezeu devin și sunt persoane direct responsabile pentru păcatele credincioșilor”⁵²¹. Părintele Ioanichie Oprean a fost un model de urmat de către preoții care l-au cunoscut.

MEDALION : Preot MIRON PÂRVA

În prezent Parohia ortodoxă Boz împreună cu filia Târnăvița sunt păstorite de vrednicul preot Miron Pârva. S-a născut în satul Boz, la 29 februarie 1960, fiind fiul lui Petru și Emilia Pârva. Tatăl său era muncitor la cariera de piatră din Brănișca iar mama casnică. Între anii 1967-1971 a urmat cursurile Școlii primare din Boz, clasele I-IV, după care a urmat între anii 1971-1975 clasele V-VIII ale Școlii generale din Brănișca. Între 1975-1977 frecventează prima treaptă a Liceului industrial nr. 1 din Deva.

Tânărul Miron Pârva se simte atras de cariera preoțească și în toamna anului 1977 se prezintă la examenul de admitere la Seminarul Teologic din Caransebeș pe care îl promovează devenind elev al acestei renumite instituții între anii 1977-1982. După absolvirea Seminarului Teologic din Caransebeș Miron Pârva susține examenul de admitere la Institutul Teologic din Sibiu fiind declarat admis și tot în același an și-a satisfăcut stagiul militar cu termen redus la o unitate din Zalău. Între anii 1983-1987 a urmat cursurile Institutului Teologic din Sibiu.

În anul 1986, la 27 iulie, s-a căsătorit cu tânăra Lucia Adriana Topor. La absolvirea Institutului Teologic din Sibiu și-a susținut teza de licență în drept bisericesc. În data de 1 ianuarie 1988 a fost numit preot paroh la Parohia Ortodoxă Română din Bampotoc, unde a funcționat până în octombrie același an, când s-a transferat ca preot paroh în satul natal Boz unde funcționează și în prezent.

⁵¹⁸ Ibidem.

⁵¹⁹ Cronica bisericilor din Boz și Târnăvița scrisă de Ioanichie Oprean..

⁵²⁰ Ibidem.

⁵²¹ Ibidem.

Părintele Miron Pârva și-a întemeiat o familie frumoasă prin cei doi copii ai săi, Alexandru Casian, născut la 6 mai 1988 și Alexandra Teodora născută la 1 iulie 1991. Activând și în învățământ Preotul Miron Pârva și-a susținut gradul didactic I iar pe linie teologică, în semn de recunoașterea a activității desfășurate a primit rangul de iconom stavrofor.

PAROHIA ORTODOXĂ CĂBEȘTI

Parohia din satul Căbești apare înregistrată în conscripția din 1733, fiind unită cu un număr de doar 3 familii, ceea ce înseamnă circa 15 suflete. La rândul său Conscripția lui Buccow din anul 1760-1762 omite această localitate din rândul celor înscrise. Biserica din Căbești poartă hramul „Nașterea Maicii Domnului” și este situată la înfrățirea văilor Gialacutei și Furcșoarei.

Cercetătoarea Ioana Cristache Panait ia în considerare anul săpat pe ancadramentul ușii dintre pronaos și naos, care este 1673, ca dată de naștere a bisericii din Căbești⁵²². Un semn de întrebare se ridică întrucât conscripția din 1750 deși înscrie satul care are 20 de credincioși uniți nu înregistrează existența unei biserici.

Este posibil, ca o parte a inscripției să fi fost în porțiunea suprimată a cadrului. În partea de sus, purtător de vâleat, ale cărui profiluri sugerează consolele, sunt adâncite rozete, același fiind și ornamentul de la soclu, restul suprafeței montanților aflându-se sub tencuială. Trebuie clarificat și ancadramentul intrării de pe latura de sud, sigur sculptat, căci spre marginea interioară străbate un chenar pe motivul dintelui de lup, asemenea celui care marchează linia superioară a soclului de la portalul amintit mai sus.

Traseul pereților bisericii urmează un plan arhaic, înscriind un dreptunghi cu capetele poligonale, cu trei laturi, tip de plan a cărui frecvență este regăsit în arhitectura bisericilor de lemn. Pe bolta cilindrică a naosului este notat anul 1864, ce corespunde efectuării unor reparații, prilej cu care au fost desființate și arcele de susținere, asemănătoare celor de la bisericilor din Târnăvița și Târnavă, retezându-se, după cum se observă în prezent, și consolele⁵²³.

Altarul bisericii este acoperit cu o boltă în leagăn, intersectată de trei fâșii curbe, tangente la pereți. Dacă în stratul de tencuială al exteriorului se ascunde parte din decorul sculptat al intrărilor, sau chiar din jurul ferestrelor minuscule, creștăturile consolelor, sub cel al interiorului pot dăinui mărturiile unei decorațiuni pictate⁵²⁴.

Acoperișul străpuns de clopotnița scundă, cu foișor în console și fleșă, are de câțva timp învelitoare de tablă, în locul șitei. În clopotniță se află două clopote, unul dintre ele scăpând confiscării de către armata austro-ungară în timpul primului război mondial. De altfel și astăzi locuitorii din sat susțin că el a fost ascuns.

Clopotul mare are următoarea inscripție: PO: PAVEL: PAR: POP: PET: CAN: ILIE: BON: NOT. Vărsat prin Mich. Manchen în Sighișoara, 1902”. Clopotul mic a fost cumpărat după primul război mondial de către credincioșii din parohie și are următoarea inscripție: „Vărsat de Josif Biszak din Ghioroc, 1927”.

În biserică se mai păstrează câteva icoane pe lemn: „Isus Hristos”, „Buna vestire”, precum și un interesant pocal de lemn și un crucifix. Starea de conservare a bisericii din Căbești este bună, restaurarea ei științifică rămânând însă o problemă a viitorului.

⁵²² Ioana Cristache Panait, op. cit., p. 57.

⁵²³ Ibidem, f. 58.

⁵²⁴ Ibidem.

În apropierea bisericii se află și o troiță ridicată în anul 1984, foarte interesantă prin textul înscris pe ea. Pe fața troiței este săpat textul:

„Această cruce a fost ridicată de credincioșii Bedea Iosif, Jurca Ioan, Augustin Nojocan, Ioan Monton Petru. Luptăm pentru interzicerea bombei atomice care poate duce la distrugere toată omenirea. Pace”.

Pe spatele troiței textul are următorul conținut: *Mântuiește Doamne poporul Tău și binecuvântează moștenirea Ta. Trecători ce vă opriți și la cruce priviți, rugați-vă lui D-zeu să vă ferească de rău. Fericiți făcătorii de pace că aceia fii lui D-zeu se vor chema. 1984 VI II”.* Din vechiul fond al construcțiilor din lemn, în satul Căbești se mai păstrau în urmă cu un deceniu câteva șuri.

Cea mai cunoscută este aceea din gospodăria lui Șerban Loghin (cu casă de cărămidă, în locul celei vechi). Datează din secolul al XIX-lea, având un plan poligonal, cu îmbinările încheatori, capetele bânelor fiind mult prelungite. Cosorogul de deasupra intrării este în arc, având acoperișul cu învelitoare de paie⁵²⁵.

⁵²⁵ Ibidem.

PAROHIA ORTODOXĂ FURCȘOARA⁵²⁶

Parohia Furcșoara este înregistrată de conscripția din 1733 care are 23 de familii unite, păstorite de preotul **Petrus**, dar fără a avea biserică⁵²⁷. Biserica de astăzi din satul Furcșoara are hramul „Pogorârea Duhului Sfânt” și este așezată pe o colină, deasupra văii Furcșoarei, reușind să se impună, în măreția peisajului, prin robustețea clopotniței, cu foisor în console și fleșă elansată⁵²⁸.

Pereții scunzi ai bisericii se pierd sub pantele generoase ale acoperișului, ce păstrează, sub foaia de tablă (din 1964) și învelitoare de șită. Biserica a fost construită în prima jumătate a secolului al XVIII-lea, întrucât la 1750, conscripția Aron înregistrează existența bisericii⁵²⁹. Totuși în satul Furcșoara se păstrează tradiția conform căreia biserica ar fi fost adusă, prin anul 1880, din satul Râbița, amenajându-se în sat⁵³⁰.

Cercetătoarea Ioana Cristache Panait presupune că pe ancadramentul, acoperit de pervazuri, al ușii dinspre naos ar putea fi data construirii bisericii. El este acoperit cu un decor sculptat, căci spre soclu, o rozetă cu spițe înconjurată de raze este vizibilă. Intrarea dinspre vest, în pronaos, nu este originală, căci, la străpungerea ei, au fost sacrificate din pictura spațiului respectiv două medalioane⁵³¹. Deși înclină spre o datare a bisericii din secolul al XVII-lea, cercetătoarea Ioana Cristache Panait, condiționează aceasta de eventualitatea descoperirii inscripției.

Pereții monumentului înfățișează planul navei dreptunghiulare, cu capetele de vest și est nedecoșate, poligonale cu trei laturi. Consolele, crestate în planuri curbe, nu au fost acoperite de tencuială. Bolta naosului, în formă de leagăn, este susținută de un arc ce descarcă pe console. O structură aparte o oferă acoperirea altarului: un segment semicilindric pe axul est-vest; fâșii curbe pe nord și sud și altele triunghiulare, intersecțiile fiind marcate de nervuri⁵³². Un veșmânt pictat a îmbrăcat pereții bisericii, imediat după mijlocul secolului al XVIII-lea. Fragmentele din altar, ca și cele de pe tâmplă, deși în stare precară de conservare, îngăduie afirmația că au rămas din amintita decorație. Iconografia altarului cuprinde: teoria Sfinților Părinți; Buna Vestire; Ioachim și Ana; Cete îngerești; Jertfa lui Adam⁵³³. În partea superioară a tâmplei se remarcă reprezentarea Răstignirii. Din aceeași vreme de fluorescență artistică provin și icoanele din patrimoniul bisericii, din serii și registre diferite, în pictura cărora îl identificăm pe Popa Ioan din Deva, ca și pe zugravul de la Certejul de Jos⁵³⁴.

Se pune întrebarea de ce a fost necesară o repictare după o jumătate de secol? Cercetătorii presupun o șubrezire a lăcașului impunând o reparație radicală sau poate au

⁵²⁶ Ibidem, p. 58-61.

⁵²⁷ Augustin Bunea, op. cit. p. 386.

⁵²⁸ Ioana Cristache Panait, op. cit., p. 58.

⁵²⁹ Augustin Bunea, Statistica românilor din Transilvania în anul 1750, în Transilvania, anul XXX, nr. IX, Sibiu, 1901, p. 279.

⁵³⁰ Miron Țic, op. cit., p. 124. Este nesusținută de argumente istorice întrucât la Ribița există o biserică de zid, ctitoria jupanilor Vladislav și Miclăuș încă de la începutul secolului al XV-lea.

⁵³¹ Ioana Cristache Panait, op. cit., p. 58.

⁵³² Ibidem, p. 59.

⁵³³ Ibidem.

⁵³⁴ Ibidem.

căzut pradă furiei apelor. Pisania, scrisă pe marginea de sud a bolții naosului, consemnează următorul text: „Zugrăvită-s-au această sfântă biserică în zilele înălțatului împărat Franciscus al II-lea, vicarius D-a Nicolae Huțavici, protopop eparhiei Iosif Nemeș, ctitor **Popa Petru**, Băce Adam, Conea Pătru, Bîrj Toader, Negrilă Nicoară, Negrilă Gheorghe, birău Băce Ion, cu cheltuiala satului, 1808, de Simon Silaghi din Abrud, Gavril Silaghi”⁵³⁵. Pisania pictată de la Furcușoara conține cea de-a doua semnalară certă, după Gârda de Sus, a colaborării celor doi Silaghi.

În pronaos, pe pereții de sud, sud-vest și nord-vest, este zugrăvită pilda celor zece fecioare, în medalioane, cu legenda: „Aseamnă-se împărăția lui Dumnezeu cu zece fete, cinci înțelepte care și-au împodobit candele sufletului întru întâmpinarea mirelui și cinci nebune care nu și-au împodobit candele lor”⁵³⁶. Pe latura de nord și pe peretele despărțitor, medalioanele cuprind chipuri de mucenițe (Varvara, Tatiana, Ecaterina, Iuliana ș.a.). Tavanul a fost hărăzit unei compoziții alegorice, un cerc cu simbolurile anotimpurilor; flori și un ram de stejar pentru „Primăvara”; spic de grâu și creangă de cireș „Vara”; fructe „Toamna”; ram desfrunzit „Iarna”.

În naos, programul iconografic este următorul: pe suprafața pereților verticali sfinți mucenici, printre care se disting doctorii fără de argint. Pe traveea dinspre est a bolții naosului sunt zugrăvite „Fericirile”, restul suprafeței fiind distribuit astfel: trei medalioane cu Maria Orantă, Sfântul Duh (porumbelul), Emanuil (în axul bolții); compozițiile evangheliștilor încadrează teme iconografice pe două registre, în cel de sus „Credința Tomii” (pe sud) și „Voscreșenie Hristova” (pe nord); iar, în cel de la nașterea bolții reprezentării din ciclul hristologic: Purtarea crucii, Duminica Samarincii; Duminica slăbănogului (pe nord); Încununarea cu spini; Duminica orbului; Duminica mironosițelor (pe sud). Pe peretele de vest: Dreapta judecată zugrăvită într-un cerc la baza căruia sunt reprezentați Constantin și Elena.

Printre piesele de mobilier cultnic, ce merită a fi remarcate, se numără și tetrapodul de la Furcușoara, de pe ale cărui panouri pictura răspândește parcă lumină. Temele alese sunt: „Să nu ne rugăm ca fariseul”, „Să ne smerim înaintea lui Dumnezeu ca vameșul”; Cuviosul părinte Simeon Stâlplnicul; Is. Hs. s-au ispitit de diavol în pustie. Pe o foiță, dintr-o carte tipărită, este notat spre știință faptul că, în 1864, s-a făcut renovarea bisericii cu contribuția benevolă a sătenilor.

În jurul bisericii, crucile de mormânt sunt rare. Și aici s-a practicat înmormântările în grădina casei. Cauza consta din faptul că atunci când ploua și creștea nivelul apei ce trece prin mijlocul satului, accesul spre cimitir era imposibil. Casele și anexele gospodărești ale trecutului au dispărut. În anul 1925, cantorul **Nicolae Munteanu** nota pe o tipăritură: „Au venit valea și au luat 19 șuri și o casă și peste 40 grajduri și cămări”⁵³⁷.

Primul dintre preoții pe care îi amintesc documentele este Petru, amintit în conscripția din 1733, preot unit⁵³⁸. În anul 1805, parohia Furcușoara nu are înscrise nici un fel de date⁵³⁹. Conform pisaniei de pe bolta de sud a naosului, paroh în anul 1808 era **Popa Petru**⁵⁴⁰. De prin anul 1910 păstor al parohiei ar fi fost preotul **Ghișă** care era și învățătorul copiilor din sat⁵⁴¹.

⁵³⁵ Ibidem.

⁵³⁶ Ibidem.

⁵³⁷ Ibidem, p. 60.

⁵³⁸ Augustin Bunea, op. cit. p. 386.

⁵³⁹ Matei Voileanu, op. cit., p. 68-69.

⁵⁴⁰ Ioana Cristache Panait, op. cit., p. 59.

⁵⁴¹ Miron Țic, op. cit., p. 125.

După preotul Ghișa a venit pentru slujire în duminici și sărbători, preotul **Dumitru**⁵⁴². În clopotniță sunt două clopote, unul cu inscripție în maghiară. Primul clopot și cel mai vechi are inscripția: „*ÖNTÖTTE NOVOTNY A TEMESVARY OTY 1908*”. Pe cel de-al doilea clopot inscripția este următoarea: „*Acest clopot s-au cumpărat de credincioșii parohiei Furcșoara la anul D-lui 19.*”

Lângă biserică se află mormântul preotului Ghișa și a soției sale. Pe cruce preotului un text simplu: „Protopop stavrofor **Cornel Ghișa** 1885-1972”. Pe crucea soției sale este înscris textul „Preoteasa Maria Ghișa n. Lazăr, 1885-1949”.

În apropierea bisericii se află o masă rotundă din piatră și trei bănci unde se odihnesc credincioșii sosiți de la casele lor până la începerea ceremoniei religioase. În vechime aici aveau loc scaunele de judecată ale comunității.

MEDALION: Preot DANIEL ADRIAN GHEORGHE FAUR

Parohia ortodoxă din Furcșoara are în fruntea sa unul dintre cei mai tineri preoți. S-a născut la 7 martie 1980 și locuiește în municipiul Deva. Este absolvent al Liceului Pedagogic „Sabin Drăgoi” din Deva pe care l-a frecventat între anii 1995-1999, obținând Diploma de învățător. Imediat după absolvirea liceului s-a înscris la Universitatea din Oradea, Facultatea de Teologie pe care a absolvit-o în anul 2003, susținându-și teza de licență în Teologie pastorală.

Preotul Daniel Faur beneficiază atât de pregătire teologică cât și didactică. A fost numit preot paroh în parohia Furcșoara la 14 septembrie 2003 unde funcționează și în prezent. Încă înainte de terminarea Facultății de Teologie, de la 1 septembrie 2000 a îndeplinit funcția de profesor de religie în diferite școli generale și licee din municipiul Deva sau localitățile din împrejurimi.

Se remarcă printr-o îndemânare deosebită în instruirea și educarea elevilor. Atât la locul de muncă cât și acasă desfășoară o serie de activități care necesită implicarea sa din punct de vedere organizatoric, emoțional și formativ-educativ. Se distinge printr-o bună colaborare cu forurile de conducere de la nivel local sau județean.

Conlucrează permanent cu Primăria și Consiliul Local al comunei Brănișca pentru alocarea de fonduri și cheltuirea lor cât mai economic pentru menținerea în bună stare a lăcașurilor de cult, monumente de arhitectură, în care își desfășoară activitatea de preot.

⁵⁴² Ibidem.

PAROHIA ORTODOXĂ GIALACUTA

Această parohie a fost cuprinsă în conscripția din 1733 când număra 10 familii care dispuneau de o biserică. Biserica are hramul Sfinții Arhangheli. Biserica domină de pe deal satul risipit în vale și pe coaste, puterea însuflețindu-i măreția așezării, pe tăria stâncilor⁵⁴³. Prin tradiție, s-a păstrat ideea că înaintașa ei era mult mai mică, care a fost construită la locul numit „Vârtoape”. Momentul înălțării lăcașului existent, este la mijlocul secolului al XVII-lea. Dimensiunile bisericii sunt modeste (laturile lungi de 8 m, înălțimea de 1,70 m iar forma arhaică, o navă dreptunghiulară cu partea de vest și est nedecroșate, poligonale cu trei laturi.

Clopotnița, de peste pronaos, cu foișor în console și coif, a fost adăugată târziu (secolul XIX), ca și șoprul, de pe est, de formă poligonală, înconjurat cu palanc, rostuit pentru mărirea spațiului. În clopotnița se află un clopot pe care scrie următorul text: „Vărsat de Josif Biszak din Gioroc, 1927”. În elevația interiorului s-a folosit modelul obișnuit, pentru pronaos (tavan drept) și naos (boltă în leagăn), mai parte fiind cel al altarului, o boltă joasă, puțin curbată, tangentă la laturile poligonului.

Cu peste cinci decenii în urmă pereții au fost tencuiți pe dinafară, dar și la interior, acoperind o posibilă decorație pictată, datorată unuia dintre zugravii de la care au rămas mărturii (Constantin sau autorul picturii de la Certejul de Jos). Din tâmpla secolului al XVIII-lea se păstrează trei valoroase icoane: Maria cu pruncul; Sfântul Nicolae, Isus Hristos, cedate în depozitul de la Orăștie. Spre sfârșitul secolului al XIX-lea, o compoziție alegorică; arbori în ipostaza anotimpurilor, a fost zugrăvită pe tavanul pronaosului. O scenă din geneză a fost zugrăvită pe timpanul de vest al naosului. „Cel vechi de zile”, a fost pictat pe bolta altarului.

Dintre cărțile păstrate în patrimoniul bisericii de la Gialacuta, menționăm un Octoih, tipărit la București în 1732, și o Cazanie de Râmnic (1781). Pe un Apostol de Blaj (1814) se păstrează următoarea însemnare: „Această carte iaste a bisericii din Gialacuta cumpărată cu banii sătești. Eu **Pavel** cu **Nicolae Pop** am dat 4 zloți, 30 de crăițari, **Rus Moisie** o măsură de grâu, **Lazăr Toader** o măsură de grâu, **Bălan Petru**, o măsură de grâu, **Coste Nicolae**, o măsură de grâu, **Coste Avram**, o măsură de cucuruz și prețul lor iese cu 20 de zloți. S-au cumpărat în luna lui octombrie în 28, ani 1824...”⁵⁴⁴.

Pe un Triod, tipărit la Blaj în 1813 se păstrează o însemnare de la 20 octombrie 1850, făcută de preotul **Pavel Popescu**:

„**Strămoșii și părinții slujeau la domni, adică la unguri, câte trei și patru zile în săptămână și a dat din toate cele dijmă câte a avut omul și de cele de pe câmp și a făcut trei zile în săptămână și patru zile... și așa s-a milostivit Dumnezeu și a dat un vlădică anume Andrei Șaguna și a zis să trăiască tot omul cu palmele lui și n-or mai mere oameni la slujbă și așa s-au sculat toți ungurii pe români și s-au bătut și cură unii după alții, odată bătea ungurii pe români, odată bătea românii pe unguri. Și a**

⁵⁴³ Ioana Cristache Panait, op. cit., p. 61.

⁵⁴⁴ Ibidem, p. 62.

venit muscalul și a pus pace în an 1850⁵⁴⁵. Biserica din Gialacuta necesită o restaurare științifică în urma căreia s-ar putea clarifica multe din necunoscutele de astăzi.

⁵⁴⁵ Ibidem.

PAROHIA ORTODOXĂ TÂRNAVA

În conscripția din anul 1733 Târnava apare înscrisă cu 44 familii de credincioși uniți, păstoriți de către preotul căsătorit a doua oară (bigam) **Petru Big**. Satul dispunea și de o biserică de lemn⁵⁴⁶. Biserica are hramul Sfântul Nicolae și probabil că a fost ridicată pe la mijlocul secolului al XVII-lea. Pereții înscriu planul, cu rădăcini străvechi, al dreptunghiului cu capetele de răsărit și apus poligonale cu trei laturi. Aparența bănelor prilejuiește înalta apreciere a sistemului de îmbinare, în coadă de rândunică, a executării consolelor, ce susțin fundătura streșinii, crestate pe trasee curbe și drepte⁵⁴⁷.

În interior, elementele bolților reiau modelul creștăturilor. În naos arcul bolții, semicilindric, în care se profilează suita lobilor, descarcă pe console. Arcul bolții altarului (semicilindric, intersectată de trei fâșii curbe) are muchiile teșite, tipul consolelor repetându-se.

Ancadramentul original, al intrării de sud, a fost substituit, dar arta decorării sale poate fi sugerată de fragmentul pilastrului (sau picior de cruce), prins de perete, constituit din alternanța unui volum dreptunghiular, ornat cu romburi, cu a altuia circular, în care este săpat simbolul soarelui. Pe latura de sud a naosului se observă indicii prețioși ai unor luminatoare, circulare, tăiate în bărne, al căror gol este urmărit printr-un chenar în frânghie, însoțit de motivul dintelui de lup⁵⁴⁸.

Diferența dintre cele două luminatoare este de 0,75 m. Diametrul cercului era de 0,40 m. Ele au fost desființate prin tăierea unor ferestre dreptunghiulare, întâi mai mici apoi mărite la 0,70/0,60 m. Inițial biserica a fost fără clopotniță, remarcă generală pentru mai vechile ctitorii din lemn, aceasta își face prezența deasupra naosului, după mijlocul secolului al XVIII-lea. În clopotniță se află două clopote, unul dintre ele fiind anterior primului război mondial. El poartă inscripția: „Târnava în 10 aprilie 1888. **Popa Pavel**, parohu. Tornata Antoniu Novotny. Timișoara”. Cel de-al doilea clopot poartă inscripția: „Öntötte Biszak J. Gyorokon, 1927”. Deasupra textului în limba maghiară un text în română: „Vărsat de J. Biszak din Ghioroc, 1927”.

Dintr-o pisanie, aflată la exterior pe perețele de sud, în grafia vremii, se deslușește consemnarea unei lucrări de acoperire a bisericii din Târnava, ce va fi cuprins și clopotnița. Înlocuită ulterior prin alcătuirea prezentă din scânduri, clopotniței inițiale îi păstrează înfățișarea pictată în altar, cu rol de tablou votiv, al celor doi sfinți ce prezintă imaginea bisericii cu foișor în console⁵⁴⁹. Pictura murală a urmat înmprospătării acoperișului, grafia pisaniei ce o consemnează fiind aproape de anul 1765.

Din nefericire, când s-a resimțit nevoia reparării sau înlocuirii învelitorii, acțiunea s-a tergiversat, producându-se datorită ploilor regretabila distrugere a picturii murale, ea putând fi remarcată doar prin câteva fragmente păstrate. În pronaos: cuvinte de legendă; desenul figurii Cuvioasei Paraschiva, sunt singurele dovezi din existența picturii. În naos: în axul

⁵⁴⁶ Augustin Bunea, op. cit., p. 386.

⁵⁴⁷ Ioana Cristache Panait, op. cit., p. 63.

⁵⁴⁸ Ibidem, p. 63.

⁵⁴⁹ Ibidem.

bolții pe fond înstelat se află medalionul ce reprezintă pe Isus Hristos cu globul pământesc și medalionul cu Arhanghelul Mihail⁵⁵⁰.

Tematica picturii pereților verticali este dedusă din chipurile păstrate ale câtorva sfinți militari. Pe timpanul de vest se desfășoară Dreapta Judecată, pe care o anunță îngerii prin sunet de tulnice. Din iconografia altarului se conservă: Isus Arhieru (pe fâșia de est a bolții); medalioane cu profeți; fragmente din teoria Sfinților părinți. În naos, pe fața timpanului de est este zugrăvită „friza apostolilor” (integral păstrată sub stratul de fum), „friza Praznicelor,, din icoane mobile.

Se remarcă pictura ușilor împărătești, apostolii Petru și Pavel, în care se recunoaște penelul realizatorului picturii murale. Numele acestuia este dezvăluit de pisania aflată în dulapul - proscomidier, lângă imaginea „Isus Hristos, Pâinea vieții” (Isus în potir, îmbrăcat în cămașă țărănească).

Pisania, deteriorată și ea de vreme, cuprinde următorul text: „**Pomenește Doamne pe robii tăi acești erei popa Petru Popovici, neunit, zugrav erei Ioan, Măteu (Matei?), Ion Cătană, Solomon, Ursă, Urs**”⁵⁵¹. Prin puținele fragmente de pictură păstrate la Târnavă se adaugă o altă mărturie din activitatea meritorie a zugravului de la Gurasada și Leșnic, Popa Ioan din Deva. Din patrimoniul artistic unele piese atestă activitatea zugravului Urean cel Tânăr (ușile împărătești și o icoană), iar altele pe a celui de la Certejul de Jos.

Seria preoților cunoscuți din parohia Târnavă se deschide cu **Petru Big** amintit încă la anul 1733. Urmează în jurul anului 1765 preotul **Petru Popovici** al cărui nume este înscris în pisania bisericii⁵⁵². În anul 1805 parohia din Târnavă avea doi preoți, **Anton Mărian** și **Mihail Opreanu**⁵⁵³, care păstoreau 58 de familii. Ambii preoți au fost hirotoniți în Transilvania în anul 1790⁵⁵⁴.

După mijlocul secolului al XIX-lea seria preoților din Târnavă continuă cu **Pavel Popa** (1856 - 1906), **Iosif Oprean** (1906 - 1911), **Oliver Barca** (1911 - 1921), **Teodosie Popa** (1921 - 1924), **Partenie Ungur** (1924 - 1930), **Dragotin Blidariu** (1930 - 1933), **Simion Păcurar** (1933 - 1935) și **Augustin Puiuț** (1935 - 1970)⁵⁵⁵.

⁵⁵⁰ Ibidem, p. 64.

⁵⁵¹ Ibidem.

⁵⁵² Ibidem.

⁵⁵³ Matei Voileanu, op. cit., p. 70-71.

⁵⁵⁴ Ibidem.

⁵⁵⁵ Miron Țic, op. cit., p. 115.

PAROHIA ORTODOXĂ TÂRNĂVIȚA

Biserica de lemn din această localitate poartă hramul „Cuvioasa Paraschiva”. Actul edificării, zugrăvit în limba slavă, este săpat în ancadramentul intrării din partea de sud. Începutul textului îl evocă pe cel al hrisoavelor domnești, consemnând săvârșirea bisericii în zilele craiului Apafi Mihai și a arhiepiscopului Sava”. Este reluată, pe montantul drept, prin nume de pomenire „Dușa rob bojiu”, ce nu mai pot fi descifrate iar din văleat s-a măcinat complet cifra de an al deceniului șapte a secolului XVII. Anul este post septembrie 1662, data înscăunării principelui menționat⁵⁵⁶.

Mitropolitul Sava avea legături strânse și directe cu scaunul și mitropolia Țării Românești, lui datorându-se prezența la Târnăvița a unui zugrav din școala târgovișteană, care a transpus programul iconografic al tâmplei pe timpanul de est al naosului. Pictura a fost distrusă de ploile ce au pătruns prin acoperișul deteriorat.

În apropierea bisericii de lemn s-a construit biserica de zid la numai câțiva pași, apropierea dezvăluind gândul, încă neîmplinit, al demolării ei. A supraviețuit, dar nu în condițiile de conservare ce i s-ar fi convenit. În anul 1965, a beneficiat de o restaurare, dar vremurile de uitare își luaseră obolul din veșmântul pictat.

Spațiul peretelui de est al navei a fost pictat intensiv, se mai distinge friza apostolilor și chipul unui oștean, în capătul drept „Visul lui Iacov. Fețele apostolilor, cât se pot contura, se impun printr-o remarcabilă frumusețe a ochilor, umbriți de sprâncene stufoase, ca și prin expresivitatea înclinării capului spre punctul central, unde era Hristos și în apropierea căruia se afla o pisanie, în limba slavă, acum curățată. Legende au supraviețuit, pe alocuri, reprezentărilor ce nu mai pot fi reconstituite.

Vechimea bisericii din Târnăvița este dată și de o însemnare păstrată pe o carte de rugăciuni: „*Această carte de învățătură s-au cumpărat de Oprean Mihai la această sfântă biserică în Târnăvița ca să fie de pomană, să se pomenească Sanfira, Mihai, Căta, Crăste, Ianoș, Ștefan, Paraschiva, Anuța, Maria, Pătru. Pentru aceia frații preoți..... a fost cumpărată drierpt 40 florinți văleat 1667*”.

Friza apostolilor supusă unei competente acțiuni de conservare și restaurare ar mai putea fi salvată, măcar în parte. Urmărind semnificația istorică a monumentului de la Târnăvița, prin mărturii vii, îi menționăm antimisul de la Mitropolitul Teodosie, din zilele lui Constantin Basarab voievod⁵⁵⁷.

La lumina reflectată de izvoare a relațiilor cu sudul și cu răsăritul munților, se poate înțelege îndârjirea locuitorilor în păstrarea legii românești. Monumentul înfățișează planul dreptunghiular cu absida dinspre răsărit și cea de apus, poligonale în trei laturi. Se aseamănă în ceea ce privește tehnica constructivă cu biserica din Târnavă, strânsa înrudire putându-se datora unui meșter comun.

Aceeași execuție a îmbinării, aceeași formă a consolelor, cu cioplituri predominant curbe. La interior, bolta semicilindrică a naosului, cât și cea a absidei, sunt susținute de câte o nervură cu puternice creștături în lob, ce descarcă pe console, aidoma celor de la exterior. Bolta altarului este intersectată, pe est, printr-un timpan înclinat. Dedicat inscripției, cadrul

⁵⁵⁶ Ioana Cristache Panait, op. cit., p. 65.

⁵⁵⁷ Ioana Cristache Panait, op. cit., p. 65.

ușii de sud este simplu decorat, doar printr-un chenar în dinte de lup ce urmărește muchiile teșite ale marginii interioare.

Mai atent a fost meșterul cu împodobirea intrărilor spre absidă. Prin modificările survenite, însă, în distribuția și numărul intrărilor nu a mai rămas decât un singur montant sculptat, pe intrados, cu motive geometrice și rozete. În spațiul ce corespunde la Târnava cu vestigiile luminatoarelor, s-a petrecut la Târnăvița o înfundare (printre altele, cu o cruce cu inscripția chirilice), faptul presupunând existența și aici a străvechilor goluri circulare⁵⁵⁸.

Șantierul de pictură din secolul al XVII-lea, având în vedere numai spațiul amintit, al tâmplei, a fost redeschis după un secol, pentru restul pereților. Produsul celor două etape de pictură vremea le-a pus pecete comună – starea proastă de conservare. În pronaos se mai păstrează câteva urme de culoare. În naos se păstrează fragmente de chenare florale; chipul, edificator pentru frumusețea picturii, a sfântului militar Teodor Tiron, dintr-o friză ce cuprindea marginea bolții și partea superioară a pereților; flori pe spațiul peretelui spre altar.

Programul iconografic al altarului cuprinde: serafimi (pe boltă); pe registrul de naștere, proroci între arcade pe colonete, friza continuându-se și pe timpanul de vest, sub reprezentarea Jertfei lui Avram. Partea superioară a pereților verticali este ocupată de teoria Sfinților Părinți, iar aceea de jos cu tradiționalul decor al draperiei. Observații stilistice, pe cât ne îngăduie puținul păstrat, din pictura secolului al XVIII-lea, naște afirmația că ea se datorează lui Constantin zugravul (ca și aceea a ușilor împărătești).

În naos, pe peretele de est, a fost suprapus picturii de secol XVII, o friză de icoane prăznicare, astăzi complet deteriorate. În livada de liniște și pomet, biserica de lemn, cu acoperiș unitar, foișor în console rezemat de coama de vest, fleșa ascuțită, se înscrie cu mult farmec. Trebuie să remarcăm că turnul clopotniță, peste pronaos, a fost ridicat în secolul al XVIII-lea.

Accesul se făcea pe o scară mobilă, rezemată peretelui de nord al pronaosului, în care scop fusese cioplită bârna de sus a coroanei. Trebuie spus că două icoane din secolul al XVII-lea provin de la Târnăvița și se află în colecția de la Arad-Gai.

În anul 1906 avea loc o ședință a comitetului parohial din Târnăvița care se încheie cu elaborarea următorului act:

„Protocol

Luat în ședința comitetului din 12 septembrie 1906 în Târnăvița în cauza edificării școlii. Prezenți membrii comitetului subscriși. Membrul Oprea Ioan propune că luând în considerare că mulți oameni fără îndreptățire se amestecă în afacerile epitropiei și în mod necuviincios le fac observări vătămătoare să se dea plenipotență membrilor Betye Gaspar epitrop I și Matei Iosif președintele foștilor iobagi și toată răspunderea să o ia asupra lor, împuternicindu-i în toate lucrările ce cad în cadrul edificării școlii. Comitetul primește propunerea și le dă plenipotență”⁵⁵⁹.

Textul din pridvorul noii biserici din zid are următorul conținut: „S-a zidit în anii 1929-1935, sub păstorirea I. P. S. S. Mitropolit Nicolae Bălan, sub domnia M. Sale regelui Mihai I, cu contribuția dir[ectorului] Gen. **Rudolf Oprean**, a preotului **Iosif Oprean** † 1929 și a enoriașilor bis[ericii] ort[odoxe] rom[âne] din Târnăvița sub păstorirea preotului **Ioanichie Oprean**”. Câteva documente vorbesc despre demersurile făcute pentru pictarea

⁵⁵⁸ Ibidem, p. 66.

⁵⁵⁹ DJHAN, Fond Parohia ortodoxă Boz, Dosar 1/1906, f. 6.

bisericii. Din Hondol, la 15 decembrie 1944 pictorul bisericesc Anton Ștef trimitea Consiliului Parohial din Târnăvița următoarea ofertă:

Onorat

Consiliu Parohial din Târnăvița

În baza concursului de licitație publică pentru pictarea și zugrăvirea bis[ericii] din Târnăvița, publicat în Telegraful Rom[ân], nr. 70 cu onoare anexe sub % devizul în baza căruia sunt aplicat să execut lucrările de pictură și zugrăvire pentru suma precizată în concursul D. V.

Menționez că subsemnatul am executat pictări de bis[ericii] în comuna Dobra, Sântuhalm, Tâmpa, Teliuc, Brănișca, Hondol și alte multe comuni din Jugoslavia fiind toate lucrările mele recepționate și acceptate de autoritățile competente bisericești.

Hondol, la 15 decembrie] 1944

Anton Ștef, pictor⁵⁶⁰.

Alăturat ofertei s-a atașat și un deviz în valoare de 456.000 lei. Conform devizului, pictorul urma să realizeze zugrăvitul în valoare de 208.500 lei. În cadrul imaginilor pictate, pictorul propune realizarea ușilor împărătești, Cina cea de taină, Apostolii, Răstignirea, Pantocratorul, Evangheliștii, Vameșul și fariseul, Sfânta Treime, Prorocul David, Petru și Pavel, Cuvioasa Paraschiva⁵⁶¹. Pictarea bisericii începe în anul 1945. Icoanele de pe iconostas le-a pictat acasă iar zugrăveala și pictarea icoanelor din biserică, inclusiv cele două mari de la intrare, Sfinții apostoli Petru și Pavel le-a lucrat singur. În toamna anului 1946 era și pictura terminată, iar pictorul câteva luni mai târziu, decedează în plină vigoare⁵⁶².

Biserica nouă se sfințește la 25 iunie 1950 de către episcopul Dr. Andrei Maghiera înconjurat de un sobor de 14 preoți, diaconul și consilierul care însoțesc pe I.P.S.Sa. După terminarea Sfintei Liturghii I. P. S. Sa proclamă ca ctitori ai sfintei biserici pe preotul Iosif Oprean, cu binemeritata la ctitorie, soția sa Anica, post mortem și pe domnul ing. dir. General Rudolf Oprean și cu binemeritata la ctitorie, soția păr. Ioanichie Oprean, Cornelia⁵⁶³

Iar în interiorul bisericii celei noi se află zugrăvită o pisanie cu următorul conținut: „Cu vrerea Tatălui, cu ajutorul Fiului și cu împreună lucrare a Sfântului Duh s-a pictat în tehnica tempera cu ou, pe cheltuiala exclusivă a credincioșilor, această sfântă biserică cu hramul Cuv. Paraschiva, în perioada 2001-2002 de către zugravul bisericesc Gheorghe Chemeciu din Deva sub păstoria Pr. Ic. Stavr. Miron Pârva și s-a sfințit la data de 14. 10. 2004 de către P.S. Dr. Timotei, Episcop al Aradului și al Hunedoarei, protopopul locului Alexandru Hotăran și un sobor de preoți spre slava lui Dumnezeu și spre veșnica slujire a patriei dragi. Amin”.

Clopotele din biserică de lemn au fost luate și amplasate în clopotnița noii biserici din Târnăvița. Pe unul dintre clopote este înscris anul, „1805”. Pe cel de-al doilea „Joan Schieb, Sibiu, 1919”. În arhiva bisericii se păstrează o bogată corespondență purtată între **Rudolf Oprean și Ioanichie Oprean** din perioada construirii noii biserici ce ar merita să fie pusă în valoare prin publicarea ei.

Tot în cadrul arhivei a mai fost descoperită de către noi, cu prilejul documentării, și o valoroasă acuarelă care reprezintă vechea biserică. Între documentele păstrate aici se

⁵⁶⁰ Corespondență aflată în posesia cantorului Ungur Ioan din Târnăvița.

⁵⁶¹ Ibidem.

⁵⁶² Registru cuprinzând istoria bisericilor din Târnăvița și Boz întocmită de preotul Ioanichie Oprean.

⁵⁶³ Ibidem.

remarcă și două acte de numire a unor preoți din familia Oprean, în primul rând a lui **Iosif Oprean**, precum și o veche fotografie care îl reprezintă. În apropierea vechii biserici de lemn se află mormintele a unor membri ai familiei Oprean, între care și cea a ctitorului noii biserici Rudolf Oprean. Pe crucea sa este scris următorul text: „**Aici odihnește ctitorul Sfintei Biserici Rudolf Oprean. Pomenește Doamne pe binefăcătorii tăi**”.

Preotul Iosif Oprean a lăsat posterității o istorioară despre viața sa, pe care datorită faptului că e comună majorității preoților sfințiți în timpul lui Andrei Șaguna o redăm în întregime:

ISTORIOARA

Despre educațiunea vieții mele în viața pământească care o am petrecut de la naștere până ala adâncile bătrânețe în care mă aflu astăzi, în etate pe treptele anului 89 al vieții mele, care viață între muritori puțini o pot ajunge.

M-am născut în 23 ianuarie 1839, înainte de revoluția din 1848, tata meu Iosif Oprean (il chema ca pe mine) m-a dus la o școală în Furșoara, că pe timpurile de atunci se alegea unde era câte o școală., la acea școală am petrecut (2) doi ani, era un dascăl cu numele Petru Cocioabă, era un cântăreț bun, după cum se vede a fost om cu frica lui Dumnezeu, că ne învăța multe cântări evlavioase dintre care de una îmi aduc aminte și acum, care era următoarea:

*Auziți acestea toate.
Popoară, neamuri și gloate,
Că lumi veac se sfârșește,
Și județul se gătește.
Tatăl pe fiu va mâna,
De lumea va judeca
Îngeri vor trâmbița
Toată lumea s-o scula
La județi ce se va strânge
Vor vedea care va-nvinge
Că dreptii vor sta de-a dreapta
Așteptând cu toții plata
Iar păcătoșii de-a stânga*

Așteptându-și ei osânda: Preotul consemnează alături de cântare: „Cum ține omul minte de cele ce au petrecut în copilărie”.

De la școala din Furșoara am mers la Ilia, acolo am stat 3-4 ani, mai întâi a fost un învățătoriu din Sibiu cu numele Ioachim Pinci, din Peștiș, care nu de mult a murit ca preot în protopopiatul Deva și acum are un ficeor în locul lui. După acesta a urmat unul cu numele Alexandru Hegy. De la acești învățători m-a trimis tata la Dobra la un dascăl neamț, ca să învăț nemțește, că rumânește eram învățat destul, la acesta dascăl n-am stat mult, că eram de 16 ani și tata vrea să mă facă popă.

Am cules atestatele de la toți învățătorii și m-am dus la Sibiu. Mitropolitul Șaguna era atunci în anul 1855, era cu sediul în strada Cisnădiei, aproape de piațul cel mare, unde ne băgam din stradă prin un canal, apoi ajungeam în o curte în care era o capelă unde făceam serviciul de toate zilele și însuși mitropolitul era cu noi în strană și ne învăța. Apoi nu peste mult ne-am mutat unde e seminariul acum.

După ce am terminat cursul cu finea anului 1856 m-am aplecat ca învățător, în anul dintâi 1857 am fost în Boz și Târnăvița că amândouă aveau școala în Boz, apoi în anul 1858-1859 am fost la Bacea, unde am ajuns la asentare ca de 20 ani.

Dar având atestat de teologie și aplicat ca învățătoriu, după legile de atunci am fost scutit de cătănie. În anul 1860 iar am fost ca învățătoriu în Boz, dar atunci s-a întâmplat de a murit preotul din Boz, un văr al meu, abia având în serviciul lui preoțesc ca 5-6 ani.

După moartea acestui preot, mintenaș au trimis după mine protopopul Ioan Orbanăș din Ilia, zicându-mi să mă pregătesc a fi preot în locul preotului răposat și după îndemnul protopopului am trimis la Șaguna să-mi dea binecuvântarea de a mă căsători și după ce am căpătat binecuvântarea m-am căsătorit.

După căsătorie mi-a dat protopopul o recomandăție către Șaguna ca să mă sfințească de preot în Booz și numaidecât am mers la Sibiu, Întâi ne-am gelentuit că am venit la secretarul Nicolae Popeia, acesta ne-au avizat mitropolitului că am venit și a zis să ne gătim pe mâne (eram doi). Secretarul ne-a zis: mergeți de vă spovediți și căpătați prescura de slujit și am mers la preotul cel grecesc și ne-am spovedit și am umblat pe la prescurărița de am căpătat și prescură și pe dimineața de 6 februarie 1861 eram pregătiți amândoi (cu un coleg al meu, dar colegul era mai bătrân, avea mustețe mari, dar la mine și cât erau de mici erau albe, mai nu se cunoștea). Ce să fac? Știam pe Șaguna om foarte strict, mă temeam că-mi dă o palmă și mă trimite înapoi acasă până mai bătrânesc. Mă gândii cu colegul să-mi pun tintă pe mustețe și după ce le fărbiui cu tintă mintenaș arătai mai bătrân.

Și am mers amândoi în Capela unde acum e canțalaria mitropolitană și nu ne-au zis nimic Șaguna, a doua zi ne-am dus la sfințit definitiv și când ne-au tuns au zis când m-au tuns pe mine: Tunde-se robul domnului Nicolae și când au tuns pe Nicolae au zis Iosif. Eu am așteptat să zică el ceva ca mai bătrân și n-a zis nimic și a rămas așa (știu că colegul meu va fi murit de mult).

Când am plecat de la Sibiu, când am căpătat singelia (diploma) metropolitul Șaguna au zis: foarfeci în capul tău să nu taie, nici brici pe barba ta să nu taie, să se cunoască cine preoțeste. Cu acel sfat am plecat către case, iată de atunci azi în 7 februarie 1928 sunt 67 ani de ș[erviciu] preoțesc și din 23 ianuarie am pășit pe treptele anului al vieții de 90 ani și până în ziua de astăzi am putut servi sft. Liturghie.

Cât va trăi Sibiul un mitropolit ca Șaguna nu va fi.

În decursul vieții mele 5 mitropoliți s-au mutat la cele veșnice, dar de nici unul n-a rămas vreun.... ca de Șaguna. Îmi aduc aminte că, când era ziua Sfântului Andrei ne duceam la fereastra unde locuia Șaguna și cântam:

Inimile cele bune

Astăzi toate să se adune

Să mărească pe un părinte

Urzitor de lucruri sfinte.

Ne mulțumea și ne binecuvânta. Duminica și în sărbători când venea în biserică, cântam: „Pe stăpânul și mitropolitul nostru Andrei, Doamne păzește-l întru mulți ani”.

Scris-am pentru aducerea aminte cărora li se cuvine a ști.

Târnăvița la 6 februarie 1928.

Iosif Oprean, preot în retragere.

În 11 februarie 1924, acum sunt patru ani de când mi-am câștigat casa de odihnă veșnică (copârșeul) și astăzi mă văd între cei vii. Cu mare suferință, vai omului ce ajunge atâta viață.

7 II 1928 Iosif Oprean

Astăzi în 7 februarie sunt 67 ani de când m-am sfințit de preot de către Mitropolitul Andrei Baron de Șaguna, adică din 7 februarie 1861. Toți amicii și prietenii mei din tinerețile mele, de zeci de ani s-au mutat la odihna de veci, numai eu am rămas, pășind pe treptele anului al 90-lea al vieții pământești și tot am putut servi sfta Liturghie până în ziua de astăzi, dar acum mi-a slăbit puterea și vederea.

Acum zic: Slobozi-mă Dne din viață și mă iartă că zic: Că nu în deșert am trăit nici în deșert m-am ostenit Viața, nici talantul care mi l-ai dat nu l-am îngropat, credința am păzit, sufletul meu tot la Tine Doamne a primit mângâiere și de am greșit în viață cu lacrimi mă rog să fiu iertat. Amin.

Târnăvița la 7 febr. 1928, Iosif Oprean.

PRUNCII

care mi-au dat Dzeu

- 67 Nicolae născut în 5 decembrie 861
- 65 Iosif n în 10 nov. 863
- 63 Carolina n 26 ianur. 1867
- 57 Iliana n. 8 septem. 1871
- 52 Miron n. 24 mai 1876
- 48 Ionichie n. 26 decem. 1980
- 44 Rudolf n. 16 martie 1884.

Astăzi în 19 decembrie 1928

Iosif Oprean de 90 ani tot în viață.

ÎNSEMNAREA

Speselor făcute pentru materialul zidirei bisericii noastre din Târnăvița.

La cărămidari făcători de cărămidă pe lângă ajutorul la clădirea și ducerea cărămizii lângă biserică, 1927	10.500 lei.
Pentru scoaterea petrii 250 m a 50 lei m 1928	10.000 lei.
Pentru tocatal lemnelor pentru arsul varului 1929	560 lei.
Pentru dinamit	3.800 lei.
Laolaltă până acum	25.920 lei.

Târnăvița 29 ianuarie 1929. Iosif Oprean.

În 17 februarie 1929 la Oprean Nicolae pentru locul unde se scoate piatra pentru var i-am dat cât a cerut 300 lei.

Total 26.220 lei.

AICI

Autobiografia p r. Iosif Oprean, născ. 1839, ianuarie 23, din părinţii Iosif Oprean, preot  i Ileana. Pregătirile  colare:

La  coala din Furcșoara 2 ani 1851-1852.

Ilia, 3 ani, 1852-1856.

Dobra, 1 an, 1856-1857.

Din 1856  nv ţator în Boz-T rn viţa,  coala în Boz.

1858-1859,  nv ţ. Bacea, asentarea  i  nv ţator la Boz.

1859, curs teologic de 5 luni.

 n 1860 decedează v rul său Partenie.

1860 se c s toareşte cu Anica S rbu din Herepeia.

1861 februar 6 e hirotonit.

1929 iunie 16, decedează la etatea de 90 ani  i 5 luni.

E prima serie de preoţi la cursul teologic înfiinţat de Șaguna, mitropolit ortodox român.

/ Scris de Ioanichie / în 7 iunie s-a  boln vit, de răceală pentru odihnind pe iarbă verde  i-a contractat morbul de inimă catar de pl m ni, dar până în 13 iunie cu conştiinţa curată ne-a împărtăşit cu ultimile sale sfaturi p m nteşti.  n 14 cade în nesimţire  i între grele suferinţe îşi dă sufletul între noi, Miron  i Ioanichie, copii lui şi nepoţii săi Eusebiu  i Teodora fiind îngrijit în toată vremea de soţia mea Cornelia.

Ioanichie

Când scriu aceste rânduri lupta din greu cu moartea, sf rşitul se apropie  i astfel se împlineşte  i această dorinţa a lui prevestită de d nsul, deja în 13 iunie⁵⁶⁴.

⁵⁶⁴ Autobiografia se află în posesia lui Ungur Ioan din T rn viţa.

ÎNVĂȚĂMÂNT ȘI ȘCOALĂ

în comuna Brănișca

Dezvoltarea istorică și politică a Transilvaniei în secolele XVIII-XIX, a cunoscut momente de o importanță deosebită. Lupta lui Inochentie Micu pentru emanciparea națională a românilor, înființarea regimentelor românești de graniță, regimul absolutismului luminat și urmările lui pentru români, răscoala lui Horea, Cloșca și Crișan, luptele politice dintre anii 1790-1792, mișcările sociale și politice care au premers revoluția din 1848, conturează un variat tablou istoric. Ecooul unor asemenea prefaceri începe să se facă simțit și în domeniul învățământului.

Încă de la începuturile sale mișcarea de emancipare națională înscrie, ca un obiectiv de primă importanță a programului politic și cultural, pe care-l formulează, înființarea școlilor proprii de toate gradele drept o condiție indispensabilă a îndeplinirii năzuințelor de emancipare.

În perioada dintre anii 1700-1777, problemele școlare au fost lăsate pe seama bisericii, a diferitelor confesiuni. Își continuă activitatea vechile școli ortodoxe de pe lângă biserici și mănăstiri și se înființează școli într-o serie de orașe printre care amintim Orăștie, Brad, Hațeg.

După înființarea de către Maria Tereza a regimentelor grănicerești se organizează un învățământ pentru copiii grănicerilor români. Asemenea școli grănicerești au funcționat la Hațeg și la Dobra. După răscoala lui Horea apare ca o necesitate înființarea școlilor ortodoxe pentru liniștirea spiritelor. În proiectul înaintat Guberniului, la 4 noiembrie 1785, episcopul neunit Nichitici, cerea ridicarea unui seminar pentru instruirea clerului ortodox, a unei școli normale pentru formarea învățătorilor sătești și a câtorva școli sătești.

ȘCOALA CONFESIONALĂ DIN BRĂNIȘCA,

una dintre cele mai vechi din Transilvania

Printre primele școli care au luat ființă în județul Hunedoara a fost cea din Brănișca. Aici, la sfârșitul secolului al XVIII-lea și începutul secolului al XIX-lea funcționa aici o școală în care se învățau cântările bisericești și ritualul⁵⁶⁵. Școala din Brănișca era destul de renumită, adunând sub acoperișul ei mulții copii din împrejurimi, unde, primeau o instrucție destul de bună, încât unii dintre ei se făceau preoți chiar și numai cu școala de aici⁵⁶⁶. Conducătorii cucernici și înțelepți ai bisericii ortodoxe din Brănișca, încălziți de dragostea pentru turma lor au simțit nevoile poporului și lipsa învățaturii lui. Încă de la sinodul întrunit la Alba Iulia, în anul 1675, mitropolitul Sava Brancovici a decis următoarele: „Iară pentru să se mai întărească și pruncii nefiind ișculă unde să învețe, tot creștinul să-și aducă pruncii la biserică și popa după ce va isprăvi slujba bisericii, să facă știre, cum să strângă pruncii în biserică, să-i învețe, cum este scris mai sus”⁵⁶⁷.

Și preotul din Brănișca, în Duminici și sărbători, după serviciul dumnezeesc, ținea școală cu întreg poporul, al cărui obiect era învățătura pur religioasă și cântarea bisericească⁵⁶⁸. Prin învățătura aceasta s-a lămurit credința și întărit prin cântarea bisericească și s-a legat sufletul poporului de bisericuța modestă de pe movila de alături a satului, singura lui comoară în acele vremuri întunecate și singurul lăcaș de mângâiere și avânt în viața lui deznădăjduită⁵⁶⁹.

Din bătrâni – scrie autorul monografiei – se povestește despre „învățătura din Biserică” sau „învățătura din ușa bisericii”, care au dat-o preoții tinerilor și bătrânilor, în acele vremuri. Pe la sfârșitul secolului al XVIII-lea, pe lângă școlile grănicerești, mai răsare ici-colea câte una în comunele frunțase, având cantori în fruntea lor ca dascăli⁵⁷⁰. Prin circulara vicarului ortodox Nicolae Huțovici, dată din Sibiu la 14 februarie 1809, se menționa că „dascălii care nu vor veni la cursul normalicesc vor fi lipsiți din dascălie, precum și diecii, cari vor cugeta a se face dascăli, dacă nu vor asculta mai înainte aceste învățături, nădejde de a se face dascăli niciodată nu pot avea”⁵⁷¹.

Prin Ordinul episcopului Vasile Moga, din 17 septembrie 1816 se preciza că „în tot satul unde este paroh să se facă școală și dascălul să nu fie altul, ci cantorul bisericii și să aibă o ferdelă de grâu de la omul cu pruncii și să fie iertat de darea capului și scutit de tot felul de greutăți de obște”⁵⁷². Prin Ordinul din 23 februarie 1822, Vasile Moga menționa că: „datoria de a învăța pruncii să fie a cantorului, fiecare gazdă ce are copii să fie dator a-i da

⁵⁶⁵ Nicolae Albu, *Istoria școlilor românești din Transilvania între 1800-1867*, București, 1971, p. 133.

⁵⁶⁶ Ibidem.

⁵⁶⁷ N. Bembea, *Monografia școlii elementare confesionale gr. or. române din Brănișca-Bicău*. Sibiu, 1912, p. 4.

⁵⁶⁸ Ibidem, p. 5.

⁵⁶⁹ Ibidem.

⁵⁷⁰ Ibidem.

⁵⁷¹ Ibidem, nota 1.

⁵⁷² Ibidem, nota 3.

ferdela de grâu, iar cuvioasele obști să fie datoare a da lemne pentru încălzirea școlii, lumină și altele de lipsă, precum și casele cantorilor așa să le dereagă, cât întrânsele să se poată ținea școală”⁵⁷³. Localitatea Brănișca număra la începutul secolului al XX-lea 68 de familii românești la care se mai adăugau 10 de evrei și maghiari.

De Brănișca aparține și cătunul Bicău situat la 1 km depărtare. Cele două sate aveau o singură biserică de lemn și foarte veche⁵⁷⁴ scrie Nicolae Bembea. Pentru a ilustra începuturile școlii din Brănișca să apelăm la valoroasa monografie dedicată școlii scrisă de învățătorul Nicolae Bembea.

„*Învățătura din biserică*” e cea mai veche școală a poporului din Brănișca și începe din timpul când unirea dă să se lătească printre credincioșii comunelor noastre bisericești. Brănișcanii, popor statornic în credința ortodoxă și iubitor a obiceiurilor moștenite de la părinți priveau cu frică și neîncredere pericolul unirii cu Biserica Romei. În aceste condiții s-a simțit lipsa școlii care să sădească florile credinței strămoșești dar cum învățători nu aveau a apărut ca singura scăpare, preotul și biserica comunității. Școala nu era o „clădire pompoasă în mijlocul satului, ci o căsuță de lemn mică și modestă, pe vârful dealului de alături, care în Duminici și sărbători îi chema cu glasul ei sonor la sânu-i și-i ocrotea, și-i hrănea cu pâinea credinței. Și această școală le-a fost lor biserica”⁵⁷⁵.

Pentru întocmirea monografiei Nicolae Bembea a luat informații de la cantorul David Dan din Brănișca și de la Ianeșiu Neamț și Nicolae Dobrei din Bicău, născuți pe la începutul secolului al XIX-lea, și care au primit o sumară instrucție de la preotul locului. Învățătura începea după slujbă. Preotul pășea în ușa altarului și le citea Cazania, Tâlcul evangheliilor sau Vieți de ale sfinților și le tâlcuia pe priceperea lor, ca astfel mai ușor să le înțeleagă și să poată trage învățatură folositoare din acea cetanie. Urma apoi rostirea rugăciunilor și cântărilor⁵⁷⁶.

„Preotul îi puna să zică, bărbați, femeii și copii în cor, rugăciunile care le știau. Toată biserica murmura de glasurile lor. După ce le rosteau pe toate, preotul le spunea o rugăciune nouă, pe care încă nu o învățaseră, apoi le-o explică, dându-le seamă de cuprinsul ei. Credincioșii, cu mic cu mare, o ziceau după preot de atâtea ori, până când o știau. Când credea că o știu cu toții, preotul întreba întâi pe cei bătrâni, apoi la rândul lor pe cei mai tineri și copiii. În urmă întreba pe femeii, în acea ordine, în care întreba pe bărbați și dacă o știau cu toții, treceau la învățarea altei rugăciuni. Din aceste rugăciuni scotea preotul și le propovăduia dogmele credinței noastre ortodoxe”⁵⁷⁷.

După terminarea învățaturii în biserică, rosteau împreună cu preotul un „Sfânt Tatăl nostru”, se închinau și plecau spre casă, mulțimea înainte și preotul în urma ei, ca un păstor cu turma sa. Cititul și scrisul nu-l învățau, căci cerea prea multă muncă. Unii dintre elevi „învățau și a citi, mai ales acare se hotărâu a sluji bisericii de cantori; a scrie însă numai foarte rar, căci și între preoți puțini știau această meserie”⁵⁷⁸.

Abia în iarna anului 1832 credincioșii din Brănișca s-au hotărât să-și dea copii mai mărișori la cantorul din sat să-i învețe a citi din cărți să mai poată și ei măcar „să spună apostolul în biserică”⁵⁷⁹. Din acest an se trece de la învățământul din biserică, la cea a învățaturii într-o casă din sat, de obicei în casa cantorului. „Târziu în toamna anului 1832 își

⁵⁷³ Ibidem.

⁵⁷⁴ Ibidem, p. 7.

⁵⁷⁵ Ibidem, p. 10.

⁵⁷⁶ Ibidem.

⁵⁷⁷ Ibidem.

⁵⁷⁸ Ibidem.

⁵⁷⁹ Ibidem, f. 14.

tocnesc ca dascăl cu 40 de zloți răi⁵⁸⁰, pe cantorul Bâc care venise din Moțime și se sălășluisse pe la Brănișca. Știa cânta frumos și era om bisericos. Alerga de la lucrul câmpului desculț, de făcea vecernia. A dascălit un an și au prins copiii binișor de la el. În anul al doilea și-a pierdut dascălia din pricina unui neajuns: era prea mică strana din biserică.

Adică mai era un cantor, Toader Olariu, băștinaș din comună și amândoi nu încăpeau în strană. Se întreceau care de care să vină mai de dimineață la biserică să-și ocupe locul. Bâc se scula până în ziua și pleca desculț la biserică, până ce odată cantorul Olariu, băștinaș fiind i-a strigat: « Fă-mi loc în strană, Moț desculț! Afară venitură! » Și mai mult nu la suferit în strană, dar nici Bâc nu s-a îmbulzit, căci era om rușinos⁵⁸¹.

„Și fiindcă dascălia era legată de strană, căci cantorul dascăl trebuia să cânte la utrenie și liturghie cu tinerimea, astfel Bâc lăsându-și pradă dreptul de la strană a pierdut și dascălia, urmându-i Toader Olariu⁵⁸². După Toader Olariu a venit ca dascăl Teodor Male din Rovina de lângă Brad care a fost dascăl la Școala din Brănișca până la moartea sa survenită în anul 1838⁵⁸³. În perioada 1838-1845 nu există date că s-ar fi ținut școală în Brănișca. Din 1845 și până în anul 1854 a învățat copiii din Brănișca și Bicău cantorul Mihai Tomi, fecior de popă din Toplița, de lângă Hunedoara⁵⁸⁴. Cu acesta s-a încheiat perioada învățământului folosind cantorii pe post de învățători.

Câte odată, în sărbători cu vremea frumoasă și caldă, se adunau tații și moșii noștri și – pe lângă ei ne furișam și noi la dascălul ori la alt vecin și ne spunea lucruri de prin cărți, de se minunau toți. Căci moșii și părinții noștri au fost iobagi în tinerețile lor și nu au prea auzit slovă românească de prin cărți, decât numai puțin prin biserică, că și și-n biserică slujba se făcea pe limba slovenească⁵⁸⁵.

Popa cel bătrân nu prea știa să tălmăcească slujba din slavonește în românește fiind și el om de sat pe care l-a sfințit vlădica căci brănișcanii nu aveau popă. Episcopul l-a întrebat ce știe și l-a pus să cânte. „Și când începu a cânta, răsunară dealurile de glasul lui și s-au speriat și caii de la telejanța vlădicului, d-abia-i țineau doi slugi. Și o zis vlădicu. Tu ești bun de popă. Și se puse cu mâinile către răsărit și se rugă. Apoi vărsă apă pe dânsul până la brâu și îi spuse poruncile: să țină sărbătorile, să învețe pe oameni în toate duminicile și sărbătorile după slujbă, rugăciunile și pe cei mai tineri cântările și cum să se poarte. Și s-a dus vlădicu și popa ni era și dascăl, dar nu în casă de sat ci în biserică⁵⁸⁶.

⁵⁸⁰ Un zlot rău era egal cu 40 creițari sau 80 fileri.

⁵⁸¹ Ibidem.

⁵⁸² Ibidem.

⁵⁸³ Ibidem.

⁵⁸⁴ Ibidem, p. 15.

⁵⁸⁵ Ibidem, p. 21.

⁵⁸⁶ Ibidem

EVOLUȚIA ȘCOLILOR CONFESIONALE GRECO-ORTODOXE

din comuna Brănișca în perioada 1848-1918

Revoluția din 1848 a deschis noi perspective în evoluția învățământului sătesc. Datorită dascălilor de la Blaj și prin intermediul presei române din Brașov, revendicările românești sunt mai bine conturate și mai îndrăznețe. Acest lucru reiese cu claritate din articolul 13 al Rezoluției adoptată de Marea Adunare de la Blaj, din 3/15 mai, în care se cerea: „Înființarea de școli române în toate satele și orașele, gimnaziile, institute tehnice, seminariile precum și o universitate dotată din casa statului, în proporțiunea poporului contribuent, cu dreptul deplin de a-și alege directorii și profesorii și de a sistematiza învățăturile după un plan școlastic și cu libertatea de a învăța”⁵⁸⁷. Revoluția crease însă premisele unei vaste opere de reformare a învățământului din Imperiul Habsburgic. În urma revoluției Curtea din Viena este nevoită să accepte unele înnoiri în domeniul învățământului. La începutul anului 1850, principiile generale pentru reorganizarea învățământului din monarhie sunt formulate și cu mici deosebiri vor fi valabile pentru toate provinciile imperiului. În 19 aprilie 1850, Wohlgemuth, guvernatorul militar și civil al Transilvaniei, le face cunoscute public prin ordonanța sa „În privința principiilor pentru organizarea învățământului în Transilvania”⁵⁸⁸. Această lege trata învățământul ca o chestiune comună a statului și a bisericii⁵⁸⁹.

Statul avea dreptul de „superinspecțiune” asupra tuturor instituțiilor școlare. În temeiul principiilor, școli de orice grad, puteau fi ridicate și întreținute nu numai de către stat, ci și de biserică, de comunități, asociații sau persoane particulare (§ 2)⁵⁹⁰. Statul își rezerva dreptul de a închide orice școală privată dacă se aprecia că activitatea ei este „periculoasă în privința politică sau morală”⁵⁹¹. „Principiile” marchează și unele tendințe de modernizare, învățământul fiind mult lărgit, ceea ce în teorie ar duce chiar la generalizarea lui. Conform paragrafului I, statul va trebui chiar și „cu sila a lucra într-acolo ca să asigure fiecărui prunc atâta învățătură câtă se află în sfera școlii populare și elementare”⁵⁹².

Episcopul Andrei Șaguna impunea prin circulara sa din 24 aprilie 1852, ca acele parohii care n-ar fi în măsură să-și ridice școală proprie, să-i ceară sfatul, dar „să nu se întovărășească cu vreo obște de altă religie” și „dascălii să fie de religia noastră”⁵⁹³. Episcopul ortodox insistă ca ortodocșii trebuiau să-și aibă școlile proprii, separate de cele

⁵⁸⁷ Ioachim Lazăr, *Învățământul românesc din sud-vestul Transilvaniei (1848-1883)*, Editura Argonaut, Cluj-Napoca, 2002, p. 30.

⁵⁸⁸ Teodor Pavel, *Date privind legislația școlară din anii absolutismului în Transilvania (1849-1860)*, în *Lucrări științifice*, seria B, 1970, p. 235-245, p. 31.

⁵⁸⁹ *Ibidem*.

⁵⁹⁰ *Ibidem*.

⁵⁹¹ *Ibidem*.

⁵⁹² *Ibidem*.

⁵⁹³ Vasile Netea, *Lupta românilor din Transilvania pentru libertate națională (1848-1881)*, București, 1974, p. 139.

ale uniților, romano-catolicilor sau protestanților. La 12 martie 1850, Andrei Șaguna convoca sinodul bisericii ortodoxe, la Sibiu, la care participă 24 de clerici și 12 mireni⁵⁹⁴. Din părțile Iliei și Dobrei participau protopopii Ioan Orbanăș al Iliei și Nicolae Crainic al Dobrei⁵⁹⁵. Sinodul constata, cu satisfacție, că deși comunitățile ortodoxe „au fost într-o stare materială foarte rea, multe din ele au ridicat școli pentru copii săi, în care învață cetirea, scrierea, învățătura creștinească și datoriile supușilor către împăratul”⁵⁹⁶. Sinodul mai stabilea că fiecare protopop va fi inspectorul școlilor din districtul său și din „timp în timp să raporteze Preasfinției Sale, iar Preasfinția Sa înaltului Minister de cult”⁵⁹⁷.

Revenit de la Sibiu, protopopul Ioan Orbanăș depune o muncă plină de zel pentru înființarea de școli în comunitățile ortodoxe ale protopopiatului Iliei. La Zam funcționa, în anul 1854, învățătorul Ioan Lupulescu⁵⁹⁸. Pe un Octoih de Sibiu, se află o însemnare scrisă de Ioan Popescu, învățător în Holdea, în anul 1850⁵⁹⁹. Una dintre cele mai vechi și renumite școli confesionale funcționa la Brănișca, care este încadrată începând din anul școlar 1854/1855 cu dascăli calificați, absolvenți ai unor preparandii⁶⁰⁰.

În acest climat de optimism se înregistrează o dorință pentru cultură care pătrunde până în cele mai îndepărtate și izolate zone ale Transilvaniei. În această perioadă în Fruntea Bisericii ortodoxe românești din Transilvania s-a aflat unul dintre cei mai vrednici conducători, episcopul și apoi din 1864 mitropolitul Andrei Șaguna.

„Noi nu putem face imputațiuni predecesorilor noștri – spunea Andrei Șaguna, la Abrud, în 1853 – pentru că nu ne-au făcut școale...însă nouă ne va face posteritatea cu tot dreptul dacă nu ne vom apuca și nu vom duce cu încetul la îndeplinire tot ce vedem că e bun și duce la luminare și cultură”⁶⁰¹.

Rând pe rând protopopiatele ortodoxe ale Bradului, Hălmașului, Dobrei, Devei, Iliei, Hațegului, Cugirului, Orăștiei și Hondolului raportau marelui prelat înființarea de școli, cer scutirea unor învățători de serviciul militar, solicită cărți pentru a-și putea desfășura învățământul. Datele fragmentare ale documentelor de arhivă, însemnările din protocoalele bisericești, ilustrează avântul pe care l-a luat, în această perioadă, școala ortodoxă confesională. La 23 martie 1854, episcopul Andrei Șaguna scria brașovenilor că în protopopiatul Dobra s-au înființat 17 școli, iar în protopopiatul Ilia, 12⁶⁰². „Sporim – scria episcopul – cu toată sărăcia noastră către bogăția intelectuală”⁶⁰³. Începând din anul 1854/55 începe o nouă epocă în viața școlii din Brănișca.

Referindu-se la primii dascăli calificați, care au funcționat la Școala din Brănișca, Nicolae Bembea se informează de la unii bătrâni ai satului foști elevi ale primilor învățători calificați. „Ei au fost – zicea un moșneag cinstit – nu ca orice om, ci altcum. Erau oameni zdraveni și frumoși de să te fi tot uitat la ei și aveau mintea aleasă. Mergeau totdeauna la biserică și când își deschideau gura, ieșea un glas din pieptul lor, lin și tărăgănat, de-ți era mai mare dragul să-l ascuți și nu știi cum să spun, că parcă-ți venea să plângi ascultându-l”⁶⁰⁴.

⁵⁹⁴ Actele soboarelor bisericii greco-răsăritene din Ardeal din anii 1850 și 1860, Sibiu, p. 5-6.

⁵⁹⁵ Ibidem, p. 44-45.

⁵⁹⁶ Ibidem.

⁵⁹⁷ Ibidem.

⁵⁹⁸ Maria Basarab, Însemnări vechi despre învățământul hunedorean, în Sargetia, XXVI/2, 1995-1996, p. 562.

⁵⁹⁹ Ibidem, p. 569.

⁶⁰⁰ N. Bembea, op. cit. p. 20-21.

⁶⁰¹ Ioachim Lazăr, Învățământul românesc din sud-vestul Transilvaniei, p. 68.

⁶⁰² Ibidem, p. 72.

⁶⁰³ Ibidem.

⁶⁰⁴ N. Bembea, op. cit., p. 20-21.

„Și cât de frumos spuneau Apostolul! Apoi vorba lor era vorbă aleasă și cu scaun. Nu erau făloși nici către cel din urmă sărman. Nu mergeau în crășme; de altcum slavă Domnului că-n acele vremuri nici nu prea erau ca astăzi, ci în Duminici și sărbători mergeau pe la oameni de omenie și vorbeau vorbe frumoase și de folos. Apoi învățătura lor! Pe cine învățau ei, nu cunoștea până la bătrânețe, că a fost sub mână de dascăl.

În anul școlar 1854/55 cel dintâi dascăl cu pregătire pedagogică al școlii din Brănișca a fost tânărul **Nicolae Bunea**, de prin secuime, absolvent al preparandiei de un an din acel timp⁶⁰⁵. În anul școlar următor, 1855/56 a fost încheiat contract cu învățătorul **Ioan Hegiu** din Banat, absolvent al școlilor sârbești din Vîrșeț⁶⁰⁶. De la el pruncii au învățat foarte bine, dar și era aspru. Pentru greșeli cât de mici, puneă cu genunchii goi pe grăunțe de cucuruz sau aplica nuiăua ori urzica. Biciul de curea încă nu-i lipsea niciodată din cuiul din peretele sălii de învățământ. Oamenii de pe sate își aduceau pe întrecute băieții la școala din Brănișca, ca să-i învețe cântările bisericești și cititul⁶⁰⁷.

În anul școlar 1856/57 a venit dascăl în Brănișca **Ioșif Ienchi** din Făget, absolvent de asemenea al pedagogiei sârbești din Vîrșeț. A fost un tânăr îndrăgit de oamenii din sat pentru însușirile sale alese, trupești și sufletești și ar fi rămas la această școală în mod definitiv, dar s-a nenorocit căzând dintr-un cireș și n-a mai putut servi. Nu peste mult timp a murit și anul școlar l-a încheiat fratele său, **Dionisiu**⁶⁰⁸. Din anul școlar 1858/1859 la școala din Brănișca a funcționat învățătorul **Ioan Cioran** din Pianul de Jos⁶⁰⁹. El a fost preferat celorlalți concurenți la post datorită pregătirii și a aptitudinilor sale didactice dovedite. Ioan Cioran avea două clase gimnaziale și absolvisă pedagogia de doi ani din Sibiu. Fiind ales definitiv învățătorul Ioan Cioran a muncit aici 40 de ani până la pensionarea sa.

„N-a fost lucrare de interes obștesc în Brănișca-Bicău – scrie autorul monografiei Nicolae Bembea – la care dascălul Cioran să nu aibă rol însemnat, ba la mai multe a fost chiar inițiatorul și conducătorul, dotat fiind cu o deosebită putere de a însufleți mulțimea pentru lucrări nobile”⁶¹⁰. Fragmente de documente păstrate până în prezent atestă rolul pe care învățătorul Ioan Cioran l-a avut în această comunitate și nu numai.

Dar mai întâi să aruncăm o privire pentru a vedea cum a decurs învățământul confesional din celelalte comunități ale comunei Brănișca. Și aici încet și mai ales cu mari sacrificii ale enoriașilor se pun bazele primelor școli. Din păcate aici documentele sunt foarte rare încât nu se poate urmări an de an modul cum a evoluat învățământul. Dar știri risipite prin diverse surse documentare ne permit să facem aprecierea că și aici școala a avut aproape același traseu pe care l-a parcurs ce din Brănișca.

Trebuie subliniat că prin Ordonanța guvernului Transilvaniei, din 11 mai 1857, s-au impus o serie de măsuri pentru dezvoltarea învățământului primar. Se reglementează durata anului școlar, se instituie principiul obligativității frecventării școlilor de către copiii între 6-12 ani și se introduc pedepse bănești, până la 2 fl., pentru părinții care, după toate stăruințele preoților și juzilor (primarilor n.n.) contraveneau acestor măsuri”⁶¹¹.

Salarizarea învățătorilor varia de la o localitate la alta. Bâc și Olariu de la Brănișca au avut câte un zlot rău (40 cr.) de fum. Acest salariu nu era de la toate fumurile, ci numai de la acelea, de la care veneau copii de școală. Învățătorii Male și Tomi au avut salariu câte una

⁶⁰⁵ Ibidem, p. 22.

⁶⁰⁶ Ibidem.

⁶⁰⁷ Ibidem.

⁶⁰⁸ Ibidem, p. 23.

⁶⁰⁹ Ibidem.

⁶¹⁰ Ibidem.

⁶¹¹ Simion Retegan, Satul românesc din Transilvania, ctitor de școală (1850-1867), Cluj, 1994, p. 17.

„ferdelă mare” de cucuruz smicurat și vânturat a 22 cupe (copuri) și câte 1 cupă mazăre (fasole albă) aleasă de fum⁶¹². La rândul lor învățătorii Bunea, Hegiu și Ienchieștii au avut salariu de fiecare fum 50 cr. (1 coroană) în bani, una ferdelă mare de cucuruz sfârmat și de fiecare elev un car de lemne⁶¹³. Ca adausuri lângă acest salariu, mai aveau pentru copii veniți din unele sate din apropiere, unele venituri după tocmeala la care ajungeau cu părinții acestora. Învățătorii se instituiau de către protopopi care raportau despre aceasta episcopului, după ce în prealabil Consistoriul din Sibiu le aprobase dosarul cu acte despre studiile parcurse.

Anterior instituirii învățătorul se tocmea cu comuna bisericească, între cele două părți încheindu-se un contract. Un astfel de contract s-a încheiat între comunitățile Brănișca-Bicău și învățătorul Ioan Cioran, în anul 1858, pe care îl redăm în continuare:

CONTRACTU

Încheiat între Eforia școlară a comunității bisericești ortodoxe răsăritene din Brănișca și între Ioan Cioranu sub următoarele condițiuni:

- I. Învățătorul Ioan Cioranu va avea a învăța pruncii și pruncele potrivit ordinațiunii episcopesci din 10-lea august 1854, Nr. Cons. 581.
- II. Fiind cu frica lui Dumnezeu și faptele cele bune creștinești sunt fundamentul creșterii cei bune și a culturii cei adecvate pentru popor, deci umilitul învățător se îndatorează a fi pildă vie în frica lui Dumnezeu și în purtări bune și a stării ca pruncii și pruncele să învețe și să înțeleagă învățătura creștinească cât se poate de bine, căci altmintrele purtându-se se va lipsi de dregătorie.
- III. Învățătorul numit să se silească din toate puterile a ține școala sa în cea mai bună rânduială în toată privința, ferindu-se de orice râvnă oarbă și tiranie la înfruntarea sau pedepsirea pruncilor și pruncelor, la asemenea întâmplări va fi dator a înștiința despre purtarea cea lenoasă sau scandaloasă a vreunui copil sau a vreunei copile, pe directorul local de școală și pe eforia școlară și a cere de la dânșii îndreptare; dacă învățătorul nu va păzi pravila aceasta, atunci se face vinovat de pierderea chemării învățătoarești.
- IV. Tot același învățător va fi strâns datoriu, ca să păzească cu cea mai mare acuratețe și scumpătate ceasurile prescrise pentru ținerea școlii și totdeauna să fie cu câteva minute mai înainte de timpul prelegerii în școală.
- V. Eforia școlară așteaptă de la susnumitul învățător, că el își va pune toată silința și râvni întru împlinirea datorințelor chemării sale, aducând doritul sporiu după planul învățăturii, ce s-a prescris prin ordinațiunile episcopești și din cărțile tipografiei noastre diecezane.
- VI. Învățătorul va fi datoriu a cere voie pentru ținerea examenelor semestriale de la directorul local și apoi pe ziua hotărâtă va pofti la examen pe preoțime, pe eforia școlară, pe domnii amploiați împărătești, pe părinții pruncilor și ai pruncelor, precum și pe ceilalți mădulari din comunitate.
- VII. Învățătorului nu-i este iertat a lipsi de la prelegeri, nici a merge la alte orașe sau sate fără de știrea și îngăduiala directorului local, care-i va da voie la acesta, numai la întâmplări mai însemnate pe 24 ceasuri.
- VIII. Duminica și în zile de sărbători va fi datoriu a aduna pe prunci și prunce în școală și puindu-i în rând, a-i duce la biserică și a supraveghea ca tinerimea să

⁶¹² N. Bembea, op. cit., p. 55.

⁶¹³ Ibidem.

petreacă vremea slujbei în evlavie, cu cântări sau cu citire din cartea de rugăciune și cu deosebire se așteaptă că învățătorul se va strădui a învăța pe prunci și prunce cântările bisericești și ca în biserică totdeauna să fie cântarea cu o potrivire frumoasă și pătrunzătoare de inimă și minte.

- IX. Eforia școlară se îndatorează a hotărî învățătorului leafă pe un an școlar, 1) în bani gata, 105 fl. v.a. 2) în grâu 30 măsuri mari; 3) în cucuruz, 40 măsuri mari; 4) în lemne, 6 orgii; 5) în sare....; 6) în fasole, 2 măsuri mari, care leafă i se dă lui totdeauna înainte de începutul fiecărei luni.
- X. Oricare dintre ambele părți contraheante nu va mai voi a încheia contract și pe alt timp viitoriu laolaltă, să o facă aceasta cunoscută părții atârnatore și directorului local, iar acesta directorului districtual cu trei luni înainte.
- XI. Acest contract are putere pe vreme de un an și s-a întocmit în două exemplare și s-a scris și s-a făcut întărit cu pecelnicile oficioase.

În Brănișca, în ziua 15 a lunii Decembrie 1858.

Sig. Bis.

Paroch, directorul local:
Mihail Moiescu, m. p.
Paroch gr. or. Locului

Eforii școlare:

David Dan m. p. Tutore
Gerasim Olariu, jude.

Ioan Haida
Niculae Olariu} bătrânii comunei
Ioan Dobrei
Învățătoriu: Ioanne Cioranu m. p.
Docente gr[eco] or[todox] român.

Contractul acesta s-a văzut și s-a aprobat în dregătorie. Ilia în ziua 16 a lunii lui decembrie 1858. Prin Inspectorul școlar districtual:

Sig[iliul] tract[tului] p[rotopo]pesc. Ioanne Orbanașiu m. p. tract[ului] protopop.

Vidi:

Sig[iliul] cerc[ului] pretor[ial]

Wagner, m. p. Bezirks Forstand⁶¹⁴.

Datorită măsurilor conjugate ale statului și Bisericii ortodoxe și greco-catolice române școala confesională satească se răspândește în majoritatea comunităților Transilvaniei. Conform unui „Conspect general de numele și pregătirea învățătorilor din cuprinsul Diecezei ortodoxe din Ardeal, pe anul școlar 1858”⁶¹⁵, întocmit conform Înaltului ordin gubernial din 29 ianuarie 1858, nr. 28151/1857, situația școlilor din Cercul Ilia de Mureș era următoarea:

⁶¹⁴ Ibidem, p. 56-58.

⁶¹⁵ Nicolae Albu, op. cit., p. 224-225.

Numele și prenumele învățătorului	Localitatea unde funcționează	Capacitate sau gradul de pregătire	Nr. elevi (băieți, fete)
Demetriu Ilia	Ilia de Mureș	Capabil	45
Ioan Culca	Breteea de Mureș	Capabil	54
Simion Curiac	Sârbi	Capabil	46
Dionisie Ienchi	Brănișca	Capabil	42
Iosif Oprean	Boz și Târnăvița	Capabil	20 + 10
Pavel Popa	Gialacuta și Căbești	Capabil	20 + 10
Alexie Lungu	Târnavă	Capabil	19
Petru Perja	Furcșoara	capabil	24
Trif Forăș	Bărești și Dumești	Capabil	30
Pertenie Rădulescu	Vorța și Valea Lungă	Capabil	40
Ioan Cozma	Visca și Lunșoara	Capabil	24
Ioan Popescu	Fuiș-Băgara	Capabil	25
Preot George Pop	Brașeu	Teologie- Pedagogie	12
Mihai Bretianu	Certejul de Sus și Coaja	Capabil	41
Dimitrie Pop	Boiul de Sus și de Jos	Capabil	32
Gherasim Moisescu	Gothatea	Capabil	17
Iosif Lup	Ulieș	Capabil	20
Ioan Olariu	Gurasada	Capabil	50
Iosif Negru	Câmpuri-Surduc și Câmpuri	Capabil	46
Gherasim Olariu	Bacea și Cuiș	Capabil	36
Petru Olariu	Brădățel	Capabil	51
Ioan Necșulescu	Runcu Mic și Vica	Capabil	40
Lazăr Oprîș	Godinești	Capabil	34
Iosif Petriman	Almaș-Săliște	Capabil	62
Nicolae Popescu	Micănești	Capabil	36

Ioan Ardelean	Almășel	Capabil	30
Iosif Popescu	Cerbia	Capabil	36
Nistor Dereșteanu	Pogănești	Capabil	27
Toma Anucuța	Cărmăzinești	Capabil	49
Iosif Haida	Dănulești	Capabil	26
Alexie Olariu	Tătărești	Capabil	43
Andrei Popescu	Petrești	Capabil	29
Simion Logojan	Burjuc	Capabil	43
Ioan Drăgitu	Glodghilești	Capabil	35
Ioan Olariu	Zam	Capabil	30
Lazăr Manga	Tămășești	Capabil	30

În comunitățile aparținând comunei Brănișca existau școli la **Brănișca**, **Boz** și **Târnăvița**, la **Gialacuta** și **Căbești**, **Târnavă**, **Furçoara** și **Bărești** și **Dumești**⁶¹⁶. După cum se observă unele comunități pentru a-și putea susține o școală se asociază cum e cazul satelor Boz și Târnăvița (învățător **Iosif Oprean**), Gialacuta și Căbești (învățător **Pavel Popa**), Bărești și Dumești (învățător **Trif Făraș**)⁶¹⁷.

Deși în cazul nostru informațiile nu precizează e posibil ca în unele cazuri învățătorul să fie ambulant, adică să predea și într-un sat și altul după un anumit program. Ne referim în special la Căbești și Gialacuta situate la o distanță care cu greu permitea copiilor din Gialacuta să meargă la școală până la Căbești. Dar sistemul învățământului ambulant se întâlnește și în cazul altor localități.

Un document păstrat în arhiva lui Ungur Ioan din Târnăvița reprezintă contractul de dascăl al lui **Iosif Oprean**. Pentru că e caracteristic tuturor angajărilor de învățători îl reproducem în întregime:

„KONTRAKT

Încheiat între Eforia școlară a comunității bisericești ortodoxe răsăritene din Booz și Târnăvița și între învețetoriul Iosif Oprean supt următoarele condiții:

1. Învățătoriuul Iosif Oprean va avea a învăța pruncii și pruncele potrivit Ordinaciunei episcopești din 10-lea august 1854. Nr. kon[trakt] 581.
2. Fiindcă frica lui Dumnezeu și faptele cele bune omenești sunt fundamentul creșterei cei bune și a culturii cei adevărate pentru popor, deci numitul învățător se îndatorează a fi pildă vie în frica lui Dumnezeu și în purtări bune și a stării ca pruncii și pruncele să învețe și să înțeleagă învățătura creștinească cât se poate de bine, căci altminterlea purtându-se se va lipsi de dregătorie.

⁶¹⁶ Ibidem.

⁶¹⁷ Ibidem.

3. Învățătorul numit să se silească din toate puterile a ținea școala sa în cea mai bună rânduială în toată priviința, ferindu-se de orice râvnă oarbă și tiranie la înfruntarea sau pedepsirea pruncilor și a pruncelor, la asemenea întâmplări va fi datoriu a înștiința despre purtarea cea lenoasă sau scandaloasă a vreunui copil sau a vreunei copile pe directorul local de școală și pe Eforia școlară și a cere de la dânșii îndreptare; dacă dascălul nu va păzi pravila aceasta, atunci se face vinovat de pierderea chemării dascălești.
4. Tot același învățătoriu va fi strâns datoriu ca să păzească cu cea mai mare acuratețe și scumpătate, ceasurile prescrise pentru ținerea școlai și totdeauna să fie cu câteva minute mai înainte de timpul prelegerii în școală.
5. Eforia școlară așteaptă de la susnumitul învățătoriu că el își va pune toată silința și râvna întră împlinirea datoriilor chemării sale, aducând doritul sporiu după planul învățaturii ce s-au prescris prin Ordinațiunile episcopoești și din cărțile tipografiei noastre diecezane.
6. Dascălul va fi datoriu a cere voie pentru ținerea examenelor semestriale de la directorul local și apoi pe ziua hotărâtă va pofti la examen pe Eforia școlare, pe domni amploiați împărătești, pe părinții pruncilor și ai pruncelor precum și pe ceilalți mădulari din comunitate.
7. Învățătorului nu-i este iertat a lipsi de la prelegeri, nici a merge la alte orașe sau sate fără de știrea și îngăduiala directorului local, care îi va da voie la aceasta numai la întâmplări mai însemnate pe 24 ceasuri.
8. Duminica și în zile de sărbători va fi datoriu a aduna pe copiii și prunce la școală și puindu-i în rând, a-i duce la biserică, și a priveghia, ca tinerimea să petreacă vremea slujbei dumnezezești în evlavie, cu cântări sau cu cetire din cartea de rugăciune, și cu deosebire se așteaptă că învățătoriu se va strădui a învăța pe copiii și copile cântările bisericesti și ca în biserică totdeauna să fie cântarea cu o potrivire frumoasă și pătrunzătoare de inimă și minte.
9. Eforia școlară se îndatorează a hotărî dascălului leafa pe un an școlar: 1 în bani gata 100, zic una sută v. a.; în grâu 10 ferdele; 3 în cucuruz 50 ferdele; 4, în lemne 8 stânjini; 5, în sare – care leafă i se va da lui totdeauna înainte de începutul fiecărei luni.
10. Oricare dintre ambele părți kontrakente nu va mai voi a încheia contract și pe alt timp viitoriu laolaltă, să o facă aceasta cunoscută părții atârânătoare și directorului local, iar acesta directorului districtual cu trei luni înainte.
11. Acest contract are putere pe vreme de 1 an și s-au întocmit în două exemplare și s-au subscris și s-au întărit cu pecelnicile officioase.

În Booz în ziua 9 a luni oktober 1857.

Partenie Oprean, paroh, director Local

Csun Tenasie, jude
 Mârza Iosif, efori școlari
 Puiuț Ioan
 Pavel Ioan
 Balaș Iosif, jude
 Dank Solomon
 Oprean Ianoș
 Iosif Oprean, învățătoriu.

Contractul acesta s-au văzut și s-au aprobat din dregătorie Ilia în ziua 11/23 a luni lui oktober 1857, prin inspectorul școlar districtual, Ioanne Orbanășiu, ...⁶¹⁸. Contractul a fost aprobat și din partea preturii Ilia de către pretorul Wagner.

Conform hotărârilor sinodului Arhidiecezan din Sibiu, din 1882, Arhidieceza este împărțită în 11 districte de învățământ. Protopopiatele Hațeg, Deva, Dobra, Ilia și Orăștie făceau parte din districtul Deve⁶¹⁹. În problemele școlare funcția de inspector districtual era îndeplinită de protopop, în cazul nostru de către protopopul din Ilia.

În cazul vacanței postului, până la numirea în funcție a unui nou protopop problemele administrative erau preluate de către un preot, dintre cei mai vechi și capabili din protopopiat. Astfel vreme de câțiva ani administrator al protopopiatului Ilia a fost Alexiu Olariu. La 17 iulie 1881 el se adresa preoților din protopopiat, trimițându-le circularele sosite de la Arhiepiscopia Sibiului și cerându-le ca:

Fiecare preot, director școlar are a face cunoscut învățătorului cuprinsul acestui circular consistorial, apoi a se folosi și de celălalt aici alăturat⁶²⁰.

În anul 1884 Consistoriul arhidiecezan emitea o Circulară, în care sunt normate salariile învățătorilor după numărul familiilor din comunele bisericești. Conform acestei circulare comunele ale căror număr de familii trec peste 90 se îndatorează a plăti învățătorului un salariu de 300 florini⁶²¹. Protopopul tractului, fiindcă Brănișca cu Bicău împreună numărau peste 90 de familii, iese la fața locului în scopul urcării lefei învățătoarești. Poporul însă auzind de urcarea plății dascălului, nu se prezintă la ședință decât într-un număr foarte restrâns și astfel protopopul pune obiectul în dezbatere în mod officios și se ajunge la următorul rezultat:

De la 110 familii a 1 florin	110 florini
De la 110 familii 1 ferdel de cucuruz de 20 l. a 1 fl. 20 cr	130 florini
Trei orgii (stânjini) de lemne în natură a 8 fl	24 florini
Folosirea grădinii școlare	14 florini
Ca bani gata din venitul comunei parohiale de pășunat sau cârciumărit sau venite stolare	20 florini

Laolaltă dau suma legală de 300 florini⁶²².

Administratorul protopopesc al tractului Iliei Alexiu Olariu se adresa preoților din subordine și la 15 iunie 1884:

„Onoraților preoți ai Iliei Mureșene

Se trimit circularele Consistoriului cu nr 187, în probleme școlare, pentru a consemna pruncii obligați a frecventa școala, toți pruncii născuți de la prima octombrie 1868 până la 30 septembrie 1877. Sibiu 7 iunie 1884⁶²³. Câteva luni mai târziu, la 19 septembrie 1884, Alexiu Olariu cerea preoților din protopopiatul Iliei ca toate „școalele să fie toate repăluite sub răspunderea cinștiilor voastre⁶²⁴.

Consistoriul presat mereu de spectrul închiderii școlilor confesionale i-a măsuri pentru înlăturarea neajunsurilor semnalate de către inspectorii școlari regești și mai ales pentru

⁶¹⁸ Document aflat în posesia lui Ungur Ioan din Târnăvița.

⁶¹⁹ DJHAN, Fond Parohia ortodoxă Brănișca, Dosar, 1/1882, f. 4.

⁶²⁰ Ibidem, Dosar 1/1881, f. 3.

⁶²¹ N. Bembea, op. cit. p. 59.

⁶²² Ibidem, p. 60.

⁶²³ DJHAN, Parohia ortodoxă Brănișca, Dosar 1/1884, f. 2.

⁶²⁴ Ibidem, f. 4.

ridicarea calificării învățătorilor. Astfel, în cursul anului 1885, este trimis un fel de angajament pentru a fi completat de către învățători, care are următorul conținut:

„Reversal

Subscrisul învățătorii provisorie (suplent) care servesc la școala greco-orient[ală] din protopresbiteratul _____ de la anul 18_____ încoace cu salariu de _____ fl. recunosc ca Circulariul Venerabilului Consistoriu Archidiecezan din 9/21 mai a.c. nr. 2748 școl. prin care ni s-a ordinar ca sub urmarea de a fi delăturat din postul ce-l ocup și a nu mai fi de loc aplicat în funcțiune învățătorescă, să depun în termenul ordinar din 1 iulie a.c. examenul de cualificațiune învățătoresc mi s-a înmănat astăzi de către Preaonor[atul] Oficiu protopresbiteral tractual.

Dat în _____ la _____ 18 _____⁶²⁵.

O bază tot mai accentuată se pune pe latura practică a învățământului, cu scopul de a pregăti lucrătorii din lumea satului să cunoască și să practice mai ales metode tot mai moderne în agricultură și pomicultură. Accentul se pune mai ales din partea autorităților care doreau o creștere a rentabilității muncii din agricultură și pomicultură pentru sporirea veniturilor statului. Astfel la 8 august 1885, Parteniu Crișan, notarul din Brănișca, comunica ordinul Preturii Ilia nr. 2.604/885 învățătorilor **Ioan Cioran** din Brănișca, **Kermezan Mihai** din Boz, **Petru Filimon** din Târnăvița și **Filimon Cosma** din Târnavă, precum și Eforiilor școlare din Brănișca, Boz, Târnăvița și Târnavă, privind școlile de pomărit⁶²⁶. Ordinul avea următorul conținut:

„În cauza școalei de pomărit pe baza ordinului onorat Oficiului pretoriale se aduce la cunoștință onoratelor Eforii școlare cât și Domnilor învățători cum că școalele de pomărit sunt eschisive numai pe prăsirea pomilor a se întrebuița, așa dară cultivarea altor feliiu de produse ca legume, bucate, cânepă și alte fructe este cu totul oprit.

Școlile de pomărit sunt acolo unde cere trebuința numaidecât a se îngrădi (a se pricepe unde nu este gard sau acesta este în stare slabă), lucrările de toamnă sunt numaidecât la timpul său a se efeptui. În școalele de pomărit este a se ține curățenia ce mai mare. Domnii învățători ca manipulanții școalei de pomărit sunt îndrumați a ținea pentru școala de pomărit cărticina în care D-l inspector tractual, cu ocaziunea vizitării școalelor de pomărit să-și poată înscrie instrucțiunile sale.

Atât oficiile școlare cât și domnii învățători sunt îndrumați a decopia acest cerculariu pentru arhivă. Pentru stricta înfăptuire a împlinirei datorințelor aici scrise sunt răspunzătoare eforiilor școlare și Domnii învățători, având în cele de lipsă a cere mână de ajutor antistiei comunale respective.

Notariatul cercului Brănișca

În 8 august 1885

Parteniu Crișan, notar⁶²⁷.

După numirea învățătorului Ioan Cioran la școala din Brănișca învățământul de aici a câștigat mult în calitate. În lucrarea sa educativă învățătorul Ioan Cioran a căutat a dezvolta și cultiva spiritul de ajutorare reciprocă prin înființarea unei tovărășii de școlari, ce a durat mulți ani și spiritul de prietenie. În inițiativele sale învățătorul Ioan Cioran ajunge în numeroase cazuri în conflict cu directorul de școală, preotul Serafim Olariu. La 5 martie 1886 învățătorul Ioan Cioran adresa comitetului școlar din Brănișca următoarea cerere:

⁶²⁵ Ibidem, Dosar 1855, f. 2 verso.

⁶²⁶ Ibidem, f. 6.

⁶²⁷ Ibidem.

„Mult Onorat Prezidiu al Scaunului Scolastic Greco-Ortodox

Subscrisul văzând că masa din școală e slabă de tot, asemenea și scaunul iar în total slab, încât nu se mai poate folosi, după cum se și știe, că mai cu seamă aceste două obiecte în starea aceasta nici nu corespund școlai și folosului său întrebuițării de învățatură.

Mult onoratul scaun școlastic ar face un mare bine dacă ar cumpăra o masă și două scaune mai corespunzătoare, că cu vizitarea școlai ce se va întâmpla cât mai în grabă din partea organelor statului să nu se întâmple ceva defect din lipsa celor mai sus atinse.

Brănișca, în 5 III v. 1886

A tot binele voitor,

Ioan Cioran învăț[ător] gr[eco] ort[odox]”⁶²⁸.

Conflictul cu preotul Serafim Olariu se declanșează în cursul anului 1887. Învățătorul îl reclama scaunului școlar pentru nevizitarea școlii îl preotul îl acuză de consum de alcool. Dar să prezentăm documentul care ne menționează izbucnirea acestui conflict. Învățătorul Ioan Cioran adresează Comitetului Scaunului școlar următoarea scrisoare:

„Onoratul Comitet al Scaunului școlar gr[eco] or[todox] local prin aceasta se roagă a atrage atențiunea Dom[nului] Paroch ca director școlar denumit spre a face cercetările școlare, în sensul Normativului școlar, regulat și adică dacă nu de 2 ori pe săptămână măcar odată, căci în săptămâna trecută nu s-au făcut și din cauza aceasta învățătorul nu are cu cine a se înțelege despre cele trebuincioase.

Loco în 21 aprilie / 3 mai 887

Ioan Cioran, învățător gr[eco] or[todox]”⁶²⁹.

În loc de răspuns preotul Serafim Olariu notează pe verso-ul scrisorii următoarele:

„Fiind învățătorul în mai multe rânduri amenințat de beție nu am vrut ca cercetările recerute că prin urmare deveneam în vorbe slabe și așa au rămas nevizitate prelegerile în 2-3 săptămâni până s-au mai îndreptat respectivul și după aceea am purces mai departe fără imbiere.

S[erafim] Olariu”⁶³⁰.

Conflictul continuă și câteva săptămâni mai târziu învățătorul Ioan Cioran adresează o nouă scrisoare comitetului prin care anunța că a „eliberat pruncii pe ziua de mâine, 8/20 mai 887 având lipsă, în urma unei citațiuni, a merge la Deva la notarul public”⁶³¹. Și de această dată preotul Serafim Olariu notează pe scrisoarea care i s-a înmănat în calitatea de director școlar că în „2/5, 4/5 și 11/5 au fost beat învățătorul”⁶³².

Trecând peste aceste incidente trebuie să amintim că în decursul carierei sale de învățător Ioan Cioran se lovește și de alte greutăți, lipsa copiilor de la școală, întârzierea plătirii ratelor salariului etc. La începutul lunii mai 1887, învățătorul Ioan Cioran adresează comitetului o nouă scrisoare cu următorul conținut:

⁶²⁸ Ibidem, Dosar 1/1886, f. 2.

⁶²⁹ Ibidem, Dosar 1/1887, f. 1.

⁶³⁰ Ibidem.

⁶³¹ Ibidem, f. 2.

⁶³² Ibidem.

„Onoratul prezidiu

Al scaunului școlar local greco-ortodox e rugat prin aceasta să binevoiască a stării din toate puterile pe calea cuvenită ca în termen scurt să mi se plătească salariul de pe quartalul întâi al anului școlar curent 887/8 (septembrie, octombrie, noiembrie) în sumă de 50 fl v.a. sub încunjurarea execuțiunei.

Brănișca în 3 decembrie 1887

*Ioan Cioran, învățător greco-ortodox*⁶³³.

Salariul de 300 florini a rămas neschimbat până în anul 1898, când salariul învățătorului din Brănișca scade la 180 florini, când locuitorii din Bicău își inaugurează școală lor separată. Pentru locuitorii din Brănișca e tot mai greu să-și susțină singuri școala. În anul 1908 brănișcanii urcă salariul învățătorului la 600 coroane. Dar același an a fost cel din urmă al existenței școlii confesionale, ea fiind transformată în școală comunală cu limba de predare maghiară.

Apoi documentele cunoscute până în prezent se mai referă tot mai rar la activitatea învățătorului Ioan Cioran, deși el a continuat să funcționeze la Școala din Brănișca până la 1898-1899 când s-a pensionat. Un document din anul 1891 reprezintă o nouă cerere a învățătorului Ioan Cioran către Comitet în care solicită următoarele:

„Onoratul comitet parohial gr[eco] or[todox] local ca, comitet școlastic îndreptățit prin aceasta e rugat de subscrisul ca până la alta rânduială să binevoiască a ne pune în curtea școlii cât s-ar putea în cel mai scurt timp una toacă sunătoare din lemn corespunzătoriu spre scopul regulatei frecventări a elevilor școlari în timpul prescrist.

Ioan Cioran, învățător

*Cred că unii vor lua în nebăgare de seamă micul instrument pentru signalizarea timpului prescrist al prelegerilor dar aceasta e convingerea mea ducătoare la scopul menționat. Idem*⁶³⁴.

Între timp și autoritățile comitatului Hunedoara cer luarea unor măsuri pentru îmbunătățirea din punct de vedere sanitar al școlilor, creșterii frecvenței elevilor și aprovizionării școlilor cu lemne de foc. Astfel, la 10 septembrie 1890 comitele suprem Pogány adresa un ordin autorităților școlare confesionale în care le cerea luarea următoarele măsuri:

„Prin aceasta se ordină ca antistiile școlare să curețe localitățile (localurile n.n.) școlari și acele dimpreună cu jurul lor pretutindenii să le facă corespunzătoare pretensiunilor saniari.

Unde școlile se așează în case pe arendă, acolo antistiile cu deosebire să controleze ca edificiile de arendare în privința sănătății și a învățământului să fie corespunzătoare.

Antistiile au să supravegheze ca anul de învățământ să se înceapă posibilmente în luna septembrie, în tot cazul însă în 1 octobrie și dacă în astă privință ar observa amânare să o arate de loc inspectorului școlar.

Arătarea din punct de vedere sanitaru este a se face către autoritățile cercuali.

Antistiile școlare să dispună ca materialul de lipsă pentru încălzirea școlilor respective să se procureze mai înainte de intrarea ierni.

⁶³³ Ibidem, f. 12.

⁶³⁴ Ibidem, Dosar 1/ 1891, f. 1.

Antistiile comunale au strictă datorință ca pe cei deobligați la școală să-i insinue la timp să controleze punctual frecventarea școlii și față de cei întrelăsați să aplice respectivul § al legii cu toată strictețea.

Cu această ocaziune asemenea provoacă pretopretorii ca la împlinirea acestei datorințe să controleze antistiile comunale și în caz de lașitate să aplice în contra lor corespunzătoarea cercetare disciplinară.

Comitetul administrativ al comitatului așteaptă necondiționat de la autoritățile sale subordonate atât executarea promptă cât și strictețea legilor și ordinațiilor pentru învățământul popular⁶³⁵.

La 20 iunie 1893, protopopul Iliei, Avram P. Păcurariu adresa o circulară comitetelor parohiale cerându-le să se întrunească, cu ocazia examenelor, pentru „întregirea pretutindeni a salariilor învățătoarești până la suma de 300 fl. prescrisă de legea deja votată”⁶³⁶. Măsura cerută avea drept scop să salveze transformarea școlilor confesionale în școli comunale cu limba de predare maghiară.

La Brănișca încă se mai păstra amintirea învățătorului Cioran care a funcționat aici aproape 40 de ani. De la dascălul Cioran a rămas „Biblioteca învățătoarească” de peste 60 de volume întemeiată și alimentată aproape numai din dinarul său⁶³⁷. În urma sa a rămas o familie numeroasă și săracă, de copii avuți la bătrânețe din a doua căsătorie. Lucrând numai pentru alții și prea puțin pentru sine, de la începutul vieții sale, a murit în lipsă. Un sat întreg a plâns la moartea lui.

La 1912, data publicării monografiei școlii din Brănișca încă se mai vedea locul mormântului său. „Azi o mică movilă lângă bisericuța de lemn mai însamnă mormântul lui și o cruce simplă din lemn, arsă de putrejune, străjuiește posomorâtă huma rece, care a purtat odinioară focul puternic al dragostei pentru cei mici. Copii, desculți și nevinovați, umblând zburdalnic prin cimitirul neînchis, adeseori dau peste mormântul lui și hodinind pe el, scormonesc pământul cu un gătej, de trecere de vreme și își spun: « a zis tata că aici e îngropat dascălul Cioran ». Tata îl pomenește pe acasă – spune mai departe unul – zice totdeauna Dumnezeu să-l odihnească”⁶³⁸.

În anul școlar 1899/900 la Școala din Brănișca se perindă mai mulți învățători. Astfel **Sabin Mihuț** student de anul III al pedagogiei din Sibiu care a predat o lună de zile. Devenind postul vacant a fost obligat să suplinească pe învățător preotul **Serafim Olariu** care a predat 5 luni, până când a venit **George Moga** din Hărțăgani, absolvent al Pedagogiei din Deva, care a predat până la sfârșitul anului școlar⁶³⁹.

Aceeași instabilitate a învățătorilor continuă și în anul școlar 1900/1901. Mai întâi este angajat învățător **Nicon Grozuția** din Dobra, învățător calificat la Sibiu, care prelege la Școala din Brănișca 3 luni după care urmează **Toma Neamțu**, tot din Dobra, absolvent al pedagogiei din Sibiu care rămâne aici alte 5 luni⁶⁴⁰. Astfel în doi ani s-au perindat la Școala din Brănișca 5 învățători. Era extrem de mult pentru o școală prevăzută cu un singur post de învățător. Cauza acestor dese schimbări, ne spune autorul monografiei, Nicolae Bembea, era: „poporul, care îndârjit de dușmanii lui și ai școlii române - pe care îi are în comună – urăște pe învățător și față de școală se răcește.

⁶³⁵ Ibidem, Dosar 1/1890, f. 4.

⁶³⁶ Ibidem, Dosar 1/1893, f. 3.

⁶³⁷ N. Bembea, op. cit., p. 23.

⁶³⁸ Ibidem, p. 23-24.

⁶³⁹ Ibidem, p. 24.

⁶⁴⁰ Ibidem.

Pe învățător îl prigonește, ba nu-i plătește nici salariul repartizat, crezându-l de o sarcină a sa și a comunei bisericești și astfel se pierde tot interesul cel bun față de școală. Învățătorul, tânăr fiind, poate nici tactica trebuincioasă pentru viața practică între astfel de împrejurări, nu o are de ajuns formată și observând aceste stări triste în popor pierde din dragostea pentru înalta sa chemare. Astfel se luptă cu conștiința proprie și cu ura poporului și în fine părăsește școala, căutându-și în alte părți pâinea cea de toate zilele, încrederea acelora pentru care muncește și tihna sufletească necesară⁶⁴¹.

Desigur că motivele invocate de autorul monografiei sunt numai în parte adevărate. Motivul principal constă în politica de maghiarizare a școlii confesionale și presiunea materială la care este supusă populația românească prin modificarea salarizării învățătorilor, sarcină la care comunitățile mici își făceau față din ce în ce mai greu.

Școlile confesionale din comuna Brănișca au traversat cea mai grea perioadă din existența lor după adoptarea legilor Apponyi în anul 1907. aceste legi aveau menirea să dea lovitură de grație învățământului confesional din Transilvania. În motivarea legii se declara că „fiecare școală și fiecare învățător fără considerare la caracterul școlii și la împrejurarea că beneficia de ajutor de stat sau nu, se îndatorează a dezvolta și întări în sufletul elevilor spiritul de alipire către patria maghiară și conștiința apartinerii la națiunea maghiară.

Punctul acesta de vedere trebuie să predomine în întreaga instrucțiune⁶⁴². Învățătorii erau declarați funcționari de stat și în consecință supuși măsurilor disciplinare care se puteau aplica de către organele de justiție și nu de către cele bisericești. Dacă 20 % dintre elevii înscriși la o școală erau maghiari, automat limba de predare devenea limba maghiară. Ajutorul de stat se acorda numai după îndeplinirea următoarelor condiții:

„Dacă în respectiva școală limba română, aritmetica, geografia și istoria patriei se predau după Planul Ministerului Cultelor și Instrucțiunii Publice și erau folosite manualele aprobate de minister.

Dacă se întrebuntau cărți și manuale cu conținut patriotic⁶⁴³.

Legea mai prevedea și delictele disciplinare ale învățătorilor și anume:

„Dacă se neglija predarea limbii maghiare.

Dacă în școală folosește manuale și recuzite de învățământ oprite de guvern sau neaprobrate de minister.

Dacă urmărește tendințe contrare statului. Ca tendință contra statului se considera cu deosebire orice faptă care se îndreaptă contra constituției statului, a caracterului național, a unității și independenței, a integrității teritoriale.

Dacă agită contra confesiunilor sau în contra unei clase sociale⁶⁴⁴. Efectul acestei legi s-a resimțit din plin și asupra învățământului din comuna Brănișca. O serie de învățători se supun de nevoie prevederilor acestei legi pentru a beneficia de ajutorul de stat. În unele cazuri unii învățători ajung până acolo să-și renege naționalitatea. Cazul cel mai tipic este cel al învățătorului Ioan Giura din Târnăvița trecut la școala din Brănișca, unde pentru a face pe plac nobililor maghiarizați din familia Josica, și-a maghiarizat numele în „Gyulai”⁶⁴⁵. În general școlile confesionale ortodoxe au fost surprinse puțin pregătite pentru a face față acestei legi. Numai în anul școlar 1907/1908 circa 39 de școli ortodoxe din

⁶⁴¹ Ibidem.

⁶⁴² Liviu Maior, Politica școlară a guvernelor maghiare față de români (1900-1914), AIIC, XXX, 1990-1991, p. 129.

⁶⁴³ Ibidem, p. 129-130.

⁶⁴⁴ Ibidem, p. 130.

⁶⁴⁵ N. Bembea, op. cit., p. 24-25.

comitatul Hunedoara au primit ultimul avertisment și s-a dispus prin comisia administrativă închiderea lor sau transformarea în școli comunale⁶⁴⁶. În cadrul ședinței comisiei administrative a comitatului, vicecomitele recunoștea că „deși învățământul la școlile ortodoxe mai lasă, deocamdată, de dorit nu se poate nega că se constată și o puternică dorință spre dezvoltare”⁶⁴⁷.

Inspectorul regal de stat din Deva, Dénes Karol, făcea un amplu raport pentru perioada 1906-1911, despre modul cum a fost pusă în aplicare legea Apponyi și care a fost publicat în revista Hunyadvarmegyei Almanah (Almanahul județului Hunedoara) pe anul 1911⁶⁴⁸. În primul rând inspectorul regesc maghiar de stat aruncă vina tuturor relelor pe comunele românești în care funcționau școli confesionale. Se acuza că din „numărul îngrozitor al cazurilor criminale, mai puține cad pe acele comune, unde de mult funcționează școala de stat”⁶⁴⁹.

În întreg județul Hunedoara existau – conform raportului lui Dénes Karol un număr de 209 școli ortodoxe cu 225 cadre didactice, la care se mai adăugau și 30 de școli greco-catolice deservite de 30 de învățători. Ceea ce deranja cel mai mult autoritățile era numărul foarte mare al școlilor confesionale ortodoxe. Inspectorul maghiar constata că articolul de lege din 1907 a produs mari încurcături în rândul școlilor ortodoxe din comitat.

„Cele mai multe comune bisericești – raporta inspectorul – n-au fost în stare să garanteze ridicarea localurilor, înzestrarea școlilor și salarizarea învățătorilor după cum cerea legea; mulți învățători, în mare parte plugari simpli, funcționând fără diplomă, școlile au încetat în parte, de la sine, în parte le-au desființat, la propunerea mea autoritățile administrative”⁶⁵⁰.

„Prin aceasta – afirma inspectorul maghiar – dintr-o lovitură au dispărut din comitatul Hunedoara școlile-cotețe și învățătorii țărani. Numărul școlilor greco-ortodoxe a scăzut cu o treime”⁶⁵¹. Cu atât mai eroice ne apar eforturile comunităților din comuna Brănișca de a ridica noi edificii școlare, a dota școlile și pe învățători conform legii și a salva în felul acesta școala confesională.

Prima dintre școlile care s-au transformat în școli comunale cu limba de predare maghiară a fost cea din Brănișca unde funcționa în anul 1906/1907 învățătorul care și-a maghiarizat numele Ioan Giura alias Gyulai.

Este cert că el nu putea funcționa într-o școală confesională. Maghiarizarea sa a fost influențat aici mai ales prin acțiunea nobililor din familia Josica. În anul 1908, brănișcanii urcă salariul învățătorului la 600 coroane. Dar același an a fost cel din urmă al existenței școlii confesionale, ea fiind transformată în școală comunală cu limba de predare maghiară.

De altfel, unii dintre aceștia erau membri cei mai activi ai Societății de Istorie și Arheologie a comitatului Hunedoara, înființată în anul 1880 având ca obiective, pe lângă salvarea patrimoniului și maghiarizarea nemaghiarilor. Din zona Brănișca erau membri ai acestei societăți următoarele persoane⁶⁵²:

⁶⁴⁶ Din istoria învățământului hunedorean, Deva, 1973, p. 185.

⁶⁴⁷ Ibidem.

⁶⁴⁸ Ibidem, p. 185-196.

⁶⁴⁹ Ibidem.

⁶⁵⁰ Ibidem.

⁶⁵¹ Ibidem.

⁶⁵² Gheorghe Firczak, Societatea de istorie și Arheologie a Comitatului Hunedoara. Primii ani de activitate (1880-1881), în Sargetia, XXVI/2, 1995-1996, p. 166-176.

Numele și prenumele	Profesia	Domiciliul	Ce fel de membru
Albert György		Brănișca	Sușținător
Bója János		Brănișca	Sușținător
Borbély János		Brănișca	Sușținător
Csórány János (Ioan Cioran)	Învățător	Brănișca	Sușținător
Deák Antal		Brănișca	Sușținător
Jósika Géza	Baron	Brănișca	Fondator
Jósika Lajos	Baronet	Brănișca	Activ
Kónyi József	Administrator moșie	Brănișca	Activ
Konyó Lőrincz		Brănișca	Sușținător
Crișan Partenie		Brănișca	Sușținător
Mátyás László		Brănișca	Sușținător
Olariu Serafim	Preot	Brănișca	Sușținător
Pascu S.	Funcționar poștă	Brănișca	Sușținător
Stern Gustáv	Proprietar	Brănișca	Sușținător

Trebuie să menționăm că doi dintre membri Societății de Istorie și Arheologie a Comitatului Hunedoara provenind din Brănișva, nobilii Josika Géza și Josika Lajos îndeplineau funcții între membrii comitetului director⁶⁵³. Încet dar sigur Societatea de Istorie și Arheologie a Comitatului Hunedoara s-a îndepărtat de la scopul său inițial expus prin secretarul său Kun Robert: „Este departe de noi gândul să promovăm o politică națională; atât politica cât și problema națională ies din sfera preocupării societății. Noi nu căutăm decât adevărul istoric, pe acela îl facem cunoscut fără a ține seama, dacă place sau cuiva, dacă ne este nouă favorabil sau altora”⁶⁵⁴.

Acest punct de vedere exprimat la începuturile activității societății a fost doar pentru a atrage în rândurile sale membri din membri din toate națiunile din Ungaria și nu numai. Că ea s-a abătut tot mai mult de la această linie va fi demonstrat după numai 5 ani. Într-o scrisoare din 2 februarie 1885, Francisc Hossu-Longin îi relatează lui Nicolae Densușianu că difuzarea lucrării sale, „Revoluțiunea lui Horea”, va stârni agitație printre membrii societății pe care o caracterizează „a falsificatorilor de documente și date istorice”⁶⁵⁵. Desigur că membrii români ai societății au dezavuat, cu unele excepții, atitudinea conducătorilor ei. Că politica de maghiarizare a s-a dovedit falimentară și în localitățile comunei Brănișca ne-o dovedesc și datele recensămintelor maghiare din 1900 și 1910. Conform recensământului din anul 1900 situația este următoarea⁶⁵⁶:

⁶⁵³ Ibidem, p. 177.

⁶⁵⁴ Ibidem, p. 155, nota 5.

⁶⁵⁵ Ioachim Lazăr, Atitudini și acțiuni politice hunedorene între anii 1875-1900, în „Restituiri”, II, Deva, 1994, p. 187.

⁶⁵⁶ Recensământul din 1900, p. 350-353.

Localitatea	Număr populație	Știu citi și scrie	Știu ungurește
Brănișca	753	239	123
Bărăștii Iliei	544	46	-
Boz	682	46	22
Căbești	216	2	-
Furçoara	816	58	19
Gialacuta	366	25	1
Târnavă	514	73	13
Târnavița	537	56	17

Populația românească care a învățat limba maghiară era în proporție mai însemnată în Brănișca, unde din cei 239 știutori de carte 122 cunoșteau limba maghiară. Un număr mult mai mic de cunoscători ai limbii maghiare este în satele mai îndepărtate Bărăști, Căbești și Gialacuta, unde și numărul știutorilor de carte era mai mic. Cu toate eforturile autorităților comitatense și mai ales a inspectorului regesc Dénes Karol nici în anul 1910, creșterea numărului cunoscătorilor de limbă maghiară din rândul românilor n-a înregistrat salturi spectaculoase. Conform recensământului din 1910 se înregistrează următoarea situație⁶⁵⁷:

Localitatea	Număr populație	Știu citi și scrie	Știu ungurește
Brănișca	848	271	193
Bărăștii Iliei	572	8	4
Boz	814	72	44
Căbești	238	10	1
Furçoara	784	15	7
Gialacuta	357	32	2
Târnavă	529	124	3
Târnavița	497	93	7

În cei 5 ani de activitate ai inspectorului Dénes Karol numărul școlilor ortodoxe din comitatul Hunedoarei a scăzut cu 134, și cu toate acestea, în anul 1911, subprefectul comitatului Hunedoara declara că „27 de comune au refuzat transformarea școlilor confesionale în școli ortodoxe”⁶⁵⁸.

Continuând prezentarea activității școlii din Brănișca menționăm că aici au mai funcționat până în anul 1912 următorii învățători:

⁶⁵⁷ Recensământul din 1910, p. 336-339.

⁶⁵⁸ Din istoria învățământului hunedorean... p. 198.

În anul școlar 1901/1902 a funcționat învățătoarea **Ana Santeiu** din Sebeșul săsesc, învățătoare necalificată. A făcut spor bun.

În anul școlar 1902/1903 funcționează **Ioan Giura** din Târnăvița, elev al Pedagogiei de stat din Deva.

În anul școlar 1903/1904, **Pompiliu Popa** din Veneția inferioară, absolvent de 3 clase gimnaziale din Brașov și pedagogiei din Sibiu. A fost un tânăr diligent și a făcut bune isprăvuri în școală.

În anii școlari 1904/1905 și 1905/1906 funcționează la școala din Brănișca, **Iosif Pârvu** din Bretea Mureșană, necalificat, dar un bărbat stăruitor pentru creșterea tinerimii încredințate lui și cu purtare exemplară. În anul școlar 1906/1907 funcționează la această școală din Brănișca învățătorul ambulant **Ioan Giura** din Târnăvița, calificat la Institutul pedagogic din Deva care apoi și-a maghiarizat numele din „Giura” în „Gyulai” și a trecut la școala de stat. Din anul școlar 1907/1908 la Școala din Brănișca a fost angajat Nicolae Bembea din Bamptonot, absolvent al pedagogiei din Sibiu, scriitorul acestor șire⁶⁵⁹.

Din păcate dovezile despre activitatea celorlalte școli din comună sunt extrem de rare. Totuși câteva ne oferă date importante despre școlilor din Boz și Târnăvița. La 19 august 1899 protopopul Avram Păcurariu scria preotului din Târnăvița informându-l că Ministerul de Culte și Instrucțiune Publică a aprobat întregirea salariului învățătorului **Petru Filimon** cu suma de 100 florini începând cu anul școlar 1899/1900⁶⁶⁰.

De asemenea îi face cunoscut ca în termen de 8 zile să informeze Consistoriul dacă „învățătorul Petru Filimon este ori nu este definitiv”⁶⁶¹. La 14 mai 1903 același minister a aprobat întregirea salariului și pentru învățătorul din Boz, **Ioan Cristea** cu suma de 160 coroane începând cu 1 septembrie 1902⁶⁶².

Conform unui contract de asigurare contra incendiilor, încheiat în anul 1902, clădirea școlii din Boz este asigurată pentru 300 coroane⁶⁶³. Polița de asigurare prevedea asigurarea acoperișului cu 100 coroane; plafonului cu 100 coroane; padimentul, uși, ferestre cu 50 coroane; bănci și rechizite cu 50 coroane. În anul următor este asigurată și biserica și școala din Târnăvița pentru suma de 400 coroane⁶⁶⁴. Și totuși școala din Târnăvița era șubredă și necorespunzătoare ceea ce determină comunitatea să ridice un nou edificiu.

La 27 iulie 1906 planul școlii confesionale greco-ortodoxe din Târnăvița era aprobat de către Consistoriul din Sibiu⁶⁶⁵. Planul prevedea o sală de clasă de 6 x 9 m, 1 anticameră, cămară, odaie și coină pentru învățător⁶⁶⁶. Devizul școlii prevedea o construcție cu fundament de piatră, pereții din lemn cioplit, lipit cu pământ văcăluit și acoperiș din șindrilă⁶⁶⁷. Totalul cheltuielilor ridicării noii școli se ridică la suma de 2.513 coroane. Pentru ridicarea școlii se încheie un contract între reprezentanții autorității bisericești din Târnăvița și Dvorsak Johan, maestru zidar din Boz și Szilagyí Jozsef maestru în Deva⁶⁶⁸.

Pentru demararea lucrărilor Comitetul parohial din Târnăvița se întrunește într-o ședință care are loc la 12 septembrie 1906, în urma căreia împuternicește pe Betye Gașpar

⁶⁵⁹ N. Bembea, op. cit., p. 24-25.

⁶⁶⁰ DJHAN, Fond Parohia ortodoxă Boz, Dosar 1/1899, f. 1.

⁶⁶¹ Ibidem.

⁶⁶² Ibidem, Dosar 1/1903, f. 1.

⁶⁶³ Ibidem, Dosar 1/1899, f. 1.

⁶⁶⁴ Ibidem, Dosar 1/1903, f. 2-3.

⁶⁶⁵ Ibidem, Dosar 1/1905, f. 1.

⁶⁶⁶ Ibidem.

⁶⁶⁷ Ibidem, Dosar 1/1906, f. 1.

⁶⁶⁸ Ibidem, f. 3-4.

și pe Matei Iosif cu toată răspunderea „lucrărilor ce cad în cadrul edificării școlii”⁶⁶⁹. La rândul său Consistoriul din Sibiu alocă un ajutor de „300 coroane pentru zidirea școlii din Târnăvița, din fondul Șaguna”⁶⁷⁰.

În cadrul ședinței Comitetului din 20 ianuarie 1908, Betye Gașpar informează despre stadiul construirii școlii din Târnăvița. Prezentând greutățile întâmpinate el arăta că „s-au împrumutat din banca de la Dobra 200 coroane, scândurile au costat 124 coroane. Din repartiția făcută pe poporeni s-au încasat 388,66 coroane și mai e o restanță de 61,74 coroane. Din banii bisericii de 627,10 coroane, 36,50 coroane sunt donație de la părintele Ioanichie”⁶⁷¹. După prezentarea încasărilor și a plăților efectuate, precum și a restanțelor de plătit, Comitetul hotărăște să se ridice din banii bisericii adunați prin administratorul Hoszu și să se plătească datoria pentru scânduri, în caz că nu sunt bani adunați să se împrumute de la Banca din Hunedoara⁶⁷². Președintele comitetului, preotul Ioanichie propune să se asigure școala pentru 1.000 de coroane și să se facă o colectă publică în favoarea școlii⁶⁷³.

Legea Apponyi pune o serioasă presiune asupra comunităților și a școlilor confesionale românești obligându-le la noi sacrificii materiale pentru supraviețuire acestor instituții de învățământ. Consistoriul din Sibiu continuă să trimită circulare către protopopi, în calitatea lor de inspectori școlari districtuali, pentru a lua măsuri de îndreptare a neajunsurilor reclamate de către inspectorii regești maghiari.

Unele din aceste sesizări se referă la starea precară a edificiilor școlare. De aici și o adevărată campanie a comunităților pentru ridicarea de noi sedii pentru școlile confesionale.

Comunitatea satului Târnavă nu face excepție de la acest efort de salvare a școlii sale confesionale. În cadrul unei ședințe desfășurate în anul 1907 s-a luat și aprobat următorul act:

„PROTOCOL

Luat în ședința extraordinară a comitetului parochial din Târnavă, în 18 Faur 1907, în cauza edificării școlii și a dării de seamă a epitropiei. Prezenți membrii subscriși, președintele, notariu Miron Ursa, înv[ățător].

Președintele aduce la cunoștința comitetului cum că preliminarul și repartiția înaintată la Prea Veneratul Consistor s-a aprobat sub nr. 775 Ep. 1907.

Se ia spre știre.

Membrul Matei Lazăr face următoarea propunere. Luând în considerare lipsa de bani de care ar avea trebuință comuna pentru zidirea școlii propune ca toate cărașiiile precum aducerea lemnului, a varului, a nisipului, a apei, cu un cuvânt, toate cărașiiile ce lipsesc la edificarea școlii să le împlinescă credincioșii care au vite, iar ceilalți locuitori fără vite sunt datori a face zile de lucru după trebuințe cu pălmile.

Comitetul primește propunerea și ia următorul concluz: Toate cărașiiile amintite în propunere să se îndeplinească din partea credincioșilor care au vite iar care se va substrahe de subt această hotărâre să fie pedepsit pentru una cărașie cu cinci coroane, iar cei fără vite să fie pedepsiți pentru frosponul din una zi cu două coroane.

⁶⁶⁹ Ibidem, f. 6.

⁶⁷⁰ Ibidem, Dosar 1/1907, f. 1-2.

⁶⁷¹ Ibidem, Dosar 1/1908, f. 1-2.

⁶⁷² Ibidem.

⁶⁷³ Ibidem

Președintele face propunerea că având în vedere urgența lucrului să se aleagă trei membri cărora să li se concreadă conducerea lucrărilor cărora să li se deie încredere și putere spre îndeplinirea agendelor recerute.

Se aleg cu unanimitate primarul Rai Gașpar, Matei Partenie, Matei Lazăr I Pasc, Miron Ursa, cărora comitetul le dă încredere pentru conducerea lucrului.

Președintele face propunerea ca edificarea școlii să se dea pe calea lițitației publice, pe lângă contract și protocol de lițitație.

Se primește.

Nemaifiind alte obiecte de pertractat, protocolul se încheie.

D. m. s.

Iuanichie Oprean, preș[ședinte]

Miron Ursa, notar

Matei Iuon

Ursa Petru I D[umi]tru

Rai Petru

Matei Lazăr

Popa Iuon

Matei Partenie

Rai Petru I Tader

Dobrei Todosie

Urse Petru I Mihai

Rai Gașpar⁶⁷⁴.

La rândul său și comunitatea din Boz hotărăște ridicarea unui nou edificiu școlar. Pentru a decide în această problemă este convocat, în iulie 1908, Comitetul parohial care încheie următorul protocol prin care „Tot poporul în unanimitate decide ca școala să se zidească după planul din Târnăvița, având să se scurteze 2 m din locuința învățătorului, sala de învățământ rămânând precum este în plan.

Ce pune sinodul la dispoziția maestrului? Piatra de lipsă pentru fundament, cărămidă cât va trebui, coarnele, cusuraele, varul, nisipul și apa. Se aleg 3 bărbați de încredere să vorbească cu maestrul pentru a face preliminarul. Se aleg Hanta Haneș, Ursa Lazăr și Fodor Petru⁶⁷⁵.

În aceeași ședință sinodul parohial decide organizarea unui concurs pentru ocuparea postului de învățător, salariul va fi de 600 de coroane, cuartir și lemne de foc. Salariul se va completa la 800 coroane din 1910, restul de la stat⁶⁷⁶.

În ședința din 13 februarie 1910, Comitetul a făcut următoarea repartitie pe capii de familie din Boz:

Clasa I plătesc câte 55 coroane x 8 persoane = 440 coroane.

Clasa a II-a plătesc câte 30 coroane x 36 persoane = 1.080 coroane.

Clasa a III-a plătesc câte 20 coroane x 40 persoane = 800 coroane.

Clasa a IV-a plătesc câte 10 coroane x 76 persoane = 760 coroane.

Total 3.080 coroane⁶⁷⁷.

⁶⁷⁴ Document aflat în posesia lui Ungur Ioan.

⁶⁷⁵ DJHAN, Fond Parohia ortodoxă Boz, Dosar 1/1908, f. 9-10.

⁶⁷⁶ Ibidem.

⁶⁷⁷ Ibidem Dosar 1/1910, f. 1-4.

Devizul de cheltuieli al școlii din Boz se ridică la valoarea de 3.789 coroane. Chiar în cazul încasării totale a repartiziției pe credincioșii din Boz mai rămânea de acoperit o diferență de 709 coroane.

Întrucât și postul de învățător de la școala din Târnăvița era vacant, Consistoriul din Sibiu instituie pentru anul școlar 1908/1909 ca învățător suplent candidatul **Gavril Hude** din Daneș⁶⁷⁸. Învățătorul își ocupă postul, fapt dovedit prin trimiterea de către protopopul din Ilia, la 23 februarie 1909, a testimoniului său de calificățiune⁶⁷⁹.

La 27 august 1909 Consistoriul din Sibiu avertiza protopopiatul din Ilia că la „școala din Târnăvița s-a aplicat gradul al VI-lea de admonițiune”⁶⁸⁰, existând pericolul închiderii școlii. Pentru a evita acest pericol ce plana asupra școlii confesionale din Târnăvița, Consistoriul îi cere protopopului „a cerceta starea lucrului și a lua măsurile pentru îndreptarea neajunsurilor”⁶⁸¹.

În anul școlar următor învățătorul Gavril Hude părăsește postul. La 7 octombrie 1909, protopopul Iliei, Zevedei Mureșan, comunica Oficiului parohial din Târnăvița că s-a numit în mod provizoriu învățătoarea „**Ana Colda** din Blaj care e deplin calificată”⁶⁸². La 8/21 decembrie 1909 preotul Ioanichie Oprean îi scria protopopului Zevedei Mureșan la Ilia informându-l că a introdus-o pe învățătoarea Ana Colda în post cu „toate că e puțină nădejde că va și rămâne în post”⁶⁸³.

Pentru a face economii la plata salariului învățătorului Comitetului hotărâse anterior să plătească leafa numai pe timpul cât țin prelegerile. Încât e pentru prima dată când la școala din Târnăvița a fost angajată o învățătoare, membrul comitetului Ioan Oprea propune angajarea unui servitor la școală „care să șină școala în curățenie și să facă focul”⁶⁸⁴. Comitetul parohial aprobă propunerea și îl angajează pe Oprișa Ianeș cu leafa de 6 coroane⁶⁸⁵.

Și la celelalte școli din satele comunei Brănișca continuă instabilitatea învățătorilor. În octombrie 1912 învățătorul **Ioan Brătulescu** a demisionat din postul de învățător al școlii din Târnăvița. În urma demisiei postul se declară vacant și protopopul Zevedei Mureșan îi cere preotului Ioanichie Oprean să publice concurs pentru ocuparea sa⁶⁸⁶. Până la ocuparea postului prin concurs Consistoriul decide să se instituie „în mod provizoriu parohul nostru Ioanichie Oprean”⁶⁸⁷.

La 30 octombrie 1912 protopopul Zevedei Mureșan îi cere preotului Ioanichie Oprean să trimită suma de 12,50 coroane pentru publicarea concursului⁶⁸⁸. Publicarea concursului în presă atrage câțiva candidați care-și depun dosarele pentru ocuparea postului. Între ei și un tânăr care luca în cancelaria de avocat a lui Aurel Vlad din Orăștie. Acesta expediază în data de 5 decembrie 1912 o scrisoare părintelui Ioanichie Oprean:

⁶⁷⁸ Ibidem, Dosar 1/1908, f. 11.

⁶⁷⁹ Ibidem, Dosar 1/1909, f. 1.

⁶⁸⁰ Ibidem, f. 4.

⁶⁸¹ Ibidem.

⁶⁸² Ibidem, f. 5.

⁶⁸³ Ibidem, f. 6.

⁶⁸⁴ Ibidem, f. 7.

⁶⁸⁵ Ibidem.

⁶⁸⁶ Ibidem, Dosar 1/1912, f. 1.

⁶⁸⁷ Ibidem.

⁶⁸⁸ Ibidem.

„Onorate Domnule Părinte!

Eu am competat la postul de învățător din comuna Dvoastră, însă până la prezentarea mea să binevoiiți a nu promite la alt candidat de va mai fi, ci a mă sprijini pe mine. În limba maghiară sum perfect și tot rezultate bune am avut cât am servit ca învățător] și mai am pracsă și pe alte terene politice, iar în timpul de față sum aplicat la D. Dr. Vlad în cancelarie.

În speranța că-mi veți lua cererea în considerare sum:

Cu stimă,

Ioan Tomescu *înv[ățător]*⁶⁸⁹.

În anul școlar 1912/1913 la școlile din comuna Brănișca se predau obiectele: Religia, intuiția, Limba română, Limba maghiară, Aritmetica, Geografia, Cântul și Gimnastica.

La 30 ianuarie 1916 Protopopul Devei, Ioan Dobre îi transmitea preotului Ioanichie Oprean, în calitate de director școlar în Boz și filia Târnăvița să comunice în termen de 2 zile Inspectoratului regesc din Deva „lista elevilor băieți din clasa a VI-a ca astfel să poată fixa termenul examenului”⁶⁹⁰.

Pe spatele adresei preotul Ioanichie Oprean notează: „Vă comunicăm cu onoare cum că elevi pentru examenul final din cl. VI în anul curent, în urma concedierii reclamate de război, nu sunt”⁶⁹¹.

Recrutarea a numeroși învățători în armata austro-ungară a obligat autoritățile să acorde o serie de ajutoare pentru familiile lor. La 17 februarie 1916, Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice acorda un ajutor de scumpete de 400 coroane pentru învățătorul Dan Ioan de la Școala din Boz⁶⁹².

La începutul lunii noiembrie 1916, protopopul Devei, Ioan Dobre, transmitea preotului Ioanichie Oprean decizia Consistoriului din Sibiu prin care considera că „elevii școlii populare confessionale ce vor forma turma credincioasă a bisericii noastre de mâine și astfel fiecare preot e dator a se îngriji de ocrotirea și creșterea religioasă-morală a fiilor poporului și îndatorează din nou, sub urmări disciplinare pe fiecare preot și învățător aflat acasă, ca imediat să înceapă instrucția școlară”⁶⁹³.

La rândul lor protopopii trebuie să raporteze:

În care școală, când s-a început instrucțiunea și cine funcționează ca învățător.

În care comună nu se ține instrucțiune. În mod special cere ca în Târnăvița preotul a începe a ține instrucția regulat și a raporta în 15 zile (10 noiembrie) când a început și câți elevi s-au înscris”⁶⁹⁴.

Printre ultimele școli înființate înainte de 1918 a fost cea din **Bicău** (azi Rovina). Copiii de școală ai locuitorilor din Bicău erau obligați să meargă la școala din Brănișca prin ploaie și noroi, prin ger și viscol. Pentru a scuti copiii lor de asemenea necazuri locuitorii se înțeleg în anul 1884 cu bei din Brănișca ca învățătorul Ioan Cioranu, pe care-l plăteau împreună, să le facă serviciul de învățător ambulant, în vremuri slabe⁶⁹⁵.

⁶⁸⁹ Ibidem, f. 2.

⁶⁹⁰ Ibidem, Dosar 1/1916, f. 1.

⁶⁹¹ Ibidem

⁶⁹² Ibidem, f. 2.

⁶⁹³ Ibidem, f. 4.

⁶⁹⁴ Ibidem.

⁶⁹⁵ N. Bembea, op. cit., p. 63.

„Noi subscrișii - menționa protocolul nr. 81/1884 – ne-am cumpărat (închiriat) casă de școală pentru a învăța pruncii noștri într-însa, în timpul necorespunzător de a putea cerceta școala, - numită în primul despărțământ Brănișca – așa ca învățătorul nostru I. Cioranu să fie îndatorat, ca în toată ziua înainte sau după amiază să învețe pruncii noștri în școala cumpărată de noi”⁶⁹⁶.

Asemenea hotărâri se aduc și în anii 1892, 1893 însă ele rămân mai mult pe hârtie, căci în vremuri slabe, comunicația dintre Brănișca și Bicău era grea și pentru oamenii mari, iar pentru învățător care locuia în Brănișca era o sarcină pe care nu și-o putea îndeplini, oricâtă bunăvoință ar fi avut, mai cu seamă că era și bine înaintat în vârstă⁶⁹⁷. După multă consfătuire și capacitate reciprocă asupra rostului unei școli și a unui dascăl în sat, cer de la brănișcani un ajutor ca să-și edifice școală, drept reînturnare ce li se cuvine din școala din Brănișca⁶⁹⁸. La aceasta brănișcanii îi iau în răs: „Ce vreți voi, măi? Vreți să aveți și voi școală în prăpăditu vost de sat? Doară voi nu sunteți harnici să țineți dascăl și școală, și nici nu veți avea în veci-pururi școală în satu vost!

Aceste vorbe aruncate în față cu dispreț ai rănește adânc pe cei din Bicău și cer în vara anului 1898 despărțirea de școala din Brănișca. Ei obțin de la forurile bisericesti dreptul de a ține concurs pentru ocuparea postului de învățător la școala lor și în același timp închiriază o casă pentru școală cu 40 coroane anual pe care o prevăd cu bănci și cele mai trebuincioase rechizite de învățământ⁶⁹⁹. Deoarece biserica fonduri nu avea și nici alte venituri din care să se ajute la susținerea școlii, votează unanim un salariu de 600 coroane, parte din repartiții și parte din naturale și realități precum urmează:

- De la 69 fumuri a 4 coroane	276 coroane.
- De la 69 fumuri a 1 ferdelă cucuruz sfărâmat, 1 ferdelă 2 cor	138 coroane.
- 3 stânjini de lemne, din care să se încălzească și școala	60 coroane.
- Cuartirul în edificiul școlii și grădina de circa 200 st ² bună	
- Pentru legume	100 coroane.
- Venituri cantonale	20 coroane.

Acestea toate laolaltă dau suma de coroane 600⁷⁰⁰.

Repartiția urma să se încaseze prin collectorul anume ales spre acest scop, în patru rate trilunare și anume:

- în 30 octombrie v. cucuruzul,	în total 69 măsuri;
- în 30 ianuarie v. câte 1 cor. de pe fum,	în total 69 cor;
- în 30 aprilie v. de asemenea câte 1 cor. de pe fum,	în total 69 cor;
- și în 30 iunie restul de câte 2 cor. de pe fum,	în total 139 coroane ⁷⁰¹ .

Astfel la 1 octombrie vechi 1898 se deschide în Bicău pentru întâia dată școală și bicăenii mândri, își trimit copii în școala lor proprie în ciuda brănișcanilor. La 25 ianuarie 1899 se despart definitiv în problemele școlare de Brănișca și cer returnarea părții convenite de 200 coroane. Școala din Bicău funcționează într-o casă închiriată timp de 5 ani, până în

⁶⁹⁶ Ibidem.

⁶⁹⁷ Ibidem, p. 64.

⁶⁹⁸ Ibidem.

⁶⁹⁹ Ibidem.

⁷⁰⁰ Ibidem.

⁷⁰¹ Ibidem, p. 65.

anul școlar 1902/1903. Într-o ședință din vara anului 1903 se decid să-și construiască școală.

Locuitorul fruntaș al satului Nicolae Dobreiu – deși nu era om bogat – în schimbul unui loc de-al bisericii din capul satului dinspre Brănișca „de la Cruce” dă o frumoasă grădină împreună cu loc de casă în mijlocul satului, în mărime de aproape ½ de iugăr, pentru a se clădi școala pe el⁷⁰².

Se votează apoi un arunc bisericesc de 6 coroane pe fum, care de pe 70 de fumuri dă suma de 420 coroane. Apoi se mai lansează o listă de subscriere, primul care o subscrie fiind parohul locului, Serafim Olariu, cu suma de 50 cor. Îl secondează învățătorul provizoriu al locului, Georghe Furdui cu 20 cor; Aron Morariu, primarul din Brănișca cu 19 cor. 50 fileri și apoi alți oameni din comună mai avuți și mai săraci, cu sume mai mari sau mai mici, așa că lista de subscriere în timp de o oră prezenta o sumă de 122 cor. și 60 fileri⁷⁰³. Încurajați de acest succes, în primele zile ale lunii august 1903 încep să adune trebuincios și toți din sat, care știau lucra lemnul îi vedeai în curtea viitoarei școli cioplind, sfredelind, împreunând și așezând la locul ei bârnă cu bârnă. După o lună de zile în mijlocul satului se înălța școala nouă. Edificiul avea o sală de învățământ cu dimensiunile de 6,4 m x 6,2 m x 2,8 m. În interior avea 6 bănci lungi, 1 masă vopsită, 1 scaun, 1 tablă, harta comitatului Hunedoara Szinte Gábor, a Ungariei și a Europei⁷⁰⁴. Locuința învățătorului este prevăzută cu un pat, masă sacun și sobă pentru încălzit.

În perioada 1898-1908 la Școala din Bicău au funcționat 5 învățători. În anii școlari 1898/1899, 1900/1901 și 1902/1903 a funcționat la școală George Furdui din Tisa, elev cursul I al seminarului teologic din Sibiu. A slujit în anii 1901/1902 și 1903-1905 Nicolae Bembea din Bamptonoc, elev al cursului I pedagogic din Sibiu. A avut examene bune, din elevii școlii a format un cor bisericesc cu care a cântat regulat în Duminici și sărbători în sfânta biserică, dar prin cântecele bătrânești a rămas în amintirea sătenilor, cântece pe care le-a lăsat tinerilor moștenire⁷⁰⁵.

În anul școlar 1905/1906 a fost încadrat la școala din Bicău Ștefan Garoiu din Zărnești, calificat în cadrul Institutului Andreian din Sibiu. A urmat în anul 1906/1907 învățătorul ambulant, care slujea la școlile din Brănișca și Bicău, Ioan Giura, care s-a maghiarizat după ce a trecut la școala de stat maghiară⁷⁰⁶. În anul școlar 1907/1908 a fost angajat George Lincu din Doboli Inferiori din secuime, absolvent al Institutului Andreian. Acest învățător ajutat de cunoștințele sale temeinice și o puternică voință de a lucra, a fost unul dintre cei mai harnici învățători ai acestei școli.

Numărul elevilor din cele trei clase care au frecventat școala și au fost clasificați a fost de 32 în anul școlar 1898/1899⁷⁰⁷. Dar numărul celor obligați a frecventa școala era aproape dublu decât al celor care o frecventau. Școala confesională din Bicău a mai supraviețuit doar un an celei din Brănișca transformându-se în școală de stat⁷⁰⁸. În timpul războiului elevii sunt obligați să practice o serie de activități extrașcolare în folosul statului. Autoritățile statului maghiar transmit prin Consistoriul din Sibiu o serie de dispoziții către protopopi prin care se cerea preoților și învățătorilor să îndrume elevii la colectarea unor materiale pentru sprijinirea economiei statului, sustrăgând elevii de la procesul de

⁷⁰² Ibidem.

⁷⁰³ Ibidem.

⁷⁰⁴ Ibidem, p. 66.

⁷⁰⁵ Ibidem, p. 68.

⁷⁰⁶ Ibidem.

⁷⁰⁷ Ibidem, p. 69

⁷⁰⁸ Ibidem, p. 70.

învățământ. La 31 august 1915 este emisă Circulara Consistoriului din Sibiu către protopopii, preoții și învățătorii din Transilvania, prin care se cere „strângerea de gogoși prin elevii școlilor noastre”⁷⁰⁹.

Gogoșile, explica Circulara, se produceau în urma înțepăturilor viespilor pe frunzele de stejar și taninul ce-l conțineau servește în industrie, ca bun material de argăseală⁷¹⁰. La 19 decembrie 1915 se cerea învățătorilor și preoților, în calitatea lor de directori școlari, „strângerea frunzelor de mure, pe seama armatei, prin școli”⁷¹¹. Școlile erau obligate „să împacheteze frunzele adunate și să le expedieze Ministerului de Honvezi din Budapesta”⁷¹².

La 30 decembrie 1915 era transmis ordinul Ministerului de Culte și Instrucțiune Publică maghiar prin care se cerea strângerea de urzici de către elevi. „Să stăruim să se adune cât mai multe urzici destinate să fie întrebuințate pentru fabricarea bumbacului (?), atât de necesar pentru armata noastră”⁷¹³. O nouă Circulară a Consistoriului din Sibiu era expedită către protopopi, la 5 august 1916, prin care se transmitea ordinul Ministerului de Culte și Instrucțiune Publică de la Budapesta, cerându-se învățătorilor să folosească elevii la strângerea plantelor, „Bolondariță, Corn de Secară, Nalbă, Coadă vacii, Pelin Alb și Cintaură”⁷¹⁴.

Către sfârșitul războiului trupele imperiului nu erau privite peste tot cu simpatie, mai ales când treceau spre front. La 7/20 decembrie 1917, Consistoriul din Sibiu transmitea ordinul Ministerului de Culte și Instrucțiune Publică prin care cerea direcțiunilor și învățătorilor școlilor confesionale românești să „sfătuiască și să oprească copiii de școală de a arunca cu pietre în urma automobilelor militare, ca fiind obiceiul acesta ca un semn de rea creștere și totodată păgubitor intereselor militare”⁷¹⁵. Pierderea războiului de către Puterile Centrale determină pe ministrul maghiar Lovaszy Marton să anuleze unele prevederi ale legii privind obligativitatea învățării limbii maghiare. La 25 octombrie 1918, Consistoriul din Sibiu comunica protopopiatelor din subordinea sa „ca în clasele I și II ale școlilor elementare cu limba de propunere nemaghiară, instrucția din limba maghiară, de la primirea acestui esmis, nu este obligatorie și astfel să se sisteze imediat”⁷¹⁶.

Pentru a ilustra încercările la care a fost supusă școala confesională românească în perioada dualismului austro-ungar (1867-1918) prezentă scrisoarea memorabilă trimisă de către preotul din Brănișca, Serafim Olariu învățătorului Nicolae Bembea, la 18 aprilie 1912⁷¹⁷:

„ÎNVĂȚĂTORULE DRAGĂ!

Cu privire la întrebările ce mi-ai pus referitor la starea de azi a școalelor noastre, și în special a celei din Bicău, scuzați, căci cu întârziere, dar vă răspund următoarele:

Cred că vă veți mira când vă scriu: nici în Bicău nu mai avem școală confesională românească!

Viața școlii din Bicău a fost numai cu un am mai lungă decât a celei din Brănișca. Deci cel din urmă an școlar al școlii din Bicău a fost 1908/9. În acest an, am avut

⁷⁰⁹ Ioachim Lazăr, Studiu monografic Vălișoara, Deva 2006, p. 131.

⁷¹⁰ Ibidem.

⁷¹¹ Ibidem.

⁷¹² Ibidem.

⁷¹³ Ibidem.

⁷¹⁴ Ibidem.

⁷¹⁵ Ibidem, p. 132.

⁷¹⁶ Ibidem.

⁷¹⁷ Ibidem, p. 70-71.

învățător pe tânărul Ștefan Pau, absolvent de pedagogia noastră din Sibiu, de loc de naștere din Sibiel, comit. Sibiului, adică din comuna Dtale de funcțiune.

Cauza că am pierdut școala e, că poporul n-a mai putut plăti salariul învățătoresc legal - și ce e drept salarul învățătoresc trecea peste puterile lui (600 cor. anual pe 72 fumuri), dar poate tot am mai fi făcut vreo sfortare, însă n-am mai căpătat nici un învățător, căci se vede, că nici învățători nu prea sunt, și nici nu e mirare, că sunt prea necăjiți bieții!

Din 1909, de când nu mai avem școala noastră în Bicău, vin copii la școala de stat din Brănișca: 4-5 din 40-50, ceilalți rămân fără școală și nime nu se îngrijește de starea asta de lucruri, nenormală.

La întrebarea Dtale că: Observă poporul deosebirea dintre școala confesională și cea de stat, țin să vă spun că da! Vede și poporul, că copiii s-au mai răit; nu mai sunt așa de bisericoși ca pe vremea când erați Dvoastră și nici nu respectă pe părinți și oamenii mari, ca atunci, nici nu ies copii așa învățați. Oamenii din sat zic că ce învață azi, zăuită mâne, și că nu știu nici românește, nici ungurește. Se observă accentul unguresc în vorbirea copiilor și la jocurile lor folosesc o mestecătură de vorbe, ca la Turnul-Vavilonului.

Școalele noastre azi sunt pustii. Numai pentru ședințele Comitetului parohial le mai folosim. Când trec pe lângă ele și-mi aduc aminte ce cuib de cultură religioasă și națională au fost, mi se umezesc ochii... dar zadarnic, dacă nu-i putere să le ținem.

Sunt bătrân și nu voi mai ajunge, dar mă îngrozesc, când mă gândesc în ce mare încurcătură vor ajunge comunele mele peste 10-15 ani. Căci cele două ore de religie pe săptămână, cât eu dau în catehizație, abia acum văd și abia îmi vine să cred: cât de puțin e față de cât se făcea în școală prin învățătorii noștri. Aceasta, învățătorule dragă, am observat-o deja în timpul scurt de până acuma!

Pe noi sărăcia ne omoară și cred că nime n-a înțeles aceasta mai bine, decât marele Stroiescu.

Ferice de comuna în care ești Dta și ferice de oamenii ei, pe care i-a binecuvântat D-zeu și cu puterea materială și cu înțelepciunea minții, încât au înțeles ce înseamnă a avea școala lor proprie și liberă. Ferice de preotul Dtale, că are școală românească în satul lui care să-i crească credincioșii: el poate privi cu încredere în viitorul înfloritor al bisericii sale!

Vă salută și vă dorește spor și roadă însutită în munca ce o săvârșiți – al On. Dvoastră.

Brănișca, 18 aprilie 1912

Serafim Olariu m. p.

*Paroh ort. român*⁷¹⁸.

Din fericire temerile vrednicului preot din Brănișca vor fi risipite după numai 6 ani de la scrierea acestei scrisori, prin eliberarea Transilvaniei, Banatului, Crișanei și Maramureșului și Unirea lor cu patria mamă, România. O serie de elevi pregătiți prin școlile confesionale românești din localitățile comunei Brănișca au urmat gimnaziile sau liceele din Brad, Deva sau Orăștie. În anul 1891/92 absolvea gimnaziul greco-ortodox din Brad tânărul Longin Popa din Gialacuta⁷¹⁹. În anul 1905/1906 absolvent al gimnaziului din

⁷¹⁸ Ibidem.

⁷¹⁹ Ioan Radu, Monografia gimnaziului gr. or. din Brad, scrisă din jubileul de 50 de ani al gimnaziului, Orăștie, 1920, p. 76.

Brad era și Nicolae Popa din Furcșoara⁷²⁰, urmat de un alt Nicolae Popa din aceeași localitate care era absolvent în anul școlar 1906/1907⁷²¹.

La rândul său Chiș Romulus din Târnava absolvă în anul 1920/21 Liceul pedagogic din Deva⁷²². Din păcate actele Liceelor Decebal și Pedagogic din Deva din perioada anterioară anului 1918 nu menționează localitățile de origine ale elevilor, ceea ce ne face să bănuim doar că și aceste instituții de învățământ au fost frecventate de unii tineri din localitățile comunei Brănișca.

Cu toate greutățile întâmpinate o serie de preoți, învățători și chiar comune contribuie cu fonduri la ridicarea Seminarului „Andreian” al cărui construcție a început în vara anului 1913, fiind inaugurat prin sfințirea sa în septembrie 1914. Costul său s-a ridicat la o sumă impresionantă de 219.000 coroane iar mitropolia nu dispunea decât de 190.000 coroane⁷²³. Pentru acoperirea sumei s-a adresat clerului și poporului din arhidieceză. Acestui apel au răspuns: Serafim Olariu, preotul din Brănișca care a donat suma de 100 coroane, Oliver Barca din Gialacuta (100 coroane), Ioanichie Oprean din Boz (50 coroane) și învățătorul Ioan Dan din Boz (50 coroane)⁷²⁴. De asemenea comunele Boz și Furcșoara au contribuit cu 15, respectiv 10 coroane⁷²⁵. Era un gest de mare noblețe sufletească și patriotică săvârșită de către donatori.

⁷²⁰ Ibidem, p. 86.

⁷²¹ Ibidem, p. 88.

⁷²² Ovidiu Vlad, Nicolae Țârlea, Monografia Liceului pedagogic Deva, Deva, 1970, p. 175.

⁷²³ Raport despre rezultatul colectei pentru Seminarul Andreian, Sibiu, 1915, p. 3.

⁷²⁴ Ibidem, p. 31-32.

⁷²⁵ Ibidem.

ÎNVĂȚĂMÂNT ȘI ȘCOALĂ ÎN COMUNA BRĂNIȘCA

între anii 1918-1968

Anul 1918 a marcat o dată memorabilă în istoria românilor, constituind o schimbare profundă în toate segmentele vieții economice, sociale, politice și cultural spirituale. Îndată după Marea Unire se desfășoară la Sibiu, în zilele de 24-26 februarie 1919, Congresul învățătorilor români din Transilvania, Banat și Părțile Ungurene. La congres participă înalte personalități ale vieții culturale între care amintim pe Vasile Goldiș, Onisifor Ghibu, Ioan Lupaș și alții. Obiectul Congresului era de a ridica școala românească la un nivel superior școlilor străine, hotărând ca toate școlile primare, cel mai târziu cu începerea anului școlar 1919/1920 să fie statificate⁷²⁶.

Se înființează posturile de revizor și subrevizor școlar care urmau să fie ocupate de profesori de pedagogie și de învățători cu practică de cel puțin 10 ani⁷²⁷. Meritul creerii cadrului administrativ care avea să favorizeze desfășurarea și dezvoltarea vieții culturale în toată amplexarea ei, a revenit Consiliului Dirigent, întâiul guvern românesc al Transilvaniei, reprezentat prin cei doi șefi ai Resolțului de Culte și Instrucțiune Publică: Vasile Goldiș și Valeriu Braniște.

Lipsurile celor trei grade de învățământ erau deopotrivă de mari la 1918, dar învățământul primar era, mai mult decât celelalte categorii, un drept și un bun al întregii națiuni și însuși momentul de evoluție istorică a pretins că în urma marilor sacrificii și suferințe cu care s-a soldat perioada războiului mondial.

Datele statistice dovedesc că stăpânirea, a lăsat în regiunile cu majoritatea populației, alta decât cea maghiară, cel mai mare procent de analfabeți. Ca să repare această nedreptate și pentru a dezvolta învățământul românesc după 1918, autoritățile românești au căutat să sporească de la început numărul școlilor primare și al învățătorilor.

La 1 septembrie 1923 s-a decretat unificarea, introducându-se peste tot legile și regulamentele din Vechea Românie.

Prin legislația adoptată și măsurile urgente luate, până în anul 1926 s-au constituit 751 localuri de școală cu 1.055 săli de clasă, iar din 1927 până în 1933 alte 879 școli cu 2158 săli. Statul român voia să ridice numărul știutorilor de carte în general. De aceea nu a prețat să se acorde înlesniri întregului corp didactic primar, pentru a câștiga numărul necesar de învățători, iar mai târziu pentru a putea face selecția necesară. Din recensământul din 1930 se vede că procentul știutorilor de carte s-a urcat în Transilvania de la 51,1 % cât era în 1910 la 67 %, deci un plus de 15,9 %.

La 26 iulie 1924 a fost adoptată Legea pentru învățământul primar al statului, conform căreia învățământul primar formează primul grad al învățământului și cuprinde grădinițele de copii, școala primară, școlile și cursurile pentru adulți și școlile și clasele speciale pentru copii debili și anormali educabili. Învățământul primar este unitar pe întreg cuprinsul țării. Învățământul este obligatoriu și gratuit, iar părinții, tutorii și toți cei care au sub autoritatea

⁷²⁶ Analele Asociațiunii Învățătorilor români din Ardeal, Banat și Părțile Ungurene, Sibiu, 1919, p. 9.

⁷²⁷ Ibidem.

lor copii orfani, cetățeni români, sunt datori să dea copiilor lor instrucția elementară, absolut indispensabilă oricărui cetățean, cuprinzând programul complet al școlii primare, astfel cum e prevăzut în această lege⁷²⁸.

Școlile primare formau al doilea așezământ de educație și instrucție în care se dau copiilor cultura elementară indispensabilă oricărui cetățean și cunoștințe cu caracter practic, utilitar, urmând după necesitățile vieții locale, felul de ocupație al locuitorilor și înclinațiile elevului⁷²⁹. Școala primară – conform legii din 1924 – cuprinde 7 clase de câte un an fiecare. Primele patru clase formează temelia celorlalte grade de învățământ și în ele se predau elementele de cultură generală. În primele patru clase primare programa analitică va cuprinde:

- „Instituirea religioasă și morală;
- Limba română: citirea, scrierea, exerciții gramaticale;
- Aritmetica practică și noțiuni elementare de geometrie;
- Noțiuni de istoria românilor, de geografie, de drept civic;
- Noțiuni de științe naturale, fizice și aplicații practice;
- Noțiuni de igienă;
- Desen, cânt, educație fizică;

Lucru manual și lucrări practice agricole (la sate) cu băieții și lucru de mână și gospodăria cu fetele⁷³⁰.

În celelalte trei clase se continuă, se întărește și se completează cultura generală, dându-se în același timp o deosebită dezvoltare învățământului practic utilitar⁷³¹.

Un rol deosebit l-au avut în reorganizarea învățământului în județul Hunedoara, revizorul Valeriu Pană și subrevizorul Aurel Pinteș, care imediat după actul unirii au preluat școlile de stat, comunale și confesionale, cu toate bunurile aparținătoare⁷³². În județul Hunedoara existau în anul 1919 un număr de 135 școli primare de stat și 134 școli confesionale românești din care 105 ortodoxe și 29 greco-catolice. Dintr-o statistică a anului 1928 rezultă că în plasa Ilia existau 76 de școli. Din procesul verbal al ședinței cercului cultural al învățătorilor din plasa Ilia s-a constatat că aici s-au discutat multe probleme cu caracter didactic-pedagogic pentru bunul mers al școlii. Alte teme dezbătute s-au referit la dezvoltarea sentimentelor naționale la școlari, frecvența școlară, construcțiile școlare și starea localurilor, îmbogățirea materialului didactic și dezvoltarea învățământului practic⁷³³. În anul 1936 la expoziția organizată la Deva au participat și școlile din comuna Brănișca cu obiecte lucrate de către elevi.

Într-un raport al Comitetului școlar județean către Prefectura județului Hunedoara din anul 1926 se prezintă situațiilor edificiilor școlare din județ și sumele cheltuite în perioadele 1922-1926. S-au cheltuit 1.496. 666,50 lei pentru edificări de localuri în această perioadă. Totodată se mai menționează că mai sunt necesare 120 localuri pentru școli⁷³⁴.

⁷²⁸ C. Hamangiu, Codul general al României. Legi noi de unificare 1922-1926, vol. XI-XII, p. 525-566.

⁷²⁹ Ibidem, p. 533.

⁷³⁰ Ibidem.

⁷³¹ Ibidem.

⁷³² Din istoria învățământului hunedorean, ... p. 207.

⁷³³ Dumitru Barna, Învățământul primar, gimnazial, liceal și profesional în județul Hunedoara, 1918-1940 (I), Sargetia, XXVI/2, 1985-1986, p. 559.

⁷³⁴ Ibidem, p. 543.

La 20 octombrie 1941 prefectura județului Hunedoara cerea pretorilor și primarilor din plasa Ilia să ia măsuri ca prin elevii de școală să strângă „orice fel de zdrențe, sfuri, metale feroase și neferoase, sticle și cioburi de sticlă, tuburi de pastă și cutii de conserve”⁷³⁵, materiale necesare pentru starea de război în care se afla România.

În perioada celui de-al doilea război mondial școala din comunelor Brănișca și Furcșoara trece prin mari frământări, plecarea părinților sau a fraților mai mari pe front duce la menținerea copiilor din clasele mai mari sunt reținuți pentru muncile din gospodărie.

Date interesante ne oferă unul dintre cei mai recunoscuți învățători din comuna Brănișca, Petru Curcă în monografia scrisă despre comuna Boz pe care ne-a pus-o la dispoziție. În seria învățătorilor care au lucrat la Școala din Boz, învățătorul Petru Curcă enumără pe Filimon Loghin, Cărmăzan Mihai, Cristea Ioan (1902-1903), Oprean Ioanichie (1904-1906), Oprean Miron, Popovici Ilie (1907-1908), Ghișa Cornel (1908-1909)⁷³⁶. Urmează Dan Ioan cel care a fost învățător la Boz timp de 10 ani (1909-1919). După 1920 au urmat Popovici Ioan, Groza Traian (1923-1924) care în trei clase a învățat 91 de școlari, din care 60 promovați, 26 repetenți și 5 retrași⁷³⁷. După acesta a urmat Rădulescu Dimitrie (1924-1925). Începând din anul 1925-1926 se creează 2 posturi de învățători la Școala din Boz.

Dar iată seria învățătorilor în perioada 1926-1992:

Anul școlar	Numele învățătorilor
1925 / 1926	Popovici Ioan
	Ioana Pascu
	Ursa Miron
1926 / 1927	Rădulescu Dimitrie
	Chirciu Cornelia
1927 / 1928	Titu Dumitrache
	Maria Șofran
1928 / 1929	Marcău Nicolae
	Constantin Carolina
1929 / 1930	Titu Dumitrache
	Constantin Carolina
1931 / 1937	Minulescu Vasile
	Minulescu Carolina
1937 / 1938	Crișan Viorel

Anul școlar	Numele învățătorilor
1941 / 1942	Mureșan Petru
	Mureșan Cornelia
1942 / 1943	Mureșan Cornelia
1943 / 1944	Simion Elisabeta
1944 / 1945	Minulescu Ioan
	Apostol Anastasia
1945 / 1946	Donat Aurel
	Taşcov Zenaida
1946 / 1948	Curcă Petru
	Țic Maria
1948 / 1953	Curcă Petru
	Bălan Maria
1953 / 1954	Bălan Maria
1953 / 1954	Curcă Maria

⁷³⁵ DJHAN, Fond Pretura plasei Ilia, Dosar 2/1941, f. 1.

⁷³⁶

⁷³⁷ Ibidem.

	Rotea Maria
1938 / 1939	Ștefan Ioan
	Ștefan Eugenia
1939 / 1940	Dan Elena
	Basarab Saveta
	Crișan Viorel
1940 / 1941	Crișan Viorel
	Crișan Viorel
	Săucan Mihai
	Mina Căsculescu

1954 / 1956	Curcă Petru
	Bălan Maria
1956 / 1959	Curcă Petru
1959 / 1980	Curcă Petru
	Curcă Maria
1980 / 1981	Curcă Maria
	Șanta Elena
1981 / 1987	Curcă Maria
1987 / 1992	Puiuț Maria

Reforma învățământului din anul 1948 școala românească copiază modelul sovietic inclusiv notarea rezultatelor cu note de la 1 la 5. Se iau măsuri pentru construcția de noi localuri de școală acolo unde acestea erau improprii pentru un învățământ modern.

În anul 1957 în comuna Brănișca existau 13 cadre didactice, care de cele mai multe ori erau obligate să desfășoare o excesivă muncă culturală. În darea de seamă din 7 ianuarie 1957 se aduceau grave învinuiri cadrelor didactice în activitatea cărora era multă superficialitate⁷³⁸. Și această afirmație se făcea de către autoritățile comunei Brănișca deși cadrele didactice din comună reușiseră școlarizarea tuturor copiilor de vârstă școlară⁷³⁹. La sfârșitul trimestrului I situația școlară din școlile comunei se prezenta astfel: La școala din Târnavă din 49 de elevi, 9 n-au întrunit nota de trecere, la Școala din Bicău, din 15, 1 n-a fost promovat. În schimb la Școlile din Târnavița, Bejan și Boz toți elevii au obținut media de trecere⁷⁴⁰.

Cu toată activitatea depusă cadrele didactice din comună nu reușiseră până la această să lichideze în totalitate analfabetismul. În Târnavă mai existau 39 analfabeți, dintre care 10 bărbați și 29 femei, în Bejan-Târnavița 7 analfabeți, în Brănișca 17, în Bicău și Boz câte 6 analfabeți⁷⁴¹.

Doar în satul Târnavița s-a reușit lichidarea acestui flagel. Cu prilejul Dării de seamă asupra muncii culturale depuse de către cadrele didactice din comună, prezentată la 23 ianuarie 1958, împotriva unora din profesori sau învățători se iau măsuri administrative, care merg până la diminuarea salariului. Comitetul executiv al Sfatului Popular al comunei Brănișca emitea în această zi decizia de reducere a salariului unui număr de 8 cadre didactice.

Decizia este trimisă în aceeași zi directorului Școlii generale de 7 ani din Brănișca, Andreescu Constantin, pentru punerea în aplicare⁷⁴². S-a cerut reducerea salariului următoarelor cadre didactice: Moise Aurelia, Simion Ioan, Voicu Eugenia și Rusu Olivia

⁷³⁸ DJHAN, Fond Primăria comunei Brănișca, Dosar 6/1957, f. 24-27.

⁷³⁹ Ibidem.

⁷⁴⁰ Ibidem.

⁷⁴¹ Ibidem.

⁷⁴² Ibidem, f. 210-212.

câte 24 de ore. De asemenea dascălilor Băleanu Maria, Dobrei Maria, Dan Sânziana și Arcadie Dobrovolschi, câte 12 ore⁷⁴³.

În anul 1965 se lucrează intens la construcția școlilor din Târnavă, Târnavița și Brănișca. În informarea trimisă conducerii raionului Ilia, conducerea Sfatului Popular Brănișca își lua angajamentul să le dea în folosință la începutul anului școlar 1965/1966, fiind în stadiu de finisare⁷⁴⁴.

Asemenea acțiuni sunt luate și de către Sfatul Popular al comunei Furcșoara. În Informarea din 27 mai 1965, conducerea Sfatului popular informa conducerea raionului Ilia despre următoarele acțiuni în domeniul învățământului: Construcția unei săli de clasă în Furcșoara, înlocuirea cetârnelor la școala din Gialacuta și confecționarea cărămizii pentru școala din Căbești⁷⁴⁵.

Cadrele didactice din comuna Furcșoara desfășurau o apreciată muncă culturală preocupându-se de: Răspândirea cunoștințelor științifice, atragerea cititorilor către biblioteca comunei unde sunt înregistrați 148 de cititori⁷⁴⁶. Totodată cadrele didactice reclamau lipsa tineretului din comună, ceea ce împiedica desfășurarea unei activități culturale normale.

Pe lângă școlile din Brănișca și Furcșoara funcționau internate școlare. Pentru buna funcționarea a internatului din Furcșoara s-au luat măsuri pentru aprovizionarea cantinei cu 135 kg bulion, 100 kg murătură, 700 kg varză, 1.700 kg cartofi, 150 kg ceapă și 6 kg rădăcinoase⁷⁴⁷. La internatul din Furcșoara au fost cazați în anul școlar 1965/1966 un număr de 30 elevi⁷⁴⁸. Singura lipsă pe care o reclamă directorul școlii este aprovizionarea cu lemne.

Adunarea cetățenilor din satul Boz. Desfășurată în sala Căminului cultural din localitate, în 27 octombrie 1967, cu ocazia votării contribuției voluntare, a hotărât să facă reparații capitale și extinderea vechiului local cu încă două săli de clasă⁷⁴⁹. S-a votat contribuția în bani în sumă de 19.490 lei pe anul 1968 și s-a ales Comitetul de cetățeni. S-a stabilit ca sumele necesare extinderii școlii să fie votate trei ani consecutiv. Contribuția unei familii era de 100 lei. În cursul anului 1969 s-au confecționat 30.000 bucăți de cărămidă. În data de 9 iulie 1969 a început extinderea localului, devizul acestei lucrări ridicându-se la 98.363 lei⁷⁵⁰.

În anul 1968 în localitățile comunei Brănișca situația rețelei de învățământ se prezenta în felul următor⁷⁵¹:

⁷⁴³ Ibidem.

⁷⁴⁴ Ibidem, Dosar 2/1962, f. 379.

⁷⁴⁵ Ibidem, Dosar 1/1965, f. 67.

⁷⁴⁶ Ibidem, f. 140-141.

⁷⁴⁷ Ibidem, f. 159-160.

⁷⁴⁸ Ibidem.

⁷⁴⁹ Petru Curcă, Lucrare în manuscris.

⁷⁵⁰ Ibidem.

⁷⁵¹ DJHAN, Fond Primăria comunei Brănișca, Dosar 2/1968.

Categoria școlii	Săli de clasă	Număr elevi	Cadre didactice
Școala generală Brănișca - clasele I-VIII	6	177	8
Școala primară Bărăștii Iliei - clasele I-IV	1	14	1
Școala primară Căbești - clasele I-IV	1	7	1
Școala primară Boz - clasele I-IV	2	38	2
Școala generală Furcșoara - clasele I-VIII	3	57	6
Școala primară Gialacuta - clasele I-IV	1	15	1
Școala primară Târnavă - clasele I-IV	2	31	2
Școala primară Târnăvița - clasele I-IV	1	12	1
Școala primară Rovina (Bicău) - clasele I-IV	1	14	1
Total	18	365	23

În comuna Brănișca în anul 1968 exista un puternic colectiv de cadre didactice numărând 23 de profesori și învățători care învățau un număr de 365 elevi. Rețelei de școli primare și generale se adăuga cea de grădinițe. În comuna Brănișca se aflau următoarele Grădinițe de copii⁷⁵²:

Localitatea	Numărul copiilor	Cadre didactice
Brănișca	26	1
Boz	27	1
Târnavă	26	1

Numărul relativ mare de copii înscriși la grădiniță dădeau speranțe menținerii școlilor în viitorii ani, din păcate scăderea drastică a natalității, părăsirea localităților de către familiile tinere vor fi unele din cauzele care vor duce la desființare școlilor din cea mai mare parte a localităților comunei Brănișca.

⁷⁵² Ibidem.

MEDALIONUL UNUI PEDAGOG

Unul dintre cei mai cunoscuți dascăli din comuna Brănișca este Petru Curcă, cel care a funcționat în această calitate peste 40 de ani. Petru Curcă s-a născut la 17 aprilie 1919 în satul Grăcineț din zona Cernăuți. A urmat școala primară în satul natal și apoi Școala pedagogică la Cernăuți, obținând Diploma de învățător.

A fost încorporat la unitățile de infanterie din Roman și Galați fiind ridicat la gradul de plutonier și a participat la operațiunile militare desfășurate de armata română pentru eliberarea Ardealului de Nord luptând până la Carei.

Din anul 1946 a intrat în învățământul primar mai întâi la Școala din Furcușoara și apoi din toamna aceluiași la Școala primară din comuna Boz. Încă de la începutul activității sale la Școala din Boz, învățătorul Petru Curcă s-a impus prin exigența manifestată față de elevi și de sine însuși.

S-a căsătorit în anul 1953 cu tânăra Maria Ilinca, stabilindu-se în satul Boz. Fiica lor Alexandra-Alina m. Popovici a absolvit Politehnica București obținând Diploma de inginer energetic și este stabilită în Timișoara. Mândria celor doi învățători pensionari din Boz, Petru și Maria Curcă sunt cele două nepoate, Corina absolventă de medicină și Monica, studente la Facultatea de științe economice.

Învățătorul Petru Curcă, în cei 40 de ani de activitate didactică a luat parte la toate activitățile derulate în epocă, reforma din 1948, lichidarea analfabetismului, cooperativizarea agriculturii, implicarea cadrelor didactice în activitatea culturală pentru crearea „omului nou” etc.

Ani de zile învățătorul Petru Curcă a îndeplinit și funcția de Director al căminului cultural din satul Boz, contribuind la înființarea unor formații artistice. Pentru atragerea tinerilor la activitatea culturală Petru Curcă le condiționa autorizarea horelor de participarea la formațiile artistice ale Căminului cultural. Înarmat cu un aparat de fotografiat învățătorul Petru Curcă și-a constituit o adevărată fototecă pentru evenimentele desfășurate. Aici am găsit o imagine de la electrificarea comunei Boz, a modului, primitiv am spune noi, de ridicare a stâlpilor.

Dar cea mai importantă realizare a învățătorului Petru Curcă sunt zecile de generații de elevi cărora le-a insuflat noțiunile de bază ale educației și dintre care mulți au continuat cu studiile liceale și universitare. Învățătorul Petru Curcă a manifestat permanente preocupări pentru cunoașterea istoriei și a tradițiilor culturale ale satelor din comună și în primul rând din satul Boz. Dovada acestor preocupări sunt cele două monografii ale satului Boz, rămase din păcate la stadiul de manuscris. Autorul acestor rânduri a rămas profund impresionat de prima sa întâlnire cu învățătorul Petru Curcă. Doresc ca aceste aprecieri ale noastre să constituie un omagiu adus familiei învățătorului Petru Curcă pentru activitatea îndelungată desfășurată.

OAMENI DE SEAMĂ

ai comunei Brănișca

În decursul anilor localitățile comunei Brănișca au adus în prim planul culturii hunedorene o serie de personalități. Una dintre cele mai vechi familii din Brănișca era cea a **Familiei JOSICA**. Ea își trage originea din Caransebeș unde erau proprietari în Zsidovar⁷⁵³. Primul care a venit în Ardeal a fost Ștefan Josica care ridicându-se la demnitatea de Cancelar a căpătat de la Sigismund Bathori posesiunea Branyicska (Brănișca) confiscată de la Ladislau Szalanczi⁷⁵⁴.

Sub împăratul Leopold (1698-1701) familia Josika s-a ridicat în rândul baronilor maghiari. Dintre membrii familiei, câțiva au ajuns la rangul de comiți supremi ai comitatului Hunedoarei, iar alții la cele mai înalte demnități ale statului între care îi amintim pe Ioane Guvernatorul (1822) și fratele său Samuel, cancelar⁷⁵⁵. Ioan Josika (1777-1843) a fost președinte al Guvernului transilvan între anii 1822-1834⁷⁵⁶. Samuel Josika, fiul cel mai mare al baronului Ioan Josika a fost cancelar aulic al Transilvaniei în perioada 1844-1848⁷⁵⁷.

Samuil Josika la 23 martie 1860 a prânzit la contele Széchenyi și în aceeași zi a murit. S-a lansat zvonul că ar fi fost otrăvit. Rămășițele sale pământești au fost transportate de la Viena la Cluj și de aici în comuna Micești, comitatul Turdei (azi în județul Alba) spre a fi așezate în cripta familiară⁷⁵⁸. Ludovic Josika, al doilea fiu al baronului Ioan Josika a fost comite suprem al comitatului Clujului și s-a pronunțat pentru pace și frăție între naționalități⁷⁵⁹.

Câteva date interesante despre un membru al familiei Josica ne lasă avocatul din Deva, Francisc Hossu-Longin⁷⁶⁰. „Pe acea vreme trăia încă baronul Coloman Josika, înrudit cu Josikă-eștii din Brănișca, județul Hunedoarei⁷⁶¹. Acesta era redactorul ziarului clerical „Magyar Korona”⁷⁶². „Un bărbat brunet, frumos, elegant, și după cum se spunea era unul dintre cei mai distinși publiciști. Acest baron - după cum îmi spunea el însuși – se interesa mult de cauzele românilor. Pentru aceea și-a propus să învețe limba română ca să-și culeagă cunoștințele luptelor ce aveau loc pe acea vreme din cunoașterea limbii noastre.

Mai cu seamă însă dorea ca să poate citi și înțelege pe scriitorii români, în special pe Alecsandri și ceilalți scriitori de care auzea și citea. La recomandarea lui Gavrilă Iles am ajuns ca să-i fiu instructor de limba română”⁷⁶³. Cu ocazia unei lecții, venind vorba de

⁷⁵³ I. Cav. De Pușcariu, Date istorice privitoare la familiile nobile române, partea II, Sibiu 1895, p. 166-167.

⁷⁵⁴ Ibidem.

⁷⁵⁵ Ibidem.

⁷⁵⁶ George Barițiu, Părți alese din istoria Transilvaniei pe 200 de ani în urmă, vol. III, Brașov, 1995, p. 550.

⁷⁵⁷ Ibidem.

⁷⁵⁸ Ibidem, p. 121.

⁷⁵⁹ Ibidem.

⁷⁶⁰ Francisc Hossu-Longin, Amintiri din viața mea, Cluj-Napoca, 1975, p. 40-42.

⁷⁶¹ Ibidem.

⁷⁶² Ibidem.

⁷⁶³ Ibidem.

consângenii baronului din Ardeal mi-am luat voie a-i zice baronului: „Să-mi dați voie să vă spun că pe la noi să vorbește că și familia Josika e de obârșă românească”⁷⁶⁴. Răspunsul baronului a fost următorul: „Am auzit și eu, fără să mă supere. Aș spune neadevăr dacă aș nega, ba eu însumi recunosc – că în vinele mele curge sânge românesc.

Dar vezi d[umnea]ta: referințele noastre familiare, educația ce ni s-a dat, conexiunile ce le avem în lumea mare și ambițiile ce ni s-au sugerat din pruncie sunt toate tot atâtea motive ca noi să nu venim în contact cu românii, de orice clasă s-ar ținea, ba încă dacă spre pildă aș îndrăzni eu ca să mă declar că sunt de viță românească, toată lumea ar sări asupra mea, iar consângenii mei m-ar exclude din cercul și familia lor, iar la români ce aș putea afla. Pentru aceea dară m-am gândit ca mai înainte să-mi însușesc limba română, apoi în deplină cunoștință a situațiunii, cu vremea, să vin în contact cu bărbații aleși ai românilor și apoi atunci aș vedea ce aș face”⁷⁶⁵.

„Mulțumindu-i pentru această confidență i-am tras atenția la insultele ce apar în ziarele maghiare contra noastră, exprimându-mi speranțele că de acele nu vor avea loc în ziarul ce redigează”⁷⁶⁶. Atunci când chingile maghiarizării se mai slăbesc, și alți membri ai familiei Josika recunosc originea lor românească. Astfel Ludovic baron de Josica în congregațiunea marcală a comitatului Cluj, cu ocazia instaurării sale de comite suprem în anul 1862, a mărturisit că este de origine român⁷⁶⁷. În secolul al XIX-lea și la începutul secolului al XX-lea aici au activat câțiva învățători și preoți care au făcut cinste comunităților în care au profesat.

IOAN CIORAN, învățător ce era originar din Pianul de Jos. Avea ca pregătire școlară clasele primare, 2 clase gimnaziale și pedagogia de 2 ani din Sibiu. A fost numit învățător definitiv la Școala din Brănișca-Bicău la începutul anului școlar 1858-1859. „Fiind ales definitiv, muncește 40 de ani la această școală și aduce roade culturale însemnate, atât în școală cât și în afară de ea.

Nu a fost lucrare de interes obștesc în Brănișca-Bicău, la care dascălul Cioran să nu aibă rol însemnat, ba la multe a fost chiar inițiatorul și conducătorul, dotat fiind cu o deosebită putere pentru a însuflă mulțimea pentru lucrări nobile”⁷⁶⁸.

După serviciul de 40 de ani se pensionează la sfârșitul anului școlar 1898-1899. beneficiază de pensie abia doi ani, Ioan Cioran decedând în anul 1901. A fost înmormântat lângă fosta bisericuță de lemn din Brănișca, familia îngrijindu-se să-i pună la căpătâi o modestă cruce din lemn. De la dascălul Cioran a rămas „Biblioteca învățătorească”, cu peste 60 de volume, întemeiată și alimentată aproape numai din dinarul său⁷⁶⁹.

În activitatea lui educativă învățătorul Cioran a căutat să cultive și să dezvolte spiritul de ajutorare reciprocă prin înființarea unei tovărășii de școlari, ce a trăit mulți ani și spiritul de „împrieteniire”, despre care încercări interesante n-au rămas dovezi ca să poată servi de bază unui studiu mai larg. În urma sa a rămas o familie numeroasă și săracă, compusă mai ales din copiii ce i-a avut cu cea de-a doua soție. Lucrând numai pentru alții și prea puțin

⁷⁶⁴ Ibidem.

⁷⁶⁵ Ibidem.

⁷⁶⁶ Ibidem.

⁷⁶⁷ I. Cav. De Pușcariu, op. cit., p. 166-167.

⁷⁶⁸ Nicolae Bembea, Monografia școlii elementare confesionale gr. Or. Române din Brănișca-Bicău, Sibiu, 1912, p. 23.

⁷⁶⁹ Ibidem.

pentru sine, de la începutul vieții sale, a murit în lipse⁷⁷⁰. Un sat întreg a plâns la moartea lui.

NICOLAE BEMBEA (1885-1939) s-a născut, la 14 ianuarie 1885, în satul Bampotoc, comuna Hărău, județul Hunedoara într-o familie de țărani. A urmat școala primară în satul natal, apoi școala superioară reformată din Rapoltul Mare. Își continuă studiile la Institutul Andreian din Sibiu în perioada 1903-1907 obținând Diploma de învățător. În cursul anului 1909 frecventează cursul agronomic din cadrul Școlii de Agricultură din Geoagiu de Jos desăvârșindu-și pregătirea profesională. Își începe cariera de dascăl la Uroi (1901), Bicău (1901-1902 și 1903-1904), Târnavița (1902-1903) și Brănișca (1907-1908)⁷⁷¹.

În timpul cât a fost învățător la școala din Bicău, Nicolae Bembea, pe lângă rezultatele bune avute la examene cu elevii a înființat și un „cor bisericesc cu care a cântat regulat în Duminici și sărbători în Sf. biserică, iar prin cântecele bătrânești, a rămas, mai ales, în amintirea sătenilor, care cântece le-a lăsat tinerilor moștenire”⁷⁷². La începutul anului școlar 1908-1909, Nicolae Bembea s-a transferat la școala din Sibiel, județul Sibiu, unde a funcționat până în anul 1920.

După Unire, în anul 1919 a fost numit instructor la Cursul de învățători ajutători din Săliște, unde a predat pedagogia și psihologia. În anul 1920 este promovat în funcția de revizor școlar al județului Sibiu, funcție pe care a îndeplinit-o până la sfârșitul vieții, survenit în anul 1939.

În timpul activității sale didactice și pedagogice, Nicolae Bembea a colaborat la revistele „Țara noastră”, „Viața școlară”, „Satul și școala”, „Ogorul școlii” etc. Pentru localitatea Brănișca, Nicolae Bembea reprezintă o personalitate de excepție, el fiind autorul unei remarcabile monografii, una dintre primele apărute în Transilvania începutului de secol XX dedicate școlii din Brănișca. Dar el a mai publicat și monografia școlii din satul natal Bampotoc, intitulată „Schiță monografică a școlii primare din Bampotoc, Sibiu, 1907”.

PETE, ROMULUS, căpitanul-erou, s-a născut, la 6 mai 1909, în comuna Brănișca din județul Hunedoara. A urmat școala primară în comuna natală. După studiile gimnaziale și liceale a urmat Școala militară de ofițeri activi de artilerie în perioada 1 octombrie 1930 – 1 iulie 1932. La absolvire a fost avansat sublocotenent și repartizat în Regimentul 24 artilerie⁷⁷³. După absolvirea unui curs de perfecționare la Școala militară de ofițeri activi de aviație, a obținut specialitatea de ofițer navigant, iar la 8 iunie 1937 a fost mutat în Gruparea 2 Apărarea Contra Aeronavelor (A.C.A.). La 16 octombrie 1937 i s-a acordat gradul de locotenent. De la 1 noiembrie 1939 a lucrat în Gruparea 5 A.C.A. La 23 august 1944, având gradul de căpitan, se afla la comanda Bateriei 21 Vickers⁷⁷⁴. La începutul lunii septembrie subunitatea sa avea misiunea să asigure apărarea antiaeriană a podului de peste Mureș din zona Arad.

⁷⁷⁰ Ibidem.

⁷⁷¹ Maria Razba, Personalități hunedorene (sec. XV-XX). Dicționar, Deva, 2004, p. 56.

⁷⁷² Nicolae Bembea, op. cit., p. 68.

⁷⁷³ Leonida Loghin, Aurel Lupășteanu, Constantin Ucrain, Bărbați ai datoriei 23 august 1944 – 12 mai 1945, Mic dicționar, București, 1985, p. 329-330.

⁷⁷⁴ Ibidem.

În ziua de 13 septembrie 1944 trupele horthyste și hitleriste, sprijinite de tancuri au trecut la ofensivă spre Arad. Căpitanul Pete Romulus a primit ordin să ocupe cu un tun antiaerian o poziție de tragere pe liziera de vest a satului Șofronea. În timpul deplasării către locul fixat pentru instalarea piesei de artilerie, ofițerul Pete Romulus a observat că pe lângă un conac, situat la nord-vest de Șofronea, se îndreptau spre sat cinci tancuri inamice și un camion încărcat cu militari.

În situația creată căpitanul Pete Romulus a ordonat militarilor săi deschiderea focului. Acționând cu precizie, aceștia au distrus autocamionul și au avariat patru din cele 5 tancuri. Cu toate acestea inamicul a continuat cu înverșunare atacul. Au căzut, rând pe rând, aproape toți servanții tunului. În cele din urmă a fost grav rănit și căpitanul Pete Romulus. A încetat din viață în timp ce era transportat la spitalul din Lipova. A fost decorat, post-mortem, cu ordinele „Steaua României” cl. a V-a cu spade și „Mihai Viteazul”, cl. a III-a cu spade⁷⁷⁵.

Bătălia de la Șofronea este descrisă elogios și de către autorii volumului III, „**România în anii celui de-al doilea război mondial**”, Editura militară, București, 1989. „În zona Șofronea servanții unui tun din Divizionul 28 Artilerie antiaeriană s-au angajat într-o luptă inegală cu tancurile ungare. Focul condus cu măiestrie de către căpitanul Pete Romulus a distrus șapte tancuri și a ucis circa 45 de militari horthyști. La această acțiune a participat și elevul Virgil Iovănaș, de la Liceul « Aurel Vlaicu » din Arad, ajutând la transportul muniției. În crâncena încheștare cu dușmanul au căzut la datorie, rând pe rând, căpitanul Pete Romulus, elevul Virgil Iovănaș, soldații Nicolae Cazacu, Nicolae Enache și ceilalți servanți ai tunului”⁷⁷⁶. Un fiu al localității Brănișca, istoricul Ioachim Lazăr (altul decât autorul acestei monografii), ne descrie în mod cât se poate de patetic vitejia, moartea și apoi durerea din cadrul familiei Pete Romulus⁷⁷⁷.

VOICU LĂSCUȘ s-a născut la 13 septembrie 1937 în localitatea Brănișca. După absolvirea școlii generale din Brănișca s-a înscris la Liceul „Coriolan Brediceanu” din Lugoj. A urmat apoi Universitatea „Babeș- Bolyai” din Cluj, absolvind în anul 1962, fiind licențiat în pedagogie și literatura română. Apoi a devenit profesor la Facultatea de Psihologie și Științele Educației a Universității „Babeș-Bolyai” și la Facultatea de Pedagogie Socială a Universității „Avram Iancu” din Cluj-Napoca. A înființat la Cluj-Napoca prima Facultate de Pedagogie Socială din România (1992) fiind și primul ei decan. A elaborat lucrări și studii în domeniul pedagogiei.

Este membru al Institutului Internațional de Educație Specială și al Asociației Pedagogice din România, al Fundației Române pentru Copii, Comunitate și Familie. Printre lucrările publicate amintim: „Cercetări asupra opțiunii profesionale, 1972”, „Părinții și profesiunea copiilor, 1981”, „Elemente de psihopedagogie, 1989”, „Pedagogia ocrotirii”, 1994, „Deontologie pedagogică, 1996”, „Organizarea și conducerea Caselor de Copii”, 1996, „Natura umană și condiția ei social-culturală. Dialoguri cu Nicolae Mărgineanu”, 1997, „Orientarea școlară și profesională”, vol. I, 2000⁷⁷⁸.

⁷⁷⁵ Ibidem.

⁷⁷⁶ Ștefan Pascu și colectivul, România în anii celui de-al doilea război mondial, vol. III, Editura militară, București, 1989, p. 78-79.

⁷⁷⁷ Ioachim Lazăr, În Europa la Brănișca, File de cronică, Editura Emia, Deva, 2004, p. 47-49.

⁷⁷⁸ Maria Razba, op. cit., p. 305.

AUREL OPREAN s-a născut la 4 august 1925 în localitatea Brănișca. A terminat cele 7 clase la școala primară din Târnăvița. Apoi a plecat la Brașov unde a urmat Liceul industrial fiind șef de promoție. Este ales de către forurile competente ale statului și trimis la studii superioare în străinătate. Absolvent al Institutului Politehnic din Leningrad (azi Petersburg), specialitatea Mașini Unelte, promoția 1954. După terminarea studiilor de la Saint Petersburg se reîntoarce în țară. A fost transferat la Institutul Politehnic din București. Aici a parcurs toate treptele de la asistent la profesor universitar (1971). Între anii 1954-1970 a fost profesor al acestui institut. În perioada 1968-1976 a îndeplinit funcția de decan al Universității Politehnice.

A obținut doctoratul cu teza „Contribuții la studiul pompelor și motoarele hidraulice cu angrenaj”, susținută la Institutul Politehnic București, în anul 1965. A îndeplinit funcțiile de director al Editurii Tehnice (1959-1968), decan al Facultății T.C.M. (1968-1976). A fost titularul a 20 de cărți din domeniul Acționărilor hidraulice. Este autor și coautor a peste 200 de lucrări științifice, manuale, monografii, tratate, comunicări științifice, contracte de cercetare. Sub îndrumarea sa au obținut titlul de doctor 40 doctoranzi. În anul 1999 a devenit membru titular al Academiei de Științe Tehnice din București.

A urmat studii de specializare la Institutul de Cercetări Industriale din U.R.S.S., și a efectuat o practică documentară în S.U.A. Din 1974 și până în prezent, din 2 în 2 ani a fost coordonator din partea Universității Politehnice la conferințele internaționale din domeniul „Mașini unelte”, ajungând până la ediția a 16-a. După o activitate de peste 40 de ani este pensionat în anul 1995. Și totuși, având o deosebită putere de muncă își continuă activitatea științifică. În perioada pensiei, până în prezent este profesor consultant al Universității Tehnice București. Din anul 1998 până în anul 2006 a fost șef de catedră la Universitatea Tehnică București. Aurel Oprean este membru fondator a 3 sectoare de specialitate, domeniul tehnologiei, construcții de mașini mecanică fină și roboți industriali.

Domeniile de cercetare spre care și-a îndreptat atenția privesc: acționări și automatizări hidraulice în construcția de mașini unelte; teoria așchierii și generării suprafețelor de mașini unelte, fiabilitatea acestora; mașini unelte de mecanică fină și roboți industriali⁷⁷⁹.

GHERASIM ȚIC s-a născut la 18 mai 1931 în satul Boz, unde a și urmat școala primară. Este absolvent al Liceului „Mihai Viteazul” din Alba Iulia, promoția 1950. Din toamna anului 1950 devine student la Facultatea de drept din Cluj până la 30 mai 1952. La această dată a fost arestat de către autoritățile comuniste și condamnat la 20 de ani închisoare pentru „activitate subversivă îndreptată împotriva ordinii sociale comuniste”. E a pus bazele unei organizații numită „Liga Anticomunistă”, din care au mai făcut parte Tâmaș Serafim din Brănișca, Gașpar Miron și Ilinca Iosif din Boz, Bâc Nicolae din Târnăvița și Breteanu din Gialacuta.

Cei peste 12 ani de închisoare i-a executat: în anchetă la Securitatea din Deva până la proces, în penitenciarul din Deva până în mai 1953. Din mai până la 18 iulie 1953 a lucrat în lagărul de la Capul Midia, la Canalul Dunăre – Marea Neagră. Din 20 iulie până în septembrie 1953 în închisoarea din Aiud. Din septembrie 1953 până în mai 1956 a lucrat în mina de plumb de la Baia Sprie, iar din mai 1956 până la eliberarea a stat închis la Aiud.

Este eliberat, după mai bine de 12 ani de detenție, la 5 august 1964. S-a înscris la Facultatea de limbi germane, secția engleză, pe care a absolvit-o în anul 1969. Între anii 1969-1989 a funcționat ca profesor.

⁷⁷⁹ Ibidem, p. 387-388.

Obținând certificatul de traducător în limba engleză, profesorul Gherasim Țic a folosit din plin această calitate a sa traducând 13 cărți din literatura universală. A tradus: „Copii lui Sánchez” de Oscar Lewis, Editura Univers, 1978, „Regele a murit”, Editura Adevărul S. A. 1991, „Minunea de zece zile”, Editura Adevărul S.A. 1991, „Asasinul era X”, Editura Nemira, 1992, „O cameră în care se poate muri” de Ellery Queen, Editura Nemira, 1992. „Vulturul a aterizat” de Jack Higgins, Editura Hunanitas. 1990, „Fereastra de sus” de Raymond Chandler, Editura Univers, 1983, „Hanul Jamaica” de Daphne Du Maurier, Editura Univers, 1986, „Flotile secrete” de A. Cecil Hampshire, 1991, „Wycliffe și pânza de păianjen” de W. J. Burley, Editura Adevărul S.A. 1991, „Puști bogați” de Robert Westbrook, 1994 „Julian Apostatul” de Gore Vidal, Editura Univers, 1993, „Imperiul iadului” de Sven Hassel.

Dar Gherasim Țic nu s-a mulțumit numai cu traducerea ci a fost el însuși creator de literatură. A publicat până în prezent romanele „Fii unui destin potrivit” și „Speranțe”, iar în prezent are în lucru încă un roman. A publicat și o schiță intitulată „Vânătorul singuratic” apărută în revista Gheorghe Asachi din Piatra Neamț. Gherasim Țic prin lupta sa politică împotriva comunismului este un erou al comunei Brănișca iar prin opera sa unul dintre cei mai de seamă scriitori.

MIRON ȚIC s-a născut la 22 mai 1939, în satul Boz, comuna Brănișca dintr-o familie de țărani. Urmează școala primară în satul natal Boz și în Brănișca. Apoi își continuă studiile la Liceul „Decebal” din Deva. A debutat în anul 1961, cu poezia „Aș vrea să fiu”, publicată în ziarul „Drumul socialismului” din Deva. Debutul editorial și-l face în 1975, în „Caietul de debut” al Editurii Eminescu din București. În 1979 îi apare placheta de poezie „Miracolul zăpezilor”. Este membru al cenaclului „Ritmuri” din Deva (1979)⁷⁸⁰.

Participă la festivalul de poezie „Lucian Blaga” unde obține „Premiul Lancrăm” în anul 1986. Este inițiatorul și redactorul fostului ziar „Glia” din Deva, din care au apărut cinci numere (1992). Din 1995 îi apare în ziarul „Călăuza”, rubrica „Martor”. Redactor, din anul 1998, la revista „Ardealul literar și artistic” din Deva, unde publică serialul „Fratele meu – prozatorul”, cuprinzând amintiri despre fratele său, scriitorul Nicolae Țic și redactor șef al publicației Informația Iliei⁷⁸¹. Este de asemenea prezent la emisiunile de la Radio București și Radio Timișoara.

Miron Țic are colaborări la o serie de reviste de cultură între care amintim „Lucefărul”, „România literară”, „Vatra”, „Flacăra”, „Suplimentul literar artistic al Scânteii tineretului”, „Contemporanul”, „Astra” (Brașov), „Tribuna” (Cluj), „Orizont” (Timișoara), „Transilvania” (Sibiu), „Ritmuri hunedorene”, „Constelația dragonului”, „Ardealul literar și artistic”, „Drumul socialismului”, „Cuvântul liber”, „Călăuza” etc⁷⁸².

Miron Țic a publicat o serie de volume de poezie și proză, între care amintim „Lumini hunedorene”, Timișoara, 1989, „Invitație la dragoste” Deva, 1993 (volum de poezii), „Regina nopții”, Deva, 2000, „Cocorii razelor de soare”, București, 2004.

Stabilit în localitatea Ilia, Miron Țic a coordonat apariția unei valoroase monografii „Cronica de la Ilia Mureșană”, Deva, 2005.

⁷⁸⁰ Ibidem, p. 571.

⁷⁸¹ Miron Țic, Balaj Petru, VasIU Partenie Vanghelia, Cronica de la Ilia Mureșană, Deva, 2005, p. 264.

⁷⁸² Maria Razba. op. cit., p. 571.

NICOLAE ȚIC (1928- 1992) a văzut lumina zilei în ajunul Crăciunului din anul 1928, în satul Boz, comuna Brănișca. A urmat școala primară în localitatea natală după care a urmat Liceul „Decebal” din Deva, absolvindu-l cu promoția anului 1949. Urmează apoi cursurile Facultății de Filologie din București între anii 1949-1953. Încă din timpul studenției devine redactor la „Scânteia tineretului” (1950-1956), la Secția Scenarii a Studioului Cinematografic București (1961-1969). Debutază editorial în anul 1957 cu un volum de proză de inspirație rurală despre cazul unui țăran care se opune procesului de colectivizare a agriculturii⁷⁸³.

Odată cu volumul „Profiluri” care obține Premiul Academiei în anul 1959 este evidentă preocuparea sa pentru reportaj. Următoarele cărți, romane sau nuvele sunt inspirate din mediul citadin, din viața muncitorească și intelectuală. În „Orașul cu o mie de blesteme”, publicat în anul 1965, Nicolae Țic evocă climatul orașului de provincie în primii ani de după război. Cu romanul „Navetiștii” reia preocupările mai vechi față de fenomenul de distrugere a satelor tradiționale din preajma orașelor. Din anul 1962 a avut o bogată activitate de scenarist de film, singur sau în colaborare. S-a stins din viață la 11 martie 1992, în plină putere de muncă.

Nicolae Țic a colaborat la numeroase reviste de cultură între care amintim „Gazeta literară”, „Luceafărul”, „România literară”, „Adevărul literar și artistic”, „Viața românească”, „Contemporanul” etc. În timpul activității Nicolae Țic a publicat numeroase cărți pe care le amintim în ordinea apariției: „**A doua moarte a lui Anton Vrabie**”, București, Editura tineretului, 1957, 103 pagini; „**Profiluri**”, povestiri, București, ESPLA, 1959, 287 pagini; „**Ora șase**”, roman, București, ESPLA, 1960, 296 pagini; „**Anii tineri**”, roman, București, Editura pentru literatură, 1961, 408 pagini; „**Vântul de seară**”, (Nuvele), București, Editura tineretului, 1963, 215 pagini; „**Un vals pentru Maricica**”, roman, București, Editura tineretului, 1963, 215 pagini; „**Orașul cu o mie de blesteme**”, roman, București, Editura tineretului, 1964, 256 pagini; „**Pe scara vagonului**”, (Nuvele), București, Editura tineretului, 1966, 232 pagini; „**Cu ușile deschise**”, București, Editura tineretului, 1967, 119 pagini; „**Nu trageți în caii de lemn**”, roman, București, Editura tineretului, 1967, 152 pagini; „**Durerile altora**”, roman, București, Editura tineretului, 1969, 1969, 240 pagini; „**Scamatorul**”, roman, București, Editura pentru Literatură, 1969, 135 pagini; „**Camera cu oglinzi**”, povestiri, București, Editura Albatros, 1971, 143 pagini; „**Drumul spinos al întoarcerii**”, București, Editura Eminescu, 1971, 272 pagini; „**Viața de buzunar**”, roman, București, Editura Eminescu, 1972, 356 pagini; „**Navetiștii**”, roman, București, Editura Eminescu, 1974, 336 pagini; „**Poiana urșilor albi**”, roman, București, Cartea Românească, 1975, 287 pagini; „**Arșița verii și a sufletului meu**”, București, Editura Ion Creangă, 1976, 152 pagini; „**Roșu pe alb**” (Roman despre greva minerilor de la Lupeni din 1929), București, Editura Eminescu, 1977, 352 pagini; „**Jean, fiul lui Ion**”, roman, București, Cartea Românească, 1978, 392 pagini; „**Până mă întorc, visează**”, București, Editura Eminescu, 1980, 383 pagini; „**Suplinitorii**”, roman, București, Editura cartea Românească, 1982, 336 pagini; „**Lege și anexă**”, București, Editura Eminescu, 1983, 387 pagini; „**Sărindar**”, București, Editura Eminescu, 1984, 400 pagini; „**Intermediarii**”, București, Editura Cartea Românească, 1985, 415 pagini; „**Grindina**”, București, Editura Eminescu, 1987, 383 pagini; „**Până la ultima consecință**”, roman, București, Editura Cartea Românească, 1988, 362 pagini; „**Jurnalul de toamnă. Duioase, temperate, vesele**”, București, Editura Albatros, 1991, 254 pagini; „**Bufnița albă**”, București, Editura militară, 1992; „**Evanghelia după Satan**, București, Editura Viitorul Românesc, 1993.

⁷⁸³ Ibidem, p. 572-574.

IOACHIM LAZĂR s-a născut la 26 august 1934 în localitatea Brănișca fiind al 5-lea copil al lui Loghin și Rozalia Lazăr. Mama a decedat în anul 1938 atunci când copilul Ioachim avea abia patru ani. Tatăl său Loghin a luptat în primul război mondial și a fost concentrat în timpul celui de-al doilea război mondial. A decedat, în anul 1948, lăsând în urma sa cinci copii dintre care unii încă nu terminaseră studiile.

Ioachim Lazăr a urmat cele patru clase primare la Școala din localitatea natală între anii 1941-1945 și apoi urmează ca bursier de stat, între anii 1945-1952, Școala pedagogică din Arad. În toamna anului 1952 devine student al Facultății de Limba și Literatura Rusă din București. După absolvirea facultății, din toamna anului 1956 este numit profesor la Liceul teoretic din orașul Simeria unde funcționează până în anul 1960.

Se îndreaptă spre ziaristică și între anii 1960-1968 lucrează ca redactor și corector șef la cotidianul „Drumul socialismului” din Deva. Apoi timp de peste doi ani, din februarie 1968 și până în octombrie 1970 îndeplinește funcția de secretar de redacție al cotidianului „Unirea” din Alba Iulia. Între anii 1970-1990 a fost angajatul Primăriei Deva ca administrator de piețe. Se pensionează în anul 1990 cu dispensă de vârstă.

Pensionarea i-a deschis alte orizonturi de activitate. Cel care lucrase atâția ani în publicistică nu putea rămâne prea mult timp departe de această activitate. Între anii 1991-1993 este secretar de redacție la săptămânalul „Pronofotbal” cu difuzare națională. În anul 1995, împreună cu un grup de intelectuali din Municipiul Deva și nu numai, fondează Asociația „Dr. Petru Groza” cu scopul de a apăra memoria marelui om politic hunedorean. Este autor - coordonator al volumului „Dr. Petru Groza în istorie. Mărturii și documente”, apărut în anul 2002 la Editura „Destin” din Deva.

Ioachim Lazăr nu rămâne insensibil față de locurile natale și în anul 2004, publică volumul „În Europa, la Brănișca. File de cronică”, apărut la Editura „Emia” din Deva. A colaborat cu articole, pe diverse teme, la mai multe ziare locale și centrale. Temele predilecte pe care le abordează se referă la cunoscutele personalități române, Mihai Eminescu, Petru Groza și Emil Cioran. Prin întreaga sa activitate Ioachim Lazăr a contribuit la cunoașterea comunei Brănișca în România și Europa.

AUGUSTIN OANĂ s-a născut la 26 iulie 1942 în comuna Brănișca, într-o familie cu 9 copii. Începe încă din fragedă copilărie să îndrăgească cântecul popular, devenind mai târziu, cu ajutorul harului, ambiției și muncii susținute un autentic rapsod popular. Augustin Oană slujește de peste 40 de ani valorile neprețuite ale românului: cântecul și dansul popular, portul popular și datinile străbune. Începe primele înregistrări în studiourile Radio-TV București, în anul 1968, după care continuă colaborările cu Ansamblurile folclorice „Balada”, „UTC”, „Perinița”, „Barbu Lăutaru”, precum și cu Orchestra din Arad.

Împreună cu orchestra Radiodifuziunii Române, sub bagheta dirijorului George Vancu, a înregistrat peste 45 de cântece și jocuri populare. Apoi înregistrează împreună cu Orchestra „Rapsozii Zarandului” încă 16 cântece și jocuri populare. Până în prezent a înregistrat peste 200 de înregistrări muzicale la Institutul de Etnografie și Folclor „Constantin Brăiloiu”. Augustin Oană este cunoscut ca rapsod popular al Ținutului Pădurenilor, și este prezent ca invitat în recitaluri la toate marile spectacole, atât în București cât și în alte zone ale țării. A concertat de asemenea în Turcia, Italia, Franța, Austria și Belgia.

Augustin Oană a fost cuprins în Enciclopedia Marilor Personalități, editată în anul 2007 de către Muzeul Satului București. Pentru ridicarea calității sale artistice, Augustin Oană a făcut 3 ani de pregătire cu profesorul Emilia Comișel. Augustin Oană este în

prezent colaborator al Societății de Radiodifuziune, cu texte și melodii reprezentative pentru județul Hunedoara, fiind unul dintre cei mai îndrăgiți interpreți populari, datorită virtuozității și a muzicii populare autentice pe care o promovează cu pasiune și dăruire, pe toate scenele țării.

CORNEL OPREAN s-a născut al 4 martie 1946 în satul Târnăvița într-o familie de țărani. În perioada anilor 1951-1959 frecventează școala elementară după care se înscrie la Liceul de cultură generală din Ilia pe care-l absolvă în anul 1963. Timp de doi ani este director al Căminului Cultural din comuna Sârbi.

În perioada anilor 1964-1968 a urmat Școala Superioară de Ofițeri „Nicolae Bălcescu” din Sibiu. Între anii 1975-1977 frecventează Academia Militară din București iar în anul 1988 a urmat cursul postacademic pentru toate armele. Pregătirea militară i-au permis să parcurgă gradele militare și să ocupe diferite funcții de comandă.

Din anul 1968 a parcurs următoarele înaintări în grad: Locotenent (1968), Locotenent major (1972), Căpitan (1977), Maior (1983), Locotenent-colonel (1989), Colonel (1990), General de brigadă (1994).

În decursul activității militare a îndeplinit o serie de funcții: „Comandant de pluton și companie la Comandamentul de Jandarmi județean Cluj (1968-1975), Șef de Stat Major al Comandamentului de Jandarmi Județean Maramureș (1979), Șef Birou Operații la Comandamentul de Jandarmi Teritorial „Someșul Cluj-Napoca” (1979-1984), Șef de Stat Major al Comandamentului de Jandarmi Teritorial „Someșul Cluj-Napoca” (1984-1990), Comandant al Comandamentului de Jandarmi Teritorial „Someșul Cluj Napoca” (1990-2003). În prezent Cornel Oprean este General de brigadă în rezervă.

Pentru activitatea desfășurată ofițerul Cornel Oprean a primit o serie de Medalii și Merite militare între care amintim: Meritul Militar clasa a III-a (1973), Meritul Militar clasa I-a (1979), Meritul Militar clasa a II-a (1984).

De asemenea a primit o serie de ordine între care amintim: Meritul Militar clasa a III-a pentru 15 ani de activitate (1984), Meritul Militar clasa a II-a pentru 20 de ani de activitate (1989), Meritul Militar clasa I-a pentru 25 de ani de activitate (1995), Virtutea Militară în grad de Comandor (2002).

În perioada sa de militar activ a fost „instructor militar la Școala de Ofițeri din Zambia” (1980). În perioada 1993-1996 a participat la un schimb de experiență de specialitate în China. În anul 1999 a coordonat o lucrare de specialitate „Jandarmeria Ardeleană” – tradiție și contemporaneitate.

OVIDIU ANDREI OLARI s-a născut la 20 ianuarie 1986 fiind fiul lui Marcel Dorel Olari din Brănișca și Lenuța Olari n. Ștef originară din satul Rovina. Și-a petrecut copilăria alături de părinții și bunicii săi din satul Rovina. Urmează cursurile Școlii generale nr. 2 „Lucian Blaga” din Deva în perioada 1993-2001. După terminarea școlii generale urmează Liceul de Muzică și Arte Plastice „Sigismund Toduța” din Deva, în perioada 2001-2005.

Încă din clasa I activează la Clubul elevilor din Deva la secția de muzică instrumentală (profesor Vasile Belean) și apoi la Școala populară de Artă, secția acordeon, cu profesorul Horia Dobrei. Tot aici studiază și „Canto popular” în clasa prof. Mariana Anghel.

În prezent urmează Academia de Muzică „Gheorghe Dima” din Cluj-Napoca, secția Muzicologie și modul de canto tradițional, la clasa profesorului dr. Ioan Bocșa, activând în cadrul Ansamblului „Icoane”. A debutat în cadrul concursului „Moștenitorii” din 2003

realizat de Marioara Murărescu și Ciprian Roman. În județul nostru a evoluat în cadrul spectacolelor organizate la Țebea, Costești, Poienița Voini etc.

Remarcându-se tot mai mult ca interpret Ovidiu Olari participă la o serie de festivaluri de folclor din țară între care amintim: „Felician Fărcașu” Brad, „Ion Cristoreanu” Cluj-Napoca, „Mureș pe marginea ta” Lipova”, precum și la „Olimpiadele naționale de muzică tradițională” realizate la Arad și Constanța. Participă și la o serie de festivaluri internaționale, alături de Ansamblul Silvana și Liceul de Muzică, în Franța, Italia, Belgia, Austria, Germania, Ungaria și Serbia.

Interpretul Ovidiu Olari a colaborat cu Ansamblurile „Silvana” al Casei de cultură „Drăgan Munteanu” din Deva, „Românașul” Liceul de Muzică Deva, „Doina Crișului” Brad, „Românașul” Casa Studenților Cluj-Napoca, „Hațegana” Hunedoara, „Bucura” Casa de cultură Hațeg și „Icoane” din Cluj-Napoca. De asemenea a colaborat și cu Centrul Creației Populare din Deva. Ovidiu Olari a avut și numeroase colaborări la posturile de televiziune: TVR 1, TVR Timișoara, TV Favorit, Antena 1 și TV Cluj-Napoca.

Până în prezent Ovidiu Olari a colaborat la realizarea unui C.D. ce cuprinde colinde de pe valea Geoagiului, alături de Cristian Fodor și Valentin Crainic. De asemenea are în lucru un C.D. care va cuprinde cântece din zona natală. Prin activitatea desfășurată până în prezent Ovidiu Olari se prezintă ca unul dintre cei mai talentați interpreți de muzică populară ai generației sale.

ASPECTE DEMOGRAFICE

ale comunei Brănișca

Localitățile comunei Brănișca au parcurs în decursul existenței lor îndelungate o traiectorie sinuoasă din punct de vedere demografic. În decursul evului mediu, odată cu încetarea invaziilor, cu ameliorarea tehnicilor agricole, prin sporirea mijloacelor de subsistență are loc o adevărată renaștere demografică a populației din Europa. Pentru Transilvania, cu o suprafață de 102.000 kmp. se estimează o populație de circa 300.000 locuitori la sfârșitul secolului al XI-lea⁷⁸⁴. În medie un sat avea circa 20 gospodării în secolele XI-XII și vreo 25 de gospodării pe la mijlocul secolului al XIII-lea⁷⁸⁵. Existau sate cu 3-5 gospodării, deci 10-20 locuitori, după cum existau altele cu 120 gospodării, deci cu 350-400 locuitori⁷⁸⁶.

Secolul al XIV-lea este unul de regres demografic cauzat de foamete, războaie, marea epidemie de ciumă de la mijlocul secolului. Până în secolul al XVI-lea de problemele demografice nu s-au preocupat decât organele administrative. Satele Transilvaniei, în secolul al XVI-lea, ajung la o medie de 50 gospodării, iar membrii unei familii sporesc la 4⁷⁸⁷.

În secolul al XVIII-lea se înregistrează o schimbare importantă în evoluția populației. Acest secol, mai liniștit în comparație cu cel precedent, în ceea ce privește luptele interne feudale, expedițiile de pradă și chiar războaiele, epidemiile mai rare și mai puțin bântuitoare, cu un nivel de viață și de îngrijire sanitară mai bună, beneficiază din plin de o creștere a populației. Se întocmesc în acest timp și numeroase conscripții fiscale, urbarii, recensăminte generale demografice, catagrafii, registre parohiale, hărți geografice explicative, care consemnează această creștere.

Este perioada în care apar în aceste conscripții și localitățile comunei Brănișca. Prima conscripție efectuată pentru Principatul Transilvaniei, are loc în anii 1713-1714. Ea avea loc la scurtă vreme după luarea în stăpânire a Transilvaniei de către Curtea din Viena și era de natură precumpănitor fiscală. Rezultatele confuze ale acestei conscripții au determinat Guvernul să pregătească o nouă înregistrare fiscală generală în vara anului 1721. Următoarele patru conscripții (1733, 1750, 1760-62 și 1766) au un caracter strict confesional. Conscierea din anul 1733 s-a bazat pe datele transmise de către preoții sătești și care au fost centralizate în cancelaria episcopului Ioan Inochentie Micu. Numărul locuitorilor nu este înregistrat după suflete ci după familii.

⁷⁸⁴ Ștefan Pascu, Populație și societate, Vol. I, Cluj, 1972, p. 40.

⁷⁸⁵ Ibidem.

⁷⁸⁶ Ibidem, p. 41.

⁷⁸⁷ Ibidem, p. 45.

Dacă înmulțim numărul familiilor înregistrate cu 5 suflete aflăm numărul locuitorilor din fiecare așezare. Astfel Brănișca avea 130 locuitori, Bărăștii Iliei, 125, la Boz locuiau 145, la Căbești se înregistrau doar 15 locuitori, la Furcșoara 115, Gialacuta avea 50, Târnavă 220 și Târnavița 130⁷⁸⁸.

Un fenomen caracteristic satelor mai numeroase constă în roirea consemnată în documente sub forma atributelor: de Sus (superior), de Jos (inferior), Mare, Mic etc. În cazul nostru se înscrie roirea satului Târnavița din Târnavă. Aici chiar și satul care s-a desprins în cursul vremii ajunge să depășească localitățile Bărăștii Iliei, Furcșoara, Gialacuta și Căbești și să egaleze, la un moment dat, ca număr de populație Brănișca.

Problema diferendului confesional dintre ortodocși și greco-catolici nerezolvată prin măsurile luate în urma conscripției din 1733 a necesitat realizarea altor conscripții. Concomitent cu lucrările de conscriere fiscală s-au desfășurat și conscrierea confesională a românilor, inițiată de către vicarul episcopesc Petru Pavel Aron în anul 1750. Spre deosebire de conscripția din anul 1733, în 1750 se înregistrează numărul persoanelor și nu cel al familiilor. Conscripția din 1 octombrie 1750 înregistra pentru satele din comuna Brănișca următoarea situație demografică: Brănișca (100 credincioși), Bărăștii Iliei (90), Boz (120), Căbești (20), Furcșoara (25), Gialacuta (7), Târnavă (90) și Târnavița (90)⁷⁸⁹.

Dacă conscripțiile din 1733 și 1750 au fost făcute de românii uniți „pentru ca să se știe câți preoți se pot scuti de sarcinile publice” și cât pământ s-a dat sau urma să se dea preoților și bisericilor unite, conscripția din 1760-1762 s-a făcut de o comisie aulică cu scopul vădit pentru ca Curtea din Viena să fie odată corect informată asupra numărului adevărat al românilor și despre progresele Unirii⁷⁹⁰. Față de primele două conscripții aceasta este mai exactă, fiind efectuată cu sprijinul aparatului administrativ civil și militar. Din păcate în această conscripție nu se regăsesc datele pentru localitățile Bărăștii Iliei, Căbești și Gialacuta, ceea ce ne împiedică să facem anumite comparații cu situația lor anterioară.

Conscripția din anul 1766 a fost întocmită de administrația episcopului Dionisie Novacovici. Atât această conscripție cât și cea întocmită de episcopia unită în același an au fost întocmite din ordinul autorităților de stat, cu scopul de a controla prin ele procesul de deplasare al ortodocșilor spre uniți, în urma măsurilor luate de Camera aulică⁷⁹¹.

Statistica întocmită de Biserica Ortodoxă transilvană în 1766 este un document de o deosebită valoare din punct de vedere istoric și demografic. Cu ajutorul datelor ei se poate cunoaște în ce măsură a reușit politica habsburgică să convingă pe o parte din sătenii români de un progres social-economic al lor, prin înglobarea în regimentele de graniță. Conscripția din 1766 aduce noi informații demografice prin arătarea numărului persoanelor pe sexe.

În cazul localităților aparținând comunei Brănișca conscripția înscrie următoarele date: Gialacuta (14 bărbați și 13 femei), Târnavă (128 bărbați și 92 femei), Târnavița (90 bărbați și 98 femei), Boz (118 bărbați și 109 femei), Furcșoara (32 bărbați și 28 femei), Bărăști (32 bărbați și 28 femei), Brănișca (223 bărbați și 155 femei)⁷⁹².

⁷⁸⁸ Augustin Bunea, Episcopul Ioan Inocențiu Klein (1728-1751), Blaj, 1900.

⁷⁸⁹ Idem, Statistica românilor din Transilvania în anul 1750, în Transilvania, An. XXX, nr. IX, Noiembrie-decembrie 1901, p. 237-289.

⁷⁹⁰ Virgil Ciobanu, Statistica românilor ardeleni din anii 1760-1762, Cluj, 1926, p. 3-57.

⁷⁹¹ Statistica românilor ortodocși din Transilvania din anul 1766, în Mitropolia Ardealului, nr. 7-9, An. XXII, iulie-septembrie.

⁷⁹² Ibidem.

Conscripția din anul 1805 a fost determinată de organizarea Eparhiei ortodoxe care s-a început încă din anul 1786, sub episcopul Gedeon Nichitici, când episcopia avea 31 de protopopiate și 940 de parohii⁷⁹³. Conscripția înregistrează familiile pentru că în funcție de numărul lor era stabilit și numărul preoților.

O parohie cu 130 de familii avea dreptul să aibă un preot. Conscripția înregistrează starea episcopiei ortodoxe la începutul păstoririi primului episcop român Vasile Moga, după o vacanță de 110 ani de la Unire. În cei 72 de ani care despart conscripțiile din 1733 și 1805 populația localităților comunei Brănișca a înregistrat un salt apreciabil.

Brănișca a cunoscut cel mai spectaculos salt demografic de la 26 de familii în 1733 la 88 în 1805. Celelalte localități pentru care dispunem de date au creșteri mai puțin spectaculoase: Bărăștii Iliei de la 25 familii la 31 satul Boz crește de la 29 la 39 familii, Gialacuta de la 10 la 27 familii, Târnavă de la 44 la 58 familii și Târnavița de la 26 la 46 familii. Dar iată evoluția populației în perioada 1733 la 1805:

Localitatea	1733	1750	1760 / 62	1766	1805
Brănișca	26	100	73	378	88
Bărăștii Iliei	25	90	?	40	31
Boz	29	120	70	227	39
Căbești	3	20	?	?	?
Furcșoara	23	25	100	60	?
Gialacuta	10	7	?	27	27
Târnavă	44	90	58	220	58
Târnavița	26	90	73	188	46

Dar izvorul demografic de cea mai mare însemnătate îl constituie recensământul populației din anii 1784-1787, care întrunește pentru prima oară în practica vremii, unele elemente ale recensămintelor moderne⁷⁹⁴. Faptul că majoritatea populației Transilvaniei era românească (66,46 %) a determinat-o pe împărăteasa Maria Tereza să socotească Transilvania drept „principatul nostru românesc”⁷⁹⁵. Reliefând această realitate istoricul ungar Iosif Benkő afirma că „atât de mare este numărul românilor, încât nu numai că le egalează, dar le întrece cu mult pe toate celelalte neamuri din Transilvania împreună”⁷⁹⁶. Potrivit conscripției din 1784-1787 localitățile comunei Brănișca aveau următoarea situație demografică:

⁷⁹³ Matei Voileanu, Contribuțiune la istoria bisericească din Ardeal, Sibiu, 1928, p. 3.

⁷⁹⁴ Costin Feneșan, Izvoare de demografie istorică, vol. I, București, 1986, p. 393.

⁷⁹⁵ Dominuț Pădurean, Evoluția demografică a Țării Moților între secolele XVII-XX, Sargetia, XXXII, 2004, p.

755.

⁷⁹⁶ Ibidem.

Localitatea	Case	Familii	Populație	Bărbați	Femei
Brănișca	61	56	235	123	112
Bărăștii Iliei	23	26	152	82	70
Boz	60	73	351	183	168
Căbești	10	9	52	28	24
Furcșoara	48	50	272	134	138
Gialacuta	30	31	170	95	75
Târnavă	63	62	321	160	161
Târnavița	43	46	234	118	116

Demersurile inițiale pentru realizarea acestei conscripții datează din anul 1765, hotărârea de a fi realizată luându-se abia în anul 1776. Nu s-a putut efectua decât începând din anul 1784, între cauzele acestei amânări fiind împotrivirea stărilor privilegiate ale Transilvaniei, care nu voiau și nu erau interesate în consemnarea realităților socio-demografice, realități care le-ar fi prejudiciat interesele și drepturile abuzive pe care și le arogaseră. Scopul acestui recensământ l-a constituit nevoia de informare cât mai amplă și sigură, în vederea stabilirii numărului de recruți pe care putea conta armata austriacă, reglementarea raporturilor dintre feudali și iobagi etc.

Conscripțiile și recensămintele austriece continuă cu alte două, ce au loc imediat după revoluția din 1848 și anume cele din 1850 și 1857 care consemnează pentru localitățile comunei Brănișca situația demografică de mai jos:

Localitatea	Anii	Case	Locuințe	Populație prezentă	Plecați	Străini	Populație de drept
Brănișca	1850	104	112	465	-	11	476
	1857	123	123	593	8	16	581
Bărăștii Iliei	1850	53	74	296	-	6	302
	1857	62	70	342	1	5	338
Boz	1850	94	99	440	3	18	455
	1857	88	90	446	2	-	448
Căbești	1850	27	32	146	2	1	145
	1857	26	26	138	-	-	138
Furcșoara	1850	96	116	490	-	18	508
	1857	104	105	556	4	2	560
Gialacuta	1850	42	48	226	-	-	226
	1857	47	49	259	-	-	259

Târnavă	1850	60	68	275	-	23	298
	1857	63	63	330	6	-	336
Târnavița	1850	56	65	305	-	6	311
	1857	60	60	293	6	-	299
Total	1850	537	615	2.643	5	65	2.721
	1857	573	586	2.957	27	23	2.959

Recensământul din 1850 consemna o realitate demografică după revoluția din 1848-1849 când o serie de localități au suferit reduceri semnificative de populație în urma expedițiilor de represiune ale trupelor maghiare. Și totuși în 6 dintre localitățile comunei Brănișca se înregistrează sporuri demografice: Brănișca (+ 105), Bărăștii Iliei (+ 36), Căbești (+ 7), Furçoara (+ 52) și Târnavă (+ 38). În două localități, Boz și Târnavița se consemnează un minus de populație în anul 1857 față de 1850 de 7 și respectiv 12 locuitori. Un alt fenomen care se consemnează este pătrunderea străinilor imediat după revoluție al căror număr se ridică la 83 persoane, pentru ca în 1857 numărul lor să scadă la 23 indivizi.

Populația comunei Brănișca a înregistrat în anul 1857 un spor de populație prezentă de 314 persoane (111,88 %) și de 238 la populația de drept, ceea ce reprezintă o creștere de 108,37 %. Începând cu anul 1867 va începe o nouă perioadă în istoria recensămintelor din Transilvania, când s-a apelat la falsuri și măsluiri grosolane. Cu toate acestea nu s-a putut schimba o realitate de necontestat, Transilvania a fost și a rămas o provincie românească.

Localitatea	Anii	Case	Populație	Români	Unguri	Germani	Alte naț.
Brănișca	1880	155	598	537	29	12	20
	1900	156	753	653	95	2	3
	1910	180	848	722	100	8	20
Bărăștii Iliei	1880	84	397	370	3	-	24
	1900	120	544	544	-	-	-
	1910	138	572	572	-	-	-
Boz	1880	127	508	464	3	10	31
	1900	147	682	660	12	5	5
	1910	179	814	741	19	8	46 ⁷⁹⁷
Căbești	1880	42	187	179	-	-	8
	1900	49	216	216	-	-	-
	1910	52	238	238	-	-	-

⁷⁹⁷ 45 de persoane de la această rubrică sunt țigani iar unul este slovac

Furcșoara	1880	152	682	654	5	1	22
	1900	187	816	800	1	1	-
	1910	181	784	781	2	1	-
Gialacuta	1880	69	308	298	-	-	10
	1900	80	366	366	-	-	-
	1910	84	357	357	-	-	-
Târnavă	1880	102	449	432	-	-	17
	1900	113	514	513	-	-	1
	1910	123	529	525	-	-	4
Târnăvița	1880	96	381	361	1	-	19
	1900	110	537	531	6	-	-
	1910	118	497	492	-	-	5
<i>Total</i>	<i>1880</i>	<i>827</i>	<i>3.510</i>	<i>3.295</i>	<i>41</i>	<i>23</i>	<i>151</i>
	<i>1900</i>	<i>962</i>	<i>4.428</i>	<i>4.283</i>	<i>128</i>	<i>8</i>	<i>9</i>
	<i>1910</i>	<i>1055</i>	<i>4.639</i>	<i>4.428</i>	<i>121</i>	<i>15</i>	<i>75</i>

Evoluția demografică a localităților comunei Brănișca în perioada 1857-1880 este destul de oscilatorie. Cu toate măsurile sanitare luate de administrația habsburgică după 1850 rata creșterii populației este destul de modestă. În cele mai multe cazuri creșterea populației într-o perioadă de 23 de ani este egală sau chiar mai mică decât într-o perioadă de 7 ani, respectiv între anii 1850-1857.

Situația este cu atât mai surprinzătoare cu cât numărul caselor din localitățile respective au înregistrat o sporire considerabilă. Spre o mai ușoară comparație să prezentăm situația creșterii imobilelor din localitățile comunei Brănișca: Bărăștii Iliei o sporire de la 62 la 84, Boz (88 → 127), Brănișca (123 → 155), Căbești (26 → 42), Furcșoara (104 → 152), Gialacuta (47 → 69), Târnavă (63 → 102) și Târnăvița (60 → 96). Având în vedere faptul că într-o casă locuia o familie cu o medie de 5 membri, creșterea populației trebuia să fie mult mai mare.

Creșterea numărului de locuitori din localitățile comunei Brănișca pentru aceeași perioadă este mult mai modestă: Bărăștii Iliei (+ 59), Boz (+ 60), Brănișca (+ 17), Căbești (+ 49), Furcșoara (+ 122), Gialacuta (+ 49), Târnavă (+ 113) și Târnăvița (+ 82). După cum se observă din datele de mai sus doar Furcșoara și Târnavă depășesc 100 de locuitori și se apropie de ele și Târnăvița. Cauzele acestei creșteri modeste într-o perioadă de 23 de ani o reprezintă consecințele epidemiei de holeră din anul 1873, când, într-o perioadă de numai două luni, viețile a zeci de locuitori au fost secerate de acest flăgel necruțător.

Revenite cu greu după acest moment, datorită ratei înalte a natalității, a creșterii calității vieții, populația localităților se reface și până la sfârșitul anului 1910 înregistrează un spor considerabil: Bărăștii Iliei (+ 175), Boz (+ 306), Brănișca (+ 250), Căbești (+ 51), Furcșoara (+ 102), Gialacuta (+ 49), Târnavă (+ 80) și Târnăvița (+ 111). Vârful atins în anul 1910 nu va mai fi depășit niciodată, în cele mai multe dintre localitățile comunei Brănișca.

Populația comunei Brănișca a fost întotdeauna majoritar românească după cum se poate observa și din recensămintele maghiare realizate în anii 1880, 1900 și 1910. În anul 1880 românii reprezentau 93,874 %, maghiarii 1,168 %, germanii 0,658 % și alții (țigani, slovaci etc.) 4,300 %. În anul 1900, populația comunei Brănișca avea următoarea componență etnică: românii 96,72 %, maghiarii 2,89 %, germanii 0,18 % iar alții reprezentau 0,21 % din totalul populației înregistrate în acest an.

Urmărind evoluția populației comunei Brănișca din punct de vedere etnic, în anul 1910 se înregistrează următoarea situație: românii 95,45 %, maghiarii 2,60 %, germanii, 0,49 % și alții, 1,61 %. Față de anul 1900 ponderea populației românești a scăzut în detrimentul celorlalte naționalități, maghiari, germani și alții. Cauza o constituie nu atât în scăderea natalității cât mai ales în plecarea românilor spre alte meleaguri, în România sau S.U.A.

Astfel se explică scăderea populației satelor Gialacuta (- 9), Furcșoara (- 32), Târnăvița (- 40), precum și creșterile nesemnificative din Târnavă (+15) și Căbești (+ 22), într-o perioadă de 10 ani (1900-1910). Ponderea populației alogene este mai mare în Brănișca: 11,79 % maghiari, 0,94 % germani și 2,33 alții, în timp ce românii reprezentau 84,14 %.

Satul Boz avea în 1910 următoarea componență etnică a populației: români, 91,03 %, maghiari, 2,19 %, germani, 0,98 %, iar alții, 5,65 %. Celelalte sate ale comunei se apropie de procentul de 100 % români. În Furcșoara românii reprezentau 99,05 %, maghiarii 0,25 % iar germanii, 0,10 %. Compoziție etnică a populației din celelalte localități ale comunei era următoarea: Târnavă (99,25 % români, alții, 0,75 %), Târnăvița (98,79 % români, alții (1,21 %), Bărăștii Iliei, Căbești și Gialacuta (100 % populație românească).

În perioada interbelică primul recensământ al populației României Mari s-a efectuat în anul 1930. Făcând o comparație cu datele din 1910 trebuie remarcată reducerea populației în majoritatea satelor comunei: Brănișca (848 → 770), Bărăștii Iliei (572 → 484), Boz (814 → 795), Căbești (238 → 216), Furcșoara (784 → 538), Gialacuta (357 → 279), Târnavă (529 → 515). Singura localitate care înregistrează un spor demografic în perioada 1910-1930 este Târnăvița unde se consemnează o creștere a numărului locuitorilor de la 497 la 532.

Localitatea	Anul	Total populație	Români	Maghiari	Germani	Evrei	Alte naț.
Brănișca	1910	848	722	100	6	-	20
	1930	770	731	22	9	6	2
	1941	797	775	10	10	-	2
Bărăștii Iliei	1910	572	572	-	-	-	-
	1930	484	480	-	-	-	4
	1941	469	469	-	-	-	-

Boz	1910	814	741	19	8	-	46
	1930	795	778	-	-	-	17
	1941	811	806	5	-	-	-
Căbești	1910	238	238	-	-	-	-
	1930	216	216	-	-	-	-
	1941	221	221	-	-	-	-
Furcșoara	1910	784	781	2	1	-	-
	1930	538	534	-	-	4	-
	1941	506	506	-	-	-	-
Gialacuta	1910	357	357	-	-	-	-
	1930	279	279	-	-	-	-
	1941	276	276	-	-	-	-
Târnava	1910	529	525	-	-	-	4
	1930	515	515	-	-	-	-
	1941	541	541	-	-	-	-
Târnăvița	1910	497	492	-	-	-	5
	1930	532	525	-	-	-	7
	1941	435	434	1	-	-	-

În deceniul 1930-1941 înregistrează scăderi diferite populația din satele Bărăștii Iliei (-15), Furcșoara (-32), Gialacuta (-3) și Târnăvița (-103), iar în celelalte localități înregistrează creșteri ușoare: Brănișca (+27), Boz (+16), Căbești (+5) și Târnava (+6). Scăderea dramatică din satul Târnăvița se explică prin numărul mare al celor care au cerut să fie colonizați în alte zone ale țării. Chiar și din localitățile unde se înregistrează creșteri ne semnificative au plecat spre alte zone un număr important de locuitori, dacă avem în vedere rata înaltă a natalității din perioada interbelică.

După primul război mondial și realizarea statului național România Mare a scăzut în mod dramatic numărul minoritarilor, din multe sate dispărând în totalitate. La Brănișca numărul maghiarilor a scăzut de la 100 în 1910, la 22 în 1930 și 10 în anul 1941. Din Boz numărul maghiarilor a scăzut de la 19 în 1910, la 0 în 1930 și apoi a crescut la 5 în 1941.

Din Furcșoara au plecat cei 2 maghiari și a apărut 1 în Târnăvița, conform recensământului din 1941. Și numărul populației germane s-a redus în totalitate față de anul 1910. Cei 10 germani din Brănișca, 8 din Boz și 1 din Furcșoara nu se mai întâlnesc cu ocazia recensământului din anul 1930. Situația se explică, în parte, prin refuzul unor cetățeni ai acestor minorități, în special a funcționarilor, profesorilor, învățătorilor, de a depune jurământul de fidelitate față de statul român și au ales calea emigrării.

După al doilea război mondial primul recensământ al populației se efectuează abia în anul 1966, urmat altul în 1992 și 2002. Pentru a urmări dinamica populației comunei Brănișca plecăm de la rezultatele recensământului din 1941.

Datele recensămintelor din 1941, 1992 și 2002 pentru localitățile comunei Brănișca sunt următoarele:

Localitatea	Anul	Total populație	Bărbați	Femei
Brănișca	1941	797	-	-
	1992	700	-	-
	2002	684	338	346
Bărăștii Iliei	1941	469	-	-
	1992	44	-	-
	2002	25	13	12
Boz	1941	811	-	-
	1992	535	-	-
	2002	497	244	253
Căbești	1941	221	-	-
	1992	36	-	-
	2002	36	11	15
Furcșoara	1941	506	-	-
	1992	48	-	-
	2002	26	15	11
Gialacuta	1941	276	-	-
	1992	30	-	-
	2002	25	10	15
Târnava	1941	541	-	-
	1992	232	-	-
	2002	171	80	91
Târnăvița	1941	435	-	-
	1992	171	-	-
	2002	162	76	86

În perioada de după cel de-al doilea război mondial ia naștere un nou sat Rovina care preia numele vechiului sat Bicău. Conform recensământului din 1992, în satul Rovina locuiau în total 219 persoane, toți români⁷⁹⁸. Depopularea satelor Bărăștii Iliei, Căbești, Gialacuta și Furcșoara este catastrofală, existând pericolul ca în câțiva ani ele să dispară. Și localitățile Brășișca, Boz, Târnava și Târnăvița au suferit reduceri ale populației mai mari sau mai mici. Totuși având în vedere situația lor mai aproape de căile de comunicație credem că vor supraviețui și în viitor pentru a duce mai departe istoria și tradițiile acestor locuri.

⁷⁹⁸ Direcția de statistică a județului Hunedoara, Recensământul din anul 1992.

TRADIȚII ȘI OBICEIURI

din comuna Brănișca

SATUL, LEAGĂN AL ARTEI MILENARE

Păstrător al virtuților noastre și al istoriei, leagăn al artei milenare, satul ne e rădăcina, taina și temelia.

Satul, cu îndeletnicirile oamenilor și tradițiile lor, poate fi subiectul unor pătrunderi care să reliefeze probleme de educație morală. Cunoscând viața bătrânilor satului, fiind legați de viața oamenilor de acolo, tinerii vor nutri în ființa lor dorința de a perpetua virtuțile străbunilor.

Cultura populară reprezintă un domeniu vast cu un conținut deosebit de bogat și variat, care cuprinde creația literară și muzicală a poporului, dansurile și obiceiurile, înțelepciunea exprimată prin proverbe și zicători.

PORTUL POPULAR

Neîntrerupta relație a omului cu natura, dorința lui de a-și afirma realele virtuți și năzuințe în cadrul colectivității în care trăiește, au făcut ca o serie de obiceiuri să se statornicească, măbind puterea de a spera și de a crede în trăinicia faptelor.

„Eu cred că veșnicia s-a născut la sat” afirma Lucian Blaga. Am putea adăuga: veșnicia trăiește prin portul popular.

În „Monografia Școlii Elementare Confesionale Gr.-Or. Române din Brănișca-Bicău”, apărută la Sibiu în anul 1912, Nicolae Bembea încerca o descriere a portului național specific zonei Brănișca-Bicău:

„Portul la bărbați e potrivit; urâte și străine în portul lor sunt șpențelul, un fel de laibăr vânăt, și cioareci suri. Portul femeilor e străin: rochii, cătrînțe și cărpe de cap (chisinee) colorate. Neplăcut bate la ochi vizeclul și bluza, laibere strâmte de stofă, împrumutate de la străini, în locul frumoaselor laibere românești. Frumoase și trainice sunt albiturile din pânză de cânepă, cari se țes acasă și se întrebuintează în măsură însemnată și fac cinste Brănișcanelor. Patima luxului încă nu e dezvoltată.”

Împletind elemente pur românești cu elemente străine, împrumutate, portul popular s-a păstrat până în zilele noastre, fiind purtat cu mare cinste de locuitorii comunei Brănișca.

O caracterizare generală a portului popular reprezentativ pentru toată comuna, (diferențele care apar fiind ne semnificative) a fost făcută de învățătorul Petru Curcă în „Monografia satului Boz”, realizată în anul 1966:

„Costumul popular al bărbaților este compus din: cămașă scurtă cu mâneci strânse (pumnari), pantaloni albi, largi, legați sub genunchi cu o curea. Cămașa este încinsă cu cingătoare lată de 20-30 cm (șerpar). Peste cămașa împodobită cu motive florale (albastre sau negre) se poartă o vestă (laibăr) de culoare neagră, la fel de frumos împodobită. Pe cap se poartă o pălărie de culoare neagră sau verde închis.

În anul 1938, la școala din Boz s-au lucrat manual patru costume naționale care au fost cusute cu albastru. De atunci, au început să apară în sat costume populare bărbățești cusute mai mult cu albastru și cu pantaloni albi mai înguști.

Costumul popular al femeilor se aseamănă din punct de vedere cromatic cu cel al bărbaților. Iile sunt cusute cu motive florale negre și albastre, precum și cu fir roșu și auriu. Poalele sunt albe, prevăzute cu dantelă (ciptă). În zilele de sărbătoare se purtau 4-5 rânduri de poale, fiecare cu alt fel de dantelă. Peste poale se prind două rânduri de oprege simple, de culoare neagră, elegante chiar dacă nu sunt încărcate cu modele florale. Peste ie se poartă un laibăr asemănător cu cel bărbătesc, dar împodobit cu modele mai alese, deosebite. Capul se acoperea cu un batic (chișchineu) de culoare diferită, în funcție de vârstă și starea civilă. Femeile căsătorite și cele în vârstă purtau chișchineu negru, iar fetele nemăritate unul roșu.

Sub chișchineu, părul tinerelor fete era legat în cozi împletite (chici), iar al femeilor căsătorite era pieptănat în formă de coc (conci).”

Despre vremurile din tinerețe, Dobrei Ecaterina (60 ani) din Boz povestește: „Când mergeam duminica la joc ne luam 4-5 rânduri de poale, cu ciptă, care din care mai frumoasă. Ne învărteam în joc să se vadă cipta!”

În trecut, costumul popular era îmbrăcat la biserică, la joc, în zilele de sărbătoare. Tinerii mai îmbracă azi aceste costume în cadrul unor manifestări cultural-artistice. Cei care mai au astfel de costume, le păstrează la loc de cinste, iar unii au donat aceste „opere de artă” unor interpreți de muzică populară de pe raza județului Hunedoara.

Putem admira, cu ocazia diferitelor manifestări culturale, interpreți hunedoreni, precum Ovidiu Olari sau Valentin Crainic, îmbrăcați în costume populare procurate din comuna Brănișca (Florea Zenovia din Boz).

TRADIȚII ȘI OBICEIURI

În ansamblul culturii populare tradiționale, obiceiurile formează un capitol important, fiindcă întreaga viață a omului, munca lui din timpul anului și diferitele lui ocupații, relațiile cu semenii lui și cu întru chipările mitologice erau și în trecut intercalate cu obiceiuri.

În folclorul nostru unele obiceiuri au păstrat până astăzi forme ample de desfășurare, în care vechile rituri se îmbină cu acte ceremoniale, cu manifestări spectaculoase. Ele sunt adevărate sărbători populare bogate în cântece, dansuri, poezie, acte mimice și dramatice.

La aceste sărbători contribuie toate domeniile folclorului și chiar unele domenii ale artelor populare plastice, de pildă costumul și ale obiecte de recuzită.

În cultura noastră tradițională obiceiurile pe care folcloriștii le-au denumit calendaristice sau de peste an, împreună cu cele pe care le-au numit ale vieții de familie formează un sistem de complexe interrelații, un sistem corelat cu viața omului, cu viața comunităților mai mici sau mai mari, locale sau regionale.

Obiceiurile formează un mecanism activ al vieții sociale, un mecanism creator și păstrător de ordine, un mecanism creator de cultură. Prin aceasta, ele se deosebesc de celelalte categorii ale folclorului, de basme, de cântecele epice și chiar de cele lirice care vorbesc mai mult despre situațiile în care se găsește omul, despre anumite întâmplări ale vieții sociale, pe când obiceiurile ne apar ca acte ale mecanismului social.

Obiceiurile sunt acte de comunicare cu limbaj propriu, cu limbaj activ în care, pe lângă cantitatea de informație comunicată, cantitatea de acțiune este mult mai mare decât orice act de limbaj verbal.

Ca acte de comunicare tradiționale, ele au un limbaj complex, pentru că la realizarea fiecărui obicei contribuie mai multe modalități de expresie.

Exprimarea verbală se îmbină cu cea muzicală și coregrafică, cu cea gestică și mimică. Fiecare din limbajele textelor folclorice propriu-zise, verbale sau muzicale, se corelează între ele și cu modurile de comportare după legile interne ale structurii fiecărei categorii de obiceiuri, după normele logice de construire a unui act complex cum este obiceiul.

Obiceiurile implică acte rituale și ceremonii, acte juridice și economice, valori morale și exprimări estetice, vechi mituri și cunoștințe dobândite din experiența oamenilor sau integrate din lexicul cultural eterogen în succesiunea culturală a diferitelor epoci prin care obiceiul a trecut.

A. CRĂCIUNUL

Deprinderea de a saluta cu mare bucurie venirea Anului nou, de a-l întâmpina cu urări, daruri, petreceri, cântece și jocuri este străveche și cunoscută tuturor popoarelor europene.

Caracterul esențial al sărbătorii este bucuria și încrederea cu care omul întâmpină trecerea de la Anul vechi la Anul nou, începutul unei noi perioade de vegetație, a unei noi etape din viața lui și a semenilor săi, a colectivității în care trăiește.

Colindatul deschide, de obicei, ciclul celor douăsprezece zile ale sărbătorilor Anului nou.

Înșușirea repertoriului se face prin repetiții colective. Colindele sunt transmise din generație în generație, pe cale orală însușindu-se poezia, melodia, costumația și desfășurarea dramatică a obiceiului.

Colindele propriu-zise, dincolo de cele care vestesc sărbătoarea, se adresează diferiților membri ai familiei sau ai comunității: gospodarului, gospodinei, flăcăului de însurat, fetei de măritat, copilului, tinerilor căsătoriți, văduvei, vânătorilor. Poezia colindatului păstrează foarte multe elemente și formă de viață veche. Ea se adresează oamenilor simpli: junilor, domnilor, boieri și boierite, jupâneselor.

Comuna Brănișca se poate mândri cu varietatea formelor de întâmpinare a sărbătorii de Crăciun exprimată prin mersul cu: Steaua, Viflaimul, Irodul, Turca, Duba. Aceste forme de colindat se păstrează integral sau parțial în diferitele sate ale comunei, cu diferențe mai mari sau mai mici în ceea ce privește textul, mimica sau costumația colindătorilor.

1. STEAUA ȘI VIFLAIMUL

Cei mai mici dintre colindători, fete sau băieți, având vârste cuprinse între cinci și opt ani, merg din casă în casă cu „Steaua”. Aceasta este confecționată din lemn, carton și hârtie strălucitoare, este minunat împodobită cu fel și fel de ornamente florale sau scene religioase (Nașterea Domnului Iisus Hristos, Fecioara Maria), fiind prevăzută cu mâner și clopoțel și este ușor de mânăuit de către copii.

Copiii țin în mână steaua și o rotesc în ritmul colindei interpretate. La final, colindătorii vornicesc și așteaptă răsplata gazdei pentru colindă.

Bătrânii satelor povestesc cu drag de vremurile când mergeau cu steaua și cât de mult se bucurau de ceea ce primeau în dar de la gazdă. Demult, gazda îi răsplătea pe steuași cu

colaci rumeni copti în cuptorul propriu, cârnați, mere, nuci. În zilele noastre, colindătorii ce merg cu steaua primesc de la gazdă, bani și dulciuri.

Copiii care merg cu Viflaimul se adună în grupuri de 4 - 6 colindători, având vârste între 8 și 13 ani și li se pot auzi minunatele glasuri odată cu prinderea „Postului Mare”, la repetițiile care au loc la fiecare sfârșit de săptămână.

„Viflaimul” este o minunată operă de artă, o construcție de lemn, carton, paiete, hârtie colorată, ce reprezintă cetatea Bethlehem, locul Nașterii Domnului Iisus Hristos. În interiorul miciei construcții se află mici statuete care îi reprezintă pe Fecioara Maria, Iosif, pruncul Iisus, precum și animalele din staul.

Odată cu lăsarea întinericului în Ajunul Crăciunului, steuașii și copiii cu Viflaimul pornesc să vestească bucuria Nașterii Domnului Iisus Hristos și încearcă să colinde cât mai multe case.

În satul Gialacuta se mergea doar cu Steaua, însă, Ciun Liviu, fiu al satului, ne spune că: „În 1968 am umblat cu Viflaimul, acesta fiind adus de Rus Eugen (Genu) de la Târnavă, de unde era originară mama sa. În Ajunul Crăciunului se păstra un obicei, pe care noi, copii îl numeam La pizărat, și care consta în faptul că mergeam acasă la clopotarul satului (Adam), care ne dădea pizărâi (colăcei) făcuți în cuptor, mere și nuci.”

Obiceiurile se păstrează la fel în toate satele comunei Brănișca, ceea ce diferă sunt unele colinde, strigături sau vornicit care sunt specifice fiecărui sat în parte.

În toate satele, la ușa gazdei se colindă:

„Nașterea ta. Hristoase,
Dumnezeul nostru,
Răsărit-a lumii, lumina cunoștinței.
Că întru dânsa, cei ce slujeau stelelor
De la stea s-au învățat,
Să se închine Ție, Soarelui dreptății,
Și să Te cunoască pe Tine,
Răsăritul cel de sus.
Doamne, mărire Ție!”

Dacă gazda nu deschide ușa, colindătorii spun:

„Gază, primește-ne-n casă
C-afară ploaie de varsă.
Nu știu, ploaie?
Nu știu, ninge?
Nu știu, picură cu sânge?
Pe la uși, pe la ferestre
Nu mai pot de frig la dește,
Pe la uși, pe la țâțâni
Nu mai pot de frig la mâini!”

Învățate în anul 1981 de la preotul Lucian Popa, la Boz.

Gazda îi primește în casă, iar copiii interpretează diverse colinde, iar Steaua și Vișlaimul sunt ținute la loc de cinste în fața lor, pentru a fi observat cu ușurință și admirat de către gazdă, familia acesteia și oaspeții.

Gazda îi răsplătește pe colindători cu bani, prăjituri, dulciuri, colaci și cârnați, iar șeful trupei mulțumește gazdei astfel:

„Hei, boieri și boierite! Ce stați și vă uitați? Că n-am venit să cer, Am venit c-afară-i ger Și n-am venit să cerșim, Am venit Nașterea s-o vestim! Și, pentru că ne-ați primit în casă, Cu inima voioasă	Și cu sufletul curat Pentru Hristos împărat, Care astăzi s-a născut Pentru noi, pe-acest pământ. Noi, frumos vă mulțumim Și „Sărbători fericite!” vă dorim. Amin! Să trăiască gazda casei! La mulți ani!”
---	--

*Aceste versuri au fost „vornicite” în 1979 la Boz de către Dobrei Gheorghe,
fiind compuse de către mama sa, Dobrei Ecaterina.*

Sau:

„Mă suii pe policuță,
Văzui coaste și cârnați,
Nouă d-alea să ne dați!
Și câte un leu, doi
Să ne cumpărăm cioareci noi,
Că ni s-or rupt de pe noi
Tot fugind după vulpoi”.

Se vornicesc în satul Boz de copilașii ce merg cu Steaua.

Sau:

„Mergând la școală Am uitat cartea-ntr-o oală. Ne-am întors ’napoi la școală Și-am găsit un coș cu poame, Doamne, mai muream de foame! Vini un om și luă un cârnac Și mă strânsă de grumaz. Apoi luă un sângerete, Mă lovi peste ureche. Cu colacul Reuși să-mi spargă capul.	Deci, iubiților creștini! Căutați să ne cinstiți Barem cu vreo doi leuți, Că suntem niște diecuți Cu toții desculți. Precum ne stau păpușii în picioare, Am putea alerga după căprioare. Precum ne stau nădragii pe pulpe, Ușor am putea fugi după vulpe. Amin, și-o ploscă cu vin! La mulți ani, să trăim!”
---	--

Sau:

„Feri, frate-n lături
Să spun ale mele sfaturi,
Nu tot tu să trâncănești
Pe Crăciun să-l pomenești.
Și eu știu un pic de carte,
Ca a ta poveste, frate!
Că la școală am umblat,
Cu dascăli am învățat.
Măi fârtate, măi ortace!
Doară și noi, popi ne-om face,
Să botezăm, să cununăm
Și bani mulți să căpătăm.
Amin și-o cupă cu vin
Cu toți să ne veselim!”

Culese de la Ungur Ioan din Târnăvița.

Sau:

„Io-s Romică, fecioraș
Din Brănișca, din Mintia
Plata mi-e homorosia.
Pe cuvinte scurte,
Cizmele mi-s rupte.
Mă dusă-i la nașul,
Nașul nu fu-acasă.
Ieși morarul din bordei,
Cu opinci de tei,
Mă luă de-o ureche

Dete cu mine-n perete
De mă făcu cât un castravete.
Când mă prinse-n pod la slănină
Dete cu mine în lada cu făină.
Morărița, de bucurie
Îmi făcu un colac mare, mare
Și mi-l dete mie.
Să trăiască gazda casei!
La mulți ani!”

*Aceste versuri au fost vornicite în 1983 la Casa de Cultură din Deva
de către Cismaș Romică.*

Au fost culese din satul Brănișca, de doamna profesor Sabău Letiția.

La plecare se mulțumește frumos gazdei:

„Să fii, gazdă, sănătos
Că ne-ai dat colac frumos
Cât rotița plugului!
Jap! În straița pruncului!”
Strigătură specifică satului Boz.

1.a. COLINDE DE STEA ȘI VIFLAIM CÂNTATE LA BRĂNIȘCA

1.a.1. Sus la poarta Raiului

Sus, la poarta Raiului,
La grădina mărului,
Șade Adam și plângeare,
Cu amar se tânguiare.

Vai de mine ticălos,
Că m-am pierdut de-un folos,
Pentru-un măr ce l-am mâncat,
Am rămas gol, dezbrăcat.

Șarpele ne-o-nceluit,
La ureche i-a șoptit:
- Mâncă, Evă, mere bune
Că trăiești mulți ani pe lume!

Eva mere a mâncatu,
Și lui Adam, lui i-a datu.
Sfânta cruce ridicată
Dumnezeu pe șarpe-l bată!

Și de-acum până-n vecie -BIS
Amin, Doamne! Slavă Ție! -BIS

1.a.2. La nunta ce s-a-ntâmplat

La nunta ce s-a-ntâmplat
În Cana Galileii

Fost-a și Iisus chemat.
Iară mama lui Iisus,
Văzând că nu-i vin de-ajuns
Zis-a: - Fiul meu iubit,
Vinul tot s-a isprăvit.
Atunci, Iisus s-a sculat,

Sfetnicii și i-a chemat,
Apă-n șapte vase-a pus
Și le-a umplut până sus.
El le-a binecuvântat,
Apa-n vin s-a preschimbato.
Atunci lumea a cunoscut
Că Mesia s-a născut

1.a.3. Hristos se naște, măriți-L!

Hristos se naște, măriți-L!
Hristos din cer, întâmpinați-L!
Hristos pe pământ, înălțați-vă!
Cântați Domnului, tot pământul
Și cu veselie, lăudați-L popoarelor!
Că s-a preamărit!

1.b. COLINDE DE STEA ȘI VIFLAIM CÂNTATE LA BOZ

1.b.1. Deschide ușa creștine

Deschide ușa creștine -BIS
Că venim din nou la tine. -BIS

Drumu-i greu și-am obosit
De departe am venit.

Noi la Viflaim am fost
Unde s-a născut Hristos.

Și-am văzut și pe-a Sa mamă
Pe care Maria o cheamă,

Cum umbla din casă-n casă
Ca pe Fiul Sfânt să-L nască.
Umbla-n jos și umbla-n sus
Ca să-L nască pe Iisus,

Umbla-n sus și umbla-n jos
Ca să-L nască pe Hristos.

Mai târziu găsi apoi
Un staul frumos de oi,
Și acolo pe fân jos
S-a născut Domnul Hristos,

Și-acolo pe fân uscat
S-a născut mare-mpărat.

Cete de îngeri coboară
Staulul de-l înconjoară

Îngerii cu flori în mână,
Împletesc mândră cunună.

Pe cunună-i scris frumos
Astăzi s-a născut Hristos,

Pe cunună-i scris așa
Că s-a născut Mesia

Care cu puterea sa
Va împărăți lumea

Culeasă de la părintele Lucian Popa (1981).

1.b.2. Steaua sus răsare

Steaua sus răsare
Ca o taină mare,
Steaua strălucește
Și lumii vestește,
Că astăzi curata,
Preanevinovata,
Fecioara Maria
Naște pe Mesia.

Magii, cum zăriră
Steaua și porniră,
Mergând după rază
Pe Hristos să-l vază.
Și dacă porniră
Îndată-L găsiră,
La dânsul intrară
Și se închinară.

Cu daruri gătite,
Lui Hristos menite,
Având fiecare
Bucurie mare.
Care bucurie
Și la noi să fie,
De la tinerețe
Pân' la bătrânețe.

Se repetă ultimul vers de la fiecare strofă.

1.b.3. Coborât, o coborât

Coborât, o coborât
Dumnezeu, cu Petru Sfânt

Și-o coborât pe pământ
Să vadă la fiecare
Care ce credință are.

Dumnezeu a văzut bine
Căci credință nu-i la nime',
Nu-i la mic și nu-i la mare,
Nu-i la-ntreaga adunare.

Vai, săracilor de voi!
Cum voi trimite-un război,

Și-atunci vă veți aduce-aminte
Că și-n cer aveți părinte.

Se repetă fiecare vers, mai puțin versurile 2 și 3 din strofa a-II-a.

1.b.4. Colo sus în vremea ceea

Colo sus în vremea ceea
În frumoasa Galileea,
O Fecioară viețuia
Și Maria se chema.
Nazareth era orașul
Unde ea-și avea locașul.
Într-o zi Maria sta
Singură și se ruga.
Și deodată ce văzu:
Casa toată se umplu
De-o lumină lucitoare,
Ca lumina de la Soare.

Îngerul Gavriil intrase
La Sfânta Fecioară-n casă
Și Fecioarei îi vesti:
- Bucură-te, Maică Sfântă,
Căci de daruri ești umplută!
Tu vei naște Fiul Sfânt
Mare Rege pe pământ,
Mare Rege iubitor,
Al lumii mântuitor,
Fiu al omului va fi
Și Iisus se va numi.
Se repetă fiecare vers.

1.b.5. Astăzi s-a născut Hristos

Astăzi s-a născut Hristos
Mesia chip luminos,
Lăudați și cântați
Și vă bucurați!

Mititel înfășeșel
În scutec de bumbăcel,
Lăudați și cântați
Și vă bucurați!

Vântul bate, nu-l răzbate,
Neaua ninge, nu-l atinge,
Lăudați și cântați
Și vă bucurați!

Și de-acum până-n vecie
Mila Domnului să fie,
Lăudați și cântați
Și vă bucurați!

1.b.6. O, ce veste minunată

O, ce veste minunată
În Vifleem ni s-arată!
Astăzi s-a născut
Cel fără de-nceput
Cum au spus proorocii.
Că la Vifleem, Maria
Săvârșind călătoria,
Într-un mic sălaș
Lâng-acele oraș
S-a născut Mesia.
Pe Fiul în al său nume,
Tatăl L-a trimis în lume,
Să se nască

Și să crească
Să ne mântuiască.
Păstorii văzând în zare,
Pe cer o lumină mare,
Ei fluierau,
Îngerii cântau
Și cu toți se bucurau.
E Iisus, păstorul mare
Turmă ca el nimeni n-are!
Noi îl laudăm,
Lui ne închinăm
Cu credință mare

1.b.7. Viflaime, Viflaime

Viflaime, Viflaime
Cum de n-ai primit în tine
Pe Fecioara Maria,
Să-L nască pe Mesia?

N-ai primit-o, Viflaime,
În casele tale bune

Să-i dai un pic de sălaș,
Celui mai sfânt copilaș.

N-ai știut tu, Viflaime,
Cu câtă dragoste vine,
Cea mai sfântă-ntre fecioare
A Domnului Născătoare.

Peștera cea-ntunecoasă
A fost a Domnului casă
La venirea Sa în lume,
Din vina ta, Viflaime.

Pat moale și scutece
I-au oferit vitele,
Lumină i-a dăruit
O stea de la răsărit.

Se repetă ultimele 2 versuri de la fiecare strofă.

1.b.8. Trei păstori

Trei păstori se întâlniră -BIS
Raza soarelui, floarea soarelui
Și așa se sfătuiră:

Haideți fraților, să mergem,
Floricele să culegem,
Și să facem o cunună,

S-o-mpletim cu voie bună
Și s-o ducem lui Hristos
Să ne fie de folos.

1.b.9. Dinspre răsărit răsare

Dinspre răsărit răsare
O stea cu lumină mare,
Razele își răspândește
Pe trei crai povățuiește.
O minune, o minune!

Trei crai de la răsărit
După stea au călătorit.
Au mers după cum citim
Până la Ierusalim.
O minune, o minune!

Unde s-a născut, zicând
Un crai mare de curând?
Am venit să ne-nchinăm,
Frumoase daruri să-i dăm.
O minune, o minune!

Frumoase daruri i-au adus
Precum în Scriptură-i scris:
Aur, smirnă și tămâie,
O, Doamne, mărire Ție!
O minune, o minune!

Acolo dac-au ajuns
Steaua lor li s-a ascuns,
Prin orașe-au întrebat
Despre marele-mpărat.
O minune, o minune!

1.b.10. Sus la Poarta Raiului

Sus la Poarta Raiului,
Poarta Raiului.
Paște turma Domnului,
Turma Domnului.

Linu-i lin și iarăși lin
Bate vântul frunza lin
Lin și iarăși lin.

Lângă poartă cine sta,
Oare cine sta?
Stă chiar Maica Precista,
Maica Precista.

Lângă ea un legănel,
Leagăn, legănel.
Cu un copilaș în el,
Copilaș în el.

Copilașul când plângea,
Puiul când plângea.
Maica Sfântă-l legăna,
Maica-L legăna.

1.b.11. Hristos cel din veci dorit

Hristos cel din veci dorit
Astăzi în lume-a venit.
Domnul Hristos, Domnul Hristos!

Ca o floare strălucea
Din Fecioara Maria.
Domnul Hristos, Domnul Hristos!

Cei din țara jâdovească
N-au voit ca să-L primească.
Domnul Hristos, Domnul Hristos!

Cei din țara-ndepărtată
Cei trei crai veniră-ndată.
Domnul Hristos, Domnul Hristos!

Scumpe daruri i-au adus
Înainte i le-au pus.
Domnul Hristos, Domnul Hristos!

Aur, smirnă și tămâie
Dându-le de bucurie.
Domnul Hristos, Domnul Hristos!

Precista le-a mulțumit
Darurile le-a primit.
Domnul Hristos, Domnul Hristos!

1.b.12. Susu-i roșu curcubeu

Susu-i roșu curcubeu
Când prânzește Dumnezeu.
Când prânzea Domnul mai bine,
Neagră veste ne mai vine,
Că s-o-ntâmpLAT mare bai
Și-o intrat Iuda în Rai.
Iuda-n Rai dac-o intrat,
Ce-o fost bun, tot o luat:
Soarele cu razele,
Lumina și stelele.
Dumnezeu, când auzeare
După slugi își trimeteare.
Vine Ion, Sfânt Ion:
- Dă-mi, Doamne, tunetul mie!
- Eu ție nu ți l-oi dare,
Că tu nu îl știi purtare,
Că ești boier tinerel
Și te-i vătăma cu el!

Vine Pătru, Sfântul Pătru
- Dă-mi, Doamne, tunetul mie!
- Eu ție nu ți l-oi dare,
Că tu nu îl știi purtare,
Că ești boier tinerel
Și te-i vătăma cu el!
Iacă vine Sfânt Ilie.
- Dă-mi, Doamne, tunetul mie!
- Eu ție că ți l-oi dare,
Că tu îl vei știi purtare,
Când în vânt, când pe pământ,
Pe Iuda din Rai scoțând.
Când tună întâia oară,
Codrii se cutremurără.
Când tună a doua oară,
Pietrele se despicară.
Când tună a treia oară
Iuda din Rai fu afară.

Se repetă fiecare vers.

Culese de la Crișan Gherasim, 65 de ani, Boz, Decembrie, 1977.

1.b.13. Sus la poala cerului

Sus la poala ceruluiu,
La scaunul Domnuluiu
Este-o piatră răzămată
Și-o cruciță ridicată.
Pe brațele de la cruciu
Șade Maica Domnuluiu,
C-un fiuț micuț în brață.
Fiuț plânge, nu mai tace.

- Taci, fiule, nu mai
plânge
Că maica ție ți-o dare
Două mere, două pere,
Să te joci, fiuț, cu ele.
- Lasă, maică, aste cele,
Că eu nu mai sunt de ele,
Că-s de puntea Raiuluiu,

Ce-i ca părul capuluiu.
Care om nu-i păcătosu
Trece pe punte frumosu,
Care om îi păcătosu
Pică de pe punte josu,
Merge-n Iadu-ntunecosu
La Satana de folosu.

Culese de la Crișan Gherasim, 65 de ani, Boz, Decembrie, 1977.

1.b.14. Mare minune se-arată

Mare minune se-arată
În Vifleem de-astă dată,
Că s-a născut Iisus prunc
Cum s-a proorocit de mult.
Aude-se laudă multă.
Lângă peștera cea sfântă,
Cântă păstorii toți, tare
Laudă Domnului mare.

Rânduindu-sa acuma
La răsărit la magi numa',
O stea cu lumină mare
A Domnului vestitoare.
După stea ei s-au luat,
Lui Iisus s-au închinat
Ca unui mare-mpărat
Ce de mult e așteptat.

Se repetă ultimele 2 versuri de la fiecare strofă.

1.b.15. Ascultat-am 'ceste toate

Ascultat-am 'ceste toate
Popoare, neamuri și gloate
Căci lumea va să sfârșească
Și județul să-l primească.
Când la județ ne vom strânge,
Păcătoșii toți vor plânge.
Iisus Hristos le va zice,
Cu cuvinte rari și-adânce:
- Duceți-vă de la mine
Unde-s viermii neadormiți
Și focuțul cel nestins,

Paturi de fier înfocate
La păcătoși vor fi date,
Geruri mari vor fi gătate
Și la bogați vor fi date
Și-or ținea până la moarte.
Moartea țâne-n dreptate
Nimănui nu-i țâne parte,
Nici la soră, nici la frate.
Și de-acum până-n vecie
Sfinte Doamne, Slavă Ție!
Se repetă fiecare vers.

Culese în luna decembrie 1977, de la Lazăr Ursa (45 ani), Boz.

1.b.16. Astăzi proorociile

Astăzi proorociile
Și toate scripturile
Despre Mesia Hristos
Toate se-implinesc
frumos.
Cu Mesia Preacinstit
Și din vecie sfințit,
De Dumnezeu dăruit,

De toți îngerii-ntărit.
Cu care sfințenie
Au cuvânt și cetele,
Cetele cele de sus,
Fiii Maicii lui Iisus.
Cu Iisus cel luminat,
Mielușel nevinovat,
Pe care Irod cerca

Să-l taie cu sabia.
Și chiar dacă a-ncercat
Pe Iisus nu l-a tăiat,
Tatăl din cer l-a apărat
De Irodul cel turbat.
Și de-acum până-n vecie,
Amin, Doamne, slavă ție!

Culeasă de la Manea Avram (44 ani) din Boz, decembrie 1977.

1.b.17. În orașul Viflaim

În orașul Viflaimu
Veniți cu toți să-L vedemu,
Că nouă ni s-a născutu
Domnul cel fără' de-nceputu.
Astăzi și mai de demultu,
Oamenii L-au proorocitu,
Că se va naște-o Mesie
Din sămânța lui Iosif
Și din roada lui Avram,
Mântuirea lui Adam.
Pe scaun, lui David - crai
S-au suit fără vreun bai,
Trei crai ai pământului,
Ce vin la-nchinarea lui,

Aducându-le lor daruri
Aur, smirnă și tămâie
Și lor mare bucurie.
Fericita lor cântare
Că l-o născut Mariare
În ieslea dobitocească
Pentru mântuirea noastră.
Culcă-te crai îngereșc,
Culcă-te pe fân uscat,
În scutece înfășat
Și de Domnul lăudat.
Și de-acum până-n vecie,
Amin, Doamne, slavă ție!

Culeasă de la Avram Manea, 44 ani, decembrie 1977 - Boz.

1.b.18. O, ce veste sufletească

O, ce veste sufletească
Și-o mărire îngerească!
Iuda, iubitor de bani
Ce-și grăi către dușmani:
- Dați-mi, voi treizeci d-arginți,
Să vi-L dau să-L răstigniți!
Când au pus arginții josu

Pe Hristos din Rai L-au scosu,
Sus la Golgota L-au dusu
Și-acolo cruce i-au pusu.
La cap, coroană de spini,
Cuie-n brațe, tălpi și-n pălmi,
Cuie dalbe de oțelu
Bătute cu-n mai de fieru.

Culeasă de la Gherasim Crișan, Boz, decembrie 1977.

1.b.19. Seara Crăciunului 'nost

Seara Crăciunului 'nost
Mare bucurie-a fost,
Că Iisus, Domnul cel Sfânt
S-a născut pe-acest pământ.

Și-a fost bucurie-n lume
De așa mare minune.

Iosif cu Sfânta Mărie
Pleacă în călătorie

Și-au ajuns într-un oraș
Și-au cerut puțin sălaș,
Să îi lase, să se culce
Noaptea-n drum să nu-i apuce.

Dar oamenii din cetate
I-au răspuns cu răutate:
- Du-te, du-te și ne lasă,
Că n-ai loc la noi în casă!

Atuncea Sfânta Fecioară
Ieși din oraș afară
Și-a ajuns la cei săraci
La un grajd cu niște vaci.

Sosi vremea la Maria
Ca să-L nască pe Mesia.
Și-a născut un prunc frumos
Și-L numea Iisus Hristos.

Se repetă ultimele două versuri la fiecare strofă.

1.b.20. Sus, la slava cerului

Sus, la slava cerului,
La scaunul Domnului,
La scaun de judecată,
Unde merge lumea toată.
Sfânta Vineri-ngenunchea,
Îngenunchea și se ruga
Și către Domnul zicea:
- Știi, Doamne, că m-ai trimes
Pământul ca să-l botez.

Toți s-au dat botezului,
Numai una nu s-a dat:
Cetatea Irodului
Și a supușilor lui.
Ei pe mie prinsu-m-or,
Prinsu-m-or, legatu-m-or,
În cazan băgatu-m-or
Și trei zile fiertu-m-or,

Tot în ceară și rășină,
De m-o secat la inimă.
Și din cazan scosu-m-or,

	La gard aruncatu-m-or	
	Și-am făcut cum am putut	
	Și la Tine am venit	
Să-mi dai sfinți într-ajutor		Oamenii se bucurau
Pe Irod ca să-l omor.		Și toți se încreștinau
Sfânt' Ilie-atunci pleca,		Și de-atunci până-n vecie,
El tuna și fulgera,		Amin, Doamne, slavă ție!
Dracii se cutremurau,		
<i>Culeasă de la Tovică Manea (44 ani), Boz, decembrie 1977.</i>		

1.b.21. Îngerii lui Dumnezeu

Îngerii lui Dumnezeu	Care mere-n lumea toată
Stau lângă scaunul său	Și al său cuvânt îl poartă,
Și al Lui cuvânt îl poartă,	Și îi poartă cuvântu
Peste tot, în lumea toată.	Peste întreg pământu.
Și îi poartă cuvântu	Sus, Hristoase-s zori frumoase,
Peste întreg pământu.	Sus, Hristoase-s miez de noapte,
Suflă-odat' din trâmbiță:	C-ai purces de dimineață,
- Sculați-vă, că îi ziuă!	Și la toți le-ai dat viață.
De rugați pe Dumnezeu	Și de-acum până-n vecie,
Și pe născut Fiul său,	Hristoase, mărire ție!
<i>Culese în decembrie 1977 de la Gherasim Crișan (65 ani) din Boz.</i>	

1.b.22. Cerul și Pământul

Cerul și Pământul -BIS
 În cântec răsună,
 Îngeri și oameni -BIS
 Cântă împreună.

Hristos se naște
Domnul coboară.
Îngerii cântă
Magii îl adoră.
Păstori aleargă
Ieslea o-nconjoară
Mari minuni se întâmplară.

Din răsărit vin -BIS
Magi cu bucurie.
Cu dar de smirnă -BIS
Aur și tămâie.
Din cer cuvântul -BIS
Mândru se arată.
Noaptea din lume -BIS
Zi se face iară.

Colindele cu numerele 1.b.(12, 13, 15, 16, 17, 18, 20, 21) au fost preluate din cartea domnului Vasile Molodeț, „Cântecele irozilor și cântece de stea” apărută în 2001.

1.c. COLINDE DE STEA ȘI VIFLAIM CÂNTATE LA TÂRNAVA

1.c.1. Îngerii lui Dumnezeu

Îngerii lui Dumnezeu
Stau lângă scaunul Său.
Suflă-n cer ca-n trâmbițare.
Sculați-vă, iacă-i ziuă!
Vă rugați la Dumnezeu
Că s-a născut Fiul Său,
Fiul Sfânt pe-acest pământu.
Și de-acum până-n vecie
Amin, Doamne, slavă ție!
Se repetă fiecare vers.

1.c.2. O, ce frumoasă-i noaptea de Crăciun!

O, ce frumoasă-i noaptea de Crăciun!
Toți cântă veseli: Hristos s-a născut!
Domnul Hristos S-a născut,
Domn, pentru noi s-a făcut
În noaptea de Crăciun.

1.c.3. Sus la poala cerului

Sus la poala cerului,
La umbra smochinului
Este-o piatră răzimată
Și-o cruciță ridicată.
Pe brațele crucii eiu
Stă Maica cu Fiul eiu,
C-un Fiuț micuț în brațe.
Fiul, din brațe grăiare:
- Nu vezi, Maică, ce văd Eu!
Doi bărbați de jidoveiu,

Mie crucea-mi pregătescu
De 'naltă cât statul meu,
De lată cât fața meare.
Trec pe puntea Raiului
Ca pe firul părului.
Câți îți trec, mai mulți îți cadu
În văpaia focului,
La scurtarea zilelor.
Și de-acum până-n vecie
Amin, Doamne, slavă ție!

Se repetă fiecare vers.

1.c.4. Adam, dacă a greșitu

Adam dacă a greșitu
Domnul din Rai l-a gonitu,
Din Raiul cel din Edenu
Osândit-am greu blestemu.
Osândit și lepădatu
Și din Rai afară datu.
- Amar, Evo, ce făcuși?

Unde vom merge acuși?
Căci de tine ascultai
Și din acest pom mușcai.
Tu, Doamne, cu mila Ta,
Cată spre zidirea Ta
Și nu mă lăsa scârbitu
Ca să fiu pân' la sfârșitu.

Se repetă fiecare vers.

1.c.5. Când toată lumea dormeare

Când toată lumea dormeare,
Numai dragă rânduineare
Tot umbla și cugetare,
Până lumea-nconjurare.
Nouă veste ne-aduceare,
C-a intrat și Iuda-n Raiu.
Iuda-n Rai când s-a băgatu
Ce-a fost bun, tot a luat.
Luat-a luna și lumina
Și cheile Raiului
Și le-a dus pe toate-n Iadu.

Raiul dete-a-ntunecare
Iadul dete-a-luminare.
Dumnezeu când auzeare
După slugi își trimeteare.
- Care din voi veți aflare
Să vă bateți cu Iudare?
- Eu, Ilie, m-oi aflare
Numai, Doamne, de mi-ți dare
Calul și puterea Tale!
- Eu, Ilie, ți le-oi dare
Numai să le știi purtare!

Când în vânt, când în pământu
Pe Iuda din Rai scoțându.
Și tuna așa de des
Cum pica piatra pe șes.
Și tuna așa de rar

Cum pica piatra pe deal.
Și de-acum până-n vecie
O, Doamne, mărire Ție!
Se repetă fiecare vers.

1.c.6. Patru boieri se-ntâlniră

Patru boieri se-ntâlniră - BIS
Raza soarelui, floarea soarelui

Și așa se sfătuiră:

- Haideți, fraților, să mergem
Prin oraș, prin Viflaim!
La curtea bogatului
Dete de bogat prânzindu.
- Bun îi prânzu, măi bogate?
- Prânzu-i bun, dar nu-i de voi,
Că-i de domni mai mari ca voi!
Se luară și plecară
Prin oraș, prin Viflaim.
La curtea săracului.
Dete de sărac prânzindu.
- Bun îi prânzul, măi sărace?
- Prânzu-i bun, da-i puținel
Vom prânzi cu toți din el.
Se luară și plecară

Prin oraș, prin Viflaim
- Uită-te Petre 'napoi!
La casa bogatului,
În mijlocul Iadului,
Cum s-aprinde și cum arde
Și bogatul se prăpade.
Se luară și plecară
Prin oraș, prin Viflaim.
- Uită-te Petre-napoi
La casa săracului.
Dinafară-i văruiță
Dinăuntru-i aurită.
Și de-acum până-n vecie
Tot Crăciun și Paști să fie!

1.c.7. Trei păstori la oi

Trei păstori la oi,
Doi sunt frățioriu,
Unu-i străinășelu.
Frații voroveare
Pe străin s-omoare,
C-are oi mai multe
Mândre și cornute.
- De mi-ți omorâre,

Voi să mă-ngropațiu
Alături de stână,
Cu fluieru-n mână.
Când vântul va bate
Fluierița zice,
Oile s-or strânge,
Voi acas' vi-ți duce.
Maica v-o-ntrebare:
Se repetă fiecare vers.

- N-ați văzut, văzutu
Vreun fiuț de-al meu?
- Ba noi l-am văzutu
Da-i rămas 'napoiu,
Tot vânzând la oi,
Numărând la banii
Pe aripa șubii,
Rază-i, raza lunii.

1.c.8. Vânători de-ai lui Crăciunu

Vânători de-ai lui Crăciunu	Că nu-s fiara de-a vânare,
Se luară și plecară	Că-s blestem de maica meare,
Până joi de către seară	Nouă ani și nouă luni
Și nimica nu vânară.	Să fiu fiară pe păduri.
Când fu joi de către seară,	Iată, anii se-mppliniră
Iată-n cale le ieșeare	Jos la țară coborâră
Un cerbuț mic de-l vânare.	Și-n biserică-l băgară.
Cerbul mic din grai grăiare:	Slujba sfântă, cine-o cântă?
- Ho, ho, ho, vânători, ho!	Dar mai sfânt îi cine-o ascultă.
Nu grăbiți spre moartea meare.	O, Doamne, mărire Ție!

Se repetă fiecare vers.

Culese de la Dobrei Iosif (Vuț), din Târnăvița.

1.d. COLINDE DE STEA ȘI VIFLAIM CÂNTATE LA TÂRNĂVIȚA

1.d.1. Iară și iară să cântăm

Iară și iară să cântăm	Împodobită cu abroasă,
Și bine să cuvântăm	Împodobită în zori frumoasă
Pe acest mare boier,	La oglindă luminoasă.
Al lui Hristos vistier.	Neclătite, nesmintite,
Că bine ne-o omenit!	Și de îngeri întărite.
Tot cu vorbă mângâioasă	Și de-acu până-n vecie
Și cu fața bucuroasă.	Iisus tot cu noi să fie!
Ne bagă-n casă frumoasă	

1.d.2. Domnul stat-o crai în țară

Domnul stat-o crai în țară,	Mărirea Domnului crezură.
Țările se bucurară.	Și de-acum până-n vecie
Cerurile grăiesc toate	Amin, Doamne, slavă Ție!
Cu răspunsuri mai departe.	Dumneavoastră bucurie
Oamenii dacă văzură	La mulți ani cu veselie!

1.d.3. Bucurie mare avem

Bucurie mare avem
Tot neamul pământului
Și 'nălțimea cerului.
Bucură-te tot, pământe,
Și te veselește ceriu!
Că-i născut în Viflaim,
În Viflaimul Iudeii
Unde cântă îngerii.

Îngerii frumos cântau,
Heruvimii-l laudau.
Stați, dară, toți de-a cânta
Căci gazda colac ne-o da!
Gazda colac ne-o aduce,
Fără cârnați nu ne-om duce!
Și de-acum până-n vecie
Slava Domnului să fie!

1.d.4. Patru păstori se-ntâlniră

Patru păstori se-ntâlniră
Și așa se sfătuiră:
- Haideți, fraților, să mergem
Flori frumoase să culegem,
Să le ducem lui Hristos,
Cel ce lumii-i de folos.
Cel ce dă în lume viață,

Îl poartă Fecioara-n brață.
- Fecioară Sfântă și maică,
Arată-mi un fiu fără taică?
Pe Domnul Iisus Hristos,
Soarele cel luminos.
Și de-acum până-n vecie,
Dumnezeu cu noi să fie!

Culeasă de la Aurel Balaj, 51 ani, Târnăvița - ianuarie 1978.

1.d.5. Patru păstori se-ntâlniră (varianta II)

Patru păstori se-ntâlniră
Și așa se sfătuiră:
- Haideți, fraților, să mergem
Flori frumoase să culegem,
Să trimitem lui Hristos,
Care dă lumii miros,
Care dă lumii viață
Și-L poartă Fecioara-n brață.
Astăzi, mâine ne-a sosit
Trimis de la Tatăl Sfânt.
Poșta sfântă s-a trimis
Pe cea sfântă feciorită,
Că sălașul și-o găsit
Mai în sus la Fiul Sfânt.

Tu din cer te-ai pogorât
Și-ai venit în chip de slugă
De-ai scos lumea de la muncă.
Și-ai venit în chip de rob,
De-ai scos lumea din potop.
Pentru-a lui Adam greșeală,
Toată lumea fu-n pierzeală.
Pentru c-Adam a greșit
Afară din Rai a ieșit.
Raiule, lumină dulce,
De la tine nu m-aș duce,
De dulceața cea din tine,
De mirosul florilor,
De zvonul albinelor,

Ca și fiara cea seteasă
Când coboară la izvoară
Și din apă se adapă
Și de primejdie scapă.

Și de-acum până-n vecie
Amin, Doamne! Slavă Ție!
Dumneavoastră bucurie,
La mulți ani cu veselie!

1.d.6. Vine Hristos și Adamu

Vine Hristos și Adamu
Și cu fiii lui Avramu,
Să cântăm versuri de jale
Pentru-a lui Adam greșale.
Adam sapă pământu,
Sapă Eva cu dânsu.
Satana la ei mergea
Și către Adam zicea:
- Măi, Adame, nu săpa,
Nu-i aici moșia ta,
Du-te Adame, sapă-n Rai
C-acolo moșie ai.
Adam începu a plânge
Și către Eva a zice:

- O, Evo, amar și ție
Despre ce-mi făcuși tu mie,
De Dumnezeu m-o urât
Și din Rai m-o izgonit!
Iară Dumnezeu cel Sfântu,
Auzind pe-Adam plângându:
- Taci, Adame, nu mai plânge!
Că ți-oi da locul de cinste
De unde-ai fost mai 'nainte,
Să vezi luncile-nflorite.
Cum primăvara -nverzește
Și toamna se veștejește.
Așa și cu viața ta,
Pe pământ se va schimba
Și la Rai s-o vântura.

Culeasă de la Miron Ghiura, 49 de ani, ianuarie 1978 - Târnăvița.

1.d.7. Trei crai de la Răsărit

Trei crai de la Răsărit
Cu steaua-au călătorit.
Când în cale-și purcedeară
Steaua-nainte mergeare.
Sus la Rusalim s-au dus
Steaua lor li s-a ascuns,
Ce le-a fost lor de-ntrebare
De naștere de-un crai mare.
De-un crai tânăr, de curând
L-am văzut la Răsărit.
Iară Irod împărat
Auzind s-a supărat,

Mare oaste-a ridicat,
Mulți coconi mici a tăiat
Și a tăiat mulți copii
Patrusprezece de mii,
De doi ani mai mici în jos
Cugetând fără de folos
Că va tăia pe Hristos.
Pe Hristos nu l-a tăiat
Tatăl Sfânt l-a apărat
Și l-a dus în Egiptie
Și-l așeză pe moșie,
Împărat e pe vecie!
Amin, Doamne! Slavă Ție!
Dumneavoastră bucurie,
La mulți ani cu veselie!

1.d.8. Sus la poala cerului

Sus la poala cerului,
La grădina Domnului
Este-o piatră răsturnată
Și-o cruciță ridicată.
- Dar la cruce cine șade?
Șade Maica Domnului,
C-un Fiuț micuț în brațe.
Fiul plânge de se-nfrânge,
Inima-i înroată-n sânge.
- Taci, Fiule, nu mai plânge!
Că mama ție ți-o dare,
Două mere, două pere,

Două țate dalbe-a mele,
Să te joci, Fiuț, cu ele.
- Ba, eu, mamă nu-s de ele,
Că-s de Raiu luminos.
Care om nu-i păcătosu
Trece pe punte frumosu,
Merge-n Raiu luminos.
Care om îi păcătosu
Pică de pe punte josu,
Merge-n Iadu-ntunecosu.
Și-o-nchinăm cu sănătate!

Culese de la Ungur Ioan din Târnăvița.

*Colindele cu numerele 1.d.4 și 1.d.6, au fost preluate din cartea domnului Vasile Molodeț,
„Cântecele irozilor și cântece de stea” apărută în 2001.*

1.e. COLINDE DE STEA ȘI VIFLAIM CÂNTATE LA BĂRĂȘTI

1.e.1. În orașul Viflaim

În orașul Viflaem
Veniți cu toți să-l vedem.
Astăzi ni s-a împlinit
Ceea ce s-a proorocit,
Că azi s-a născut Hristos
Mesia, chip luminos
Din Fecioara Maria
Și din neamul lui Avram,
Din sămânța lui Iosif
Din Duhul Sfânt zămislit.

Culese de la Moise Popa (50 ani), Bărrăști, decembrie, 1977.

1.e.2. O, ce veste întristată

O, ce veste întristată	Și vi-l dau să-l răstigniți,
De la-mpărăție dată,	Pe-o cruce de brad mai mare,
Că pe Hristos l-or luat	Cu piroane la picioare.
Și-n temniță l-or băgat.	Și cuie-n palme băgate,
Luați seama credincioșii	Să nu și le poată scoate.
Unde-s banii lăcomoșii,	Maica întristată plânge
Acolo-i Domnul Hristos	Și inima i se frânge,
De Iuda-n vânzare scos.	Luna-n ceață s-o-mbrăcat
- Dați mie treizeci de zloți	Văzând pe Hristos legat,
Și eu pe Hristos vi-l scot,	Stelele-ncepură-a plânge
Dați mie treizeci de-arginți	Văzând pe Hristos în sânge.

Culeasă de la Avel Negrilă (50 ani), Bărrăști, decembrie 1977.

1.e.3. Doamne, a Tale cuvinte

Doamne, a Tale cuvinte
Care le-ai zis mai 'nainte,
Așa zise cum și scrie
Moise în cartea-ntâie.
Dinspre răsărit răsare

O stea cu mărire mare,
Razele cum răspândește
Pe trei crai povățuiește.
Steaua spune de Hristos
Și lucește prea frumos
Și din proorocia rară
Prunc pe Mesia-L aflară
În sălaș dobitocesc
Culcat împărat ceresc,
De îngeri înconjurat
De mulțime lăudat.
Și de-acum până-n vecie
Hristoase, mărire Ție!

Culeasă de la Avel Negrilă (50 ani), Bărăști, decembrie, 1977.

1.e.4. Sfântă maică-a lui Iisusu

Sfântă maică-a lui Iisusu
Rătăcește-n jos și-n susu
Pe un plai scăldat în soare
Prin fânețe numai floare.
Cată loc să hodinească
Și pe Fiul Sfânt să-L nască.
La un grajd de boi sosește,
Jos, în iesle poposește.
Boii, blând, la ea priveau
Și suflând mi-o încălzeau.
Hodinită, Maica Sfântă
Din grai așa le cuvântă:
- Boilenilor iubiți,
Binecuvântați să fiți
Și de mine pe pământ
Și de Dumnezeu cel Sfânt!

Voi la pas s-aveți mers lin,
La mâncare saț' deplin,
Numai un ceas să mâncați
Și-apoi să vă săturați!
Pe la cântători, târziu,
Preaslăvita naște Fiu.
Și cum naște, Maica Sfântă,
Îngeri vin din cer și cântă,
Ieslea cu fânu pe jos
Se preface-n Rai frumos,
Iar grajdul cel câmpenesc,
În palat împărătesc.
Maica, trandafir la față,
Cuprinde pruncul în brață!
Și de-acum până-n vecie,
Mila Domnului, să fie!

Culeasă de la Lazăr Traian din Bărăști.

*Colindele cu numerele 1.e.(1, 2 și 3), au fost preluate din cartea domnului Vasile Molodeț,
„Cântecele irozilor și cântece de stea” apărută în 2001.*

1.f. COLINDE DE STEA ȘI VIFLAIM CÂNTATE FURCȘOARA.

1.f.1. Du-te, Petre, du-te!

- Du-te, Petre, du-te!
Oile le-ntoarce,
Că de nu te-i duce
Noi te-om omorî.
- De mi-ți omorî
Voi să-mi îngropați
La mine, la capu,
Fluierul de bradu.
Când vântul va bate
Fluierul va zice,
Oile s-or strânge
După Petre-or plânge
Cu lacrimi de sânge.

1.f.2. Sfântă Maica lui Iisus

Sfântă Maica lui Iisus
Rătăcește-n jos și-n sus
Pe un glas scâldat în soare,
Prin fânaț e numai floare.

Maica Sfântă odihnească
Și pe Fiul Sfânt să-l nască.
La un grajd de boi sosește
Jos în iesle se oprește.
Boii, blânzi la ea suflau
Și suflând o întrebau:
- Odihnită-i Maica Sfântă?
Îngerii din cer o cântă.

Iar grajdul cel limpezesc
Împărat împărătesc
Maica-i, trandafir la față
Și-i plânge pruncul în brață.

1.f.3. O, Adame, ce păcat!

O, Adame, ce păcatu!
Mare poruncă-ai călcatu,
Porunca lui Dumnezeu,
De care mă țin și eu.
N-ai știut să fii cuminte
Ca să stai în Rai cu cinste!
Ai pățimit ca un om
Și-ai întins mâna la pom.
Tu, din pom când ai gustat,
Cu moartea te-ai împăcat

Tu, cu sapa să muncești,
Trupul ca să ți-l hrănești.
Și tu, Evă-aseenea
Ai să muncești tot așa,
Cu fusul să sfârâiești,
Trupul ca să ți-l hrănești.
Și tu, șarpe veninos,
În lume făr' de folos,
Pe pământ să te târăști,
Loc pustiu să stăpânești.

1.f.4. S-au rugat, rugatu

S-au rugat, rugatu
Doi boieri din satu.
Dumnezeu le-a datu
Casă lângă drum
Și-un pom roditor.
Vântul trăgănare,
Culese cu sprijinul lui Cornean Sorin și Lucian Bâc din Furcșoara.

Merele picare,
Îngerii veneare
Și le culegeare
Și le trimeteare,
Pe-o gură de Raiu
La fete de craiu.

1.g. COLINDE DE STEA ȘI VIFLAIM CÂNTATE LA ROVINA

1.g.1. Viflaimul jidovesc

Viflaimul jidovescu
S-a născut Domnul cerescu.
Unde atuncea-mpărăteare
Irod-crai își porunceare.
Veste mare a sositu
Tocmai de la Răsăritu
Și-o stea mare s-a ivitu.
La Viflaim au sositu
Și pe Hristos l-au cinstitu.
Irod-crai s-a mâniatu
Văzându-se înșelatu.

Mare oaste-a ridicatu,
Mulți copii mici au tăiatu.
Paisprezece mii de prunci,
De doi ani mai mici în jos
Vrând să- l taie pe Hristos.
Dară Dumnezeu cel Sfântu
Nu a-mplinit al său gându.
În Egipt să locuiască,
Vrea Raiul să-l moștenească
Să ne ducă-ntr-a lui sine
Ca-ntr-a Raiului mai bine.
Ca pururea-n veci să fie
Amin, Doamne! Slavă Ție!

1.g.2. Rătăcind într-o grădină

Rătăcind într-o grădină
Florile dalbe

Mă-ntâlnii cu o albină.
Albina strângea din flori
Ceara pentru sărbători.
Ceara se făcea făclii,
Să le dăm Sfintei Mării.
Făcliile se-aprindeau
Îngerii în Rai râdeau.
Făcliile se stingeau,
Îngerii în Rai plângeau.

1.g.3. Colo susu mai dinsusu

Colo susu mai dinsusu - BIS
Colindăm, Doamne, colindă

Este-o dalbă mănăstire.
Dar într-însa ce era?
Era Maica Precista,
C-un fiuț mic ce plângea.

- Taci, fiule, nu mai plânge!
Că mama ție ți-o dare
Două mere, două pere
Două țâțe dalbe-a mele
Și cheița Raiului,
Raiul sfânt să-l poți deschide
Celor vrednici ca să intre.

Culese de la Părăoan Alexandru, 40 ani, din Rovina.

1.h. COLINDE DE STEA ȘI VIFLAIM CÂNTATE LA GIALACUTA

1.h.1. A sosit ziua cea sfântă

A sosit ziua cea sfântă
De Domnul blagoslovită,
Care lumea o cinstește
Și cu drag o prăznuiește.
Sculați, gazde, nu dormiți,
Vă gătați să prăznuiți!
C-a venit o sărbătoare,
Cea mai mare de sub soare.
Îngerii, cum auziră,

Din ceruri, ei toți veniră.
Îngerii veniră-n jos,
Ca să-l afle pe Hristos.
Pe Hristos când l-au aflat
În iesle de boi culcat,
Cu toții s-au bucurat,
Pe Domn Sfânt l-au lăudat.
Se repetă fiecare vers.

1.h.2. Vânători de-ai lui Crăciunu

Vânători de-ai lui Crăciunu
Tot vânărea și vânărea
Până mai de către seară,
Dar nimica nu aflară.
Când fu mai de către seară
Iată-n cale le ieșeară
Un cerb, bun pentru vânare.
Cerbul mic din grai grăiare:
- Ho, ho, ho, vânători, ho!
Nu goniți spre mine, ho!

Că nu-s fiară de vânatu
Că-s de maica blestematu,
Nouă ani și nouă luni
Să fiu fiară prin păduri.
Iată, anii se-impliniră
Vânătorii iar porniră,
Cerbul bun ei îl legară
Și-n biserică-l băgară.
De blestem îl dezlegară.

1.h.3. Din Fecioară s-a născutu

Din Fecioară s-a născutu
Domnul din cer pe pământu.
Lui Irod i-a fost urātu,
Cu jidovi s-a sfătuitu:
- Dați mie treizeci de-argințiu
Să vi-l dau, să-l răstignițiu.
Când arginții i-au pus josu
Pe Hristos din Rai l-au scosu.
Sus la Golgota l-au dusu
Și pe cruce ei l-au pusu.

I-au bătut cuie-n picioare,
Cuie lungi, pătrunzătoare,
Cuie mari și de oțelu,
Bătute cu mai de fieru.
De jale și de bănat
Soarele s-a ntunecat,
Luna-n ceață s-a-mbrăcat,
Stelele de jumătate
Și alea-s întunecate.

Culese de la Ciun Liviu și Costea Liviu din Gialacuta.

2. IRODUL

2.a. IRODUL DE LA BOZ

Irodașii sunt tineri cu vârste cuprinse între paisprezece și optsprezece ani, îmbrăcați în costume naționale.

Pe lângă ia și pantalonii specifici, se poate observa că aceștia sunt legați peste piept cu baticuri multicolore, cu franjuri. Pe cap poartă o pălărie (caschetă) confecționată din carton, împodobită cu hârtie strălucitoare, colorată. La picioare sunt legați zurgălăii. Nu lipsește sabia din aluminiu sau oțel, accesoriu nelipsit al irodașilor, împodobită și ea la mâner cu un ciucure colorat.

Irodașii sunt însoțiți de **popă**, colindător îmbrăcat în haină lungă, neagră, care poartă pe cap o caschetă confecționată din carton, pe care apare semnul Sfintei Cruci. Acesta are o barbă lungă confecționată din câlți, iar în mână poartă o cruce mare de lemn.

Acest minunat obicei se păstrează cu sfințenie de către copiii bozenilor, în fiecare an existând câte două „partii” (trupe) de irodași care sunt primite cu drag de gazde. Se pleacă cu colindatul de la prima casă din fața Căminului Cultural, după orele 21, în seara de Ajun, înaintea turcașilor și dubașilor. Se merge continuu până în ziua de Crăciun spre seară.

Irodașii intră în curtea sătenilor grupați câte doi, cu **popa** în rol de conducător, în ritmul jocului irodului, fiind acompaniați de un fluieraș.

Jocul este însoțit de strigături:

„Pe ulița mândrii mele
Îi tina până-n curele!
Să fie până-n genuche
Eu la mândra tot m-oi duce!
Să fie până-n grumaz

Eu de mândra nu mă las!
Pe ulița mândrii-n sus
Toate lămpile s-au stins!
Numai la mândruța mea
Arde lampa ca o steal!”

„Sus, sus, sus Măriuță, sus
Că pe tine poale nu-s
Că le-a pus bădița sus!
Și le-a pus după cuptor
Și-a pus mâța păzitor!
Mâța a păzit pe dracu
Le-a furat badea, săracul!”

La intrare, la ușa gazdei **se colindă**:

„Nașterea ta. Hristoase,
Dumnezeul nostru
Răsărit-a lumii, lumina cunoștinței
Că întru dânsa cei ce slujeau stelelor
De la stea s-au învățat
Să se închine Ție, Soarelui dreptății,
Și să Te cunoască pe Tine,
Răsăritul cel de sus
Doamne, mărire Ție!”

În casă începe dialogul propriu-zis între colindători, dialog care se poartă între: **Cătană** (soldat), **Irod** (împăratul), **Crai** (regi din Persia): **Voltezar**, **Gașpar**, **Miliord** și **Popă** (părintele Miheea).

La Boz se obișnuiește ca în timpul interpretării rolului Irodului să se bată continuu săbiile între cei doi interpreți.

Se începe cu o colindă:

„Mărire-ntru cele 'nalte	La oameni bunăvoire!
Toate stelele să salte!	Pe pământ să fie pace,
Salte cerul și pământul	Cu minunea ce se face!
Să ni s-audă cuvântul!	Pe pământ să fie bine
Că-ntru Cel de Sus mărire	Cu minunea ce-o să fie!”

Cătană:

- Ah, puternice-mpărate,
Să trăiești cu sănătate!
Trei crai de la răsărit
În mare grabă au venit
Și pe cine întâlnesc în cale întrebă:
- Nu știți unde și-n ce parte
S-a născut împăratul cel fără de moarte?

Irod:

- Mergi și caută-i și întreabă-i
De unde vin?
Și le spune să-și ia voie bună
De pe acest pământ!

Cătană:

- Regilor și frați măriți
Vă rog să binevoiți,
Pentru a voastră osteneală
Poftiți înăuntru,
Pentru a vă da cuvântul!

Irod:

- Regilor de la răsărit
Ce pe la mine ați venit,
Voi pe cine căutați?

Crai I:

- Împărate preacinstite,
Multe zile fericite!
Când vezi a noastre veșminte
Ceva nu-ți aduci aminte?
Că noi suntem regi din Persia
Care de-un an și mai bine
Orașe, cetăți cutreierăm
Pe împăratul cel nou îl căutăm,
Care, fie cu mărire,
Nu se află nicăire!

Irod:

- Pe mine mă ia mirare
De-a ta mare cuvântare!
Ce-mpărat poate să fie
Într-a mea împărăție?
Că-mpărat în ținutul meu
Nu e altul decât eu!
De care lumea se-nfricoșează
Tremură de a mea groază!
Eu voi face adunare
De preoți învățați tare.
O, vai de-a voastre cununi
Dacă umblați cu minciuni!

Crai II:

- Ah, puternice-mpărate,
Să trăiești cu sănătate!
Noi cununi nu purtăm
Nici cu minciuni nu umblăm,
Ci-am venit după o stea
Să descoperim Nașterea,
Nașterea împăratului
În a ta împărăție
Pe care o știi prea bine!

Irod:

- Miheea, nu știi unde și-n ce parte
S-a născut împăratul cel fără de moarte?

Popa:

- Ba, parcă-mi vine-n minte
Despre oarece cuvinte.
C-așa spune foaia și locul
Ca și Varlaam, proorocul,
Că tot israeliteanul vrea să fie
Cel mai mare din robie!
Să nu-ți dea ție slobozie
Ticălosule Iroade!

Irod:

- Regilor, veniți la mine!
Cu daruri să mă străbateți
Cărări multe, neumbrate,
Căci, după-o stea lucitoare
Este o moarte înșelătoare.
Voi, nu știți cu amăgire
De o moarte fără' de fire,
Iar vouă să vă vestească
Nașterea împărătească!

Crai III:

- O, Înaltă Ființă,
Cerescule Părinte!
Fă-l din inimă să creadă
Că el dacă nu va crede,
Foc și fulger vei trimite
Din cer, pe Irod să-l ardă,
În Hristos să-l faci să creadă!

Irod:

- O, crai fără de minte,
Fugi acuma dinainte
Să nu iau sabia-n mână,
Că te fac praf și țărână!
Voi, cu astfel de cuvinte
Veniți să îl cercetați
Pe al vostru Irod părinte,
De care și pasărea-n zbor se-ascunde?
Iar voi, unguri și israeliteni,
Cu pasul vostru de slugari
Vreți să duceți în amăgire
Pe poporul din Iudeea
Ca să creadă în Mesia?
Nu te prinde-n desfătare
Cu un paloș ascuțit tare
Care-ar putea să cerceteze
Și-al tău chip să ți-l reteze
Și-al tău scop să se sfârșească
Decât să se îplinească!

Crai III:

- Foc din cer să se coboare
Și pe tine să te-omoare!
De copii să n-ai noroc,
Toți bine să-ți ardă-n foc!
Că ai vrut în lume rău,
Las' pe bunul Dumnezeu!

După acest schimb de replici, irodașii interpretează o **colindă**:

„O lumină socotită	Ai umplut țara de jale!
Și-n zavistie-ngrădită	Țipete și vai de mume
Cu cine te prinzi, Iroade	Și-o plângere la o lume,
Căci inima ta se roade?	Nici o casă ocolită,
O, Iroade, împărate,	Nici o mamă nu-i scutită,
Te-ai umplut de răutate	Că toate-s înlăcrimate
Tu, cu poruncile tale,	Și de ciudă sfâșiate!” – BIS

Irod:

- Eu văd c-aceștia joc își bat
Și pe la mine nu se-abat!

Cătana:

- Dar, tu însuși ce vei face
Dacă nu se vor întoarce?

Irod:

- Voi strânge a mea oștire
Și în prunci voi da privire!
Voi tăia capete multe
Mii și sute!
Și cu aceasta se va împlini și moartea!

Popa:

- Ba pe mine mă ascultă
Și nu fă tăiere multă,
Ticălosule Iroade!

Irod:

- Porunca să se-implinească
La curtea împărătească!
Ori de voie, ori de silă,
Pruncii de la doi ani în jos
Tăiați fără milă!

Popa:

- Glasul meu acesta este:
Să te lași de-acea poveste,
Ticălosule Iroade!

Irod:

- Doar n-oi avea atâta răbdare
Să-ți dau ție ascultare,
Ticălosule popă!

Irodașii încheie replicile cu o nouă **colindă**:

„O lumină adevărată
Nouă astăzi ni se-arată
Nu în curtea-mpărătească,
Ci-n ieslea dobitocească
Voia cerească, voia cerească!
Nouă azi ni s-a născutu
Ce-l așteptam de demultu,
Precum scrie-n proorocire
Astăzi s-a născut Mesia

Din Maria, din Maria!
Păstorii toți îl serbează,
Toată făptura să-l crează!
Îngerii toți îl măresc
Ca pe Domnul cel ceresc
Cu glas îngeresc, cu glas îngeresc!
O, Doamne-mpărate sfinte
Primește și-a noastră cinste!
Te rugăm ca să primești

De la noi daruri lumești!” – BIS

După aceste versuri, **irodașii** lasă deoparte săbiile și încep „**sârba**”, un joc specific acestui moment, fiind acompaniați de către un fluieraș sau violonist:

„Hai la sârbă, măi băieți,
Care vreți, care puteți
Care nu, mai rămâneți!”

Când „sârba” este în toi, **irodașii descântă**:

„Foaie verde, foi de nucă
Dați-i drumul să se ducă
Să ia fata lui Măciucă,
C-o-nghițit sâmburi de nucă
Și-o-nghițit o nucă-ntreagă
Dați-i drumul să se-aleagă!
Uite-așa, uite-așa,
Bate tare la podea!
Una, două, trii, trii, trii!”

Urmează jocuri specifice irodașilor de la Boz, jocuri însoțite și de descânțete. Aceste jocuri sunt: „**Alunelul**”, „**Sălcioara**” și „**Bordeiașul**”.

„Sălcioara-o știu juca Pita n-o știu frământa, C-am făcut aseară opt Și nici una nu s-o copt,	C-am făcut aseară nouă Și nu s-or copt numai două Și le-am pus pe toate-n rând Nici un câine nu-i flămând!”
--	--

*

„Bordeiaș, bordei, bordei, Eu zic una, tu zici trei! Bordeiaș cu ușa-n drum	Pân' la tine vin nebun! Bordeiaș cu ușa-n vale Pân' la tine vin călare!”
---	--

După încheierea „jocurilor irodului”, popa îi cere fluierașului să cânte un „**țârdai**”, adică o melodie de joc, iar irodașii invită la joc toate fetele și femeile aflate în casă la momentul respectiv.

Gazda îi răsplătește pe irodași cu bani, colaci, cârnați, țuică și vin, iar „popa” mulțumește pentru ospitalitate astfel:

„Țâțanvară, țâțanvară, Toate păsările-s pe-afară De la cuc și pân' la cioară, Numai buha cea netunsă Stă pe butură ascunsă,	Că îi place butura Ca nouă băutura! Amin! Să trăiască gazda casei! La mulți ani!”
---	--

2.b. IRODUL DE LA TÂRNAVA

Obiceiul Irodului se păstrează bine și în satul Târnavă, fiind un moment așteptat cu drag de către gazde. În casele oamenilor intră, cu această ocazie, personaje precum: Cătana, **Îngerul, Irod, Melior, Voltezar, Gașpar și Popa.**

Prin versurile prezentate, prin joc și mimică, aceștia fac o demonstrație artistică. Este reconstituită atmosfera Nașterii lui Hristos, încercarea lui Irod de a-l ucide pe fiul Domnului, prin uciderea a mii de prunci, în zilele dinaintea Crăciunului.

Se începe cu o **colindă**:

Mărire-ntru cele 'nalte	La oameni bună venire.
Toate stelele să salte,	Pe pământ să fie pace
Salte cerul și pământul	Cu minunea ce voi face.
Să ni s-audă cuvântul.	Pe pământ să fie bine
Întru Cel de Sus mărire,	Cu minunea ce-o să fie!

Cătana:

- Prea puternice-mpărate,
Faima arătării,
Trei crai de la răsărit,
Îndată au sosit!

Irod:

- Mergi și caută-i și-ntreabă-i
Și vină și ia vorbă bună
De la mine și de la al meu cuvânt!

Cătana:

- Fraților și regi măriți
Și bine vă socotiți,
De veți lua ascultare
De la Irod împărat,
Unde s-a strâns întreaga adunare
Pentru-această cuvântare.

Crai I:

- Împărate, prea vestite
Multe zile fericite!
Ceva nu-ți aduci aminte
Despre a mele cuvinte?
Că noi suntem regii din Persida
Și-am venit să prezentăm colinda!

Irod:

- Și pe mine mă ia mirare
De o stea amăgitoare!

Ce-mpărat poate să fie
Să ia a mea împărăție?
Asta, numai prin viclenie.
Că-mpărat mare și cuprinzător
Sunt eu, peste ținutul meu
Și, vai de-ale voastre cununi
Dacă umblați cu minciuni!

Crai II:

- Împărate, să trăiești cu sănătate!
Noi nu umblăm cu minciuni
Și nici cu cununi,
Am venit după o stea
Să descoperim Nașterea,
Nașterea de o-nălțime
Care o știi, tu, prea bine.

Irod:

- Nu știu despre această proorocie.
Încotro și-n care parte
A putut împăratul să se nască?

Popă:

- Ba, parcă-mi vine în minte
Despre aceste cuvinte.
Căci cunosc foaia și locul
Cum a spus Balaban proorocul.
Că tot israeliteaul vrea să fie
Cel mai mare rob din robie
Să vă dea vouă slobozie.

Irod:

- Colinda înaltului sfânt ceresc
Părinte, ca de la inimă să crezi,
Că de nu vei crede,
Foc și fulgere voi trimite.

Popa:

- Voltenume Voltezar,
Varsă tu, al tău amar,
Pe Irod, în foc să-l ardă
În Hristos să-l faci să creadă!

Colindă:

O lumină socotită
Frunză verde îngrădită
Cu cine te-ai prins, Iroade?
Când inima ta se roade.
O, Iroade, împărate,
Te-ai umplut de răutate,
Căci cu poruncile tale

Ți-ai umplut țara de jale!
Câtă jale la o lume,
Și o plângere-ntre mume.
Nici o casă ocolită,
Nici o mamă nu-i scutită,
Că toate sunt lăcrimate
Și de ciudă sfâșiate.

Irod:

- Eu văd că acesta joc își bate
Și pe la mine nu s-abate!

Crai III:

- Și pe mine mă ia minune
Că umblați cu-nșelăciune!
Dar eu, singur, ce voi face
Dacă nu se vor întoarce?

Irod:

- Știu eu bine ce voi face
Dacă nu se vor întoarce!
Voi strânge o mică oștire
Prin prunci voi face privire.
Voi tăia capete multe, mii și sute,
Printre care vei veni și tu la moarte.

Crai III:

- Foc din cer să se coboare
Pe tine, Irod, să te-omoare,
De copii să n-ai noroc
Toți să-ți piară-n foc!

Irod:

- O, crai fără de minte,
Pieri acuma dinainte!
Să nu iau sabia-n mână
Să te fac praf și țărână!
Căci tu, cu astfel de cuvinte
Superi idolul meu părinte
De idolul meu părinte când aude
Pasărea din zbor se-ascunde.

Crai I:

- 'A-mpărate,
N-asupri pe toți la moarte!
Că mergând această veste
În Persida se vestește.

Irod:

- O, crai învățat tare,
Fă-mi și mie ascultare!
De-o fi cumva vreo schimbare
Să-mi adeverești și mie
Nașterea ce o să fie!

Crai I:

- Să ai tu, inimă curată,
Ca să poți să crezi îndată!
Că iubirea este mare
Mult cuprinde pe sub fire.
De-oi avea un cuget rău
Aia o dă și aia o fă!

Colindă:

O minune adevărată
Care nouă ni se arată,
Nu în curtea-mpărătească
Ce este dobitocească
Voia cerească, voia cerească.
Astăzi nouă s-a născut
Cel așteptat mai demult
Precum scrie în proorocie
Astăzi s-a născut Mesia
Din Maria, din Maria.

Păstorii văzând în zare,
Pe cer o lumină mare,
Îngerii toți îl măresc
Ca pe un tată ceresc,
Cu glas îngeresc, cu glas îngeresc.
O, Doamne-mpărate Sfinte,
Primește și-a noastră cinste
Te rugăm ca să primești
De la noi daruri lumești.

Irod:

- Eu nu am altă poruncă
Îndată ce ai tu.

Crai II:

- Miră-mă ce ai grăit
Iroade, tiran cumplit,
Tu, câine și om rău,
Dușman al lui Dumnezeu!

Irod:

- Veniți iarăși pe-aceste locuri
Scoțându-i afară
Bătându-i cu mare ocară.

Înger:

- Eu sunt îngerul lui Dumnezeu
Ascultați ce vă spun eu:
Să nu mergeți prin cetate,
Ci mergeți pe altă parte,
Că Irod are un gând rău
Vrea să-l omoare pe Iisus,
Fiul lui Dumnezeu.

Colindă:

Și acum veniți, fraților,
Să culegem floricele
Să ne-mpodobim cu ele.
Și cântă și joacă
Și la școală pleacă.
Lecția deodată

La școală ne-așteaptă,
Care o mână cu plăcere
Cu o stea mai mare
De la mine, de la tine,
Și de la toți frații.

La această colindă, irozii se prind de mâini și joacă în sensul acelor de ceasornic, iar popa este în mijloc și joacă în sens invers.

După terminarea acestui moment, muzicanții cântă, iar irozii invită la joc toate fetele și nevestele din casă, iar la final după ce gazda îi cinstește cu bani și băutură, șeful trupei mulțumește astfel:

„Hei, feciori colindători!
De când ați colindat
Gazda noastră bine s-o gătat,
Mai de-o lună, mai de-o săptămână,
Pentru-această zăuă bună,

Ca pe noi să ne cinstească
Cu acești lei, tralalei
Adunați de pân' tului,
Scriși cu cerneală albastră,
Ca gazda casei

La mulți ani, să trăiască!”

Cules de la Dobrei Florin din Târnava.

Se cântă „**Mulți Ani Trăiască**”, după care irozii pornesc spre o altă gospodărie folosind diverse strigături cântate pe ritmurile muzicii Irodului de la Târnava.

2.c. IRODUL DE LA TÂRNĂVIȚA

Obiceiul „Irodului” se păstrează cu sfințenie și în satul Târnăvița. Băieții cu vârste de 15-18 ani, îmbrăcați cu chișchine, poale, caschete, zurgălăi și dotați cu săbii, colindă pe la casele oamenilor din seara de Ajun până în ziua de Crăciun și produc o mare bucurie.

Plecarea cu colinda are loc în seara de ajun spre orele 23, se merge continuu și se încheie în ziua de Crăciun după prânz.

Trupa de irodași este formată din: împăratul **Irod**, **Înger** (Cătana), **Popa** (părintele Ozia), cei trei crai: **Voltezar**, **Melior**, **Gașpar**, aceștia fiind însoțiți de 2-3 muzicanți și de către un cărăuș.

Irodașii intră în curtea gospodarilor grupați câte doi, cu popa în rol de conducător și pe ritmul muzicii folosesc diferite strigături.

La ușa gazdei se opresc și **colindă**:

„Azi, Nașterea Ta Hristoase

Pe Adam din Rai îl scoase.

Azi, lumina socotită

Lumina cea nelipsită.

Cei ce stelelor slujeau

Scumpe daruri le-aduceau.

Să-L cunoaștem pe Iisusu

Răsăritul cel de susu.

Să-L cunoaștem pe Hristosu

Soarele cel luminos.

Și acuma, fie, fie

De la toți, mărire ție!

Înger bate la ușă și spune:

- Pentru aceasta-m îndrăznit

Și cu craiul, am venit

Ca să știți și dumneavoastră

C-am venit cu ceata noastră

Ca să facem pomenire

Pentru-a lui Hristos venire.

Se intră în casă, iar **Irod** este încadrat de **Popă** și **Înger**. Imediat se aude gălăgie afară, iar **Irod** se întoarce spre **Cătana** și spune:

- Mergi, grabnică slugă,

De vezi cine mă strigă

Așa bărbătește

Și-n ușă așa lovește!

Înger (Cătana):

- Cine ești, de unde ești,

Și-n ce ușă-așa lovești?

Voltezar:

- Ne rugăm, cerem iertare,

C-avem o cerere mare!

Înger (Cătana):

- Mă rog s-ai puținel răgaz
Să nu facem un necaz,
Căci cu această grăbire
Nu ai înaltă slobozire.

Intră în casă și restul trupei așezându-se în fața lui **Irod** astfel: **Voltezar** în mijloc, cu **Gașpar** în dreapta și **Melior** în stânga. **Irod** ridică mâna în semn de liniște și se adresează celor trei:

- Fiilor, de unde veniți,
Încotro călătoriți?
De cine voi întrebați
Și pe cine căutați?

Voltezar:

- Noi, împărate, am venit
Tocmai de la răsărit!
Și-am venit să cercetăm
Și bine să cuvântăm,
Ca să știm cu-adevărat
De tânărul împărat,
Unde-i? Lui să ne-nchinăm
Frumoase daruri să-i dăm.

Irod:

- Miră-mă ce-ai cuvântat
Despre care împărat?
Ce-mpărat poate să fie
Să-mi ia a mea împărăție?
Căci eu sunt împărat mare
Ce cutremur lumea tare
Și norii se-nfricoșează
Și tremură de a mea groază.

(La ultimul vers ridică sabia cu furie).

Melior:

- Împărate, să trăiești,
Sănătos să-mpărătești!
Că noi știm cu-adevărat
Că ești mare împărat!

Voltezar:

- De vrei, Iroade, să știi
Noi suntem craii cei trei.

Colindă:

Irod craiul mă numesc - BIS
Tot aurul dăruiesc. - BIS
Eu mă numesc Voltezar - BIS
Melior și eu Gașpar. - BIS
Veniți toți să ne-nchinăm, - BIS
Lui Iisus daruri să-i dăm,
Și frumos lui să-i cântăm!

Gașpar către Irod:

Ce să facem, crai prea-nalte?
Că nu știu în care parte
Când la oraș am ajuns
Steaua noastră s-a ascuns
Care urma pe Hristos
Spre Ierusalim în jos.

Melior către Gașpar:

- O, frate, nu te-ntrista
Că iar se va arăta!
Căci așa de nu va fi,
Alminteri ne vom gândi.
Vom întreba pe norod
Sau pe-mpăratul Irod.

Voltezar:

- O, frate, tu rău gândești
Ca din el să ispitești!
Tu nu știi că îi vrea rău
Preabunului Dumnezeu?

Melior:

- Ce cuvinte tu îmi spui?
Ce vorbești, aceea nu-i!

Voltezar:

- Și zău, frate, nu mă crezi?
Hai cu mine doar de vezi!

Melior:

- Mergem de va fi acasă,
Că de el, mie nu-mi pasă!
Să mergem și să intrăm
Pe Irod să-l întrebăm!

Voltezar către Gașpar:

- Dar tu intră înainte
Și-l întreabă: „Înalt părinte,
Unde în acest oraș
Și-a aflat Iisus sălaș?”

Gașpar:

- Ba, altminteri mă gândesc,
Mai bine eu îndrăznesc!

Voltezar:

- Nu te tot gândi așa,
Vino, numai, și-om intra.
(face un pas spre Irod și se închină)

- Împărate prea-înalte,
Vin la a tale palate
Și la a ta împărăție
Pentru o mare bucurie.

Irod:

- Ce bucurie așa mare
De faci la mine-ntrebare?
Spune, numai după-o-laltă
N-aștepta vorba rugată.

Melior:

- Azi noapte, un vis minunat
Pe mine m-a-ncredințat
Că un fiu din cer dorit
Aici s-a sălășuit.

Irod:

- Ce vorbești? Doar nu ești beat?
Așa, către-un împărat
Ce ființă dumnezeiască
Poate-aicea să se nască?

Melior:

- Mă rog să ai puținel har,
Să nu te mânii în zadar!
Căci în acest ținut
Domnul ceresc s-a născut.

Irod (foarte supărat, ridică din nou sabia):

- O, crai, fără de minte,
Fugi acuma dinainte

Să nu iau sabia-n mână,
Că te fac praf și țărână!

Voltezar către **Melior**:

- Vezi, omule, ce ți-am spus?
Ce avem despre Iisus?
Că acest împărat viclean
Lui Dumnezeu îi e mare dușman.

Gașpar către **Voltezar**:

- O, dar tu te amăgești,
De-așa prostește vorbești!
O, dar tu te temi de el
Crai slab și mișel!
Lasă-mă, eu, să-i vorbesc
Eu să-i spun, să-i povestesc,
Că tu ai inima slabă,
Ești fricos ca și o babă.
Iar eu, pentru-un crai ceresc
Și viața mi-o jertfesc.

(face un pas spre Irod)

O, Iroade, împărate,
Eu te cinstesc ca pe-un împărat!
Dar și tu cinste să-mi dai
Ca unui crai.
Și tot ce te-ntreb pe tine
Să-mi spui adevărat și bine.
Unde în acest ținut,
Domnul ceresc s-a născut?

Irod:

- Tu, cu acest cuvânt grăit,
Tare pe mine m-ai rănit!
Tu, ce-ai de spus, spune-mi iute
Și dinaintea mea du-te!
Tu, ce-ai de cerut, să-mi ceri
Și dinaintea mea pieri!

Gașpar:

- Pentru Iisus cel mare
Facem la tine-ntrebare,
Ca să facem cunoscut
Unde Iisus s-a născut!

Irod:

- Ce, tu de Iisus vorbești?
Ce, tu mi te lingusești?
Ce domn mare a-ndrăznit
Și aici la mine-a venit
Să spună că s-a născut
Iisus în acest ținut?
Nu știu, nu s-a auzit,
Nu știu, nu s-a pomenit,
Ca aicea să se nască
Un crai de viță cerească!

Gașpar:

- De n-a fost, acum este
Și-ți vestim această veste!
Irod, spre popă:
- Ozia, Ozia, știi tu unde să fie
Această împărăție?

Popa:

- Ba-mi aduc și eu aminte
De unele proorociri sfinte,
Cum scria în foaie locul,
Cum scria și Avram proorocul,
Că o stea din cer dorită
De el este prevestită.

Irod:

- Nu atât mă necăjiți
Și pe la mine veniți!
Și de veți afla pe undeva
Pe Iisus, Sfinția Sa,
Înaintea lui, vin
Și eu să mă închin.

Gașpar:

- O, Iroade, viclean tare,
Zici că îi vei da-nchinare?
Dar de ce te-arăți mânios
Cînd te-ntrebăm de Hristos?

Irod:

- M-arăt, c-așa se cuvine
Acelui ce armata ține,
Ține, ține și cârmește

Aspru și chiar vitejește,
Ca să știe fiecare
Că sunt un împărat mare!

Voltezar către Melior:

- Auzi numai cum vorbește,
Auzi cum se-nviclenește!
Mergi, vorbește cu iuțime
Vitejește, cu asprime!
Dar pentru ce-ndrăznești
De ni te fățărniciești?

Melior:

- O, Iroade, tu le gândești
Pe cele Dumnezeiești?
Că te știu destul de bine
Că tu ești un mare câine.

Irod:

- Vai Lună, stele, Soare
Fie-mi mie ajutătoare!
Te rog, sabie, oleacă
Să-mi ieși puținel din teacă,
Fierul acesta ascuțit
Îți va da ție sfârșit.
Uită-te, Soare, de vezi
Până capul il retez!
Cu vorba cea blestemată
Urât mie aruncată,
Hai puțin mai lângă mine
Să-ți arăt eu cine-i câine!

Voltezar către Melior:

- Ce-a zis, mă, dacă i-ați spus
Lui Irod despre Iisus?

Melior:

- O, frate, eu am înlemnit
Când tiranul a grăit!
Era gata să mă taie,
Pe-aci, pe-aci, capul să-mi taie.
Voltezar către ceilalți doi crai:
- Să mergem la acea fiară
Cu mai mare îndrăzneală.

(toți trei fac un pas spre Irod)

Dar ce te ții, împărate!
Ce, te lauzi că ni-i bate!

Irod (se apropie amenințător de Voltezar):

- Să te ferească Dumnezeu,
Să nu scot sabia eu,
Că-ndată sângele-ți vărs.
De ce, tu cu ceilalți doi
Nu v-ați dus în lume,
Să nu vă aud de nume!

Voltezar:

- Atât să mai fii, tu, pe pământ
Și atâta să mai trăiești,
Iroade, ce viclean ești!
Că de tine nu mi-e frică,
Deși am armata mică.
Eu și cu aceștia doi
Suntem gata de război,

(cei trei crai se apropie amenințător spre Irod)

Numai ceva de vei face
Ce nouă nu ne va place,
C-un cuvânt urât, grăit
Te ștergem de pe pământ
Și locul sub tine va plânge
Vom vedea noi cine-nvinge!

Irod:

- Dar în cine te sprijinești
Crai amărât ce ești?
Sabia din teacă, oi scoate
Și pe loc ți-oi plăti toate.
Ți-oi cionta al tău grai
Amărâtule și vai,
Că slugile nu mai vin
Să stârpească al tău chin.

Voltezar:

- Hei, că-n mână ne-ai venit!
Te-om juca cum n-ai gândit!
Ce, tu de Iisus vorbești?
Ce, tu de el clevețești?
Tu nu știi aceasta bine
Că El e domn peste tine.

Irod:

- Ho, ho, că bine știu eu ce-oi lucra,
Toți norii vor lăcrima!
Porunci-voi la ostași
Pe moarte să facă pași.
Vino, vino, oaste tare
Să-ți dau o poruncă mare!
Deodată, mare grămadă
De săbii la mine adă,
Să se facă vitejie
Să taie prunci peste-o mie,
Ca și Iisus să se taie
În această grea bătaie.

Melior:

- Ho, ho, că nu merge-așa
După socoteala ta!
Ce vrei tu, câine?
Pe Iisus vrei să-l omori?
Mai bine tu-ndată să mori!

Irod:

- Veniți, oameni, tare foarte
Din oricare parte!
Luați pe-acești trei apucați
Și în lanțuri fi băgați!
Scoateți-i de-aici afară,
Bătându-i cu mare ocară

La final se **colindă: Veniți acum, fraților!**

„Veniți acum, fraților!
Împreună cu surori.
Să culegem floricele
Să ne-mpodobim cu ele.
Tra la, la, la, la,
Să ne-mpodobim cu ele.
Grăbește, grăbește!
Nimica gândește

Și cântă și joacă
Și la școală pleacă.
Tra la, la, la, la,
Și la școală pleacă.
Să știți că ne-așteaptă!
Lecția deodată
Care-o are de-nvățare
De la mic și pân' la mare.

Tra la, la, la, la,
De la mic și pân' la mare.
De la mine pân' la tine
Și de la toți frații,
De la surori împreună
Și de la toți adunații.
Tra la, la, la, la,
Și de la toți adunații.

Sau: **Ia chiu, chiu și ia ha, ha**

Ia chiu, chiu și ia ha, ha,
Trăiască mulți ani gazda!
Voi, boieri din lume nouă
Sara bună zicem vouă!
Și-nchinăm câte-un pahar
Dacă vreți să venim iar!
Și încă unul de vin
Și așa ne veselim
Și „La mulți ani”, să trăim!”

Se repetă toate versurile, mai puțin ultimele două.

Sau: **Veniți toți și vine-Adamu**

„Veniți toți și vine-Adamu - BIS
Colindăm, Doamne colindă

Și cu fiii lui Avramu,
Să-i cântăm cu toți de jale
Pentru-a lui Adam greșale
Și pentru-a lui izgonire
Jalnică, din Rai ieșire.
Raiule, lumină dulce!
Eu din tine nu m-aș duce
Din mirosul florilor
De zumzetul albinelor.
Ca și fiara cea setoasă
Când coboară la izvoară
Cu apă să se adape
De primejdie să scape.”

Sau: **O lumină socotită**

„O lumină socotită
Și de jale îndrăgită
Cu cine te prinzi, Iroade
Când inima ta se roade!
O, Iroade, împărate,
Te-ai umplut de răutate!
Tu, cu poruncile tale,

Ai umplut țara de jale!
Țipete și vai de mume
Și-o plângere la o lume
Nici o mamă nu-i scutită
Nici o casă ocolită,
Că toate-s înconjurate
Și de jale-amenințate!” - BIS

*Cules cu sprijinul lui Bâc Lucian, din Târnăvița.
Și- au adus aportul Căta Florin și Ungur Andrei.*

După încheierea scenetei, irodașii lasă deoparte săbiile, se strâng în cerc și după ritmul muzicanților pornesc „**Jocurile Irodului**”: „**Alunelul**”, „**Ardeleanca**”, „**Sârba**”.

În timp ce irodașii joacă fetele și nevestele aflate în casă în acel moment, șeful trupei mulțumește gazdei pentru ospitalitate astfel:

„O, iubiților creștini!	Nouă nu ne dă din el.
Ce văzurăm în vecini?	Și venirăm mai în jos
Că nu intrarăm bine în casă	Să vestim Nașterea lui Hristos,
Și era Crăciun pe masă,	La toți să fie de folos.
Cu o cantă de vin rasă.	Amin! Și-o cană cu vin
Ba, era fript și un purcel	Cu gazda casei să-nchin!”

Sau:

„Pavel, popă vrea să fie	El umblă tot într-o doagă.
Dar cum să ajungă nu știe.	La biserică nu-i place,
De popie, n-are parte	Așa, popă, cum se face?
Că nu-i stă mîntea la carte,	O, vai și amar de el!
Ci numai la jucării	Se va face un mișel.
Și la alte nebunii.	Amin, și-o cupă cu vin,
Alții, Domnului se roagă,	La gazda casei să-nchin!”

Culese de la Ungur Ioan din Târnăvița.

2.d. IRODUL DE LA BRĂNIȘÇA

Irodul, datină străbună transmisă pe cale orală din generație în generație, neatinsă și conservată, păstrează și astăzi obiceiurile autentice ale satului Brănișca. El reprezintă forma cea mai înaltă de exprimare graduală a tinereții, deoarece irozii reprezintă feciorii satului, făcând astfel intermedierea între copilărie și viața de familie.

Trupa irozilor este formată din șapte membri: împăratul Irod, Cătana (soldatul), cei trei Crai, Popa și Îngerul. Irozii sunt însoțiți de muzicanți care cântă în permanență marșul irodului, de alți feciori care ajută trupa cu graiul lor la descântecul de pe drum și nu în ultimul rând de „dologaș”, cel care strânge băutura primită de la fiecare casă.

Vestimentația irozilor este alcătuită din: cămașă, pantaloni albi, baticuri și primuri, pe cap se poartă „cecăul” împodobit cu hârtie strălucitoare, pe umăr se pun batiste brodate, la picioare se observă zurgălăii, nelipsite fiind sabia și tricoulul.

„Popa” este un personaj foarte iubit de brănișcani prin hazul pe care îl stârnește după „slujba” pe care o face în fiecare casă. Îmbrăcămintea sa constă într-o haină lungă neagră, un „caschet” pe cap, iar din mână nu lipsește crucea din lemn.

La Brănișca se pleacă cu Irozii odată cu lăsarea întunerului în seara Ajunului și se continuă până în ziua de Crăciun.

Pe drumul de la casă, la casă, irozii descântă texte cu tentă tinerească axate în special pe teme ca: dragostea, fecioria ș.a., prezente în viața oricărui tânăr și anume:

„La fântâna cea de piatră,
Stau feciorii să se bată
Pentr-un dopâșceț de fată.
Stați, feciori, nu vă băteți
Că mai este-un dopâșceț!”

„Peste Mureș, peste Tău
Ard două lumini de său,
Nimeni nu le poate stinge
Numai mândra mea când plânge.”

„Săruta-te-aș preoteasă
Num-odată, pe fereastră,
Sărutate-aș, dar mă tem
Că mă face popa ghem.”

„Când să trec la mândra dealul
Mi s-o despotcovit calul.
Da nu-i vina calului,
Nici a potcovarului,
Că îi vina tot a mea
Că mă duc prea des la ea.”

„Pe ulița mândrii mele
Îi cina până-n curele,
Las' să fie de-un genunche
Eu la mândra tot m-oi duce”

Odată intrați în curtea omului, irozii atenționează gazda de sosirea lor strigând:

„Scoală, gazdă, nu dormi
Că te mîncă purecii”.

Ajunși la ușă, totul devine foarte serios și se colindă: „**Nașterea, Ta, Hristoase**” sau „**Împăratul cerurilor**”, după care se intră în casă și începe sceneta:

Cătana:

- Ah, împărate!
În faimă să trăiești!
Trei crai de la răsărit
În grabă au venit.
Pe cine întâlnesc în cale întrebă:
Unde și-n ce parte
S-a născut împăratul cel fără de moarte?

Irod:

- Mergi, caută și cheamă
Să vină să-mi dea seamă!

Cătana:

- Crailor, intrați înăuntru
Și vă dați cuvântul!

Irod:

- Crailor, de unde veniți,
Pe cine căutați
Și de cine voi întrebați?

Crai I:

- Noi, împărate, venim
Tocmai de la Răsărit!
Venim, bine să cuvântăm
Pe Hristos ca să-L aflăm
Unde-I, lui să ne-nchinăm
Și frumoase daruri să-I dăm.

Irod:

- Pe mine mă prinde mirare
De-a ta cuvântare!
Ce împărat poate să fie
Să-mi ia a mea împărăție?
Că împărat sunt eu!
Ce lumea înfricoșează
Și tremură de a mea groază!

Crai I:

- Ah, împărate, să trăiești!
Sănătos să-mpărătești!
Dar noi știm cu-adevărat
Despre tânăru-mpărat.
Dar ca să știm și mai bine,
Am venit și pe la tine!
Că noi umblăm întrebând
La cei născuți de curând,
La domnii domnilor,
Împărații împăraților.

Irod:

- Ah, crai fără de minte,
Piei acuma dinainte!

Să nu iau sabia-n mână
Că te fac praf și țărână!

Crai I către Crai II:

- Vezi, omule, nu ți-am spus
Că acest om e viclean,
Lui Hristos mare dușman?

Crai II către Crai I:

Dălămăgește,
C-așa prostește vorbește.
Ori tu te crezi
Om slab și mișel ca el?
Lasă-mă pe mine să-i vorbesc,
Să-i spun, să îi povestesc,
Că tu ai o fire slabă,
Ești fricos ca și o babă,
Iar eu pentr-un crai ceresc
Și viața mi-o jertfesc!

Crai II:

- Ah, împărate, te-am cinstit
Ca pe-un împărat mărit!
Dar și tu, să mă cinstești pe mine
Și ce-oi cere de la tine,
Să îmi spui curat și bine.

Irod:

- I-auzi! Nu știu unde,
Și-n ce parte împărătească,
Ce-mpărat poate să se nască?

Crai III:

- O, Iroade, viteaz tare
Tu zici că vei da-nchinare!
Dar așa te amărăști
Când despre Hristos vorbești?

Irod:

- Mă amărăsc, că așa i se cuvine
Celuia ce arma-n mână ține,
Că oricine-ar vrea să știe
Că Irod e-mpărăție!

Crai III:

- Ce ți-e ție, împărate?
Tu te lauzi că mi-i bate!

Să te ferească Dumnezeu
Să nu iau sabia eu,
Să te duci din astă lume
Să nu-ți mai aud de nume.
Tu, tiran rău, vrei să-l omori
Pe Iisus Fiul lui Dumnezeu!

Colindă:

„O lumină socotită
Și-n zavistie-ngrădită
Cu cine te prinzi, Iroade?
Căci inima ta se roade.

O, Iroade, împărate,
Te-ai umplut de răutate!
Tu, cu poruncile tale,
Ai umplut țara de jale.

Nici o casă ocolită,
Nici o mamă nu-i scutită,
Că toate sunt speriate
Și de jale amenințate!”

Irod:

- Vino, vino, oaste mare,
Să facem o vitejie
Să tăiem prunci peste-o mie!
Ca și Hristos să se taie
În acea cruntă bătaie.

Cătană:

- Ah, Iroade, ce gândești
Despre-acești dumnezeești?
Că te știi atât de bine
Că tu ești la mațe câine.

Irod:

- O Lună, Soare, stele!
Te rog, sabie frumoasă!
Ieși puțin din teacă.
De-l vezi, capul să-i retezi
Pentru-această pricină.
Hai puțin mai lângă mine
Să-ți arăt eu, cin' ți-e câine!

Crai III:

- Nu te teme, nu mi-e frică
Că și eu am o armă mică,
Că noi, cei de pe pământ,
Toți strigăm într-un cuvânt:
Pe Irod să-l luăm de gât!

Îngerul:

- Eu sunt Îngerul lui Dumnezeu,
Ascultați, ce vă spun eu:
Să nu intrați prin cetate
Să intrați prin altă parte,
Că Irod, are cuget rău
Vrea să-l omoare
Pe Iisus, Fiul lui Dumnezeu!

Un moment deosebit de important al acestui obicei îl reprezintă „jocul popii”, cerut foarte des de către gazde și în care popa joacă în mijlocul cercului făcut de către irozi.

Urmează momentele în care irozii joacă toate fetele și femeile din casă, după care trupa de irozi părăsește casa și strigă:

„Rămâi, gazdă, sănătoasă
Și la anu' tot voioasă”.

Cules de la Claudiu Munteanu din Brănișca.

2.e. IRODUL DE LA ROVINA

Este constituit dintr-un grup de 6 feciori, cu vârste cuprinse între 15 și 18 ani, îmbrăcați în costume naționale.

Costumele sunt alcătuite din „cămeșă” din pânză albă, cu „ciptă” albă, brodate și „ițari” largi, legați la genunchi cu zurgălăi.

Cămășile sunt împodobite cu baticuri colorate, iar peste ele sunt prinse „primuri” multicolore. „Cecăul” sau cascheta este confecționat din carton și este împodobit cu hârtie colorată și strălucitoare, ciucuri de hârtie și beteală, iar ca obiect de luptă, sabia. Aceasta este împodobită la mâner cu un ciucure multicolor.

Alături de „irodași” este nelipsitul „popă”, care, spre deliciul gazdelor și al publicului, face renumita „slujbă”, fără de care, se spune că gazda nu poate trece „cu bine” sărbătorile Crăciunului. „Popa” este costumat într-o haină lungă, neagră, având și el o caschetă, diferită de cea a irozilor, precum și barbă, confecționată din călți. Obiectul de care nu se desparte este o cruce mare, de lemn, pe care o poartă în mână, ca semn al credinței în Dumnezeu.

Pe ritmul „marșului”, melodie specifică Irodului de la Rovina (Bicău), irodașii se deplasează prin tot satul, vestind Nașterea Mântuitorului.

Sunt acompaniați de o formație de „tuluși” (muzicanți) cu saxofon, taragot, acordeon și nelipsita „dubă” (tobă). Irodașii străbat ulițele satului, folosind o mulțime de strigături, cum ar fi:

„Pe ulița mândrii-n sus
Toate lămpile s-au stins,
Numai la mândruța mea
Arde lampa ca și-o stea.”

„Pe ulița mândrii mele
Îi cina până-n curele,
Să fie până-n genunche,
Eu la mândra tot m-oi duce!
Să fie până-n grumaz,
Eu de mândra nu mă las.”

Aceste strigături sunt specifice și satelor Boz, Brănișca și Bărăști.

„La fântâna cea de piatră
Stau feciorii să se bată
Pentr-un dopășteț de față.
Stați, feciori, nu vă băteți
Că mai este-un dopășceț!”

Odată ajunși la ușa gazdei, irodașii încep colinda de intrare în casă:

„Împăratul cerurilor
Mântuirea oamenilor,
Din 'nălțime s-a născut,
Domnul cel fără' de-nceput.
Din 'nălțimea cerului,
Iisus, Fiul Domnului,
Mântuirea omului.
Mântuiește-ne pe noi!”

Uneori, gazda face o glumă și nu vrea să deschidă ușa.

Atunci, șeful irodașilor zice:
„Slobozi-ne, gazdă-n casă
C-afară ploaie de varsă
Și ne udă pe-un picior
Și din asta pot să mor.”

Apoi se intră în casă, în următoarea ordine: Irod (împăratul) și Cătana, care-și încep dialogul astfel:

Cătana:

- Ah, împărate, faimă să retezi!
Trei crai de la Răsărit
În grabă au sosit
Și pe cine întâlnesc în cale, întrebă:
Unde și în ce parte
S-a născut împăratul cel fără de moarte?

Irod:

- Mergi, caută și cheamă
Să vie să-mi dea seamă!

Cătana îi introduce pe Crai la Irod împăratul.

Cătana:

- Crailor, intrați înăuntru
Și vă dați cuvântul.

Irod:

- Crailor de la Răsărit
Ce la mine ați venit,
Voi pe cine căutați?

Crai I:

- Împărate prevestite,
Multe zile fericite!
Când vezi a noastre veșminte
Ceva nu-ți aduci aminte?
Că noi suntem crai din Persia
Care am venit să-ndeplinim dobânda.
De un an și mai bine umblăm
Orașe, cetăți cercetăm,
Pe împăratul cel nou îl căutăm.
Dar, să fie cu mărire,
Nu se află nicăire!

Irod:

- Pe mine mă prinde mirare
De astă cuvântare!
Ce-mpărat poate să fie
Să-mi ia a mea împărăție?
Că-mpărat sunt eu cu cuprinzare
De care lumea se-nfricoșează
Se încrucișează săbiile
Și tremură de a mea groază!
Voi face adunare
De preoți învățați tare
Și vai de-a voastre cununi
De veți umbla cu minciuni!

Crai I:

- Ah, să trăiești împărate,
La mulți ani cu sănătate!
Noi cununi nu purtăm,

Nici cu minciuni nu umblăm!
Noi am venit după o stea
Să descoperim Nașterea,
Nașterea cea dintr-o treime
Pe care o știi tu bine!

Irod:

- Crailor, veniți la mine,
Cu daruri să mă străbateți
Cărări multe, neumbrate.
Nu știți că după o amăgire
Este-o moarte făr' de fire,
După o stea amăgitoare
Moarte-aducătoare,
Aceasta să vă vestească
Nașterea împărătească.

Crai II:

- De-ai avea inima curată,
N-aș putea să cred vreodată,
Că Iudeea mare este,
Mult cuprinde pe sub cer.
De-ai avea un pomelnic, i-l dă
Și aceasta fă!

Irod:

- O, crai fără de minte
Du-te acuma dinainte,
Să nu iau sabia-n mână
Că te fac praf și țărână
(Se lovesc săbiile)
Tu cu astfel de cuvinte
Vrei să-ncerci pe bunul tău părinte?
Căci numai singur sunt în lume
Cu al lui Irod, Irod nume.
Când îl aude
Pasărea-n zbor s-ascunde!
Iar voi, ucenici de persieni
Cu pașii umezi de iubire
Vreți s-aduceți amăgirea
La poporul din Iudeea
Ca să creadă în Mesia?
Nu te temi de despărțare

De un paloș ascuțit tare?
Care poate să cerceteze
Și-al tău cap să reteze
Și pe loc să sfârșească
Decât să trăiască.
(Se bat săbiile)

Crai III:

- Orice, Înalte Sfinte,
O, cerescule părinte
Fă-i inima să-i creadă!
De nu va crede,
Fulger, trăznet, vei trimite.

Irod:

- Foc și piatră de pucioasă
Să pice-n a tale oase!

Crai III:

- Foc din cer să se coboare
Și pe tine să te-omoare
De copii să n-ai noroc
Toți să-ți piară-n foc!
Căci tu ai vrut rău
Bunului Dumnezeu!

Irod:

- Ah, lună și soare,
Fie-i milă-ajutătoare!
Uită-te-n lume și vezi
Până capul i-l retez!
Se lovesc săbiile

Cătana:

- Ah, puternice-mpărate,
Nu osândi pe-acești' la moarte!
Că mergând această veste,
Persia se răscolește!
Mai bine cu lingușire
'Cercăm a scoate din fire,
Pentru aceasta vei tăia capul,
Fără temeri de martori răsăriteni.

Irod:

- Veți merge, cercetați bine,
Vă-ntoarceți și pe la mine,

Că și eu, cu plecăciune,
Vreau să fac o-nchinăciune.

Cătana:

- Nu știi unde-ar vrea să fie
Despre această proorocie
Părinte?

Popa:

- Da-mi pare și mie-aminte
Niște proorocești cuvinte.
Că eu știam foaia și locul
Cum a zis Balaban, proorocul,
Că-i o stea din cer dorită
Aicea sălășluită!

Irod:

- Ce vești se abate
Și pe la mine nu se abate?

Cătana:

- Pe mine mă prind minuni
Că umbli cu minciuni.
Dar tu însuși, ce vei face
Dacă nu se vor întoarce?

Irod:

- Voi strânge a mea oștire
Voi face-n cruci privire,
Voi tăia capete multe,
Mii și sute!
Prin acestea toate
Se va adeveri la moarte.
Se lovesc săbiile

Îngerul:

- Eu sunt îngerul cel mic al lui Dumnezeu
Ascultați ce vă spun eu!
Să nu mergeți prin cetate
Să mergeți pe altă parte,
Că Irod are gând rău
Vrea s-omoare pe Iisus,
Fiul lui Dumnezeu!

În încheiere, irodașii fac renumitul „**Joc al Popii**”.

Acesta intră în mijlocul lor și începe următorul cântec: **Veniți acum, fraților**

„Veniți acum, fraților,	„Grăbește, grăbește,	Când știi că te-așteaptă
Împreună cu surori	Nimica gândește	Lecția deodată
Să culegem floricele	Și cântă și joacă	Și în mână se vedeare
Să ne-mpodobim cu ele.	Și la școală pleacă.	Cu o stea mai mare
Tra, la, la, tra, la la,	Tra, la, la, tra, la la,	Tra, la, la, tra, la la,
Să ne-mpodobim cu ele.”	Și la școală pleacă”	Cu o stea mai mare.”

În continuare, irodașii întrebă gazda casei dacă are vreo colindă preferată. Dacă nu, pentru început, cântă o colindă scurtă de la „Irod”, cum ar fi: **Mărire-ntru celelalte**

„Mărire-ntru celelalte
Toate stelele să salte
Salte cerul și pământul
Să ne-audă toți cuvântul!
Că-ntru Cel de Sus mărire
Între oameni bunăvoire,
Pe pământ să fie pace
Cu minunea ce s-o face!”

Sau: **Hristos cel din veci dorit**

„Hristos cel din veci dorit
Astăzi în lume-a venit.
Domnul Hristos, Domnul Hristos!

Ca o floare răsărea
Din Fecioara Maria.
Domnul Hristos, Domnul Hristos!

Cei din țara jidovească
N-au voit ca să-l primească.
Pe Domnul Hristos, pe Domnul Hristos!

Cei din țara-ndepărtată
Cei trei crai venir-odată.
La Domnul Hristos, la Domnul Hristos!

Scumpe daruri i-au adus
Și-nainte i le-au pus.
Lui Domnul Hristos, lui Domnul Hristos!

Aur, smirnă și tămâie
Dându-i lui de bucurie.
Lui Domnul Hristos, lui Domnul Hristos!

Precista le-a mulțumit
Darurile le-a primit.
Pentru Hristos, pentru Hristos!”
*Cules în 1956 de Părăoan Remus, al lui Romonuț
și păstrat cu sfințenie de fiul său, Părăoan Alexandru.*

La cererea gazdei se mai pot colinda: „**Dinspre răsărit răsare**”, „**Colo sus în vremea aceea**” și „**Deschide ușa creștine**”.

După acestea începe jocul fetelor din casă. Muzica cântă de joc, iar irodașii iau pe rând fetele la joc. Acestea se deplasează de la o casă la alta pentru a fi jucate de mai multe ori de către irodași.

Adevărat teatru popular, „**Irodul**”, indiferent de localitate, reunește personaje precum: **Irod, Crai, Cătană, Popă, Înger**, încercându-se reconstituirea atmosferei din vremea Nașterii Domnului Iisus Hristos.

Trebuie să recunoaștem că atmosfera pe care o degajă sceneta, versurile de colind, incantația, caracterizarea personajelor este una fără egal.

3. TURCA

„**Turca**” este unul dintre obiceiurile minunate ale Crăciunului care la nivelul comunei Brănișca se mai păstrează doar în localitatea Boz.

„Această datină veche se practica, cu unele întreruperi încă dinainte de anul 1900. Astfel, începând cu anul 1898, Manea Ilie joacă în turcă câțiva ani la rând. Turca era simplă: capul în formă de cerb cu coarne din lemn, acoperit cu piele, iar turcașul pune pe el un țol roșu legat de capul cerbului.

După Manea Ilie, timp de 30 de ani n-a mai umblat nimeni cu turca, însă acest obicei este reluat de Jurca Loghin care „o bate” 5 ani la rând. Se face din nou o întrerupere, iar în prezent această datină este organizată an de an de către Filimon Ioan (Frâncu) ajutat fiind de către Pavel Gașpar.

Cu aproximativ 2 săptămâni înainte de sărbătorile Crăciunului, un număr de 10-12 bărbați, de obicei însurați, buni jucători și dornici de a practica acest obicei, se strâng la „comandantul turcei” în fiecare zi de luni și joi unde repetă jocurile și descântecul specific obiceiului.” (Din „Monografia satului Boz” a domnului învățător Curcă Petru din 1966).

Din informațiile preluate de la mai multe persoane în vârstă am reținut că acest obicei se menținea în urmă cu 50-60 de ani și la Bărăști, Furceșoara și Târnavă. Turcașii se îmbrăcau în costume naționale, pe cap purtau căciulă din blană de oaie, la picioare erau legați zurgălăii și în mână țineau o bătă cu ciucur. (Din relatarea lui Butaș Vasile din Bărăști). Era obligatoriu ca turcașii să fie bărbați însurați.

La Boz, acest obicei se desfășura la fel ca în celelalte sate (informație preluată de la Filimon Loghin, în 1998). Cu turca se porneau în Ajunul Crăciunului după miezul nopții, practic în ziua de Crăciun și se mergea continuu până seara târziu. Au rămas în mintea oamenilor persoane precum: Filimon Ioan (Frâncu), Lucaci Ion a lui Zidor, Jurca Loghin care „băteau” frumos turca, acompaniați la fluier de Râmboi Miron, Filimon Ioan sau Pogan Aurel. Trebuie menționat că în trecut turcașii erau acompaniați de cimpoi.

În zilele noastre, turcașii sunt tineri colindători cu vârste cuprinse între 19 și 25 de ani, în general neânsurați, care mențin acest obicei, an de an, cu toate că cei în vârstă spun că se merge cu „**Turca**” din 3 în 3 ani.

Îmbrăcămintea turcașilor se aseamănă cu cea a irodașilor, în sensul că sunt îmbrăcați cu chișchine colorate, primuri multicolore pe piept, spate și umeri, iar la picioare poartă zurgălăi. Ceea ce îi deosebește de aceștia este faptul că, pe cap poartă o căciulă din blană de oaie, neagră, cu ciucuraș, iar în mână poartă o bătă, împodobită cu ciucur și panglică colorată.

Trupa de turcași este formată din 6-8 flăcăi și din ea face parte „Popa”, care este îmbrăcat într-o haină lungă neagră, are pe cap un „caschet” înalt cu trei cruci în vârf, o barbă mare confecționată din „câlți”, iar în mână poartă o cruce mare din lemn. „Părintele”, așa cum îi spun bozenii, reprezintă o mare atracție, în special pentru femei, pe care „le spovedește”, ca să le ierte de păcatele săvârșite în cursul anului ce a trecut „să poată face alcile pân’ la anul”. Bozenii vorbesc cu drag despre „părinții”: Cizmaș Iosif, Cozma Ioan, Mârza Eugen, Ursa Mihai, care au descrescăt ani la rând frunțile gazdelor.

Farmecul trupei îl constituie „**Turca**”, care este un obiect confecționat din lemn, care are capul asemănător unui cerb, îmbrăcat în piele de iepure și având două cornițe, a cărei gură se deschide și se închide zgomotos, mânăuită prin sfiori de către o persoană acoperită cu o bucată de pânză roșie. Falca de jos reprezintă partea mobilă, prinsă în balamale, care fiind mânăuită cu dibăcie de către turcaș în ritmul muzicii îi conferă un farmec aparte, apreciat în mod deosebit de către copilași. Gura este scobită cu măiestrie, în așa fel încât banii dați de gazdă să fie „înghițiți” într-o pungă ascunsă. Pe vârful coarnelor se pun ciucuri roșii de lână și zurgălăi mici, iar ochii sunt din nasturi galbeni.

Turcașul este acoperit permanent cu o bucată de pânză roșie și nu se arată decât în momentele în care un copilaș micuț se sperie de zgomotul produs de turcă sau dacă gazda dorește să cinstească un pahar cu el. Nu îi putem uita pe cei care astăzi prin priceperea și efortul lor „de a bate turca”, îi bucură pe săteni și îi încântă pe copilași, anume: Lucaci Adrian, Betea Marcel, Drăgoi Lucian.

Turcașii joacă continuu atât pe drum, cât și în casele oamenilor după ritmul muzicii „turcei”, fiind acompaniați de un fluieraș și strigă:

„Sus, feciorii cerbului,
Nu vă dați, voi, somnului
Că somnul e-nșelător
La fete și la feciori”

„De la mine pân’ la dracu
Calea-i moale ca bumbacu,
De la dracu mai în jos
Nu mai știu, că n-am mai fost!”

„Io-s pe deal, mândra-i pe șes
Și-o cunosc numai pe mers,
Pe mersul picioarelor,
Pe-ncrețitul poalelor.
Că poartă poale curate,
Mulți feciori bagă-n păcate.
Trece azi și trece mâine
Și mă bagă și pe mine,
Trece azi și trece joi
Și ne bagă și pe noi.”

Strigături specifice satului Boz.

Sunt preluate aici și alte strigături specifice Irodului de la Boz.

Se mai întâmplă uneori ca vreo gazdă să se țină de șotii și să nu deschidă ușa. Atunci turcașii strigă în cor:

„Gazdă, primește-ne în casă
C-afară ploaie de varsă,
Că dacă nu ni-i primi
La anul n-om mai veni,
Iar dacă ne vei primi
Voie bună ți-om dori!”

Culeasă de la George Dobrei, 37 de ani, din Boz.

Turcașii intră în casă și continuă să joace în cerc cu popa în mijloc, continuând șirul de strigături, iar apoi fac renumitul „fârdai”, adică iau la joc toate femeile din casă.

Gazda îi răsplătește cu bani, o sticlă de vin sau de vinars, în trecut și cu colac, cu coaste sau cârnați, iar „popa” mulțumește în numele turcașilor astfel:

„Hei, turcași!
Mulțumim Domnului
C-am ajuns la această casă,
Mare și frumoasă,
Unde porcul stă pe masă
Cu cuțitul în spinare
Ca să-și taie fiecare!
Laptele, singur se mulge,
Vinul, ca pârâul curge!
Gazda, cu drag ne-a primit,
Noi, frumos i-am mulțumit!
Să trăiască gazda casei!
La mulți ani!”

Preluată de la George Dobrei - 1999.

După aceste cuvinte, popa face semn fluierașului care începe a cânta, iar turcașii pornesc în ritm de joc și strigături, spre o altă gospodărie.

4. DUBA

Dubașii încheie suita colindătorilor și reprezintă, după spusele oamenilor, obiceiul cel mai de seamă al Sărbătorilor de Crăciun. Dubașii au „tocmit” din timp muzica (formație de suflători) și au pregătit „dubele” (tobe) pe care le-au împodobit cu ramuri de brad.

Din suita dubașilor fac parte feciorii și bărbății din sat care doresc să meargă din casă în casă pentru a colinda.

Obiceiul se păstrează aproape la fel în toate satele, diferența constă în ritmul muzicii, bătaia tobelor și unele colinde specifice fiecărei localități în parte. Dubașii pornesc colinda după ce toate celelalte trupe de colindători au plecat, în seara de Ajun între orele 22-23 și merg continuu până a doua zi între orele 14 și 20, făcând doar o scurtă pauză de masă.

Este interesant faptul că dubașii de la Brănișca și Rovina încep colindatul în satul celorlalți și abia în ziua de Crăciun ajung să vestească Nașterea Domnului, fiecare în satul său.

La Brănișca „bătutul pe dubă este o artă” spune Săbău Septimiu Miu (55 ani) care-și amintește cu drag de anii tinereții când se băteau dubele minunat cu ambele „maie”.

Dubașii merg în ritmul „**cântecului dubel**”, ritm care este diferit seara în comparație cu cel de dimineață și strigă:

„Asta-i duba dubelor!
Îi duba bozenilor
Și a păvălenilor,
Da-i și a josenilor!”
Da-i și a feciorilor!

„Leagă, nană, câinele,
Că venim cu dubele!
Leagă-l, nană, pe Mozoc,
Că mă mâinii și te joc!”

„Dă, pe dubă, săraca
Acuma-i vremea de ea!
Dac-o ninge și-o ploua,
S-o strica vremea de ea!”

„Păvălene, păvălene,
Cu colopul plin de pene,
Las' să fie că-s a mele
Că io-am dat banii pe ele”.
Strigături specifice satului Boz.

„Pe dinsus de Baia Mare
Trece-un căpitan călare,
Căpitanul fluierând
Militarii tot plângând.
- De ce plângeți, militari?
Ori vi-e dor de fete mari!
De neveste frumoșele
Ce v-ați petrecut cu ele.”

Preluată de la Dobrei Iosif (Vuț) din Târnava.

„Foaie albă, galbănă,
Trandafir mă leagănă
Și mă leagănă frumos
Să nu cad din leagăn jos!”

„Măi mândruță, pentru tine,
Dă mama cu lemne-n mine,
De m-ar bate și tata,
De tine nu m-aș lăsa!”

„Amărât ca mine nu-i
Numai puiul cucului,
Când îl lasă mama lui
În mijlocul codrului,
Fără aripi, fără pene
Ar zbura, n-are putere!”

„Zise mama către mine
Însoară-te, măi copile,
Ba eu, mamă, nu mă-nsor
Că de gură nu duc dor,
Nici mândra nu se mărită
Că de gură nu-i silită!”

„Trecui valea și-o punțiță
La fată de morăriță
Ca să văd eu, ce mai face?
Șede-n pat lângă pogace!”

Strigături de dubă, specifice satului Furcșoara, culese de la Lazăr Nistor.

„Mândruță cu casa-n colț
Nu mă mai ținea la porți,
Lasă poarta descuiată,
Să te văd cum ești culcată.
Dacă ești culcată rău,
Să vin să te-acopăr eu,
Dacă ești culcată bine
Să vin și eu lângă tine!”

„Sus, sus, sus pe vale-n sus
Toate lămpile s-or stins,
Numai la mândruța mea
Arde lampa ca o stea.
Nu știu, lampă-i sau îi stea?
Sau îi dor de la mândra.
Nu știu, lampă-i sau lumină?
Sau îi dor de la inimă.”

„Mândruța cu ochii verzi
Niciodată să n-o crezi.
Ea se jură vinerea
Că n-are pe nimenea.
Dar aseară la fântână
O prinsei cu doi de mână.
Unu-i săruta gurița,
Altu-i măsura rochița.”

Culese prin bunăvoința lui Căta Cornel din Târnăvița.

„Dă pe dubă, săraca	Îți mănâncă bucile!”
Acuma-i vremea de ea!	„Pe valea cu bolovani
Dă pe dubă-n cornul cășii,	Nu poți trece de dușmani.
Să ne-audă gazda cășii!	Pe valea cu pietricele
Scoală, gazdă, nu dormi	Nu poți trece de cățele,
Că te mănâcă purecii,	Facă-le, dracu surcele
Purecii, păducile	S-așățăm focul cu ele.”

Culese de la Dobrei Dănuț din Brănișca.

„Pe sub poala pădurii
S-aude glasul mândrii.
Nu știu, mândra glăsuiește?
Ori pădurea ujăiește.”

„Bate, Doamne, mintea fetii,
Îi ca loza curcubecii
De vine-un voinic și-o cere
Fata, una, două merge!”

Culese de la Săbău Septimiu Miu, 55 de ani, din Brănișca.

„Cât îi muntele de 'nalt
Și zăpada s-a luat,
Dar de la inima mea
Ce s-a pus nu se mai ia,
Că s-a pus un legământ,
Ca să mă bage-n pământ.”

„De când trec la mândra dealu
Mi s-o despotcovit calu.
Dar nu-i vina calului,
Nici a potcovarului,
Că-i vinuța tot a mea
Că mă duc prea des la ea”.

„Răsari Lună și sui sus
Și du-i la mândra răspuns,
Du-i răspuns și sănătate
Să iubească-n altă parte,
La mine nu se mai poate.”

„Mândră, nu ești vrednică
Să mergi la biserică,
Că-n biserică sunt flori,
Tu ești dragă la feciori,
Că-n biserică-i sfințit
Și tu, mândră, ai greșit”.

„Părăuț cu apă rece
Pe la poarta mândrii trece.
Ieși mândra să se spele

Și nu mai putu de jele
Când văzu urmele mele
Crescută iarba pe ele.”

„Colo sus pe vale-n sus
Toate lămpile s-au stins,
Numai la mândruța mea
Arde lampa ca și-o stea.
Nu știu, lampă-i ori lumină,
Ori îi dor de la inimă.
Nu știu, lampă-i sau lămpaș,
Ori îi dorul pătimaș.”

„Crâșmăriță, nană Floare
Leagă-mi capul, că mă doare
Și mi-l leagă c-un cingeu
Să-mi treacă de dorul tău
Și mi-l leagă c-o năframă,
C-am băut fără de vamă.”

„De când vin mândro la tine
Nu-i sânge-n obraz la mine
Și-am zis mândro că te las,
Să-mi vină sânge-n obraz.”

Strigături specifice satului Gialacuta, culese de la Ciun Liviu, 53 de ani.

Înainte de a intra în casă, la ușa gazdei dubașii colindă „Nașterea Ta, Hristoase” de la plecare și până la ivirea zorilor, iar apoi în cursul zilei de Crăciun:

„Slobozi-ne, gazdă-n casă,

Leru-i Doamne

C-afară plouă de varsă!
Unde picătura pică
Căpeneagul ni se strică!
Scoală, gazdă, nu dormi!
Că de când tu ai dormit
Florile te-or năpădit
Și pe față și pe brață
Și pe dalba-i dimineată.”

Se colindă la Boz, de dimineța până seara, în ziua de Crăciun.

„Ce te scoală acest domn bun,
Io-s flori dalbe-a lui Crăciun

Că de când tu ai dormit
Florile te-or năpădit
Și la cap și la picioare
Și la dalbe subțioare.
Scoală, gazdă, nu dormi
Că te mîncă purecii!
Scoală, gazdă, suflă-n foc
Și ne țipă câte-un coc!

Se colindă la ușă în Brănișca și a fost culeasă de la Sabău Septimiu Miu.

„Sculați, sculați, mari boieriu!
Flori dalb', flori dalbe de măru

Că de când ați adormitu
Florile vor năpăditu
Și pe față și pe brață
Și pe scump obrazul vostru.
Slobozi-ne, gazdă-n casă!
C-afară ploaie de varsă.

Picătura unde pică
Căpeneagul mi se strică.”
Culeasă de la Bâc Lucian, 38 de ani, din Târnăvița.

„Iară și iară să cântămu
Și bine să lăudămu,
Pe acest mare boieru
A lui Hristos vistieru.
Ne dusă-n casă frumoasă
Împodobită-n flori frumoase,
Împodobite, nesmintite
De toți îngerii-ntărite.
Amin, Doamne, slavă ție
De acum până-n vecie!”

Se colinda la ușa gazdei în ziua de Crăciun, la Bărăști. Culeasă de la Lazăr Traian.

Dacă se întâmplă ca gazda să întârzie cu deschiderea ușii, dubașii reîncep să colinde
„**Slobozi-ne gazdă-n casă**”.

Gazda este rugată să-și exprime dorința sau preferința în ceea ce privește colinda pe care dorește să o asculte de la dubași. Într-o casă se pot cânta una sau mai multe colinde, la cererea gazdei. După ce se încheie colindele (două sau trei), după voia gazdei, urmează momentul în care dubașii ar trebui cinstiți cu băutură, însă mai există câte o gazdă mai sugubeață care se preface că uită, iar dubașii din Brănișca ca s-o atenționeze, se apucă din nou de colindat astfel:

„Ia, fii vesel domnul bunu
Că ne-o venit Sfânt Crăciunu
Și or colindat și or colindat...”

În acele momente se bate pe dube și se strigă „Cei de lemn” către muzicanți, care încep să cânte de joc, iar dubașii invită la o învărtită fetele și femeile din casă.

După ce dubașii sunt răsplătiți cu bani, țuică și vin, șeful dubei vornicește:

„Hei, voi, feciorii dubei!
Cât voi ați colindat,
Gazda frumos s-o gătat
C-un colac de grâu frumos
Făcut de Domnul Hristos,
C-o bute de vin crăiască
La mulți ani, gazda casei să trăiască!
Cu acești lei-paralei, bătuți la dungă,
Să ne fie cu spor la pungă!
Să trăiască gazda casei! La mulți ani!”

Culeasă de domnul învățător Curcă Petru în 1965 la Boz.

Sau:

„Hei, feciori colindători!
Voi, bine ați colindat
Gazda casei bine s-o gătat.
De-aseară, de-alaltăseară
Mai vârtos din astă seară.
C-un colac de grâu frumos
Amintirea lui Hristos,
C-un colac din grâu de vară
Măcinat pe roata din afară.
Cu o bute de băutură
Ca s-avem toți voie bună.
Cu o bute crăiască
Ca Dumnezeu să vă trăiască!
Cu o bute legată cu 12 cercuri
Să ne-ajungă până Miercuri.
Cercurile, bercurile,

Doagele, pirloagele,
Fundurile, prundurile.
Eu la cep, mă cam pricep
Cu cepul dau după ușă
Și bag vinarsu' în gușă.
Prunii, vara să-nflorească
Gazda casei să trăiască!
Amin, și-o cupă cu vin
Cu gazda casei să-nchin!
Și încă una cu răchie
Plata mea, toată să fie!"

Sau:

„Mă dusei prin cel oraș
Să mă pună crâșmăraș.
Crâșmăraș nu mă mai pune
Pân' la toamnă, când sunt prune.
Iacă, toamna, că veni
Crâșmăraș nu mă primi.
Mă luai pe-o ulicuță
După mine c-o furcuță.
Mă prinsără, mă legară
C-un cârnaț pe la grumaz,
Cu unul gros, mai în jos.
Amin, și-o cupă cu vin,
La gazda casei să-nchin
Și o sticlă cu răchie
Plata mea toată să fie!

Culese de la Ungur Ioan din Târnăvița.

Muzica cântă o învârtită, iar dubașii joacă toate femeile din casă, după care pleacă spre o altă gospodărie.

4.a. COLINDELE DUBEI DE LA BRĂNIȘCA

4.a.1. Ce sară-i da-i asta sară

Ce sară-i da-i asta sară,

Flori V

Sara-i mare de d'Ajunu,
Măine-i ziua de Crăciunu.
S-o sculat acest Domn bunu,
S-o sculat de s-o rugatu.
Rugămintea ce-o rugatu,
Sus în cer s-o ridicatu,
Sus în cer la Tatăl Sfântu'.
Tatăl Sfânt dacă-l vedeare,
Bun cuvânt îi cuvântare.
Dacă-i bun, hai să prânzimu,
Să prânzim, să-l săbăimu.
Întinde masa hai mai mare,
Cum o-ntinde, n-o cuprinde.
Întinde masa a doua oară,
Cum o-ntinde, o cuprinde.
Și-o-nchinăm cu sănătate!

4.a.2. Colo susu, mai de susu

Colo susu, mai de susu

Dragule Domnu, da-i Domn

Bună lumină se vede
Și mult zgomot se aude,
Tot de sfinți și de îngeriu
Și de juni cam bălușeiu.
Dar nu-s sfinți și nici îngeriu
Și nici juni cam bălușeiu,
Că-i o ceață negureață.
Dar nu-i ceață negureață,
Că-s vreo doi, trei micuceiu.
Dar nu-s doi, trei micuceiu,
Că-s vreo doi, trei juniceiu.

Toți să-și vază și să-și crează
Că s-o născut un domn tânăr,
Domn tânăr ca Dumnezeu.
Și-o-nchinăm cu sănătate!

4.a.3. Saltă-ici, saltă-ncolea

Saltă-ici, saltă-ncolea,
Saltă-n vârful munteluiu.
La poalele braduluiu -BIS
Zace-un Leus-paraleus -BIS
- Mă duc, maică, să-l aduc.
Când de Leu m-apropiare
Leul tare scânceiare.
- Ce-ai cătat, june, la mine?
- Am venit să ne vedemu,
Cu lupta să ne luptămu!
Se luară, se luptară
Până joi de către seară.
Când fu joi de către seară,
Puse june pe Leu josu.

Cum îl pusă, zgarda-i pusă,
Jos la țară să-l coboară,
Prin fânețe până-n brățe
Și prin grâne până-n brâne,
Prin secări până-n brățări,
Prin ovese de-alea alese.
Ferice de astă mamă!
Ce băiat și mai băiatu
Duce leul dezlegatu,
Nici de pușcă nu-i pușcatu,
Nici de sabie nu-i tăiatu,
Numai cu lupta-i luptatu.
Și de-aci până-n vecie
Amin, Doamne! Slavă Ție!

Se repetă fiecare vers.

4.a.4. Tot aci și iar acire

Tot aci și iar acire,
Tot aci la i-asta-i casă
Lui, Domnului Doamne
Și Doamne la dalba-i masă.
Lui, Domnului Doamne

Îl judecă pe Adamu, - BIS
Judecată făr' de moarte.
- Ieși, tu, Adame din Raiu! - BIS
- Eu din Rai nu pot ieșire,
De mirosul floriloru,
De zgomotul îngeriloru.

*

Și de-aci iar se luară,
Se luară și zburară
Ca pe-un pom al Raiului,
La umbra plopului.
Găsi plopul dojăindu
Și din ceard-așa grăiare:
- Stai, tu, plop, cu dojăitu'
Să mi-l nasc pe Fiul Sfântu',
Fiul Sfânt pe-acest pământu!
Plopul dacă auzare
Și mai tare dojăiare,
Maica Sfântă-l blestemare:
- Fire-ai tu, plop, blestematu
De mine, de Fiul meu
Mai tare de Dumnezeu!
Bată-și vântul nu-și mai bate
Frunza-n tine să nu șade!

*

Și de-aci iar se luară
Se luară și zburară
Ca pe-un pom al Raiului,
La iesluța cailor.
Găsi caii rompănindu
Și din ceard-așa grăiare:
- Stați, voi, cai cu rompănitu'
Să mi-l nasc pe Fiul Sfântu,
Fiul Sfânt pe-acest pământu!
Caii dacă auzare
Și mai tare rompăneare,
Maica Sfântă-i blestemare:
- Fire-ați, voi, cai, blestemațiu
De mine, de Fiul meu,
Mai tare de Dumnezeu!
La mâncare n-aveți sațu'
Numa-n ziua de Ispasu,
Și atunci, numa-un ceasu!

*

Și de-aci iar se luară
Se luară și zburară
Ca pe-un pom al Raiului,
La iesluța boiloru.
Găsi boii rompăninu'
Și din coarne boncănindu'.
Și din ceard-așa grăiare:
- Stați, voi, boi cu rompănitul
Din coarne cu boncănitul,
Să mi-l nasc pe Fiul Sfântu,
Fiul Sfânt pe-acest pământu!
Boii dacă auzare
Și mai 'napoi se-nhăiare,
Abure cald slobozare
Și pe Domnul încălzare.
Maica Sfântă-i alduiare:
- Fire-ați, voi, boi, alduiți
De mine, de Fiul meu,
Mai tare de Dumnezeu!
Mersul să vă fie linu,
La mâncare saț deplinu.
Și-o-nchinăm cu sănătate!

4.a.5. La lungi dalbe-a soarelui

La lungi dalbe-a soarelui

I' Domn

Grele ploi ce or căzutu,
Din noroi flori or crescutu.

Fetele dac-auzare
Jos la flori se coborare,
Le rupeau, le alegeau,

Hăli mai mari, cu brațurile
Hăli mai mici, mai puținele.

Și eu mie mi-am alesu
Pe Domnica, fată dalbă.

*

Iar mă prind și iar mă-ntreabă:

- Tu, Domică, fată dalbă,

Unde măta te-o-mbăiatu?

- Pe mini maica m-o-mbăiatu

Sub uria cu răchia,

Să fiu dragă juniloru

Ca răchia turciloru!

*

Iar mă prind și iar mă-ntreabă:

- Tu, Domică, fată dalbă,

Unde măta te-o-mbăiatu?

Pe mini maica m-o-mbăiatu

Sub cuptoru cel aprinsu,

Să fiu dragă juniloru

Ca pâinea creștiniloru.

*

Iar mă prind și iar mă-ntreabă:

- Tu, Domică, fată dalbă,

Unde măta te-o-mbăiatu?

- Pe mini maica m-o-mbăiatu

Sub măriușul, ariușu,

Să fiu dragă juniloru

Ca merele prunciloru!

Până-s mere micuțele,

Stau frumos pe smecișele,

Dar când merele mai cresc

Pică jos și putrezescu

Nimănu-i trebuiescu.

C-așa-i rândul feciloru

Ca rânduțul meriloru.

Până-s fete micuțele

Li-e drag la părinți de ele.

Dar când fetele mai cresc

Și părinții le urăscu,

Străinii le-ndrăgostescu.

Domnului Doamne!

4.a.6. Sus roșu din Răsărit

Sus roșu din Răsărit,
Sub un pom mare-nflorit
Este-o ceață negurare,
Da' nu-i ceață negurare
Că-s vreo doi-trei micucei.
Dar nu-s doi-trei micucei,
Că-s vreo doi-trei junicei.
Dar nu-s doi-trei junicei,
Că e Maica Precistare
C-un fiuț mic ce plângeare.
Maica Sfântă-l alduiare.
- Stai, fiule, nu mai plânge,
Că mama ție ți-o dare
Două mere, două pere,
Două țâțe dalbe-a mele
Și te vei juca cu ele.
Și cheița Raiuluiu,
Raiul Sfânt să-l poți deschide
Celor vrednici ca să intre.

4.a.7. Plecat-or plecatu

Plecat-or plecatu - BIS
Lui, Domnului Doamne

Cetea de fecioriu,
Pe-o cale, cărare.
În cale ieșeare
Cea mai văzătoare,
Maica Domnuluiu
Și-al Pământuluiu,
C-un țâpău de grâu,
C-o vadră de vinu.
Din țâpău le dare
Cu vadra-nchinare
Cu gura-ntrebare:

- Dragi colindătoriu,
Pi-unde mi-ați umblatu
Și mi-ați colindatu,
Știu că n-ați văzutu
Și n-ați cunoscutu
Drag fiuț de-al meu?
- Noi nu l-am văzutu
Și de l-am văzutu,
Nu l-am cunoscutu.
- Lesne de-al cunoaște:
Călușelul luiu,

Negru-i pincenogu
Di-un picior dreptu.
Șăulița luiu,
Poala ceruluiu.
Corbăcelul luiu,
Șarpe-mpielitatu
De mână atârnatu.
Fețișoara luiu,
Spuma lapteluiu.
Perișorul luiu,
Pana corbuluiu.

Mustăcioara luiu,
Spicul grâuluiu.
- D-așa l-am văzutu
Și l-am cunoscutu
Sus la Rusalimu,
Hotare-mpărtându
Cruciș curmezișu,
Cruciș peste masă
Cu sabia trasă,
Cu feria rasă.
Și noi v-o-nchinămu!

Culeasă de la Dobrei Dănuț, din Brănișca.

4.a.8. Bună-i draga dimineață

Bună-i draga dimineață

Dimineața lui Crăciunu, dimineața

Că s-o sculat 'cest domn bunu,
S-o sculat de s-o rugatu.
Rugămintea ce-o rugatu
Sus în cer s-o ridicatu,
Sus în cer la Tatăl Sfântu'.
Tatăl Sfânt dac-auzare
Bun cuvânt îi cuvântare:
Dacă-i bun hai să-l prânzimu,
- Întinde masa să-l prânzimu,
Să-l prânzim, să-l săbăimu!
Cum o-ntinsă, n-o cuprinsă.

Întinsă masa a doua oară.
Cum o-ntinsă, așa-i cuprinsă.
Iar Domnul, de bucurie,
Mândru, ceru-l zugrăvire,
Tot cu stele mărunțele
Și cu doi lucifereiu
Și cu luna printre eiu.
Soarele cu razelele,
Codrul cu izvoarelele,
Munții cu poienile.
Și-o-nchinăm cu sănătate!

4.a.9. Daliana

Daliana-i fată dalbă

Merge Lina la fântână

Și căniț-o duce-n mână.
Găsi apa tulburată
Și fântâna-nconjurată,
De trei crai și-o feciorită,
Rumenei și frumușeiu,
Grăi unul dintre eiu:
- Lină, Lină, scumpa meare,
De mi-i da cununa tale,
Să mă-mplet frumos cu iare!

Lina dacă auzare,
Mai tare se rușinare
Și cununa le-o dădeare.
- Firea-i, gazdă, sănătoasă!
Să plătești colinda noastră,
C-o sticlă, două, de vinu
La gazda casei să-nchinu!
Și cu una de răchie,
La mulți ani cu veselie!

4.a.10. Colo-n vale-ntre livezi

Colo-n vale-ntre livezi
Hî! Și-ai lai la, hop, hop, hop

Este-un măr cu mere verzi.
- Nu știu, cum de se-nvățară,
De merele le mâncară?
Au fost zece, sau doisprece?
Și-o-nchinăm cu sănătate,
Pe la gazde, pe la toate!

Este o colindă veselă, iar dubașii se distrează când o interpretează.

4.a.11. Pe frunza Dinelului

Pe frunza Dinelului - BIS
Luai urma Leului
Până-n vârful muntelui.
Când fu-n vârful muntelui,
Găsi Leul adormitu
Sub un spin mândru-nfloritu.

Până june se gândea
Leu din somn se pomeneare
Și pe june-l întrebare:
- Ce-ai cătat, june, la mine?
Ai venit să ne vedemu?
Cu lupta să ne luptămu.
- N-am venit să ne vedemu,
Am venit să ne luptămu.
Se luară, se luptară,
Zi de vară până-n seară.
Când fu mai de către seară
Puse Leu pe june josu.
June, cum se cumpeneare
De sub Leu iară ieșeare.
Se luară a doua oară
Zi de vară până-n seară.
Când fu mai de către seară
Puse june pe Leu josu.
Cum îl puse, zgarda-i puse
Jos la țară îl coboară.
Prin fânețe până-n brațe
Și prin grâne până-n brâne.
Prin secări până-n brățări,
Prin ovese delea-alese.
Ferice de acea maică
Ce băiat și-o îmbăiatu,
Duce Leul dezlegatu.
Nici de pușcă nu-i pușcatu,
Nici de sabie nu-i tăiatu,
Numai cu lupta-i luptatu!
Și de-aci până-n vecie,
Amin, Doamne, slavă ție!

Culese de la Săbău Septimiu Miu, 55 de ani, din Brănișca.

4.b. COLINDELE DUBEI DE LA BOZ

4.b.1. Sus la drumul mare

Plecat-or plecatu - BIS

Ioi, Domnului Domn

Cete de fecioriu
Juni colindătoriu,
Sus la drumul mare
De lături, de cale.
În cale le ieşare
Maica Domnului
C-un ţâpău de grâu,
C-o vadră de vinu.
Din ţâpău le dare,
Cu vadra-nchinare,
Cu drag întrebare:
-Juni colindătoriu,
Pi-ne mi-aţi umblatu
Şi mi-aţi cugetatu
N-aţi văzut văzutu
Pe-un drag fiu de-al meu?
- Noi nu l-am văzutu
Şi de l-am văzutu,
Nu l-am cunoscutu.
- Da lesne-al cunoaşte:
Că murguţul luiu,
Pe-un picior gireptu
Negru-i pincenogu
C-o nară de focu.
Şăuleaua luiu,

Gura leuluiu,
Şăpculeaua luiu,
Roşie-i rotată,
Nouă, nepurtată.
Şi frăuţul luiu,
Şarpe-mpeliţatu
Pe pământ lăsatu,
Corbăcelul luiu,
Năpărcă-mpleşată
Pe pământ lăţată.
Săbioara luiu,
Săgeată tăiată
Pe mâna gireaptă.
Puşculeaua luiu,
Tunetul de vară,
Fulgerul de seară.
Căpeneagul luiu
Poala ceruluiu.
- D-aşa l-am văzutu
Şi l-am cunoscutu:
În câmp la Rusalimu
Greu război ţinându
C-un jidov bătrănu
Prin sânge-notându
Şi noi v-o-nchinămu!

Culeasă în luna decembrie 1997 de la Crişan Rudolf şi fiul acestuia Crişan Gheorghe.

Este colinda cu care se pleacă cu dubele, la Boz.

4.b.2. Ce sară-i da-i asta sară

Ce sară-i da-i asta sară
Flori vânăcioare de măru

Asta-i sara, sara mare
Sara mare-a lui Ajunu,
Măine-i ziua de Crăciunu.
Noi umblăm de-o colindămu,
Pe Domn bun de-l lăudămu!
Ferecu-i de mine, Doamne,
Pe ce zi mare-am născutu
Pe sara Ajunuluiu
Pe ziua Crăciunuluiu,
Să fiu Domn bun ceruluiu,
Cerului, pământuluiu.
Și-o-nchinăm cu sănătate!
Gazda casei să trăiască!

Culeasă în luna noiembrie 1997 de la Ciun Aron.

4.b.3. Crescut-o și-o răsăritu

Crescut-o și-o răsăritu
Mărule, și-oi mărule

Un măr 'nalt și minunatu	Că eu nu-s ce-ți pare ție.
Cu crengile răzămace,	Io-s scara lui Dumnezeu.
Răzămace peste mare.	Eu mi-l sui, eu mi-l scoboru.
Rupsă-și marea de-a grăire:	Unde-ți bați tu prundurile,
- Trage-ți, măruț, ramurile	Ara-voi cu plugurile.
Că eu de m-oi mâniare,	Unde-ți bați tu vopurile,
'Oi bui o mare, mare	Clădi-voi și stogurile.
Mare, mare și tulbure	Unde-ți bați tu valurile,
Și ți-oi duce vârfurile	Clădi-voi șireagurile.
Unde-ți stau rădăcinile!	Măruțul se-vesește,
Rupse-și măruț de-a grăire:	Căci colindă nu mai este.
- Nu mă, mare, mâniare,	Și-o-nchinăm cu sănătate!

*Culeasă în luna decembrie 1997 de la Negrilă Liviu și Topor Dorin,
care o știu de la bunicii lor.*

4.b.4. Daliana

Merge Lina la fântână
Daliana-i fată dalbă

Merge Lina la fântână.
Și cântuța-o duce-n mână,
La fântâna din Lunceștiu
Unde apa curge-ncetu.
Găsi apa tulburată
Și fântâna-nconjurată
De trei juni cu călușeiu
Drăgălași și frumușeiu.
Unul, fața și-o spălare,
Unul, păru-și pieptănare,
Altul, calu-și potcoveare.

*

Cel ce fața și-o spălare
Către Lina așa zicare:
- Lină, Lină, draga meare,
Dă, Lină, gurița tale!
- Ce să faci, june, cu eare?

*

Cel ce păru-și pieptănare
Către Lina așa zicare:
Lină, Lină, draga meare,

Dă, Lină, năframa tale!
- Ce să faci, june, cu eare?
- Să mă-mpodobesc cu eare.

*

Cel ce calu-și potcoveare
Către Lina așa zicare:
- Lină, Lină, draga meare,
Dă, Lină, inelul tău!
- Ce să faci, june, cu el?
- Să mă-mpodobesc cu el!
Și-o-nchinăm cu sănătate!

*Culeasă în luna noiembrie 1997 de la Filimon Loghin, 77 de ani
și spunea că o știe de la moșul lui.*

4.b.5. Bună-i draga dimineață

Bună-i draga dimineață,
Măi, da-i lerui Doamne
Dimineața lui Crăciunu.

Că s-o sculat cest domn bunu
Cest domn bun cu doamna sale,
S-o sculat, s-o predumblare.
Plimbă-n sus și plimbă-n josu
De văzutu, ce mi-ș vede?
Vede-o ceață negureață,
Da nu-i ceață negureață,
Că îi drag Domnul din ceruri.
Tot el vine-n gând și-n pace.
Când aproape, apropiare
C-un cuvânt își cuvântare,
C-un cuvânt, Doamne, spre vântu
De la Domnul pe pământu:
- E bun prânzu, voi, drumariu?

Dacă-i bun, hai să-l prânzâmu
Și-n scaun să hodinimu!
- Mulțumesc, eu, prânzuluiu
Și mă-nchin și Domnuluiu!
N-am venit ca să prânzăscu
Nici scaun să hodinescu.
Am venit ca să vă-ntrebu:
De seara Ajunuluiu,
De ziua Crăciunuluiu,
Să fiu Domn bun ceruluiu
Cerului, pământuluiu.
Și-o-nchinăm cu sănătate!
Gazda casei să trăiască!

Culeasă în 25 noiembrie 1997 de la Pavel Iosif, 76 de ani.

4.b.6. Dalean gazda, cest domn bun

Dalean gazda, cest domn bunu
Domnului Domn

Zi, bun gând de te-ai gânditu,
Faină masă ți-ai gătitu,
Faină masă de mătasă,
Sus pe masă-s miruri grasă.
Dalean, jur-prejur de masă
Sunt scaune mai drepte.
Dar la masă cine șede?
Șede gazda, cest domn bunu.
La-l doilea colț de masă
Șede zău și Dumnezeu.
La-l treilea colț de masă

Şede Crăciun hăl bătrânu.
La-l patrulea colţ de masă
Şede Ion Sămţionu,
C-un pahar galben în mână.
Galben îi că-i de argintu.
Da-n toarta paharuluiu
Scrisă-i raza soareluiu
Da-n fundul paharuluiu
Scrisă-i boarea ceruluiu.
Să-nchinăm la Dumnezeu!
Fire-ai, Doamne, iertătoru,
Iertător şi-ncrezătoru
Că paharu-i vânzătoru!
Că ştii, Doamne, mi l-ai datu
Mi l-ai dat de la nănaşu
Când pe mini m-ai botezatu:
C-o găleată de botezu,
C-un mănunchiu de luminiu,
C-un stâlpsor de busuiocu,
C-un vişin mândru-nfloritu!
Şi-o-nchinăm cu sănătate!
Gazda casei să trăiască!

S-a cules în luna decembrie 1997 de la unchiul Gaşpar Nicodim.

4.b.7. Ieşi, tu, Adame, din Raiu

Tot aci şi nici acire
Tot aci la i-asta-i casă
Domnului Doamne
Şi Doamne la i-asta-i masă
Domnului Doamne

Îl judecă pe Adamu -BIS
Judecată făr' de faptă.
- Ieşi, tu, Adame din Raiu!
- Eu din Rai nu pot ieşire,
Din mirosul floriloru,
Din zvonul d'albinelor.

*

Și de-acia se luară
Ca pe-un pom al Raiului,
La umbra plopului.
Dete de plop dojăire
Și-n frunză de-a clătinare.
Maica Sfântă-așa-i cuvântă:
- Stai, tu, plop, de-a dojăire
Și-n frunză de-a clătinare,
Să mi-l nasc pe Fiul Sfântu,
Fiul Sfânt pe-acest pământu!
Iar plopul dac-auzare
El mai tare dojăire
Și-n frunză de-a clătinare,
Maica Sfântă-l blestemare:
- Fire-ai tu, plop, blestematu
De mine, de Dumnezeu
Mai tare de Fiul meu!
Bată-și vântul nu-și mai bată
Frunza-n tine nu se-nceată!

*

Și de-acia se luară
Ca pe-un pom al Raiului,
La iesluța cailor.
Dete de cai rompăneare
Și-n copite-a troncăneare.
Maica Sfântă-așa-i cuvântă:
- Stați, voi, cai de-a rompăneare
Și-n copite-a troncăneare,
Să mi-l nasc pe Fiul Sfântu,
Fiul Sfânt pe-acest pământu!
Iar cail dac-auzare
Ei mai tare rompăneare
Și-n copite-a troncăneare!
Maica Sfântă-i blestemare:
- Fire-ați, voi, cai, blestemați
De mine, de Dumnezeu,
Mai tare de Fiul meu!
Mersul să vă fie fuga,
La mâncare n-aveți sațu

Numa-n ziua de Ispasu,
Dar și-atuncea, numa-un ceasu!

*

Și de-acia se luară
Ca pe-un pom al Raiului,
La iesluța boiloru.
Dete de boi rumegare
Și-n coarne de-a troncăneare.
Maica Sfântă-așa-i cuvântă:
- Stați, voi, boi, de-a rumegare
Și-n coarne de-a troncăneare,
Să mi-l nasc pe Fiul Sfântu,
Fiul Sfânt pe-acest pământu!
Iar boii dac-auzare
Ei 'napoi se fârtuiare,
Frumos abure făciare.
Maica Sfântă-i alduiare:
- Fire-ați, voi, boi, alduițiu
De mine, de Dumnezeu,
Mai tare de Fiul meu!
Mersul să vă fie linu
La mâncare saț deplinu!
Până plugariu mâncare
Și voi, boi, vi-ți săturare!
Și-o-nchinăm cu sănătate!
Gazda casei să trăiască!

Culeasă în 2 noiembrie 1997 de la Dobrei Miron, 57 de ani, fiind colinda sa preferată.

4.b.8. Din fețele munților

Din fețele munților
Hoi lerui, da-i lerui Doamne

Sus în calea zoriloru.
Scris-o Domnul ce-o mai scrisu,
Scris-o sus la răsăritu,
Scris-o știre-n mănăstire,
Nouă uși, nouă d'altare.

Din altarul hăl mai mare
Scris-o Domnul jos spre mare.
Din altarul hăl mai micu
Scris-o sus la răsăritu.
Slujba sfântă cine-o cântă?
Cântă nouă popșoreiu
Și cu șapte gecireiu.
Slujba sfântă cine-o-ascultă?
Ascultă, ascultă Maica Sfântă,
C-un fiuț micuț în brață.
Fiuț plânge nu mai tace,
Maica Sfânt-așa-i cuvântă:
- Taci, fiule, taci dragule!
Că maica ție ți-o dare
Două mere, două pere,
Două țâțe dalbe-a mele
Să te joci, fiuț, cu ele.
Fiuț plânge, nu mai tace,

Maica Sfânt-așa-i cuvântă:
Taci, fiule, taci dragule!
Că maica ție ți-o dare
Și cheița Raiuluiu
Și tu Raiul descuiare,
Și tu Raiul îl vedeare.
Că punțița Raiuluiu,
Îi ca firul păruluiu.
Vin suflete să o treacă
Multe trec, mai multe cadu.
Care om îi păcătosu
Pică de pe punte josu,
Merge-n Iadu-ntunecosu.
Care om îi credinciosu
Trece pe punte frumosu,
Merge-n Raiu luminosu.
Și-o-nchinăm cu sănătate!
Gazda casei să trăiască!

Culeasă în luna decembrie 1997 de la unchiul Pavel Ioan, un mare iubitor al dubei.

4.b.9. Întreabă, întreabă mari boieriu

Întreabă, întreabă mari boieriu
Hoi lerui, da-i lerui Doamne

Pe 'cest june de-nsuratu
Și fiică de măritatu:
- Ce ții murgu-așa-nspumatu,
Așa-nspumat și-așa asudatu?
Că-mpăratu-i la vânatu,
La vurit, la gorgonitu
Frumos vânat ce-o vinitu.
La gura poceculuiu
Zări fata grecluiu.
- Stai, tu, fată-nzorzolată,

C-om scoate cuțâcilele
Și ți-om tăia țâțelele
Și le-om pune-n turnurele,
Să le bată vânturile
Ca pe june gândurile,
Ca pe-un june de-nsuratu
Și fiică de măritatu.
Și-o-nchinăm cu sănătate!
Gazda casei să trăiască!

*Culeasă cu sprijinul lui Ciun Aron și a fiului său Sonel, în 1997.
Este o colindă care place mult dubașilor de la Boz.*

4.b.10. Dalean dalbea soarelui

Dalean dalbea soarelui

I' Domn

Grele ploii ți-ai mai ploiatu,
Ți-ai ploiat, ți-ai noroiatu,
Prin noroi flori or crescutu.
Fetele dac-auzare
Jos la flori se scoborare

Și florile le-alegeare.
Hăli mai mici, mai puținele
Hăli mai mari, cu brațurile.
Și eu mie mi-am d'alesu
Pe Domnica, fată dalbă.

*

Vine-un june și o-ntreabă:
- Tu, Domnică, fată dalbă,
Spune-mi mie-adevăratu
De-unde măta te-o-mbăiatu?

- Pe mini maica m-o-mbăiatu
Sub uria cu răchia,
Să fiu dragă juniloru
Ca răchia turciloru!

*

Și iar vin și iar o-ntreabă:
- Tu, Domnică, fată dalbă,
Spune-mi mie adevăratu
De-unde măta te-o-mbăiatu?

Pe mini maica m-o-mbăiatu
Sub cuptoru roșu-aprinsu
Să fiu dragă juniloru
Ca pita creștiniloru.

*

Și iar vin și iar o-ntreabă:
- Tu, Domnică, fată dalbă,
Spune-mi mie-adevăratu
De-unde măta te-o-mbăiatu?
- Pe mini maica m-o-mbăiatu
Sub măr roșu ariușu
Să fiu dragă juniloru
Ca merele prunciloru!
Până-s mere micuțele,
Stau în cloambă citușele,
La copii li-i drag de ele.

Dacă merele mai cresc,
Pică jos și putrezesc
Și copiii le urăscu.
C-așa-i rândul feciloru
Ca rânduțul meriloru:
Până-s fece micuțele
La părinți li-e drag de ele.
Dacă fecile mai cresc
Și părinții le urăscu
Iar străinii le-ndrăgescu.
Domnului Doamne!

Culeasă în cursul anului 1997 de la Ursa Liviu și Crișan Dorel (Doruțu).

Oamenii în vârstă spun că această colindă era nelipsită de la casele cu fete de măritat.

4.b.11. Noi, de veste ți-am venit

Noi, de veste ți-am venit

Feciori

Că noi bine-am d'auzitu,
Că ești bună și frumoasă.
De frumoasă, te vedemu
Dar de bună nu te știmu!

*

De ne-ai fii tu, fiică bună
Ți-ai muta pasu-nainte
Și 'nainte și 'napoiu,
La grăjduțul cu doi boiu,

Cu doi boi cam mohorâțiu
Care ție-ți mai doritu.

*

De ne-ai fii tu, fiică bună
Ți-ai muta pasu-nainte
Și 'nainte și 'napoiu,
La culmița cu hăinița
Și ne-ai da vreun chișchineu,
Chișchineu cu trei floriță
Care ție-ți mai doritu.

*

De ne-ai fii tu, fiică bună
Ți-ai muta pasu-nainte
Și 'nainte și 'napoiu,
La lădița cu cheița
Și ne-ai descuia lădița
Și ne-ai da vreo trei bănuțiu
De ne-ai dărui pe noi.
Dacă-ți pare daruri mariu,
Lasă-ți ție, fie-ți ție!
Noi, fiică, te-om lăudare

Zile rari și zile mariu,
Sărbători după Crăciunu,
Când îi legea juniloru,
Junilor și-a feciloru
De schimbă inelilele.
După ele merg și ele
Merg și ele pân' iergele.
Și-o-nchinăm cu sănătate!
Fecioriță dalbă!

Se colindă la casele feciorilor și a fost culeasă cu sprijinul lui Rus Miron.

4.b.12. Îi fi vesel cest Domn bun

Îi fi vesel cest Domn bunu

'I Domn

Că ne-a venit sfânt Crăciunu,
Dacă-i sfântul de Crăciunu,
Iacă vin și junii buniu,
Junii, buni colindătoriu,
Dumnezeu încă-i cu eiu.
Și ieși, Doamne, să te-ntrebu
De-o rază sfântă de soare.
Nu-i rază sfântă de soare,
Că-i pluguț cu șase boiu,
Boii mei, feciorii meu,

C-or arat și-or semănatu
Și-or șezut de-o răsăritu
Și la curte-or pogorātu.
Curtea-i mândră, luminoasă,
Ca sfânt Soare când răsare,
Când răsare-n prânzul mare,
Ca și luna când îi plină,
Când îi plină pe la cină.
Și-o-nchinăm cu sănătate!
Gazda casei să trăiască!

Culeasă cu sprijinul lui Ciun Aron. Colinda are 2 melodii, cealaltă variantă fiind una rapidă și se cântă fără refren.

4.b.13. Ce sară-i da-i asta sară

Ce sară-i da-i asta sară

Hoi

Asta-i sara, sara mare
Sara mare-a lui Ajunu,
Măine-i ziua de Crăciunu,
Când s-a născut 'cest Domn bunu.
Micuțel și-nfășeselu,
Fașă-i dalba de mătasă,
Scuticel de bumbăcelu,
Legănel de păltinelu.

Ploaia, ploaie de mi-l scaldă,
Neaua, ninge de mi-l unge,
Vânt tragână de-l leagână.
Dacă domn mare creșteare,
Lucru mândru ce făceare?
Făcu cerul și pământul,
Făcu ceru-n două zile
Și pământu-n nouă zile.

*

Întinse cerul pe pământu'
Cum întinse, nu-l cuprinse!
Iar Domnul de supărare
Mâna stângă-o scuturare.
Trei inele jos picară,
Trei îngerii se ridicară,
Trei îngerii cu trei zbiciuriu,

La trei cornuri de pământu,
Ei trăzneau și fulgerau
Să se-adune dealuri mariu,
Dealuri mari și văi adânciu.
Dealuri mari s-or adunatu
Văi adânce s-or lăsatu.

*

Întinse cerul a doua oară.
Cum întinse-așa-l cuprinse!
Iar Domnul, de bucurie,
Mândru cerul zugrăvire,
Tot cu stele mărunțele
Și cu doi lucifereiu
Și cu luna printre ei.

Pe pământ își dăruieare
Soarele cu razele,
Codrul cu izvoarelele,
Cu izvoare stătătoare
Și cu ape curgătoare.
Și-o-nchinăm cu sănătate!

Preluată din caietul de colinde a lui Pavel Iosif.

4.b.14. Ceasta-i jupâneasă

Ceasta-i jupâneasă
Ioi, Domnului Domn

Mare-și boiereasă
Prin curte-și plimbare,
Fir galben torciare,
Firu-și firuiare,
Doi șoimei păzare.
Șoimelul, șoimeare.
Sus îi de-a zburare
Jos îi de-a lăsare,

Într-un stuf de mare.
Cuibul să și-l facă,
Puii să și-i scoată,
Puii să și-i crească.
Cuibul și-l făceare,
Puii și-i scoteare,
Puii și-i creșteare.
Și noi v-o-nchinămu!

Culeasă în data de 5 februarie 1998 de la Florea Petru.

4.b.15. Vânători de-ai lui Pilat

Vânători de-ai lui Pilatu
Vânători

Zoieri bine s-or gătatu
Cu câini buni, cu dogari buniu,
Cu dogarii pe pământu,
Cu șoimeii sus spre vântu.
Ei vânăreă cât vânăreă,
Zi de vară până-n seară.
Când fu-ntruna mai sub sară
Faină fiară scornioară,

Vulturuț de d'ăuruț
Cu picioare gălbioare
Și cu pene d'argințele.
Trasă arcul să-l săgete,
Să-l săgete printre spete.
Rupsă vultur de-a grăire:
- Ho, ho, ho, vânători, ho!
Nu grăbiți spre moartea meare,
Că nu-s fiară de-a vânare,
Că-s Ion și Sămționu.
Plecați-vă braziloru
Să-mi rup două, trei clombiță,
Să-mi vâstrez un feredeu
Să se scalde Dumnezeu,
Dumnezeu și Fiul său.

*

Tot se scaldă și întrebă:
- Ce-i mai bun p-aiest pământu?
Ce-i mai bun ca boul bunu
Ce răstoarnă brazda neagră
Și revarsă pâine albă?

*

Tot se scaldă și întrebă:
- Ce-i mai bun p-aiest pământu?
Ce-i mai bun ca, calul bunu
Ce-l încalecă voinicul
Când gândește, atunci sosește?

*

Tot se scaldă și întrebă:
- Ce-i mai bun p-aiest pământu?
Ce-i mai bun ca oaia bună,
Că la spate te-ncălzește
Și la gură te-ndulcește?
Și-o-nchinăm cu sănătate!

*Se colindă la casele vânătorilor și a fost culeasă de la Hanta Ionel, Gașpar Petru
și Dobrei Miron, în luna ianuarie 1998.*

4.b.16. De când Domn bun pe pământ

De când Domn bun pe pământu
Domnului Domn

Tot la Domn bun s-o rugatu,
Rug de rugăminteia luiu:
Să ridice rugă-n ceriu
Rugă-n cer, printre îngeriu
Sus, mai sus, la Tatăl Sfântu.
Tatăl Sfânt dacă-i vedea,
El din cer așa grăiare:
- Streica bună-o ia la mână
Și te du la cest domn bunu
Și-l cinstește boierește.

Nu departe, prin dulace,
Aproape-n vecinătate.
- Mulțumescu-ți ție, Doamne,
C-am ajuns de însuratu,
De-nsurat, de măritatu!
Și-am să mi te cunun eu
La cununa soareluiu,
La lumina lumânării.
Și-o-nchinăm cu sănătate!
Gazda casei să trăiască!

Culeasă în luna noiembrie 1997 de la Gașpar Petru și Pavel Iosif din Boz.

4.b.17. Colo susu mai dinsusu

Colo susu mai dinsusu
**Dragule Doamne,
da-i Domn bunu**

Sus, Doamne, la răsăritu
Faină lumină se vede
Și mult zgomot se aude,
Tot de sfinți și de îngeriu.
S-a născut un domn tânăru,
Domn tânăr, ca Dumnezeu.
Nime-n lume nu-l vedea,
Numai o fată de jidovu.
Fata iute alergare
La jidovi de le spunea.
Jidovii ieșiră afară
Cu săcuri și cu topoară,

Pe Domn tânăr să-l omoară.
Dumnezeu cel bun și sfântu
A dat ploaie și cu vântu
Și-a rupt pomii din pământu.
Jidovii dacă vedea
Ei pe-aicea-și purcedea,
La târguri să-și târguiască
De-o magie de tămâie
Și o alta de smirnuță.
Cu tămâie-l tămâiază
Și cu smirnă îl smirnează!
Și-o-nchinăm cu sănătate!

*Culeasă în luna ianuarie 1998 de la Pavel Iosif (77 ani) și Filimon Loghin (78 ani
care au mărturisit că au învățat-o de la bunicii lor.*

4.b.18. Pe frunza Dinelului

Pe frunza Dinelului - BIS
Luai urma Leului
Până-n vârful muntelui.
Când fu-n vârful muntelui,
Găsi Leul adormitu
Sub un spin mândru-nfloritu.
Până june se gândea
Leu din somn se pomeneare
Și pe june-l întrebare:
- Ce-ai cătat, june, la mine?
Ori căile le-ai smintitu
Ori zilele le-ai urātu?
- Nici căile n-am smintitu,
Nici zilele n-am urātu!
N-am venit să ne vedemu,
Am venit să ne luptămu!
Se luară, se luptară,
Zi de vară până-n seară.
Când fu mai de către seară
Puse Leu pe june josu.

June, cum se cumpeneare
De sub Leu iară ieșea.
Se luară a doua oară
Zi de vară până-n seară.
Când fu mai de către seară
Pusă june pe Leu josu.
Cum îl pusă, zgarda-i pusă
Și-l scoboară jos la țară.
Prin fânețe până-n brațe
Și prin grâne până-n brâne.
Cine pe june-l vedea,
Tăt pe june-l fericeare.
Ferice de a sa maică
Ce mai fiuț și-o scădatu,
De duce Leul legatu.
Nici cu pușca nu-i pușcatu,
Nici cu sabia nu-i tăiatu,
Numai cu lupta-i luptatu!
Și-o-nchinăm cu sănătate!
Gazda casei să trăiască!

*Culeasă cu sprijinul lui Dobrei Miron,
care o știe de pe vremea când era fecior la Târnăvița.*

*Se colindă foarte mult în casele bozenilor
și este preferata lui Nicu Doda, Doru Anghel, Todoric Crișan ș.a.*

4.b.19. De cu sară-n ușa noastră

De cu sară-n ușa noastră

Daliana-i fată dalbă

Miez de noapte la fereastră,
Zori de zori, grădini cu floriu.
- D-alea, maică, nu sunt floriu,
Ăia-s junii pețitoriu
D-ăia maică nu-s de noi!
Vin la mini, te cer pe tine
Și cer, fică, mult cu tine.
Ei cer sute de argințiu

Și cer plug cu șase boiu,
Și-o turmă mare de oi
Și-o stavă mare de caiu.
Și din sute de argințiu
Rămânsei cu doi bănuțiu.
Iar din plug cu șase boiu
Rămânsei numai cu doi,
Pe hăi negri dinapoii

Care poartă ruda-n doiu.
Și din cea turmă de oi
Rămânsei cu șase oi.
Iar din cea stavă de cai
Maică, murgul să li-l daiu
Înșeuat, bine gătat,
C-ăla-i fala fraților
Și cinstea părinților.
Și-o-nchinăm cu sănătate!

Culeasă cu sprijinul lui Rus Miron. Se colinda în trecut, la casele fetelor de măritat.

4.b.20. Buie-ș mare cât de mare

Buie-ș mare cât de mare
Verșurele din iergele

Mare, mare și tulbure.
Dar pe mare ce mi-ș buie?
Buie brazi, buie moliniu.
Printre brazi, printre moliniu
Înoată, înoat-un bour suru,
Înoată, înoată-n coarne-și poartă,
Poart-un leagăn de mătasă.
Dar în leagăn cine șede?
Șede Eva, fată dalbă.
Dar de lucru, ce-și lucrează?
Tot tivește și tivește
Chișchinee holcereștiu
Și mi-și cânt-un cântecelu.
Nime-n lume n-auzeare,
Numa-o dalbă împărăteasă
Pe-o jăbruică de fereastră.
Ea pe Eva mi-o-ntrebare:

- Ce cânti, Eva, așa frumosu?
Că-mpăratu-i la vânatu
Și-mpăratul de-auzâre,
El pe tine te-o-ndrăgire
Și pe mine m-o urâre.
- Nu știu, cânt, ori eu mă cântu?
Și mă cânt eu munților
De dorul părinților,
Și mă cânt eu braziloru
De doruțul fraților,
Și mă cânt eu ușiloru
De dorul mătușiloru,
Și mă cânt și spiniloru
De dorul veciniloru.
Și-o-nchinăm cu sănătate!
Gazda casei să trăiască!

Culeasă cu sprijinul lui Rus Miron, Rus Ionel (Luțu) și Roșu Lucel.

4.b.21. Ce-i la 'ceasta-i casă

Ce-i la 'ceasta-i casă La dalba-i de masă? D'întrebă, d'întrebă Sfinți pe Dumnezeu: - Din ce s-o făcutu Grâul și cu vinul, D'al triilea-i mirul? Le luăm toate trele, Într-ele de se mustră Carele-s mai bune, Bune și frumoasă. *	la dalb' d'întrea sfinți pe din ce grâul d'al tri le luăm într-ele care bune bombu	Bune și frumoasă! Știți voi ori nu știți Unde noi eramu, În câmp la Rusalimu La lină fântână, La masă rotundă Cu păgâni de jidovi? Ei ne-or dupleșātu De ne-or adormitu. Și pe mini m-or prinsu Și pe mini m-or dusu În curtea lui Pilatu Și m-or răstignitu. *	știți voi unde în câmpu la li la ma cu pă ei ne-or de ne-or și pe și pe în curtea și m-or pe mini
Bomбуșel de grâu El o grăit iarăși: - Ba-s mai bunu eu De voi de-amândouă, Că fără de mine Colaci nu se face, Masă nu se-ntinde! *	el o ba-s mai de voi că fără colaci masă păhă	Pe mine mă-ncingear Cu brâu de măciașă. Tare mă strângeare, Pelița rupeare Pe pământ cădeare, Grâul se făceare	cu brâu tare peli pe pă grâul prin pălmi
Păhărel de vinu El o grăit iarăși: - Ba-s mai bunu eu De voi, de-amândouă Că fără de mine D'uspăț nu se face, Nănaș nu se prinde, Masă nu se-ntinde! *	el o ba-s mai de voi că fără d'uspăț nănaș masă păhă	Prin pălmiți de-a mele, Prin tălpiți de-a mele Tot cuie-și băteare, Cuișor de fieru Cu mai de oțelu. Unde cui punear Sânge străpungeare, Pe pământ cădeare, Vinul se făceare.	prin tălpi tot cu cui cu mai unde sânge pe pă vinul și-n cap
Păhărel de miru El o grăit iarăși: - Ba-s mai bunu eu De voi, de-amândouă Că fără de mine Nu cunună nimeni, Nu botează nimeni! Dragu-i Dumnezeu Șade și privește, Din cer își grăiește: - Doilele, doilele, Dragi slugile mele! Toate sunteți bune,	el o ba-s mai de voi că fără nu cu nu bo dragu-i șade din cer doile drage toate bune	Și-n cap îmi punear Cunună de spiniu, Spini de măraciniu. Tare m-apăsare, Sudori mă-ntreceare Pe pământ cădeare, Mirul se făceare. Și noi v-o-nchinămu!	cunu spini de tare sudori pe pă mirul și noi

Culeasă cu sprijinul lui Pavel Gașpar.

Este cea mai frumoasă și totodată cea mai veche colindă.

4.b.22. Cimirelul

Cimirelu-i bălușălu.

Ho ia lerui, drag Domnelu

Mirel bine se găteare -BIS

Ho ia lerui, drag Domnelu

Cu câini buni, cu dogari buniu, -BIS

Cu dogarii pe pământu,

Cu șoimeii sus spre vântu.

Ei vânară cât vânară,

Zi de vară până-n seară.

Când fu-ntr-una mai spre seară,

Sus la munte se prinseră,

Sus în vârful munteluiu

La umbra măruuluiu.

Sub un măr roșu-nfloritu

Dete de Leu adormitu.

Până Mirel se gândeare,

Leu din somn se pomeneare

Pe Mirel mi-l întrebare:

- Ce-ai cătat, Mirel, la mine?

Ori căile le-ai smintitu?

Ori zilele le-ai urātu?

- Nici căile n-am smintitu,

Nici zilele n-am urātu!

N-am venit să ne vedemu,

Am venit să ne luptămu!

*

Se luară, se luptară

Zi de vară până-n seară.

Când fu-ntr-una mai spre seară,

Și Leul se-mbărbătare

Și Mirel se domoleare.

Dete Leu cu Mirel josu.

Mirel, cum se cumpeneare,

De sub Leu iarăși ieșeare.

*

Se luară-a doua oară

Zi de vară până-n seară.

Când fu-ntr-una mai spre seară,

Și Mirel se-mbărbătare

Și Leul se domoleare.

Dete Mirel cu Leu josu.

Mi-l legă, mi-l curelă,

Zgarda-n cap îi aruncare,

Jos la țară mi-l coboară

Prin fânețe până-n brațe

Și prin grâne până-n brâne,

Prin ovese de-alea dese,

Prin secări până-n brățări.

Cine-n lume îl vedeare

Pe Mirel îl fericere:

- Fericat de maica sale,

Ce Mirel și-o îmbăiatu,

De duce Leul legatu.

Nici cu pușca nu-i pușcatu,

Nici cu sabia nu-i tăiatu,

Numai cu lupta-i luptatu!

Și-o-nchinăm cu sănătate!

Gazda casei să trăiască!

Culeasă în luna ianuarie 1998 cu sprijinul lui Dobrei Adrian.

4.b.23. Ia sculați, sculațiu

Ia sculați, sculațiu	mari bo	Că vouă vă vinu	trei sta'
Mari boieri bogațiu	și voi	Trei stave de caiu	caii
Și voi vă uitațiu	pe-o gu	Caii rănezându-și	iar mâ'
Pe-o gură de vale	că soa'	Iar mânjii sugându-și	din co'
Că soare răsare!	mari bo'	Din codiță dându-și	cu co'
		Cu codițe zvoalte	zvoalte
*		Zvoalte, răsucite	în aur
Mari boieri bogațiu	voi mai	În aur spovedite.	mari bo
Voi mai așteptațiu	că no'		
Că nouă ne pare	că vo'	*	
Că vouă vă vinu	trei cior'	Mari boieri bogațiu	voi mai
Trei ciorde de vaciu	vaci	Voi mai așteptațiu	că no'
Vacile zbierându-și	iar vi'	Că nouă ne pare	că vo'
Iar viței sugându-și	din co'	Că vouă vă vinu	trei tur'
Din codiță dându-și	cu co'	Trei turme de oi	oi
Cu codițe zvoalte,	zvoalte	Oile zbierându-și	iar miei
Zvoalte, răsucite	în aur	Iar miei sugându-și	din co'
În aur spovedite.	mari bo	Din codiță dându-și	cu co'
		Cu codițe zvoalte	zvoalte
*		Zvoalte, răsucite	în aur
Mari boieri bogațiu	voi mai	În aur spovedite.	și noi
Voi mai așteptațiu	că no'	Și noi v-o-nchinămu!	
Că nouă ne pare	că vo'		

Culeasă în data de 5 februarie 1998, de la Pavel Iosif.

4.c. COLINDELE DUBEI DE LA TÂRNĂVIȚA

4.c.1. Leana, Daleana mi-i dragă

Leana, Daleana mi-i dragă

Bună-i draga dimineață

Dimineața de Crăciunu,

De Crăciunu cel bătrănu.

Dacă-i bună, treci la masă!

De prânzești, ori hodinește.

Mulțumesc, eu, prânzuluiu

Și mă-nchin hodinuluiu!

N-am venit ca să-ți prânzescu,

Ci-am venit să-ți d'ispitescu,

Pe cel vig de ucenicu
 Ce stă-n culme necroitu,
 Necroit, nesăbuitu.
 Dă-ni-l nouă să-l croimu,
 Să-l croim, să-l săbuimu!
 Zile rari și zile mariu,
 Sărbători după Crăciunu,
 Când îi legea juniloru,
 Junilor și-a feciloru,
 De schimbă inelelele.
 După inele merg și ele!
 Și-o-nchinăm cu sănătate,
 Gazda casei să trăiască!

4.c.2. Daliom, gazda, cest domn bunu

Daliom, gazda, cest domn bunu
 Zău, bun gându și-o gânditu,
 Bună masă și-o gătitu,
 Bună masă, de mătasă!
 Dar la masă de mătasă
 Sunt prinoasă miruri grasă.
 Dar la masă, cine șede?
 Șede Zău și Dumnezău.
 La-l doilea corn de masă
 Șede Crăciun cel bătrănu.
 La-l treilea corn de masă
 Șede Ion, Sfânt Ionu.
 La-l patrulea corn de masă
 Șede gazda, cest domn bunu
 C-un pahar galben în mână,
 Galben îi că-i de argintu.
 În fundul paharuluiu
 Scrisă-i floarea soareluiu.
 În toarta paharuluiu
 Scrisă-i raza soareluiu.
 Și-o-nchinăm la Dumnezeu!
 Domnului bine-i păreare
 Și din grai așa grăiare:

- Daliom gazda, cest domn bunu,
 Vinde-mi mie acest paharu!
 Ori mi-l vinde, ori mi-l schimbă,
 Ori mi-l dă de voie bună!
 - Fire-ai, Doamne, iertătoru,
 Iertător și-ncrezătoru!
 N-am pahar de vânzătoru.
 Că tu, Doamne, mi l-ai datu
 Când pe mini m-ai botezatu
 C-o găleată de botezu,
 Cu mănunchiuri de luminiu,
 Cu-un stâlpsor de busuiocu
 Și-un vișin mândru-nflorit!
 Miluiește-l sănătosu
 Zile rari și zile mariu,
 Sărbători după Crăciunu,
 Când îi legea juniloru,
 Junilor și-a feciloru,
 De schimbă inelilele.
 După inele merg și ele!
 Și-o-nchinăm cu sănătate,
 Pe la gazde, pe la toate!
 Florile-s dalbe!

4.c.3. Noi de veste ți-am venit

Noi de veste ți-am venit
Primaru' ioi Domnul bun

Că ești primar cam demultu,
Cam vestit și onoratu,
Să plătești pe colindatu!
Grăi dalba-i primăreasă
Pe jăbruica din fereastră,
Că primarul nu-i acasă,
Că-i în codri la vânatu,
La vânat, la gorgonatu.
Mână fata hai mai mare,
Primarul nici treabă n-are!
Mână fata mijlocie,
Primarul nu vrea să știe!

Mână fata hai mai mică,
Că-i văzută și-ncrezută,
Să aleagă, să-și culeagă,
Vreo treizeci de miorele,
Mai pe-atâtea lângă ele,
Să meargă la târg cu ele.
La târguț, la logovățu
Acolo oaia-i cu prețu,
Să ne-aducă banii toți.
Și-o-nchinăm cu sănătate,
Pe la gazde, pe la toate!

4.c.4. Pe frunza Dinelului

Pe frunza Dinelului
Junelui, junelui bun

Lua-i urma Leului
Până-n vârșă munteluiu.
Când fu-n vârșă munteluiu,
Găsii Leul adormitu
Sub un spin mândru-nfloritu.
Până june se gândea,
Leu din somn se pomeneare
Și din grai, așa grăiare:
- Ce-ai cătat, june, la mine?
Ori căile le-ai smintitu?
Ori zilele le-ai urātu?
- Ba, eu cred că n-am smintitu!
Nici zilele n-am urātu!
Numai la tine-am venit.
N-am venit să ne vedemu,
Nici în puști să ne pușcămu,

Nici în săbii să ne tăiemu,
Am venit să ne luptămu.
Hai la lupte că-s drepte!
Se luară, se luptară
Într-o zi mare de vară,
Până joi de către seară.
Când fu mai de către seară,
Puse Leu pe june josu.
June, cum se cumpeneare,
De sub Leu iară ieșeaie!
Se luară-a doua oară,
Într-o zi mare de vară
Până joi de către seară.
Când fu mai de către seară,
Puse, june, pe Leu josu.
Cum îl puse, zgarda-i puse

Și-l scoboară jos la țară.
Jos la țară-i târg de mară.
Prin fânețe până-n brățe
Și prin grâne până-n brâne.
Cine pe june-l vedea,
Tot pe june-l fericea.
Ferice de a sa maică

Ce mai fiuț și-o scădatu,
De duce Leul legatu!
Nici cu pușca nu-i pușcatu!
Nici cu sabia nu-i tăiatu!
Numai cu lupta-i luptatu!
Și-o-nchinăm cu sănătate!

Se colindă și cu refrenul „Junel”.

4.c.5. Ce sară-i da-i astă sară

Ce sară-i da-i astă sară,
Sară mare de d’Ajunu
S-a născut acest domn bunu.
Cest domn bun dacă nășteare
Lucru mândru ce scorneare?
Croi cerul și pământul,
Croi ceru-n două zile
Și pământu-n nouă zile.
Întinse cerul pe pământu.
Cum întinse, nu-l cuprinse.
Domnul, rău s-o mâniatu,
Mâna stâng-o scuturatu.
Trei inele jos picară
Trei îngeri le ridicară,
Trei îngeri, cu trei zbiciuriu.

Tot pocnescu și trăsnescu
Să se-adune dealurile,
Dealuri ’nalte și-adâncate,
Cu fuioare-nconjurate.
Munți înalți și retezați,
Cu fuioare-nconjurați.
Întinse ceru-a doua oară.
Cum întinse-așa-l cuprinse.
Domnului bine-i păreare
Și cerul împodobeare.
Soarele cu razele,
Iară luna cu lumina
Și cu stele mărunțele
Și cu doi lucifereiu.
Și-o-nchinăm cu sănătate!

4.c.6. ’Ceasta-i jupâneasă

’Ceasta-i jupâneasă,
Io! Domn

Dalba-i boiereasă
Prin curte-și plimbare,
Fir galben torciare,
De șoimi îl păzare.
Șoimi să nu-l apuce!
Că de-l apucare,

Sus îl ridicare,
În jos îl lăsare
Pe un stâlp de mare.

*

'Ceasta-i jupâneasă,
Dalba-i boiereasă,
De glumă nu-i pasă!
Firul să-l trimită!
Că de mi-l trimite,
Și eu i-oi trimite:
Un cuvânt, pe vântu,
Altul pe pământu.

*

'Ceasta-i jupâneasă,
Dalba-i boiereasă,
De glumă nu-i pasă!
Firul să-l trimită!
Că de mi-l trimite,
Și eu i-oi trimite
Vânători de codru.
În codri-or vâzare,
În câmpuri i-alergare.
Puii de-or aflare,
Puii i-or cînstire
Pe copii de domni,
Că li se cuvine
Și le stă mai bine.
Și te-nveselește!

4.c.7. Plecat-or, plecat-or

Plecat-or, plecat-or - BIS

Ioi, Domn bun

Cete de fecioriu, Dragi colindătoriu. - Pi-ne mi-ați umblatu Și mi-ați cugetatu? Sus la drumul mare, Spre rară cărare! În cale le ieșare Maica Precistare C-un țâpău de grâu, C-o vadră de vinu. Din țâpău ne dare, Cu vadra-nchinare, Cu gura-ntrebare: - Juni colindătoriu, Oare n-ați văzutu Pe-un fiuț de-al meu? - Noi nu l-am văzutu Și de l-am văzutu, Nu l-am cunoscutu!	- Pe fiuț de-al meu Lesne de-al cunoaște! Că murguțul luiu, Pe-un picior gireptu, Negru-i pintenogu. Șăulița luiu Poala ceruluiu. Pușculița luiu Tunetul de vară. Săbioara luiu Pana foculuiu. Șăpculița luiu Spica grâuluiu. Corbăcelul luiu Șarpe-mpelițatu De mână-agățatu. - Așa l-am văzutu Colo sus, mai susu, Sus, la Rusalimu	Greu război ținându Cu jidovi bătrâniu, Prin sânge-notându, Birișii mânându. Voi, toți ați scăpatu! Mine prinsără-mă, Mine dusără-mă În curtea lui Pilatu, Mine răsturnatu Pe-o cruce de bradu. Tot mie-mi băteare Și-n talpe și-n palme Cuișor de fieru Cu margini de-oțelu. Unde cui băteare, Sânge străpungeare, Pe pământ cădeare, Miru-i de-acoleare. Și noi o-nchinămu!
--	---	---

4.c.8. D-asta-i sara, sara mare

D-asta-i sara, sara mare Sara mare de d'Ajunu. Măine-i ziua de Crăciunu. Noi umblăm și colindămu Și pe Domn bun îl aflămu, În curți dalbe-a lui Crăciunu. Curțile-s de roșioriu, Comănacui cu trei floriu.	Murgul merge tot săltându Și pe Domn bun fericindu. Ferice de mine, Doamne, În ce sară am născutu! În sara d'Ajunuluiu, Spre ziua Crăciunuluiu! Și-o-nchinăm cu sănătate! Pe la gazde, pe la toate!
---	--

4.c.9. Poruncit-o, poruncitu

Poruncit-o, poruncitu!
Porunci Sfânta Mărie,
Poruncit la o fată dalbă,
La Mirel cam tinerelu,
La Sfânta Duminecare:
- Să mi-ș fac-atâta bine,
Să mi-ș vină pân' la mine.
Să nu vină prea cu mulțiu,
Cu cinzeci de călărașiu
Și cu-atâția pedestrașiu!
Caii vinu tot săltându,

Haine scumpe spulberându,
Haine scumpe, spulberoase
Pe luncile rouroase.
- Eu mi-s mică, nu mi-s mare
Și nu le-oi putea spălare!
C-o mână țineam de lună,
Cu alta-mpleteam cunună.
Puneam stele mărunțele
Și cu doi lucifereiu,
Să te joci fiică cu eiu!
Și te fiică-nveselește!

4.c.10. Înainte-acestor curți

Înainte-acestor curți,
'Cestor curți, 'cestor ogrăzi,
Sunt mese împodobite,
De Domn mare sunt gătite.
- Mâinile, boieri, mă dor!
Colaci dalbi am împletit
Și vedre de vin umplute!
Hei, Ioane Sântioane!
Du-te-ncâmpul Jiului,

Adă floarea grâului
Și lozuța vinului,
Să cinstim pe-acest Domn bun,
C-așa-i legea la Crăciun!
Când îi legea junilor,
Junilor și-a fecilor,
De schimbă inelilele.
După inele merg și ele!
Și-o-nchinăm cu sănătate!

4.c.11. Este vesel cest Domn bun

Este vesel cest Domn bun
C-a venit și-al nost' Crăciun.
Dacă-i Sfântul de Crăciun
Au venit și junii buni,
Junii, buni colindători.
Și ei, Doamne, au venit,
Și ei, Doamne, au văzut,
Sus, în câmpul cu flori dalbe,
O sfântă rază de soare.

Nu-i sfântă rază de soare,
Că-i pluguț cu șase boi.
Boii mei, feciorii tăi
Or arat și-or semănat
Și-or șezut de-o răsărit.
Când în curte au venit,
Curtea tare-or luminat
Ca și-un soare când răsare,
Când răsare-n prânzul mare,
Ca și luna când îi plină,
Când îi plină pe la cină.
Florile-s dalbe!

4.c.12. Ce rându-i, da-i ăsta rându’

Ce rându-i, da-i ăsta rându’.
De cu sară-n ușa noastră,
Miez de noapte la fereastră.
Zori de zori, grădini cu floriu,
Vin junii colindătoriu.
Câte flori le ajungeare,
Toate ei le duplicateare,
Numai una n-o puteare.
Și-o viță de romaniță,
Și-un stâlpsor de rumânariu
Și-un stâlpsor de busuiocu.
D’ăștia, maică, nu-s voleni!
D’ăștia, maică-s junii buniu,
Junii, buni colindătoriu.
Vin la mini, te cer pe tine.
Și cer, fică, mult pe tine!
Ei cer plug cu șase boi
Și-o turmă mare de oi.

Și cer sute de florinți,
Și cer o stavă de cai.
Lasă, Maică! Lasă, dragă!
Din pluguț cu șase boi,
Lasă-i doar pe-acești doi boi,
Pe hăi negri dinapoi,
Care-și poartă ruda-n doi.
Și din cea turmă de oi,
Lasă-i doar cu zece oi.
Și din sute de florinți,
Lasă-i doar pe cinci florinți.
Iar din cea stavă de cai,
Maică, murgul să li-l dai,
C-acela-i fala fraților
Și cinstea părinților!
Și-o-nchinăm cu sănătate!
Daliană, fată dalbă!

4.c.13. Dimineața lui Crăciunu

Dimineața lui Crăciunu
S-a născut acest Domn bunu.
'Cest Domn bun pe-afară-și plimbă
Dintr-o curte-n aialaltă.
Plimbă-n sus și plimbă-n josu,
Plimbă-n sus spre răsăritu.
Vede-un domn mare, gătitu
Și din gură cuvântându,
Cuvântând a fost sosindu:
- Fii veselă, jupâneasă,
Că te caută-un domn la masă!
Domn la ușă-a fost sosindu:
- Bună-i draga dimineață!
- Dacă-i bună, treci la masă
De prânzește și-odihnește!

- Mulțumesc, eu, prânzuluiu
Și mă-nchin hodinuluiu!
N-am venit ca să prânzăscu,
Am venit să d'ispitescu
Pe cel vig de d'ucenicu,
Ce stă-nculme necroitu.
- Dă-ni-l nouă, să-l croimu!
Să-l croim, să-l săbăimu!
Zile rari și zile mariu,
Sărbători după Crăciunu
Când îi legea juniloru,
Junilor și-a feciloru
De schimbă inelilele.
După inele merg și ele!
Și-onchinăm cu sănătate!

4.c.14. 'Cesta-i, Domnul bunu

'Cesta-i, Domnul bunu,
Boierul bătrânu.
Bun gând și-o gânditu,
Bun prânz și-o gătitu,
La prânz și-o chematu
Toți sfinții din ceruri.

*

'Cest boier bătrânu
Dacă-și d'auzare,
Frumos să găteare
Cu un dar frumosu,
Dar de la Hristosu.
Gândul îi erare
Miaz de miaz de cale,
Pe-o rază de soare.
La lina-i fântână
Sunt trei floriu sfinte.

*

'Cest boier bătrânu
Mâna o-ntindeare
Și le cuprindeare,
Spre dar le puneare.
Păru-i ridicare
Pe față, pe brață,
Spre dalba-i peliță.
Și te-nveselește!
'Cesta-i, Domnul bunu!
Noi o închinămu!
Dalbă-i sănătatea!

4.c.15. Cum se-ntoarce Petru-n Rai

Cum se-ntoarce Petru-n Rai,
Tot se-ntoarce și se-ntreabă:

*

Luară-să, dusă-ră-să
Prin oraș, prin Făgăraș,
La casa bogatului.
Dete de bogat prânzind.
- E bun prânzul, bogățel?
- Mulțam ție, sărăcel!

Și din grai așa grăia:
- N-aveți prânzul să ni-l dați,
Ori de cinste, ori pe bani?
- Ba, noi prânzul îl avem!
A nost' prânzul nu-i de voi,
Că-i de domni mari ca și noi.

*

Luară-să, dusă-ră-să,
Prin oraș, prin Făgăraș
La casa săracului.
Dete de sărac prânzind.
- E bun prânzul, sărăcel?
- Mulțam ție, Domn din ceruri!
A nost' prânz e cam puțin,
Hai cu toții să-l prânzim!

*

Luară-să, dusără-să,
Prin oraș, prin Făgăraș
Și din grai, așa grăia:
- Uită-te, Petre-napoi!
De vezi, Petre, ce-i vedea?
Vezi casa bogatului
În văpaia focului,
Șarpărirea șerpilor.

*

Luară-să, dusără-să,
Prin oraș, prin Făgăraș
Și din grai, așa grăia:
- Uită-te, Petre-napoi!
De vezi, Petre, ce-i vedea?
Vezi casa săracului,
În mijlocul Raiului,
În mirosul florilor,
În zvonul albinelor.
Și, tu, Petre, veselește!
Florile-s dalbe!

4.c.16. La lungi dalbe noroiate

La lungi dalbe noroiate
Domnila-i Domn

Grele ploi că or ploiatu
Și luncile-or noroiatu.
Din noroi, flori or crescutu.
Fetele or d'auzitu,
Jos la flori s-or scoborātu,
Le-alegeau și le rupeau.
Hăli mai mici mai puținile,
Hăli mai mari cu brațurile.

*

Și eu, Doamne, mi-am alesu
Pe Domnica, fată dalbă.
- Tu, Domnică, fată dalbă,
Spune-mi mie-adevăratu
De-unde măta te-o-mbăiatu?
- Pe mini maica m-o-mbăiatu
Sub cuptorul cel aprinsu,
Să fiu draga juniloru,
Ca pita creștiniloru.

*

Iar mă prind și iar mă-ntreabă:
- Tu, Domnică, fată dalbă,
Spune-mi mie-adevăratu,
De-unde măta te-o-mbăiatu?
- Pe mini maica m-o-mbăiatu
Sub uria cu răchia,
Să fiu draga juniloru,
Ca răchia turciloru.

*

Iar mă prind și iar mă-ntreabă:
- Tu, Domnică, fată dalbă,
Spune-mi mie-adevăratu,
De-unde măta te-o-mbăiatu?
- Pe mini maica m-o-mbăiatu
Sub măr roșu ariușu,
Să fiu dragă juniloru,
Ca merele prunciloru.
Până-s mere micuțele,
Stau în cloambă citușele,
Li-e drag la copii de ele.

Dacă merele mai cresc,
Pică jos și putrezăscu
Și copii le urăscu.
Așa-i rândul feciloru
Ca rânduțul meriloru.
Până-s fece micuțele,
Li-e drag la părinți de ele.
Dacă fetele mai cresc
Și părinții le urăscu,
Iar străinii le-ndrăgescu.
Domnila-i Doamne!

4.c.17. Muștră și mai muștră

Muștră și mai muștră

Ioi Domn

Trei domni de hăi mariu.

Care-s a hăiare?

Grăul mi-ș grăiare:

- Eu mi-s domn mai mare

Că din mine-or face

Colaci și prinoasă!

*

Muștră și mai muștră

Trei domni de hăi mariu.

Care-s a hăiare?

Vinul mi-ș grăiare:

- Eu mi-s domn mai mare!

Pe mine m-or beare

Domnii la o masă,

La o umbră groasă!

*

Muștră și mai muștră

Trei domni de hăi mariu.

Care-s a hăiare?

Berea mi-ș grăiare:

- Eu mi-s domn mai mare!

Pe mine m-or beare

Trei domni de hăi mariu

Vara, din ghețariu!

Și te veselește!

4.c.18. Scoală, Doamne, nu dormi!

Scoală, Doamne, nu dormi!
Doi da, flori dalbe de măru

Că de când ai adormitu,
Mult pomet a înfloritu.
Dinsus, dinspre răsăritu,
Vine-un pâlc de porumbeiu
Cu glasuri de îngereiu.

*

Tot zburară, cât zburară,
Jos pe pomet se lăsară,
Roua sfânt-o scuturară
Pe obrazul Domnuluiu,
Doară Domnul se deșteaptă.
Nu-l putură deștepta.

*

Se luară și zburară
Dinsus, dinspre răsăritu,
Vine Ion, Sântionu
C-o găleată de botezu,
Tot stropind și miruindu.
Iară stropii ajungându
Pe obrazul Domnuluiu,
Doară Domnul se
deșteaptă.
Și din grai așa-i grăiare:
- Scoală, Doamne, nu
dormi!
Că de când ai adormitu,
Zău, Iuda ne-o-nceluitu!
Iuda-n Raiu a intratu,
Ce-a fost mai bun a luat.

Luat-o cheia Raiuluiu
Și lumina Soareluiu
Și în Iadu, le-a băgatu.
Dete Iadu a luminare
Și Raiu a-ntunecare.
Dumnezeu, când auzare,
După slugi își trimeteare
Și din grai, așa grăiare:
- Alelei, slugile mele!
Care din voi veți aflare
Să vă bateți cu Iudare?
Nimen' lume nu să află
Numa' Ilie, Sfânt Ilie.
- Eu, Ilie, m-oi aflare!
Numai, Doamne,
de mi-i dare

Calul tău, puterea tale!
- Eu, Ilie, ți le-oi dare!
Numai de le-ai ști
purtare!
Și Ilie se luare
Pe deasupra Iaduluiu,
Tot tunând și fulgerându,
Iadul în patru-l crepându,
Pe Iuda din Rai scoțându.
Domnului bine-i păreare.
El cerul și-l zugrăveare:
Tot cu stele mărunțele
Și cu doi lucefereiu
Și cu luna printre eiu.
Și-o-nchinăm cu
sănătate!

4.c.19. Dimineața mă sculai

Dimineața mă sculai
Și pe cap mă periai.
Pe obraz că mă spălai,
Varga-n mână o luai,
La vaci dalbe mă cărai.
Găsii ruja împupită,
Cum îi ruja mai voinică.
Întinsă-i mâna să o rup
Ea grăbi de îmi grăi:
- Nu mă rupe, nu mă frige!
Că vine Dumineca
Și mi-i rupe și mi-i pune,
Și mi-i pune la bentiță,
De mi-i duce-n birtușele,
Unde-ți bați tu dănțurile.
Feciorii cu pintenii,
Fetele cu bentele.
Și te fiică-nveselește!

4.c.20. Întreabă, întreabă mari boieriu

Întreabă, întreabă mari boieriu
Hoi, a lerui drag Domnelu

Pe cest june ne-nsuratu:
- Ce ții calu-așa asudatu
D'asudatu și-nspumatu?
Doară ai fost la vânatu,
La vânat, la gorgonatu!

*

- Și vânai și gorgonaiu,
Vânat frumos că scorniu,
Și nimica nu aflaiu!
Țiflori verde râuratu
Peană 'naltă, flușturată.

*

- Și vânai și gorgonaiu
Jos, în vadul Oltului!
La gura potecului,
La piatra cea strămutată
Buiе cerbul de se-adapă.
Grăi fata din cetate:
- Nu-i de-a crede mari boieriu,
Nu-i de-a crede-a junelui!
Junile-i ca câinile!
- Taci, tu, fată din cetate!
C-om scoate cuțacile
Și ți-om tăia țacule,
Și-om scoate și cosițele
Și ți-om tăia cicule.
Și le-om pune-n vârvurele
Să le bată vânturile,
Ca pe june gândurile.
Și, te, june veselește,
Căci colindă nu mai este!

4.c.21. Colo josu mai dinjosu

Colo josu mai dinjosu, Jos, în vadul Jiului, Pe șesul fântâniloru Lucru mândru ce văzurăm? Doi bătusă, doi mai batu Doi bătusă, doi boi suriu Prin cununa soarelui. Nime-n lume nu-i vedea, Numa-o fiică bălușea. Fuge-n casă, spune-n masă Către draga maică-sare: - Daliom maică, daliom dragă, Lucru mândru ce văziiu Jos în vadul Jiului? Maică-sa din grai grăiare: - Fiica mea, zăluda meare,	De-ai fii, tu, fiică cu milă, Ți-ai lua vadra-ntr-o mână Și-ai alerga la fântână, Apă-n vadră de-și apucă Peste boi, fiică-și, aruncă! De-ar fi, boi din hăia suriu, Și boii s-or scuturare Și cununa le-o picare. Și tu, fiică, vei purtare Zile rari și zile mariu, Sărbători după Crăciunu, Când îi legea juniloru, Junilor și-a feciloru, De schimbă inelile. După inele merg și ele. Și-o-nchinăm cu sănătate!
--	--

4.c.22. Colo susu mai dinsusu

Colo susu mai dinsusu,
Sus în deal, la răsăritu,
La măr roșu și-nfloritu
Joacă, joacă trei jocuri,
Trei jocuri în trei locuri.
Dar, un jocul din ce-l joacă?
Tot de fete și neveste.
Dar, doi jocul din ce-l joacă?
De boieri de hăia marii.
Dar, trei jocul din ce-l joacă?
Tot de junii însurații.
Numa-un june nu erare,
Un junel cam bălușălu,
C-un murguț cam spumușelu.
Uită-n jos și uită-n susu,
Uită-n sus spre răsăritu.
Vede-o ceață negureață,
Dar nu-i ceață negureață,
Că-i junel cam bălușălu,
C-un murguț cam spumușelu.
Tot venind încet, grăindu,
Mai departe cuvântându:
- E bun jocul, feteloru,
Fetelor, nevesteloru?

Și murguțul și-o legatu
De-un măr roșu și-nfloritu
Și în joc că s-o băgatu.
Luă jocul mai 'nainte,
Cam 'nainte, cam 'napoiu,
Zi de vară până-n seară.
Când fu mai de către seară
Dete murgu-a râncezare,
Rânceza și strănutare.
Junele din grai grăiare:
- Rabdă, rabdă murgul meu,
Nemâncat și neadăpatu,
Cum rabd și eu ne-nsuratu!
Tot aici și iar aicea,
Că de-aici alegem noi
Doamnă mie, gazdă ție.
Și pe mine m-o țineare
Cu vin roșu strecuratu.
Ție paie și olacu,
Mie gură și colacu,
Ție paie și ovăzu,
Mie gură și scoverziu.
Și, te, june, veselește!
Daliană, fată dalbă!

4.c.23. 'Cesta-i, Domnul bunu

'Cesta-i, Domnul bunu
Boierul bătrânu.
Bine l-ai ferecatu,
Bun loc de i-ai datu
În mijloc de Raiu.
La masă galbănă-i
Galbănă-i de piatră.
De lături de masă,
Jături de mătasă.
Deasupra de masă,

Covor de mătasă.
În mijloc de masă,
Născut-o, crescutu
Un măr mărgalinu,
Cu flori de argintu.
Printre flori de-argintu
Multe mere suntu.
Dinsus dinspre Raiu
Boare-i aburare,
Merele cădeare.

Dinsus dinspre Raiu
Vântul trăgănare,
Măr se legănare,
Merele picare
La boieri pe masă.
Boieri le culegeare,
Prin mâini le plimbare.
Care-i mai plăceare,
În sân le băgare.
Și te veselește!

4.c.24. D'întreabă, d'întreabă

D'întreabă, d'întreabă
Sfinți pe Dumnezeu,
Din ce s-o făcutu
Grâul și cu vinul
Și-al treilea-i mirul.

*

Mustră-să mai muștră
Ele toate trele.
Carele-s mai bune,
Bune și frumoasă?
Spicurele de grâu
El o grăit iară:
- Ba-s mai bunu eu!
Că unde nu-s eu,
Cuptor nu se arde!
Colaci nu se face!

*

Mustră-să mai muștră
Ele toate trele.
Carele-s mai bune,
Bune și frumoasă?
Păhărel de vinu
El o grăit iară:
- Ba-s mai bunu eu!
Că unde nu-s eu,
Masă nu se udă!
Uspăț nu se face!
Nănaș nu se prinde!

*

Mustră-să mai muștră
Ele toate trele.
Carele-s mai bune,
Bune și frumoasă?
Păhărel de miruri
El o grăit iară:
- Ba-s mai bunu eu!

sfinți pe
din ce
grâul
și-al tre
muștră

ele
care
bune
spicu
el o
ba-s mai
că un'
cuptor
colaci
muștră

ele
care
bune
păhă
el o
ba-s mai
că un'
masă
uspăț
nănaș
muștră

ele
care
bune
păhă
el o
ba-s mai
că făr'

Că fără de mine,
Nu cunună nimeni!
Nu botează nimeni!

*

Dragul Dumnezău
Șede și privește
Și din grai grăiește:
- Doilele, doilele
Dragi slugile mele,
Toate sunteți bune,
Bune și frumoasă!
Știți voi, ori nu știți?
Că noi când eramu
Acolo sus, mai susu,
Sus la Rusalimu,
Greu război ținându
Cu cei câini de jidovi,
Birișii mânându-și
Prin sânge-notându.
Și ne-or duplicitu!
Și ne-or adormitu!
Voi toți ați scăpatu!
Mine prinseră-mă,
Mine duseră-mă,
În curtea lui Pilatu.
Mine răsturnatu
Pe-o cruce de bradu.
Tot mie-mi băteare
Și-n talpe și-n palme
Cuișor de fieru,
Cu margini de-oțelu.
Unde cui băteare,
Sânge străpungeare,
Pe pământ cădeare:
Grâul se coceare,
Vinul se făceare,
Mîru-i de-acoleare!
Și noi o-nchinămu!

nu cu'
nu bo'
dragul

șede
și din
doile
drage
toate
bune
știți voi
că noi
acolo
susu
greu
cu cei
biriși
prin sân'
și ne-or
și ne-or
voi toți
mine
mine
în curtea
mine
pe-o cruci
tot mi'
și-n talp'
cui
cu mar'
unde
sânge
pe pă
grâul
vinul
mirul
și noi

4.c.25. Buit-o buit

Buit-o buit
Domnul pe pământ.
Și peste pământ,
Hotare-mpărțind,
Sate răsădind,
Sălaș întrebând:
- Sălaș cine da?
Cel boier bătrân
De cină punea,
Pită caldă-n masă
Și-o cupă de vin,
De-amar mărăcin.
Domn de se culca,
La cap ce-i puneă?
Docită-mpupită,

Eder măzărat.
Domn să hodinea,
Domn să-mpodobeă
Din podoabe noi.
Domnul își pleca
Pe cale-nainte.
Domnul își vedea
O turmă de oi.
Mielu-i bălușel,
Printre oi jucând.
El mi-ți zdroncănind
Cu coarnele-ntoarse
În aur rămase.
Și noi o-nchinămu!

4.c.26. Ici, Doamne la asta-i casă

Ici, Doamne la asta-i casă
Este-un măr și este-un păr.
De tulpini îi lăturat,
Și de vârf îi aplecat.
Dar în vârvuț cine-mi șede?
Șede două turturele.
Da de lucru, ce-și lucrează?
Una-și face cuibul său,
Una-și face feredeu,
Să se scalde Dumnezeu,
Dumnezeu cu Fiul său.

*

Tot se scaldă și se-ntreabă:
- Ce-i mai bun pe-acest pământ?
Ce-i mai bun ca boul bun?
Că răstoarnă brazdă neagră

Și revarsă grâu roșel
Grâu roșel, de hăl frumos.

*

Tot se scaldă și se-ntreabă:
- Ce-i mai bun pe-acest pământ?
Ce-i mai bun ca oaia bună?
Că la gură te-ndulcește
Și la spate te-ncălzește.

*

Tot se scaldă și se-ntreabă:
- Ce-i mai bun pe-acest pământ?
Ce-i mai bun ca, calul bun?
Că-l încalecă voinicul
Când gândește, atunci sosește.
Și te voinic veselește!

4.c.27. Tot aici și iar acia

Tot aici și iar acia - BIS
Domnila-i Doamne
Tot aici la i-asta-i casă
Domnila-i Doamne

Îl judecă pe Adamu,
Judecată făr' de faptă.
Ieși, tu, Adame din Raiu!
Eu din Rai nu pot ieșire,
Din mirosul floriloru,
Din zvonul albineloru.

*

Și de-acia se luară
Ca pe-un pom al Raiuluiu.
La umbruța plopuluiu
Dete de plop dojăiare
Și din glas așa-i grăiare:
- Stați, voi, plop, cu dojăitu

Să mi-l nasc pe Fiul Sfântu
Fiul Sfânt pe-acest pământu!
Plopii dacă auzare
Și mai tare dojiare,
Maica Sfântă-i blestemare:
- Fire-ați, voi, plopi, blestemați,
De mine, de Fiul meu,
Mai tare de Dumnezeu!
Bată-și vântul, nu-și mai bată
Frunza-n tine nu se-nceată!

*

Și de-acia se luară
Ca pe-un pom al Raiului.
La iesluța cailoru.
Dete de cai rompăneare
Și din glas așa-i grăiare:
- Stați, voi, cai, cu rompănit
Să mi-l nasc pe Fiul Sfântu
Fiul Sfânt pe-acest pământu!
Caii dacă auzare
Și mai tare rompăneare,
Maica Sfântă-i blestemare:
- Fire-ați, voi, cai, blestemați,
De mine, de Fiul meu,
Mai tare de Dumnezeu!
La mâncare n-aveți sațu
Numa-n ziua de Ispasu
Și atuncia num-un ceasu.

*

Și de-acia se luară
Ca pe-un pom al Raiului.
La iesluța boiloru.
Dete de boi rumegându
Și din coarne troncându
Și din glas așa-i grăiare:
- Stați, voi, boi de-a rumegatu
Și-n coarne de-a troncânatu
Să mi-l nasc pe Fiul Sfântu

Fiul Sfânt pe-acest pământu!

Boii dacă auzare

Ei înapoi se dădeare

Abure că slobozare

Maica Sfântă-i alduiare:

- Fire-ați, voi, boi alduițiu

De mine, de Fiul meu,

Mai tare de Dumnezeu!

Mersul să vă fie linu

La mâncare saț deplinu!

Și-o-nchinăm cu sănătate!

4.c.28. La Vicuța cu ochi negri

La Vicuța cu ochi negri

Printre cețe și brădețe

Vin trei juni ca trei păuni.

Unul sabia-și slujește,

Unul murgu-și netezește,

Altul trei pene-și cicește.

*

Cel ce sabia-și slujește

El o rupe și grăiește:

- Dă-mi, tu, fată, ce mi-i dare,

Dă-mi, tu, fată, ceițare

Să descui eu lădițare,

Ca să-mi iau un inelaș,

Inelaș pe degetaș.

Fata, rău îl blestemare:

- Întrecere-ai ca inelul.

*

Cel ce murgu-și netezește,

El o rupe și grăiește:

- Dă-mi, tu, fată, ce mi-i dare,

Dă-mi, tu, fată, ceițare

Să descui eu lădițare,

Ca să-mi iau un mărușel,

Mărușel din sânușel.
Fata, rău îl blestemare:
- Putrezire-ai ca mărușu!

*

Cel ce trei pene-și cicește
El o rupe și grăiește:
- Dă-mi, tu, fată, ce mi-i dare,
Dă-mi, tu, fată, cețare
Să descui eu lădițare,
Ca să-mi iau o cununare,
Cununa-te-ai cu dânsare,
Cu dânsa, cu doamna sale!

4.c.29. Doi roagă-se, roagă

Doi roagă-se, roagă,
Tânără nevestă,
La drag Domn din ceriu
Să iasă sloboadă.
Molin de la munte
Prin 'ceste brădete
Buiie molin verde.
Cerbii străchiat-or
La păr gălbior
Frumos cuvânta,

În cale-mi ieșea.
Tânără nevestă
De-un corn mi-l prindea,
În curte-l băga.
Ferice, Doamne, de mine
Că ce muiere am,
Ce cizme încălță,
Ce haine-și îmbracă,
Ce arme-și încinge!
Ce cal încalecă

Și frățuțul lui,
Para focului,
Săbioara lui,
Poala cerului,
Pușculița lui
Fulgerul de seară,
Tunetul de vară.
Și te veselește
Tânără nevestă!

4.c.30. Merge Lina la fântână

Merge Lina la fântână
Daliana-i fată dalbă
Merge Lina la fântână

Și cănița-o duce-n mână.
Găsi apa tulburată
Și fântâna-nconjurată,
De trei crai și-o fecioriță
Rumenei și frumușeiu

Grăi unul dintre ei:
- Lină, Lină, scumpa meare,
De mi-i da cununa tale,
Să mă-mpodobesc cu eare!

Lina dacă auzare,
Mai tare se rușinare
Și cununa le-o dădeare.
Cununata-i cu dânsale
Cu dânsa, cu dumneasale.
- Firea-i, Lină, sănătoasă!
Să plătești colinda noastră,
C-o cupă, două, de vinu
Și cu una de răchie,
Plata mea toată să fie!
Și te Lină veselește!
Și-o-nchinăm cu sănătate!

4.c.31. Buie mare cât de mare

Buie mare cât de mare.
Dar de mari-ș marginile!
Marginile își bat munții
Și vopii își bat norii.
Dar de unde, ce mai duce?
Duce linii și smochinii.
Printre lini, printre smochini
Înoată un bou alb, sur.
Și mi-și 'noată, în coarne-și poartă,
Și mi-și poartă-un legănel,
Legănel de păltinel,
Scutecel de bumbăcel.
Dar în leagăn, cine șede?
Șede Eva, fată dalbă
Și mi-și cânt-un cântecel.
Nime-n lume n-auzare
Numa-o dalbă-mpărăteasă
Pe-o jăbruică de fereastră.

Și din grai așa-i grăia:
- Ce cânti, Eva, așa frumos?
Că-mpăratu-i la vânat,
Și-mpăratul te-o auzi,
Și pe mine m-o urî,
Și pe tine, te-o-ndrăgi.
Eva, din grai îi grăiare:
- Eu cânt și iar mă cânt!
Și mă cânt eu, brazilor
De doruțul fraților.
Și mă cânt eu, munților
De dorul părinților.
Și mă cânt eu, florilor
De dorul surorilor.
Și mă cânt smochinilor
De dorul vecinilor.
Și te Evă, veselește!

Culese cu sprijinul lui Ungur Ioan, Bâc Lucian, Căta Cornel și Ghiura Marin.

4.d. COLINDELE DUBEI DE LA TÂRNAVA

4.d.1. Lerficuța

Lerficuță, ochii-s negri!
I-adă-ți maică, i-adă-ți dragă,

Domnul-ai Doamne

I-adă-ți maică-acea cheiță,

Să-mi deschid acea lădiță,
Să îmi scot o rochiuță.
Peste rochie-o cârpă creață.
Și inel pe degețelu,
Și cununa-n astă mână,
Și ți-aleargă la fântână.
Pe piatra fântânii mele
Se cicesc trei juni de-ai eiu.
Unul, trei pene-și cicește,
Unul, sabia o lucește,
Unul, murgul necezește.
Cel ce trei pene cicește
Și din grai, așa-i grăiește:
- Cată-ți, fată, măr roșu,
Măr roșu din sânul tău!
Fata, când mi-l auzeare,
Foarte rău mi-l blestemare:
- Putrezire-ai ca măr roșu,
Ca măr roșu-n sânul meu!

Cel ce sabia o lucește
Și din grai, așa-i grăiește:
- Cată-ți, fată, inelaș,
Inelaș pe degetaș!
Fata, când mi-l auzeare,
Foarte rău mi-l blestemare:
- Învârti-te-ai ca inelul,
Ca inel pe degețelul!
Cel ce murgul necezește
Și din grai, așa-i grăiește:
- Cată-ți, fată, cununa,
Cununa-te-ai cu dânsa!
Cu dânsa, cu-a dumisale.
Fata bine se găteare.
Peste munți că se luară,
Peste munți, la alte curțiu,
La părinți necunoscuțiu
Și la oameni nevăzuțiu.
Lerficuță, dulce viță!

În amintirea lui Dobrei Loghin, fiind colinda sa preferată.

4.d.2. Merge Lina la fântână

Merge Lina la fântână
Daliana-i fată dalbă
Merge Lina la fântână

Cu două găleți în mână.
Găsi apa tulburată

Și fântâna-nconjurată
De trei crai și-o fecioriță,
Rumenei și frumușeiu,
Grăi unul dintre eiu:
- Lină, Lină scumpa meare,
De mi-i cununa tale
Să mă-ncununez cu eare!
Lina, când mi-l auzare
Foarte rău se rușinare
Și cununa i-o dădeare.
- Să fii, Lină, sănătoasă,
Să plătești colinda noastră,
C-o cupă, două de vinu
Și cu una de răchie!
La mulți ani, cu veselie!

4.d.3. De-așa-ș bate-un vântuț lin

De-așa-și bate-un vântuț lin,
De cu seară prin grădini,
Miez de noapte la fereastră,
Zori de ziuă-n ușa noastră.
- Leana mea, săluța mea,
Mare ești, puțin pricepiu!
Nici atâta nu pricepiu?
C-ăsta nu îi vântul linu,
Că-s dalbe de pețitoriu.
Vin la mini, te cer pe tine,
Lângă tine multe-or cere:
Cer pluguț cu șase boiu,
Și-o turmă mare de oi,
Și-o mie de miorele,
Și cincizeci de berbeceiu,
Și-o stavă mare de caiu.
- Nu gândi, maică, gândi:
Că vin joi cu jocuri noi
Și duminici cu nedei.
- Eu la joc că duce-m-oi
Și de el că prinde-m-oi,

C-ai mei ochii-s mângâioși,
Mângâie junii frumoși,
Mângâie-l-oi și pe el.
Din pluguț cu șase boi
Să-mi dai, maică, numai doi!
Din turma mare de oi
Să-mi dai, maică, zece oi!
Din mia de miorele
Să-mi dai, maică, zece miele!
Din cincizeci de berbeceiu
Să-mi dai, maică, douăzeci!
Din stava mare de caiu
Numai murgul să mi-l daiu,
Numai Murguț, calul suru
Că l-ai luat de la nănașu,
Nănaș, când m-a botezatu,
Numai mie mi l-a datu!
Tot în fala fraților
Și-n cinstea părinților!
Daliana-i fată dalbă!

4.d.4. Mirul cu florile dalbe

Mirul cu florile dalbe
Domnul-ai, Doamne

Mult mă-ntreabă mari boieriu
Doi feciori, ca doi stejariu:
- Ce ții calu-așa asudatu
Asudat și spumegatu?
- C-am fost cu el la vânatu,
Mai de-un an, de astă vară,
Ziua toată, până-n seară
Și nimica n-am vânatu!
Numa-n codru de-am aflatu
Pasăre galbenă-n pene
Și-o tufiță de bujoru
Lâng-o gură de izvoru.
Cinsă-i arcul și-o săgeată
Și, când vrui a săgetare,
Ea din grai, așa grăiare:

- Nu grăbi spre moartea meare,
Că eu nu-s ce-ți pare ție,
Că eu sunt Sfânta Mărie.
Și m-a trimis Dumnezeu
Să-mplinesc cugetul său,
Să măsor pământurile,
Pământul cu umbletul
Și cerul cu stânjenul.
Și găsii puțin pământu
Și cerul de el ținându,
Printre ele stelișoare.
Stelișoara cea căzută,
Nu-i ca mândra de plăcută!
Și-o-nchinăm cu sănătate!

4.d.5. Colo susu mai de susu

Colo susu mai de susu
Feciorii

Sus în deal la Rusalimu
La cea tufă de molinu,
De molin, de molin verde.
Joacă-l, Doamne, cum îl joacă,
Dar nu-l joacă cum se joacă,
Că-l întoarce curcubeu
Din chipul lui Dumnezeu.

*

Colo susu mai de susu
Sus în deal la Rusalimu
Joacă-l, Doamne, cum îl joacă,

Dar nu-l joacă cum se joacă,
Că-l tresare către soare
Către soare-n prânzul mare.
Prânzul mare de-l luare

Din săgeți îl săgetare.
De unde prinde-o săgeată
Sfântul Ion din grai grăiare:
- Nu grăbi spre moartea meare,
Că eu nu-s ce-ți pare ție!
Că io-s Ion, Sfântul Ionu
Nănașul lui Dumnezeu.
Mie veste mi-a venitu
Și mă duc ca să-l botezu,
Să știu că l-oi botezare,
Mândru, mândru luminare.
Sus în poarta Raiului
La dreapta Tatălui meu,
Fecioriță duce-ți-ai.
Că se naște-un fiuț sfântu
Fiul Sfânt pe-acest pământu.
Că eu joc de bucurie.
Și-o-nchinăm cu sănătate!

4.d.6. Noi de veste ți-am venitu

Noi de veste ți-am venitu
Suroriu-i, fată frumoasă

Că ești bună și frumoasă.
De frumoasă te vedemu,
Dar de bună nu te știmu,
Că torci firul ca misirul
Și țeși pânza ca hârtia.

*

De ți-ar părea dor că-ți pare,
Ți-ai muta pasu-nainte
La culmița cu veșmintea,
Căci culmița-i mohorâtă
Care ție-ți mai doriță.

*

De ți-ar părea dor că-ți pare,
Ți-ai muta pasu-nainte
La grăjdiuța cu boi dalbiu,
Că boi dalbi-s mohorâțiu
Care ție-ți mai dorițiu.

*

De ți-ar
părea dor că-ți pare,
Ți-ai muta pasu-nainte
La grăjdiuța cu oi dalbe,
Că oi dalbe-s mohorâte
Care ție-ți mai dorate.
Și fiți veseli, oameni buniu,
În seara Ajunuluiu
Și-n ziua Crăciunuluiu!
Voi, pe noi să ne cinstiți
Cu vreo doi florinți d'argintu,
Ca și noi să ne luămu
Buți de vin și de vinarsu,
Buți de vin după Crăciunu,
Când îi legea juniloru,
Junilor și-a feciloru,
De schimbă inelilele.
La inele vin și ele.
Și-o-nchinăm cu sănătate!

4.d.7. De-ntreabă, de-ntreabă

De-ntreabă, de-ntreabă	sfinți pe	Miru-i de-acoleare.	tare
Sfinți pe Dumnezeu	din ce	Tare le băteau,	sânge
Din ce s-o făcutu mirul,	mirul	Sânge străpungeau,	vinu
Mirul pe pământu?	mirul	Vinu-i de-acoleare.	tare
Miru-așa ziceare:	noi	Tare le băteau,	la pă
- Noi să ne suimu	susu	La pământ cădeau,	grâu
Sus la Rusalimu.	noi	Grâul de-acoleare.	ele
Noi, ca să-ți vedemu	câmpuri	Ele, toate trele,	ele
Câmpuri înverzite,	viori	Ele se pildeau:	care
Viori împurpurite,	grâne	Care-i domn mai mare?	mirul
Grâne înflorite.	până	Miru-așa ziceare:	eu sunt
Până noi uitare,	pe noi	- Eu sunt domn mai mare!	căci făr'
Pe noi ne-nconjurare	cârdu	Căci fără de mine	nu bo'
Cârd de jidoveiu.	pe noi	Nu botează nimeni.	vinul
Pe noi ne duceau	în curtea	Vinu-așa ziceare:	eu sunt
În curtea lui Pilatu	și ne-or	- Eu sunt domn mai mare!	căci făr'
Și ne-or judecatu	pe cruci	Căci fără de mine	nu cânt'
Pe-o cruce de bradu.	și pe	Nu cântă-n Paști nimeni.	grâul
Și pe noi băteau	cuiuț	Grâu-așa ziceare:	eu sunt
Cuiuțe de fieru	cu mai	- Eu sunt domn mai mare!	căci făr'
Cu mai de oțelu.	tare	Căci fără de mine	nu se
Tare le băteau,	sudori	Nu se-ngroapă nimeni.	dalba-i
Sudori străpungeau,	miru-i	Dalba-i vânăciori de măru!	

4.d.8. Bună seara de Crăciunu

Bună seara de Crăciunu

Domnul

Și-a lor gazdă cest domn bunu

Și-a lor juni spre juni de mese

Pe scaune mai girese.

Dar pe scaun cine șade?

Șade Zău și Dumnezeu.

La-l doilea colț de masă

Șade-o dalbă jupâneasă.

La-l treilea colț de masă

Șade Crăciun cel bătrânu.

La-l patrilea colț de masă

Șade Ion, Sfântul Ionu,

Cu-n pahar galben în mână,
Galben îi că e de aur.
Da-n toarta paharuluiu,
Scrisă-i boarea Raiuluiu.
Da-n fundul paharuluiu,
Scrisă-i Luna și lumina.
Domnul bine mulțumeare
Și din grai așa grăiare:
- O, Ioane, Sfinte Ioane!
Nu mi-l vinzi acest paharu,
Ori să-l vinzi sau să mi-l schimbui
Ori să-l dai de voie bună!
-Să știi, Doamne, că l-oi dare
Când pe mini mai botezare,
C-o găleată de botezu,
C-un stâlpsor de busuiocu.
Răurind și spre-urându
Căci cureaua n-ajungeare,
Cei mai mici, mai mari creșteare,
Cei bătrâni se bucurare.

4.d.9. Dimineața de Crăciunu

Dimineața de Crăciunu

Diminea?

Plimbă-mi-se cel Domn bunu,
Plimbă-n sus și plimbă-n josu.
Până Domn bun preumblare,
Sus la cer că se uitare.
Vede-un Domn bun coborându,
Coborând din cer spunându,
Tot pe scări de lumânăriu,
De departe cuvântându:
- E bun prânzul, jupâneasă?
Dacă-i bun treci și-l prânzeștiu
Și pe scaun hodineștiu.
- Mulțumescu-i prânzuluiu
Și mă-nchin hodinuluiu!

N-am venit ca să prânzescu,
Nici scaun să hodinescu,
Am venit să ispitescu
Pe cel vig de ucenicu,
Ce stă-n culme necroitu,
Necroit, nesăbăitu.
Dați-l nouă, lasă-l vouă,
Să-l croim să-l săbăimu!
Și de-acum până-n vecie
Tot Crăciun și Paști să fie!

4.d.10. Ce seară-i de asta seară

Ce seară-i de asta seară

Daleor

Seara mare-a lui Ajunu,
Mâine-i ziua de Crăciunu,
S-a născut un domn tânăru,
Tânăr îi ca Dumnezeu.
De crescut, din ce creștere
Lucru mândru ce făceare?
Făcea cerul și pământul,
Făcea ceru-n două zile
Și pământu-n nouă zile.

*

Întinse cer peste pământu
Cum întinse, nu-l cuprinse.

*

Întinse ceru-a doua oară,
Cum întinse, așa-l cuprinse.
Iar Domnul, de bucurie
Tot cerul mi-l zugrăvire,
Tot cu stele mărunțele
Și cu Luna printre ele.
Stelișoara cea căzută,
Nu-i ca mândra de plăcută!

Domnul, tare se-ntristare,
Mâna stâng-o scuturare.
Trei din stele jos picară,
Trei ginșiori cu trei zbicioriu,
Toți trăznescu și pocnescu
Să se facă dealul șesu,
Dealul șes și livezi verziu.
Și-o-nchinăm cu sănătate!

Colindele dubei din satul Târnavă au fost culese de la Dobrei Iosif (Vuț).

4.e. COLINDELE DUBEI DE LA FURCȘOARA

4.e.1. Din fețele munților

Din fețele munților
Hai, lerom și flori de măr

Scris-o știre-n mănăstire,
Scrisă-i, da nu-i așa mare,
Numai cu două d'altare.
Cu d'altarul cel mai micu
Scrisă-i sus spre răsăritu.
Cu d'altarul cel mai mare
Scrisă-i, Doamne, jos spre mare.
Slujba Sfântă, cine-o cântă?
Cântă nouă popi bătrâniu
Și cu nouă geciuireiu.
Dar, de-ascultat, cine-ascultă?
Ascultă, ascultă Maica Sfântă

C-un fiuț micuț în brață.
Fiuț dete de-a șoptire,
Maica Sfântă-L mângâiare:
- Taci, tu, fiuț, nu mai plânge,
Că maica ție ți-o dare
Două mere, două pere,
Să te joci, fiuț, cu ele
Și cheile Raiului.
Tu-n Rai când te vei băgare
Tot Raiul s-o lumina
Și Iadu' s-o-ntunecare.
Și-o-nchinăm cu sănătate!

4.e.2. Pe frunza Dinelului

Pe frunza Dinelului - BIS
Luai urma Leului
Până-n vârful muntelui.
Când fu-n vârful muntelui
Dădui de Leu adormitu
Sub un spin mândru-nfloritu.

Până june se gândea,
Leu din somn se pomeneare.
Ce gândești, june, la mine?
Să mă lupt, Leuț, cu tine!
Se luară, se luptară
Până joi de către seară.
Când fu joi de către seară
June pe Leu îl luptare.
Fericat de astă maică,
Ce băiat o-nfășiatu,
De duce pe Leu legatu,
Nici cu pușca nu-i pușcatu,
Nici cu sabia nu-i tăiatu,
Numai cu lupta-i luptatu.
Și-o-nchinăm cu sănătate!

4.e.3. Mă uitai în jos spre mare

Mă uitai în jos spre mare
Da-i junelui tinerelu

Văzui ceață negureață,
Dar nu-i ceață negureață,
Că-i un tânăr voinicelu
C-un murguț ca porumbelul.
Leagă murgul de-o săgeată.
Rabdă murgul nemâncatu,
Nemâncat și ne-adăpatu,
Cum răbd și eu ne-nsuratu.
Și-o-nchinăm cu sănătate,
Pe la gazde, pe la toate!

Culease cu sprijinul lui Lazăr Nistor, Bâc Lucian și Cornean Sorin.

4.f. COLINDA DUBEI DE LA CĂBEȘTI

4.f.1. Pe frunza Dinelului

Pe frunza Dinelului

Junelui, junelui bunu

Luai urma Leului
Până-n vârful muntelui.
Când fu-n vârful muntelui,
Dădui de Leu adormitu
Sub un spin mândru-nfloritu.
Până june se gândea
Leu din somn se pomeneare
Și pe june-l întrebare:
- Ce cauți, Junel, pe-aicea?
Ori căile le-ai smintitu?
Ori zilele le-ai urātu?
- Nici căile n-am smintitu.
Nici zilele n-am urātu.
Am venit să ne luptămu.
Se luară, se luptară,
Până joi de către seară.
Când fu joi de către seară
Puse june pe Leu josu.

Zgarda-n cap la Leu țâpare
Jos la vale mi-l coboară.
Prin fânețe până-n brațe
Și prin grâne până-n brâne.
Câtă lume mi-l vedea
Pe Junel îl fericea
Fericat de-această maică
Ce băiat o-nfășuiatu
De duce Leul legatu,
Nici cu pușca nu-i pușcatu,
Nici cu sabia nu-i tăiatu,
Numai cu lupta-i luptatu!
Și-o-nchinăm cu sănătate
Pe la gazde, pe la toate!
Să fii, gazdă, sănătoasă
Și la anul, tot voioasă,
Să primești colinda noastră!

Culeasă cu sprijinul lui Lazăr Nistor, Bâc Lucian și Cornean Sorin.

4.g. COLINDELE DUBEI DE LA ROVINA

4.g.1. Saltă 'ici, saltă-ncoala

Saltă 'ici, saltă-ncoala,
Saltă-n vârful muntelui.
La poalele bradului -BIS
Zace-un Leus, paraleus -BIS
- Mă duc, maică, să-l vedemu.
Când de Leu m-apropiara
Leul tare scânceia.
- Ce-ai cătat, june, la mine?

- N-am venit să ne vedemu,
Am venit să ne luptămu!
Se luară, se luptară
Până marți de către seară.
Când fu marți de către seară
Puse Leu pe june josu.
Se luară a doua oară
Până joi de către seară.

Când fu joi de către seară,
Puse june pe Leu josu.
Cum îl pusă, zgarda-i pusă,
Jos la țară să-l coboare,
Prin fânețe până-n brățe
Prin secări până-n brățări,
Și prin grâne până-n brâne,
Cine pe june-l vedeare
Tot pe june-l fericeare!
Ferice de astă mamă!

Ce băiat și mai băiatu
Duce Leul dezlegatu,
Nici de pușcă nu-i pușcatu,
Nici de sabie nu-i tăiatu,
Numai cu lupta-i luptatu.
Să fii, gazdă, sănătoasă,
Să plătești colinda noastră,
C-o cupă, două de vinu
Și cu una de răchie!
La mulți ani, cu bucurie!

Se repetă fiecare vers.

4.g.2. Șăz Doamne, mai șăzu

Șăz Doamne, mai șăzu
La masă ca masa,
Galbenă-i de ceară.
Și-n cornuri de masă,
Ciucuri de mătasă.
La mijloc de masă
E-un măr mărgăritu,
Mândru și-nfloritu.
Vântu-l trăgănare,
Florile picare,
Domnul le-adunare
Și din grai grăiare:
-Dragi, florile mele,
Toate sunteți mariu
Și sunteți alese
Din lumea întregă.
Floarea grâuluiu,
Ea din grai grăiare:

- Eu sunt cea mai mare,
Căci fără de mine
Nu trăiește nime'.
Floarea miruluiu,
Ea din grai grăiare:
- Eu sunt cea mai mare,
Căci fără de mine
Nu miruie nime'.
Floarea vinuluiu,
Ea din grai grăiare:
- Eu sunt cea mai mare,
Căci fără de mine
Nu slujește nime'.
Pe mine mă ține
În pivniți de piatră,
Tare și-ncuiată
Cu lacăte mariu,
Cu zăvoare tariu.

Se repetă fiecare vers.

4.g.3. Plecat-or plecatu

Plecat-or plecatu - BIS
Ioi, Domnului Doamne

Cetea de fecioriu,
Dragi colindătoriu.
Pe-o cale, cărare
Că-i mai văzătoare,
Ca luna cu soare.
Sus la drumul mare,
În cale le ieșare
Maica Precistare,
C-un țâpău de grâu,
C-o cupă de vinu.
Din țâpău le dare
Cu vinu-nchinare
Din gură-ntrebare:
- Dragi colindătoriu,
Pi-unde mi-ați umblatu
Și mi-ați colindatu,
Nu cumva ați văzutu
Drag fiuț de-al meu?
- Noi, nu l-am văzutu
Și de l-am văzutu,
Nu l-am cunoscutu.
- Lesne de-al cunoaște:
Călușelul luiu,

Negru-i pincenogu
Di-un picior dreptu.
Șăulița luiu,
Poala ceruluiu.
Corbăcelul luiu,
Șarpe-mpielitatu
De mână atârnatu.
Fețișoara luiu,
Spuma lapteluiu.
Perișorul luiu,
Pana corbuluiu.
Mustăcioara luiu,
Spicul grâuluiu.
- D-așa l-am văzutu
Și l-am cunoscutu
Sus la Rusalimu,
Hotare-mpărțându
Cruciș curmezișu,
Cruciș peste masă
Cu sabia trasă,
Cu feria rasă.
Și noi v-o-nchinămu!

4.g.4. Bună-i draga dimineață

Bună-i draga dimineață
Dimineața lui Crăciunu, dimineața.

S-o sculat om 'cest domn bunu,	- Mulțumesc, eu, prânzuluiu
S-o sculat și s-o rugatu.	Și mă-nchin, eu, Domnuluiu!
Rugământ bun s-o rugatu,	N-am venit ca să-l prânzăscu,
Sus în cer s-o ridicatu,	Nici scaun să hodinescu,
Sus în cer la Tatăl Sfântu.	Și-am venit ca să te-ntrebu
Tatăl Sfânt când îl vedeare,	De seara Ajunuluiu
Vorbă bună trimeteare:	Și ziua Crăciunuluiu.
- Îi bun prânzul, dragilor?	Și de-acum până-n vecie,
- Dacă-i bun, hai să-l prânzâmu	Hristos tot cu noi să fie!
Și-n scaun să hodinimu!	

4.g.5. Tot aci și iar acire

Tot aci și iar acire,
Tot aci la i-asta-i casă
Domnului Doamne
Și Doamne la dalba-i masă.
Domnului Doamne

Îl judecă pe Adamu, -BIS
Judecată făr' de faptă.
- Ieși, tu, Adame din Raiu! -BIS
- Eu din Rai nu pot ieșire,
De mirosul floriloru,
De zgomotul îngeriloru.

*

Și de-acia se luară,
Se luară și zburară
Peste-un pom al Raiuluiu,
La umbra plopuluiu.
Găsi plopul dojăiare
Maica Sfântă-i cuvântare:
- Stați, voi, ploi, cu dojăitu'
Să mi-l nasc pe Fiul Sfântu',

Fiul Sfânt pe-acest pământu!
Plopii dacă auzare
Ei mai tare dojăiare,
Maica Sfântă-i, blestemare:
Fire-ați, voi, plopi, blestemațiu
De mine, de Fiul meu
Mai tare de Dumnezeu!
Bată-și vântul nu-și mai bată
Frunza-n tine nu se-nceată!

*

Și de-acia se luară
Se luară și zburară
Peste-un pom al Raiuluiu,
La iesluța cailoru.
Găsi caili rompăneare
Maica Sfântă-i cuvântare:
- Stați, voi, cai cu rompănitul
Să mi-l nasc pe Fiul Sfântu,
Fiul Sfânt pe-acest pământu!

Caili dacă auzare
Și mai tare rompăneare,
Maica Sfântă-i blestemare:
- Fire-ați, voi, cai, blestemațiu
De mine, de Fiul meu,
Mai tare de Dumnezeu!
La mâncare n-aveți sațu'
Numa-n ziua de Ispasu,
Da și- atuncea, numa-un ceasu!

*

Și de-acia se luară
Se luară și zburară
Peste-un pom al Raiuluiu,
La iesluța boiloru.
Găsi boii rumegare
Maica Sfântă-i cuvântare:
- Stați, voi, boi cu rumegatu
Să mi-l nasc pe Fiul Sfântu,
Fiul Sfânt pe-acest pământu!
Boii dacă auzare

Înapoi că se dădeare,
Abure cald slobozare
Maica Sfântă-i cuvântare:
-Fire-ați, voi, boi, alduițiu
De mine, de Fiul meu,
Mai tare de Dumnezeu!
Mersul să vă fie linu,
La mâncare saț deplinu.
Și de-acum până-n vecie,
Tot Crăciun și Paști să fie!

4.g.6. Daliana

Daliana-i fată dalbă Merge Lina la fântână

Și cănița-o duce-n mână.
Găsi apa tulburată
Și fântâna-nconjurată,
De trei crai și-o feciorită,
Rumenei și frumușeiu.
Grăi unul dintre eiu:
- Lină, Lină, scumpa meare,
De mi-i da cununa tale,
Să mă-mpodobesc cu iare!

Lina dacă auzare,
Mai tare se rușinare
Și cununa i-o dădeare.
- Firea-i, Lină, sănătoasă!
Să plătești colinda noastră,
C-o sticlă, două, de vinu
Și cu una de răchie,
La mulți ani, cu veselie!

Culese de la Părăoan Sandu, 40 de ani, din Rovina.

4.h. COLINDELE DUBEI DIN GIALACUTA

4.h.1. Lină, Lină, roză Lină

Sus la țara Oltului,
Lină, Lină, roză Lină

La curțile Barbului.
Are Barbu-o fată mare,
Pe ea Ilinca-o chemare.
Dimineața se sculare,
Păr galben își pieptănare,
Fața albă și-o spălare
Și ia vadra-n a ei mână
Și se duse la fântână.
Pe piatra fântâni-o pune
Și se uită-n sus și-josu.
Vede, Lina, ce vedea?
Vede mii de turci venindu
Cu săbiile-n vânt făcându.
Ilinca cum îi vedea,
La maică-sa alergare:

- Închideți porțile bine,
Că vin turcii după mine!
- Mergeți, turci pine-ați venitu
Căci Ilinca a muritu!
- Hai, arată-mi mormânțelul
Să-mi mai stâmpăr sufletelul.
- Grele ploi ce or plouatu
Mormânțelul l-or surpatu.
- Hai, arată-mi cruciulița
Să-mi mai stâmpăr inimuța.
- Grele vânturi ce-or bătutu
Cruciulița i s-a ruptu.
Și-o-nchinăm cu sănătate
Pe la gazde, pe la toate!

4.h.2. Înaintea 'cestor curți

Înaintea 'cestor curți
Hăle roșii, flori de măru'

Răsărit-or doi meri mariu,
Doi meri mari și luminațiu,
De vârful-s mai aplecațiu.

*

Dar în vârful hăstui măru
Așa-mi cântă-un gai, gai galben.
- Ce-i cu tine, gai, gai galben?
Ce tot cânți așa cu focu?
- Cum eu, Doamne, n-oi cântau
Când eu, Doamne-am auzitu,
Iuda-n Rai că o intratu,
Ce-o fost bun tot a luatu.
Luat-o raza de la soare
Și lumina de la stele.
- Lasă că-oi trimite eu,
Voi trimite pe Ilie
Și-o tuna și-o fulgerau
Iuda-n trei, patru-o crăpau.

*

Dar în vârful hăstui măru'
Așa-mi ard trei făclioare,
- Dar alea nu-s făclioare
Că alea-s trei sărbătoriu:
Una-i sfânta Duminică,
Alta-i ziua Paștiloru,
Alta-i ziua de Crăciunu.
Și-o-nchinăm cu sănătate
Pe la gazde, pe la toate!

4.h.3. Muștră și mai muștră

Muștră și mai muștră

Doamne

Ele toate trele

Care sunt mai bune.

* Grâu-așa-i ziceare:

- Eu să fiu mai mare,

Că fără de mine

Nu se-ngroapă nime’.

* Vinu-așa-i ziceare:

- Eu să fiu mai mare,

Că fără de mine

Nu botează nime’.

* Miru-așa-i ziceare:

- Eu să fiu mai mare,

Că fără de mine

Nu cunună nime’.

Noi o veselimu!

*Fiecare vers se încheie cu Doamne, mai puțin cele notate cu *.*

4.h.4. Mă uita-i în jos pe vale

Mă uita-i în jos pe vale

Dar junele-i tinerelu’

Văzu-i ceață negureață.

Dar nu-i ceață negureață,

Că-i un voinic tinerelu

C-un murguț ca porumbelul.

Leagă murgul de-o săgeată.

Rabdă murgul nemâncatu,

Nemâncat și neadăpatu

Cum rabd și eu neînsuratu.

Și-o-nchinăm cu sănătate

Pe la gazde, pe la toate!

4.h.5. Fericat, ferice

Fericat, ferice
- De cine-i ferice?
De boieri bătrâni.
- Bine i-ai ferecatu,
Bun loc de le-ai datu
La mijloc de Raiu,
La masă galbănă
Galbănă-i de ceară.

De-alături de masă
Jilțuri de mătasă.
Deasupra de masă,
Măru-i mărgăritu
Cu flori de argintu.
Printre flori și mere,
Ploața-i ploiere,
Merele creșteare,

Vântul trăgănare,
Merele picare
La boieri pe masă.
Boieri' le-alegeare
Și sus le suiare,
Sus la Rusalimu,
Sus lui Dumnezeu.
Noi o veselimu!

4.h.6. Tot aci și iar acia

Tot aci și iar acia -BIS
Domnula-i Doamne
Îl judecă pe Adamu,
Domnula-i Doamne

Judecată făr' de faptă. -BIS
- Ieși, tu, Adame din Raiu!
- Eu din Rai nu pot ieșire, -BIS
De mirosul floriloru,
De zgomotul îngeriloru.

*

Și de-acia se luară,
Ca pe-un pom al Raiuluiu,
La umbruța plopiloru.
Dete de plopi, jujăindu
Și din frunză clătându.
Maica Sfântă-i alduiare:
- Stați, voi, plopi, din jujăiare
Să mi-l nasc pe Fiul Sfântu',
Fiul Sfânt pe-acest pământu!

Plopii dacă auzare
Și mai tare jujăiare,
Maica Sfântă-i, blestemare:
- Fire-ați, voi, plopi, blestemațiu
De mine, de Fiul meu,
Mai tare de Dumnezeu!
Bată-și vântul nu-și mai bată
Frunza-n tine să nu șadă!

*

Și de-acia se luară
Ca pe-un pom al Raiului,
La iesluța cailoru.
Dete de cai rompănindu
Maica Sfântă-i alduiare:
- Stați, voi, cai din rompăneare
Să mi-l nasc pe Fiul Sfântu,
Fiul Sfânt pe-acest pământu!
Caii dacă auzare

Și mai tare rompăneare,
Maica Sfântă-i blestemare:
- Fire-ați, voi, cai, blestemați
De mine, de Fiul meu,
Mai tare de Dumnezeu!
Mersul vost' să fie trapu,
La mâncare n-aveți sațu'
Numa'-n ziua de Ispasu,
Și atuncea, numa-un ceasu!

*

Și de-acia se luară
Ca pe-un pom al Raiului,
La iesluța boiloru.
Dete de boi rumegându,
Maica Sfântă-i alduiare:
- Stați, voi, boi din rumegare
Să mi-l nasc pe Fiul Sfântu,
Fiul Sfânt pe-acest pământu!
Bои dacă auzare
Înapoi că se hăiare,

Abure cald slobozare
Maica Sfântă-i cuvântare:
- Fire-ați, voi, boi, alduiți
De mine, de Fiul meu,
Mai tare de Dumnezeu!
Mersul să vă fie linu,
La mâncare saț deplinu.
Și de-acum până-n vecie,
Tot Crăciun și Paști să fie!

4.h.7. Merge Lina la fântână

Merge Lina la fântână
Lină mi-i Lină, Lină mi-i Lină

Cu două cărcege-n mână,
Din cărcege zdrâncânindu
De fântână-apropiindu.
Și privind în depărtare,
Vede Lina, ce vedeare?
Trei cătane-ngolumbate
Pe trei cai împorumbați.

*

Unul prinsă și-i grăiare:
- Dă-mi tu, Lină, dă-mi tu, dragă!
Dă-mi tu, năfrămuța tale!

- Ce-ai tu, cu năframa meare?
Împodobi-te-ai cu eare.

*

Altul prinsă și-i grăiare:
- Dă-mi tu, Lină, dă-mi tu, dragă!
Dă-mi tu, ineluțul tău!
- Ce-ai tu, cu inelul meu?
Petrece-te-ai tu prin el
Ca și degețelul meu.

*

Altul prinsă și-i grăiare:
- Dă-mi tu, Lină, dă-mi tu, dragă!
Dă-mi tu, cununioara tale!
- Ce-ai tu, cu cununa meare?
Cununa-te-ai tu cu eare,
Nu cu ea, cu doamna sale.
Și-o-nchinăm cu sănătate
Pe la gazde, pe la toate!

Culese cu sprijinul lui Ciun Liviu (53 ani) și Costea Liviu (56 ani) din Gialacuta.

4.i. COLINDELE DUBEI DE LA BĂRĂȘTI

4.i.1. Ce stai, june, nu te-nsori?

-Ce stai, june, nu te-nsori?

Junelui bunu

Ce stai, june, nu te-nsori?

Ori de-acasă nu te lasă?
- Ba de-acasă că mă lasă.
Numai eu că m-am lăsatu,
M-am lăsat pe primăvară,
Ca să-mi fac o grădinioară,
O grădină și-o fântână.

Pe piatra fântânii ei
Flori vânăte-s mohorâte.
La flori, fete, mi-or venitu.
Vine una, vine două,
Vine cea mai micuceauă,
Că aia-i mai frumușeauă

Și la brâu îi spic de grâu
Și la brață, iarbă creață
Și la frunte, flori mărunte.
Și-o-nchinăm cu sănătate,
Pe la gazde, pe la toate!

4.i.2. Asta-i sara lui Ajun

Asta-i sara lui Ajun,
Mâine-i ziua lui Crăciun
Când Mesia s-a născut
Și pământul l-a făcut.
Sus, cerul l-a ridicat
Patru stâlpi l-au rezemat,
Patru stâlpi, toți de arginți
Și cu stele-mpodobiți
Și mai mari și mai mărele
Și-un luceafăr printre ele.

Iar o stea ce se ivea,
Ea aicea se vedea
În casă l-a 'cest domn bun,
În ajunul lui Crăciun.
Om bun, să ne veselești!
Cu vin să ne dăruiești,
Cu vin roșu din butoi,
Să ne veselim și noi!
Nici colindă nu-i mai multă,
Să trăiască cine-ascultă!

Fiecare vers se repetă de 2 ori.

4.i.3. Merge Lina la fântână

Merge Lina la fântână
Daliana-i fată dalbă
Merge Lina la fântână

Cu două cănițe-n mână.
Găsi apa tulburată
Și fântâna-nconjurată
De feciori și feciorițe
Rumenei și frumușei,
Grăi unul dintre ei:
- Lină, Lină, dragă Lină,
Dă-mi, dragă, cununa tale
Să mă-mpen frumos cu eare!

Iar Lina se rușinare
Și cununa i-o dădeare.
- Fire-ai, Lină, sănătoasă,
Să plătești colinda noastră,
C-o cupă, două de vinu
Să bem, să ne veselimu
Și c-o cupă de vinarsu
Ca s-o tragem pe sub nasu'!

4.i.4. Porunca, mi-ș porunca

Porunca, mi-ș porunca
La Mirel cam tinerelu',
Să mi-ș fac-atâta bine,
Să mi-ș vină pân' la mine,

*

Să mi-ș vină jos pe lunci,
Că luncile-s răuroase,
Mirel are haine groase.
- Eu mi-s mică și netare
Și nu le-oi putea spălare.

*

Să mi-ș vină sus pe munți,
Că și munții-s spulberoși
Mirel are cai frumoși
- Eu mi-s mică și netare
Nu i-oi putea țășălare.

*

Să mi-ș vină lin pe lin,
Ca soarele prin senin
Și luna prin norul plin.
C-o mână ținând de Lună,
Cu alta-nvâstrând cunună,
Tot cu stele mărunțele
Și lucefăr printre ele.
Și-o-nchinăm cu sănătate,
Pe la gazde, pe la toate!

4.i.5. Din fețele munților

Din fețele munților
Hoi, lerom și flori de măru

Scris-o știre-n mănăstire.
Da nu-i scris așa de mare,
Numai cu două d'altare.
Cu d'altarul cel mai mare
Scrisă-i, Doamne, jos spre mare
Cu d'altarul cel mai micu
Scrisă-i sus spre răsăritu.
Slujba Sfântă, cine-o cântă?
Cântă nouă popi bătrâni
Și cu nouă geciuirei.
De-asculat, cine-o ascultă?
Ascultă, Doamne, Maica Sfântă
C-un Fiuț micuț în brață.
Fiuț dete de-a șoptire
Maica Sfântă-L mângâiare:

- Taci, Fiule, nu mai plânge,
Că mama ție ți-o dare
Două mere, două pere,
Două fâțe dalbe-a mele
Să te joci, fiuț, cu ele
Și cheile Raiului.
Și-n Rai când te vei băgare
Tot Raiul se luminare
Și Iadu' se-ntunecare
Și Iuda se-nspăimântare.
Ce-o luat, tot o lăsare
Și razele de la soare
Și lumina de la stele.
Și-o-nchinăm cu sănătate!

4.i.6. Bună-i draga dimineață

Bună-i draga dimineață
Da-i ler, Doamne
Bună-i draga dimineață

Dimineața lui Crăciunu
Și-a lui gazdă 'cest domn bunu.
'Cest domn bun că s-o gânditu,
Faină masă-o pregătitu,
Faină masă, de mătasă.
Și-al unălea corn de masă
Cine, Doamne, mai șădeare?
Șede Ion, Sântionu.
Și-al doilea corn de masă
Cine, Doamne, mai șădeare?
Șede Pătru, Sfântul Pătru.

Și-al treilea corn de masă
 Cine, Doamne, mai șadeare?
 Șădea Crăciun hăl bătrânu.
 Și-al patrulea corn de masă
 Cine, Doamne, mai șadeare?
 Șădea Zău și Dumnezău.
 C-un pahar galben în mână
 Tot închină și suspină.
 Da-n toarta paharuluiu
 Scrisă-i raza soareluiu
 Da-n fundul paharuluiu
 Scrisă-i boarea Raiuluiu.
 - Cum, Doamne, nu suspinare?
 Că sunt oameni pe pământu
 Sduie pe Tatăl Sfântu
 Și se duc la făgădău,
 Sduie pe Dumnezău.
 Da, beau și se-mbată bine,
 Mă sduie și pe mine.
 Și-o-nchinăm cu sănătate,
 Pe la gazde, pe la toate!

4.i.7. Pe frunza Dinelului

Pe frunza Dineluluiu - BIS

Luai urma Leuluiu
 Până-n vârful muntelului.
 Când fu-n vârful munteluluiu,
 Dădui de Leu adormitu
 Sub un spin mândru-nfloritu.
 Până june se gândea
 Leu din somn se pomeneare
 Și pe june-l întrebare:
 - Ce cauți, Junel, pe-aicea?
 Ori cărări smintitu-ți-ai
 Ori zile urātu-ți-ai?
 - Eu cărări nu mi-am smintitu
 Nici zile nu mi-am urātu.

- Eu venii, Leuț, la tine
 Să mă lupt, Leuț, cu tine!
 Se luară, se luptară,
 Zi de vară până-n seară.
 Când fu-aproape de cu seară
 Puse june pe Leu josu.
 Zgarda-n cap la Leu țapare
 Jos la vale mi-l coboară.
 Prin fânețe până-n brațe
 Și prin grâne până-n brâne.
 Câtă lume mi-l vedea
 Pe Junel îl fericeare,
 Fericat de-această maică

Ce băiat că și-o scăldatu	Și-o-nchinăm cu sănătate
De duce pe Leu legatu,	Pe la gazde, pe la toate!
Leu legat nevinovatu.	Să fii, gazdă, sănătoasă
Nici de pușcă, nu-i pușcatu,	Că colinda hai frumoasă
Nici de sabie, nu-i tăiatu,	V-am cântat la domnu-n casă!
Numai cu lupta-i luptatu!	

Culese cu sprijinul lui Alba Petru, Lazăr Traian și soția Lazăr Olivia.

B. ANUL NOU

Altă sărbătoare așteptată, bine păstrată și tot așa de festivă este Anul Nou, când cei mari se bucură, prin organizarea de mese festive și asistări la liturghii, mulțumiți fiind că au apucat un nou an, pe care-l doresc mai bun sau mai bogat, cu mai multe împliniri, pentru ei și pentru familie.

În satul Boz, în seara de Anul Nou, toți sătenii, cu mic, cu mare se adunau la Căminul Cultural. Aici, în cadru festiv, erau sărbătoriți tinerii care împliniseră vârsta de 18 ani pe parcursul întregului an.

Sărbătoriții urcau pe scenă, unde primeau cadouri din partea prietenilor și a rudelor. Erau felicități de către cadrele didactice din sat și reprezentanți ai Consiliului Local.

Această festivitate se încheia, de obicei, cu un program cultural artistic prezentat de către elevii claselor I-IV de la școala din sat.

Precizăm că inițiatorii acestei frumoase manifestări au fost domnul învățător Curcă Petru și soția sa, doamna învățătoare Curcă Maria, cărora le mulțumim cu acest prilej pentru totala implicare în problemele satului Boz.

Din păcate, acest obicei nu se mai păstrează, tinerii sărbătorind într-un cadru mai restrâns, familial.

1. Uratul de Anul Nou

După miezul nopții, după ce Anul Nou a sosit deja, pe la orele 3-4, se pleacă cu biciul sau cu buhaiul. În grupuri de 2-3, tinerii trec pe la casele oamenilor, unde urează sănătate și belșug și sunt răsplătiți cu dulciuri și bani.

Copiii mai mici merg cu sorcova și plugușorul. Traista lor se umple și de această dată cu dulciuri și bani, dar evenimentul nu are aceeași amploare și răsunet ca cel de la Crăciun, când se colindă.

Se spune că, în ziua de Anul Nou este bine ca prima persoană care-ți intră în curte și în casă să fie bărbat, pentru a-ți merge bine tot anul.

C. BOBOTEAZA

Un loc aparte în cadrul sărbătorilor de iarnă îl ocupă zilele de Bobotează și Sfântul Ion. În aceste zile, fiecare sătean, îmbrăcat în haine de sărbătoare, așteaptă sosirea preotului cu botezul.

Casa este gătită de sărbătoare și gazda așează pe masă un vas frumos cu apă. Această apă este sfințită de către preot și este, apoi, folosită pentru botezul tuturor animalelor din curte. Preotul merge din casă în casă, fiind însoțit de crâșnic și dieci, intră pe la toate casele și cântă „Iordanul”. În unele gospodării care s-au înfrumusețat în cursul anului care a trecut, la cererea gazdei, preotul face „feștanie”.

În ajunul Bobotezei, în satul Gialacuta se practica un ritual, numit „**Ciorolesa**”. Ciun Liviu (53 ani), fiu al satului Gialacuta, își amintește cu drag de acest obicei al copilăriei sale:

„În zorii zilei de 5 ianuarie, mama mea făcea un colac, pe care-l cocea în cuptor, în aluatul căruia punea monede. În seara aceleiași zile, mama punea jar și tămâie pe o lopățică și afuma grajdul, cocina și cotețele găinilor, în scopul alungării duhurilor rele. În timpul acestui ritual, noi, copiii o însoțeam, având în mână un clopoțel, din care zdrângăneam. La final, spre bucuria noastră, intram în casă, unde se împărțea colacul copt în zori. Eram tare fericiți când găseam monede în colac.”

În seara aceleiași zile, la Boz se juca la „**Sanvasii**”. Obiceiul se practica astfel: se adunau 5-6 copii la o familie acasă, iar pe masă gazda înșira farfurii sub care se ascundeau diferite obiecte. Copiii trebuiau să aleagă câte o farfurie și, în funcție de surpriza descoperită, li se preziceau acestora viitorul soț sau soție.

Copilul care găsea oglinda, va avea parte în viață de o nevastă frumoasă și făloasă. Cel care găsea un cartof, va avea o fată bogată, drept soție. Pieptenele era simbolul soției colțoase, tăciunele din sobă simboliza urătenia.

În noaptea dinspre Bobotează, grupuri de feciori întindeau fire de ață colorată, de la casele băieților, la casele fetelor iubite. Această acțiune culmina cu „furtul” porților de la casele fetelor și mutarea acestora la casele băieților. Recuperarea acestora se făcea în ziua de Bobotează, cu mare trudă, de către părinții fetelor.

D. STRIGAREA PESTE SAT – MOROLEUCA

În comunitatea arhaică sătească menirea de a asigura echilibrul moral al acesteia revenea mai ales bătrânilor, care impuneau regulile unui cod nescris, în primul rând prin comportamentul lor, prin experiența de viață și gândirea așezată și cumpătată.

O formă de judecată a satului, efectuată de către tineri, îndreptată mai ales împotriva fetelor sau nevestelor tinere și al cărei scop este îndreptarea moravurilor, este „**strigarea peste sat**” sau „**moroleuca**”.

Evenimentul se petrece pe marea scenă a satului și are drept element principal de recuzită focul.

La prinderea postului de Paște se adună feciorii și copilandrii pe dealurile din apropierea satelor. Grupe de feciori sau copii iau în stăpânire câte un deal și încearcă să aprindă cât mai multe focuri.

Cei mai mari dau drumul unor roți în flăcări, de pe deal până la vale și încep strigăturile. Acestea au drept scop ironizarea și dezvăluirea publică a unor defecte sau vicii:

„Moroleucă, leucă, leucă!
Care fată-i mai bătrână
S-o ducem în deal la stână
S-o legăm în lanț de fier
Să mânce cu câinii zăr!”

Focul, element esențial al obiceiului, are menirea de a purifica, pentru a se putea intra într-un ciclu agrar.

E. PAȘTELE

Cea mai mare sărbătoare a lumii creștine, Paștele sau Învierea Domnului este o zi de mare bucurie pentru tot omul, nu numai pentru biruința Domnului asupra morții, ci și pentru a da fiecăruia certitudinea credinței, întemeiată pe adevăr.

Pregătirea sufletească pentru această mare sărbătoare, înconjurul bisericii cu lumânări aprinse, înroșirea ouălor cu foi de ceapă, încondeierea acestora cu ceară de albine, tăierea mielului, sunt obiceiuri care s-au păstrat foarte bine în timp.

În numai zece ani, sătenii din Boz au reușit să ridice o biserică nouă lângă cea veche (monument istoric). Creștinii vin cu plăcere la biserica cea nouă, unde ascultă slujba și pot admira minunatele picturi ce împodobesc pereții. De asemenea, și la celelalte biserici de pe raza comunei sosesc creștini în număr mare, bucurându-se de această sărbătoare, participând la Sfânta Slujbă de Paște.

Asistarea la slujba de Înviere de către mari și mici, realizarea unei profunde comuniuni sufletești între om și Dumnezeu, duc la descătușarea de ceea ce îngrădește și constrânge în năzuința spre mai bine și mai frumos.

Cu credința în suflet, copiii și părinții mai găsesc resurse pentru ca în prima și în a doua zi de Paști să meargă în curtea bisericii. Acolo copiii joacă diferite jocuri, iar adulții stau de vorbă, în așteptarea preotului care vine pe la fiecare mormânt și face slujba de pomenire a morților.

A doua zi de Paște se mai obișnuiește ca băieții să meargă cu „udatul”. Dacă în trecut fetele erau udate cu apă, în zilele noastre băieții folosesc parfumuri.

În seara celei de a doua sau a treia zile de Paște, sătenii se adună la Căminul Cultural unde se organizează joc (bal).

Ieșirea din post este marcată cu veselie și joc. La joc vin băieții și fetele din satele comunei Brănișca, precum și din satele vecine.

F. OBICEIURI LEGATE DE EVENIMENTE IMPORTANTE DIN VIAȚA OMULUI

Pe lângă sărbătorile de peste an, folclorul păstrează numeroase obiceiuri în legătură cu momentele mai importante din viața omului: nașterea și botezul, cătănia, nunta, moartea.

La obiceiurile legate de momente importante ale vieții omului, interesul îndeplinirii ritualurilor cade, cu precădere, asupra individului și a familiei acestuia. La desfășurarea acestor obiceiuri participă, pe lângă familie, și membri ai colectivității. Participarea colectivității extrafamiliale depinde de importanța evenimentului, de gradul de păstrare a bunei înțelegeri și a bunei-cuviințe între membrii colectivității.

La obiceiurile legate de naștere și botez, participarea este mult mai mică decât la nuntă sau la înmormântare. Cu cât familia care face nunta sau înmormântarea are în ierarhia socială a colectivității un rol mai important, cu atât participarea este mai numeroasă.

Respectarea datinilor și îndeplinirea practicilor îndătinat interesează întreaga colectivitate, căci nerespectarea poate aduce, potrivit credințelor populare, nenorociri asupra tuturor.

Cu toate acestea, în gradul de realizare a ceremonialului, în modul de desfășurare a obiceiului există diferențieri îngăduite, potrivit cu starea materială a familiei, cu momentul în care are loc. Se făceau și se mai fac și astăzi nunți fastuoase (3 zile) sau nunți mai mici.

Obiceiurile de peste an, legate de date calendaristice sau de anumite momente ale muncilor agricole sau ale vieții păstorești se repetă cu regularitate și se organizează ciclic.

Obiceiurile legate de momente importante din viața omului au loc în momente diferite, de la un individ la altul, datele lor nu sunt fixe, decât atunci când au caracter de aniversare.

1. Nașterea și Botezul

Nașterea unui copil este întotdeauna un moment de bucurie pentru părinți și pentru cei apropiați. La botezul stabilit de către părinți sunt nelipsite nașa și moașa.

Se păstrează obiceiul ca moașa să ducă plocon tinerei mame, care constă în mâncare gătită (friptură, sarmale, cozonac), băutură și colac pentru ursitoare.

Moașa are datoria de a-i duce copilășului „apa de botez” care este sfințită de preot în biserică. Din această apă se pun câteva picături în apa de baie, până la botezul pruncului, botez care se face la biserică.

Mama are obligația să așeze colacul de ursitoare în casă, pe masă, la loc de cinste.

Lângă el pune: sare, usturoi, apă și un număr impar de linguri (trei, cinci sau șapte). Așa rămâne de seara, până dimineața și reprezintă dorința părinților ca ursitoarele să-l înzestreze pe micuț cu noroc în viață, sănătate și belșug.

A doua zi colacul se împarte la numărul impar al lingurilor folosite și se dă de pomană unor copii. Dacă nou-născutul este băiat, colacul se împarte la un număr impar de băieți, iar dacă este fată, la un număr impar de fete. Copiii care primesc părți din acest colac nu trebuie să fie orfani, pentru ca Dumnezeu să-l ferească pe micuț de necazul de a trăi fără părinți. Părinții noului născut nu au voie să mănânce din colacul de ursitoare.

La botez, moașa îmbracă copilul cu haine noi, cumpărate de ea și îl duce la biserică, unde este preluat de nașă pe tot parcursul slujbei de botez.

La biserică, după ce a fost botezat, pruncul este îmbrăcat cu hainele cumpărate de nașă. Nașa aduce acasă copilul de la biserică și îl dă mamei în casă, introducându-l pe

fereastră. Așa cum oamenii primesc soarele cu bucurie în casa lor, așa să fie primit și pruncul, să aducă bucurie, lumină și căldură în familia respectivă.

Femeile bătrâne aveau grijă ca, atunci când pruncul plângea prea mult și considerau că s-a speriat de ceva, să-l legene și să-i descânte astfel:

„Sări, spăriete, în părete / Și tu, răspândă, în grindă!

Să rămână copilul curat / Cum Maica Domnului l-a dat!”

Nașa și moașa asistă copilul în timpul ritualului de trecere, adică de la primii pași pe care îi face în viață și îl îndrumă sau îl susțin în acțiunile lui viitoare.

Copiii, deci finii sunt datori cu o anumită recunoștință față de nași sau moși.

2. Cătănia

„Cătănia” sau plecarea tinerilor în armată a constituit un prilej unic în viața fiecărui fecior, prin organizarea unor mese festive și petreceri cu participări numeroase.

Aici se cântau cântece de cătănie, de dor și de drag, de regret pentru locurile ce urmează a fi părăsite. Aceste cântece păstrează un specific local, făcând din istorie, din frumusețile naturale ale locului, surse de inspirație.

„Mureș, pe marginea ta

Nu se face nimica,

Numai plopul și salca

Și gura de la mândra!”

„Mă uitai din deal în vale

Văzui pe mândra pe cale.

O văzui și-o cunoscu

Pe mersul picioarelor

Pe-ncrețitul poalelor,

C-așa merge pe călcâie,

Ca creionul pe hârtie!”

„Mă întreabă inima

Doru-mi-i de cineva?

Foaie verde de scumpie

Dar cum, Doamne, să nu îmi fie,

Căci și muntele că-i munte,

Și tot are doruri multe:

Are luna și ceața,

Are frunza și iarba

Și pe mierla, săraca!”

„Cântă cucul dintr-un nuc

Vine vremea să mă duc.

Eu mă duc, mândruță, mâine

Dorul de la tin' rămâne,
Îngrijește-l, mândră, bine,
Cum te-am îngrijit pe tine.
Și-l leagă-n năframă albă
Și-l trimite pe o apă.
De-i vedea că apa-l mână,
Mândră, sănătatea-i bună.”

*

„Foaie verde iarba-nspică,
Dorul mândrii mă despică.
Bate vântul, iarba culcă,
Dorul mândrii mă usucă.
Foaie verde de bujor,
Dorul meu e numai dor.
De-ar fi dorul vânzător,
M-aș face neguțător,
Dragostei, șatră i-aș face
Și-aș vinde la cine-mi place!”

*

„Trandafir bătut de vânt,
Te lăsai, maică, plângând!
Apucai cale pustie
La urât, în cătănie.
Câte flori sunt pe părău
Toate plâng de dorul meu,
Câte flori sunt pe pământ
Toate după mine plâng!”

*

„Cătănia la habsburgi
E ca drumul printre rugi.
De-ai știi, maică, chinul meu
N-ai mai dormi noaptea greu.
Te-ai scula la miezul nopții
Și mi-ai ruga ceasul morții.
Te-ai scula la miez de noapte
Și mi-ai ruga ceas de moarte.”

Tinerii recruți erau conduși până la gară într-o veselie de nespus.

Legat de plecarea tinerilor în armată s-a transmis de-a lungul timpului, din generație în generație, următorul cântec:

„Eu plec, satule, din tine	Numai frunza și iarba,
La dușmani le pare bine!	C-așa-i întregă lumea.
Numai mie-mi pare rău	Numai frunza și podbalul,
Că mă duc din satul meu!	C-acela-i întreg Ardealul,
Și mă duc în țări străine	Și batista de la tine
Unde nu cunosc pe nime,	Ce la mijloc are-o floare,
Numai frunza-i lângă mine	Să-mi șterg fața de sudoare
Și batista de la tine,	Și ochii de lăcrămioare.”

3. Nunta

Următorul moment din viața omului, marcat prin manifestări folclorice deosebite este căsătoria sau nunta.

Obiceiurile legate de acest eveniment le depășesc pe cele legate de evenimentul nașterii și botezului, prin amploarea lor, prin mulțimea și varietatea manifestărilor folclorice.

Astăzi, în formele populare tradiționale, căsătoria se realizează prin manifestări complexe, în care se îmbină elemente cu caracter economic, juridic, ritual și folcloric, pentru a forma un mare spectacol popular, o importantă manifestare artistică populară.

Noua unitate economică care se întemeiază prin căsătorie, noua familie menită să contribuie la perpetuarea biologică și socială a neamului este centrul interesului întregii colectivități tradiționale. Pentru ca ea să-și poată îndeplini rolul care îi revine în viața economică și socială a colectivității, trebuie să se creeze condițiile necesare și aceste condiții se creează, înainte de toate, pe plan economic, prin înzestrarea tinerilor, iar pe plan juridic, prin convenția care intervine între cele două neamuri care se încuscesc. Tânăra familie stabilește și întărește noi legături familiale.

În obiceiurile legate de căsătorie, folclorul apare sub formă de orații, urări, cântece de bucurie, balade, strigături, dansuri și marșuri, cortegii solemne și acte ceremoniale care se săvârșesc cu mult spectacolar, în care intră manifestări mimice și dramatice.

Feciorul care dorea să se însoare stătea de vorbă cu părinții săi și trimitea pețitori fetei. În pețite mergeau băiatul, tatăl băiatului și o rudă mai apropiată. Dacă părinții fetei erau de acord (tinerii înțelegându-se în prealabil), se stabilea data nunții. În trecut se stabilea și zestrea pe care trebuiau să o primească tinerii. Și astăzi, la fel ca în vremurile bunicilor noștri, cu două săptămâni înainte de nuntă, părinții tinerilor, însoțiți de „vornic” merg să invite la nuntă rudele și prietenii.

„Vornicul” este una dintre persoanele importante din cadrul nunții. Este o persoană descurcăreață, vorbăreață, cu mult umor, cu spirit organizatoric, cu autoritate, persoană însărcinată cu poftirea la nuntă și cu conducerea ceremoniilor în timpul nunții.

Vornicul se distinge dintre ceilalți nuntași datorită echipamentului său: haine împodobite cu panglici colorate, ploscă împodobită cu cusături și dantele, baston legat cu panglici și verdeață.

În trecut, invitația la nuntă se făcea doar verbal, fiind suficientă doar poftirea făcută de către vornic. În zilele noastre se obișnuiește și înmânarea de invitații tipărite la tipografie, pe lângă chemarea verbală.

3.a. Drumul alaiului de nuntă

În ziua nunții, pe la orele 13, persoanele apropiate mirelui, nuntași, se strâng acasă la mire și împreună cu acesta, conduși de vornic pleacă „după nănași”.

Convoiul este însoțit pe drum de către muzica „tocmită” de către mire.

După ce au fost cinstiți cu mâncare și băutură de către nași, nuntașii, în frunte cu mirele și muzica, însoțiți de nași pleacă „după mireasă”. Ajunși la casa miresei, vornicul se adresează părinților acesteia.

Vorbele de la nuntă preluate de la vornicul din Boz,

Gașpar Petru

„Al nostru tânăr împărat
De azi dimineață s-a sculat,
Și cu haine noi s-a îmbrăcat.
Și pe la răsărit de soare
A plecat la vânătoare.
A vânat în țara de sus, dinspre apus
Până când juncanii au stătut
Și potcoavele le-au pierdut.
Atunci ne-am lăsat mai jos
Pe un deal frumos.
Am dat de urmă de căprioară
Să-i fie împăratului nostru soțioară.
Au venit alți vânători
Mai mult cunoscători.
Au dat de urmă de zână
Să-i fie împăratului nostru cunună.

Iar nașul cel mare,
Cu grija-n spinare,
Călare pe doi cai
Ca pe doi Ducipali
Când aici privi
O floricecă frumoasă zări.
Văzând că nu-nflorește,
Nu rodește
Și nici locul nu-i priește,
Ne-a trimis pe noi, șase limpani
Călări pe șase juncani,
Cu târnăcoape de argint,
Să scoatem floriceca din pământ,
S-o scoatem cu rădăcină,
S-o ducem la-mpăratul nostru în grădină.
Acolo să-nflorească, să rodească
Și mirii, la mulți ani să trăiască!”

Miresei îi sunt adresate cuvintele:

„Să trăiești, jupâneasă mireasă!
În viață să fii sănătoasă!
Ca primăvara vestitoare
Cu flori mirositoare,
Ca toamna bogată
De oameni lăudată!”

În trecut, mireasa se îmbrăca într-o rochie de culoare mai deschisă, având pe cap o cunună de flori naturale. După primul război mondial miresele s-au îmbrăcat în rochie albă, scurtă și cu cunună pe cap. La Boz, începând cu nunta lui Ghiura Viorel cu Elena (1955), miresele s-au îmbrăcat cu rochii albe, lungi, voal și coronițe albe.

Mirii, nașii și nuntașii pleacă de la casa miresei, îndreptându-se spre locul unde se oficiază cununia civilă, apoi spre cea religioasă.

La plecarea din casa părintească, mireasa își ia la revedere de la părinți și casă prin graiul vornicului:

„Dragii mei părinți, vă spun,
Cu-al mire mă cunun,
Iar acum, la plecare,
Să-mi dați binecuvântare.
Tu, măicuța mea-ntristată
Și sub geană lăcrimată,
Dacă ți-am greșit vreodată
Te rog mamă de mă iartă.
Îți mulțumesc de crescut
Și de tot ce ai făcut.
Că pe brațe m-ai purtat
Și cu drag m-ai legănat.

Iar acum, sunt mireasă
Mă despart de tin', de casă,
Rămâi, mamă, sănătoasă!
Veniți frați, veniți surori
De mă-mpodobiți cu flori,
Pe cărarea cea din deal
Până la sfântul altar!
Voie bună vă dorim,
Cu toți fericiți să fim!
Să trăiască: mirii, nașii
Și toți nuntașii!

După oficierea cununii religioase, mirii, nașii și nuntașii se îndreaptă spre Căminul Cultural, unde de obicei, are loc petrecerea.

3.b. Spălatul mâinilor

Înainte de a intra la masă, nuntașii trebuiau să mai respecte o etapă importantă a nunții: „spălatul mâinilor”.

Acest obicei se mai păstrează și acum, dar în trecut a avut o importanță deosebită, desfășurându-se astfel: la intrarea în cămin, mirii și nașii sunt așteptați cu o masă pe care se află o găleată frumos împodobită cu brad și flori. În găleată se află apă din fântână, iar lângă găleată, un „tindeu” cusut cu motive florale. Mireasa ia apă cu polonicul și golește câte puțin în mâinile nuntașilor, în fruntea acestora aflându-se nașii. Nuntașii folosesc ștergarul pentru a se șterge pe mâini și răsplătesc mireasa cu bani pentru acest lucru.

3.c. Mersul la altoi

Ștergarul de care s-au șters nuntașii se leagă la găleată. Mirii prind capetele ștergarului, duc găleata cu apă la un pom fructifer tânăr (măr), toarnă apa la rădăcina acestuia, pentru ca în viață să fie roditori ca pomul altoit.

Tot la rădăcina pomului se mai aruncă și monede, simbol al bogăției, al bunăstării tinerei familii pe parcursul vieții.

Din acest moment începe petrecerea propriu-zisă. Nuntașii joacă și petrec, însoțindu-și jocul de strigături adresate mirilor, nănașilor sau socrilor.

3.d. Strigături pentru mire, mireasă și nași:

„Frunză verde de pe coastă
Frumoasă-i mireasa noastră!
Frunză verde din părau
Nici la mire nu-i stă rău!”

„Maică, măicuța mea
Mă dăduși în alte sate
Să vin cu desagi în spate,
Cu desagi îmbăierați
Și cu ochii lăcrămați!”

„Miresuță cu cipici
Nu-ți pare rău după chici?
Că le-nvârți pe după cap
Pentr-un câine de bărbat
Pentru-un hoț, pentru un câine
Nu pentru-un fecior ca mine!”

„Fată, câți feciori au fost în sat,
Toți pe tine te-au jucat,
Mulțumește-le de joc
Că de tine n-au noroc!”

„Miresuță toată flori
Ia-ți gândul de la feciori
Și ți-l pune la bărbat
Căci cu el te-ai cununat!”

„Cât te uiți pe-aici prin casă
Nu vezi ochi ca la mireasă,
Frumușei și cinășei
Lacrimile joacă-n ei”

„Place-mi vinul și vinarsul
Și gura de la nănașu!
Place-mi vinul și berea
Dar de la nănașu, ba!”

„Busuioc de pe cărare
Să trăiești, nănașă mare!
Să porți pană de păuni,
Să botezi și să cununi!”

„Nănașuța mea frumoasă,
Bagă-mă bucătăreasă
Că nu-ți cer mare simbric
Numai pe nănașul mic!”

„Mireasă, de bună seamă,
Dai cununa pe-o năframă,
Dar năframa-i tare grea,
Tare grea ți s-o părea!”

„Ia-ți mireasă ziua bună,
De la mama ta cea bună!
Maică, de vrei, să mă ierți
Că acuș' nu mă mai vezi,
Că nu-i fată să se nască,
La părinți să nu greșească!”

Culese de la Bejan Elena și Dobrei Ecaterina, din satul Boz.

„Măi mireasă, draga mea,
De ți-o fi soacră-ta rea
Mătură casa cu ea
Și ocolul de-ai putea,
Și vatra de la cuptor

Culeasă de la Cismaș Victoria din Târnăvița.

„Mireasă, cunună albă,
La toată lumea ești dragă.
La măicuța ești urâtă
Că de-aia te mărită.

„Gată-ți, fată, lăduța
Că pleci de la maică-ta!
Gată-ți, fată, poalele
Că pleci cu cătanele,
Peste munți, la alte curți
La părinți nescunoscuți!”

Într-o zi de nouă ori,
Și o pune sub picioare
Și te fă poruncitoare,
Să se-nvețe soacrele
A căzni nurorile!”

O vedea măicuța mâine
Cât e de rău fără tine!
O vedea măicuța-odată
Cât e de rău fără fată!”

„Tu, fată cu doi părinți,
De ce zici că te măriți?
Că bărbatul nu ți-i mamă
Să-ți ieie vorbele-n seamă!”

„Ia-ți mireasă ziua bună
De la maica ta cea bună,
De la tatăl tău cel drag,
De la ușă, de la prag,

De la grădina cu flori,
De la fete și feciori,
De la fete frumoșele
Care ai fetit cu ele!”

„Trandafir din cornul mesii
Cum mai plâng ochii miresii!
Las' să plângă cât de tare,
Că mila măicuții sale
Niciodată n-o mai are!”

„Mireasă, draguții tăi,
Fă-ți spălătoare din ei
Și te spală pe picioare,
Că ai mire ca o floare!

Mireasă, ce mire ai,
Poți să mergi cu el în Rai,
Dar pe care i-ai avut,
Nici în Iad n-ai fi-ncăput!”

„Măi mire, nu-ți pară rău,
Că ți-ai lăsat satul tău,
Satul și ai tăi vecini
Și-ai venit între străini;
Și a tale neamuri bune
Și te-ai ’străinat în lume!”

„Uitați-vă, muieri bune,
La hainele de pe culme,
Că nu-s duse de prin sat
Ci mireasa le-o gătat!”

„Dragu’ mi-i la ospăț, drag,
Cu mirele ca un brad
Și mireasa ca o floare,
Dușmanul de ciudă moare!”

„Zis-am, maică, către tine,
Să ții zile pentru mine
Să mă dai în sat cu tine!
Maică, zile nu ținuși,
Nici în sat nu mă dăduși!

Culese de la Popescu Genoveva din Târnăvița.

„De-aș avea eu mamă bună
M-ar petrece pân’ la urmă,
Dar eu nu am numai tată,
Mă petrece pân’ la poartă.
Că măicuța a murit
Și la noi n-a mai venit.
Ieși, măicuță, de sub glie,
Că eu plec la cununie,
Ieși, măicuță, din pământ
Că eu plec la jurământ.
Draga mamii floare-aleasă,
Eu aș ieși bucuoroasă,

Dar pământul greu m-apasă.
Tu te du cu Dumnezeu
Eu rămân cu dorul tău,
Tu te du cu Precista
Eu rămân cu jalea ta.
Că eu nu te mai cunosc
De când la voi n-am mai fost
Nici în față, nici în dos
Nici în portu-ăsta frumos,
Nici în dos și nici în față
Eu șed cu jalea pe brață.”

Culeasă de la Betea Asinefta din Târnăvița.

După ce au jucat și au mâncat, nuntași-i cinstesc pe miri cu obiecte și bani. Cadourile sau banii se dau vornicului, care le înmânează miresei zicând:

„Dragi nuntași,
Mirele și mireasa au scris cărțile
Și le-au trimis în toate părțile
Până la un neam (unchi, văr) dulce
Care de mireasă aminte-și aduce!
Și au auzit dumnelor
De căsătoria tinerilor.
Mireasa darul să-l primească,
Frumos să le mulțumească!

Vorbele de la nuntă au fost preluate de la vornicul din Boz,

Gașpar Petru

Obiectele: plapumă, perne, covoare, seturi de vase, perdele, primite la dar se așează în fața mirilor pentru a fi văzute de toți nuntașii. Banii sunt puși într-un vas mare, special împodobit, peste ei punându-se felii de pâine.

A doua zi, când petrecerea se termină, mireasa și mirele merg din nou la pomul altoit. Din acesta, mirele taie o creangă pe care o dă miresei. Acasă, nașa o să aprindă focul miresei cu ramura de la altoi. Acesta era momentul când fata cu coșițe intră în rândul femeilor căsătorite care poartă concii (coc).

Obiceiuri precum jucatul miresei pe bani sau deghizarea tinerilor în mire și mireasă nu se mai păstrează în zilele noastre, fiind cunoscute doar din ceea ce povestesc cei mai în vârstă. Acestea se practicau în a doua zi de nuntă, când nuntașii continuau petrecerea. Astăzi nu se mai fac nunți de două zile și aceste obiceiuri se pierd.

Vorbe de nuntă preluate de la Cînda Lucian din Brănișca:

3.e. Chemarea nuntașilor

- Bună ziua!
Bine v-am găsit acasă,
Într-o zi așa frumoasă!
Am venit la dumneavoastră
Cu plosca asta frumoasă,
Să vă fac o invitare
Pe sâmbăta viitoare,
Din partea familiei...
Și acum sunteți rugați
Din plosca mea să gustați,

La tinerii miri să le urați,
Iar, dacă binevoiiți,
Să ne dați și un răspuns!
Gazda și bucătăreasa, vrea să știe
La masă câte linguri să fie,
Câte ciori ca să omoare
Să nu fie oale goale!
Acum eu vă las cu bine
Pe sâmbăta care vine!

3.f. Plecarea după nași

- Dragă mire, dragi nuntași,
Noi acuma am plecat,
Căci avem mult de umblat!
Înainte de plecare
Ne aduce gazda bună
Un dărab de prăjitură
Și-un pahar de băutură.

Și-o sticlă de țuică de prună
Într-a noastră mână,
Să avem curaj de vorbă bună
Dar acuma, la plecare
Să spunem o rugăciune mare,
Mare și frumoasă,
De Domnul Dumnezeu aleasă.

Sfinte Doamne, Tatăl nostru,
Ascultă cuvântul nostru,
Să fii cu noi la un loc,
Să dai la tineri noroc
Și nouă poftă de joc!
Să fii cu noi mereu

Și să ne ferești de rău!
Muzicanții să trăiască
Pe noi să ne veselească,
Drumul să fie curat,
Să nu ne oprim în șanț.

3.g. La casa nașilor

- Noi am venit azi la dumneavoastră
La această familie frumoasă și aleasă.
Avem un mire ca un brad,
Ce la cununie a plecat.
El și mireasa frumoasă
Dorește ca această familie aleasă
Să-i fie nănași de-o viață.
Muzica să cânte pentru nași
Și ei să trăiască „La mulți ani!”.

3.h. La casa miresei

- Bună ziua, gazdă mare!
Ne-am oprit la poarta dumitale,
C-am văzut-o împodobită tare.
Calea, mirele ne-a arătat,
Căci pe-aicea a intrat
Când mireasa și-a căutat.
Azi, sorocul s-a-mplinit

Și noi, iată, am venit.
Cerem să ne dați mireasă
Mândră, aleasă crăiasă,
S-o ducem la cununie
A mirelui pe veci să fie.
Până fata vom găsi,
Muzicanții vă v-or înveseli.

Prima care iese din casă este o fetiță, „mireasa mică”.

- Mire, asta am aflat
În casă când am intrat:
O fetișcană frumoasă
Vrea să fie-a ta mireasă!
Eu zic s-o duc înapoi în casă
Și s-o lăsăm să mai crească!

A doua care iese din casă este o femeie bătrână.

- Mire, asta am aflat
În casă când am intrat:
Se ruja, se parfuma
Și-mi zicea că ea ar vrea
Să fie mireasa ta!
Dar eu zic că asta-i bună,
De pus tocmai în grădină,
Să stea printre buruieni
Nu la nuntă cu boieri.
Mire, n-o lua de mână,
Că-i urâtă și bătrână!

A treia oară apare mireasa adevărată.

- Mire dragă, bun băiat,
Abia acum am aflat
Pe cea care-am căutat!
Lucru-acasă ai lăsat
La ea iute ai plecat,
Cu bomboane și cu flori
În zile de sărbători.
Ți-ai ales fată să-ți placă
Și la mama ta i-e dragă!

Apoi, vornicul se adresează părinților fetei, spunând cuvinte frumoase, ce merg la sufletul acestora:

- Dragi părinți!
În grădina dumneavoastră
A crescut o floare frumoasă!
Când să vă fie de ajutor,
Veni acest mișel de fecior

Și v-o ceru de nevestă
Că așa-i viața noastră!
După-o țără omenie,
Vom pleca la primărie
Și apoi la cununie!

3.i. La biserică, după cununia religioasă

- Părinte, noi vă mulțumim,
Sănătate vă dorim,
La anul să ne-ntâlnim
Și-un botez să sărbătorim!

3.j. La locul petrecerii

Înainte de a intra la masă, se face „spălatul mâinilor”, etapă a nunții descrisă mai sus, iar vornicul zice:

- Stimați nuntași!
De masa miresei să vă apropiați
Pe mâini să vă spălați,
Căci, de acasă, de când ați plecat
Cu mâinile, pe multe lucruri ați umblat!
Cine pe mâini nu se va spăla,
Lingură nu va căpăta,
Nici zamă nu va mânca!
Doamne, fii cu noi la masă,
Să bem băutura-aleasă,
Să fii cu noi la un loc,
Să dai la tineri noroc!

Muzicanții să trăiască,
Pe noi să ne veselească!
Bucătăreasa să fie sănătoasă,
Să facă zama gustoasă,
Dar să nu ne-o deie caldă
Și pe gură să ne ardă!
Doamne, noi te lăudăm
Și te binecuvântăm!
Astăzi tu ne-ai ajutat
Și noi toți ne-am adunat
Pe miri să-i sărbătorim
Și la urmă să-i cinstim!

3.k. La cinste

- Stimați nuntași!
Până acum am cântat,
Cu mic, cu mare am dansat
Și frumos ne-am ospătat!
Acum rândul ne-a venit
Tuturora, la cinstit!

Cinstea mirilor este începută de către nași, urmează apoi părinții, rudele mai apropiate și ceilalți nuntași.

După cinste, petrecerea continuă până la ziuă.

4. Nedeia, moment important în viața satului

„Târguri de două țări”, cum se mai numeau, nedeile aveau prestigiul unei adevărate instituții sociale, întrucât cu această ocazie se adunau oamenii din toate satele și zonele vecine și chiar de mai departe.

Nelipsiți de la nedeie erau ciobanii și băcițele de la stânile din apropiere.

Nedeile și târgurile reprezentau prilejuri de cunoaștere între tineri și se manifestau prin petreceri populare: cântec și joc, iar pentru unii erau o modalitate de valorificare a produselor din gospodăria țărănească. În zilele noastre la nedei nu mai vin agricultorii care să vândă lapte, ouă și alte produse specifice, ci comercianți cu băuturi răcoritoare și dulciuri, iar uneori cu jucării pentru copii.

În timpul zilei muzica cânta afară, în curtea căminelor culturale sau în curtea școlii, iar seara lumea intra în sală, unde se juca (de obicei „joc de doi”, azi cu influențe bănățene).

Pentru acest eveniment toate gospodinele satului au împodobit casele și au făcut bucate alese, întocmai ca la Crăciun sau Paște, așteptând musafiri, prieteni sau rude, din sat sau mai de departe.

În vremurile de demult, startul nedeilor era dat de satul Bejan-Târnăvița (în ziua de Ispas). Urmău, apoi celelalte sate, în ordinea care urmează: Gialacuta (duminica dintre Ispas și Rusalii), Bărăști și Târnavă (ziua de Rusalii), Căbești (a doua zi de Rusalii), Furcșoara și Târnăvița (o săptămână după Rusalii), Boz (prima duminică după Sf. Petru și Pavel), Brănișca (prima duminică după nedeea Bozului) și Rovina (două săptămâni după nedeea de la Brănișca).

4.a. Strigături de la jocuri și nedei

„Vecină, dragă vecină,
Nu ținea ciudă pe mine,
Că mâncarea nu ți-o mânc
Numa' dragostea ți-o stric.
Băutura nu ți-o beau
Numai pe vecinu-l iau!”

„Vecinele mele bune
Capul sub picior mi-ar pune
Și m-ar scoate seara-n drum
Și m-ar face praf și scrum.
Dar cu scrumul ce să facă?
Să se ungă pe sprâncene
Ca să semene cu-a mele.
De s-ar unge cât s-ar unge
Ca-ale mele tot n-ajunge.
Că maica pe mini' m-a uns

Cu ulei de iarbă verde
Să fiu dragă cui mă vede!”
„Mult mă mustră iedera
De ce nu-s verde ca ea
Ea poate fi mereu verde
Că tot în pădure șede!
Și n-o bate nici un vânt
Ca pe mine câte-un gând
Nici n-o bate vânturile
Ca pe mine gândurile!”

„Bade cu cureaua nouă
Nu ținea calea la două
Și ține numai la una
La care să pui cununa!”

„Cine iubește vecină
Trece gardu, nu se-ntină
Cine iubește departe
Tot îi tină și pe spate!”

„Mureș, pe marginea ta
Nu mai crește nimica
Numai plopul și salca,
Pe de lături viorele
Să mă culc cu badea-n ele!”

„Dragu-mi-i mândruța ’naltă
Că-mi dă gura peste poartă
Dar mândruța mititea
Se-ntindea și n-ajungea!”
„Vai de mine, iacă-i noapte

S-or culcat mândrele toate
Dar eu unde m-oi culca?
Pe culme cu găina,
Dacă puii nu mă lasă,
M-oi culca cu badea-n casă!”

„Multă lume-ar vrea să mor
Să le las pe badea lor!
Badea lor nu le rămâne
Că-l duc în groapă cu mine

Și fac copârșău de nuc
Și cu mine-n groapă-l duc,
Și fac copârșău de fag
Și cu mine-n groapă-l bag!”

„Auzit-am din bătrâni
Că nu-i bun gardul de spini!
Gardu-i bun din scânduri late
Și bădița de departe!”

„Ce-o iubit inima mea
Până mor nu pot uita!
Ce-o iubit sufletul meu
Până mor îmi pare rău!”

„Pe ulița mândrii trec
Cu nimica nu m-aleg
Dac-aș știi că m-aș alege
De trei ori pe zi aș trece!”
„Aia nu-i nevastă-n sat
Care n-are paie-n pat
Și drăguț lângă bărbat!”

„De popă și de birău
Nime’ nu mai zice rău!
Dar de badea și de mine
Nime’ nu mai zice bine!”

„Draga mea, măicuța mea
De la multe m-o scos ea,
De la ceva nu mai poate:
Străinii și de la moarte!”

„Bădița meu nu-i de-aici
Nu se-naltă cu opinci
Ci, cu cizme bocsuite
Cu obiele tiglăzite!”

„Foaie verde de salată
Toți bărbații au cravată
Doar la al meu nu i-am pus
Că tot la mândra s-a dus!”

„Pe valea cu pietricele
Nu pot trece de guri rele,
Pe valea cu bolovani
Nu pot trece de dușmani,
De dușmani și dușmănițe
Nu pot trece pe ulițe!”

„Am avut un pui pe lume
Dar n-am știut cum se ține.
Dar acu’ de l-aș avea
L-aș ține cum aș putea,

Tot cu pită și cu nuci
Și cu vorbe de-alea dulci,
Cu pită și cu halviță
Și guriță la guriță!”

„Cine m-a făcut pe mine
I-a plăcut vinarsul bine
Dar cine m-a botezat
L-a băut nemăsurat.”

„Uieguță cât un cui
Când o pui la gură, nu-i!
Uieguță cât o ceapă,
Când o pui la gură creapă!”

„Așa zice puiul meu
Să fiu talpa iadului.
Eu, talpă de ce să fiu?
Că n-am omorât de viu,
Nici n-am iubit însurat,
Pentr-un june nu-i păcat!”

„Badea meu cel de demult
Îmi cere gura-mprumut
Gura mea îi cântărită
Cu cântarul satului,
Pe seama bărbatului!”

„Dragul meu, vecinul meu,
Când mă doare capul rău,
Iute-aleargă la părau
Și aduce apă rece
Și-mi pune pe cap, și-mi trece!”

Culese de la Bejan Elena din Boz.

„Muierea care-i cățea
Du-te-n pădure cu ea
Când fulgeră și trăznește

Ia securea și-o plesnește!
Cine-o vede trăvălită
Gândește că e trăznită!”

„Bădiță, din doi bădiți,
Pe seară care veniți?
Las' să vină cel mai mic
Că cel mare-i ostenit,
Ostenit de la pădure,
De la coadă de secure!”

„Dragă mi-o fost dragostea
N-avusei parte de ea!
C-avui numai de-un mișel
De nu stă haina pe el.
El mi-o țâpă s-o câmpesc,

Eu de vatră i-o trântesc,
Iar apoi mă socotesc
Să i-o iau să i-o câmpesc,
Căci cu el doară trăiesc!”

Culese de la Cismaș Victoria din Târnăvița.

„Grăbi maica de mă dete
Până fu grădina verde,
Peste dealul cel cu spini
În satul plin cu străini,
Peste dealuri, peste văi,
În satul cu oameni răi.
Nu fu anul împlinit

Eu la mama am fugit.
Dete maica a mă-ntreba
De-i bine noră ori ba.
Taci, maică, nu mă-ntreba
Și te uită-n fața mea:
Înverzită-i ca iarba
Și brumată-i ca frunza!”

*

„Vino, mândră, după mine
Să te-nvăț a trăi bine,
C-am o casă-n deal la cruce
Vântul bate, lemne-aduce.
Ploaia pică, le despică
Și tu n-ai lucru nimică.
Nici vacile nu li-i mulge,

Nici boii nu te-or împunge!
Prin pod poți umbla desculță
Nu te-mpiedici de grăunță,
Poți umbla fără lumină
Nu dai cu capu-n slănină,
Nici de bătut nu te-oi bate,
Om o fi cine te-o scoate!”

*

„Frunză verde de nădai
Tânără mă măritai,
Reauă soacră-mi căpătai.
Taie-n masă ca o coasă
Și zice că nu-s frumoasă.
Eu, dacă mă mâniai
Și la seceră plecai.
Secerai cât secerai

Pusei secera-n pământ
Și ieșii în deal la vânt.
Mă-ntâlnii cu pasărea.
- Păsăre din țara mea,
Spune-i la măicuța mea
Să-mi adune țoalele,
Să le pună în trei cară,
Să le deie foc și pară.
Fumul să iasă în cer
Și vestea pe nouă țări,
Ca s-audă mamele,
Să nu deie fetele
În satele hăli străine,
Cum m-o dat maica pe mine,
Unde nu cunosc pe nime',
Numai frunza și iarba
Că-aia-i în toată lumea.”

*

„Ciudă-i-i la urâta
Pe mine și pe maica
Că m-a făcut frumușea.
Dar fie-i pe maică-sa
Că de ce-o făcut-o-așa
Cu gura ca ipele,
Cu ochii ca cepele
Și cu capu' bu-hu-hu
Și cu nasu' ca pumnu.”

Culese de la Betea Asinefta din Târnăvița.

„Mă uitai din deal în vale
O văzui pe mândra-n cale.
O văzui și-o cunoscu
Pe-ncrețitul poalelor,
Pe mersul picioarelor.
C-așa merge din călcâie
Ca creionul pe hârtie
C-așa merge din picioare
Ca creionul pe scrisoare!”

*

„- Frunză verde spic de grâu,
Spune-mi mândră când să viu?
Mai devreme ori mai târziu?
- Nu veni, bade, devreme,
Când dușmanii taie lemne,
Ci vino mai pe-nserat
Când dușmanii s-au culcat.
Nu veni pe la fântână
Că se face urmă-n tină
Dar vino pe la ocol
Că-i numai nisipul gol!”

*

„Trandafir cu cloamba-n apă
Spune-i cucului să tacă
Să nu cânte-așa frumos,
Că mi-i badea mânios
Și mi-i tare necăjit
De când noi n-am mai vorbit.

Frunzuliță de pe zid
La cine ne-o despărțit
Aibă casa cucului
În bătaia vântului,
Că nici cucul n-are casă
Și nici vântul țară-aleasă!”

„Măi bădiță, badea meu
Pana din colopul tău
Se uscă de dorul meu!
Pana mea de la ureche
Din ce trece-i tot mai verde!”

„Jale mi-i, măicuță, jale,
De vorbele dumitale
Care mi le-ai cuvântat

Și eu nu le-am ascultat!
Am făcut de capul meu
Și-am ajuns destul de rău!”

„Du-te, bade-n călcătură
Nu cere la mine gură!
Gura ta îi prefăcută
Prea pe multe le sărută!”

„Ciudă-i-i lumii pe mine
Fie-le, că-mi pare bine!
Că omul fără dușmani

Nu plătește nici doi bani!
Muierea fără dușmane
Nu plătește cinci coroane!
Și eu am dușmane multe
Pe mini' badea mă sărute!”

„Cucuruz cu multe frunze
M-o mușcat badea de buze
M-o mușcat și m-o durut
M-am lăsat că mi-o plăcut!”

„Fata care n-are mamă
Se cunoaște pe năframă
Poartă năframă cu pui
Milă de la nime nu-i,
Poartă năframă-nflorată
N-are milă niciodată!”

„Putregai putregăios
Ce ești, bade, mănios?
Putregai, aprinde-te
Bădiță dezmânie-te!

Putregai arzând cu pară
Dezmânie-te, bade, iară!
Io-s copilă tinerea
Nu te știu dezmânia!”

„Măi bădiță spic de grâu
Bine-ar fi să nu te știu.
Că de când te știu pe tine
Nu-i sânge-n obraz la mine.
Trebuie, bade, să te las
Să-mi vină sânge-n obraz.”

„Cine n-are noroc, n-are
De când naște, până moare.
Că norocul, ardă-l focul,
Nu răsare în tot locul,

Că răsare lângă drum
Și nu-l are omul bun;
Și răsare lângă vale
Și tot omul bun nu-l are!”

„Cine-și lasă satul lui
Ardă-l para focului.
Dar nu-l ardă așa rău,

Că mi l-am lăsat și eu,
Și nu-l ardă așa-nfocat
Că și eu mi l-am lăsat!”

„Frunză verde de mărar
Am pus dorul la cântar
Și l-am pus c-un sac de sare

Și tot doru-o tras mai tare,
Și l-am pus c-un sac de lut
Și tot doru-o tras mai mult!”

„Gura râde că-i nebună,
Inima plânge de sună.
Gura râde că-i buiacă,
Inima plânge de înneacă.
Inimă supărăcioasă,

Ce să-ți dau, să fii voioasă?
De mi-i da bunul lumii,
Eu voioasă tot n-oi fi,
Că-s aproape de năcaz,
Ca năframa de obraz!”

„De s-ar afla cineva
Să-mi citească inima,
Ar citi pân-ar muri
Și tot n-ar mai isprăvi!”

„O, Doamne, mare-i doru
Că tare usucă omul
Te usucă pe picioare,
Ca iarba, vara la soare.
Te usucă pe pământ
Ca iarba, vara la vânt!”

„Decât să pierd pe bădița,
Mai bine să pierd cătrința
Căci cătrința iar îmi fac,
Dar bădița n-am pe plac!”
„Ce-o avea lumea cu mine
De se uită ca la câine?”

Răul care l-am făcut
Am iubit ce mi-o plăcut
Și răul care l-oi face,
Oi iubi pe cine-mi place.
Că azi mâine-mbătrânesc
Și nu pot să mai iubesc!”

„M-o făcut mama frumoasă
Urâtele-s mânioasă,
M-o făcut mama rotundă
Urâtele mor de ciudă.

Nici prea mică, nici prea grasă
Numai cum sunt mai frumoasă,
Nici prea 'naltă, nici subțire
Numai cum îmi stă mai bine!”

„Uitați-vă, muieri bune,
Că n-aveți ce nume-mi pune,
Că-s direaptă ca lumina
Și-s roșie ca gherghina.”

„Tună-mă, Doamne-n pământ
Să nu glumesc, să nu râd,
Că dacă cumva-am glumit
Vorbele-n sat mi-or pornit.
Doamne, de-oi fi vinovată,

Să nu mor nespânzurată,
Spânzurată între flori
În brațe la doi feciori,
La doi feciori tinerei
Ce mie mi-e drag de ei!”

„Fă-mă, Doamne, ce mi-i face,
Fă-mă, Doamne, inelaș
La badea pe degețaș.
Când și-o face badea cruce
De mine aminte-și aduce!

Fă-mă, Doamne, ce mi-i face
Fă-mă floare de gherghină
La bădița în grădină,
Tatăl lui să mă păzească,
Feciorul să mă iubească!”

„Cât e muntele de sus,
De pe el omătu-i dus,
Dar de la inima mea
Norul și cu negura
Niciodată nu se ia,
Că s-or pus cu jurământ
Până mă bagă-n mormânt
Și s-or pus cu mare dor
Și nu se ia până mor!”

„Bădișor, fir de verdeață,
Spune-mi, cine te învață
De nu dai cu mine față,
Nici sară, nici dimineață?
Ori ți-e ulița tinoasă?
Ori ai alta mai frumoasă?”

Ori ți-e ulița cu tină?
Ori ai alta la inimă?
De ai alta mai cu dor
Eu pe drum să te-nconjor.
De ai alta mai cu drag,
Eu pe drum cale să-ți fac!”

„Badea-al meu de astă vară
Mă roagă să-l iubesc iară,
Dar eu, dracu-o nărozit,
Să iubesc ce-am părăsit.

Și eu, dracu-o căpiat,
Să iubesc ce-am lepădat.
Că io-s floare și-nflorească
Ce-am lăsat nu mai iubesc!”

„Bade, de dragostea noastră,
A-nflorit un pom sub coastă.
Dușmanii dac-or aflat
S-or dus și mi l-or tăiat.

Ia, bădiță, apă-n gură
Și-l udă la tăietură
Să-nflorească a doua oară
Măcar dușmanii să moară!”

Culese de la Dobrei Ecaterina din Boz.

5. Priveghiul și înmormântarea

O ultimă etapă din viața omului este moartea, respectiv sfârșitul trecerii acestuia pe pământ. Obiceiurile legate de priveghi și înmormântare depășesc prin amploarea lor pe cele legate de naștere, apropiindu-se ca număr de participanți de cele legate de nuntă.

Ca și în alte zone ale țării, ritualul înmormântării durează trei zile: două seri de priveghere a mortului și ziua înmormântării. La priveghi vin rude, vecini, prieteni care-și amintesc legăturile avute cu persoana decedată pe parcursul vieții acesteia.

În ziua înmormântării, preotul ține slujba religioasă în casă și în curte, slujbă la care participă de obicei tot satul, de la copii până la oameni în vârstă.

Specific acestei zone este pomană peste sicriu. Înainte de a pleca la cimitir, rudele mortului dau de pomană, peste sicriu, colaci cu bani, o găină, prosoape, o cană cu vin. Acestea se dau copiilor rudelor mai apropiate. Găina se dă unei fete (dacă decedatul este femeie) sau unui băiat (dacă decedatul este bărbat)

Cântecul următor se cântă în curtea decedatului, înainte de plecarea spre cimitir:

„Cu lacrimi și cu flori	Toți cei de-aproape-ai tăi
Mormântul sărutăm	Te însoțesc acum
Cântări și flori triste	Cu sufletul cernit
Acum îți aducem.	Pe cel din urmă drum.
Tăcerea morții e rea	Așa este viața
Tăcerea cea mai grea	Aicea pe pământ
Și totuși nu-i cuvânt	Ca roua dimineții
Mai grăitor ca ea.	Ce-o uscă orice vânt.”

La plecarea spre cimitir, rudele mai apropiate înmânează participanților la înmormântare colaci și lumânari, în timp ce familia urmează sicriul spre cimitir, împreună cu aceștia mergând alaiul îndoliat. În trecut, sicriul se purta pe brațe, de către bărbați, iar în zilele noastre este transportat cu mașina sau căruța.

Din loc în loc, de acasă și până la cimitir se fac „stâlpi” în sensul că alaiul se oprește și preotul ține o slujbă scurtă spre pomenirea decedatului.

La cimitir, sicriul este așezat în fața bisericii, unde are loc ultima slujbă. Preotul rostește următoarele cuvinte: „Veniți să dați mortului sărutarea cea de pe urmă!”. Atunci, pe capacul sicriului se așează o icoană și crucea de argint, alături de acestea punându-se un castronel. Rudele și prietenii sărută icoana și crucea și așează bani în castronel.

De acolo, sicriul este dus la groapă. A doua zi și a treia zi după înmormântare, femeile din familie merg seara la mormânt și-l afumă cu tămâie, înconjurându-l de trei ori. Tot atunci se aprind lumânări la capul și picioarele mortului.

5.a. Bocete

5.a.1. Nepoatele jelesc un unchi

Unchiule, nu-ți pare rău
După drag ocolul tău?
Vai, unchiule, nu ți-e jale
După dragi casele tale?
Aplecă-te, corn de casă,
Unchiul pleacă și te lasă!
Aplecați-vă, pereți,

Că de mine rămâneți!
Ia-ți, unchiule, ziua bună
De la soare, de la lună,
De la nevasta cea bună,
De la flori de ghiocei
De la dragi copiii tăi
Că mult te-ai fălit cu ei!”

5.a.2. Tineri necăsătoriți

„Noi de nuntă ne-am gătat
Moartea rău ne-a înșelat,
Că s-o băgat pe sub prag
Și ne-o luat ce-o fost drag.
În loc să ne veselim
Trebuie să te jelim,
În loc să ne dai vinars

Ne dai lacrimi pe obraz.
Scoală-te, ca să prânzim
Apoi să ne despărțim
Să ne despărțim cu dor,
Ca luna de către nor.
Să ne despărțim cu jele
Ca luna de către stele”.

5.a.3. La moartea unei mătuși

„Strigă moartea la fereastră:
- Ieși, tu, mătușă din casă!
- Eu, moarte, nu pot ieși
Că nu mă pot despărți
De dragi nepoții mei
C-am trăit bine cu ei.
Strigă moartea a doua oară
Să ieși mătușă afară!
- Eu, moarte, nu pot ieși
Că nu mă pot despărți
De dragi nepoatele mele,
C-am trăit bine cu ele.
- Bată-te focul de moarte,
Că n-avuseși ce mânca

Numai pe mătușa mea!
Să fi mâncat pietricele,
Să nu iei neamurile mele.
Scoală-te, mătușă dragă,
Și te uită pe fereastră:
Vine oaste-mpărătească
De la noi să te pornească!
Și te uită prin ocol,
Cum rămâne al tău dor
Și te uită prin ogradă,
Cum rămâne supărată.
O, moarte necruțătoare,
Nimănui nu-i dai iertare,
Nici la mic și nici la mare!”

5.a.4. Pentru un bărbat tânăr

„Iată ora întristată
A sosit și pentru mine,
Ca să mă despart de tine.
Despărțirea noastră mare
Ne-aduce multă supărare.
Astăzi, când cruda moarte
Așa grabnic ne desparte,
Vin-odată mai pe urmă
Să-ți zic, sănătate bună.
O, iubita mea soție,
Dreaptă în căsătorie,
Întinde mâna ta dreaptă
Și din inimă mă iartă.
Veniți veri și verișoare
La a mea înmormântare!
O, soția mea iubită
Cum rămâi învăduvită
Și rămâi cu mare dor
Și fără de ajutor.
Eu mă duc în depărtare
Și te las cu mare jale.
O, ce chin! O, ce durere!
A muri încă-n putere,
A lăsa această viață
Când e plină de dulceață!

Vin' soția mea iubită,
Că rămâi învăduvită
Și-ngrijește de copiii,
Că eu plec dintre cei vii.
Fratele meu cel iubit,
De tine m-am despărțit
Și nimic n-am mai vorbit.
Prapure roșu vârgat
La noi, moarte, ce-ai cătat?
Prapure roșu-mpupit
La noi, moarte, ce-ai venit,
Dacă noi nu te-am dorit?
Unchiule, nu ți-e urât
Să mergi singur în pământ?
Ori mi-e urât, ori mi-e drag
În pământ acum mă bag.
Mi-e urât dar n-am ce face,
Că moartea nu mi-o dat pace.
Că moartea-i înșelătoare
Când la cap, când la picioare.
Moartea umblă prin grădină
Smulge flori din rădăcină.
Și zboară din prun în prun
Și mai ia un tată bun.”

5.a.5. La moartea unui flăcău

Azi pleacă la cimitir
O floare de trandafir.
Nu pleacă să înflorească,
Ci pleacă să putrezească.
Nu pleacă la înflorit
Ci pleacă la putrezit.
Floare dragă, floare fină,

Ruptă de la rădăcină,
Vin florile și te-ntreabă:
- Putrezit-ai, floare dragă?
- Ba, încă n-am putrezit
Dar mi-e urât în pământ,
Că pământu-i urâcios
Și primește om frumos.

G. PRACTICI DE MEDICINĂ POPULARĂ

Plantele de leac, încărcate cu diferite semnificații magice, se culegeau după un calendar exact, cu zile și momente ale zilei fixate riguros de tradiție. Zilele în care se considera că plantele de leac aveau calități tămăduitoare maxime se situau la sărbătorile de hotar ale timpului (echinocțiile de primăvară și toamnă) și mai ales la sărbătoarea de marcă a solstițiului de vară, Sânzâienele.

Tradiția preciza nu numai zilele favorabile pentru culegerea plantelor folosite în medicina și cosmetica populară, ci și momentele zilei: noaptea și dimineața în zori.

Practicile de medicină populară aveau o șansă în plus de a se împlini cu plante culese la Sânziene, întrucât sărbătoarea își are locul în mijlocul verii, când în natură se produc fenomene biologice spectaculoase: înfloresc, se pârguiesc și se coc recoltele și plantele. Deși se poate vorbi de o putere obiectivă a timpului în ziua de Sânzâiene, poporul invocă atunci și o putere magică, supranaturală.

Culegerea plantelor de leac noaptea, oricum înainte de răsăritul soarelui, este o operație incomodă, care nu ar fi fost efectuată dacă nu s-ar fi așteptat de la această acțiune anumite avantaje, reale sau imaginare.

Roua de pe florile de Sânzâiene era folosită de către fete pentru curățarea tenului sau menținerea acestuia cât mai frumos.

Bozenii cunoșteau un leac aparte pentru îndepărtarea deochiului. În noaptea de Înviere, la întoarcerea de la slujbă, pe drumul de la biserică până acasă, aceștia căutau urzici. Prima urzică se lua, se usca și se ținea în casă pentru a fi folosită la desfacerea deochiului.

Tătăneasa este culeasă și pusă la loc de cinste, fiind folosită alături de usturoi, urzică, pelin, pentru a asigura protecția împotriva duhurilor necurate.

Medicina noastră populară rămâne însă un domeniu al culturii noastre arhaice față de care avem datorii nu atât din punct de vedere al găsirii rețetelor de vindecare a diferitelor boli, ci și în ceea ce privește recuperarea unor valoroase elemente ale spiritualității românești transmise peste secole împreună cu preocuparea vitală a oamenilor: lupta împotriva bolilor.

POSTFAȚĂ

Dorința de a realiza această monografie și-au manifestat-o consilierii comunei Brănișca în frunte cu primarul Teodor Lazăr. Interesul pentru cunoașterea trecutului, plin de evenimente și de memoria zecilor de eroi căzuți în marile încleștări ale istoriei, răzbate din sufletul fiecărui locuitor din satele comunei. Astfel se explică promptitudinea cu care au răspuns un număr mare de localnici care au fost chestionați cu ocazia deplasării autorilor în teren.

Rolul important al comunei Brănișca, cu satele aparținătoare, în cadrul arheologic și istoric în care a evoluat a impus o cercetare de anvergură a documentelor de arhivă și de teren pentru reliefarea cât mai completă a importanței comunei în istoria județului Hunedoara și a Transilvaniei. Prin planul și concepția de redactare a lucrării, autorii s-au străduit să valorifice cât mai multe din rezultatele cercetării lor, de arhivă, bibliotecă și de teren, pentru a le face cunoscute generației de astăzi, dar mai ales pentru a le lăsa moștenire generațiilor viitoare.

În primul rând volumul tratează cele câteva descoperiri arheologice care ilustrează faptul că această zonă a intrat în sfera civilizației omenești din cele mai vechi timpuri. Un spațiu deosebit de cuprinzător se acordă perioadei primelor atestări a localităților care alcătuiesc comuna Brănișca insistându-se mai ales asupra documentului din anul 1329. Sunt prezentate de asemenea pe larg evenimentele petrecute la castelul din Brănișca în timpul răscoalei din 1784. Sunt prezentați apoi eroii din primul și al doilea război mondial din satele comunei, între ei figurând la loc de frunte căpitanul Pete Romulus din Brănișca.

Capitolul dedicat Bisericii prezintă aspecte ale vieții spirituale petrecute în fiecare dintre parohiile care au ființat aici. Deosebit de importante sunt cele două Diplome de hirotonire și numire în parohia Boz a preoților Iosif Opreanu și Ioanichie Opreanu. Este prezentată de asemenea evoluția învățământului din comunitățile de aici, eforturile lor pentru a salva școala confesională în fața ofensivei tot mai puternice a autorităților maghiare de a le transforma în școli comunale cu limba de predare maghiară.

Departate de noi intenția de a susține că monografia este perfectă. Ea va putea fi completată în viitor cu noi documente, care n-au putut fi valorificate din diverse motive. Datele cuprinse în documentele de arhivă au permis să urmărim aspecte importante ale vieții locuitorilor din localitățile comunei, eforturile lor depuse de-a lungul timpului pentru ridicarea edificiilor necesare, Biserici și școli, biblioteci etc. Dar cele mai mari eforturi le-au făcut oamenii acestor locuri pentru supraviețuire în perioadele de restriște sau de fenomene. Pentru a face față greutăților, locuitorii s-au solidarizat de multe ori în acțiunile lor, pentru a le putea trece mai ușor.

În localitățile Gialacuta și Boz au funcționat decenii de-a rândul Asociații ale Foștilor Urbarialiști având rolul de a exploata în mod rațional pădurile comunităților respective. Ele au fost lichidate odată cu instaurarea comunismului în România.

Una dintre cele mai grele perioade a fost cea impusă de colectivizare, când o serie de locuitori au fost supuși diverselor forme de represiune pentru a nu opune rezistență acestei acțiuni ale organelor de stat și de partid.

În șapte localități ale comunei, Bărăști, Căbești, Furcșoara, Gialacuta, Boz, Târnavă și Târnavița, se păstrează adevărate bijuterii ale arhitecturii de lemn. Acolo unde bisericile de lemn au dispărut, locuitorii au ridicat impunătoare biserici care fac cinste comunităților cum e cazul celor din Brănișca, Boz și Târnavița.

În satele comunei se păstrează încă unele dintre cele mai autentice comori ale artei populare, etnografiei și folclorului, între care obiceiurile de Crăciun. Pentru culegerea și conservarea lor în paginile acestei monografii tinerii autori Laura și Gheorghe Dobrei au străbătut localitățile, au intervievat zeci de cunoscători ai acestor obiceiuri.

Autorii țin să mulțumească în mod deosebit cetățenilor: Săbău Septimiu Miu, Munteanu Claudiu, Munteanu Marilena, Dobrei Dănuț, Cănda Lucian, Lazăr Angela și Lazăr Lavinia Ileana (Brănișca), Părăoan Alexandru (Rovina), Curcă Petru, Curcă Maria, Bejan Elena, Dobrei Ecaterina, Ciun Visalon (Sonel), Ciun Petru, Florea Zenovica, Lazăr Mărioara (Boz), Dobrei Iosif (Vuț), Dobrei Florin, Pușa Cornel, Ursa Marius (Târnavă), Ungur Ioan, Bâc Lucian, Popescu Genoveva, Căta Cornel, Ghiura Marinel (Târnavița), Lazăr Nistor, Cornean Sorin, Bâc Lucian (Furcșoara), Ciun Liviu, Costea Liviu (Gialacuta), Lazăr Traian, Lazăr Olivia, Alba Petru (Bărăști).

De asemenea autorii aduc calde mulțumiri tuturor celor care au contribuit prin fotografiile aduse la realizarea iconografiei lucrării.

Autorii

BIBLIOGRAFIE

arhive și biblioteci

Direcția Județeană Hunedoara a Arhivelor Naționale

Fond Prefectura județului Hunedoara

Fond Pretura Plasei Ilia

Fond Primăria comunei Brănișca

Fond Parohia Ortodoxă Brănișca

Fond Parohia Ortodoxă Boz

Arhiva Bisericii Ortodoxe Târnăvița

Colecția lui Ungur Ioan din Târnăvița

Manuscrise inedite:

Monografia satului Boz de Petru Curcă

Istoria lui Iosif Opreanu

Istoria bisericilor Boz și Târnăvița de Ioanichie Opreanu

Informatori din teren:

Bărăști:

Lazăr Traian, Lazăr Olivia, Alba Petru

Boz:

Lazăr Mărioara

Brănișca:

Săbău Septimiu Miu, Munteanu Claudiu, Munteanu Marilena, Dobrei Dănuț,
Cânda Lucian, Lazăr Angela, Lazăr Lavinia Ileana

Furcșoara:

Lazăr Nistor, Cornean Sorin, Bâc Lucian

Gialacuta:

Ciun Liviu, Costea Liviu

Rovina:

Părăoan Alexandru

Sonel:

Curcă Petru, Curcă Maria, Bejan Elena, Dobrei Ecaterina,
Florea Zenovica, Ciun Visalon

Vuș:

Dobrei Iosif

Târnava:

Dobrei Florin, Pușa Cornel, Ursa Marius

Târnăvița:

Ungur Ioan, Bâc Lucian, Popescu Genoveva, Căta Cornel, Ghiura Marinel

Ziare și Reviste

Sargetia, Vol. I-XXXII,

Transilvania, 1870-1913

Bibliografie generală și specială

ABRUDAN, PAUL, Solidaritatea hunedorenilor cu România în războiul pentru cucerirea independenței, Sargetia, XIII, 1977.

* * *, Actele Primului Congres al preoțimii din Mitropolia Românilor ortodocși din Ardeal, Banat, Crișana și Maramureș, Sibiu 1919.

* * *, Actele Soboarelor Bisericii greco-răsăritene din Ardeal din anii 1850 și 1860, f. a.

ALBU, NICOLAE, Istoria învățământului românesc din Transilvania până la 1800, București, 1944.

IDEM, Istoria școlilor din Transilvania între 1800-1867, București, 1971,

* * *, Analele Asociațiunii învățătorilor din Ardeal, Banat și Părțile Ungurene, Sibiu, 1919.

ANDRIȚOIU, IOAN, Contribuții la repertoriul arheologic al județului Hunedoara, Sargetia, XIV, 1979.

ANDRIȚOIU, MARIA, CERGHEDEAN, MIHAI, Frământări sociale în jurul Devei sub influența răscoalei lui Tudor Vladimirescu, Sargetia, VI, 1969.

ANDRUȘ, RODICA, Din activitatea bibliotecilor înființate de Astra în județul Hunedoara, Sargetia, XX, 1986-1987.

* * *, Az első Magyarország népstámlálás (1784-1787, Budapest, 1960.

BARIȚIU, GEORGE, Părți alese din istoria Transilvaniei pe 200 de ani în urmă, vol. II, Ediția a II-a, Brașov, 1994.

BALAZS, MARCELA, La caractérisation de la flore des Gorges calcaires des Monts Métallifères. Des aspects phytocoenologiques, în Sargetia, Ser. Sci. Nat. XVII, Deva, 1977.

IDEM, Les Associations Saxicoles des Gorges Calcareuses des Monts Métallifères, Sargetia, Ser. Sci. Nat. XVIII, Deva, 1999.

BASARAB, MARIA, Cuvinte mărturisitoare. Însemnări de pe cărți românești vechi din județul Hunedoara, Deva, 2002.

BASSA, BENIAMIN, Transportul sării pe Mureș în secolele XVIII-XIX, Sargetia, VII/1970.

BĂNEASĂ, FIUȚA, Spiritualitatea satului hunedorean oglindită în obiceiuri, Deva, 2002.

BEMBEA, NICOLAE, Monografia școlii elementare confesionale gr. or. române din Brănișca-Bicău, Sibiu, 1912.

BOTEZAN, LIVIU, ENEA, CONSTANTIN, Contribuții la studiul organizării sesiilor iobăgești din comitatul Hunedoara la începutul secolului al XIX-lea, Sargetia, V/1968.

BUNEA, AUGUSTIN, Episcopii Petru Pavel Aron și Dionisie Novacovici sau istoria românilor transilvăneni de la 1751 la 1764, Blaj, 1902.

IDEM, Statistica românilor din Transilvania în anul 1750, Transilvania, anul * * *, nr. 9, 1901.

IDEM, Episcopul Ioan Inocențiu Klein (1728-1751), Blaj, 1900.

CIOBANU, VIRGIL, Statistica românilor ardeleni din anii 1760-1762, în AIIN, III, 1924-1925, Cluj, 1926.

CLOPOTEL, ION, Revoluția din 1918 și Unirea Ardealului cu România, Cluj, 1926.

* * *, Colecțiunea legilor din 1868, Buda, 1868.

COROI, LIVIA, Preliminarii la colectivizarea agriculturii în raionul Brad, regiunea Hunedoara, în Al XXII-lea Simpozion Național de Istorie și Retrologie Agrară a României, Deva, 24-26 august 2006.

CRISTACHE-PANAIT, IOANA, Arhitectura de lemn din județul Hunedoara, București, 2000.

DENSUȘIANU, NICOLAE, Revoluțiunea lui Horia în Transilvania și Ungaria, 1784-1785, București, 1884.

* * *, Din trecutul de luptă al țărănimii hunedorene, Deva, 1967.

DOBREI, LAURA-MAGDALENA, DOBREI, GHEORGHE-LAURENȚIU, Colinde și obiceiuri de iarnă, Deva, 2005.

DOBRESCU, N., Istoria Bisericii Române, București, 1928.

DRAGOMIR, SILVIU, Istoria dezrobirii religioase a românilor din Ardeal în secolul XVIII, vol. I-II, Sibiu, 1930.

IDEM, Studii și documente privitoare la revoluția românilor din Transilvania în anii 1848-49, vol. II, Sibiu, 1944.

EDROIU, NICOLAE, Răscoala lui Horea, 1784-1785, București, 1978.

ENEA, CONSTANTIN, BOTEZAN, LIVIU, Unele aspecte ale obligațiilor iobăgești pe domeniul Deva și pe alte moșii din comitatul Hunedoara la începutul veacului al XIX-lea, Sargetia, VI, 1969.

FENEȘAN, COSTIN, Izvoare de demografie istorică, vol. I, București, 1986.

FLOCA, OCT., ȘUIAGA, V., Ghidul județului Hunedoara, Deva, 1936.

GLUCK, EUGEN, O filă din trecutul învățământului din județul Hunedoara, în RP, nr. 10, 1986.

IORGU, I., Toponimie românească, București, 1963.

* * *, Istoria învățământului în România, Vol. I, București, 1983.

* * *, Izvoarele răscoalei lui Horea, Seria, B, Izvoare narative, vol. II, 1786-1860, București, 1984.

* * *, Izvoarele răscoalei lui Horiaea, Seria, B, Izvoare narative, vol. III, Presa, Broșuri, 1784-1785, București, 1984.

LAZĂR, IOACHIM, Contribuții la istoria învățământului elementar din județul Hunedoara (1780-1848), Sargetia, XXI-XXIV, 1988-1991.

IDEM, Participarea hunedorenilor la lupta pentru înfăptuirea României Mari, Corviniana, 6, 2000.

IDEM, Învățământul românesc din sud-vestul Transilvaniei (1848-1883), Cluj-Napoca, 2002.

LAZĂR, IOACHIM, În Europa la Brănișca, File de cronică, Deva, 2004.

LOGHIN, LEONIDA, LUPĂȘTEANU, AUREL, UCRAIN, CONSTANTIN, Bărbați ai datoriei, 23 august 1944-12 mai 1945, Mic dicționar, București, 1985

LONGIN, FRANCISC-HOSSU, Amintiri din viața mea, Cluj-Napoca, 1975.

MAIOR, LIVIU, Politica școlară a guvernelor maghiare față de români (1900-1914), în AIIC, * * *, 1990-1991.

IDEM, 1848-1849. Români și unguri, București, 1998.

METEȘ, ȘTEFAN, Istoria bisericii și a vieții religioase a românilor din Ardeal și Ungaria până la 1700, vol. I, Arad, 1918.

IDEM, Emigrări românești din Transilvania în secolele XIII-XX, București, 1977.

NEAMȚU, GELU, Revoluția românilor din Transilvania, 1848-1849, Cluj-Napoca, 1996.

NEGOESCU, CRISTU N., Ardealul nostru - Transilvania, Banatul, Crișana, Maramureșul, București, 1919.

* * *, 1918 la Români, Documentele unirii, Vol. VIII, București, 1989.

PASCU, ȘTEFAN, Făurirea statului național unitar român, 1918, vol. I, București, 1983.

IDEM, Voievodatul Transilvaniei, Vol. I, Cluj, 1972.

IDEM, Voievodatul Transilvaniei, vol. II, Cluj-Napoca, 1979.

IDEM, Voievodatul Transilvaniei, vol. III, Cluj-Napoca, 1986.

IDEM, Populație și societate, vol. I, Cluj, 1972.

PAVEL, TEODOR, Date privind legislația școlară din anii absolutismului în Transilvania (1849-1860), Lucrării științifice Oradea, Seria B, Oradea, 1970.

* * *, Pentru libertate și unitate națională, Documente hunedorene, 1848-1920, București, 1989.

PERVAIN, IOSIF, CIURDARIU, ANA, SASU, AUREL, Românii în periodicele germane din Transilvania (1841-1860), București, 1963.

POPA, RADU, La începuturile evului mediu românesc, Țara Hațegului, București, 1988.

POPOVICIU, GEORGE, Uniunea românilor din Transilvania cu Biserica Romano-Catolică sub împăratul Leopold, Lugoj, 1901.

- PRODAN, DAVID, Răscoala lui Horea, vol. I-II, București, 1984.
- IDEM, Iobăgia în Transilvania în secolul al XVI-lea, vol. II, București, 1964.
- IDEM, Supplex Libellus Valachorum, București, 1984.
- RADU, IOAN, Monografia gimnaziului gr, or. din Brad, Orăștie, 1919.
- RAZBA, MARIA, Personalități hunedorene (sec. XV-XX), Dicționar, Deva, 2004.
- * * *, Recensământul din 1850, Cluj, 1996.
- * * *, Recensământul din 1857, Cluj-Napoca, 1997.
- * * *, Recensământul din 1880, Cluj, 1997.
- * * *, Recensământul din 1900, Cluj, 1999.
- * * *, Recensământul din 1910, Cluj, 1999.
- * * *, Relații interconfesionale româno-maghiare în Transilvania, Alba Iulia, 2000.
- ROSKE, OCTAVIAN, Colectivizarea agriculturii în România, 1949-1962, în Arhivele totalitarismului, an. I, nr. 1/1993.
- * * *, Statistica românilor ortodocși din Transilvania din anul 1766, Mitropolia Ardealului, nr. 9, an. XXII.
- SUCIU, CORIOLAN, Dicționarul istoric al localităților din Transilvania, vol. I-II, București, 1966.
- ȘUIAGA, VICTOR I., Hunedoreni la Marea Unire, 1 Decembrie 1918, Deva, 1993.
- ȚIC, MIRON, BALAJ, PETRU, PARTENIE, VANGHELIA, Cronica de la Ilia Mureșană, Deva, 2005.
- ȚIC, MIRON, Comuna Brănișca. Schiță de monografie într-o carte de suflet, Deva, 2004.
- VOILEANU, MATEI, Contribuțiuni la istoria bisericească din Ardeal, Sibiu, 1928.
- VALEA, MIRCEA, ANGHEL, NISTOR, RUDEANU, MIHAIL N., Toponimie hunedoreană, De la daci la români, Deva, 2002.

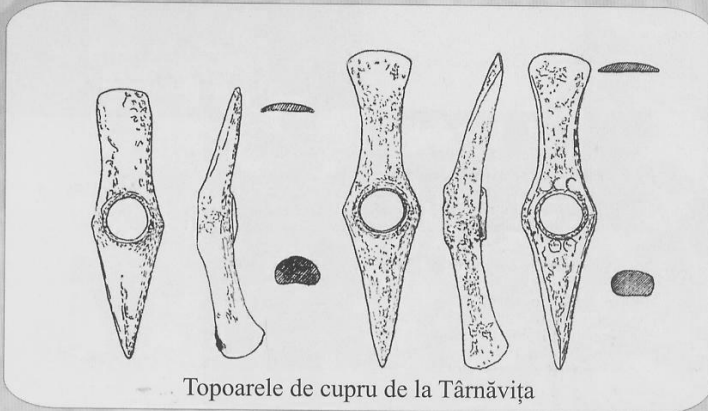
CUPRINS

În loc de prefață (Teodor Lazăr)	5
Argument (Ioachim Lazăr)	7
Condiții naturale (Ioachim Lazăr)	10
Din negura civilizației omenesti la prima atestare documentară a satelor comunei Brănișca (Ioachim Lazăr)	14
Brănișca - file de istorie (Ioachim Lazăr)	16
Istoria comunei Brănișca în epoca modernă și contemporană	34
Contribuția locuitorilor comunei Brănișca la Marea Unire din 1918	49
Din activitatea Asociației Foștilor Urbarialiști din Gialacuta	65
Comuna Brănișca în perioada 1918-1989	69
Intreprinderi industriale ale comunei Brănișca	80
Cariera de marmură de la „Cornetu”	82
Colectivizarea agriculturii	84
Aspecte privind viața spiritual-religioasă a locuitorilor comunei Brănișca (Ioachim Lazăr)	113
Parohia ortodoxă Brănișca și filia Bicău - azi Rovina	123
Parohia ortodoxă Bărăștii Iliei	130
Parohia ortodoxă Boz	132
Parohia ortodoxă Căbești	139
Parohia ortodoxă Furcșoara	141
Parohia ortodoxă Gialacuta	144
Parohia ortodoxă Târnavă	146
Parohia ortodoxă Târnavița	148
Învățământ și școală în comuna Brănișca (Ioachim Lazăr)	155
Școala confesională din Brănișca una dintre cele mai vechi din Transilvania	156
Evoluția școlilor confesionale greco-ortodoxă din comuna Brănișca în perioada 1848-1918	159
Învățământ și școală în comuna Brănișca între anii 1918-1968	186
Oameni de seamă ai comunei Brănișca	193

Aspecte demografice ale comunei Brănișca (Ioachim Lazăr)	203
Tradiții și obiceiuri (Laura și Gheorghe Dobrei)	212
Satul, leagăn al artei milenare	212
Portul popular	212
Tradiții și obiceiuri	213
A. Crăciunul	214
1. Steaua și Viflaimul	214
2. Irodul	244
2.a. Irodul de la Boz	244
2.b. Irodul de la Târnavă	251
2.c. Irodul de la Târnavița	256
2.d. Irodul de la Brănișca	266
2.e. Irodul de la Rovina	271
3. Turca	278
4. Duba	281
4.a. Colindele Dubei de la Brănișca	289
4.b. Colindele Dubei de la Boz	298
4.c. Colindele Dubei de la Târnavița	316
4.d. Colindele Dubei de la Târnavă	340
4.e. Colindele Dubei de la Furçoara	348
4.f. Colinda Dubei de la Căbești	350
4.g. Colindele Dubei de la Rovina	350
4.h. Colindele Dubei din Gialacuta	355
4.i. Colindele Dubei de la Bărăști	360
B. Anul Nou	365
1. Uratul de Anul Nou	365
C. Boboteaza	366
D. Strigarea peste sat - Moroleuca	366
E. Paștele	356
F. Obiceiuri legate de evenimente importante din viața omului	367
1. Nașterea și Botezul	368
2. Cătănia	369
3. Nunta	371
3.a. Drumul alaiului de nuntă	372
3.b. Spălatul mâinilor	373
3.c. Mersul la altoi	373
3.d. Strigături pentru mire, mireasă și nași	374
3.e. Chemarea nuntașilor	377
3.f. Plecarea după nași	378

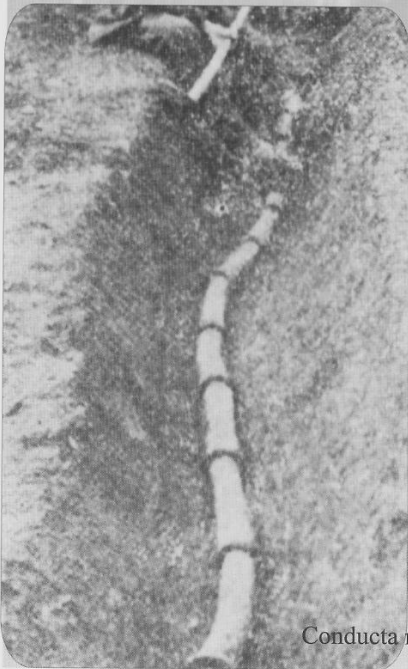
3.g. La casa nașilor	378
3.h. La casa miresei	378
3.i. La biserică, după cununia religioasă	380
3.j. La locul petrecerii	380
3.k. La cinste	380
4. Nedeia, moment important în viața satului	381
4.a. Strigături de la jocuri și nedei	381
5. Priveghiul și înmormântarea	390
5.a. Bocete	391
<i>G. Practici de medicină populară</i>	393
Postfață	394
Bibliografie – arhive și biblioteci	395
Cuprins	401
Ilustrație foto	404

ILUSTRĂȚII FOTO

Topoarele de cupru de la Târnăvița

Brănișca - file de istorie

Conducta romană de la Căbești

Viata spirituală

Sfîntirea Bisericii
monument istoric
din Boz

Grafică reprezentând Biserica monument istoric din Târnăvița

Biserica monument istoric din Boz (1965)

Biserica monument istoric din Târnăvița (1959)

Viata spirituală

Biserici vechi

Viata spirituală

Recuzita...

Viata spirituală

*... odoare
bisericesti*

Școala veche din Bicău (Rovina)

Școala ...

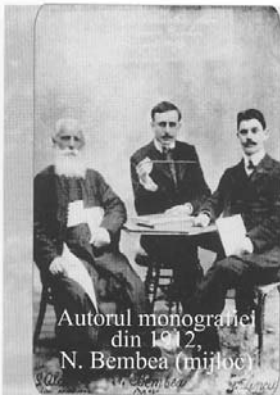
Școala veche din Brănișca

Școala veche din Boz

Școala veche din Fureșoara

Autorul monografiei
din 1912,
N. Bembea (mijloc)

Profesorii din anii 1950

... și dascălii ei

Învățătorii Petru și Maria Curcă
din anii 1950 și 1983

Cismar Leitița, educatoare (1971)

Profesori și elevi
de la școala din Brănișca (1973)

Oprean Elena, educatoare (1984)

Maria și Petru Curcă, învățători (1983)

*Oamenii de
Zi cu Zi...*

... cu munca ...

... și distracția lor

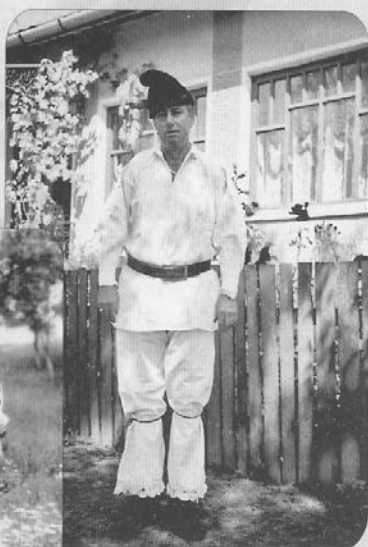
Căminul cultural din Boz (1965)

Grupuri de dansatori
din comuna Brănișca

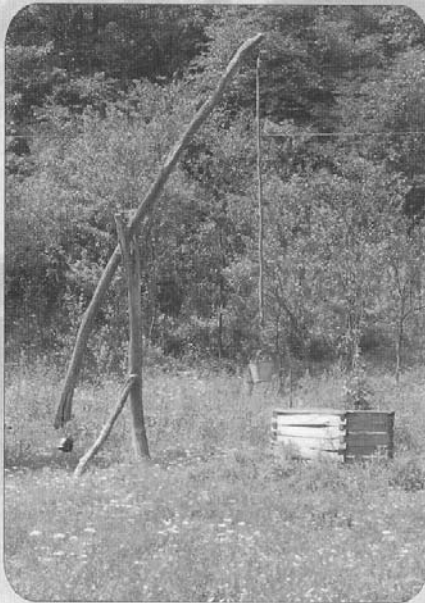

Portul popular

Portul popular

*Satul,
leagăna
a artei marelui*

Tradiții și obiceiuri

Irodul

Tradiții și obiceiuri

Turca

Tradiții și obiceiuri

Dubă

Tradiții și obiceiuri

Cătăria

Tradiții și obiceiuri

Nunta

Tradiții și obiceiuri

Nunta

Tradiții și obiceiuri

Nunta

Tradiții și obiceiuri

Nunta

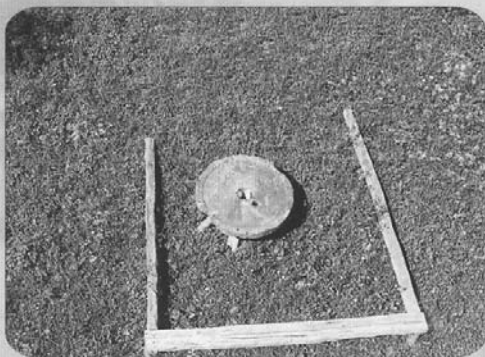

Tradiții și obiceiuri

Înmormântarea

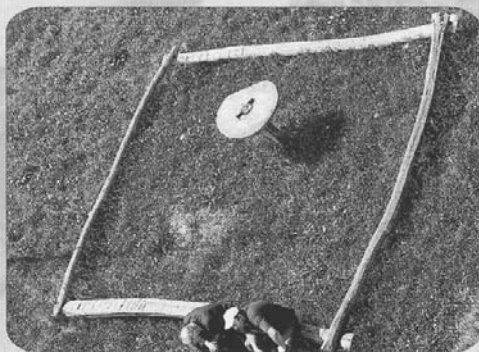
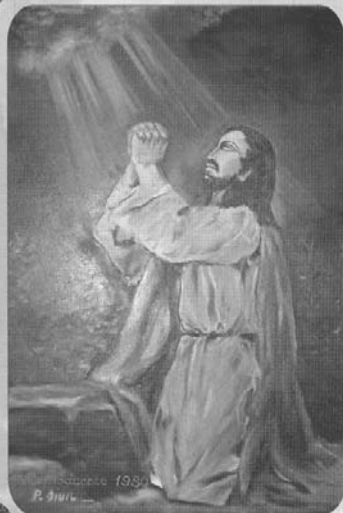

Filosofie populară

“Masa de judecată”
de lângă
Biserica din Bărăști

Icoană din Biserica veche
din Boz - reproducere
de Petru Ciun

“Masa de judecată”
de lângă
Biserica din Furcșoara

Personalitățile comunei Brănișca

Preot Ioanichie Oprean și soția

Gherasim Țic

Erou Zlăgneaș Ioan

Erou cpt. Pete Romulus

Eroi și monumente

Monumentul eroilor din Boz
și ceremonia inaugurării - 1935

*Primăria
comunei
Brănișca*

Lazăr Teodor primarul comunei Brănișca

Consiliul Local al comunei Brănișca

Colectivul de funcționari ai
Primăriei comunei Brănișca

Primăria comunei Brănișca

Viata spirituala Că

Bisericile monument istoric

Viata spirituala

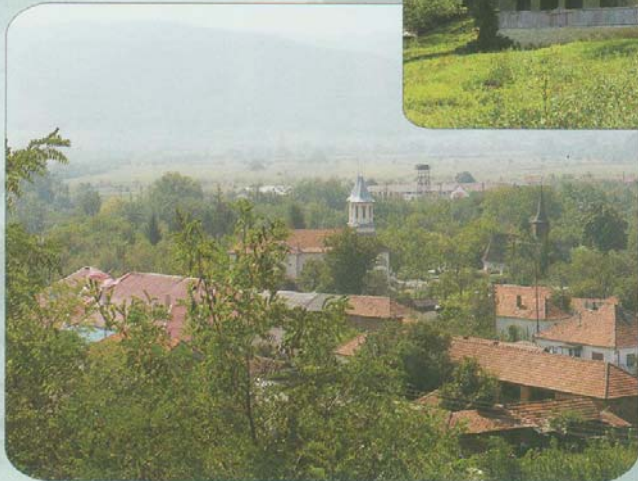
*Tradiții și
obiceiuri*

*Cultura, școala și
oamenii ei*

*O țară
de povești*

*Autorii
monografiei*

Nuntă la Boz

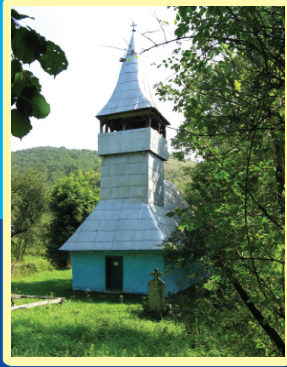
*Tânărul interpret
Ovidiu Olari*

Nuntă la Brănișca

Biserica din Brănișca

Biserica din Bărăști

Biserica din Boz

Coperta I - Castelul nobililor Josica din Brănișca

MONOGRAFIA COMUNEI BRĂNIȘCA